[illegible]

దిగవల్లి శేషగిరిరావు

మహారాజపోషకులు

శ్రీ కొండపల్లి రాఘవరెడ్డి, పున్నమ్మగార్లు	లింగవరం
,, తెమ్మిన గోపాలరావు పాత్రికుగారు	విజయవాడ
,, గోళ్ళ నరసింహ రామచంద్రరావుగారు	,,

పోషకులు

శ్రీ సుంకర వెంకటప్పయ్య చౌదరిగారు	నూజవీడు
,, కొత్తపల్లి యామినీపూర్ణ తిలకమ్మగారు	కూచిపూడి

సహాయకులు

శ్రీ గుడిపాటి సుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు	తెలప్రోలు
,, గుడిపాటి పుండరీకాక్షశర్మగారు	,,
,, కాలనాథభట్ల మాణిక్యారావుగారు	పెద్దాపురం
,, స్వామ్యమృతానందతీర్థ కలగ ఆంజనేయశాస్త్రిగారు	తోట్లవల్లూరు
,, సుబ్రహ్మణ్య సేవాసమితి	కోలవెన్ను
,, జి. చెన్నయ్యనాయుడుగారు	బండక్రింద్రపల్లి

No.
హక్కులు అనువాదకునివి తొలిముద్రణ 1952
No. అయిదు రూపాయలు

తెలుగు జ్ఞానేశ్వరి

పదమూడవ అధ్యాయము

స్మరించినంత మాత్రముననే శిష్యునకు సమస్తవిద్యలు ప్రాప్తింప జేయునట్టి గురుచరణములకు నేను నమస్కరింతును. ఎవరిని స్మరించుటతోడనే కావ్యశక్తి లభించునో, సర్వవిధములైన రసాల వక్తృత్వములు జిహ్వాగ్రము పైకి వచ్చియుండునో, ఎవని స్మరణము వలన కలుగు వక్తృత్వ మాధుర్యము ముందు అమృతము గూడ చప్పగా తోచునో, ప్రతి అక్షరము నెదుట రసములన్నియు సేవకులవలె చేతులు జోడించి నిలచియుండునో, ఉద్దేశించిన అర్థము బోధపడునో, రహస్యము బోధపడునో మరియు ఆత్మబోధయంతయు హస్తగత మగునో అట్టి గురుచరణములు అంతఃకరణమున నిలచుటతోడనే జ్ఞానప్రకాశ వైభవము ప్రాప్తించును. అందుచే నేను ఆ గురుచరణములకు వందన మొనర్చి, జగత్పితామహుడగు బ్రహ్మకుకూడ తండ్రియైన రమా వల్లభుడగు శ్రీకృష్ణు డేమని చెప్పెనో చెప్పెదను.

శ్రీ భగవా నువాచ :—

ఇదం శరీరం కౌన్తేయ! క్షేత్ర మిత్యభిధీయతే
ఏత ద్యో వేత్తి తం ప్రాహుః క్షేత్రజ్ఞ ఇతి తద్విదః॥ ౧

శ్రీకృష్ణు డిటులచెప్పెను — ఓ అర్జునా, వినుము. దేహమును క్షేత్ర మందురు. ఈ క్షేత్రమును గురించిన జ్ఞానముకలవానిని 'క్షేత్రజ్ఞుడు' గా నెరుంగవలెను.

క్షేత్రజ్ఞం చాపి మాం విద్ధి సర్వక్షేత్రేషు భారత!
క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞయోర్జ్ఞానం యత్తద్ జ్ఞానం మతం మమ॥ 2

ఈ క్షేత్రమున నేనే 'క్షేత్రజ్ఞుడ'నని నీవు నిస్సందేహముగ తెలిసికొనుము. ఎలాగన, నేనే సమస్త క్షేత్రములను అనగా శరీరములను పోషింతును. క్షేత్రము మరియు క్షేత్రజ్ఞుని గురించిన నిజమగు జ్ఞానమే, నా మతముననుసరించి అన్నిటికంటె ఉత్తమమైన జ్ఞానము.

తత్ క్షేత్రం యచ్చ యాదృక్చ యద్వికారి యతశ్చ యత్
స చ యో యత్ప్రభావశ్చ తత్సమాసేన మే శృణు॥ 3

"ఈ శరీరమును 'క్షేత్రము' అనుటలో గల ఉద్దేశ్యమేమో చెప్పెదను వినుము. దీనిని ఎందువలన క్షేత్రమందురు, ఇది ఎటుల ఎచట జన్మించును? మరియు ఏ ఏ వికారముల వలన నిది విస్తరించును? మూడున్నర మూరల పొడవుగల యీ అత్యల్పమైనదేనా యీ క్షేత్రము? లేదా, యింతకంటె పెద్దదగునో ఎంత పెద్దది. ఏ ఆకారము గలది? ఇది నిస్సారమైనదా లేక సారవంతమైనదా? దీని ప్రభు వెవడు? మొదలగు ప్రశ్నలన్నింటికి నేను సాంగోపాంగముగ స్పష్టీకరించి మువర్తునుగాన నీవు సావధానుడవై యుండుము. ఓ అర్జునా! యీ ప్రశ్నలకు మీమాంస యొనర్చుటలో వేదములు వ్యర్థ ప్రలాపములొనర్చుచున్నవి. మరియు తర్కము యొక్క శాబ్దికరాట్నము నిరంతరము తిరుగుచుండును. ఈ ప్రశ్నలను నిరాకరించుచూ నిరాకరించుచూ షడ్దర్శనములు అంతమొందినవి; కాని నేటివరకవి ఏకాభిప్రాయము గలవిగా కాజాలకపోయినవి. ఈ విషయములను గురించి శాస్త్రములు తమలో తాము పోట్లాడుకొనుచుండును, జగత్తంతటను యీ విషయములను గురించియే వాద - వివాదములు జరుగుచుండును. ఈ విషయములలో ఒకరిమాటతో మరొకరి మాట కలవదు, ఒకరి ముఖ మొకరు చూచుకొనరు. ఈ మతములలో ఒకదానికీ మరొకదానికీ సరిపడదు. ఊహాపోహలనెడి దుస్థితి ఏర్పడినది, నలువైపుల అశాంతి వ్యాపించినది. అయినప్పటికి, యిప్పటివరకును, యీ క్షేత్ర

మునకు ప్రభువెవడో ఎవరికిని తెలియరాలేదు. కాని, అహమ్మన్యత్వ లోభము అతి ప్రబలముగ నుండుటచే యీ విషయమై ప్రతియింటను జగడములు జరుగుచున్నవి. నాస్తికుల నెదుర్కొనుటకై వేదములు మిక్కుటముగ ఆడంబరములను రచించినవి. పాషండులు వేదవిరుద్ధముగ అక్రమమైన వాచాలత్వమును ప్రారంభించిరి.

ఈ వేదములకు ఆధారమేదియూ లేదు. యివి కల్పితమైన శబ్దజాలమును వ్యాపింప జేయుచున్నవి. మీరు మా మాటను అసత్యముగ తలంచు నెడల, మే మీ విషయమును ఋజువు చేసెదమని ప్రతిన చేయుచున్నాము. సాహసమున్నచో లేచిరండు మేముకూడా చూచెదము అని పాషండులు పలుకుదురు. చాలమంది పాషండమతమున ప్రవేశించి వస్త్ర పరిత్యాగ మొనర్చిరి. కాని, వారి వితండవాదము స్వయముగ తనంతతాను వారినే పరాజితుల నొనర్చుచున్నది మృత్యువునకు గల పరమ ప్రబలమైన సామర్థ్యమును చూచి యోగులు, దీని భయముచే యింకొంత ముందునకేగి యీ దేహ - క్షేత్రము మృత్యువు వచ్చినప్పుడు వ్యర్థమగునని చెప్పిరి. మృత్యువునకు వెరచెడి యీ యోగులు జన - నివాసమునకు దూరముగపోయి ఏకాంత ప్రదేశమున నివసించ సాగిరి. యమ - నియమములనెడి జగడమును తమకు తగిలించుకొనిరి. ఈ దేహ-క్షేత్రము గురించి వివేచనమొనర్చుటకై శ్రీశంకరుడు శివ-లోకమును పరిత్యజించి, నలువైపులను ఉపాధులను చూచి కేవలము స్మశానమును మాత్రము ఆశ్రయముగా గొనెను. శంకరుని ప్రతిజ్ఞ మిక్కిలి ప్రబలమైనది; అందువలననే ఆతడు స్వయముగ దిగంబరుడై, లోకులను ప్రలోభనముల చేజిక్కించువాడగుటచే మన్మథుని భస్మమొనర్చివైచెను. సామర్థ్యమును పెంపొందించుటకై బ్రహ్మకు ఒకటికి మారు నాల్గుముఖములు లభించినవి; అయినప్పటికిని ఆతని కీవిషయమును గురించిన జ్ఞానము కలుగలేదు.

ఋషిభి ర్బహుధా గీతం ఛన్దోభి ర్వివిధైః పృథక్
బ్రహ్మసూత్ర పదైశ్చైవ హేతుమద్భి ర్వినిశ్చితైః ౪

ఈ దేహక్షేత్రము వాస్తవముగ చూచినచో జీవునియొక్క పొలము (క్షేత్రము) అనిన్నీ, మరియు ప్రాణము (జీవుడు) యిందు వ్యవసాయమొనర్చు రైతు, లేక ఆసామియనిన్నీ, ఈ ప్రాణియొక్క గృహమున అపాన, వ్యాన, సమాన, ఉదానములనెడి నలుగురు సోదరులు పని - పాటులు చేయుచుందురు. మరియు మనస్సు వీరందరి యందును ముఖ్యుడుగ నుండి నాగలి త్రోలి, విత్తులు చల్లుట మొదలగు పనులు చేయును. ఈ మనస్సునకు నాగలి దున్నుటకు ఇంద్రియములనెడి ఎద్దులుగలవు. ఈ మనస్సు, పగటిని పగలుగను, రాత్రిని రాత్రిగను తలంచకపోవుటేగాక, ప్రతిక్షణము విషయములనెడి పొలమున పని చేయుచుండును. మన స్నేహితిని పొలమును దున్ని క్రిందిమట్టి పైకి, పైమట్టి క్రిందికిపోవునటుల చేయును. ఇటుల చేయుటవలన దానినుండి కర్తవ్యకర్మాచరణమనెడి తత్వము బయటకు వచ్చును. అంత నా ఆసామి యీ తత్వమును నాశమొనర్చి, తదితరములగు విత్తులు నాటి, కుకర్మములనెడి ఎరువును వేయును. ఆపైన ఆవిత్తులు, ఎరువుకు తగిన పాపములనెడి పంట పండును; అందువలన జీవునకు కోట్లకొలది జన్మములవరకు దుఃఖము ననుభవింపవలసి వచ్చును కాని, యిటుల చేయక, కర్తవ్యకర్మలనెడి తత్వము స్థిరముగ నుండనిచ్చి, సత్కర్మములనెడి విత్తులు నాటునెడల, ఆజీవుడే కోట్లకొలది జన్మములవరకు సుఖము ననుభవించును—అని కొందరందురు. దీనిపై మరికొందరిటులనందురు. ఈచెప్పినది వాస్తవముగాదు. ఈదేహ—క్షేత్రము కేవలము జీవునదేనని చెప్పుటకు వలను పడదు. ఈ క్షేత్రమును గురించిన అన్నివిషయములు మనము తెలిసికొనవలసియున్నది. ఈ జీవుడు కేవలము ప్రవాసి మాత్రమే. ఈతడు ప్రయాణమొనర్చుచూ, మార్గమధ్యమున కొంతసేపు విశ్రమించుటకై యీ క్షేత్రమందుకూడ వసించును. ప్రాణి యీ క్షేత్రాధికారి. ఆతడు ఎల్లప్పుడు మేల్కొని యుండి దీనిని కాపలా కాయుచుండును. సాంఖ్యశాస్త్రమున అనాది ప్రకృతియని చెప్పబడునట్టి దానికే వాస్తవమునకు యీ క్షేత్రవృత్తి ప్రాప్తించును. ఈ యింటి

యందలి తగవు లనబడెడి ప్రపంచమంతయు దానిదే. కావున యీ క్షేత్రమును దున్నుట - విత్తులు నాటుట మొదలగు పనులన్నియు దాని నాకరుతే చేయుచుందురు. ఈ ప్రపంచమున యీ సాగుబడి చేసెడి వగు ముఖ్యమైన త్రిగుణములు యీ ప్రకృతి గర్భమునుండియే జన్మించినవి. రజోగుణము దున్నును, సత్త్వగుణము పంటకు కాపలా కాయును, మరియు తమోగుణము ఆ పంటలు కోసి, రాశిగా యొనర్చును. ఆపిమ్మట మహాతత్త్వమనెడి పంట కళ్ళము తయారు చేయబడి, కాలస్వరూపము గల ఎడ్లచే నూర్చబడును. ఇంచుమించు ఆసమయముననే అవ్యక్తమనెడి సాయంకాలమగును. అందుపై మరికొందరుబుద్ధిమంతులిటు లందురు. వాస్తవమునకు పరతత్త్వము బ్రహ్మమే. అట్టి సందర్భములో ఆ బ్రహ్మముందు ప్రకృతిని ఎవరు తలంతురు ? మీ యీ క్షేత్ర సంబంధమైన యోచనలను వినుట వ్యర్థమగు వాగాడంబరమును వినుట వంటిదే. శూన్యబ్రహ్మ శయనాగారమున సత్యావస్థ యనెడి మంచముపై నిద్రించుచున్న ఆదిసంకల్పము ఆకస్మికముగ మేల్కొనును. ఆతడు చాల చంచలుడు, మరియు ప్రయత్నశీలుడు నగుటవలన ఆతడు తన మనస్సున చెలరేగిన తరంగముల ననుసరించి యీవిశ్వమనెడి రూపము (ఆకారము) ను తయారుచేసెను. నిర్గుణ పరబ్రహ్మయొక్క విహారస్థలము త్రిభువనములంతపెద్దది. ఆతనికి యీ ఆదిసంకల్ప కృత్యము మూలమున రూపు మేర్పడినది. ఆపిదప, చాలపెద్దదిగ పడియున్న మహాభూతములనెడి బంజరు నాల్గు భాగము లొనర్పబడెను. ఈభాగములు,జరాయుజము, స్వేదజము,అండజము మరియు ఉద్భిజ్జమనెడి పేర్లుగల నాల్గు భూత-గ్రామములు, అటుపైన, పంచమహాభూతములనెడి పిండము బ్రద్దలుకొట్టబడి, భిన్నభిన్నవిభాగము లొనర్పబడి, పాంచభౌతికసృష్టి చేయబడెను. పిమ్మట, కర్మ మరియు అకర్మల నెడి రాళ్ళుదగ్గరకుజేర్చబడి, యిరుపై పులందును కట్టవేయబడెను; వాటి వలన ఊషరక్షేత్రములు, అరణ్యములు ఏర్పడెను. ఈ ప్రదేశములోనికి రాక పోక లనెడి క్రమము శాశ్వతముగ జరుగుచుండుటకై జనన-మరణములనెడి రెండు సొరంగములు త్రవ్వబడెను. ఇవి సృష్టినుండి బయలుదేరి నిరాలంబ బ్రహ్మమువరకు చేరుటకు వీలగురీతిని ఆ ఆదిసంకల్పము యీ సొరంగముల నేర్పరచెను. అటుపైన యీ ఆదిసంకల్పము అహంకారముతో మైత్రి

నెఱపి, బుద్ధియొక్క మధ్యవర్తిత్వమువలన, యీ క్షేత్రక్రమము ఎల్లప్పుడుసాగు చుండురీతిని వ్యవహరించెను. ఈరీతిని, ప్రారంభమున ఆ నిర్గుణ నిరాలంబ బ్రహ్మమునందే ఆదిసంకల్ప మనెడి అంకురము బయలుదేరెను. కావుననే యీ ప్రపంచమునకు మూలము ఆ ఆదిసంకల్పమేనని ధృవపడుచున్నది." ఈ విధమున సంకల్పవాదులు తమమనస్సనెడి ముక్తాఫలమును ముందరపెట్టగనే, మరియొకమతము లీ రీతిని చెప్పసాగిరి. "మహారాజా! తాము చాలా మంచి చికిత్సకులుగ కాన్పించుచున్నారు. పరబ్రహ్మవద్ద ఆదిసంకల్పమనెడి శయనాగారికల్పనమే చేయవలసి వచ్చుచో సాంఖ్యమతస్థులు చెప్పెడి పరబ్రహ్మకు గల ప్రకృతిని వాస్తవికముసమంజసము నని అంగీకరించుటలో ప్రమాదమేమి గలదు? యివన్నియు నిజమైనయెడల, దీనిని గురించి చర్చించుటలో అధిమూ ప్రయోజనము ఉండును. కాన, పోనిండు. సోదరులారా! మీరెవ్వరును యీ మాటలనెడి వలలో చిక్కుపడకుడు. ఈప్రశ్నయందలి వాస్తవికమగు పుట్టుకనంతను, మేమిప్పుడు చెప్పెదము, వినుడు ఆకాశమున మేఘసమూహము నెవ డేర్పరచుచున్నాడు? ఆకాశమున నక్షత్ర సమూహము నెవడు అలంకరించి స్థాపించుచున్నాడు? ఆకాశమనెడి పైకప్పును ఎవడెప్పుడు నిర్మించెను? వాయువు ఎల్లప్పుడు వీచుచునే వుండవలెనని ఎవడు ఆజ్ఞాపించెను? రోమముల నెవడు సృజించెను? సముద్రము నెవడు నింపెను? వర్షధారల నెవడునడపును? ఇవన్నియు స్వాభావికధర్మము ననుసరించి జరుగు విధముననే, యీ దేహ - క్షేత్రముకూడ స్వభావసిద్ధమైనది. ఇది ఎవడిసొత్తు కాదు. దీనియందు కష్టించువానికే ఫలప్రాప్తికలుగును, లేనివానికిఆఫలములభించదు" ఈరీతిగా స్వభావవాదు లీ సిద్ధాంతమును, ప్రతిపాదించుచుండగా, మరికొందరు లేచి యిటులనిరి. "పోనీ, మీరు చెప్పెడి విషయమును ఒప్పుకొందుమనిన యీ దేహక్షేత్రముపై నిరంతరము కాలునకు మాత్రమే ఏల అధికార ముండవలెను? కాలుని ప్రభావము తప్పించుకొన నలవికానిదని మీరు చక్కగా నెరుంగుదురు. అయినప్పటికిని, మీకు మీమతముపై అసత్యమగు అభిమానమేల యుండవలెను? ఇది క్రుద్ధుడగు మృత్యు గుహవలె నున్నది. కాని, చేయగలదేది? మిమ్ముబోలిన వ్యర్థవాచాళురకు యీవిషయమెటుల నచ్చును? ఈ కాల - సింహము మహాకల్పము యొక్క ఆవలి

ఒడ్డుకు పోయి బ్రహ్మలోకమనెడి ఏనుగుపైకూడ దాడి వెడలును అంతేగాదు, యిది స్వర్గమనెడి ఉద్యానవనమునగూడ ప్రవేశించి అచ్చటి నూతన లోకపాలురు దిగ్గజముల సమూహమును కూడ సంహరించి వేయును. వీరుగాక తదితరులగు జీవరూపమున గల లేళ్ళు మొదలగునవి, యీ కాల - సింహము యొక్క శరీరపుగాలి సోకినంతమాత్రముననే నిర్జీవులై, జనన-మరణములనెడి గోతులలో తిరుగుదురు. ఆ కాలసింహముయొక్క దవుడ యెంత విశాలముగ నున్నదో చూడుము! ఈదవుడయందు విశ్వాకారముననున్న సింహముకూడ పట్టును. మరియు అందు ప్రవేశించిన తరువాత అది నామరూపములుకూడ లేకుండపోవును. ఇందువలన, కాలవాదులమగు మేము-యీ క్షేత్రముపై ఒక్కకాలునకుమాత్రమే అధికారము గలదని విశ్వసించెదము." ఓఅర్జునా ! యీ దేహ క్షేత్రమును గురించిన, యీవిధమగు పెక్కు పక్షములుం గలవు. నైమిశారణ్యమందలి ఋషులుకూడ యీవిషయమై పెక్కు తర్జన భర్జనలు చేసిరి. పురాణములందు కూడ యిందును గురించిన చర్చలు గలవు. అనుష్టుప్ మొదలుగాగల ఛందస్సులలో యీవిషయమును గురించి పెక్కు విధములగు చర్చలు జరిగినవి. వేదములందు జ్ఞానదృష్టితో చూచినచో బ్రహ్మసూత్రములు అత్యధికముగ పవిత్రమైనవి. కాని, దానికికూడ యీ క్షేత్రమునుగురించిన పూర్ణమగు అంతు చిక్కలేదు. వీరుగాక, మరి పెక్కురు దూరదర్శిత్వము గల మహాకవులుకూడ యీక్షేత్రమును గురించి యోచించుటలో తమ బుద్ధియనెడి సంపదను వ్యయ మొనర్చిరి. కాని, నేటి వరకు - యీ క్షేత్ర మిట్టిది, యిది యింత వ్యాప్తిగలది, ఇది వాస్తవముగ ఫలానా వానిది - అని ఎవరికిని సరిగా బోధపడలేదు. నేనిక యీ క్షేత్రమును గురించిన ఆద్యంతములు నీకు తెలియ జెప్పెదను వినుము.

మహాభూతాన్యహఙ్కారో బుద్ధి రవ్యక్త మేవ చ
ఇన్ద్రియాణి దశైకఞ్చ పఞ్చ చేన్ద్రియగోచరాః॥ ౫

ఇచ్ఛా ద్వేషస్సుఖం దుఃఖం సంఘాతశ్చేతనాధృతిః
ఏతత్ క్షేత్రం సమాసేన సవికార ముదాహృతమ్॥ ౬

“పంచమహాభూతములు, అహంకారము, బుద్ధి, అవ్యక్తప్రకృతి, దశేంద్రియములు, మరియు యివిగాక, మనస్సు, దశవిషయములు, సుఖ - దుఃఖము, ద్వేషము, సంఘాతము, ఇచ్ఛ, చేతన మరియుధృతి - వీటన్నిటి యొక్క వ్యక్తస్వరూపమే యీ క్షేత్రము. క్షేత్రమందలి తత్త్వముల పేళ్ళను నీకిప్పుడు చెప్పితిని. నీకిప్పుడిక మహాభూతములన నేమో, విషయము లేవియో, ఇంద్రియముల స్వరూప మేదియో విడివిడిగ చెప్పెదను. పృథ్వి, అప్పు జలము, తేజస్సు, వాయువు, ఆకాశము అను నీ ఐదింటిని పంచమహా భూతములుగా నెరుంగవలెను. జాగ్రదవస్థలో స్వప్నావస్థ యుండ నటుల, పగటియందు చంద్రుడు అదృశ్యముగా నుండునటుల, ప్రౌఢా వస్థను సమీపించిన మగవానిలో తారుణ్యము అణగియుండు రీతిని, ముకుళించుకొని యున్న మొగ్గలో సుగంధము దాగియుండు రీతిని, కట్టెలలో అగ్ని గుప్తముగ నివసించురీతిని - ప్రకృతి యనెడి మాయాగర్భమున దాగియుండి రుధిరము మొదలుగాగల ధాతువులలో దాగియున్న తాపము కుపథ్యమునకై ఎదురుచూచుచుండి, కుపథ్యము జరుగగనే దాని నవకాశ ముగ గొని వెంటనే రోగియొక్క శరీరమున లోపలను - బయటను అంత టను వ్యాపించురీతిని, పంచమహా భూతములు ఏకమై యీ దేహాకారము దాల్చినప్పుడు యీ శరీరమును నలువైపుల చిందులు దొక్కించునట్టి దానినే, ఓ అర్జునా! అహంకారముగ తెలిసికొనుము. దీని మాటలు అతి విచిత్రముగ నుండును. ఇది, అజ్ఞానుల నంత ఎక్కువగ వెంటాడదు. కాని జ్ఞానులను మాత్రము అతిగాఢముగ ఆలింగన మొనర్చుకొని అనేక కష్టములు పాల్పడజేసి ఆడించుచుండును. ఇకముందు చెప్పబోవు లక్షణముల ననుస రించి బుద్ధిని గుర్తించవలెను. ఓ అర్జునా! నీ కాలక్షణములను చెప్పెదను వినుము. కామవాసన బలవత్తర మైనప్పుడు ఇంద్రియవృత్తులను భేదించి విషయ - సమూహములు లోపల దూరును. అటుపైని, జీవు డనుభవించు సుఖ - దుఃఖాదులలో, సుఖ - దుఃఖాదులను గురించి సరిగా తెలియజెప్పు

నట్టిదిన్నీ, ఇది సుఖము - యిది దుఃఖము, ఇది పుణ్యము - యిది పాపము ఇదిమంచి - ఇదిచెడ్డ - యని నిర్ణయమొనర్చు నట్టిదిన్నీ, మంచి - చెడ్డ, చిన్న - పెద్ద మొదలు గాగల జ్ఞానము కలుగుటకు సహాయ పడునట్టిదిన్నీ, జీవుడు విషయములను పరీక్షించుటకు కావలసిన దృష్టియున్ను, జ్ఞాన - తేజస్సునకు మూలకారణమున్ను, సత్త్వగుణపు ఉన్నతావస్థయూ, జీవునకూ శివునకూ సంబంధము గల్పించునట్టిదియూ నగుదానినే, ఓ అర్జునా ! బుద్ధియని యెరుంగుము. ఇక అవ్యక్త ప్రకృతి లక్షణములను వినుము. సాంఖ్యశాస్త్రము, యోగశాస్త్రముల ననుసరించి ప్రకృతిద్వివిధములు; అవి యింతకుపూర్వము (ఏడవ అధ్యాయములో చెప్పబడినవి.) వాటిలో రెండవది యగు పరా - ప్రకృతియే జీవ - దశ (జ్ఞానదేవి), యిచ్చట దానికి గల మరొక పేరె 'అవ్యక్తము'. రాత్రి అంతమొందగనే నక్షత్రము లన్నియు ఆకాశమునందే లుప్తమగురీతిని, పగలు అంతమొందగనే ప్రాణి కోటి సంచారము ఆగిపోవురీతిని, ఓ అర్జునా, దేహము నశించినపిదప చేయబడిన కర్మలలో దేహాదివికారములన్నియు గుప్తముగ నుండు రీతిని, బీజస్వరూపములో వృక్షమంతయు మూఢస్థితియం దిమిడియుండు రీతిని, దారపుపోగులు వస్త్రరూపమున నుండునటుల, స్థూలధర్మమునంతను వదలి మహాభూతములు మరియు భూతసృష్టియూ లయమును పొంది సూక్ష్మరూపమున దేనియందునివసించునో, ఓఅర్జునా, దానినే 'అవ్యక్త' మందురు.ఇక ఇంద్రియభేదములనువినుము. చెవి, కన్ను, చర్మము (త్వచ), ముక్కు, నాలుక-యీ ఐదింటిని జ్ఞానేంద్రియములుగ నెరుంగుము. ఈఐదు ఇంద్రియములు ఐక్యమొందినప్పుడువీటిద్వారా బుద్ధి సుఖ-దుఃఖ విచారణ మొనర్చును. ఇదిగాక, వాక్కు, హస్తము, పాదము, గుదద్వారము, శిశ్నము - యనెడి మరి యైదు పదార్థములు గలవు. వీటిని కర్మేంద్రియము లందుము. ఓ అర్జునా! ప్రాణములకు ప్రియసఖియూ, శరీరమున నివసించునట్టిదియూ నగు క్రియాశక్తి యీఐదు ద్వారములగుండా రాక - పోకల నొనర్చును. ఈరీతిని పంచజ్ఞానేంద్రియములు, పంచకర్మేంద్రియములను దెలిపితిని, ఇక ఓ అర్జునా ! 'మనస్సె'వనేదియో చెప్పెదను వినుము. ఇంద్రియములు మరియు బుద్ధికి మధ్య గల సంధిపై రజోగుణభుజముపై నెక్కి నిరంతరము ఆడుచుండునదియు ఆకాశపు నీలవర్ణము, లేదా సూర్య కిరణములందలి మృగ - జలమువలె

కేవలము భాసమానమగుచుండు వాయువుయొక్క మెరపే మనస్సు. పురుషుని శుక్రము మరియు స్త్రీయొక్క శోణితములు రెండును కలియుటవలన ఏర్పడు పంచమహాభూతములలో పదివిధములగువాయుతత్త్వముగలదు. ఆపైన, ఆదశవిధవాయువులు శరీరమందలి పదిభాగములందు, తమతమ విశిష్ట ధర్మములతో కూడియున్నవై విడివిడిగా నుండును. కాని, వాటి అన్నిటియందును ఒకవిధమగు చంచలత్వము వుండును. దానివలన వాటికి రజోగుణ బలప్రాప్తి కలుగును. ఈ చంచలత్వము బుద్ధికి బయట, అహంకారపు సరిహద్దున అనగా మధ్యప్రదేశమున ప్రబలముగా నుండును. దీనికే మనస్సని పేరు పెట్టబడినది. కాని, వాస్తవముగ చూచినచో యిది కేవలము కల్పనా మూర్తియే. దేని సాంగత్యమువలన బ్రహ్మకు జీవదశప్రాప్తించునో, ఏది మాయకు మూలమో, దేనివలన కామ - వాసనకు బలము లభించునో, ఏది నిరంతరము అహంకారమునకు ఉత్తేజము కలిగించుచుండునో, ఏది ఇచ్ఛలను నెరవేర్చుచుండి కూడా ఆశలను పెంపొందించి భయమును బలిష్ఠమొనర్చునో, ఏది ద్వైతభావమును కలుగజేయునో, మరియు అవిద్యను అధికమొనర్చి యింద్రియములను విషయభోగములలో చిక్కుబడునటుల చేయునో, ఏది కేవలము కల్పనము వల్లనే సృష్టిని రచించి మరియు నాశమొనర్చునో ఏది మనోరథము లనెడి ఘటము (కుండ) ను సృష్టించి మరల బ్రద్దలు కొట్టునో, ఏది భ్రమానిలయము, మరియు వాయుసారమో, ఏది బుద్ధి ద్వారమును మూసివేయునో; ఓ అర్జునా! దానినే 'మనస్సు' గా నెరుంగవలెను. ఇందు సంశయమున కేమాత్రము తావులేదు. ఇక విషయములను గురించి చెప్పెదను వినుము- స్పర్శ, శబ్ద, రూప, రస, గంధము లైదును జ్ఞానేంద్రియ విషయములు. పచ్చగడ్డిని చూచి పశువు అతికోరికతో విహ్వలయై దానిపై పునకు పరుగెత్తిపోవు రీతిని, యీ అయిదు ద్వారములద్వారా జ్ఞానముకూడ బయటిపై పుకు పరుగిడుచుండును. స్వరము, వ్యంజనము. మరియు విసర్గలను ఉచ్చరించుట, ఏదైనా పదార్థమును పట్టుకొనుట లేదా విడుచుట, నడచుట మరియు మలవిసర్జన మొనర్చుట - యీ అయిదున్నూ కర్మేంద్రియ విషయములు. వీటివ్యాప్తి యనెడి ఆధారముపై క్రియా - ప్రవృత్తి యుండును. ఈ రీతిని యీ శరీరమున దశ విషయములు గలవు. ఇక

యిచ్ఛను గురించి వర్ణించెదను, వినుము. ఏదైనా గతించిన విషయము జ్ఞప్తికి వచ్చినప్పుడు, లేదా దానికి సంబంధించిన ఏదైన వినిపించినప్పుడు క్షుబ్ధతను పొందునట్టిదిన్నీ, ఇంద్రియములు మరియు విషయములయొక్క సంయోగము కలుగగనే వెంటనే కామముయొక్క చేతిని పట్టుకొని లేచి నిలబడునట్టిదిన్నీ, ఏది లేచుటతోడనే మన స్సెటునటు పరుగులిడసాగునో, మరియు ఇంద్రియములు కాలుకూడ ఎన్నడును పెట్టరాని ప్రదేశమున ముఖము పెట్టసాగునో, ఏభావన మనెడి వలలో పడి బుద్ధి ఉన్మాదులవలె నగునో మరియు దేనికి విషయము లనిన అత్యధికమగు లాలస యుండునో, ఓ అర్జునా! ఆ భావనయే ఇచ్ఛ. మరియు ఇంద్రియములకు వాటి యిచ్ఛానుసారముగ విషయోప భోగ ప్రాప్తి కలుగనప్పుడు, ఆ విషయము మనకు తప్పక లభించి తీరవలెనని పట్టుదలతో కూడియున్న వికారము కలుగును. ఆ వికారమునే 'ద్వేషము' అని చెప్పవలెను. ఇక 'సుఖము' అననేమో వినుము. దేనివలన జీవుడు తదితర సంగతుల నన్నింటిని మరచిపోవునో, ఏది మనస్సు, వాక్కు మరియు దేహములను శపథమిచ్చి బంధించునో, ఏది దేహస్మృతిని నిరాధార మొనర్చునో, ఏది జన్మించుట తోడనేప్రాణములను కుంటివానినిగ నొనర్చి, సాత్త్విక భావములను ద్విగుణీకృత మొనర్చుటేగాక, సమస్త యింద్రియ వృత్తులను జోకొట్టి హృదయమునందుశాంతభావముతోనిద్రపుచ్చునో,మరియుజీవునకుఆత్మస్వరూపమార్గము ప్రాప్తించుస్థితిలో ఏదిభాసించునో, అదియే సుఖము. మరియు ఓ అర్జునా! ఏఅవస్థలో యిది యోగించదో ఆఅవస్థనే పరిపూర్ణమైదుఃఖముగ ఎరుంగుము. సంకల్ప-వికల్పము లున్నంతవరకు సుఖమెన్నడును నకలుగజాలదు.సంకల్ప-వికల్పములు నాశమగుటతోడనే సుఖము స్వయం-సిద్ధముగ ప్రాప్తించును. కావున, సంకల్ప - వికల్పములు వుండుట మరియు లేకపోవుట యనెడి రెండు కారణముల వలననే క్రమశః దుఃఖము మరియు సుఖము కలుగును. ఓ అర్జునా, ఈ శరీరమందలి సంగ - హీనము మరియు ఉదాసీనము నగు చైతన్యశక్తి యొక్క పేరే చేతనము. నఖశిఖ పర్యంతము శరీరమం దంతటను సమాన రూపముగ జాగరితమై యుండునట్టిదిన్నీ, జాగ్రదాది త్రివిధావస్థలందును అఖండముగ నుండునట్టిదిన్నీ, మనస్సు మరియు బుద్ధి మొదలగు వానిలో జీవత్వమును తెచ్చి వాటిని వికాసవంతముగ

నుంచు నట్టిదిన్నీ, ప్రకృతియనెడి వనమునందలి స్వయముగ వసంతలక్ష్మియే యైనట్టిదిన్నీ, సజీవ, నిర్జీవపదార్థములందుకూడ అంశాభేదము (హెచ్చు - తగ్గులుగ) ననుసరించి నిరంతరము సంచరించునట్టిదియే చేతనయై యున్నది. ఓ అర్జునా, యిందు తిలమాత్రము కూడ అసత్యము లేదు. ఓ అర్జునా! రాజుకు తనసైనికులను గురించిన వ్యక్తిగత జ్ఞానముండదు. అయినప్పటికిని, అతని ఆజ్ఞ శత్రుచక్రమును పరాభవించును. లేదా చంద్రుడు షోడశకళా పరిపూర్ణుడైనపుడు సముద్రమున తనంతతానేపోటు (సముద్రమున తరంగములు మిక్కుటముగ లేచుట) వచ్చును. లేదా, సూదంటురాయి సమీపమున నున్నప్పుడు యినుపముక్క తనంతతానే కదలసాగును. లేదా, సూర్యోదయము అయినప్పుడు లోకులు తమంతతామే మేల్కొందురు. లేదా, ఆడతాబేలు తనబిడ్డను తనచూపుల ద్వారానే పోషించు రీతిని, చేతనకూడా ఆత్మయొక్క సాంగత్యము వలన శరీరమునందుండి జడమును సజీవముగ నొనర్చును. ఇది చేతనను గురించిన వృత్తాంతము. ఇక ధృతిని గురించి చెప్పెదను వినుము. ఈ పంచమహాభూతము లనెడి పేరుగల తత్త్వములందు స్వాభావికముగ నిరంతరము వైరము వుండును. నీటివలన పృథ్వీనాశనము కాకుండుట యనునదిఎన్నడును జరుగనేరదు. నీటిని తేజస్సు శోషిలజేయును, తేజస్సు - వాయువుల మధ్య పోరాటము జరుగుచుండును. మరియు గగనము అతిసహజముగ వాయువును కబళించివేయును. ఈ రీతిని ఆకాశము మరేతత్త్వముతోనూ కలియదు. కాని, అది అన్నింటి యందును దూరియుండును మరియు ప్రతిచోటను తన స్వతంత్ర అస్తిత్వము నేర్పరచుకొని యుండును. ఈ రీతిని, యీ పంచభూతములకు ఒకదానితో మరొక దానికి సరిపడదు. అయినను యీ అయిదు భూతములును యీ దేహ - క్షేత్రమున ఏకత్రితమై కలియును. అవి తమ స్వాభావికవైరమును విడచి దేహమునం దొకేచోట, వసించును. మరియు అన్నియూ తమతమ గుణములతో ఒకదానిని మరొకటి పోషించును. వాటియందు ఆకస్మికముగ సంభవించని యీ ఐక్యత సంభవించుట మరియు నిలచియుండుటలకు కారకురాలైన ధైర్యమునే ధృతి యందురు. మరియు ఓఅర్జునా ! జీవునితో యీ ముప్పదియారు తత్త్వములు కలపి యుండుటనే యీ ప్రకరణమున 'సంఘాతము' అందుము. ఈరీతి

నీకు యీ ముప్పదియారు తత్త్వముల లక్షణములను వివరముగ చెప్పితిని. వీటి అన్నిటి యోగమునే క్షేత్రమందుము. రథముయొక్క వివిధభాగముల అమరిక అనబడెడి యోగమునే 'రథ' మని చెప్పినటుల, క్రిందను పైనను గల అవయవసమూహమును 'దేహ' మనినటుల, లేదా ఏనుగులు - గుఱ్ఱములు మొదలగువాని సంఘటనమును 'సేన' యనునటుల, లేదా అక్షరముల సమూహమును 'వాక్య' మనినటుల, మేఘ సముదాయమును 'అభ్రము' అన్నటుల, లోకసముదాయము నంతను 'జగత్తు' యన్నటుల, నూనె-వత్తి మరియు అగ్నుల సంయోగము సంభవించినప్పుడు 'దీపము' అన్నటుల-యీ ముప్పదియారు తత్త్వములనూ ఏకరూపమును పొందింప జేయుటనే సాముదాయక దృష్టితో 'క్షేత్ర' మందురు. ఈ మహాభూతములే ఏకరూపమును పొంది పనిచేయుటచే దీనియందు పాప - పుణ్యములనెడి పంట పండును. అందువలననే మేముకూడ ఆలంకారిక దృష్టితో దీనిని 'క్షేత్ర' మందుము. కొందరు దీనిని 'దేహ'మని కూడ యందురు. ఇక వీటిని విస్తరించ నక్కరలేదు. నిజము చెప్పవలెననిన దీనికి అనంత నామములు గలవు. కాని పరబ్రహ్మమునుంచి స్థావర-జడ జగత్తువు వరకును జనన - మరణముల నొందుచున్న ప్రతి పదార్థమును క్షేత్రమే. కాని వాటియందలి దేవ, మానవ నాగాది యోని భేదములుగాని భిన్న భిన్న వస్తువర్గములుగాని - అవన్నియు సత్త్వ రజస్తమోగుణములు, మరియు కర్మలయొక్క సంయోగమువలన జన్మించుచున్నవి. ఓఅర్జునా ! ఈగుణ - వ్యవస్థను గురించి నీకు ముందుముందు తెలిపెదను. నీ కిప్పుడు జ్ఞాన స్వరూపమును విపులీకరించి చెప్పెదను. క్షేత్రము మరియు దాని వికారముల సంపూర్ణ స్వరూపమును నీకు చెప్పి యుంటిని. మరియు నీ కిక నిర్మలము మరియు శ్రేష్ఠమగు జ్ఞానమేదో చెప్పెదను. ఏజ్ఞాన ప్రాప్తికొఱకై యోగులు స్వర్గమనెడి డొంకతిరుగుడు మార్గమును దాటిఆకాశమునుకూడ కబళించివైతురో, బుద్ధి - సిద్ధులమోహమున పడక యోగసాధనవంటి దుర్ఘట విషయమును కూడ సహింతురో, తపము లనెడి కఠిన పర్వతమును దాటుదురో, కోట్లకొలది యజ్ఞ - యాగములను త్యాగమొనర్తురో, మరియు కర్మ-కాండ నంతయు తారు-మారు చేతురో, లేదా మిక్కుటమగు ఆవేశముతో భజనమార్గమున

దుముకుదురో మరియు ఒక్కొక్కడు సుషుమ్నా సారంగము లో వరకు ప్రవేశింతురో మరియు యీ రీతిని ఏ జ్ఞానప్రాప్తికొరకై మునులయొక్క ఆశాపూరితమగు యిచ్ఛ వేద–వృక్షము యొక్క ఆకు–ఆకుపైన భ్రమణమొనర్చుచుండునో, మరియు ఓ అర్జునా ! ఏజ్ఞానముకొరకై ఏనాటికైన గురువు అనుగ్రహించుననెడి ఆశతో వందలకొలది జన్మములు గురుసేవలో గడుపబడునో, ఏజ్ఞానము జీవుని శివునితో ఏకమొనర్చిచూపునో, ఏజ్ఞానము యింద్రియ ద్వారములను మూసివేయునో, ప్రవృత్తియొక్క పాదములను విరచివేయునో మరియు మనోదుఃఖమును పారద్రోలునో, దేనివలన ద్వైతమనెడి ఆకాలము పోయి సమ – భావనయనెడి ఐక్యముతోకూడిన సు – కాలము సంభవించునో, ఏజ్ఞానము – మదముయొక్క ఆధారమునే నాశమొనర్చునో, ప్రబలమగు మోహమును భక్షించునో మరియు 'నేను – అతడు' అనెడి ద్వైతభావమును ఏమాత్రము వుండనివ్వదో, ఏది సంసారమును సమూలముగ పెరకివేయునో, సంకల్పపుమురికిని కడగివైచి శుభ్రపరచునో మరియు జ్ఞేయవస్తువగు పరమాత్మతత్త్వముతో అతనిని కలుపునో, దేనిని సాధారణముగ ఆకళింపు చేసికొనుటకూడ చాలకఠినమో, ఏది ఉదయించుటతోడనే జగత్సంచాలన మొనర్చెడి ప్రాణములు నితాంత నిర్బలతను పొందునో ఏ జ్ఞానప్రకాశమువలన బుద్ధి నేత్రములు తెరువుడు పడునో, మరియు జీవుడు ఆనందరాశిపై దొర్లసాగునో, ఏ జ్ఞానము అత్యంతపవిత్రమైనదో, దేనివలన దోషములతో నిండియున్న మనస్సు నిర్మలమగునో, దేని యోగమువలన ఆత్మకు గల్గిన జీవభావమనెడి క్షయరోగము పూర్తిగా నివారణయగునో – అట్టి ఆ జ్ఞానమును నిరూపించుట అసంభవమైనప్పటికిని నేను దానిని నిరూపింతును. ఈ జ్ఞాన నిరూపణను విని బుద్ధివలననే దానిని తెలిసికొనవలెను. ఏలనన బుద్ధి లేని కనులకు అది ఎచ్చటను కనుపించనేరదు కాని, బుద్ధిద్వారా ఒక పర్యాయము దానిని తెలిసికొనుటచే, అదితనశక్తిని యీశరీరముపై ప్రసరింపజేయును. అప్పుడది యింద్రియక్రియల రూపమున నేత్రములకు కూడ కనిపించసాగును. చెట్లు చిగిర్చి కళ – కళలాడుచూ నుండుటనుబట్టి వసంతాగమనము తెలియు రీతిని, ఇంద్రియముల స్థితిని చూచి జ్ఞానమును కూడ ఊహించనగును. చెట్టు మొదలుకు భూగర్భమునందుకూడ నీరు లభించును. మరియు ఆనీరు

కొమ్మలందలి ఆకులందుకూడ తన కాంతిని చూపును. లేదా భూమియం దుండెడి మృదుత్వము సుందరమగు మొక్కలను చూచినప్పుడు కూడ బోధ పడ గలదు. లేదా కులీనుల మహత్త్వము వారి ఆచరణలందే తెలియనగును. ఇతరుని సత్కరించ వలెనని చూపుటలో గల ఆతురతయే ఆతనికి వచ్చిన వాని యెడగల స్నేహమును వెల్లడించును లేదా శాంతముతో కూడిన భవ్యాకృతి వలననే ఆ మానవుడు పుణ్యశీలుడని తెలియును. లేదా కర్పూర - కదళిలో కర్పూరము నిండియున్నదని దాని సుగంధము వలననే బోధపడును. లేదా, అద్దాల లాంతరులో పెట్టబడిన దీప ప్రకాశము నలువైపుల వ్యాపించును ఇదేరీతిని, మానవుని హృదయమున జ్ఞానము ప్రవేశించినప్పుడు దాని చిహ్నములు పెక్కులు బయటకు ప్రకటముకాసాగును. నీకు నే నాలక్షణములను చెప్పెదను, సావధానుడవై వినుము.

అమానిత్వ మదమ్భిత్వ మహింసా క్షాన్తి రార్జవమ్
ఆచార్యోపాసనం శౌచం స్థైర్య మాత్మ వినిగ్రహః 8

ఎవనికి ఏ లౌకిక విషయమునకును లోలుడైయుండుట ఏమాత్రము యిష్టముగాదో, ప్రజలతో తనగొప్పదనము ననుసరించి కలియుట ఎవనికి కష్టకరముగా నుండునో, ఎవనికి తనగుణస్తుతిగాని పొగడ్తగాని జరిగినప్పుడుగాని, తనను సన్మానించుటకు ఏర్పాటు జరిగినప్పుడుగాని లేదా విశేషమగు యోగ్యత తనపై ఆరోపింపబడినప్పుడుగాని, వ్యాధుని చేతజిక్కిన హరిణము వలె కంగారు మరియు వ్యాకులత గలుగునో, లేదా ఈదునప్పుడు సుడిగుండమున పడుటచే యీతగాడు పొందునట్టి విధముగా వ్యాకులము గలుగునో, ఓ అర్జునా! ఎవనికి లోకులు తనకు చేయు 'సన్మానము ఆపదవలె కష్టకరముగతోచునో, ఎవడు లౌకిక గొప్పదనములను తనను స్పర్శింపనైన నివ్వడో, ఎవడు తన సన్మానమును తనకనులతో చూడ జాలడో, ఎవడు తన లౌకిక కీర్తిని వినజాలడో, లోకులు నన్ను స్మరించవలెను మరియు వారు నన్నుగురించి చర్చించుకొనవలెను - అను విషయమును కూడ ఎవరు సహించనేరరో, అట్టివారికి యిక తమను లోకులు ఆదరించవలెను, సత్కరించవలెను- అను విషయమెటుల రుచించును? లోకులు తనకు

నమస్కరించునప్పుడు ఎవరికి తన మృత్యువే ఎదుట కనిపించునో, బృహస్పతితో సమానుడుగా జ్ఞానవంతుడైనప్పటికిని తన మహత్త్వ - భయము వలన ఎవడు ఉన్మాదునివలె నగునో, ఎవడు లౌకిక ప్రసిద్ధికి కంగారు పడునో, ఎవడు శాస్త్రములను గురించిన వ్యర్థప్రలాపముల నాడుటను విసర్జించి మౌనముగ ఏకాంతముగ నుండుట నభిలషించునో; 'లోకము నన్ను అవమానించుగాక మరియు తిరస్కరించుగాక, నా చుట్ట - పక్కములు నా వైపు కన్నెత్తియైన చూడకుందురుగాక- యని ఎవడు హృదయపూర్వకముగ వాంఛించుచుండునో, హీనత్వము మరియు తుచ్ఛత్వముకూడా శోభించునట్లును మరియు తన అవయవములపై హీనత్వమనెడి అలంకారముతే అలంకరింపబడు నట్లును - ఎవడు తరచు తన ఆచరణను వుంచుకొనునో, లోకులుతన్నుగురించి ఇతడు జీవించలేడు ఇతడు పరిపూర్ణముగ లేనేలేడు, ఇతని ఉనికియే లేదు అని భావించుచుండవలెనని ఎల్లప్పుడు ఎవడో వాంఛించుచుండునో, ఎవని ప్రవర్తనమును చూచి లోకులు ఇతడు నడచుచున్నాడా లేక గాలితోపాటు దొర్లుకొనుచు పోవుచున్నాడా? యను భ్రాంతిని కలుగజేయునో, నా ఉనికియే వుండకుండుగాక నా నామ-రూపములు కూడ నశించుగాక, నన్ను చూచి భూతకోటి భయపడి దూరముగ పారిపోవుగాక యని ఎవడు సదా వాంఛించుచుండునో, ఎవడు ఎల్లప్పుడు ఏకాంతమందేవుండునో మరియు నిర్జనప్రదేశమనెడి తలంపు వచ్చినంత మాత్రముననే ఎవ్వనికి ప్రాణము వచ్చినటుల వుండునో, ఎవనికి వాయువుతో మాత్రమే సరిపడునో, ఎవనికి ఆకాశముతో మాట్లాడుట మాత్రమే యిష్టముగనుండునో మరియు ఎవనికి వృక్షములు మాత్రమే అన్నిటికంటె ఎక్కువగ నచ్చునో, ఓ అర్జునా ఎవనియందు నీకీ లక్షణము లన్నియు కనిపించునో ఆతడు జ్ఞానమున తల్లీనుడయ్యెనని తెలిసికొనుము. ఈలక్షణములవలన మాత్రమే 'ఒకనియందు అమానిత్వముగలదా లేదా యని' ఎరుంగవలెను. ఇకనీకు 'అదంభిత్వము' (డాంబికము లేకుండుట)ను ఏవిధముగ గుర్తించనగునో చెప్పెదను వినుము. 'అదంభిత్వము' కూడ పైనచెప్పిన విధముగనే వుండును. ఓ అర్జునా, లోభియగు మానవుడు తన ప్రాణము పోయినప్పటికిని డబ్బు ఎచ్చట దాచియుంచెనో చెప్పని విధమున, అదంభిత్వము గలవాడు (డాంబికము లేని

వాడు) కూడ అదేరీతిని తన ప్రాణ ప్రమాదసమయము వచ్చినప్పటికి కూడ 'నేను ఫలానా ఫలానా పుణ్య కార్యములు చేసితినని' చెప్పుకొనడు. ఓఅర్జునా! దొంగఆవు పొదుగులోనికి వచ్చిన పాలుకూడ దొంగిలించురీతిని, లేదా వేశ్య తన వయస్సు మరుగుపరచు రీతిని, అరణ్యమున దారితప్పిన సంపన్నుడు ఎవని వద్దను తన సంపన్నత్వమును వెలిబుచ్చని రీతిని, కులీనస్త్రీ తన అవయవము లన్నిటిని చక్కగా మరుగుపరచి యుంచురీతిని, లేదా రైతు భూమిలో చల్లిన విత్తనముల నన్నింటిని మట్టిక్రింద చక్కగా దాచియుంచు రీతిని, ఎవడు తన దానాది పుణ్యకర్మల నెల్లప్పుడు గుప్తముగ నుంచునో, ఎవడు కల్పితమైన శారీరక నటనలు చేయడో, ఎవడు లోకులను ప్రసన్నుల నొనర్చవలెనను జంజాటములో పడడో, మరియు తన ధర్మకార్యములను గురించిన చర్చయే తీసుకురాడో, ఎవడు తాను చేసిన ఉపకారముల నెన్నడును నోటితో ఉచ్చరించుట కూడ చేయడో, ఎవడు తాను నేర్చికొనిన విద్యను లోకులలో ప్రదర్శించుచు తిరుగడో, మరియు తాను ఆర్జించిన జ్ఞానమును లౌకికమగు కీర్తికొరకై అమ్ముకొనడో, ఎవడు శరీరసంబంధమగు విషయముల ననుభవించుటకై చిల్లిగవ్వయైన ఖర్చుపెట్టడో, మరియు ధర్మకార్యముల నొనర్చుటకై తనధనము నంతను వెచ్చించుటకైనను వెనుకాడడో, ఎవని యింట ప్రతివిషయమునందును దారిద్ర్యము కనిపించునో, మరియు శరీరము పూర్తిగా దుర్బలముగను దీనముగను, హీనముగను కనిపించినప్పటికిని దానమిచ్చుటలో స్వయముగ కల్పతరువుతోకూడ ప్రతిజ్ఞాపూర్వకముగ పోటీ చేయునో, (అనగా ఎవడు ధర్మకార్యములనొనర్చుటలో అతిచతురుడు, దానమిచ్చుటలో అత్యంత ఔదార్యము గలవాడు మరియు అధ్యాత్మచర్యలో నిపుణుడు, మరియు అన్నివిషయములందును చూచుటకు వెర్రివాడుగా కనిపించునో, అట్టివానిని దంభహీను (డాంబికము లేనివాని) నిగా ఎరుంగవలెను. అరటిమ్రాను తేలికగను, మరియు లోపల బోలుగను ఉండును. అయినప్పటికిని రసవంతమైన పెద్ద పెద్ద ఫలములు దానియందే కాయును. మేఘములు అతిస్వల్పమైన గాలివీతవల్లనైన ఎగిరిపోవునంత పల్చగను, తేలికగను వుండును; కాని, ఆశ్చర్యకరవిషయ మేమన, అట్టి మేఘముల నుండియే పెద్దపెద్ద జలధారలు వర్షించుచున్నవి. ఈ విధముగనే ఆతడు పరమ - సాధనా మార్గమును పూర్తిగా ఎరిగియున్నవాడైనప్పటికిని, లౌకిక విషయ

ములయెడ పూర్తిగా దీనుడు—హీనుడుగా కనిపించును. ఓ అర్జునా! ఎవని యందీలక్షణము లన్నియు చక్కగా కనిపించునో, అట్టివానికి జ్ఞానము వశపడినదని యెరుంగుము. ఇప్పటివరకు అదంభిత్వమును గురించి వివరించితిని. ఇక, అహింస యననేమో చెప్పెదను వినుము. ప్రప్రథమముగ, అహింసను అనేకులు అనేకవిధములుగ వ్యాఖ్యానింతురని తెలిసికొనుము. ప్రతివారు తమతమ మతముల ననుసరించి వర్ణింతురు. ఒకానొక వృక్షశాఖలను కోసి దాని క్రమ్మకు నాల్గువైపుల వానిని కట్టి రక్షించుటలోను, లేదా చేవిని తొలచి దాని మాంసమును వండి దానివలన తన ఆకలి తీర్చుకొనెననుటలోను, లేదా దేవాలయములనూ పడగొట్టి దేవతలను స్థాపించుటకు మట్టి అరుగులు వేసి రనుటలోను ఎంత విశిష్టత గలదో, వీరు చెప్పు మాటలయందు కూడ అంతటి అవివేకమే గలదు. ఈ విధముగా పూర్వ మీమాంసకులు 'హింస చేసి అహింసను సాధించవలెనను' యీనిర్ణయము విచిత్రమగు నిర్ణయము చేయబడినది. 'వారి మతప్రకారము' అనావృష్టి సంభవించినప్పుడు మరియు ఆ ఆపద ప్రపంచమంతటను వ్యాపించుచున్నట్లుల కనిపించినప్పుడు వర్షము కురియుటకుగాను పెక్కు విధములగు యజ్ఞముల నొనర్చవలెను. కాని ఆ యజ్ఞములలో స్పష్టముగ పశుహింస జరుగుచున్నది. అట్టిస్థితిలో, అచ్చట అహింస ఎటుల కలుగగలదు ? శుద్ధహింస యనెడి విత్తును నాటి అహింస యనెడి పంటను ఎటుల కోయగలము ? కాని యీ యాజ్ఞికుల సాహసము కూడ కొంతవరకు విలక్షణమైనదే. మరియు ఓ అర్జునా! ఆయుర్వేదము కూడ యీ దారినే పోవుచున్నది. ఒక జీవియొక్క ప్రాణములను కాపాడుటకు మరియొక జీవియొక్క ప్రాణములు తీయవలెనని దాని సిద్ధాంతము. అనేక విధములగు దుఃఖములచే పీడింపబడుచు రోగములలో చిక్కుకొని బాధపడుచున్న జీవులను చూచి, వారి హింసను నివారించుటకై రోగచికిత్స చేయుట సమంజసమే. కాని ఆచికిత్స చేయుటకై, మొట్టమొదటగా ఏదో చెట్టుయొక్క దుంప (కందమూలము)ను త్రవ్వవలెను. మరియు యింకొక మొక్క యొక్క ఆకులు సమూలముగ పెరికి వేయవలెను. ఒక చెట్టును మధ్యలోనే విరచి వేయవలెను. మరియు ఒక చెట్టుతోలు ఒలువవలెను. మరియు కొన్ని మొక్కల కోమలమగు మొలకలను పాత్రలో మరగగాయవలెను. ఆపిమ్మట వాటిచే చికిత్స చేయడమగును. పుట్టినప్పటినుంచి ఎవరితోనూ వైరము నెరుగని చెట్ల

రసమును తీయుటకై వాటి సర్వాంగము లందును గాట్లు పెట్టబడును. మరియు ఓ అర్జునా! యీరీతిని చెట్ల ప్రాణములు తీసి రోగుల రోగనివారణ మొనర్పబడు చున్నది. మరియు, జంగమములు మరియు సజీవ ప్రాణులను కూడ చంపి, వాని శరీరమునుండి పైత్యరసము మొదలుగాగల పదార్థము లను తీసి, వాటిచే తయారుచేయబడిన మందులవలన కొందరు రోగుల పోవుచున్న ప్రాణములు కాపాడబడుచున్నవి. నివాసమునకై కట్టడములు గట్టి కట్టడములకు పసగొట్టి ఆ సామగ్రితో దేవాలయములు కట్టించుట, వ్యాపారములో బీదలను దోచి అన్నసత్రములు నడపుట, ఇట్లు పసగొట్టి మంటపములు కట్టించుట, గుడ్లను నిప్పంటించి సెగ కాచుట. ఏనుగును స్నానము చేయించుట, లేదా ఎద్లను అమ్మి యిండ్లు కట్టుట, లేదా చిలు కను ఎగురవేసి పంజరమును తయారు చేయించుట మొదలగునవి పసులా? లేక పరిహాసములా? ఇట్టి కార్యములను చూచి ఎవరెంత వరకు సహించుకొండా వుండగలరు? కొందరు నీటిని వడపోసి త్రాగి. దీనిని పుణ్యకార్యములకు మార్గమందురు. కాని, నీటిని వడపోయుటలో కూడ సూక్ష్మజీవులు నశించు చున్నవి. కొందరు హింస జరుగునను భయముతో ఒక్క ఆకుకూరను కూడ తినరు కాని, ఆకలితో ప్రక్కనుండువారి ప్రాణములు గిజగిజ లాడు చుందురు. ఇదికూడ హింసయే. కావున, ఓ అర్జునా! శ్రీ జ్ఞానదేవుని యొక్క 'హింసయే అహింస' యనెడి సిద్ధాంతము యిదియే. ప్రధానముగా 'అహింస'ను గురించిన భావము రాగానే యీ మతస్వరూపమును స్పష్టీకరించి చెప్పవలెనని తలంపు గలిగినది. అందుచే నీ కిది యంతయూ చెప్పితిని. నీవు కూడ ఆ దృష్టితోనే దీనిని అర్థము చేసికొనుము. ఇక ఓ అర్జునా! పైన చెప్పిన విషయములకు అహింసతో ప్రధానమైన సంబంధమున్నది. అటుల గానిచో దీని నింత డొంకతిరుగుడుగా చెప్పనేల? మరియు ఓ అర్జునా! మరొక విషయమేమన, తన మతమును చక్కగా స్పష్టపరచుటకై ఎదుట గల యితర మతములనుకూడ ఉచితరీతిని వివేచన మొనర్చుటకూడ ఆవశ్యకమే. ఇందుచే, యిప్పటివరకు నేను చేసిన నిరూపణము యీ కారణమువల్లనే చేసితిని. ఇటుపైని, నేను స్వయముగ నా ప్రతిపాదనము నొనర్తును. ఏవిధమగు అహింస యనెడి దుస్తును ధరించుటచే అంతర్జ్ఞానము వ్యక్త మగునో ఆ అహింసా స్వరూపమును నీకు వివరించి చెప్పెదను. ఇతనిలో

అహింసాభావము పూర్తిగా గలదు, లేదు - యనెడి విషయము ఆతని ఆచరణవలన మాత్రమే తెలియనగును. మచ్చురాతిపై మాత్రమే బంగారు వన్నె వచ్చురీతిని, జ్ఞానము మనస్సుతో మేళనము చెందినప్పుడు, సత్వరమే మనస్సున అహింసోదయ మగును. ఈ అహింసోదయ మెటుల జరుగునో చెప్పెదను వినుము. తరంగములను త్రెంచివేయకనే, నీటిని కదలించకుండానే వేగవంతముగ నైనప్పటికిని అతి తేలికపాదములతో కేవలము మత్స్యము పైపే ధ్యాన ముంచి కొంగ ఏ విధముగ అతి జాగ్రత్తగా నీటియందు పాదము నుంచునో, లేదా భ్రమరము తనలోపల గల పుష్పాది రాలిపోవునేమో యనెడి భయముతో కమలముపైన అతినెమ్మదిగ పాదము నిడురీతిని, ప్రతిపరమాణువుతోను పెక్కు అల్పమగు జీవములు చేరియుండు నని మనస్సునం దెరిగి, యీ కారణముచే, అతినెమ్మదిగ అడుగు లిడుట అహింసయొక్క లక్షణము. ఇట్టి మనుష్యుడు ఏ మార్గమున పోవునో, ఆ మార్గము కృపాపూర్ణ మగును. మరియు ఆత డేదిశను చూచునో ఆదిశను దయ, మరియు ప్రేమలతో నింపివేయును. ఇతర జీవులను రక్షించుటకై ఆతడెల్లప్పుడును తన జీవితము నర్పించుటకు సంసిద్ధుడై యుండును. ఓఅర్జునా! ఇట్టి పురుషుని ధ్యానపూర్వకమగు నడక శబ్దములతో వర్ణించుటకు అలవిగానిది. మరియు దానికి తగిన కొలమాన మేదియు లేదు. ప్రేమపూరితయై పిల్లి తనబిడ్డలను నోటితో కరచిపట్టుకొనినప్పుడు, అది తన దంతపు గొనలను ఎంత తేల్చి యుంచునో, లేదా ప్రేమభరిత యగు తల్లి తన బిడ్డలకై ఎదురు చూచుచున్న ఆమె దృష్టియం దెంత అధికమగు కోమలత్వము వచ్చునో, లేదా కమల పత్రమును ఊపుటచే దానిగాలి కనులకు ఎంతకోమలముగ తాకునో, అంత కోమలత్వముతోనే ఆతనిపాదములు కూడ భూమిపైపడును. ఆపాదము లెచ్చట పడునో అచ్చట నుండెడి జీవులకుకూడ సుఖమే కలుగును. ఓఅర్జునా! ఈ రీతిని నెమ్మదినెమ్మదిగా పాదము నిడునప్పుడు ఆతనికి మార్గమునం దెచ్చటనైన ఏదైన క్రిమి-కీటకము కనిపించుచో, ఆతడు నెమ్మదిగా వెనుకకు తొలగిపోవును. 'నేను తొందరగా నడచుచో నా స్వామియొక్క ఆత్మ సమాధికి భంగము కలుగును. మరియు ఆతని స్థిరప్రకృతికి దెబ్బతగులును' అని ఆ పాదము లనుచున్నవా యన్నటుల వుండును. ఈ చింతనతో ఆ పాదము వెనుకకు తొలగిపోవునేగాని అది ఏజీవినీ త్రొక్కివేయదు. తృణమునుకూడ

జీవముగ తలచి, దానిని తనపాదములచే త్రొక్కనివ్వని అత్యధికమగు జాగరూకతగల మానవులందు నిర్లక్ష్యముగ అడుగిడుట యనెడి దెటుల సంభవించును? భీమ మేరు పర్వతమునులంఘించజాలని రీతిని, లేదా దోమయీదిసముద్రమును దాటజాలని రీతిని, మార్గమున పడియున్న జీవికూడ ఆతని పాదములచే త్రొక్కబడ నేరదు. నడకయందే యింత మిక్కుటమగు దయ నిండియున్నప్పుడు, యిక ఆతని వాక్కునందు మూర్తిత్వమును దాల్చిన సజీవముగనున్న దయయే నీకు కాన్పించును. ఆతని శ్వాసకూడ చాల మందముగను కోమలమును నుండును. ఆతని ముద్ర 'ప్రేమకు పుట్టినిల్లా' - యన్నటుల వుండును· ఆతని దంతములు మాధుర్యాంకురములే యగును. ఇట్టి వాని నోటి నుండి అక్షరములు వెడలినప్పుడు, ఆ అక్షరముల మున్ముందు స్నేహము ప్రవహించుచూ పోవుచున్నదా యన్నటుల వుండును. ఆ అక్షరముల విధానము 'కృప మున్ముందు నడచు చుండగా దాని వెనుక ఆతని నోటినుండి వెలువడిన శబ్దములు నడచుచున్నటుల' యుండును. సాధారణముగ ఆత డేమియూ మాట్లాడడు. ఒకవేళ ఆతడెప్పుడైన ఏదైన చెప్పవలెనని మనస్సునందు సంకల్పించుకొనినప్పుడు, ఆ శబ్దములు ఎన్నడును ఎవనికిని ఏమాత్రము కష్టము కలిగించనంత కోమలములుగ నుండును. ఆతడు మాట్లాడ నారంభించినప్పుడు ఒక్కొక్కప్పుడు చాల ఎక్కువగా కూడ మాట్లాడును; అయినప్పటికిని ఎన్నడును ఎవని మనస్సునకును ఏమాత్రపు కష్టము కలుగుటగాని, భయముకలుగుటగాని వుండ నేరదు. 'తాను మాట్లాడినదానివలన ఎవనికిని కార్యభంగము జరుగకుండునటులను, భయము కలుగుటగాని తొట్రుపాటు నొందుటగాని జరుగకుండు' రీతిని ఎల్లప్పుడు జాగరూకత వహించును; నావలన ఎవరికిని ఏమాత్రమైన కష్టము కలుగరాదు. ఈ సంగతుల నన్నింటిని ఆతడు ధ్యానమం దుంచుకొని సాధారణముగ మాట్లాడనే మాట్లాడడు. ఒకవేళ ఎవరి అనురోధము వల్లనైన ఆతడు మాట్లాడుచో, శ్రోతలకు తమ తల్లి - దండ్రులు మాట్లాడుచున్నారన్నటుల వుండును. ఆతని శబ్దములు వినుటకు స్వయముగ నాద - బ్రహ్మయే అవతరించె నన్నటుల, గంగా - జలమే పొరలి వచ్చుచున్న దన్నటుల, పతివ్రతకు వార్ధక్యము వచ్చిన దన్నటుల - అంత శుద్ధముగను, కోమలముగను వుండును. ఆతని యీ తూచి మాట్లాడెడి మధుర శబ్దములు అమృత - తరంగ

ములవలె తోచును. విరుద్ధమగు తర్కవాదము, హాస్యవాదము, జీవులకు సంతాపమును కలిగించు కఠోరత, పరిహాసము, కపటవాదము, మర్మస్పర్శ మగు మాటలు. యితరులను విరోధించుట, లేదా ఎవని మాటలనైన బాధించుట, కోపించుట, కటుత్వము, ఆశపెట్టుట, కుశంకలు వెలి బుచ్చుట, మరియు గప్పాలు చెప్పుకొనుట మొదలగు దుర్గుణములు అతని మాటలయం దేమాత్రము వుండవు. మరియు ఓ అర్జునా! అతని దృష్టిపాతము — కనుబొమలు పూర్తిగ జారి విడచినటులను మరియు వాటి యందు బలములేకుండ వున్నటులను వుండును. ఆత డిటుల చూచుటలో గల కారణము భూతకోటియందు పరబ్రహ్మ నివసించునని తలంచుటయే; ఇందుచే తన దృష్టి ఎవరికైన వ్యథగ తోచునేమోయనెడి భయముచే అతడు ఏవస్తువుపై మనసుగంభీరముగ చూడడు. ఆతనియం దెల్లప్పుడీవృత్తి యుండును. అందుచే ఆత డెప్పుడైన తన హృదయమునం దుప్పొంగుచున్న కృపా బలముచే ప్రసన్నతను పొందిన కనులను తెరచి ఎవరినైనైన ఒకటి — అర మారు చూచినప్పుడు, ఆ చూడబడిన వానికి చంద్రబింబమునుంచి వెలువడు అమృతధారను చూచుటతోడనే చకోరముయొక్క కుక్షి వెంటనే నిండిపోవు టచే అదితృప్తిపొందినరీతిని-తృప్తి కలుగును. ఆతనికృపాదృష్టిపడుటతోడనే జీవులన్నియూ యిట్టిస్థితినే పొందును. ఆడతాబేలుయొక్క చూపు అత్యంత ప్రేమపూర్ణముగ నుండుననుట ప్రసిద్ధమే. అయినప్పటికిని, యిట్టి సత్పురు షుని చూపునందుండు మహాత్మ్యము ఆ ఆడతాబేలు చూపునందుకూడ వుండదు. భూతకోటియెడ యిట్టి చూపునే గలిగియున్నప్పుడు, ఆతని హస్త ములుకూడ సరిగా యిదేరీతిని ఉండుననుటలో ఆశ్చర్యమేమి గలదు? కృతార్థులైనందువలన సిద్ధపురుషుల మనోరథము లన్నియు ఎచ్చటి వచ్చట శాంతి పొందురీతిని. ఎవని చేతులు నిశ్చలములు మరియు నిష్క్రియలు యగునో, ఎవనిచేతులు మొదటినుండియు పనులను చేయుటలో అసమర్థ ములై యుండి — అందుపైన, సన్యాసము, లేదా పనులు చేయకపోవుట యనెడి ప్రతిన బూని యున్నవో, లేదా ఎవనిచేతులు పుట్టుమొదట కాలుట యననేమోకూడా యెరుగనివై యుండి, అందుపైన అందలినిప్పు చల్లారిపోయి యున్న కట్టెల వంటివో, లేదా ఎవనిస్థితి మూగతనముతోబాటు మౌనవ్రతము బూనిన మానవుని చందముగ నుండునో, యిదేరీతిని నితాంత వ్యాపార

శూన్యుడు మరియు నిష్క్రియుడునగు పురుషుని శరీరమునందున్న వగుటచేత-ఎవని చేతులకు చేయవలసిన దేదియూ మిగిలియుండదో, వాయువుకు దెబ్బ తగులునని గాని, లేదా ఆకాశమునకు గోళ్ళు గుచ్చుకొనునని భయముచేత గాని-ఎవడు తన చేతులను ఊగనివ్వడో, యట్టివాడు తన శరీరముపై వాలిన యీగను తోలుకొనునని గాని, లేదా కనులయందు దూరుచున్న ఏ క్రిమినైన దులిపి ఆవలకు నెట్టివేయునని గాని, లేదా పశు-పక్షులను బెదరించి పారద్రోలునని గాని చెప్పుటకు వలనుపడదుగదా! ఓ అర్జునా! తనచేత ఎన్నడును చువ్వ గాని కొరడా గాని పట్టనట్టి వానిని గురించి శస్త్రముల నెన్నడు ముట్టనే ముట్టడని చెప్పనక్కరలేదు. అతడెన్నడును కమలమును గాని పూలచెండును గాని ఎగురవేయు ఆటనుకూడ ఆడడు. ఏలనన, ఆతనికి తన చేతియందలి కమలముగాని, పూలచెండుగాని ఎవరిపైనైన పడి దెబ్బతగులునేమో యనెడి భయముండును. రోమములు అణగి పోవునెడి భావముతో అతడెన్నడును తన అంగములపై చేతితో నిమురుకొనడు. గోళ్ళకు కష్టము గలుగ జేయకుండు తలంపుతో వాటిని కత్తిరించడు, మరియు, వేళ్ళపై నఖకుండలము లేర్పడు రీతిని వాటి నాతడు పెంచుచుండును. ఈరీతిని యిట్టి పురుషునందు పూర్తిగా కార్యాభావముండును. ఇటు లున్నప్పటికిని, అతడే కార్యమునైన ఉపక్రమింప వలసివచ్చెనో, పైచెప్పిన రీతిని చేయుచే అతని చేతులకు అభ్యాసమై యుండును అతని చేతులు ఎవనికైన అభయ మిచ్చుటకే పైకి లేచును. ఎవనికైన ఆశ్రయ మిచ్చుటకొరకే ముందుకు సాగును. మరియు ఎవరైన దుఃఖముతో నున్నవానిని కోమలత్వముతో స్పర్శించుటకే చలించును. మరియు యీపనులన్నియు కూడ అతని వలన తప్పనిసరియైన పరిస్థితియందే జరుగును, దుఃఖముగల వారి భయమును పోగొట్టుటకై అతనియందుండు చల్లదనము, చంద్రికిరణములందు కూడ కానరాదు. అతని చేతులు ఏదైన పశువును చమిరినప్పుడు, వాటి (చేతులు) స్పర్శ సుగంధిత మలయ వాయుస్పర్శతో సమానముగ నుండును. ఆహస్తము లెల్లప్పుడు నిర్లేపముగను, స్వాతంత్ర్యముగను నుండును. మరియు, చల్లనగు చందన తరుశాఖలవలె వాటియందు ఫలములెన్నడును కాయవు, అయినప్పటికిని ఆహస్తము లెన్నడును నిష్ఫలములు గావు; ఏలనన, వాటి శీతలత్వము మరియు ప్రేమార్ద్రతలు బహుమూల్యము, అక్షయము మరియు సర్వవ్యాపియునై యున్నవి. ఓ అర్జునా, ఆతని అరచేతులు

సాధువులు-మహాత్ములయొక్క శుద్ధము-శీతలమునగుశీలమును బోలియుండునని తెలిసికొనుము. ఇట్టి పురుషుని మనస్సును గురించికూడ వర్ణించవలసి యున్నది. ఇప్పటివరకు నేను వర్ణించిన పురుషుని ఆచరణ, ఆతని మనస్సుయొక్క ఆచరణకాదా ? కొమ్మలు చెట్టువి కాకుండా వుండునా ? నీరు లేకుండా సముద్రమెటుల వుండగలదు ? తేజస్సు మరియు తేజస్సుగల పదార్థమూ - యీ రెండును ఎన్నడైన ఒకదాని కొకటి భిన్నముగ నుండునా ? అవయవము మరియు శరీరము, లేదా రసము మరియు నీరు - యివి విడివిడిగా ఎన్నడైన వుండగలవా ? కావున, నేనిప్పటివరకు అట్టిపురుషుని బాహ్యాచరణమును గురించి చెప్పిన సంగతులను యిట్టి- అవయవములతో కూడియున్న ఆమనస్సుయొక్క విషయములుగా నెరుంగుము. భూమిలో విత్తునునాటెదరు. అదేవృక్షరూపమునబయటకు వెడలివచ్చును. ఇదే రీతిని లోపలగల మనస్సేయీయింద్రియములద్వారా బయటకు ప్రకటమగునని తెలిసికొనుము. ఏలనన, మనస్సులో అహింస లేకున్నచో, అది బయటకు ఎటుల వెడలి రాగలదు ? ఓ అర్జునా ! ప్రప్రథమముగా అహింసా భావము మనస్సునందే ఉద్భవించుననిన్నీ, అటు పిమ్మట అది వాక్కు, చూపు మరియు చేతులద్వారా ప్రకటమగుననిన్నీ నీవు జ్ఞప్తియం దుంచుకొనుము. అటుల కానిచో, మనస్సులో లేని విషయము వాగ్రూపముగా బయట కెటుల రాగలదు ? విత్తులేనిదే భూమినుండి మొక్క మొలచునా ? ఇందువలననే మనస్సుయొక్క మనత్వము నశించుటకు పూర్వమే ఇంద్రియములు పూర్తిగా దుర్బలమై పోవును, ఏలనన సూత్రధారుడులేని కొయ్య బొమ్మలు వ్యర్థమే యగునుగదా ! సెలయేటియొక్క జన్మస్థానమే యెండిపోవునెడల దాని ప్రవాహమునందు నీరెచ్చటినుంచిరాగలదు? జీవుడే వెళ్ళిపోయినప్పుడు, యిక ఆదేహవ్యాపారము లెచట మిగిలియుండును ? కాన ఓ అర్జునా! సమస్తయింద్రియ వ్యాపారములకును మూలము మనస్సే. ఇంద్రియములద్వారా మనస్సే సమస్తవ్యాపారముల నొనర్చును. అంతస్థమైన మనస్సు ఏ సమయమున ఏస్థితియం దుండునో, ఆ సమయమునందాస్థితిలో అది క్రియలరూపమున యింద్రియములద్వారా ప్రకటమగును. పక్వమైన ఫలముయొక్క సుగంధము వేగముగ బయటకు వెడలివచ్చురీతిని, మనస్సుయొక్క వాస్తవికమగు అహింసకూడా అణచిపెట్టినప్పుడు ఆవేశముతో బయటకు వెడలును. అంతట, ఆ అహింసయనెడి మూలధన

మును గైకొని యింద్రియములహింసా వ్యాపారము చేయసాగును. సముద్రమున పోటువచ్చినప్పుడు దానియందలి నీరు అఖాతములను నింపివేయును. ఇదేరీతిని మనస్సుకూడ తనసంపదలతో ఇంద్రియములను సంపన్న మొనర్చును. గురువు కుర్రవాని చేతిని పట్టుకొని తానే అక్షరములు వ్రాయుచేతిని, మనస్సుకూడ కాళ్ళు - చేతులు మొదలగు యింద్రియములలో ప్రవేశించి వాటి ద్వారా దయాపూరితమగు పనులను చేయించును. మరియు వాటితో అహింసను ఆచరింపజేయును. కావున, "ఓ అర్జునా ! నే నిప్పుడు చేసిన యింద్రియ క్రియల వర్ణనము వాస్తవమునకు మనస్సుయొక్క వ్యవహారవర్ణనమే. కాన, ఏ పురుషునియందు మనో వాక్కాయ కర్మలచే పూర్తిగా త్యజించబడిన హింస నీకు కనిపించునో, ఆ పురుషుని వాస్తవముగ జ్ఞానవిలాసి లేదా జ్ఞానమునకు నివాసస్థానముగనే తెలిసికొనవలెను. కేవలము యింతేగాదు. ఆతడు మూర్తివంతమైన జ్ఞానమే యని యెరుంగుము. మన మిప్పుడు చెవులతో వినిన మరియు గ్రంథములలో వర్ణింపబడిన అహింసా మహిమను ప్రత్యక్షముగ చూడవలెనని నీకు తలంపు గలుగుచో నీవాపురుషుని చూచి తీరవలెను." ఈరీతిని శ్రీకృష్ణ భగవానులు అర్జునునితో చెప్పిరి. వాస్తవమునకు యీ విషయముల నన్నింటిని ఏ కొద్ది మాటలలోనో చెప్పవలసి యుండెను. కాని వీటిని వివరించుట యనెడి ఆవేశమునకు లోనై నేనింత ఎక్కువగా చెప్పితిని, కాన మీరు నన్ను క్షమింతురుగాక, ఓ శ్రోతలారా! తరుచు మీరు "పచ్చగడ్డిని చూచి పశువు తన వెనుక మార్గమును మరచురీతిని, వాయు తరంగముతో పాటుగా ఎగిరెడి పక్షి ఆకాశమున ముందుకే సాగిపోవు రీతిని, యీ ప్రేమ స్ఫురణ ఒక్కమారు కలుగుతోడనే మరియు యీ రసాల భావ ప్రవాహమున పడినప్పుడు యీతని చిత్తము యీతని వశమునందుండదు" అని అనవచ్చును. కాని, నన్నుగురించి మీ రిటుల అనుట తగదు. దీనిని విపులీకరించుటలో మరొక కారణము గలదు. వాస్తవముగ చూచినచో 'అహింస' యనెడి శబ్దమునందు మూడే అక్షరములు గలవు. పైకిచూచుటకు, దీని అర్థము అతికొద్దిలో వివరించవచ్చునన్నటుల కనిపించును. కాని, అహింసయొక్క అర్థమును పూర్తిగను, స్పష్టముగను, నిస్సంశయముగను చెప్పవలెనన్న భిన్నభిన్నమతములను ఖండించవలసి యున్నది. అటులచేయనిచో భిన్నభిన్న మతములు కాన్పించును. అటు

లోపగ్చకుండా, నేను నా అభిమానము కొలది, ఆమతములన్నిటిని ఒకప్రక్కన విడచి, కేవలము నా వివరణమునే చెప్పుదు నేని, అది మీకు నచ్చదు. రత్న విక్రేతవద్దకు మనము వెళ్ళినప్పుడు, రత్నపరీక్ష చేయుటకుగాను గండశిలను తీసి వచ్చినవారి యెదుట పెట్టుట ఆతనికి తగియుండును. అంతేగాని, అచ్చట స్ఫటికమణిని ప్రశంసించి నందువలన కలుగు ప్రయోజన మేమి యుండును? ఇందుకు నిదర్శనముగ, పిండికూడ అమ్మబడుకాని ప్రదేశమున, కర్పూరమువంటి సుగంధవస్తువులకు ఆదరణ మెట్లు లభించును? మీవంటి మహాత్ములుగల సభలో కొంతఎక్కువగ ముచ్చటించినప్పటికిని దోషములేదు. సామాన్యశ్రోతలనూ, విశేషాధికారముగల శ్రోతలనూ వారివారి సంస్కారభేదము ననుసరించి విడదీయక, అందరిని ఒకేమాలలో గ్రుచ్చదగునా? నాచుతో నిండియున్న నీటివైపు హంసలెన్నడును చూడనే చూడవు. చంద్రుడు మేఘముల చాటున మరుగుబడి పోయినప్పుడు చకోరపక్షి తన చంచుపుటములను ఉత్సుకతతో పైకెత్తి చూడదు. ఇదేరీతిని నేనుకూడ నా వాదనను నిర్వివాదముగను, నిస్సంశయముగను నిరూపించకున్నచో, మీరుకూడ శ్రవణవిషయమునం దాదరణ చూపరు. మరియు యీ గ్రంథమును చేతబట్టరు. ఇంతేగాదు. నాపై కోపమునుకూడ చెందెదరు. ఇతరమతముల నిరాకరణ, ఆక్షేపణల ఖండనమూ లేని వివరణము మీకెన్నడును గ్రాహ్యము కానేరదు. వాస్తవిక దృష్టితో చూచినచో మీరే యీగీతార్థమునకు దగ్గరిబంధువులు. ఇది తెలిసియే నేను యీగీతను హృదయమునకు ఆలింగన మొనర్చుకొంటిని. అంతేగాక, మీరు మీ జ్ఞానము నంతయిచ్చి దీనిని నావద్దనుంచి విడిపించుకొని పోదురనికూడ నే నెరుంగుదు. ఈ గీత గ్రంథము గాదు. మీరు నావద్ద కుదువబెట్టిన మీ వస్తువే. మీరు మీ లోభిత్వమువలన మీ జ్ఞానము నంతను నావద్దనుంచి దొంగిలించుకొని పోవుచో, మరియు యీ గీత నావద్ద యీరీతిగనే కుదువగా వుండిపోవలసి వచ్చుచో, యీగీతకు మరియు నాకు ఒకే పరిణామము సంభవించును. సారాంశ మేమన, నేను మీ కృపను సంపాదింప దలంచుచున్నాను. ఈ ఉద్దేశ్యముతోనే నేనీ గ్రంథ రచన మనెడి నెపమును కల్పించితిని. ఇందుచే మీకు నచ్చు రీతిని శుద్ధము, నిర్దోషమునగు విధమున నేను దీనిని నిరూపించవలసి వచ్చినది. ఇందుచే నేను భిన్నభిన్నమతములను గురించి ముచ్చటించితిని. కాన నన్ను క్షమింపగోరెదను. అన్నపు కుదురునందలి కంకరపలుకును

తీసివేయుటకు కొంచెము సమయము పట్టుచో అందేదోషము లేదు. ఏలనన, కావలసినది ఆ రాతిని తీసివేయుటయే గదా ! బాలునకు మార్గమున నొక వంచకుడు కలసినప్పుడు, ఆ వంచకుని బారినుండి తప్పించుకొనుట యింటికి వచ్చుటలో కొంత ఆలస్యమగును. ఆ బాలునిపై తల్లి కోపము చెందవలెనా, లేక అతనికి దిష్టి తీసి కౌగలించుకొనవలెనా? కాన దీనిని గురించి విస్తరించనక్కరలేదు. ఇక శ్రీకృష్ణభగవాను డేమి చెప్పెనో వినుడు.

భగవాను డిటుల యనెను "సోదరా అర్జునా! జ్ఞానాంజనము వలన నీ దృష్టి తెరువబడి పడినది, ఇక నీవు సావధానుడవు కమ్ము. నీ కిప్పుడు వాస్తవిక జ్ఞానము నెరుక పరచెదను. ఎవనియందీరీతిని క్షమ విరాజిల్లు చున్నదో, ఎవనియందు ఖేదము పేరుకుకూడ లేదో, అట్టివానికే నిజమైన మరియు వాస్తవికమైన జ్ఞానము లభించినదని నీ వెరుంగుము. లోతైన సరో వరమున కమలములు, భాగ్యవంతుల యిండ్లయందు సంపదయు వుండురీతిని, ఓ అర్జునా! నిజమైన జ్ఞానముగల పురుషునందు క్షమ నిండి యుండును. 'ఈ క్షమను ఏ లక్షణములవలన గుర్తించవగునో ? చెప్పెదను వినుము. మనకు చక్కగా నుండెడి నగను అతిప్రీతితో శరీరముపై ధరించురీతిని, అట్టి పురుషుడు అన్ని సంగతులను అంత ప్రీతితో ఓర్చుకొనును. త్రివిధ తాపములనెడి పర్వతము వచ్చి ఆతనిపై పడినప్పటికిని, ఆత డించుకంతయేని విచలితుడుకాడు. ఇష్టవస్తువులవలె అనిష్టవస్తువులనుకూడ ఆతడు అత్యా దరముతో స్వీకరించును. ఆతడు మానావమానములను సహించును, సుఖ దుఃఖముల నన్నింటిని సమానముగ భావించును, మరియు నిందాస్తుతులకు చలించడు. ఆతడు ఉష్ణమునకు తపించడు, చలికి వణకడు, ఎంతటి వికట పరిసంగమైన వచ్చుగాక, ఆతడు పారిపోడు. మరియు భయపడనూ భయ పడడు. మేరుపర్వతమునకు తన శిఖరభార మేమాత్రము తెలియనటుల, నారాయణుని మూడవ అవతారమగు యజ్ఞ - వరాహావతారము భూభారము నేమాత్రము ఎరుంగనటుల, అసంఖ్యాకములగు భూతకోటియొక్క బరువుచే భూమి అణగిపోనికీతిని సుఖ - దుఃఖాది ద్వంద్వములు శరీరముపై వచ్చిపడి నందువల్ల ఆత డించుకయు కంగారుపడడు. పెక్కు నదీ - నద సము దాయముతోపాటు వచ్చు అపరంపార జల సమూహముకొరకై సముద్రము

తన కుక్షిని విశాలవంతముగ నొనర్చుకొని వాటి అన్నిటికి తన కుక్షిలో స్థానమిచ్చురీతిని, యిట్టివానికికూడ ఆతడు సహించని విషయమేదియూ ఎన్నడును నుండదు. ఇంతయైనప్పటికిని ఆతనికి నేను ఫలానా ఫలానా విషయములను ఓర్చుకొంటినను నెడి ఆభాసయే వుండదు. ప్రాప్తించిన ప్రతిదానిని ఆత్మ స్వరూపముగ నెంచి అతడు సహించును. మరియు ఆతనికి తన యీ సహనశీలతను గురించి అభిమానము పొందవలసిన కారణమేదియు నుండదు. సఖుడవగు ఓ అర్జునా ! యీ విధమగు భేద - భావ - రహితమగు క్షమ ఎవనియందు గలదో, అట్టి పురుషుని మూలమున జ్ఞానముయొక్క మహిమవృద్ధి నొందగలదని ఎరుంగుము.ఓపార్థా! ఇట్టి పురుషుడు జ్ఞానమునకు ఆధారుడే. ఇక ఆర్జవమును నిరూపించెదను, వినుము. ప్రాణికోటిపట్ల ప్రాణతత్త్వ మేరీతిని ఒకేవిధమగు సౌజన్యము చూపునో, ఆదేరీతిని ఆర్జవముకూడ అందరి యెడను భేదభావరహితముగ వ్యవహరింప జేయును. సూర్యుడు ఎన్నడును ఎవని ముఖమును చూచియైన (ఎవనినైన తన కిష్టుడుగతలంచి) ఆతనిపై తానెక్కువగ ప్రకాశించనిరీతిని, ఆకాశతత్త్వము ఆకాశము నంతను సమభావముననే వ్యాప్తమొనర్చియుంచురీతిని, ఆర్జవము గలవాని మనస్సు భిన్నభిన్న మానవులతో భిన్నభిన్నరీతిని వ్యవహరించక, అందరి తోను ఒకేరీతిని వ్యవహరించును. ఏల నన, యిట్టి పురుషుడు జగత్తుయొక్క స్థితిని చాల చక్కగ ఎరిగియుండి యుండును. మరియు ఆతనికి 'జగత్తుతో నాకు గల ఆత్మైక్యము అతి ప్రాచీనమైనది. మరియు అతిదగ్గర సంబంధముగలది' యనెడి జ్ఞానము పరిపూర్ణముగ కలిగియుండును. ఇందుచే ఆతనికి 'నాది-పరునిది, యనెడి ఆభాసయే ఎన్నడును కలుగజాలదు. ఆతడు నీటివలె ప్రతి మనుష్యునితోను కలిసిపోవును, ఆతడు తన మనస్సునం దెవరి విషయమునను ద్వేష ముంచుకొనడు, అతని యోచనలెల్లప్పుడు వాయుప్రవాహముతో సమానముగ పూర్తిగా సరళముగనుండును, మరియు ఆతనిని ఏవిధమైన సంశయముగాని ఏవిధమైన భావముగాని స్పర్శించనేలేదు. తల్లిఎదుటకు పోవుటకు బాలునకేవిధమగు సంశయము వుండనిరీతిని, లోకులయెదుట తన మనోవృత్తిని ప్రకటించుటలో కూడ ఆతనికేవిధమైన సంశయము కాన్పించదు. ఓ అర్జునా ! కమలము వికసించినప్పుడు, దాని యందలి ఏ భాగమున్నూ అటుపైని మూసికొని యుండనేరదు. ఇదే

విధమున, ఆతని మనస్సు కూడ పూర్తిగా తెరువబడియుండును. మరియు అందు మూసియున్న, లేక దాచియుంచిన భాగమేదియూ నుండదు. ప్రథమముననే రత్నము స్వచ్ఛమైనది. అందుపై పైనుండి తేజోవంతమగు కిరణములుకూడ పడినరీతిని, ఆతని మనస్సు మొదటినుండియే పూర్తిగా నిర్మలమైనది. అందుపై ఆతని మానసిక క్రియలుకూడ అంత నిర్మలముగనే వుండును. 'నేనీ విషయము చెప్పనా - వద్దా ' అనెడి ముందు - వెనుక లాడవలసిన విషయ మేదియు ఆతని కెన్నడును వుండదు; మరియు అతడు తన వాస్తవిక అనుభవములను పూర్తిగా యథాప్రకారముగ వెలిబుచ్చును. తన మనస్సునందలి విషయమును కొంత వెలిబుచ్చి, కొంత దాచియుంచు టను ఆత డెరుగనే యెరుగడు. ఆతని దృష్టిలో కపటము నామమాత్రమున కైన వుండదు. మరియు ఆతని మాటలయందు దాపరికముగాని అస్పష్టతగాని వుండనే వుండదు. అతడు ఎవరితోను తుచ్ఛ ముగ వ్యవహరించడు. ఆతని దశేంద్రియములు పరిపూర్ణముగ నిష్కపటము, సరళము, మరియు శుద్ధమైనవిగ నుండును. అంతేగాక రాత్రింబవళ్ళు ఆతని పంచప్రాణద్వారములు పూర్తిగ తెరచుకొనియుండును. ఆతని అంతరంగము అమృతధారనుబోలి సరళముగ నుండును. ఈ లక్షణము లన్నియు చక్కగా ఎవనియందు కనిపించునో, ఓ వీరశ్రేష్ఠుడవగు అర్జునా! ఆతడు ఆర్జవగుణమూర్తి యనియు, ఆతనియందు జ్ఞానము యిల్లు కట్టుకొని యుండుననియు ఎరుంగుము. ఓ చతురశ్రేష్ఠుడవగు అర్జునా! యికనీవు గురు పూజ ఎటులచేయవలెనో చెప్పెదను. సావధానుడవై వినుము. ఈ గురుసేవ భాగ్యమునకు జననివంటిది; ఏలనన, శోచనీయస్థితియందున్న జీవు నకుకూడ యిది బ్రహ్మస్వరూప ప్రాప్తిని కలిగించును. ఈ గురుభక్తికి సంబం ధించిన విషయములు నీకు విస్పష్టముగ తెలిపెదను; ఏకాగ్రచిత్తుడవు కమ్ము. జలసంపద నంతను తన వెంటనిడుకొని నదిసముద్రమువైపు పోవురీతిని, మహా సిద్ధాంతములన్నిటి తోడను వేద-విద్య బ్రహ్మపదమునందు స్థిరపడు రీతిని, పతివ్రతా స్త్రీ తన పంచప్రాణములను ఏకత్ర మొనర్చి తనగుణావగుణము లన్నింటితోడను తనప్రియభర్తకు అర్పించురీతిని. ఎవడు తన సర్వస్వమును గురు-కులమున కర్పించునో మరియు ఎవడు తాను గురుభక్తికిపుట్టినిల్లగునో,ఎవడు గురు గృహస్థానమును 'విరహస్త్రీ తన పతినిగురించి తలపోయుచుండురీతిని'

తలచుచుండునో, గురుగృహ స్థానమువైపునుంచి గాలి వచ్చుటను చూచి దానిని సమ్మానించుటకై పరుగెత్తిపోయి దానిముందు నిలబడునో, మరియు దానిముందు నేలపైపడి 'నా యింటిలోనికి రమ్ము' అని దానిని ప్రార్థించునో, నిజానురాగ ప్రేమవలన ఎవనికిగురు గృహముగల దిశతో మాట్లాడుటయిష్టముగనుండునో, మరియు, ఎవడు తన జీవనమును గురుగృహమునకు హక్కుదారుగా చేసుకొనునో, ఎవని శరీరము గురుని ఆజ్ఞతో బంధింపబడి యుండుటవలన గురునకు దూరముగ తన యింటియందు వున్నప్పటికిని కూడ పలుపుచే బంధింపబడి గోశాలలోపడి యుండుకోడెవలె బంధితుడైయుండి కూడ ఆపూడ సదా నిరంతరము తన మనస్సున 'ఈ పలుపు యనెడి బంధమెట్టుల తెగి పోవునా' యని తలంచుచుండునో మరియు 'గురుదేవుని దర్శనమెట్టుల ఎప్పుడు లభించునా' యని తలంచుచుండునో, ఎవనికి గురువియోగముగల ప్రతిక్షణము ఒక్కొక్క యుగముకంటె అధికముగ తోచుచుండునో, మరియు, యిట్టి స్థితిలో తన గురుని నివాసస్థానమునుంచి ఎవరైన వ్యక్తివచ్చునెడల, లేదా, ఆతని గురువు ఎవరినైన పనపడకు పంపించునెడల క్షీణించుచున్న వ్యక్తికి ఆయువు లభించినప్పుడు, లేదా ఎండిపోవుచున్న మొలకకు అమృతవర్షము లభించినప్పుడు, లేదా చిన్నగుంటలో వసించుచుండుమత్స్యమునకు సముద్రమున ప్రవేశించినప్పుడు, లేదా పరమదరిద్రునకు ఎచ్చటనైన పాతిపెట్టబడిన ధనములభించినప్పుడు, లేదా గ్రుడ్డివానికి దృష్టిలభించిన ప్పుడు, లేదా దరిద్రునకు యింద్రపదవి లభించినప్పుడు ఎంత ఆనందము లభించునో అంతటి ఆనందము అతనికి లభించును. ఇదేరీతిగా ఆతడు గురు కులము పేరువినుటతోడనే సౌఖ్యరసమునందైక్యముచెందినవాడై పట్టరానంత ఆనందమును పొందును. ఆకాశమునుగూడ స్నేహముగ ఆలింగనము చేసుకొనును. గురుకులమునెడ ఎవనియందిట్టి ప్రేమ కనిపించునో ఓ అర్జునా! ఆతనికి సేవాజ్ఞానము చిరంతరము సిద్ధమైయుండునని నీవు తెలిసికొనుము. ఆతడు తన ప్రేమ బల సామర్థ్యమువలన తన అంతఃకరణమునందు తన గురుదేవుని మూర్తిని స్థాపించుకొని, ధ్యానముద్వారా ఆతనిని ఉపాసించును. ఆతడు తన హృదయమనెడి నిర్మలమగు కోటలో తన ఆరాధ్య గురుదేవుని దృఢముగా స్థాపించుకొని తా నత్యధికమగు భక్తి భావముతో ఆతనికి సర్వవిధములగు పరివారముగ నగును. జ్ఞానమనెడి అరుగుపై ఆత్మానంద

మనెడి మందిరములో తన గురుదేవునిమూర్తిని స్థాపించి ధ్యానా
మృతమును సేవించును. బ్రహ్మబోధయనెడి సూర్యోదయమగుటతోడనే
తన బుద్ధియనెడి బుట్టను సాత్త్వికభావములతో నింపి తన గురుదేవుడనెడి
లింగమునకై ఆ భావములనెడి లక్షపత్రిపూజ చేయును. పగటియందలి
ప్రాతఃకాల, మధ్యాహ్న, సాయంకాలములనెడి త్రికాలములయందును
శాస్త్రోక్తసమయములందు జీవభావమనెడి ధూపమును వెలిగించి
జ్ఞానదీపముతో నెల్లప్పుడు గురుదేవునకు హారతులిచ్చును.
ఆ పిమ్మట, ఆ [illegible] ఐక్యమనెడి నైవేద్యము గ
సమర్పించును. ఈ విధముగా అతడు తానే పూజారియై, తన గురుదేవుని ఆరాధ్యదేవ
తగా నొనర్చుకొనును. అప్పుడప్పుడు అతని బుద్ధి జీవమనెడి శయ్యపై గురువుగారును
పతిగా కల్పించుకొని, అతని సహవాససౌఖ్యము ననుభవించును. మరియు
ప్రేమానందము ననుభవించును. ఒక్కొక్కప్పుడు అతని అంతరంగమున ఒక
విధమగు ప్రేమ తరంగములు లేచును, అప్పుడాతడు దానికి క్షీరసాగరమని పేరు
పెట్టును. అతని యా ప్రేమ సముద్రమున ధ్యానసుఖమనెడి నిర్మలముగు శేష-
పాన్పుపై ఆతనికి [illegible] నారాయణుడు [illegible]
చుండును. [illegible] పాదములను ఒత్తెడి
లక్ష్మీ [illegible] మరియు చేతులు జోడించి [illegible] నిలుచుండెడి
గరుత్మంతుడు [illegible] తానే యగును. ఆ గురు రూపుడగు నారాయణుని
నాభికమలమునుండి [illegible] బ్రహ్మనుకూడ ఆతడు [illegible]
కల్పించుకొనును. ఈ విధముగా అతడు గురుమూర్తి పైగల ప్రేమలో మానసిక
ధ్యానసుఖమును అనుభవించును. ఒక్కొక్కప్పుడాతడు గురుదేవుని తనతల్లిగ
భావించి ఆమె ఒడియందు పవళించి స్తన్యపానమనెడి కల్పితసుఖమును అను
భవించును. ఓ అర్జునా, ఒక్కొక్కప్పుడాతడు జ్ఞానమనెడి వృక్షముయొక్క
చల్లని నీడలో శ్రీగురుదేవుని ధేనువు వలెను, తనను దాని దూడవలెను -
భావించుకొనుచుండును. లేదా మరొకప్పుడు గురుకృపను జలము వలెను,
తానందలి మత్స్యముగను భావించును. వేరొకప్పుడు గురుకృపను వర్షపునీరు
గను, తాను వర్షపునీటిచే వృద్ధినొందెడి సేవావృత్తియనెడి మొక్కగను తలం
చును. ఇంకొకప్పుడు తాను రెక్కలురాని పక్షిపిల్లననీ, గురువు తనతల్లి పక్షి
యని, మరియు ఆతనినుండి తాను ఆహారము గైకొనుచున్నట్లును కల్పన

మొనర్చుకొనును. గురుదేవుడు నావవంటివాడనీ, తానాతనిని ఆశ్రయించితి
ననీ భావించును. పోటు వచ్చినప్పుడు సముద్రమునం దెడతెగకుండా అలలు
లేచు రీతిని, ఆతని ప్రేమ తరంగములు కూడ ధ్యానపరంపరను అవిరామముగ
నడుపుచూ పోవుచుండును. ఈ రీతిని ఆతడు తనమనస్సునందు నిరంతరము
గురుమూర్తిని ఉపభోగించుచుండును. ఇక ఆతడా గురుదేవుని దృశ్యసేవ,
లేదా ప్రత్యక్షసేవ నెటులొనర్చునో వినుము. ఆతని మనస్సునందెల్లప్పుడును
తనసేవకు గురువు ప్రసన్నుడై "శెబాసుశిష్యా! నీకేమి వరము కావలెనో
కోరుకొనుము" అని అనురీతిని సేవించవలెననెడి భావముండును. గురుదేవు డీ
రీతిని ప్రసన్నుడైనప్పుడు తాను వినయముతో "ఓ మహారాజా! మీపరివార
మంతయూ నేనే అగుదునుగాక' మీకు ఉపయోగించెడి ఉపకరణములన్నింటి
రూపములను నేనే ధరించెదను. గాక-అని కోరుదుమని" ఆత డనుకొనును. నేనీ
రీతిని వారిని వర మడిగినప్పుడు, వారు ప్రసన్నులై 'తథాస్తు' అందురు. మరియు
నేనొక్కడనే అప్పుడు వారి పరివారమంతయు నగుదును.గురుదేవుని సేవించు
ఉపకరణములన్నియూ నేనే అయినప్పుడు నాకుగురుసేవయొక్క వాస్త
విక కౌతుకము చూచుటకు లభించును. ఈ రీతిని గురుదేవుడు అందరికి-తల్లి
యైనప్పటికిని నేను, వారు నా ఒక్కరికే తల్లియైయుండు రీతిని వారిని ఒత్తిడిచేసె
దను. వారు నాతో ఏకపత్నీవ్రతస్థునివలె నుండురీతిని వారిప్రేమ ఎల్ల
ప్పుడు నా సీమయందే వుండురీతిని వారిచే క్షేత్రసన్న్యాస వ్రతమును కూడ
ఆచరింప జేసెదను. నిత్యమూ వీచుగాలి నాల్గుదిక్కులందలి సరిహద్దులను
దాటి బయటకు పోనిరీతిని, నేనుకూడ ఒకపంజరమునై గురుదేవుని కృపనంతను
నాయందేఆబద్ధమొనర్చుకొని యుంచుకొందును. గురుసేవయనెడి యజమాను
రాలును నాసమస్త సద్గుణములనెడి నగలతో అలంకరింతును. ఇంతియేకాదు,
నేనేగురుభక్తి కంతటికీ ఆచ్ఛాదనముగ నయ్యెదను, మరెవ్వరినిఅట్టి ఆచ్ఛాదన
ముగ కానివ్వను. గురుప్రసాదమనెడి వర్షము కురియనారంభించినప్పుడు
నేనే పృథివిగానై దానికిక్రిందనుందును. ఈ రీతిని ఆతడు తన మనస్సునం
దనేకములగుమనోరథములను రచియించుకొనుచుండును. తానుగురుదేవునిగృహ
ముగ కావలెననీ, ఆ యింటియందు తానే గురుదేవుని సేవకుడుగనుండి
ఆతని పనులన్నిటిని చేయుదుననీ - తలంచుచుండును. ఉదారుడూ, దాత
యూనగు గురుదేవుడు రాక - పోకలప్పుడు దాటెడి వీధిగుమ్మముగకూడ

తానే అగుపననీ మరియు ద్వారపాలకుడుగానై తానే గుమ్మమువద్ద కాపలా కాయుచుందుననీ-అనుకొనును. నేనే ఆయన పాదుకలుగ నయ్యెదను, మరియు నేనే ఆయనకు పాదుకలను తొడగెదను. నేనే ఆతనికి నీడనిచ్చు గొడుగు నయ్యెదను, మరియు ఆతనికి గొడుగు పట్టుటనుకూడ నేనే చేసెదను. దారియందలి మిట్ట- పల్లములు చెప్పెడి చోపుదారుగకూడ నేనే అయ్యెదను. నేనే ఆయన చేతికర్ర నయ్యెదను, నేనే వారిముందు దీపము పట్టెడి మషాల్చిగా నయ్యెదను. నేనే వారి జారీ చెంబుగ నయ్యెదను, నేనే వారిని పుక్కిలించి ఉమియునట్లుగాకూడ నొనర్చెదను; వారు పుక్కిలించి ఉమిసెడి పదార్థమును మోసెడి డబ్బాగాకూడా నేనే అయ్యెదను. నేనే వారి తమలపాకుల పెట్టెగా నయ్యెదను. మరియు తమలపాకులు నమిలి ఉమిసెడి ఉమ్మిగాకూడ నేనే అయ్యెదను. వారిని స్నానమునకు కూడ నేనే సంసిద్ధ మొనర్తును, వారి ఆసనము, అలంకారము, వస్త్రము, మరియు చందనము మొదలగు నలుగుపిండిగా కూడ నేనే అయ్యెదను. నేనే వారి వంటవాడనై వారిముగిష్టాన్నముసెడి మహానైవేద్యము సంతును. మరియు నేనేవారికి నాఆత్మతో హారతి నిత్తును, గురుదేవుడు భోజనమునకు కూర్చున్నప్పుడు నేను కూడ వారి సరసను కూర్చొని భోజనానంతరము నేనే ముందుగావెళ్ళి వారికి తాంబూలము నిత్తును. వారి ఎంగిలి పళ్ళెము, మరియు పాత్రలు మొదలగు వాటిని నేనే ఎత్తెదను నేనే వారికి పక్క వేసెదను. నేనే వారికి పాదము లొత్తెదను, నేనే వారు కూర్చొను సింహాసనముగ నయ్యెదను, ఆ సింహాసనముపై వారు కూర్చున్నప్పుడు నా గురుసేవా పరాకాష్ఠను తెలిసి కొందును. గురువరుని మనస్సునకు ఆహ్లాదమును కలిగించెడి చమత్కార పూర్ణము మరియు మనో వినోదకరములునగు మాటలుగా కూడ నేనే అయ్యెదను, వారు గ్రంథశ్రవణ మొనర్చునప్పుడు, శబ్దసమూహముగ కూడ నేనే అయ్యెదను; వారు తమ ఏ అవయ

వము నైన గోకు కొనునప్పుడు నేను వారి స్పర్శ - జ్ఞానముగ నయ్యేదను. ఏఏ రూపములను గురుదేవులు స్నేహపూర్ణ దృష్టితో చూచెదరో ఆరూపము లన్నియు నేనే అయ్యేదను. వారి నాలుకకు ఏయేరసము లిష్టమగునో నాసికకు ఏ యే సుగంధములు బాగుండునో ఆయా రసములు మరియు సుగంధములు కూడా నేనే అయ్యేదను. ఈ రీతిని శిష్యుడు తన ద్రవ్యసేవ విషయమై తనమనస్సునం దెప్పుడును తన గురువుకు ఉపయోగించెడి వస్తువు లన్నియు తానే అయ్యేదననీ, తానొక్కడే గురుని అన్నివిధముల సేవింతుననీ అనుకొనుచుండును. శరీరము వున్నంతవరకు ఆతడీరీతిని గురుని సేవించును. దేహపాతానంతరము గురుని సేవించు మరొకవిధానము ఆతని బుద్ధికి తోచును. దేహపాతానంతరము నా యీ శరీరమృత్తికను గురుదేవు డెచ్చట తన పాదముల నుంచి నిలచునో ఆ భూమిలో కలిపెదను. నా గురుదేవుడు సహజముగ ఏజలమును స్పర్శించునో ఆ నీటియందు నా శరీరమందలి జలభాగమును కలుపుదును. ఏ దీపముతో గురుడు హారతి నిచ్చునో, లేదా ఏదీపము గురుదేవుని యింట వెలుగునో ఆ దీపమందలి తేజస్సులో నా శరీర మందలి తేజోఅంశమును కలిపెదను. గురుదేవునిచామరమునందు నా ప్రాణవాయువు నుంతును. యిందువలననాకుగురుదేవుని సేవాభాగ్యము మరియు స్పర్శసుఖమూ రెండునూ లభించును. ఏయే స్థలములందు గురుమూర్తి యుండునో ఆ యా స్థలములందలి ఆకాశ తత్త్వమున నా శరీర మందలి ఆకాశ భాగమును లీన మొనర్తును. నేను జీవించియుందునుగాక, లేక మరణించియుందునుగాక, ఈ గురుసేవా వ్రతమును మాత్ర మెన్నడును విడువను. నేను యీరీతిగా కల్పాంతము వరకు సేవించుచూ వుందును. మరియు ఒక క్షణమునకైన నే నీ సేవను యితరులను చేయనివ్వను. ఏ శిష్యునం దీ విధమగు ధైర్య ముండునో, ఎవని గురుసేవకు స్థల - కాల పరిమితు లేవియూ నుండవో ఎవడు సేవించుటలో రాత్రింబవళ్ళనెడి వ్యత్యాసమును పాటించడో, అట్టివానిని గురించి యీతడు అల్పముగ సేవించెనా, లేక అధికముగ సేవించెనా యని చెప్పు

టకు వలనుపడదు. పైగా, గురుదేవుడు చెప్పిన కార్యకాఠిన్యమువలన ఆత డింకను నూతనుడు మరియుబలిష్ఠుడునగును: గురువు చెప్పినపని ఆకాశము కంటెకూడ పెద్దదైనప్పటికిని, ఆతడు దానిని ఒంటరిగనే చేసివేయును; ఏపనిని గురించియైన గురుదేవుని ఆజ్ఞయగుటతోడనే మనస్సు కంటెముందుగా ఎవరిశరీరము ముందుకు పరిగెత్తిపోవునో, ఆపనిని నెరవేర్చుటకై మనస్సుతో పోటీపడి ఎవడు వెంటనే ఆపనిని చేసివేయునో, గురునినోటినుండి పరిహాసముగ వెలువడినమాటను పూర్తిచేయుటకైకూడ ఎవడు తన జీవితము నంతను అర్పించివేయునో, ఎవడు గురుసేవయందే తన శరీరమును కృశింపజేసికొనినప్పటికిని గురుని ప్రేమవలననే తిరిగి పుష్టివంత మగునో, ఎవడు గురుని ఆజ్ఞకొరకై ఒంటరిగనే ఆధారుడై యుండునో, ఎవడు గురు-కులముద్వారానే తన్నుతాను కులీనునిగ ఎంచుకొనునో, ఎవడు తన గురుసోదరులతో సౌజన్యపూర్వకముగ వ్యవహరించుటనే సజ్జనత్వముగ మన్నించునో, ఎవనికి కేవలము గురుసేవా వ్యసనమే గలదో, ఎవనికి గురుసాంప్రదాయ నియమములే వర్ణాశ్రమ ధర్మమో, గురుభక్తియే యెవని నిత్యకర్మయో, ఎవడు గురుదేవునే క్షేత్రదేవతగను, తల్లి-దండ్రులు మొదలగు సమస్తముగ భావించునో, మరియు ఎవడు ఆత్మకళ్యాణమునకై గురుసేవతప్ప మరేమార్గమును ఎరుగడో, గురుద్వారమే ఎవనికి సారము, సర్వస్వము, వాస్తవికమగు సత్యతత్త్వమునై యున్నదో. ఎవడు తన గురుసేవకులపట్ల సహోదరులతో వలె ప్రేమతో వ్యవహరించునో, ఎవనినోట నెల్లప్పుడు గురునామమంత్రమే వుండునో, మరియు ఎవడు గురువాక్యములను విడచి మరే యితర శాస్త్రముపైనను ధ్యాస ముంచడో, ఎవడు గురుపాదతీర్థమునే త్రిభువనము లందలి తీర్థములన్నింటి కంటెను శ్రేష్ఠముగ తలంచునో, అవకాశము కొలది గురుని ఎంగిలి అన్నము లభించినందువలన ఎవడు దాని ముందు ఆత్మసమాధినికూడ అల్పముగ తలంచునో, ఓ అర్జునా ! గురు దేవుడు నడచునప్పుడు లేచెడివారి పాదధూళిని ఎవడు మోక్షసుఖము

నకు బదులుగా స్వీకరించుటకు ఉత్సాహపడునో, అట్టివాడే వాస్తవము నకు గురువునకు నిజమగు సేవకుడు, మరియు శిష్యుడు నగును. ఇం కెంతవర కని వీటిని విస్తరించి చెప్పను ! వాస్తవముగ చూచినచో గురుభక్తికి హద్దే లేదు. ఓ అర్జునా ! ఎవని మనస్సునందీ భక్తి యెడ అనురాగ ముండునో, ఎవని మనస్సున దీనిపై ఆసక్తి యుండునో, ఎవనికి గురుసేవతప్ప మరేదియూ నచ్చదో, అట్టి పురుషుడే తత్త్వజ్ఞానమునకు ఆధారుడు. అట్టివాని వలననే జ్ఞానమున కస్తిత్వ మేర్పడినది. ఇంతియే గాదు. ఆజ్ఞాని యగు భక్తుడు ప్రత్యక్షదేవతయే యగును. ఇట్టి భక్తునివద్ద జ్ఞానము తనద్వారముల నన్నిటిని ముక్తమొనర్చి యుంచును. మరియు ప్రపంచమునంతను నింపివైచిన పిమ్మట కూడ మిగిలియుండునంత అపారముగ ఆతనిజ్ఞానము వుండును" ఓ శ్రోత లారా! గురుసేవపట్ల నా అంతఃకరణములో గల ఉత్కట ఉత్కంఠ వలన నేనింత మిక్కుటముగ గురుసేవను వర్ణించితిని. అటులు కానిచో నేను చేతు లుండికూడ అవిటివాడను, భజన మొనర్చుటలో అంధుడను, గురుసేవా కార్యములో అతి కుంటివాడను, గురుమహిమను వర్ణించుటలో నేను మూగ వాడిని, ఉచితముగ వచ్చిన పదార్థములను తిని పడియుండు శుద్ధసోమరిని అయినను, నా మనస్సున నిజమైన గురుప్రేమ వుండుటవలన దాని మూల మున నేనింతగా యీ విషయమును విస్తరించితిని. జ్ఞానదేవుడనగు నేనుమీతో చెప్పునదిదియే. ఓ శ్రోతలారా! మిమ్ము సేవించెడి అవకాశమునునాకు లభింపజేతురుగాక. ఇక నేను గ్రంథార్థమును విశదీకరించి చెప్పెదను, వినుడు. సృష్టిభారమునంతను సహించగల సమర్థుడగు నారాయణుని పూర్ణాంశస్వరూ పుడగు శ్రీకృష్ణులు చెప్పుచున్నారు, అర్జునుడు వినుచున్నాడు. శ్రీకృష్ణు డిట్లనెను—"ఓ అర్జునా! వినుము. ఎవనియందు ఆతని అంగములన్నియున్నూ మనస్సున్నూ కర్పూరముతోనే చేయబడినవా యన్నటుల అధికమగు శుచి త్వము గలదో, ఎవడు లోపలను బయటను సమముగ సూర్యునితో సమాన ముగ తేజోవంతుడుగ నుండునో, బయట తన కర్మాచరణము వల్లనూ–లోపల

జ్ఞానము వల్లనూ ప్రకాశవంతుడగుటవలనఎవడు రెండువిధములనుసమానముగ నిర్మలుడో, వేదమంత్రములను ఉచ్చరించుట వలనను, మరియు మృత్తికా జలసంయోగము వలనను ఏరీతిని బాహ్యశుద్ధి యగునో, ప్రతి పనియందును బుద్ధియే యేరీతిని బలిష్ఠురాలగునో, ఇసుకరేణువులు అద్దమును స్వచ్ఛ మొనర్చురీతిని, లేదా చాకలివాడు కొన్నివస్తువుల సంయోగముచే వస్త్రము పై గల మరకలను పోగొట్టి శుభ్రపరచు రీతిని, బాహ్యమున నిర్మలుడై యుండి, అంతరంగమందుకూడ జ్ఞానదీపము ప్రజ్వలించుటవలన ఎవడు శుద్ధుడయ్యెనో, అతడే జ్ఞానియని యెరుంగుము. అటుల కానిచో — ఓ అర్జునా! అంతరంగము శుద్ధముకానియెడల, బాహ్యకర్మాడంబరము కేవలము యితరులను మోసగించుటకే యగును. ఈ బాహ్యకర్మాడంబరము ఎటు లుండుననిన, శవమును శృంగారించుట, గాడిదను తీర్థమున స్నానము చేయించుట, చేదుసొరకాయకు బెల్లమును లేపన మొనర్చుట, పాడుపడ్డ యింటికి తోరణములు కట్టుట, బోలుగానున్నకలశమునకు గిల్టు వేయుట, లేదా మట్టితో తయారు చేసిన ఫలమును రంగువేయుటవలె — నిష్ప్రయోజనమే యగును. రసము లేని దానికి అధిక విలువ యుండదు. కల్లుముంతను గంగా జలముచే కడిగినప్పటికిని శుద్ధము కానేరదు. కావున హృదయమున జ్ఞానో దయము కావలెను. హృదయమున 'జ్ఞానమున్నచో బాహ్యశుద్ధి దానంతట అదే [illegible]ప్తించును. శుద్ధికి సంబంధించిన బాహ్యాడంబర క్రియలవలన జ్ఞానము లభించు టను నదెన్నడైన సంభవించెనా! కావుననే, సత్కర్మలవలన బాహ్య భాగము చక్కగా శుద్ధమూ స్వచ్ఛమూ అగుటతోపాటు, జ్ఞానమువలన అంత రంగముకూడ ఎవనికి నిష్కళంకమైనది యగునో, ఆతనియందు బాహ్యాభ్యం తర భేదమేదియూ నుండదు. మరియు అంతటను నిర్మలత్వము సమానముగనే కనిపించును. అన, ఆతనియందు కావలసిన దానికంటె హెచ్చుగా శుచిత్వము వుండును. అందువలన, గాజు ఆవరణలోపల పెట్టబడినట్టి దీప ప్రకా శము బయటకూడ చక్కగా వ్యాపించురీతిని, ఆతని అంతరంగ

మందలి శుద్ధభావములుకూడ ఇంద్రియములద్వారా బయటకు వెల్లడియగు
చుండును. సంశయములను కలిగింపజేసి, వ్యర్థముగా ఆలోచనలు చేయు
నటుల నొనర్చి, కుకర్మబీజములను మొలకలెత్తురీతిని చేసెడి విషయములను
ఆతడు చూచినను, లేదా విన్నను, లేదా ఆ విషయములు వచ్చి ఆతనియందు
ప్రవేశించినప్పటికిని — మేఘముల రంగులవల్ల ఆకాశ మెన్నడును మలినము
కాని రీతిని — ఆతని మనస్సుపైనకూడ యీ విషయ సంస్కార మేమాత్రము
జనించదు. చూచుట కాతడు ఇంద్రియ సమూహములతో సహా విషయము
లందు లిప్తుడైనటులే కాన్పించుచుండును. కాని, వికారము లాతనిని
ఏమాత్రము వశపరచుకొన నేరవు. ఒకే స్త్రీ తన భర్తను కౌగిలించు
కొనును, కుమారుని కౌగిలించుకొనును; కాని, ఆమెకుగల పుత్రప్రేమలో
కామవికారమేదియూ ప్రవేశించజాలనిరీతిని, హృదయము శుద్ధమైనవాని
వద్ద సంకల్ప - వికల్పములు సాగనేరవు. అయినప్పటికిని, ఆతడు ఏ పని
చేయదగినది, ఏది చేయరానిది - యనెడి సంగతిని చక్కగా నెరుంగును.
నీటిచే వజ్రము మెత్తబడనిరీతిని, యొసరునీటివల్ల కంకరరాళ్ళు ఉడుకనిరీతిని,
ఆతని మనోభావములుకూడా వికల్పముల వలన దూషితములుకావు.
ఓ అర్జునా! ఇట్టి స్థితినే శుచిత్వ మందురు; ఇట్టి శుచిత్వము గలచోట
జ్ఞానముకూడ తప్పక వుండునని నీ వెరుంగుము. ఇక ఏ పురుషునందు
స్థిరత్వము(నిలుకడ)యిల్లుకట్టుకొని యుండునో, ఆతడు జ్ఞానమునుజీవసొత్తుగ
కాపాడగలడని ఎరుంగుము. శరీరము తన పక్షమునుండి బాహ్యాచర
ణము నొనర్చు చుండును. కాని ఆ ఆచరణమువలన ఆతని మన
స్సేమాత్రము విచలితము కాదు. గోవుయొక్క వాత్సల్య భావము తన బిడ్డ
యెడగాక అరణ్యమున తిరుగుట పట్ల లగ్నముకాని రీతిని, పతివ్రతా స్త్రీ
యొక్క విలాసము విషయప్రేమతో కూడియుండని రీతిని, లోభివాడు ఎంత
దూరమున కేగినప్పటికిని, ఆతని ధ్యాస పాతిపెట్టిన ధనముపైననే లగ్నమై
యుండురీతిని, శారీరక కార్యముల వలన స్థిరత్వముగల పురుషుని మనోనిశ్చ

లత్వము ఎన్నడును నాశనము కానేరదు. వేగముగ పరుగెత్తుచున్న మేఘము లతో పాటు ఆకాశము పరుగెత్తని రీతిని, తారాగణము తిరుగుచుండుటవల్ల ధ్రువతారతో ఎన్నడును తిరుగనారంభించని విధమున, బాటసారుల మూలమున బాట ఎన్నడును నడువబోని రీతిని, యీ పంచభూతాత్మక శరీర వ్యాపారముల వలన, ఏ భూతబలము వలన కూడ అతని అంతరంగము ఎన్నడును విచలితము కాదు. తుపాను వేగమువలన భూమి కదలని రీతిని, సుఖ- దుఃఖాది ఉపాధుల యొక్క భీషణోపద్రవము వల్లకూడ ఆ స్థిరపురుషు డెన్నడును చలించడు. అతడెన్నడును దీనత్వ దుఃఖములవలన సంతప్తుడు కాడు, భయశోకముల వలన ఎన్నడును కంపించడు, మరియు, అంతేగాదు, అతని శరీరమునకై మృత్యువువచ్చినప్పటికిని అతడెన్నడును వ్యాకులపడడు. వాసనలు మరియు వాంఛలనెడి ఆవేశము వలన, లేదా వివిధ రోగోపద్రవములవలన అతని సరళచిత్తమెన్నడును తొట్రుపాటునొందదు. నింద, అవమానము, లేదా శిక్షింప బడినప్పటికిని లేదా కామ-క్రోధోపద్రవముల వల్లనైనను అతని స్థిరత్వముగల మనస్సు ఏ మాత్రము చలించదు. ఆకాశము విరిగి పడుగాక, భూమి బ్రద్ద లగుగాక - అతని చిత్తవృత్తి ఎన్నడును వెనుదిరుగదు. పూలతో కొట్టి నందువలన ఏనుగు ఎటూ తప్పుకుపోని రీతిని, దుర్వచనములనెడి బాణముల వల్లకూడ అతడెన్నడును చలించడు. సముద్రమథన సమయమున క్షీరసాగర తరంగముల ముందు మందరపర్వతము తన శిరస్సును వంచని రీతిని, లేదా అడ వికి అంటుకొనిన నిప్పువల్ల ఆకాశ మెన్నడును దహింపబడని రీతిని సుఖ - దుఃఖాదుల తరంగములెంత మిక్కుటముగ లేచినప్పటికిని అతని మన స్సేమాత్రము విచలితముకాదు; కల్పాంతమే యగుగాక అతని ధైర్యము అతనికి గల సామర్థ్యమువలన యథాప్రకారముగనే వుండును. ఏ గుణము స్థైర్య మనెడి పేరిట ఉల్లేఖింపబడినదో, ఓ అర్జునా! ఆ గుణము యీ విధముగ మానసికస్థితి గలదని ఎరుంగుము. ఈ విధముగ శారీరకమానసిక నిశ్చలస్థిరత్వము సిద్ధించిన శరీరముగల పురుషుని జ్ఞానధనముయొక్క తెరువబడియున్న భాండా-

రముగ నెరుంగుము. పిశాచము తాను నివసించువృక్షమును, ద్వంద్వయుద్ధ మొనర్చువాడు తన ఆయుధమును, లేదా లోభివాడు తన ధనమును తన కనుమరుగు కానివ్వనిరీతిని, లేదా తల్లితనఏకపుత్రుని రొమ్ముకు అదుముకొనివుంచుకొనురీతిని, లేదా తేనెటీగకు ఎల్లప్పుడు మధువుపైననే అనివార్యమగు లోభము వుండురీతిని, ఓ అర్జునా ! ఎవడు తన అంతఃకరణమునందు నిరంతరము హృదయపూర్వకముగ ప్రయత్నించునో, మరియు దానిని యింద్రియ ద్వారములవద్ద అడుగైన నిడనివ్వడో (అనగా తన అంతః కరణమును యింద్రియముల కేమాత్రము వశము కానివ్వడో), లేదా దురాచారిణి యగు భార్యను ఉద్దండుడగు భర్త ఎల్లప్పుడు తనబంధనమునం దుంచురీతిని తన ప్రవృత్తుల నెవడు చక్కగా నిగ్రహించి యుంచుకొనునో, దేహము కృశించి ప్రాణములు పోవుసమయము వచ్చినప్పుడు—ఎవడు తనమనస్సుయొక్క ముఖ్య ద్వారమున లేదా వృత్తులయొక్క పహారావద్ద, తన శరీరమనెడి దుర్గము నందు శమ — దమములను శాశ్వతముగ కాపలాకాయు వారివలె నియమించి మేల్కొనియుంచునో, ఎవడు మూలాధారము, మణిపూరము (నాభిస్థానము) విశుద్ధము (కంఠస్థానము) లనెడి చక్రత్రయమునందు వజ్ర, ఉడ్యాణ, జాలంధరములనెడి త్రిబంధములయొక్క గస్తీని ఏర్పరచి, తన చిత్తమును ఇడ—పింగళ లనెడి రెండు నాడులయొక్క సంధియందును, ప్రవిష్టమొనర్చి సమాధి యనెడి శయ్యపై తన ధ్యానమును చక్కగా నిద్రపుచ్చి యుంచునో, మరియు ఎవని చిత్తము చైతన్యముతో ఏకరూపమును పొంది ఎల్లప్పుడు దానియందే రమించుచుండునో, అట్టివాని విషయమై, ఆతడు తన అంతఃకరణమును పూర్తిగా నిగ్రహించెనని తెలిసికొనుము. అంతఃకరణమును యీ రీతిని నిగ్రహించుట జ్ఞానవిజయమే. ఏ పురుషుని ఆజ్ఞను అతని అంతఃకరణము ప్రశాంతముగను, గౌరవపూర్వకముగను పాలించునో, ఆపురుషుని మూర్తిత్వమును దాల్చిన జ్ఞానముగనే ఎరుంగవలెను.

శ్లో॥ ఇంద్రియార్థేషు వైరాగ్య మనహంకార ఏవ చ,
జన్మమృత్యు జరావ్యాధి దుఃఖదోషానుదర్శనమ్॥ ౮

ఎవని మనస్సున విషయముల పట్ల పూర్తియగు విరక్తి జాగరితమై యుండునో, ఆతడే జ్ఞాని. వమనము జేసికొనిన పదార్థమును చూచి ఎవనికిని నోరూర నటుల, మృతినొందిన పురుషుని కౌగిలించుకొనుటకై ఎవరును ముందుకు రానటుల, విషము నెవడును త్రాగ నటుల, తగులబడుచున్న యింటియం దెవడును ప్రవేశించ నటుల, పెద్దపులి గుహలో ఎవడును తన నివాసస్థానము నేర్పరచుకొన నటుల, కరిగి పొంగులు పెట్టుచున్న లోహ (ఇనుము) రసమునం దెవడును దుముక నటుల, అజగరము (కొండచిలువ) ను దిండుగా నమర్చుకొని ఎవడును నిద్రించనటుల,—విషయములకు సంబంధించిన సంగతులు ఎవనికి నచ్చవో, ఎవడు యింద్రియములద్వారా ఏ విషయమునూ గ్రహించడో, ఎవని మనస్సు సదా విషయముల పట్ల ఉదాసీనముగ నుండునో, ఎవని శరీరము చాల శుష్కించియుండి మరియు శమ - దమాదుల యెడ ఎవని మనస్సునం దత్యుత్సాహము వుండునో, ఓ అర్జునా! ఎవని యందు తపోవ్రతము లన్నియు ఏకత్రితమై యుండునో, మరియు గ్రామమునగాని, నగరమునగాని జనముతో క్రిక్కిరిసియున్న పట్టణమునందుగాని నివసించుట కల్పాంతమువలె ఎవనికి దుఃఖకరముగ తోచునో, ఎవనికి యోగాభ్యాసము చేయవలెననెడి అత్యధిక లాలస గలదో, ఎవడు నిర్జనము, మరియు ఏకాంతమునగు ప్రదేశము వైపుకు పరుగిడుచుండునో, మానవసంఘముయొక్క పేరుకూడ ఎవనికి అయిష్టముగ నుండునో, బాణశయ్యపై నిద్రించుట లేదా చీములో దొరలుటలవలె ఎవడు ఐహిక విషయములకు సంబంధించిన భోగవిలాసములు చెడుగను, విసర్జింపదగినవిగను తలంచునో, ఎవడు స్వర్గసుఖముల వర్ణనమును విని ఆ సుఖము లను కుక్కలయొక్క కుళ్ళిపోయిన మాంసమువలె తలంచునో, అట్టి వానికి

యీ వైరాగ్యమే ఆత్మలాభమనెడి వైభవమగును. ఈ విధమగు వైరాగ్యము వల్లనే జీవుడు బ్రహ్మానంద సుఖానుభవ యోగ్యుడగును. ఈ రీతిగా ఐహిక - పారలౌకిక సుఖ - భోగముల పట్ల సంపూర్ణ మగు విరక్తి ఎవని యందు నీకు కనిపించునో, అట్టివానియందు మాత్రమే విపులమగు జ్ఞానము నివసించునని నీ వెరుంగుము. ఎవడు స-కాముని వలె నూతులు - చెరువులు మొదలగునవి త్రవ్వించుట యనెడి లోకోపయోగకరములగు పనుల నన్నింటిని చేయుచుండికూడ వాని కర్తృత్వాభిమానము శరీరమును స్పృశింపనైన నివ్వడో, ఎవడు వర్ణాశ్రమ ధర్మపాలనమున కావశ్యక మగు నిత్య - నైమిత్తిక కర్మలను చేయుచుండికూడా 'నేను ఫలానా పనిని చేసితిని అనెడిభావము ఏమాత్రముకూడ లేకుండా వుండునో, అట్టివాడే నిజమగు జ్ఞాని యగును. వాయువు తన స్వభావమువల్లనే అంతటను సంచరించురీతిని, సూర్యుడు అహంకారరహితబుద్ధితో ఉదయించు రీతిని, వేదము సహజముగనే జ్ఞానమును చెప్పురీతిని, గంగ అకారణముగనే ఎల్లప్పుడు ప్రవహించుచుండురీతిని, ఎవడు అభిమానరహితుడై సమస్త ఆచార వ్యవహారముల నొనర్చునో, తమ తమ ఋతువు వచ్చినప్పుడు వృక్షములు కాయలు కాచినప్పటికిని 'మేము యితరులకు ఫలముల నిచ్చుచుంటి'మనెడి అహంకారముతో నిండియున్న జ్ఞానములేనివై యుండు రీతిని' ఎవడు అహంభావరహితుడై నిత్యకర్మముల నాచరించుచుండునో, మరియు యీ రీతిని ఎవని మనస్సు కర్మ, మరియు వాక్కునందు అహంకారము పూర్తిగా నాశనమగునో, అట్టివాడే నిజమగు జ్ఞాని. ఆకాశమున మేఘము లిటునటు సంచరించి నప్పటికిని మేఘములు ఆకాశము నంటని రీతిని, శరీర కర్మలు జరుగుచుండినప్పటికిని ఎవడు ఆ కర్మలకు నిర్లిప్తుడై యుండునో, మద్యపాన మొనర్చువానికి తన శరీరముపై గల వస్త్రములు, బొమ్మకు తన చేతియందలి శస్త్రము, ఎద్దుకు తనవీపుపై కట్టబడిన శాస్త్ర గ్రంథముల ధ్యాసయయూ యేమాత్రము వుండని రీతిని, ఎవని అహంభావము

పూర్తిగా వ్యర్థమగునో, మరియు ఎవనికి ఆ అహంభావమును గురించిన స్మరణయే యుండదో, అట్టి పురుషునకు కలిగియుండు యీస్థితిని 'నిరహంకారిత్వము' అందుము. ఎవనియం దీవిధమగు నిరహంకారిత్వము పరిపూర్ణముగ కాన్పించునో. అతనియందే జ్ఞానము నివసించును. యిం దేమాత్రము సంశయము లేదు. ఎవడు జనన - మరణాది దుఃఖములను మరియు రోగము - వార్ధక్యము మొదలుగా గల సంకటములనూ తన శరీరమునకు సోకనివ్వడో, మరియు నిర్లిప్తుడై వాటి అన్నింటిపై పు చూచుచుండునో, మరియు ఆ చూచుటకూడ, సాధకుడు పిశాచమును, యోగి ఉపాధిని, మేస్త్రీ మూలమట్టము సహాయముతో గోడయొక్క హెచ్చుతగ్గులను, తానున్న ప్రదేశమునుంచి కదలకయే చూచురీతిని ఎవడు మృత్యువు, రోగము మొదలగు వానిని నిర్వికారుడై చూచుచుండునో, సర్పము తన పూర్వజన్మమందలి వైరమును కూడా జ్ఞాపకమునందుంచు గొని ఎన్నడును మరచిపోని రీతిని ఎవడు తన పూర్వజన్మము లందలి దోషము నుకూడ జ్ఞప్తియందుంచుకొనునో, కంటియందు యిసుకరేణువు కలకపెట్టు తిని, గాయమును బాణపుమొన కలకవేయు రీతిని, ఎవడు నిరంతరము 'నేను ముగుంటలో పడియున్నాను, మూత్రద్వారము నుండి నేను బయటకు చ్చితిని అయ్యయ్యో నేను స్తనముపైగల చెమటను అతిప్రీతితో నాకితిని' ని ఎల్లప్పుడు అనుకొనుచూ యీ సంగతులవలన ఎవనికి జీవితము నెడ ఏవగింపు కలిగియుండునో, మరియు యిక 'నేనెన్నడును పునర్జన్మ మెత్తవలసి వచ్చు పనిని దేనినీ చేయనని' ఎవడు తన మనస్సున నిశ్చయించుకొనియుండునో, కోల్పోయిన సంపదనుతిరిగి సంపాదించుటకై జూదగాడు తిరిగిపందెము వేయు టకు సిద్ధమగురీతిని, తన తండ్రియొక్క వైరమునకు ప్రతీకారముచేయుటకై పుత్రుడెల్లప్పుడు అవకాశమును వెదకురీతిని, దెబ్బతినుటచే కోపించి తనను కొట్టినవానిని వెంబడించి ఆతడు కొట్టిన దెబ్బకు పగతీర్చుకొనుటకై దెబ్బ తిన్నవాడు ఆకొట్టిన వానిని వెంటాడు రీతిని, ఎవడు జన్మబంధమును త్రెంచి వేయుటకై తీవ్రముగ కృషిచేయునో, జన్మమెత్తితి ననెడి లజ్జచే ఎవని

మనస్సునం దెల్లప్పుడు 'గౌరవము గలవానికి మానహానిబాధ కలుగఁజేయు రీతిని బాధ కలుగుచుండునో.' ఓ అర్జునా, ఈదనున్న వానికి ముందుగనే 'ముందు చాలా లోతున్న'దని చెప్పినప్పుడు అతడు ఒడ్డునందే చక్కగా గోచీ బిగించికట్టుకొని, నీట దిగవలెననెడి తలంపును విడనాడు రీతిని, బుద్ధిమంతు డైనవాడు రణరంగమున నిలచుటకు పూర్వమే తన్నుతాను హద్దునం దుంచుకొను రీతిని, గాయము తగులకపూర్వమే డాలును ముందుంచుకొనవలసి వచ్చురీతిని, ప్రవాససమయమున రేపు తన కేదో గొప్ప ఆపద రానున్నదని ముందుగా తెలిసినప్పుడు ముందుగనే అట్టి పురుషుడు జాగరూకుడై వుండు రీతిని, ప్రాణములు పోకపూర్వమే ఔషధమునకై పరుగులిడు రీతిని, 'మృత్యువు నేడే వచ్చుగాక లేక కల్పాంతమందు వచ్చుగాక, అది అవశ్యము వచ్చును' అని తెలిసికొని ముందుగనే అప్పుటప్పుట ఎవడు జాగరూకుడై వుండునో, మరియు యీ రీతిని ముందుగనే జాగరూకుడై వుండనివాని స్థితి తగుల బడుచున్న యింటియం దున్నవాడు- ఆ అగ్నిని చల్లార్చుటకై అప్పటప్పుట నుయ్యి త్రవ్వుటకై తగిన అవకాశము లేకపోవుటచే వున్నవాడున్నటుల నుండుటచే ఆతని కే స్థితి గలుగునో యీతనికికూడ అట్టిస్థితియే కలుగును. లోతగు నీటియందు పడవేసిన రాయి నిశ్శబ్దముగ పడియుండు రీతిని మరియు అది ఎంత బిగ్గరగ పిలచినప్పటికిని ఎవరికిని వినిపించకపోవుటచే అది యిరువదినాల్గు గంటలు అదే రీతిని జాగరూకతతో నుండు విధమున, ఎవరో బలవంతు డగు శత్రువుతో వైరము గలిగి యున్నవాడు చాల జాగ్రత్తగా వుండురీతిని ఎవడు జాగరూకుడై వుండునో, వివాహయోగ్య మగు వయస్సువచ్చిన కన్య ముందుగనే తన పుట్టినింటి వియోగమునకు సంసిద్ధయై యుండురీతిని, సన్యసించు పురుషుడు అంతకుముందుగానే సంసారత్యాగ మొనర్చుటకు సంసిద్ధుడై యుండు రీతిని, ఎవడు మరణమునకుపూర్వమే మృత్యుధ్యాసగలవాడై వ్యవహరించుచుండునో మరియు యీరీతినిఏపురుషుడు తన యీజన్మనుండి మొదలుకొని

తన భవిష్యజ్జన్మ లన్నింటియొక్క మరియు యీజన్మమందలి మృత్యువు నుండి మొదలుకొని భవిష్యజ్జన్మ లన్నింటియందలి చావునూ అంత ముందిం చునో, మరియు తాను కేవలము ఆత్మస్వరూపముతో మిగిలి యుండునో, అట్టివాని యింటియందు జ్ఞానమున కెన్నడును ఏమాత్రపు కొరతయు నుండ నేరదు. ఎవనికి జనన – మరణము లనెడి చింతయే వుండదో, ఎవని శరీర మును వృద్ధావస్థ ఎన్నడును స్పర్శించదో, యిందుమూలమున ఎవడు నిరంత రము తనను తాను యౌవనోద్వేగము నందుంచు కొనునో అట్టివాడే జ్ఞాని ఆతడు తనతో తానటుల చెప్పుకొను చుండును – పుష్టివంతముగ నున్న నేటి నాయీ శరీరము త్వరలోనే ఎండిపోయిన బుడమువరుగు లె నగును. దురదృష్టుని వ్యవహారమువలె ఏదో ఒకనాడు నాయీ చేతులు–కాళ్ళు అలసిపోయి వ్యర్థ మైనవిగనగును. నాయీబలిష్ఠావస్థ పరామర్శచేయు మంత్రిలేని రాజుయొక్క స్థితివలెనగును. పూలు ధరించవలె 'ననెడి ఆసక్తిగల నేటి నాయీ మస్తకము త్వరలోనే ఒంటెయొక్క మోకాలువలె నగును. ఆషాఢమాసపుగాలి తోలుటచే పశువులగిట్టలకు 'గాళ్ళు' యనెడి వ్యాధి తగిలినప్పుడు ఎట్టి దుస్థితి సంభవించునో అదే దుస్థితి నాయీ మస్తకమునకుకూడ సంభ వించును. కమలదళములతో సాటి వచ్చుచున్న నేటి నా యీ నేత్రములు పండిన పొట్లకాయవలె నిస్తేజములగును. కనుబొమలు జారిపోవును, వక్షస్థలము కన్నీటిచేనాని కుళ్ళిపోసాగును. కలువచెట్టుమీదికి వచ్చుచూ పోవుచుండెడి తొండలు జిగురుకు అంటుకుపోయి వుండుకీతిని నా యీనోరు కూడ ఉమ్మిచే అంటుకుపోయి యుండును. వంటయింటి ముందు వుండెడిగుంట మురికియైన మరియు బూడిదయునుగల నీటితో నిండియుండుకీతిని నా యీ ముక్కుకూడ శ్లేష్మముతో నిండియుండును. నేటి యీ సుందరమగుపెదవులు నవ్వునపుడు బయటకువచ్చు సుందర దంతములుగల నాయీముఖము, సుందరమగు మాటలు పలుకుటకు ఆధార భూతమగు నేటి నా యీ నోటినుండి రేపు చొంగకారుచుండును. దంతము

లూడిపోవును. ఋణభారముచే అణగియున్న రైతు, జడివాన వలన పశువులూ మొదలకుండా పడియుండి లేచెడిమార్గమునసే ఎరుగని రీతిని, ఎంతప్రియత్నిం చినప్పటికిని యీ నాలుక ఏవిధముగను కదలనేరదు. ఎండు గడ్డిపోచలు గాలివీత వలన యిటునటు ఎగురు రీతిని, నోటియందలి కోరలకు కూడ యిదే దుస్థితి ప్రాప్తించును, ఆకాశవర్షము వలన కొండశిఖరములపై నుండి కొండవాగులు ప్రవహించసాగు విధమున నా నోరనెడి కిటికీనుండి చొంగయనెడి వాగులు ప్రవహించసాగును. వాక్కు మాట్లాడలేదు. చెవులు వినలేవు. శరీరము కోతి రూపమున కన్పించసాగును. గడ్డితో తయారుచేసి పొల మున నిలబెట్టిన దిష్టిబొమ్మ గాలివీతచే వెనుకకు ముందుకు ఊగుచుండు రీతిని నాయీ శరీరమంతయు గజగజ వణకసాగును. నడచునప్పుడు పాదములు మెలికలు తిరుగును. చేతులు ఏపనిని చేయజాలని స్థితియందుండును. అప్పుడు సౌందర్యమనెడి ఒక కల్పిత వేషము తనముందు చిందులు త్రొక్కుచున్న టుల అనిపించును. మలమూత్ర ద్వారములందు నిరోధశక్తి తొలగిపోవును అచ్చట గలవారందరూ 'యీతడు ఎప్పుడుచచ్చునా ? యీతని పీడ ఎప్పు డు విరగడై పోవునా ' యని తలంచ సాగుదురు. లోకమంతయు నావంక చూచి ఉమియసాగును, 'ఏదో విధముగ త్వరగావచ్చి నన్నుతీసికొనిపొమ్మని' మృత్యుదేవతను మాటిమాటికి ప్రార్థించవలసి వచ్చును, నాసోదరులు - బంధువులుకూడ నేననిన ఏవగించుకొను చుందురు. స్త్రీలు నన్ను భూతమని యందురు, పిల్లలు నన్నుచూచి గాబరా పడుదురు మరియు భయపడుదురు; ఈ రీతిని నేను అందరికిని ఘృణాపాత్రుడ నగుదును. కఫప్రకోపము వలన నేను దగ్గినప్పుడు, నా యిరుగు - పొరుగు వారికిని భంగమగును; అంత వారు ' యీ ముదుసలి మమ్ము కెంతకాలము పీడించునురా !' యని విసుగుకొన సాగెదరు. ఈ రీతిని, ఎవడు తన యౌవనావస్థయందే తనకు రానున్న వృద్ధా వస్థయందలి లక్షణములను ధ్యానమం దుంచుకొని, అప్పటినుండియే ఆ లక్షణముల నన్నింటిని ఏవగించుకొన సాగునో ఆతడే జ్ఞాని. ఆతడు తన

మనస్సునందు 'చివరకు యీ శరీరమున కిట్టి దుస్థితి సంభవించును. మరియు శారీరక భోగముల ననుభవించిన తరువాత శరీరాంత మగును. అప్పుడు నాకు కల్యాణమును చేకూర్చు సాధనల నొనర్చుటకు నావద్ద ఏమి మిగిలియుండును ?' అని యోచించును. కావున చెవుడురాకపూర్వమే సమస్తమును వినవలెను. శరీరమున అంగవైకల్యము రాకపూర్వమే యాత్రల నన్నటిని సేవించవలెను. నేత్రములందు దృష్టి యున్నంతవరకు చూడవల సినవాటిని చూడవలెను. వాక్కు వున్నంతవరకు మధురముగ భాషించుచుండ వలెను. చేతులందలిశక్తి నశించకపూర్వమే ఈ చేతులతో దానాది పుణ్య కర్మలనొనర్చవలెను. ముందుముందు చిత్తము ఉన్మాదస్థితిని పొందును.అందు వలన అట్టి దుస్థితి సంభవించక పూర్వమే శుద్ధమగు జ్ఞానసంగ్రహము నొనర్చవలెను. రేపు దొంగవచ్చి ఆస్తిని దోచుకొని పోవునని తెలిసినప్పుడు నేడే దాని రక్షణకై తగుజాగ్రత్త పడవలెను. దీపము ఆరిపోక పూర్వమే, దానిని గాలినుండి సంరక్షించవలెను. వార్ధక్యము వచ్చినప్పుడీ శరీరమంతయూ వ్యర్థమైపోవును. కావున నేటినుండియే యీ శరీరముతో నిర్లిప్తుడై యుండు టను ఆరంభించుట తగినపని. ముందురక్షణ యేర్పాట్లు లేవనిగాని ఆకాశము నుండి పిడుగు పడుననిగాని తెలిసియుండికూడ వీటిని లక్ష్యపెట్టక యింటి నుండి బయటకు బయలుదేరు వానికి తప్పక కీడు వాటిల్లును. ఈ విధముగనే వార్ధక్యము వచ్చినప్పుడు శరీరధారియై యుండుట పూర్తిగా వ్యర్థమే యగును; ఇట్టి స్థితిలో మానవుడు నూరు సంవత్సరములు ఆయువు గలవాడై యున్నప్పటికిని ఆ దీర్ఘాయువు వలన ప్రయోజన మేమి ? ఒకసారి దులిపిన తరువాత ఆ నువ్వుల కాడలనే మరల దులు పుచో నువ్వులు మరొకమారు రాలనేరవు ! అగ్ని ఎంత ప్రతాపముగల దైనప్పటికిని బూడిదను దహింప జాలదుగదా! వార్ధక్యము వచ్చిన తరువాత అతడు నూరేండ్లు ఆయువు గలవాడై నప్పటికిని ఏమియూ చేయజాలడు. కాన, వార్ధక్యము తప్పక వచ్చునని తెలిసికొని, యౌవనమునందే వృద్ధా

వస్థచేత జిక్కకుండురీతిని ప్రయత్నించువాడే నిజమగు జ్ఞానియని యెరుంగుము. కావున, నానావిధ వ్యాధులు తనను ముట్టడించ నంతవరకు మాత్రమే తన యీ వ్యాధి రహితమగు శరీరమును పూర్తిగా వినియోగించుకొనును. సర్పపు నోటినుంచి వచ్చిన అన్నపు ముద్దను బుద్ధిమంతుడైనవాడు త్యజించురీతిని జ్ఞానికూడ దుఃఖము, సంకటము శోకము మొదలగు వానిని వృద్ధిపొందించు ఐహిక మమకారముల నన్నింటిని త్యజించి, ఆత్మసుఖము గలిగి, నిస్పృహుడై వుండును. దోషములను యీ శరీరమున ప్రవేశింపజేయునట్టి కర్మద్వారముల నన్నింటిని ఆతడు యమనియమముల సహాయమువలన పూర్తిగా మూసివేయును. ఈ రీతిని అత్యంతమగు యుక్తితో సావధానుడై సమస్త కర్మముల నొనర్చు వానినే జ్ఞానమనెడి సంపదకు ప్రభువుగా ఎరుంగవలెను. ఓ అర్జునా ! నీకు నేను మరొక లక్షణమును చెప్పెదను వినుము.

శ్లో॥ అసక్తి రనభిష్వఙ్గః పుత్రదార గృహాదిషు
నిత్యఞ్చ సమచిత్తత్వ మిష్టా నిష్టోప పత్తిషు॥

ప్రయాణీకుడు ప్రయాణ సమయమున ఒకటి రెండు రోజులు బసచేసెడి సత్రము పట్లవలె ఎవడు యీ శరీరమునెడ ఉదాసీనుడై వుండునో, మరియు బాటను నడచునప్పుడు నీడనిచ్చెడి చెట్లయెడ వుండెడి మాత్రపు మమకారము కూడ ఎవనికి తన యిల్లు లేదా శరీరముయెడ వుండదో, ఎల్లప్పుడు తనవెంట వుండెడి నీడయెడ లోభము వుండని రీతిని మరియు దానిని గురించిన స్మరణయే వుండని విధమున ఎవనికి స్త్రీలోభము ఏ మాత్రమూ వుండదో, తన ముందు తన బిడ్డలు వున్నప్పటికి కూడ వారిని దారినిపోవు యాత్రికులవలె కొంత కాలమువరకు తనవద్ద బసచేయుటకు వచ్చిరని గాని లేదా ఆబిడ్డలను చెట్టునీడక్రింద విశ్రాంతి గైకొను పశువుల మందగను ఎవడు తలంచునో, ఓ అర్జునా ! రానులుంగనున్న సంపద గలిగి

యున్నవాడై యుండికూడ ఎవడు మార్గమున పోవు పరాయివానివలె సాక్షి మాత్రుడుగానే వుండునో, పంజరమున బంధింపబడియున్న చిలుకవలె ఎవడు వేదముల ఆజ్ఞను మర్యాదను, పాటించుచూ నీతిపూర్వకముగ ఆచార వ్యవహారముల నొనర్చుచూ వున్నవాడై భార్యాబిడ్డల మాయా మమకార జాలమున చిక్కుకొనడో, అట్టివానినే జ్ఞానపాలనము నొనర్చు వానినిగ ఎరుంగవలెను. సముద్రము గ్రీష్మఋతువునందును వర్షఋతువు నందును ఒకే తీరున నిండియుండు రీతిని యిష్టానిష్టములెన్ని ప్రాప్తించి నప్పటికిని సదా అవికారుడైయుండు వానినే జ్ఞానసంపన్నునిగా నెరుంగవలెను. లౌకికులు పగటిని మూడుభాగములుగ నొనర్తురు. కాని సూర్యుడు ఎన్న డును ఆ మూడు భాగములందును మూడు విధములుగ నుండడు. ఈ విధ ముగా సుఖదుఃఖముల మూలమున ఎవనియందు భిన్నత్వము ఏర్పడదో, ఎవనియందు ఆకాశ సమానముగ ఎల్లప్పుడు పూర్తియైన సమభావమే కనిపిం చునో, ఓ అర్జునా! అట్టివానిని గురించి ఆతని జ్ఞానము పరిపూర్ణమైనదనిన్నీ ఆతడెల్లప్పుడు సమస్థితియం దుండుననిన్నీ ఎరుంగుము.

శ్లో॥ మయి చానన్య యోగేన భక్తి రవ్యభిచారిణీ ।
వివిక్త దేశ సేవిత్వ మరతి ర్జన సంసది ॥ ౧౦

" నన్ను గురించి ఎవడు తన మనస్సున నన్ను (శ్రీకృష్ణుని) మించిన దేదియూ ప్రపంచమున లేదని దృఢనిశ్చయము చేసికొనెనో, ఎవని శరీరము వాక్కు మనస్సులు ఈ దృఢనిశ్చయ సత్వమును పొన మొనర్చినవో మరియు ఎవడు నావైపు తప్ప మరెవరివైపును చూడడో, అంతఃకరణము నిరంత రము నా సమీపమందే వసించుటవలన ఎవడు నాతోపాటు ఏకశయ్యా హైననే నిద్రించునో, భార్య తన భర్త వద్దకు దాపరికము లేకుండా నిర్భయ ముగ పోవురీతిని ఎవడు నా వద్దకు దాపరికము లేకుండా వచ్చునో, గంగా జలము సముద్రములోనికి పోయి కలపి సమరసత్వము పొందురీతిని

(4)

ఎవడు నా స్వరూపముతో సమరసత్వము పొందునో, ఎవడు
పూర్తిగా నా భక్తినే యొనర్చునో, సూర్యునితో ఉదయించి అతని
తోనే అస్తమించుట వలన సూర్యుని ప్రకాశమునకు సూర్యునితో ఏక
త్వము శోభిల్లు విధమున నీటియందలి పృష్ఠభాగము సహజముగ కదలినప్పు
టికిని దానిని లోకులు 'అల' యని మరొక పేర పిలుచువిధమున (వాస్తవము
నకు అదికూడా నీరే గదా!) ఏ ఏకనిష్ఠుడగు భక్తుడు నాతో ఏకరూపమును
పొంది నన్ను సేవించునో అతడు జ్ఞానస్వరూపుడే యని యెరుంగుము. ఎవనికి
తీర్థములందును పవిత్ర నదీతీరము లందును శుద్ధ తపోవనములందును అర
ణ్యమునందలి గుహలందును మరియు యిదేవిధములగు ఏకాంతస్థానములందు
నివసించవలె ననెడి ఆసక్తి యుండునో, ఎవడు పర్వతశ్రేణులందలి గుహ
లను లేదా సరోవరసమీప ప్రదేశములనూ అత్యాదరపూర్వకముగ సేవిం
చునో, మరియు ఎవడు నగరములలో కెన్నడును రాడో, ఎవనికి ఏకాంతవాసము
ప్రియముగనుండునో, మరియు జనావాసముల కెవడు సదా దూరముగనుండ
గోరునో, అట్టి పురుషుని మానవ దేహమును ధరించిన జ్ఞానముగనే ఎరుంగ
వలెను. ఓ అర్జునా! జ్ఞానమును చక్కగా వివరించుటకు నీకు మరియొక లక్షణ
మును చెప్పెదను వినుము.

శ్లో॥ అధ్యాత్మజ్ఞాననిత్యత్వం తత్త్వజ్ఞానార్థదర్శనమ్ ॥
ఏతత్ జ్ఞానమితిప్రోక్త మజ్ఞానం యదతోఽన్యథా॥ ౧౧

"ఏ జ్ఞాన సహాయమువలన పరమాత్మ అనగా ఆ 'ఏకమే వాద్వితీయ'
వస్తు గోచరమగునో అదియే నిజమగు జ్ఞానము. ఇదిగాక ప్రపంచము మరియు
స్వర్గాదులకు సంబంధించిన జ్ఞానముల నన్నింటిని ఎవడు తనమనస్సున నిశ్చయ
పూర్వకముగ వాస్తవమగు అజ్ఞానముగ తెలిసికొనునో, ఎవడు స్వర్గసంబంధ
మగు జ్ఞానమునకు తిలాంజలి నిచ్చునో, ఎవడు ప్రాపంచిక విషయములకు
సంబంధించినసంగతుల నెన్నడును తన చెవులకు సోకనైన నివ్వడో, మరియు

నిర్మలభావనతో ఆధ్యాత్మికజ్ఞానమున నిమగ్నుడై యుండునో, ఎవడు అన్యజ్ఞానముల నన్నింటిని ఒక ప్రక్కగానుంచి 'యాత్రికుడు దారితప్పి నప్పుడు సందుగొందులను విడచి రాజబాటనే పోవుటకు ప్రారంభించు విధముగ' తన బుద్ధిని ఆధ్యాత్మ జ్ఞానమార్గమున పురోగమింప జేయునో,ఎవడు తన మనస్సున 'ఇదొక్కటే సత్యము' అన్యసమస్త విషయజ్ఞానము కేవలము మిథ్యయే యని తెలిసికొని ఎవడు దృఢనిశ్చయ పూర్వకముగ తన మనస్సు నందు మేరుపర్వత సమానమగు స్థిరత్వముతో నుండునో, ఈరీతిని ఆకాశ మండలి ధ్రువనక్షత్రముతో సమముగ ఎవని నిశ్చయము ఆధ్యాత్మిక జ్ఞాన ద్వారమువద్ద అచల రూపమునస్థిరపడి యుండునో, అట్టివానియందే జ్ఞానము వసించును. జ్ఞానమున స్థిరపడిన మనస్సుగలవాడైనప్పుడే ఆతడు జ్ఞానస్వరూపు డయ్యేనని యెరుంగవలెను. భోజనమునకు కూర్చొనిన కొంతసేపటి తరు వాత జరుగు విషయము (అనగా తాను చేయనున్న భోజనమువలన కలుగు ఆనందము, వాటిరుచులు) భోజనమునకు కూర్చొన బోవునప్పుడు వెంటనే తెలియదు, కాని, పురుషుని మతి జ్ఞానమున స్థిరపడుటతోడనే, ఆతనికి కలిగి యుండెడి స్థితి సాధారణముగ పూర్ణజ్ఞానియొక్క స్థితినే పోలియుండును. ఇదిగాక, శుద్ధతత్త్వజ్ఞానము యొక్క ఏకమాత్ర ఫలమగు జ్ఞేయవస్తువు, ఆతనికి సహజముగనే కాన్పించసాగును. అటులగాక, బోధ జరిగినప్పటికి కూడ ఆతని మనస్సునకు జ్ఞేయవస్తువు కన్పించకున్నచో, ఆతనికి జ్ఞానలాభము కలిగినదని అంగీకరించుటకు వీలుకాదు. గ్రుడ్డివాడు చేతదీపము గైకొన్నప్ప టికిని, ఆతనికి దానివలన కలుగు ప్రయోజనమేమి ? కావుననే, జ్ఞేయవస్తువు కాన్పించకున్నచో నిశ్చయముగ జ్ఞాన మంతయు వ్యర్థమై పోయిన దనియే యెరుంగవలెను. జ్ఞానప్రకాశము వలన పరమాత్మ తత్త్వము గాన్పించకున్నచో, ఆ జ్ఞానస్ఫూర్తి పూర్తిగ అంధురాలై వుండిపోవును. గాన జ్ఞానముచూపువస్తువులన్నియు పరమాత్మ వస్తుస్వరూపములో కన్పించు నంతటి నిర్మలత్వము బుద్ధికి వచ్చితీరవలెను. ఈ విధమగు నిర్మలస్ఫూర్తి.

కల్గినవానికి మాత్రమే నిర్దోషజ్ఞానము చూపించిన పరతత్త్వము కన్పించ సాగును. తనకు గలిగిన విశదజ్ఞాన సహాయమున పరమాత్మతత్త్వమునుకూడ చూడగలవానికి ఆతని బుద్ధికూడ అట్టివిశాలమైనదిగనే వుండును. ఇట్టి పురుషుడు జ్ఞానస్వరూపుడగునని విశేషించి చెప్పనక్కరలేదుగదా! వాస్తవమునకు జ్ఞానతేజముతోపాటు ఎవనిబుద్ధి జ్ఞేయవస్తువువరకు చేరునో, ఆతడు ఆత్మతత్త్వమును ప్రత్యక్షముగ చేతితో స్పర్శించుననియే చెప్పవలెను. ఇట్టి స్థితిలో ఓ అర్జునా! ఇట్టిపురుషుని ప్రత్యక్ష జ్ఞానమనియే చెప్పినచో ఆశ్చర్యపడనేల! సూర్యుడు సూర్యుడుగనే వుండును.

ఇదంతయు విని శ్రోత లిట్లనిరి — "ఇంక దీని నధికముగ విస్తరించకుడు. గ్రంథ నిరూపణమున యీ లోకాభి రామాయణపుమాటల నేల చెప్పెదరు? మీరు జ్ఞానమునుగురించి విపులీకరించి చెప్పిన సంగతులవలన మాకు కావలసిన ఆతిథ్యము లభించినది. నిరూపణము చేయుటలో అత్యధికమగు రసాళుత్వమును తేవలెననెడి కవులయొక్క మంత్రమును మీరు చక్కగా నేర్చుకొనిరి. మీరు మమ్ము ఆహ్వానించి ఉపయుక్తమగు ప్రసంగము వచ్చినప్పుడు లౌకిక వృత్తాంతములను చెప్పి మమ్ము మీశత్రువులనుగా ఏల చేసికొందురు? కూర్చొని భోజనముచేయు సమయమైనప్పుడు ముందు వడ్డింపబడిన అన్నమును చేతగొని పారిపోవు వ్యక్తికి ఆతనికి చేసిన ఆదరసత్కారములన్నియు ఏవిధముగ ఉపయోగించును? అన్నివిధముల అనుకూలముగ వుండి పాలు పితుకబోయినప్పుడు తన్నులు తన్నెడి ఆవును ఎవడు పెంచుకొనును? ఇదే విధమున, జ్ఞానమున బుద్ధి ప్రవేశము కానందువలన యితర నిరూపణ మొనర్చువారు రకరకములుగ చెప్పెదరు.

చివరకు వారేమి చెప్పిరో వారికే తెలియదు. కాని, మీరు చక్కగనే నిరూపించితిరి. ఏ జ్ఞానపు ఒక్క కణమైన ప్రాప్తించుటకై లోకులు యోగసాధనాది పెక్కు కష్టములను ఓర్చుకొందురో, ఆ జ్ఞానమే వాస్తవమునకు సమాధానమును కలిగించునదియై యున్నది. అందుపై మీవల

రసవత్తరముగ నిరూపణముకూడ జరుగుచో, యిక చెప్పవలసిన దేమి ? అమృతవర్షము కురియసాగుచో,అందువలన నష్టమేమి గలదు?సుఖవంతమగు కోటానుకోట్ల దినములు లభించుచో, యీ సుఖవంతమగు రోజులు ఎప్పుడు సమాప్తమై పోవునా యని లెక్కబెట్టుకొనువా డెవడైన వుండునా ? పూర్ణిమరాత్రి యుగపరిమితి గలది అయినప్పటికిని చకోరము దాని వంక ఏకాగ్రితతో నిరంతరము చూచుచూ వుండదా ? ఇదే విధమున జ్ఞానవిషయము – అందుపై రసవత్తరమగు మీ నిరూపణము లభించుచో ఎవడైన 'యిక చాలును. ఆపివేయుడు' అని అనునా ? భాగ్యవంతుడగు అతిథి వచ్చుట, అందుపై నైపుణ్యముగ వడ్డించునామె దొరకుట— యీ రెండునూ సంభవించినప్పుడు ఎంతసేపు భోజనము నొనర్చినప్పటికిని, అది స్వల్పకాలముగనే కన్పించును. సరిగా నే డిట్టిపరిస్థితియే కలిగినది. ముందుగనే మాకు జ్ఞానపిపాస గలదు. అందుపై జ్ఞాననిరూపణ మొనర్చ వలెననెడి ఉత్సాహము మీకు గలదు. అందుచే యీ కథపట్ల మాశ్రద్ధ అతిశ యించినది. మీరు జ్ఞానద్రష్టలని మేము చెప్పి తీరవలెను.

కాన, మీరు మీ బుద్ధియందు జొచ్చి,దానిప్రభావముచే,దీనిముందు గల 'అజ్ఞానం యదతోఽన్యథా' పదమును నిరూపణ మొనర్చగోరెదము.

సాధుజనుల యీమాటలను విని నివృత్తి నాథదాసుడగు జ్ఞానదేవు లిటు లనిరి. మహారాజా! నామనస్సుకూడ యిదే కోరుచున్నది. అందుపై సమర్థులగు మీరుకూడ అదేచెప్పమని అజ్ఞాపించిరి. ఇక నేను వ్యర్థముగ నావక్తృత్వ మును పొడిగించను. ఈరీతిని శ్రీకృష్ణులు అర్జునునకు జ్ఞానముయొక్క అపా దశ లక్షణములను వివరించిరి. శ్రీకృష్ణులు యిట్లనిరి.

ఈ లక్షణములవలన జ్ఞానమును గుర్తింపవలెను. ఇది నా ఒక్కని అభిప్రాయమేగాదు. జ్ఞానులందరి అభిప్రాయము యిదియే. అరచేతియం దుంచిన ఉసిరికపండు (కరతలామలకము) స్పష్టముగ కాన్పించురీతిని, నేను

చెప్పిన లక్షణములవల్ల జ్ఞానమును స్పష్టముగ చూచి గుర్తించవచ్చును. ఇక, ఓ అర్జునా ! లోకులు 'అజ్ఞానము' అని దేని నందురో, దాని స్వరూపమును కూడ నీకు లక్షణసహితముగ చెప్పెదను. వాస్తవముగ చూచినచో, జ్ఞాన స్వరూపము చక్కగా బోధపడిన పిమ్మట సహజముగనే అజ్ఞాన మననేమో తెలియును. ఏల నన ఓ అర్జునా! ఏది 'జ్ఞానము' కాదో, అది అజ్ఞానమే యగును. పగలు అయిపోవగనే రాత్రి వచ్చును. ఆసమయమున మరొక మూడవది సంభవించనేరదు.

ఈ విధమున జ్ఞానములేనిచోట అజ్ఞానము వున్నదని ఎరుంగవలెను. అయినప్పటికిని, నేను అజ్ఞాన లక్షణములను విపులముగ చెప్పెదను. ఎవడు కేవలము మహత్త్వము లేదా ప్రతిష్ఠను సంపాదించుట కొరకే జీవించునో, ఎవడు కేవలము మానముకొరకై ఎదురు చూచుచుండునో, ఆదర సత్కార ములు కలుగుటవల్లమాత్రమే ఎవనికి సంతసము కలుగునో, ఎవడు పర్వత శిఖరమువలె ఎల్లప్పుడు పైననే వుండగోరునో, మరియు ఉన్నత పదవినుండి క్రిందికి దిగుటను ఎన్నడును అభిలషించడో, అట్టివానియందు అజ్ఞానము సమృద్ధిగా గలదని ఎరుంగుము. రావిఆకుల తోరణములను లోకులు కట్టు కొను రీతిని, ఎవడు తా నొనర్చిన దానాది పుణ్యకర్మల తోరణములను ఆడంబరముగా గల శబ్దములతో అలంకరించి కట్టుకొనునో, ఎవడు బుద్ధి పూర్వకముగ దేవాలయమునందలి చామరమువలె ఎల్లప్పుడు శిరమెత్తి నిలచి యుండునో, ఎవడు తన విద్యను గురించి విపులముగ వర్ణించుకొనునో, తన పుణ్యకర్మలను చాటించుకొనుచు తిరుగుచుండునో, మరియు ప్రతి పనిని లౌకికకీర్తిని సంపాదించుటకుమాత్రమే చేయునో, ఎవడు బాహ్యము నకు తన శరీరమును చాల ఆడంబరముగ అతి ప్రశంసనీయముగ నుంచుకొని తనవలయందు చిక్కుపడి, లేదా తనను అనుసరించెడివారిని ఎల్లప్పుడు భ్రమ పెట్టుచుండునో అట్టివానిని అజ్ఞానపుగని యని యెరుంగవలెను.

అరణ్యమున దావాగ్ని వ్యాపింప సాగినప్పుడు ఆ అరణ్యమునం దుండెడి సమస్త ప్రాణులు మరియువనస్పతులు సమానముగనే ఆ అగ్ని బాధను సహింపవలసియుండురీతిని, ఎవని ఆచరణవలన జగత్తు దుఃఖమును అనుభవింపవలసివచ్చునో, ఎవని సహజమగు సంభాషణముకూడా లోకులను గొడ్డలి దెబ్బవలె బాధించునో, మరియు ఎవడు తనమనస్సున బయట పెట్టకుండా దాచియుంచుకొనిన ఉద్దేశ్యము సిద్ధించుటకై విషముకంటెకూడ ఘాతకుడుగ నుండునో, అట్టివానియందు అత్యధికమగు అజ్ఞానము నిండియున్నదని ఎరుంగవలెను. అంతేగాదు, అతనిని అజ్ఞాన భాండారముగనే భావించవలెను; ఏలనన అతనిజీవితము కేవలము హింసామయముగనే యుండును. లోపల గాలి నిండినపిమ్మటనే కొలిమితిత్తి ఉబ్బియుండి, నొక్కగానే అదిమరలనొక్కుకుపోవు రీతిని ఎవడు సంయోగ వియోగములవలన క్రమముగా లేచుచూ-పడుచుచూ, లేదా వృద్ధిపొందుచూ- తగ్గిపోవుచూ నుండునో, ఎవడు తనను స్తుతించినందువలన ' గాలివీతకు ధూమకణములు ఆకాశమువరకు ఎగిరిపోవు రీతిని ఆనందముచే ఆకాశమంత పైకి లేచి, తనను ఏ మాత్రము నిందించినను నెత్తిని చేతులు పెట్టుకొని విచారముగ కూర్చునునో, మానావమానములవలన ఎవనిస్థితి బురదవలె రెండు నీటిబిందువులు పడుటవలన తడిగా నుండుట, కొద్దిగా గాలి వీచుటచే మరల ఆరుకుపోవుటవలె నుండునో, (అనగా ఏవిధమగు మనో వికారములను సహించలేక పోవుట) అట్టివానియందు అజ్ఞానము పరిపూర్ణముగ నిండియున్నదని ఎరుంగవలెను.

మనస్సునం దొక ఉద్దేశ్యముంచుకొని బయటకు మరొకరీతిని, లోపల ఏవిధమగు దురభిప్రాయము లేనివానివలె ఎవడు ప్రవర్తించునో, అదేవిధముగ ఎవడు బయటకు సరళముగ నున్నట్లుండి కపట అనురాగమును నటించుచూ ఇతరులను తన వశమొనర్చుకొనునో, లేళ్ళు మొదలగువానిని చంపుటకై వ్యాధుడు వాటిని మోసగించి భ్రమపెట్టు తలంపుతో వాటిముందు వాటికి కావలసిన ఆహారమును పెట్టి వంచనతో వాటిని వశపరచుకొనురీతిని

ఎవని బాహ్యానటన యీ విధముగ మంచిదిగా నుండునో, మరియు నాచుతో కప్పబడిన రాతివలె నుండునో, అట్టి వానియందు అజ్ఞానము పూర్తిగా నిండియుండు ననుటలో లేశమాత్రము సందియము లేదు. తన గురుకులమును తలంచుకొనుటవలన ఎవనికి సిగ్గు గలుగునో, ఎవనికి గురుభక్తి నచ్చదో, ఎవడు గురువువద్ద విద్యాగ్రహణమొనర్చి ఆయనకంటె నేను విద్యావంతుడనని విర్రవీగునో, అట్టివాని పేరు తలచుటకూడ మహాదోషమే యగును. కాని తప్పనిసరివలన యీ లక్షణములను చెప్పవలసి వచ్చినది. ఇక నేను గురుభక్తుల నామములను స్మరించి యీ దూషితయైన జిహ్వకు ప్రాయశ్చిత్త మొనర్తును. ఏలనన, గురుభక్తుల నామములు సూర్యునివలె నలుదిశలందును ప్రకాశమును వ్యాపింపజేయును. గురుద్రోహుల నామోచ్చారణచే గలుగు పాపభారము నుండి విముక్తుడగుటకు వాణికి యీ మాత్రపు ప్రాయశ్చిత్తము ఆవశ్యకమే. ఇప్పటివరకు గురుద్రోహుల నామములను తలచుకొన్నందువల్ల కలిగిన పాపమంతయు గురుభక్తుల నామోచ్చారణచే తొలగిపోవును.

ఇక అజ్ఞానముయొక్క యితర లక్షణములను వినుము. ఆచరణయందు సదా విచలితుడుగను అస్థిరుడుగను ఎవడుండునో, ఎవడు ఎల్లప్పుడు సంశయముతో నిండియుండునో, ఏ మానవుడు లోపలను బయటను అరణ్యమునందలి పైన ముళ్ళ కంచలతోను, లోపల ఎముకలతోను నిండియున్న నూతివలె త్యజింపబడినవాడై యుండునో, ఎవడు ద్రవ్యమును ఆర్జించవలెననెడి లోభమునకు లోబడి నాది - పరునిది యనెడి ఆలోచన లేనివాడై ‘ కుక్క ఆకలిగొన్నదై బహిరంగముగ యుక్తా యుక్తముల నాలోచింపకుండా ఏది దొరికిన దానినే తిను రీతిని ’ ధనార్జన చేయునో, ఎవడు కుక్కవలె నీతి, అవినీతి యనెడి యోచన లేకుండా అనాలోచితముగ ఎచట తోచిన అచటనే సంభోగ మొనర్చునో, ఎవడు కర్తవ్య - కర్మల నొనర్చవలసిన సమయము తప్పిపోవుటవలన గాని లేదా నిత్య నైమిత్తిక కర్మల నొనర్పకపోవుట వలన గాని మనస్సునం దించుకేని దుఃఖించడో, ఎవనికి పాపాచరణ

మొనర్చుటలో ఏమాత్రము సిగ్గు కలుగదో, పుణ్యకార్యము లొనర్చుటకు ఎవనియం దేమాత్రము ఉత్సాహము వుండదో, మరియు ఎవని చిత్తము నందెల్లప్పుడు సంశయము నిలచియుండునో, అట్టివానిని నిస్సంశయముగ అజ్ఞానస్వరూపుడని యెరుంగవలెను. ఎవని దృష్టి యెల్లప్పుడు ధనసంపాదన పైననే వుండునో, ఎవడు అతిస్వల్పమగు స్వార్థమునకు కూడ 'చీమతాకుడు మాత్రముననే తృణబీజము జారి పడురీతిని' ధైర్యమును కోల్పోవునో, ఎవడు 'భయ' మనెడి పేరు వినుటతోడనే 'పాదము పెట్టుటతోడనే గుంటయందలినీరు మురికి యగురీతిని విచలితుడగునో, ఎవడు తన మనోరథ తరంగములతోపాటుగా తన మనస్సును 'ప్రవాహమునపడిన సార కాయ కొట్టుకొనిపోవు రీతిని' పోనిచ్చునో, ఎవడు దుఃఖపుమాట వినుట తోడనే 'గాలిసోకినంత మాత్రముననే దుమ్ము చాలదూరముపోవు రీతిని' తన నిశ్చితస్థానమునుండి చాలదూరమువరకు పోవునో, ఎవ డెన్నడును ఒక ప్రదేశమున స్థిరముగ నుండడో మరియు మేఘములవలె యిటునటు సంచ రించుచుండునో, ఎవని మనస్సునం దెన్నడును ఏదైన క్షేత్రము, తీర్థము, లేదా నగరమునందు వసింప వలెనెడి ఆలోచనయే కలుగదో, లేదా ఎవడు ఎన్నడును ఒక ప్రదేశమునం దుండడో, ఎవడెల్లప్పుడు 'వెర్రితొండ వలె ఒక్కొక్కప్పుడు చెట్టుకొమ్మల చివరకూ మరియొకమారు అచ్చటనుంచి వృక్షమూలమువద్దకు' వ్యర్థముగ యిటు-నటు తిరుగుచుండునో, శయనించు నప్పుడు తప్ప మ రేసమయము నందును ఎవడు ఒకప్రదేశమున నిలకడగ నుండక ఎల్లప్పుడు నిటు - నటు తిరుగుచుండునో, అట్టి వానియందు అజ్ఞా నము పూర్తిగా నిండియుండును. ఆతడు కోతివలె చంచలముగ నుండును.

మరియు ఓ అర్జునా! ఎవని అంతఃకరణమున నిగ్రహబలము లేదో, ఎవడు నిషిద్ధమును ఎదుట చూచికూడ 'కాలువయందు వచ్చిన జలప్రవా హము యిసుకతో వేసిన కట్టను చూచి భయమందక, దానిని కూడ నెట్టు కొని పోవురీతిని' భయభీతుడు కాడో, ఎవడు తన ఆచరణవలన పవిత్ర

ఖండన మొనర్చునో, తన ధర్మమును పాదములతో మట్టగించునో, మరియు యమ నియమములను నిరాశ బొందించునో, ఎవడు పాపమనిన ఏమాత్రము భయపడడో, మరియు పుణ్యముపట్ల ఎవనికి అనురాగము లేదో, ఎవడు లజ్జ యనెడి లతను సమూలముగ పెరకివేయునో, ఎవడు తన కుల - పరంపరను ఏమాత్రము లక్ష్యపెట్టడో, ఎవడు వేదాజ్ఞను తన కెల్లప్పుడు దూరముగ నుంచునో మరియు ఏది చేయదగినపని - ఏది చేయరాని పని యనెడి నిర్ణయ మొనర్చుట యెన్నడును ఎవ డెరుంగడో, ఎవ డీరీతిని యిష్టము వచ్చిన ఆటల నాడుచుండునో, ఆబోతు స్వేచ్ఛగా విహరించు రీతిని, లేదా వాయువు విశాలముగ వీచురీతిని, లేదా నిర్జనస్థానమున నదీ - నదములు తమ యిష్టాను సారము ప్రవహించురీతిని ఎవని చిత్తము విషయములందు సమస్త బంధన ములను తెంచివైచి సంచరించుచుండునో, గ్రుడ్డిఏనుగు నలువైపుల సంచ రించురీతిని, లేదా పర్వతముపైన దావాగ్ని నలువైపులను దహించు రీతిని ఎవడు నిరంకుశముగ సంచరించుచుండునో, అట్టివాడే అజ్ఞాని యగును. పెంటకుప్పపై పడవేయగూడని వస్తు వేదియుండును ? అడవి జంతువుల నెవడు పట్టుకొనును ? గ్రామ పొలిమేరను ఎవడు లంఘించగలడు ? అన్నసత్రములో కోరినవాడు వెళ్ళి భుజించవచ్చును; వేశ్యలో తారుణ్య తేజము వచ్చినప్పుడు కోరిన ప్రతివ్యక్తి ఆమె ఆనందము ననుభవింప వచ్చును; వ్యాపారస్తుని తెరచియున్న దుకాణములోనికి వెళ్ళదలచిన ప్రతి వాడు వెళ్ళవచ్చును. ఇదే రీతిని, అంతఃకరణముగలచోట సర్వవిధములగు అజ్ఞానులు సమృద్ధిగ నుందురు.

నీవీ విషయమును జ్ఞప్తియం దుంచుకొనుము. జీవించియుండుగాక మరణించి యుండుగాక - విషయ వాసనలు ఏ స్థితియందును వదలిపోవు; స్వర్గమున విషయముల ననుభవించియే తీరవలెగదాయని తలంచి ఎవ డీ లోక మున సమస్త విషయసుఖములను అనుభవించునో, ఎవడు నిరంతరము విషయ భోగములను గురించియే జపము చేయుచుండునో, ఎవని అనురాగము సదా

సకామ కర్మాచరణముపైనే పునందే వుండునో, మరియు ఎవడు విరాగులదర్శన మగుటయే తడవుగ 'తాను బట్టలుతడిపి స్నానముచేసి తీరవలపి'నంత చెడుగా తలంచునో, విషయములకు ఆతనిపట్ల విరక్తికలిగిన స్థితియందుకూడ ఎవడు విషయముల ననుభవించుచుండునో, మరియు మహారోగి తనచెయ్యి కుళ్ళిపోయి నప్పటికిని ఆకుళ్ళిపోయినచేతితోనే అన్నము తినుచూ తన క్షేమమునకు సంబంధించిన విషయమున జాగరూకుడై యుండనిరీతిని ఎవడువిషయసేవన మొనర్చుచుండునో, మగ గాడిద ఆడ గాడిద వెంట గుడ్డిగా పోవురీతిని మరియు ఆ ఆడ గాడిద మాటిమాటికి తన్నులు తన్నుచున్నప్పటికిని మగ గాడిద దానిని విడచిపోని రీతిని ఎవడు విషయసుఖములను వాంఛించి వెంటాడుచుండునో, ఎవడు విషయభోగముల కొరకై మండుచున్న అగ్నియందైన దూకునో, మరియు అనేక రకములగు వ్యసనములను అలంకారములవలె ధరించునో, తన రొమ్ము బ్రిద్దలు కానంతవరకు జలమనెడి భ్రమతో లేడి పరుగెత్తి, అప్పటికిని అది జలముకాదనీ, ఎండమావియనీ విశ్వసించని లేడిస్థితివలె విషయప్రాప్తిపట్ల ఎవనిస్థితి యుండునో, ఎవడు పుట్టినప్పటినుంచి మరణించునంతవరకు విషయములవలన అనేక విధముల పీడింపబడినప్పటికిని వాటియెడ విసుగుజెందక, అందుకు విరుద్ధముగ వాటిని యింకనూ ఎక్కువ ప్రేమతో అనుభవించవలెననెడి ప్రయత్నము చేయుచుండునో ఆతడే అజ్ఞాని.

ప్రథమమున, బాల్యమున ఆతని తల్లి దండ్రులు ఆతని నెత్తినెక్కి స్వారీ చేయుదురు. ఆ తరువాత స్త్రీ దేహసౌందర్యమనెడి భ్రమలో పడును. ఆ పిమ్మట స్త్రీ సాంగత్యములో అత్యధిక కాలము గతించి పోవుటతో వార్థక్యము రా సాగును. అప్పుడు బిడ్డలపట్ల ప్రేమయనెడి ఉన్మాదము ఆతనిపై స్వారీ చేయును. పిల్లికిగాని కుక్కకుగాని సంతతికలిగి నప్పుడు ఆ సంతతి కనులు తెరువనంత వరకు కదల - మెదలక పడి యుండును. ఇదేరీతిని, ఎవడు, నిరంతరము తన భార్యాబిడ్డల జాలము

లందు చిక్కుకొని పడియుండి, మరణించునంతవరకు విషయములపట్ల ఏమాత్రము విసుగుజనింపని వాడుగా నుండునో, ఓ అర్జునా! అట్టిమానవుని అజ్ఞానమునకు పరిమితియేలేదని యెరుంగుము. అజ్ఞానమునకుగల మరికొన్ని లక్షణముల నింకనూ చెప్పెదను వినుము, ఎవడు యీ దేహమే ఆత్మయ నెడి భావము మనస్సున గలవాడై కర్మారంభము నొనర్చునో, ఎవడు తా నాచరించిన మంచిచెడ్డ కర్మల నన్నింటిని ధ్యానమందుంచుకొని హర్షప్రఫుల్లి తుడగునో, ఎవడు తనవిద్య యౌవనావస్థల మూలమున 'భక్తుని తలపై దేవ తాప్రతిమ నుంచినప్పుడు ఆతడు ఠీవిగానడచు రీతిని' ఠీవిగానడచునో, "నాతో సాటివచ్చువా డెవడును లేడు. సంపదగలవా డెవడైన నున్నచో 'ఆవ్యక్తిని నే నొక్కడనే', నన్ను మించిన ఉత్తమ ఆచారము గలవా డెవడు ? నాకు సాటివచ్చునట్టి గొప్పవా డెవడును లేడు ? నేను సర్వజ్ఞుడను, నేను ఏది చెప్పిన అదే అంతటను మన్నింపబడును' అని ఎవడు నిరంతరము చెప్పుచుండునో, ఎవ డీరీతిని గర్వముతో తనకు గల విషయ తృప్తివలన ఆనందమును పట్టజాలకుండునో, రోగి ఏవిధమగు భోగమును సహించని రీతిని ఎవడు పరుల మేలును చూడజాలడో, ఎవడు గుణము (అను, సద్భావన) లను దీపము గుణము (అను, వత్తి) ను నాశ మొనర్చురీతిని నాశ మొనర్చునో, ఎవడు స్నేహము (ప్రేమ) ను దీపము స్నేహము (నూనె) ను కాల్చివేయురీతిని కాల్చివేయునో, మరియు ఎవడు దీపమువలె ఎచ్చటనున్న అచ్చటనే దుఃఖమనెడి కాలిమను నలువైపుల వ్యాపింపజేయునో, నీటితుంపురు పడుటచే చిటచిటమనెడిన్నీ కొద్దిగాలితగులుటచే ఆరిపోవునట్టిన్నీ మరియు సహజముగనే ఏవస్తువునకు తాకినప్పటికిని యింటినంతను దగ్ధమొనర్చి బూడిదచేసి ఒక్క పూచికనైనను మిగిల్చి యుంచనట్టి దీపమువలె ఎవని స్థితియుండునో, ఎవడు ఎంత బోధించినప్పటికినీ అంగీకరింపకపోగా పైగా పోట్లాడసాగునో మరియు అవకాశము వచ్చినప్పుడు యితరులకు కీడుచేయు టలో వెనుకాడడో, ఎవడు తనకుగల అల్పమగు విద్యవల్లనే 'కొద్ది

ప్రకాశము నిచ్చెడి దీపముకూడ తనకు గల ఆ కొద్ది ప్రకాశమువల్లనే మిక్కుటమగు తాపమును కలిగించురీతిని' అందరకు అసహ్యాకరముగ నుండునో, గుణవంతుడై నప్పటికిని మత్సరమువలన ఎవనిస్థితి 'ఔషధముగ పుచ్చుకొన్నప్పటికిని జ్వరమును ప్రకోపింపజేయు పాలస్థితివలె' నుండునో, లేదా సర్పముముందు పెట్టబడిన పాలవలె ఎవడు విషపూరితుడో, (అనగా సుగుణవంతుడైనప్పటికిని అందరిపట్లను మత్సరముతో నుండువాడు, జ్ఞానియై యుండికూడ అహంకరించువాడు.)

మరియు ఎవనికి తన తపస్సు మరియు జ్ఞానములను గురించిన అపారమగు గర్వము గలదో, ఎవడు గర్వమువలన 'అంత్యజుడు రాజసింహాసనముపై కూర్చున్నందు వలన ఉప్పొంగురీతిని,' లేదా కొండచిలువ (అజగరము) స్తంభమును మ్రింగి ఉబ్బిపోవురీతిని' ఉప్పొంగునో, ఎవడు రోలింగు రాతివలె ఎన్నడును ఎవని ఎదుటను వంగడో, మరియు రాతివలె ఎన్నడును ద్రవించడో, మరియు బుసకొట్టుచున్న సర్పము మాంత్రికుని వశమునందుండని రీతిని, ఎవడు ఏ గుణవంతుని వశమునవుండడో, ఓ అర్జునా! ఈ లక్షణములన్నియు ఎవనియందుండునో అట్టి వానియందు సదావృద్ధిపొందుచూ అజ్ఞానము నిండియుండును. మరియు ఓ అర్జునా! ఎవడీ శరీరమనెడి గృహమునే ఎల్లప్పుడు పోషించుకొనుచుండునో మరియు తన గతించిన మరియు భవిష్య జన్మలను గురించి ఎన్నడును ఏవిధమగు ఆలోచనయు చేయడో, అతడే అజ్ఞాని. కృతఘ్నునికి చేసిన ఉపకారము, చోరుని చేతికిచ్చిన ధనము, మరియు లజ్జలేనివారికి చేసిన హెచ్చరిక - వ్యర్థమగురీతిని, ఇంటియందు దూరెడి కుక్కకు చెవులు, తోక కోసి యింటినుంచి పారద్రోలినప్పటికిని ఆకుక్క చెవులు - తోకయందు కారెడి రక్తము తగ్గిపోక పూర్వమే సిగ్గులేకుండా మరల యింటియందు దూరురీతిని, లేదా సర్పము నోటిలోనికి పోవుచున్న సమయమందు కూడ కప్ప యీగలను పట్టుకొనుటకై తన నాలుకను బయటకు జాపురీతిని,

ఎవనికి తన శరీరమందలి ఇంద్రియ ద్వారములు తొమ్మిదీ చక్కగానుండి మరియు శరీరము లోలోపలనే కృశించుటకు పోవుచున్న స్థితియందుకూడ ఖేదము కలుగదో, ఎవడు మాతృగర్భమనెడి గుహలో మల మూత్రములందు తొమ్మిదిమాసములవరకు పడియున్నప్పటికిని గర్భావస్థయందలి దుఃఖములు, లేదా జన్మించునప్పుడు కలిగెడి కష్టములనుకూడా స్మరించడో, ఎవడు బిడ్డలు మల - మూత్రములనెడి మాలిన్యమున దొరలుచున్నప్పుడు చూచి కూడ ఏవగించుకొనడో, మరియు యిట్టి విషయములనిన వ్యాకులపడడో మరియు విరక్తిని పొందడో, ఎవడు 'యింతకుముందే గత జన్మ సమాప్తమైనది, త్వరలోనే మరల నూతనజన్మ రానున్నది. అనెడివిషయమును గురించి ఎన్నడును యోచించడో, ఎవనికి తన జీవితమునందలి మంచిరోజులప్పుడు మృత్యుస్మరణరాదో, ఎవడు తన మనస్సునందెల్లప్పుడు 'ఇప్పుడు నేనున్న మంచిస్థితియందే ఎల్లప్పుడు వుందును' అనెడి విశ్వాసము గలవాడైయుండునో, మరియు యిట్టి విశ్వాసమువలన 'మృత్యువనెడిది ఒకటి గలదనెడి భావమే ఎన్నడును ఎవనికితోచదో, ఎవనిస్థితి చిన్నగుంటయందుండి, చేప 'యీ గుంట ఎన్నడును ఎండదు' అనెడి భావముతో లోతైన ఏ ప్రవాహమునకు పోని చేపస్థితివలె నుండునో, లేదా వేటగాడు పాడెడి పాటలో నిమగ్నురాలై ఆ వేటగానిని చూచుటచే మరచిపోవు హరిణమువలె నుండునో, లేదా యెర్రికు లోపలగల ముల్లును చూడక ఆ యెర్రిను తిన ప్రయత్నించు మత్స్యమువలె నుండునో, లేదా దీప జ్వాలను చూచుటతోడనే ఆ దీపము తనను కాల్చివేయుననెడి ధ్యాసనే మరచిపోవునట్టి మిడుతవలె ఎవని స్థితి యుండునో, అట్టివాడే అజ్ఞాని.

మూర్ఖుడు యిల్లు తగులబడుచున్న సమయమందుకూడ నిద్రించుచునే యుండురీతిని, లేదా తెలియనప్పుడు విషాన్నమును భుజించురీతిని, అజ్ఞాని కూడా రాజస సుఖమునందు నిమగ్నుడై యిది జీవితరూపమందున్న మృత్యు కేవల దెబ్బయని ఎరుగనేరకున్నాడు. ఆతడు రాత్రింబవళ్ళు తన శరీరపోష

ణము నొనర్చుకొనుచు వుండును. మరియు విషయ సుఖవైభవమునే వాస్తవ
ముగ తలంచుచున్నాడు. కాని, ఆ దురదృష్టుడగు మూఢునకు 'వేశ్యకు తన
సర్వస్వమును అర్పించుట తనను తాను నాశమొనర్చుకొనుటయే' యనిగాని,
లేదా మోసగానితో స్నేహముచేయుట తన ప్రాణములను కోల్పోవుటయే
యనిగాని, లేదా గోడపై రంగులతో చిత్రించిన చిత్రమును శుభ్రమొనర్చు
టకుగాను కడుగుట – ఆ చిత్రమును తుడిచివేయుటయే యనిగాని, లేదా
పాండురోగమువలన శరీరము ఉబ్బుట తాను నాశమగుటయే యగుననిగాని
బోధపడకున్నది. ఇదేవిధమున ఆతడు ఆహార నిద్రలలో మునిగి బుద్ధిహీను
డగుచున్నాడు. ఎదుటనున్న శూలము (ఉరికంబము) వైపుకు పరుగెత్తు
వానికి ఒక్కొక్క అడుగు ముందుకు పోయినకొలది మృత్యువు సమీపమగు
రీతిని, ఆతని శరీరము వృద్ధిపొంది రోజులు గడచుచూ విషయభోగాను భవము
కలుగుచున్న కొలది ఆతని ఆయువుపై మృత్యుచ్ఛాయలు క్రమ క్రమముగ
వృద్ధిపొందుచుండును. నీటిలో ఉప్పు కరిగిపోవు రీతిని యీతని జీవతము
కూడ కరిగిపోవు చుండును, మరియు మృత్యువు సమీపించు చుండును.
అయినప్పటికిని, యీ ప్రత్యక్షమగు సంగతి ఆతనికి బోధపడదు. ఓఅర్జునా!
ఎవనికి విషయములనెడి సుడిగుండములో నిరంతరము శరీరమును అంటిపెట్టు
కొనియుండు మృత్యువు కాన్పించదో, అట్టివాని విషయమై, ఆతడు అజ్ఞాన
రాజ్యాధిపతియని ఎరుంగుము.

ఇట్టివానికి జీవితమునందలి సుఖములనెడి సుడిగుండములో మృత్యువు
జ్ఞప్తికిరాదు; అదే విధమున యీతడు తన యౌవనమదమున వృద్ధావస్థను
లక్ష్యపెట్టనేరడు. పర్వత శిఖరముపైనుంచి దొరలినబండి, లేదా పర్వతము
పైనుంచిపడినరాయి ముందేమున్నదోచూడనిరీతిని ఆతడుకూడ ముందుముందు
రానున్న వార్ధక్యమును చూడడు. కొండవాగునందు నీరు వృద్ధి కాసాగి
నప్పుడు, వరదలు వచ్చినప్పుడు, లేదా దున్నపోతుకు యౌవన మదము కలిగి
నప్పుడు, వీటికి ఎదుటనున్న వస్తువేదియూ కనిపించదు. మరియు అది తను

యిష్టానుసారము నలువైపులకు పరుగులిడ సాగును. ఇదేవిధమున ఆతడు కూడ యౌవనమదముచే అంధుడగును. ఆతనికి అంగములు నిర్బలము లైనప్పటికిని, తేజస్సు తగ్గిపోవు చున్నప్పటికిని, తల వ్రేలబడ సాగినప్పటికిని, గడ్డము నెరసిపోయి నప్పటికిని, కంఠము వణకసాగినప్పటికిని ఆతడు తన (మాయా) సంపదను పెంపొందించుచునే వుండును.

గ్రుడ్డివానికి ఎదుటినుంచి వచ్చు మనుష్యుడు తన రొమ్ము వద్దకు రానంతవరకు కనిపించనిరీతిని, లేదా సోమరిపోతు తన యింటికి అంటుకొనిన నిప్పురవ్వలు తన ముఖమువద్ద పడసాగినప్పుడుకూడ ఆనందముతో పడుకొనియుండురీతిని, ఏ పురుషునకు నేడు యౌవనావస్థను అనుభవించుచున్న సమయమున రేపు రానున్న వార్థక్యావస్థ కాన్పించదో, ఓ అర్జునా! అట్టి పురుషుడు మూర్ఖత్వమును దాల్చిన అజ్ఞానమే యగును. ఎవరైన అశక్తుడు గాని గూనివాడుగాని కనిపించినప్పుడు ఎవడు ఆతనిని అహంకారముతో వేళాకోళము చేయుట, మరియు ఆతనికి నకలుగా చేయసాగుటను చేయుచూ, తనకుకూడ ముందుముందు అదే స్థితి సంభవించ నున్నదని తలంచక మృత్యువును సూచించెడి వార్థక్యలక్షణములు శరీరమునందు కాన్పించినప్పటికికూడ ఎవనికి యౌవన కాలపు భ్రమ పోదో, అట్టి పురుషుని అజ్ఞానమునకు పుట్టినిల్లుగా నెరుంగవలెను.

ఓ అర్జునా! అజ్ఞానముయొక్క తదితర లక్షణములనుకూడ చెప్పెదను వినుము. పెద్దపులిగల ఏదేనొక అడవిలోనికి ఒకపశువు మేతమేయుటకు వెళ్ళి అదృష్ట వశమున ఏదో విధమున పులిబారినుంచి తప్పించుకొని వచ్చితి ననెడి విశ్వాసముతో మరల అదే అడవికి ఆపశువు మేతమేయుటకై వెళ్ళురీతిని, లేదా పాము పుట్టయందు పెట్టి యుంచిన ధనమును పాముకాటు నుంచి ఏదో విధమున తప్పించుకొని ఒకమారొక పురుషుడు తీసికొని వచ్చినప్పుడాతడు 'ఆ పుట్టలో పామే లేదు, ఉన్నట్లైతే అది కాటు వేయదా?' అని చెప్పనారంభించు రీతిని, ఎవడైన ఒకటి రెండుమారులు కుపథ్యము చేసి

నప్పుడు కూడా ఆతని శరీరము ఆరోగ్యవంతముగ నున్నందువలన, తన శరీరము వ్యాధి రహితముగ నున్నదని తలంచు రీతిని, లేదా తన శత్రువు నివర్తించియుండగా చూచి స్వస్థుడు, నిశ్చింత గలవాడుగను అయి ఆతనితో నాకుగల వైరము మరియు అందువలన కలుగనున్న సంకటములుకూడ తొలగి పోయినవని తలంచి అంతమందు తన బిడ్డల ప్రాణములతోపాటు తన ప్రాణములుకూడా కోల్పోవురీతిని, లేదా ఆహార - నిద్రలు నియమిత ముగ జరుగుచున్నంతవరకు మరియు వ్యాధి తన శరీరమున పూర్తిగా పాదు కొననంతవరకు ఎవడు వ్యాధినిగురించి నిశ్చింతగా నుండునో, ఆతడే అజ్ఞాని. ఆతడు, తన భార్యా బిడ్డలు, పరివారము మొదలగు వాటితోపాటు తన సంపదవల్ల అత్యధికముగ విషయసంపాదన మొనర్చుచూ పోవుచున్నకొలది ఆతడు తన్నుతానింకనూ అంధునిగా నొనర్చుకొనుచున్నాడు.

'ఆకస్మికముగ నాకీ విషయములతో వియోగము కలుగును, మరియు ఒక్క క్షణములో నాపై నొక గొప్ప ఆపద వచ్చి పడ నున్నదనెడి, భవిష్యమున రానున్న దుఃఖము ఎవనికి కాన్పించదో, ఓ అర్జునా! ఆ పురుషుడు కేవలము అజ్ఞానుడే. మరియు, ఇంద్రియ ములయొక్క ఉదరమును విషయము లనెడి ఆహారముతో యథేచ్ఛగా నింపుచుండువాడు కూడ అజ్ఞానియే. ఎవడు యౌవనావేశము మరియు సంపదల వలన సేవ్యాసేవ్యములను గురించి ఏ మాత్రము యోచించ కుండా గ్రుడ్డిగా ప్రతివిషయమును అనుభవించుచుండునో, ఎవని మనస్సు చేయరానిపనినేచేయుచుండునో,ఎవడు అసంభవమగు విషయములను ఆశించు చుండునో, మరియు ఎన్నడును యోచించగూడని విషయములను గురించి ఎవడు చింతన మొనర్చుచుండునో, శరీరమూ మనస్సులు ప్రవేశించ గూడని చోటున వాటిని ఎవడు ప్రవేశపెట్టునో, గైకొనరాని వస్తువునే ఎవడు అడు గునో, పొరపాటుగా కూడ స్పర్శింపరాని దానిని ఎవడు నిరంతరము స్పర్శించు చుండునో, పోరాని చోటునకే ఎవడు పోవునో, చూడగూడని

దానినే ఎవడు చూచునో, తినరానిదానిని తిని ఎవడు ఆనందమును పొందునో, సాంగత్యము పనికిరాని దానితోనే ఎవడు సాంగత్య మొనర్చునో, దేనితో సంలగ్నము పనికిరాదో దానితోనే ఎవడు సంలగ్నుడగునో, ఏ మార్గమున పోరాదో ఆమార్గముననే పోవునో, ఎవడు వినరాని మాటలను వినునో, మరియు పలుకరాని మాటలను పలుకునో, మరియు తన యీ ఆచరణము వలన ఎంతటి దోషము ప్రాప్తించునో ఎరుగడో, ఓ అర్జునా! మనస్సుకు రుచికరముగా నున్నందువల్ల ఎవడు యీ పని చేయ దగునా - చేయరాదా - యని ఏమాత్రమును యోచించడో, మరియు ఎవ డిట్టి మనస్సుకు రుచివంతముగనున్న పనులను తనకర్తవ్యములుగా తలంచి చేయుచూ - తా నీ పనులను చేసినందువలన తనకు పాపము వచ్చుననిన్నీ మరియు భవిష్యత్తున నరకయాతనలను అనుభవించవలసి యుండుననిన్నీ యోచించని పురుషుని సాంగత్యము వలన 'జ్ఞానులతోకూడ వాదవివాదములు చేయ సమకట్టునంత' మిక్కుటముగ యీ ప్రపంచమున అజ్ఞానము వృద్ధి యగును. ఇక దీనిని విడచి, అజ్ఞానమును స్పష్టముగ తెలిసికొనుటకు వీలగు కొన్ని లక్షణములను నీకు చెప్పెదను వినుము.

నూతనముగ తీయబడిన సుగంధితపరాగమునందు భృంగికి (ఆడతేనీగ) వుండెడి ప్రీతివలె ఎవడు గార్హస్థ్య సుఖములందు ప్రీతిగలవాడైయుండునో, చక్కెరపై వ్రాలిన యీగ ఎల్లప్పుడు దానిమీదనే వుండవలెననీ మరియు దానిపైనుంచి లేచుటకు దాని మనస్సు ఏవిధముగను అంగీకరించనిరీతిని ఎవడు స్త్రీ ఆజ్ఞానుసారమే నడచుకొనెడి యిచ్ఛగలవాడై యుండునో, నీటిగుంటలో వున్న కప్ప దానిని విడచి బయటకు రాగోరనిరీతిని, లేదా దోమ చీమిడిని వదలిపెట్టగోరని రీతిని, లేదా పశువులు ఎల్లప్పుడు బురదలో పడుకొనియుండుటను వాంఛించు రీతిని ఎవని జీవము మనస్సు మరియు ప్రాణములు సాంసారిక జంజాటముల నుంచి బయటకు రాజాలవో, సర్పము బంజరుగానున్న ప్రదేశమునందుండి అచ్చటినుంచి ఏ విధము-

గను తొలగిపోవుటను వాంఛించనిరీతిని ఎవడు తన సంసారమునే పట్టుకొని వ్రేలాడుచుండునో, స్త్రీ తన ప్రాణనాధుని తన శక్తినంతను వినియోగించి ఆలింగన మొనర్చుకొను రీతిని ఎవడు తన గార్హస్థ్యమును గట్టిగా పట్టుకొని యుండునో, తేనెను సంపాదించు నుద్దేశ్యముతో, తేనెటీగలు నిరంతరము పరిశ్రమచేయురీతిని ఎవడు తన కుటుంబ సంరక్షణార్థమై నిరంతరము కృషి చేయుచుండునో అదృష్టవశమున వార్ధక్యములో కలిగిన ఏకపుత్రునిపై ఆతని తల్లిదండ్రులకు వుండెడి అనురాగమువలె ఎవనికి తన కుటుంబముపై అంత మిక్కుటమగు అనురాగము వుండునో, మరియు ఎవనికి తన భార్యయే సమస్తముగ నుండునో, ఎవడు కేవలము స్త్రీ శరీరమునే భజించుచూ మరియు ఉపాసించుచూ వుండునో, మరియు 'నేనెవడను, నేనేమి చేయవలెను ?' అనెడి జ్ఞానము నామ మాత్రమునకైనను ఎవనికి లేదో, మహాజ్ఞానులగు వారి చిత్తము కేవలము బ్రహ్మమందే రమించుచూ ఆ బ్రహ్మము ముందు దానియొక్క యితర వ్యవహారములన్నియు లోపించు రీతిని, ఎవడు తన సమస్తేంద్రియముల తోను స్త్రీపై ఏకాగ్రభావముతో అనురాగమును ఏర్పరచుకొనునో,

ఎవడు స్త్రీ సంబంధమగు అనురాగము ముందు లజ్జ మరియు హానులనుగాని లోకాపవాదములనుగాని లక్ష్యపెట్టడో, ఎవడు ఎల్లప్పుడు స్త్రీ యిచ్ఛానుసారమే నడచుకొను చుండునో, మరియు ఆమె వలయందు చిక్కుకొని గారడివాని కోతివలె చిందులు త్రొక్కుచుండునో, పరమలోభియగు వాడు తాను స్వయముగ కష్టపడుటేగాక యిష్ట - మిత్రులనుకూడ దుఃఖపెట్టి డబ్బును కూడబెట్టురీతిని ఎవడు దానము-పుణ్యకార్యములనొనర్చుటయందు లోభిత్వముతోనుండునో, ఎవడు తనచుట్ట - పక్కములను కూడ మోసగించి మరియు వారిని ఆదరించుట యందుకూడ కొఱత జేయుటకు వెనుకాడక తన భార్యయొక్క వాంఛితములం దేమాత్రము లోటు లేకుండ అన్నింటిని నెరవేర్చుచుండునో, ఎవడు అతి స్వల్పమగు ఖర్చుతో ఆరాధ్యదేవతలను సంతుష్టుల నొనర్చగోరునో,

గురు జనులనుకూడ ఇటులనే మోసగించునో మరియు తనతల్లి దండ్రులకై కూడ ఖర్చుపెట్టుటలో తన అసమర్థతను వెల్లడించుచూ తన భార్యయొక్క సౌఖ్యమునకై చూచిన ప్రతి గొప్పవస్తువును ఎంతవిలువగలదైనప్పటికిని వెనుకాడక కొనితెచ్చునో, ప్రేమపూరితుడగు భక్తుడు తన కులదేవతను ఉపాసించి భజించురీతిని ఎవడు తన భార్యను ఉపాసించు చుండునో, అసలైనవి మరియు శ్రేష్ఠమైనవి యగు వస్తువులను తనభార్యకొరకై ప్రత్యేకించి వుంచి యితర సామాన్యమగు వస్తువులనుకూడ యితరులకు ఎవ్వడివ్వడో, తన భార్య వైపు ఎవడైనా కన్నెత్తి చూచునెడల లేదా ఆమెను విరోధించునెడల ఆతనికి ప్రళయసమానమగు అనర్థము కలుగునని ఎవడు భావించునో, శరీరముపైదద్దుర్లు లేచుననెడి భయముతో దేవతలకు భక్తిపూర్వకముగా వెండి నాగేంద్రుని అర్పించుకొనురీతిని ఎవడు తన భార్యయొక్క అతిస్వల్పమగు వాంఛనుకూడ భక్తిపూర్వకముగా నెరవేర్చు చుండునో, ఓ అర్జునా! తాత్పర్యమేమన, ఎవడు తన భార్యనే సర్వస్వముగ తలంచునో, మరియు ఆమె కడుపున పుట్టిన బిడ్డలను ప్రేమించుటమాత్రమే ఎరుగునో, మరియు ఎవనికి తన భార్యయొక్క వైభవమంతయు తన ప్రాణములకంటె కూడ ప్రియమైనదిగ నుండునో, అట్టి పురుషుడు అజ్ఞానమునకు ఆధారమైనవాడు. ఆతనివలన అజ్ఞానముయొక్క ప్రతిభ పెంపొందుచుండును. మరియు ఆతడు ప్రత్యక్షముగ అజ్ఞానమే యగును.

విక్షుబ్ధ సముద్రమునందు విచ్చలవిడిగ వదలబడిన నావ అలలతో పాటుగా ఊగులాడుచుండు రీతిని ప్రియవస్తువు ప్రాప్తించినందువలన ఆతడు పొందెడి ఆనందము ఆకాశమునందు కూడ పట్టజాలనంత మిక్కుటమైనదిగానై, అప్రియ విషయము జరిగినప్పుడు ఆతడు పొందెడి దుఃఖము రసాతలమువరకు పోవునట్టి భేదభావమనెడి బంధనమున పడియున్న అంతఃకరణము గలవాడు ఎంతటి బుద్ధిమంతుడైనప్పటికిని ఆతనిని అజ్ఞాన స్వరూపునిగానే ఎంచుకొనవలెను. ద్రవ్య సంపాదన మొనర్చవలెననెడి తలంపుతో వైరాగ్య

వేషము బూనురీతిని ఎవడు తనమనస్సునందేదో ఫలమును ఆశించి నాభక్తి యొనర్చునో, లేదా వ్యభిచారిణియగు స్త్రీ తన మిండగానివద్దకు పోవుటకు-వీలు కలిగించుకొను తలంపుతో తనపతిని సంతోషపెట్టి మరియు ఆతనికి నమ్మకము కలిగించుటకై బయటకు కపటముతో కూడిన శుద్ధ వ్యవహారము మరియు ఆచరణము గలదై యుండురీతిని, ఓ అర్జునా ! ఎవడు బయటకు నటనగా నా భక్తి యొనర్చుచూ వాస్తవమునందు విషయసుఖములను పొందవలెననెడిదృష్టి గలవాడై, ఆ విషమగు భక్తి వలన తాను వాంఛించిన ఫలము కలుగనందు వలన యీ భక్తి యంతయూ, నిరర్థకమని తలంచి నా భక్తిని విడనాడునో, ఎవడు యీ రీతిని, రైతు ప్రతిరోజు క్రొత్త క్రొత్త భూములను తీసికొని దున్ను రీతిని దినదినము క్రొత్త క్రొత్త దేవతలను ఆరాధించుచుండునో, మరియు తన ప్రతి క్రొత్తదేవతను తా నిదివరకు సేవించిన పాతదేవతవలెనే సేవించునో, ఏవడు ఏదైన నూతన గురు-సాంప్రదాయమునందలి విశేషమగు ఆడంబరమును జూచి ఆ ఆడంబరమునకు లోనై ఆ మంత్రగ్రహణమొనర్చునో మరియు అన్యమంత్రము లన్నిటిని క్షుద్రముగ తలంచి వాటిని స్వీకరింపడో, ఎవడు సజీవప్రాణులపట్ల నిర్దయతో వ్యవహరించుచూ వృక్షములు, పాషాణములు మొదలుగా గల స్థావర వస్తువులను దేవతలుగా భావించి వాటిని పూజించుచుండునో మరియు యీ రీతిని ఎవనికి ఎవనిపైనను ఏకనిష్ఠతో కూడియున్న శ్రద్ధయుండదో, ఎవడు నావిగ్రహమును తన యింటియం దొకమూల స్థాపించియుండి తాను స్వయముగ యితర దేవతలను దర్శించుటకై మరియు యాత్రలకై బయలు-దేరునో, ఎవడు నన్నెల్లప్పుడు పూజించుచుండి కూడ మంగళకార్యములందు కులదేవతలను అర్చించుచుండునో, మరియు కొన్ని విశేషపర్వదినములందు అన్యదేవతలను ఆరాధించునో, ఇంటియందు నావిగ్రహమును స్థాపించుకొని యితర దేవతలకు ఎవడు ముడుపులు కట్టుచుండునో, మరియు శ్రాద్ధ సమయములందు తన పితరుల భక్తుడగునో, ఎవడు ఏకాదశి

నాడు నన్నెంతగా ఆరాధించునో, అంత మిక్కుటముగ శ్రావణశుక్ల పంచమినాడు నాగులను కూడ అదేరీతిని ఆరాధించునో ఎవడు భాద్రపదశుక్ల చతుర్థినాడు గణపతికి భక్తుడై, చతుర్దశి వచ్చినప్పుడు దుర్గాదేవికి భక్తుడు కాసాగునో, ఎవడు నవమి వచ్చుటచే నవచండీ అనుష్ఠానమునకై కూర్చొని ఆదివారమునాడు కాలభైరవునకు పుల గము పెట్టసాగునో, మరియు సోమవారము వచ్చినప్పుడు బిల్వపత్రము గైకొని శివలింగమువైపు పరుగిడునో, అనగా యీరీతిని ఎవడు నానావిధము లగు దేవతల నందరిని ఆరాధించుచూ మరియు ఉపాసించు చుండునో మరియు యీరీతిని తొందరపాటుతో ఎవడు క్షణము సేపుకూడ శాంతము లేనివాడై అన్ని విధములగు దేవతలను ఆరాధించుటకై పరుగిడునో అయా దేవతలను అయా సమయములందు భజించు చుండునో, అట్టివానిని గురించి అతడు మూర్తిత్వమును దాల్చిన అజ్ఞానమే నని నీవు నిశ్చయముగ తెలిసికొనుము.

నిర్జనము మరియు స్వచ్ఛమగు తపోవనము, తీర్థము మరియు నదీతీరము లను చూచినప్పుడు ఏవగింపుగాని అయిష్టముగాని పొందువానిని కూడ మూర్తిత్వమును దాల్చిన అజ్ఞానముగనే ఎరుంగుము. ఎవనికి జనసమ్మర్దము నందుండుటే యిష్టముగ నుండునో, ఎవడు యీసాంసారిక జంజాటములందే మైమరచియుండునో, మరియు ఎవడు లౌకిక విషయములయెడ అనురాగము గలవాడై మాట్లాడుచుండునో, అట్టివాడుకూడ మూర్తిత్వమును దాల్చిన అజ్ఞానమేయగును. ఆత్మదర్శన ప్రాప్తిని కలిగించెడి విద్యను గురించిన చర్చ వచ్చినప్పుడు దానిని గురించి ఏవిద్వాంసుడు పరిహసించునట్టి బుద్ధి కల వాడై యుండునో, ఎవడు పొరబాటుగానైన ఉపనిషత్తుల వైపు దృష్టిని మరల్చడో, ఎవనికి యోగశాస్త్రము నచ్చదో, మరియు ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానమువైపుకు ఎవని ప్రవృత్తి మరలదో, ఎవనియందు ఆత్మచర్యకు సంబంధించిన శ్రద్ధ పూర్తిగా కొరవడియుండునో, మరియు యీవిషయము

యోచింపదగినదే కాదని ఎవడు తలంచుచుండునో, మరియు ఎవని మనస్సు పలుపు తెగ్రించుకొని పారిపోవు పశువువలె ముక్తము మరియు స్వేచ్ఛా చారముగలదై యుండునో, ఎవడు కర్మకాండయందు నిపుణుడైయుండునో, ఎవనికి పురాణములన్నియు కంఠస్థమో, మరియు ఎవడు జ్యోతిషమునందు గూడ పారంగతుడో, ఎవడు శిల్ప-కర్మలందు చతురుడో, పాకవిద్య యందు నిష్ణాతుడో, మరియు అథర్వణవేద మందలి ఆఘోరీమంత్ర-తంత్రములందు కౌశలము గలవాడో, ఎవనికి కామశాస్త్రము నందు నేర్చుకొనవలసిన విషయ మేదియూ మిగిలి లేదో, ఎవనికి మహాభారత మందలి సంగతు లన్నియు తెలియునో, మరియు వేదములు మూ[illegible]మును దాల్చి ఎవని కరతలము నందుండునో, ఎవనికి నీతిశాస్త్రజ్ఞానము గలదో వైద్యశాస్త్ర జ్ఞానము గలదో, మరియు కావ్య-నాటకముల యందు ఎవడు సాటిలేని జ్ఞాతయో, ఎవడు స్మృతులనుగురించి చర్చించునో, గారడీ విద్యారహస్యముల నెరుంగునో, మరియు శబ్దకోశమునుఎవడు తనబుద్ధికి సేవకునిగ నొనర్చుకొనెనో, వ్యాకరణ శాస్త్రమునందగాఢమగు జ్ఞానముగలవాడో అనగా ఎవడు సర్వవిషయములందును గొప్పపండితుడై యున్నప్పటికిని ఒక్క ఆధ్యాత్మిక విద్యయందు సంపూర్ణముగ జన్మాంధుడో, ఎవడు ఆధ్యాత్మిక శాస్త్రము మినహా తతిమ్మా శాస్త్రములన్నింటి సిద్ధాంత ప్రతిపాదమును చేయగలసమర్థుడో, అట్టివానికిగల యీజ్ఞానమునకంతకును నిప్పంటించవలెను.

తల్లి-దండ్రులకు కీడు కలుగజేయునట్టి మూలానక్షత్రమున పుట్టినబిడ్డని వలె యిట్టి అన్యమగు జ్ఞానముగలవానిని చూడనేరాదు. నెమలి శరీరమునం దంతటను రెక్క లుండును. ఆ ప్రతి రెక్కయందును నేత్రములం కూడ వుండును. అయినప్పటికిని, ఆ నేత్రము లన్నింటను దృష్టి కొరవడి యుండు రీతిని యిట్టి జ్ఞానమునందు కూడ వాస్తవిక దృష్టికొరవడి యుండును. సంజీవినీలత యొక్క ఏమాత్రపు ముక్క చేజిక్కినప్పటికిని చాలును. అన్య ఔషధములూ, మూలికలూ బండ్లకొలది వున్నప్పటికిని

దానిముందు అల్పమైనవేగదా! ముప్పదిరెండు సౌందర్య లక్షణములు వున్నప్పటికిని ఆయువు లేకున్నయెడల, లేదా అనేకములగు ఆభరణము లున్నప్పటికిని వానిని ధరించుటకు మస్తకమే లేనియెడల, లేదా పెక్కు మంది వాద్యగాండ్రు మరియు మంగళహారతు లిచ్చువారు వున్నప్పటికిని వధూవరులు లేకున్నచో — వీ టన్నిటి ఉపయోగమేమి యుండును! ఇదేరీతిని ఒక్క అధ్యాత్మశాస్త్రము మినహా మిగత అన్నిశాస్త్రములు తమ అపూర్ణత్వము వలన కేవలము నిష్ఫలము మరియు భ్రామకములూ నగును.

కావున, ఓ అర్జునా! ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానము బోధపడని చదువుకొన్న మూర్ఖుని శరీరమును అజ్ఞానాలయముగ నెరుంగుము. ఆతని జ్ఞానమంతయు ఒక్క అజ్ఞానమనెడి తీగయందు కాచిన ఫలముగానే యగును. ఆతని ప్రతి మాటనూ అజ్ఞానపుష్పముగ నెరుంగవలెను. మరియు ఆతనికి లభించు పుణ్య ఫలములు కూడ అజ్ఞానముగనే యగును. ఆధ్యాత్మిక శాస్త్రమును గురించిన ఆదరణలేని మనస్సుగల వానికి జ్ఞానవస్తు వెన్నడును కాన్పించనేరదు. నది యొక్క యీవలితీరము వరకు రాక వెనుకకు మరలి పారిపోవునట్టి వానికి దానికి ఆవలి ఒడ్డునగల సంగతులను గురించిన జ్ఞానమెటుల కలుగగలదు? లేదా, గుమ్మమువద్దనే కుత్తుకనొక్కి వేయబడిన వానికి యింటి యందలి విషయము లెటుల తెలియును? ఇదేరీతిని, ఓ అర్జునా! ఆధ్యాత్మిక జ్ఞాన పరిచయ మేమాత్రము లేనివానికి సత్యజ్ఞాన ప్రాప్తికి తావెచట గలదు? కావున ఓ అర్జునా! ఇట్టి వానికి వాస్తవిక జ్ఞానతత్త్వము ఏమాత్రము తెలియ దని విశేషించి చెప్పనక్కరలేదు.

గర్భిణీస్త్రీకి అన్నముపెట్టినందువల్ల ఆమె గర్భమందలి పిండము లేదా బిడ్డవృద్ధిపొందు రీతిని పైచెప్పబడిన జ్ఞానపదములందే అజ్ఞానపదము కూడ అంతర్భావముగ నగును. గుడ్డివానిని ఆహ్వానించి నప్పుడు ఆతడు తన

వెంట తెలిసిన మరొకనిని వెంట నిడుకొని వచ్చురీతిని అజ్ఞాన లక్షణములను నీకు చెప్పినందువల్ల జ్ఞానలక్షణములు వాటంతట అవే నీకు బోధపడసాగును. అందువలననే, ప్రస్తుతప్రకరణమునందు అమానిత్వాదిజ్ఞానలక్షణములకు భిన్నమగు అజ్ఞానలక్షణములే ప్రతిపాదింపబడినవి. పైన చెప్పబడిన పదునెనిమిది జ్ఞానలక్షణములకు విరుద్ధమగునవన్నియు అజ్ఞానలక్షణములగును. గత శ్లోకమందలి ఒకపాదమునందు శ్రీకృష్ణుడు 'జ్ఞానలక్షణములను మార్పుచేసినచో అవియే అజ్ఞాన లక్షణములగును' అనిచెప్పిరి. అందుచే నేనీ ప్రణాళికను అనుసరించియే యీ విషయమును వివరించిచెప్పితిని. మూలమునం దీప్రణాళిక అనుసరింపబడలేదు; అయినను నీరుపోసి పాలను పెంపొందింప జేసెడి సిద్ధాంతము ననుసరించి వ్యర్థమగు సంగతులను పెంచి విషయమును విస్తరింపను. నేను మూల శ్లోకములందలి శబ్దమర్యాదను విడనాడక మూలమున ధ్వనించెడి అర్థమును స్పష్టీకరించుటకు ప్రయత్నము నొనర్చితిని. ఈ మాటలను విని శ్రోతలిటులనిరి.

"ఓ కవిపోషకా ! మీకీ భయము కలుగ నక్కరలేదు. గీతయందు గర్భిత మొనర్పబడిన విషయములను మాకు వివరించి చెప్పవలసినదిగా శ్రీకృష్ణభగవానులు మిమ్ము ఆజ్ఞాపించియున్నారు. భగవానుని ఆ మనోరథమును మీరు నెరవేర్చుచున్నారు. మీ రావిషయములను చెప్పునప్పుడు మీ మనస్సు ప్రేమచే గద్గదమగును. అందుచేతనే నేడు మాకు శ్రవణసుఖమువలన జ్ఞాననౌక లభించినది. అటుపైని శ్రీహరి యింకా ఏమని చెప్పెనో మాకు త్వరగా చెప్పుడు." మహాత్ములయొక్క యీమాటలను విని శ్రీనివృత్తినాథదాసులగు శ్రీజ్ఞాన దేవులు "ఓ శ్రోతలారా! యిక వినుడు" అని చెప్పిరి. అంత శ్రీకృష్ణులు అర్జునునితో యిటులనిరి— "ఓ అర్జునా! అంతమున నేను చెప్పిన లక్షణములన్నియు అజ్ఞానలక్షణములే. నీవీ అజ్ఞానమును విడచి జ్ఞానముపైపు దృఢనిశ్చయము గలిగియుండుము." జ్ఞానమును గురించి యీ రీతిగా చెప్ప గానే అర్జునునకు ఆ జ్ఞేయము ఎటుల ప్రాప్తించునో! తెలిసి

కొనవలెననెడి కోరిక జనించెను. దానిని సర్వాంతర్యామి యగు భగవానుడు తెలపికొని జ్ఞేయమన నేమో చెప్పెదను వినుము అనిరి.

జ్ఞేయంయత్తత్ప్రవక్ష్యామి యద్జ్ఞాత్వాఽమృత మశ్నుతే।
అనాది మత్పరం బ్రహ్మ న సత్తన్నాసదుచ్యతే॥ ౧౨

సర్వతం పాణిపాదం తత్సర్వతోఽక్షి శిరోముఖమ్।
సర్వతశ్శ్రుతిమల్లోకే సర్వమావృత్య తిష్ఠతి॥ ౧౩

"బ్రహ్మ వస్తువును లోకులు జ్ఞేయమని చెప్పుటకు గల కారణము" జ్ఞానము తప్ప మరే ఉపాయమువలనను అది లభించక పోవుటయే. ఏ జ్ఞానము ప్రాప్తించుటవలన మరే యితర కార్యము మిగిలియుండదో, ఏ జ్ఞానము లభించుటచే దానితోపాటు తద్రూపత్వము జనించునో, ఏ జ్ఞానము లభించిన పిమ్మట యీ జగత్తును తీరమునం దుంచి జ్ఞానులం నిత్యానందసాగరమున యీదులాడుచూ దానియందు కలసిపోదురో, ఆ జ్ఞేయమునకు ఆది యనునట్టి దేదియూ లేదు. అనగా అది సనాతనము, దాని కొక నామ ముండవలె నను తలంపుతో లోకులు దానిని పరబ్రహ్మ మని యందురు. ఎవరైన ఆ వస్తువు లేదని యనుచో, వారికి విశ్వరూపమున అది ప్రత్యక్షముగ కనిపించుచున్నదనియే మా జవాబు. ఒకవేళ దానిని విశ్వ మంద మన్న యీ విశ్వము కేవలము మాయావంతమూ, మరియు అశాశ్వతమునై యున్నది. ఆకారము, రంగు మొదలుగాగల భేదములు, మరియు దృశ్యత్వము మరియు ద్రష్టత్వము మొదలుగాగల భావములే లేనిదానిని గురించి 'అది గలదు (అస్తిత్వము)' అని ఎవడెటుల చెప్ప గలడు? ఒకవేళ అది వాస్తవముగ లేనేలేకున్నచో 'అది లేనిదే మహ త్తత్వము ఎచ్చటినుంచి స్ఫురించును? మరియు దేనివలన స్ఫురించును?' అనెడి ప్రశ్న ఉదయించుచున్నది. ఇందువలననే, దేనిని గురించిన జ్ఞానము కలుగుటచే 'వున్నది'-'లేదు'

అనెడి జగడము లేదా ప్రశ్న వుండనేరదో, మరియు యోచనాశక్తి దేనిని చేరజాలదో, ఏది సమస్త పదార్థములందును మరియు సమస్త ఆకారము లందును కుండ, బాన మొదలగువానియందు పృథ్వీతత్త్వము స్వాయముగ ఆ పదార్థముల ఆకారమునందే వుండు రీతిని' నివసించుచుండునో, స్థలకాల ములచే భిన్నముకాకుండా సమస్తస్థలములందును మరియు సమస్తకులము లందు ఏక్రియ సమస్త స్థూల సూక్ష్మ భూతములద్వారా జరుగుచుండునో, ఆక్రియ (కార్యము) ఏ బ్రహ్మ - వస్తువుయొక్క చేతియందున్నదో, ఆ వస్తువునే విశ్వబాహువు అందుము. ఈ బ్రహ్మవస్తువే సర్వాకారములను దాల్చి ఎల్లప్పుడు సమస్త కార్యములను చేయుచుండుట వల్లనే - యీ విధముగ పిలువబడుచున్నది.

మరియు ఓ అర్జునా ! ఆవస్తువు అన్ని ప్రదేశములందును మరియు ఎల్లప్పుడు ఒక్క శ్రేణిలోనే ప్రాప్తించును.అందువలననే దానిని విశ్వాంఘ్రి యనికూడ అనవచ్చును. సూర్యబింబమునందు నేత్రరూపమున వేరొక అంగము లేకున్నప్పటికిని బింబమంతయూ ప్రకాశైకస్వరూపముగ నుండురీతిని, ఏ వస్తువు తన శరీరమంతటితోను విశ్వద్రష్టగా నగునో (అనగా విశ్వమును ప్రకాశమానముగ నొనర్చి చూచునో) ఆ అ - చక్షువగు (నేత్రహీనమైన) బ్రహ్మ వస్తువునే వేదములు అత్యాదర పూర్వకముగ "విశ్వతశ్చక్షువు, యనెడి పేర సంబోధించినవి. విశ్వ - మస్తకముపై నెల్లప్పుడు సర్వదా ఆత్మ సత్తాతో విరాజిల్లు నాతనిని 'విశ్వమూర్ధుడు' అందుము. అగ్నియొక్క రూపమంతయూ అతని ముఖమగు రీతిని తన సర్వాత్త్వము వలన శేషించిన భూతకోటిని ఉపభోగించు నాతనిని, ఓ అర్జునా ! విశ్వ తోముఖు డనదగును. మరియు వస్తువులయం దాకాశము వ్యాపించియుండు రీతిని శబ్దకోటియందు వ్యాపించియుండు ఆ బ్రహ్మవస్తువునే మనము సర్వ శ్రోత్ర యందుము. ఇదే విధమున సమస్త విశ్వమునందును వ్యాపించియుండి సమస్తమును చూచుచుండు ఆ వస్తువునే విశ్వతశ్చక్షువు అందుము. ఓ బు ధ

మంతుడవగు అర్జునా! వాస్తవిక దృష్టితో చూచినచో వేదాదులు ఆతనిని విశ్వతశ్చక్షువు అని పొగడుచూ చేసిన వర్ణనము కేవలము ఆ బ్రహ్మవస్తువు యొక్క వ్యాపకత్వము తెలియజేయుటకై రూపము లేనివానికి రూపమును కల్పించిచేసిన రూపకాలంకారము మాత్రమేనని యెరుంగుము. ఆబ్రహ్మవస్తువుకు వాస్తవమునకు చేతులు-కాళ్ళు-కనులు మొదలుగాగల అంగములు లేనే లేవు. కావున వీటికి సంబంధించిన ఏమాటయూ ఆతనివిషయమై చెల్లనేరదు.

పోనీ, శూన్యత్వరూపమున ఆతనిని వర్ణింతమన్న అదికూడ ఆతని విషయమై చెల్లనేరదు. ఉదాహరణముగా, ఒక నీటితరంగము మరొక నీటితరంగమును కబళించినదనుకొందము. వాస్తవమునకు యీ భక్షించెడి మరియు భక్షింపబడెడి తరంగములలో స్వరూపతః ఏదైన భేదము కలదా ? ఇదే విధమున, ఆ ఒక్క బ్రహ్మవస్తువే సత్యమైనప్పుడు, అంవు వ్యాపించియుండుట మరియు వ్యాపించబడుట యనెడి భేద మెచట గలుగును ? అయినప్పటికిని యీభేదము కల్పించుటలో గల ఉద్దేశ్యము సులభముగ బోధపరచుటకు అనువుగా నగుట కొరకే. చూడుము, ఎవనికైన శూన్యము చూపించ వలసి వచ్చుచో, ఒక బిందువును ఏర్పరచ వలయును. ఇదే రీతిని, శబ్దముల వలన అద్వైతమును నిరూపించవలసి వచ్చుచో ద్వైతమును గురించిన భాషను ఉపయోగించవలసి వచ్చును. ఓ అర్జునా ! ఇటులచేయకున్నచో, గురుశిష్య సాంప్రదాయమే లోపించిపోవును. మరియు సమస్తములగు కఠినములు అంతమగును. ఇందువలననే వేదములు అద్వైతమును గురించి వర్ణించుటకై ద్వైతమునకు సంబంధించిన ఆలంకారిక భాషను వాడుటను పరిపాటి యొనర్చినవి.

కాన, యిక నేను యింద్రియముల ద్వారా గ్రాహ్యమగు వస్తువు లన్నింటియందును ఆ బ్రహ్మ వస్తు వే రీతిని వ్యాపించి యున్నదో చెప్పెదను వినుము.

సర్వేంద్రియ గుణాభాసం సర్వేన్ద్రియ వివర్జితమ్ ।
అసక్తం సర్వభృచ్చైవ నిర్గుణం గుణభోక్తృచ ॥౧౪॥

ఓ అర్జునా! అవకాశమును ఆకారము వ్యాప్త మొనర్చు రీతిని, లేదా వస్త్ర రూపమున భాసిల్లుచూ నూలుపోగులు ఆ వస్త్రమును వ్యాపించియుండు రీతిని యీ బ్రహ్మ వస్తువు కూడా యీ విశ్వము నంతను వ్యాపిత మొనర్చియున్నది. ఉదకరూపమున రసతత్త్వము ఉదకము నందుండు రీతిని, దీపరూపమునందు ప్రకాశతత్త్వము దీపమునం దుండు రీతిని, కర్పూరరూపమున గంధతత్త్వము కర్పూరమునందుండు రీతిని, శరీర రూపమున కర్మతత్త్వము శరీరమునం దుండు రీతిని ఓ అర్జునా, బంగారు కణమునందు బంగారమే వుండురీతిని ఆ బ్రహ్మవస్తువుకూడా సర్వస్వరూపియై అన్నింటియందును లోపలను బయటను వ్యాపించి యున్నది.

కాని, బంగారము పొడి (కణము) రూపమున నున్నంతవరకు దానిని స్వర్ణకణములనియే యందుము; కాని ఆకణరూపము నశించినప్పుడు ఆ స్వర్ణ కణములే బంగారముగ నగును. లేదా ప్రవాహముయొక్క రూపము ఎంత వంకర టింకరలుగా నున్నప్పటికిని అందలి నీరు ఎల్లప్పుడు సరళముగనే వుండును. లేదా అగ్నియందు కాల్చినందువలన యినుము ఎర్రనగును. అంతే గాని అగ్ని ఎన్నడును యినుము కాజాలదు. కుండ గుండ్రని ఆకారమునం దున్నందువలన అందలి ఆకాశముకూడ గుండ్రని రూపముననే వుండును. మరియు కుటీరము చతురముగ నుండుటవలన అందలి ఆకాశము చతుష్కోణాకృతితో నుండును. అయినప్పటికిని ఆ గుండ్రతనముగాని, చతుష్కోణాకృతిగాని వాస్తవమునకు ఆకాశముయొక్క రూపముకాదు. ఇదే విధమున బ్రహ్మవస్తువునందు ఏ విధమగు వికారము కనిపించినప్పటికిని అది ఎన్నడుమ వికారములతో కూడియున్నది కావేరదు.

ఓ అర్జునా, బయటకు చూచుటకు మాత్రము ఆ బ్రహ్మవస్తువుమనస్సు మొదలుగాగల యింద్రియములు మరియు సత్త్వాదిత్రిగుణముల మూలమున

భిన్నభిన్న ఆకారములు గలదిగా కనుపించుచున్నది. కాని, బెల్లముయొక్క మాధుర్యము బెల్లపు అచ్చుయొక్క ఆకారమునందు వుండనిరీతిని, గుణము మరియు ఇంద్రియములు వాస్తవమునకు అసలైన బ్రహ్మతత్త్వము కావు. పాలు పాలరూపమున నున్నంతవరకు నెయ్యికూడా ఆ పాలరూపముననే వుండును, అయినప్పటికిని, పాలే ఆ నెయ్యికూడాను- అని ఎవడును చెప్పజాలడుగదా ! ఇదేవిధమున, ఓ అర్జునా, గుణము మరియు ఇంద్రియ ములమూలమున బ్రహ్మ వస్తువునందు కనిపించు వికారములవలన వాస్తవము నకు బ్రహ్మ వస్తువునం దేవిధమగు వికారములును ఎన్నడును కలుగనేరవని నీవు తెలసికొనుము. బంగారమును మనము అనేక రూపములుగల ఆభరణ ములుగా మార్చి, దానిని కంటె, గొలుసు, వడ్డాణము మొదలుగాగల అనేక పేళ్ళతో మనము పిలుచుచుందుము.కాని, అందలి వాస్తవికమగు బంగారము అది ఏ ఆకారమునం దున్నప్పటికిని, ఎల్లప్పుడు బంగారముగనే వుండును. అనగా, ఓ అర్జునా! సూటిగా చెప్పవలెననిన, వాస్తవమునకు బ్రహ్మ వస్తువు గుణములు మరియు యింద్రియములకు పూర్తిగా భిన్నమైనదీ మరియుస్వతంత్ర మైనదీ అయియున్నది. నామరూపాది సంబంధములు మరియు జాతి క్రియాది భేదములూ యీ ఆకారములందే వుండును.

మరియు ఆ ఆకారములను గురించి చెప్పబడు విషయము లన్నియు, ఆ బ్రహ్మవస్తువునకు చెందనే చెందవు. ఆ బ్రహ్మము గుణము కాదు. దానియందు గుణవాసనయే లేదు; ఆ గుణములు బ్రహ్మమునందు కేవలము భాసిల్లుచుండును. కాని ఓ అర్జునా ! యీరీతిని భాసిల్లుచుండుట వలన మోహమున చిక్కుకొనినవారు 'ఆ వికారము లన్నియు బ్రహ్మమంద్రే గలవ'ని తలంతురు.కాని బ్రహ్మయందు కాన్పించెడి యీవికారము లన్నియు ఆకాశమున మేఘములు వచ్చురీతిని, లేదా అద్దమునందు ప్రతిబింబము కనిపించురీతిని, లేదా జలము సూర్య ప్రతిబింబరూపమును ధరించురీతిని, లేదా సూర్యకిరణములు ఎండమావుల రూపమును చెందురీతిని పోలియున్నవి.

ఆ నిర్గుణ బ్రహ్మము కూడ యీ వికారముల నన్నింటిని, వాటితో ఏవిధమగు సంబంధము లేనివాడై ధరించి యుండును. కాని, బ్రహ్మమందు కనిగాడి ఆ వికారము లన్నియు నిష్ఫలములే యగును. మరియు అవి కేవలము చూచు టకు మాత్రము కాన్పించుచుండును. కాని వాస్తవమునకు అవి అసత్యములే. మరియు ఆ నిర్గుణుడు యీ గుణములను 'దరిద్రుడు స్వప్నమున రాజ్య పాలనము నొనర్చిన రీతిని' అనుభవించుచుండును. కావున, ఆ నిర్గుణుని విష యమై 'ఆతనికి యీ గుణములతో సంబంధము గలదని గాని, ఆతడు వీనిని అనుభవించునని గాని, ఎన్నడును చెప్పరాదు.

బహి రన్తశ్చ భూతానా మచరం చరమేవచ
సూక్ష్మత్వాత్త దవిజ్ఞేయం దూరస్థం చాన్తికేచతత్ ॥ ౧౫

ఓ అర్జునా, ఏది స్థావర జంగమాది భూతములన్నింటి యందును వుండునో, మరియు ఏది అన్ని పదార్థములం మరియు జీవములందును 'అగ్నులు భిన్నభిన్న రూపములం దున్నప్పటికిని వాటి అన్నింటి యందును ఉష్ణత్వము సమానముగనుండు రీతిని' శాశ్వతముగ సూక్ష్మరూపమున వ్యాపిం చియుండునో దానినే యీ ప్రకరణమునందు 'జ్ఞేయము'గ నెరుంగుము. ఏది కేవలము ఒక్కటిగా నున్నప్పటికిని లోపలను – బయటను, దగ్గరను – దూరమునను అంతటను వుండునో, మరియు దేనిస్వరూపమునం దెన్నడును ఏవిధమగు అంతరము వుండదో. అదియే 'జ్ఞేయము'.

అవిభక్తంచ భూతేషు విభక్త మివచస్థితమ్
భూత భర్తృ చ తద్జ్ఞేయం గ్రసిష్ణు ప్రభవిష్ణుచ॥ ౧౬

" క్షీరసాగరముయొక్క మాధుర్యము లోతుగాగల మధ్యభాగ మునం దెక్కువగను, ఒడ్డున తక్కువగను వుండుట యనునదే వుండదు. ఇదేవిధమున, ఏది అంతటను సమానరూపమున వ్యాపించియుండునో, ఏది

జరాయుజ, అండజ, స్వేదజ ఉద్భిజ్జములనెడి చతుర్విధ జీవములందును సదా పూర్ణరూపమున వ్యాపించి యున్నప్పటికిని — యీ విధమగు వ్యాపకత్వమువలన దేనిస్థితి ఎన్నడును ఏవిధముగను ఖండితముకాదో, అంతేగాక, ఓ అర్జునా, వేలకొలది కుండలందు గల జలములందు చంద్రప్రకాశము ప్రతిబింబించు చున్నప్పటికిని, ఆ ప్రకాశమునం దెన్నడును ఏ విధమగు భేదభావము జనించనిరీతిని, లేదా ఉప్పురాశులందలి ప్రతిఒక్క రాశి యందును వ్యాపించియుండు ఉప్పదనము ఒకే విధమున వుండు రీతిని, లేదా చెరకు మోపునందలి ప్రతిచెరకు గడ యందునను మాధుర్యము ఒకేతీరున వుండురీతిని ఏది భిన్నభిన్నములుగా గల భూతములందన్నింటను ఏకరూపమున వ్యాపించియున్నదో మరియు ఓ సుజ్ఞుడవగు అర్జునా, ఏది యీ విశ్వరూపమునగల కార్యమునకు మూలకారణమో మరియు యీ నామరూపాత్మకమగు భూతకోటి దేనివలన సముద్రమున తరంగములు జనించురీతిని జనించినవో, వాటి అన్నింటికిని ఆ తరంగములకు సముద్రము ఆధారమైన విధముననే ఆ బ్రహ్మము ఆధారుడై యున్నాడు. బాల్య యౌవన వార్ధక్యములనెడి త్రివిధావస్థలందును ఒకేశరీరము వుండురీతిని భూతకోటియొక్క ఆదిమధ్యాంతము లనెడి త్రివిధావస్థ లందును అది అభిన్న రూపమున నుండును. సంధ్యాకాలము, ప్రాతఃకాలము మరియు మధ్యాహ్నము మొదలుగాగల దినమానముక్రమముగ గడచు చున్నప్పటికిని ఆకాశమునం దెన్నడును ఏవిధమగు మార్పునురాని తెరంగున బ్రహ్మమందుకూడ ఎన్నడును ఏవిధమగు మార్పు రాదు." సఖుడవగు ఓ అర్జునా! ఎవడు జగత్సృష్టి కాలమున బ్రహ్మ మనెడి పేరుగలవాడో, జగత్స్థితికాలమున విష్ణువని పిలువబడియున్నాడో, మరియు అంతమున యీ నామరూపాత్మకమగు జగత్తు లోపించు సమయమున రుద్రుడని ఎవడు పిలువబడుచున్నాడో మరియు యీ త్రిగుణములు లోపించినప్పుడు ఎవడు శూన్యరూపమున మిగిలియుండునో, మరియు ఎవడు ఆకాశముయొక్క శూన్యత్వమును

శాశన మొనర్చి, సత్త్వాది త్రిగుణములనుకూడ లోపింపజేసి, శూన్యరూప మున అవశిష్టుడై యుండునో, ఆతడే వేదములచే ప్రతిపాదింపబడిన మహా శూన్యమై యున్నాడు.

జ్యోతిషా మపి తజ్జ్యోతి స్తమసః పర ముచ్యతే ।
జ్ఞానం జ్ఞేయం జ్ఞానగమ్యం హృది సర్వస్య విష్ఠితమ్ ॥౧౭॥

"ఏది అగ్నికి ప్రకాశము చంద్రునకు వెలుగును యిచ్చునో, దేనివలన సూర్యునియందు చూడగలశక్తి వచ్చునో, దేనితేజస్సు వలన తారాగణము ప్రకాశించునో, మరియు దేనిఆధారముచే మహాతేజస్సు సుఖముగ ప్రపంచము నందంతట ప్రకాశించునో, ఏది ఆదికికూడ ఆదియూ వృద్ధినికూడ వృద్ధినొన ర్చునట్టిదియూ, బుద్ధికిగూడ బుద్ధియూ జీవముకుగూడ జీవమూ మనస్సుకు కూడ మనస్సూ నేత్రములకుకూడ నేత్రమూ చెవులకుకూడ చెవియూ వాక్కుకుకూడ వాక్కూ ప్రాణములకుకూడ ప్రాణమున్నూ గమనమునకు కూడ పాదములును, క్రియకుకూడ క్రియాశక్తియూ ఆకారములకుకూడ ఆకారమున్నూ వ్యాపకత్వమునకుకూడ వ్యాపకత్వమున్నూ సంహారములకుకూడ సంహారమున్నూ పృథివికికూడ పృథివియూ జలమునకుకూడ జలమునూ తేజమునకుకూడ తేజ మున్నూ, వాయువుకుకూడ శ్వాసోచ్ఛ్వాసయూ మరియు ఆకాశమునకుకూడ ఆకాశమున్నూ, అనగాఓఅర్జునా ఏది వీటిఅన్నింటికి చైతన్యబీజమో మరియుదేని వలనయివన్నియుస్ఫురించుచున్నవో, ఓఅర్జునా! ఏదిఒక్కటైయుండికూడఅన్నిం టియందును సర్వస్వరూపమై యున్నదో, మరియు దేనియందు ద్వైతభావము కలుగుటకే వీలులేదో, దేని దర్శనము కలుగుటతోడనే దృశ్యము మరియు ద్రష్ట అనెడి యిద్దరునూ ఐక్యమై ఏకత్వమును పొందుదురో అదియే జ్ఞానము. అపైన అదియే జ్ఞానము మరియు జ్ఞేయము అని రెండుగానూ అగును, మరియు జ్ఞానము వలన లోకులు పొందగోరు స్థలముకూడ అదియే యగును. లెక్క సరిగా కుదిరినప్పుడు, ఆ లెక్కను కుదుర్చుటకుగాను ఉపయోగింపబడిన అంకెలందు ఏవిధమగు భిన్నత్వమును వుండనేరదుగదా!

ఆదేవిధమున ఆ బ్రహ్మప్రాప్తి కలిగినప్పుడు సాధ్యము మరియు సాధన మొదలగు న వన్నియూ కలసి ఒక్కటిగనై పోవును. ఓ అర్జునా! ద్వైత మని చెప్పుటకు వీలు కానట్టిన్నీ అందరి హృదయములందు నివసించునట్టి వాడున్నూ అగు ఆతడే బ్రహ్మము.

ఇతి క్షేత్రం తథా జ్ఞానం జ్ఞేయం చోక్తం సమాసతః
మద్భక్త ఏత ద్విజ్ఞాయ మద్భావా యోప పద్యతే ॥౧౮॥

సుజ్ఞుడవగు ఓ అర్జునా, యీరీతిని ముందుగా నీకు క్షేత్రమన నేమో వివరించి చెప్పితిని. దానితోపాటు క్షేత్రప్రకరణమున జ్ఞానముయొక్క లక్షణములుకూడ చెప్పబడినవి. వినుచు వినుచు చకితుడవగు రీతిని అజ్ఞాన స్వరూపమును గురించికూడ నీకు విపులముగ చెప్పితిని. ఇప్పుడే నీకు జ్ఞేయ స్వరూపముకూడ స్పష్టీకరించి చెప్పితిని. ఓ అర్జునా, ఈ విషయములన్నియు చక్కగా బోధపడినప్పుడు నా భక్తుల మనమునందు నన్ను పొందవలెననెడి ప్రబలమగువాంఛ జనించును. ఎవరు శరీరాది సమస్తవిషయ పరిత్యాగము (సన్న్యాసము) నొనర్చి తమ ప్రాణములను నాసేవకై అర్పింతురో, ఓ అర్జునా! వారు నా బ్రహ్మ స్వరూపమును తెలిసికొని, అంతమున తమ వ్యక్తిత్వ మునుకూడ మరచిపోవుదురు. మరియు, నా స్వరూపమున కలసిపోయి మద్రూపులగుదురు. మద్రూపుడగుటకు నేనుచెప్పినసూటియైనమార్గమును నీవు చక్కగాజ్ఞప్తియందుంచుకొనుము. శిఖరముమొదలగువానిపైఎక్కుటకుమెట్లు కట్టవలసివచ్చురీతిని, లేదాఎత్తుగా వుండవలెనన్న మంచెకట్టవలసి వచ్చురీతిని, లేదా వరదలు వచ్చినప్పుడు మునుగకుండుటకై నావకావలసి వచ్చు విధమున, మద్రూపుడగుటకు కూడ యీ పనులన్నియు చేయవలసి యున్నది. అటుల కానిచో, ఓ వీరశ్రేష్ఠుడవగు అర్జునా! యీ సమస్తమూ ఆత్మయే యని నేను ఒక్కమాటలో చెప్పుచో నీ మనస్సుకు సంతోషము కలుగ నేరదు. ఇందు వలననే, నీ బుద్ధి మాంద్యమును జ్ఞప్తియం దుంచుకొని ఒకే పరబ్రహ్మమును నాలుగు విభాగములుగ నొనర్చి, వాటి అన్నింటిని

విడివిడిగా వర్ణించి చెప్పితిని. చంటి బిడ్డకు కడుపునిండా అన్నము పెట్టుటకై, ఒకే ముద్దను చాల చిన్నచిన్న అన్నపుముద్దలుగా నొనర్చిపెట్ట వలసి వచ్చు రీతిని, నేనుకూడ ఒకే బ్రహ్మమును నాలుగుగా విభజించి వాటిని విడి విడిగా వర్ణించి చెప్పితిని. నీకుగల గ్రహణశక్తిని ఊహించియే నేను బ్రహ్మమును క్షేత్రము, జ్ఞానము, జ్ఞేయము మరియు అజ్ఞానము - అనెడి నాల్గు విభాగములుగ జేసితిని. మరియు ఓ అర్జునా, ఇప్పటికికూడ నీకీవిషయము చక్కగా బోధపడకున్నచో, మరియొకమారు చెప్పెదను. కాని, యిప్పుడు, ఆ బ్రహ్మమును నాల్గుగానూ విభజించను. మరియు ఆ నాల్గింటి ఏకత్వమునూ ప్రతిపాదించను, కాని ఆత్మ మరియు అనాత్మలను ఒక్కటిగా వివరించి చెప్పెదను. కాని, నేను అడిగెడి దానిని నీవిచ్చుటకు సిద్ధపడి యుండవలెను. నేను అడుగునది 'చక్కగా మనస్సును లగ్నమొనర్చి చెవిలో నేను చెప్పునట్టి విషయములను వినుమని'యే. శ్రీకృష్ణుని యీ మాటలను వినుటతోడనే ఆనందముచే అర్జునునకు రోమాంచమయ్యెను. అంత భగవానులిటు లనిరి- 'నీవు శాంతుడవుకమ్ము, అంతేగాని యీ రీతిని ప్రేమ విహ్వలుడవు కాబోకుము.' ఈ మాటలు అర్జునుని హృదయమున నెలకొనుటను చూచి శ్రీకృష్ణభగవాను లిటు లనిరి- 'నేను నీకిక ప్రకృతి పురుషులకు సంబంధించిన కొన్ని విషయములను చెప్పెదను. తత్త్వజ్ఞానమందలి ఏ సాంప్రదాయమును యోగులు సాంఖ్యయోగమందురో, మరియు దేని మహత్త్వమును లోకమున ప్రసిద్ధ మొనర్చుటకై నేను కపిలుడుగ నవతరించితినో, అట్టి ప్రకృతి పురుషులను గురించిన దోషరహిత ప్రసంగమును' వినుము.

ప్రకృతిం పురుషం చైవ విద్ధ్యనాదీ ఉభావపి
వికారాంశ్చ గుణాంశ్చైవ విద్ధి ప్రకృతి సంభవాన్॥ ౧౯

"పగలు మరియు రాత్రి అనెడి జంటవలె పురుషుడు మరియు ప్రకృతియను యీ రెండును అనాదియైనవని నీవెరుంగుము.

ఓ అర్జునా, రూపము మిథ్యకాదు, కాని నిజమగు రూపముతోపాటు దాని ఛాయకూడ వచ్చుచుండును. లేదా వరిగింజలో గల బియ్యపు పలుకుతోపాటు దానికి పైనవుండెడి ఊకపొర గూడ వృద్ధిపొందుచునే యుండును. ఇదేవిధమున పురుషుడు మరియు ప్రకృతి యనెడి రెండునూ ఒకదానితో నొకటి ఘనిష్ఠ సంబంధము గలవై యున్నవి. మరియు వాని యీ సంబంధము అనాది సిద్ధమై యున్నది. ఇదేవిధమున క్షేత్రశబ్దముచే ప్రదర్శింప బడినదంతయూ యీ ప్రకృతియే. కావున దీని ననుసరించి క్షేత్రజ్ఞుడనబడు వాడే పురుషుడగునని నీకు విప్పిచెప్పవలసిన పని యుండదు వీటికి భిన్నభిన్నమగు పేర్లున్నప్పటికిని వీటిని నిరూపించు తత్త్వము ఒక్కటియే. ఈ సంగతిని మరువరాదు. ఇందువల్లనే నేను నీకు మాటిమాటికి చెప్పుచున్నాను' ఓఅర్జునా ఇందుగల సత్త్వాంశమునే పురుషునిగా నెరుంగవలెను. మరియు దానిని ఆధారముగ చేసికొని జరిగెడి క్రియను ప్రకృతిగా నెరుంగవలెను. బుద్ధి, ఇంద్రియములు, అంతఃకరణము మొదలుగాగల వికారములను పుట్టించుశక్తి, మరియుసత్త్వాది త్రిగుణములూ — వీటి అన్నింటి సమూహమూ ప్రకృతినుండి కలిగినవి. మరియు అదియే సమస్త విధములగుక్రియలకుమూలమై యున్నది.

కార్యకారణ కర్తృత్వే హేతుః ప్రకృతి రుచ్యతే ।
పురుష స్సుఖ దుఃఖానాం భోక్తృత్వే హేతురుచ్యతే ॥౨౦॥

"ఈ వ్యవస్థలో ప్రకృతి అన్నిటికంటె ముందుగా అహంకారముతోపాటు ఇచ్ఛ, మరియు బుద్ధులను జనింపజేయును. మరియు అంత వాటిని కారణ మనెడి చింతనమునందు లగ్నమొనర్చును. ఈ రీతిని ఆరంభింపబడిన కర్మను సిద్ధింపజేసికొనుటకై ఏ యే భిన్నభిన్నములగు యుక్తు లనెడి నూలుపోగులు అల్లబడునో, వాటినే కార్యమందురు. ఆపిమ్మట, ఇచ్ఛ యొక్క ఉన్మాదము ద్వారా ఆ ప్రకృతి మనస్సును

నడపించును. మరియు ఆ నడచుచున్న మనస్సు ఇంద్రియము లను నడపించును, దీనినే ప్రకృతి యొక్క కర్తృత్వ మందురు. " ఇందువలననే సిద్ధశ్రేష్ఠుడగు శ్రీకృష్ణుడు, కార్యము, కర్తృత్వము మరియు కారణము - అనెడి మూటికిని మూలము ప్రకృతియే' యని, నుడివెను. ఈరీతిని యీ త్రిపుటిద్వారా ప్రకృతి కర్మరూపమును ధరించును. కాని సత్వాది త్రిగుణములందలి ఏగుణముచే విశేషించి ఉత్కర్ష కలదై యుండునో, ఆ గుణమునందు రంగరింప బడియుండును సత్త్వగుణము వలన జరుగు కర్మలను సత్కర్మలందురు; రజోగుణముచే జరుగు కర్మలు మధ్యమ కర్మలని పిలువబడును; కేవలము తమోగుణముచే జరుగు కర్మలు అధమ కర్మలగును, మరియు వాటి నన్నింటిని నిషిద్ధములుగా నెరుంగ వలెను. ఈ రీతిని మంచి చెడ్డ కర్మ లన్నియూ ప్రకృతినుండియే జనించు చున్నవి. మరియు ఆకర్మలచే సుఖదుఃఖములు కలుగుచున్నవి, దుష్కర్మము లచే దుఃఖము, సత్కర్మలచే సుఖమూ కలుగుచున్నది; మరియు పురుషుడు యీ రెంటినీ అనుభవించుచున్నాడు. ఈ సుఖ - దుఃఖములు సత్యము లుగ తోచినంతవరకు, ప్రకృతి యీ సుఖ దుఃఖములను ఎడతెగ కుండా జనింపజేయుచుండును, మరియు పురుషుడుకూడ వాటినన్నింటిని అనుభవించుచునే యుండును. ఈ పురుషుడు మరియు ప్రకృతియొక్క గృహ నిర్మాణ విధానము అతి విచిత్రమైనది. ఇందు, స్త్రీ ఆర్జించుకువచ్చు పదార్థమును భర్త మెదలకుండా కూర్చొని భుజించుచున్నాడు. ఈ భార్య భర్తలు ఎన్నడును ఒకరితో నొకరు కలసి వుండరు. మరియు వీరెన్నడును సరిగా కలియరు. అయినప్పటికిని, ఆస్త్రీ గర్భమునుండియే యీ జగత్తం తయు జనించుచున్నది; ఇదిఎంత ఆశ్చర్యమైన విషయమో చూడుము !

పురుషః ప్రకృతిస్థో హి భుంక్తే ప్రకృతిజాన్ గుణాన్
కారణం గుణ సఙ్గోఽస్య సదస ద్యోని జన్మసు ॥౨౧॥

" పురుషుడైన ఆతడు, నిరాకారుడు, నిష్క్రియుడు, కేవలుడు, నిర్గుణుడు మరియు పురాణపురుషుడునైయున్నాడు, పురాణపురుషుడేకాదు,

ప్రాచీనమైనవాటి అన్నిటికంటెకూడ ప్రాచీనుడై యున్నాడు. అతనిని పురుషుడని పిలుచుట నామమాత్రమే. వాస్తవిక దృష్టితో చూచినచో ఆతడు స్త్రీయునూ కాదు, నపుంసకుడునూ గాదు. అంతేకాదు. అతడెవ్వడోగూడ నిశ్చయముగ తెలియదు. ఆతనికి కనులు, చెవులు, పాదములు, వర్ణము పేరు మొదలగున వేవియూ లేవు. ఓ అర్జునా, ఏదియూ గలదని చెప్పుటకు వీలులేని యీతడు ప్రకృతికి భర్తయున్నూ, ఆ ప్రకృతిమూలమున భర్తయగు తానుకూడ సుఖ దుఃఖాదులను అనుభవించవలసినవాడునూ అయియున్నాడు. భర్తయగు పురుషుడు స్వయముగ తానేమియూ చేయడు, ఏలనన, ఆతడు పరిపూర్ణముగ ఉదాసీనుడై యుండును, మరియు ఆతనికిభోగవాసనమే యుండదు; కాని, పతివ్రతయగు యీ ప్రకృతియే అతనిని బలవంతముగ అనుభవింప జేయును. ఆమె తన రూపగుణముల సహాయముతో తన యిచ్ఛ వచ్చినటుల ఆతనిని ఆడించును. అప్రకృతియొక్క పేరే గుణమయి; అంతేగాదు, ఆమెను ప్రత్యక్ష గుణస్వరూపిణి యనిగూడ చెప్పవచ్చును. ఆమె ప్రతిక్షణము తన రూప గుణములను నూతన నూతన విధములుగ ప్రదర్శించు చుండును, అందువలన జడపదార్థములు కూడ మైకము గలవగును. ఆమెయే నామములను ప్రసిద్ధ మొనర్చును, ప్రేమను ప్రేమ పూరితముగ నొనర్చును, మరియు యిందిద్రియములను మేల్కొలుపును. ఈ మనస్సును మనము నపుంసకమని ఎటుల చెప్పగలము? ఏలనన యీప్రకృతి, యీమనస్సును త్రిలోకములందలి భోగములను భోగింపజేయుచున్నది. ఈ స్త్రీయొక్క చరిత్ర యీవిధముగ విలక్షణమైనది. ఇది భ్రమయొక్క అపారప్రదేశము, అమర్యాదయొక్క స్వరూపము. మరియుసమస్తములగు వికారములను జనింపజేయునట్టిదియునై యున్నది. ఇది వాసన లనెడి పూలను - ఫలములను కాయునట్టి లతామండపము; ఇది భ్రాంతి యనెడి వనమునందలి వసంతలక్ష్మి; అందువలననే దీనికి దైవీమాయ యనెడి సుప్రసిద్ధ మగు పేరు పెట్టబడినది. శబ్దసృష్టిని యీమెయే వ్యాపింపజేయును, నామరూపాత్మక

జగత్తునుకూడ యీమెయే సృష్టించును, మరియు ప్రపంచము లన్నింటిని ఎడతెగకుండా యీమెయే నిర్మించుచుండును. కళ, విద్య, ఇచ్ఛా, జ్ఞానము మరియు క్రియ – మొదలగున వన్నియు దీనినుండియే ఉత్పన్న మగును. నాద మనెడి నాణెములను పోతపోసెడి టంకసాల యీమెయే. చమత్కారమందిరముకూడ యీమెయే, అంతేగాదు. యీ జగన్నాటకము నంతను యీమెయే రచియించినది. జగదుత్పత్తి మరియు లయములు యీ ప్రకృతికి ప్రాతస్సంధ్యా సాయంసంధ్యల వంటివి. అనగా యీ ప్రకృతి ఒక అద్భుతమగు మోహినీశక్తి. ఇది అద్వైతమును జోడించు నట్టిది. మరియు సంగరహితులకు బంధువువు అయియున్నది. ఏలనన ఆమె శూన్యమునందు గృహమును నిర్మించి, దానియందే ఆనందముగ నివసించును. చూచిన ప్రతిపురుషుని తనవశ మొనర్చుకొను సామర్థ్యము యీమెయందు న్నది. వాస్తవముగ చూచినచో ఆపురుషుడు ఉదాసీనుడు, ఆతనియందే వికారమును లేదు, కాని యీ ప్రకృతియే ఆతనికి అన్నింటిని సమకూర్చును. ఆస్వయంభువుయొక్క ఉత్పత్తి ఆ నిరాకారమూర్తియొక్క స్థితియూ – యీ ప్రకృతియే యగును. ఈ ప్రకృతియే ఆ వాసనారహితునకు వాసన. ఆ స్వయంపూర్ణునకు సంతోషము. అజాతునకు జాతిగోత్రములు, పేరులేని వానికి పేరు. జన్మలేనివానికి జన్మ, నిష్కర్మికికర్మ,నిర్గుణునకు గుణము,చరణ ములు లేనివానికి చరణములు, చెవులు లేనివానికి చెవులు, కనులు లేనివానికి కనులు, భావము లేనివానికి భావములు, అవయవరహితునకు అవయవములు అంతేగాదు, ఆ పురుషుని సమస్తముగనూ యీ ప్రకృతియే యగును. ఈ రీతిని, యీ ప్రకృతికి గల వ్యాపకత్వము వలన యీ వికార రహితుడగు పురుషుడు కూడ వికారములచే చుట్టి వేయబడినవా డగును. ఈ పురుషునందు గల పురుషత్వముకూడ కేవలము యీ ప్రకృతియొక్క అస్తిత్వము వలన ఏర్పడినట్టిదే, అమావాస్యచే జిక్కుటచే చంద్రుడుకూడ నల్లగా అయిపోవునటుల, లేదా మేలిమి బంగారునం దేమాత్రము రాగి

కలసి నప్పటికిని దాలివన్నె తగ్గిపోవునటుల, లేదా పిశాచము ఆరోహించి నందువలన సజ్జనుడు కూడ నిందనీయమగు ఆచరణము గలవాడగు రీతిని, లేదా మేఘముల సాంగత్యము వలన సుదినముకూడ దుర్దినమగు రీతిని, లేదా పశువుయొక్క పొదుగులోపల పాలు దాగియుండు రీతిని, లేదా కాష్ఠము లోపల అగ్ని అణగియుండు రీతిని, లేదా రత్నదీపము వస్త్రముచే కప్పివేయ బడియుండు రీతిని, లేదా రాజువంటివాడుకూడ పరులపన్నాగమున చిక్కుబడి పోవురీతిని, లేదా సింహము ఏదేనివ్యాధిచే జర్జరమగు విధమున యీప్రకృతి యొక్కసాంగత్యమున తగుల్కొనిన యీపురుషుడు కూడ తన తేజమునంతను కోల్పోవును. మేల్కొనియున్న మనుష్యుడొక్కమారుగా నిద్రావశుడై స్వప్నవాసన లనెడి సుడిగుండమున పడిపోవురీతిని యీ ప్రకృతి సంసర్గము వలన పురుషుడుకూడ గుణములను అనుభవించ వలసిన వాడగుచున్నాడు. విరక్తపురుషుడుకూడ స్త్రీ సంయోగమువలన సాంసారిక బంధనములందు చిక్కుబడువిధమున యీ జన్మరహితుడు, శాశ్వతుడునగు పురుషుడుకూడ ప్రకృతి సంయోగమువలన అనేక విధములగు బంధనములలో తగుల్కొనును. మరియు గుణసంగమువలన ఆతనికికూడ జనన మరణములనెడి దెబ్బలు తగులుచుండును. కాని ఓ అర్జునా, యీ విషయము ఎటులున్నదనిన, అగ్నియందు కాల్చబడిన యినుముపై సమ్మెటతో కొట్టబడెడి దెబ్బలను చూచి లోకులు ఆ దెబ్బలు అగ్నికి తగులుచున్నవని తలంచు రీతిగా నున్నది; లేదా జలము కదలినప్పుడు ఆ జలమునందు ఒక చంద్రబింబమునకు బదులు అనేక ప్రతిబింబములు కాన్పించును, మరియు ఆ ప్రతిబింబములయొక్క అనేకత్వమును అనాలోచనగల లోకులు ప్రతి బింబించుచున్న చంద్రునిపై ఆరోపింతురు. లేదా, అద్దము చాల దగ్గరగా నున్నప్పుడు ప్రతిబింబమువలన ఒకటికి బదులు రెండు ముఖములు కాన్పించును, లేదా కుంకుమ తగులుటచే స్వచ్ఛమగు స్ఫటికమునందుకూడ కొంత ఎరుపూ, కొంత నలుపూ కనిపించు రీతిని గుణసంగమువలన జన్మ లేని

వానికికూడ అనేక జన్మము లన్నటుల కాన్పించును. కాని, యీ గుణ సంగము పోయినప్పుడిక జన్మ లనునవి యుండవు. ఇదే విధమున సన్యాసి జాతి హీనుడగుచు, కాని అప్పు డప్పు డాతనికి స్వప్నమునందు నేను అంత్య జాది ఏదో జాతి వాడనను భావము కలుగుచుండును. ఇటులనే, పురుషు నకుకూడ ఉచ్చా నీచ యోనులందు జనించుట మరణించుట యను భావము కలుగుచుండును. కావుననే, వాస్తవమునకు, ఆకేవలరూపియూ, నిస్సంగుడు నగు పురుషుడు ఎన్నడును ఏవిధ మగు భోగమును అనుభవించడు. ఈ భోగ – ప్రకరణమునకు మూలబీజ మంతయూ గుణసాంగత్యమే.

ఉపద్రష్టాఽనుమన్తా చ భర్తా భోక్తా మహేశ్వరః ।
పరమాత్మేతి చాప్యుక్తో దేహేఽస్మిన్ పురుషః పరః ॥౨౨॥

"జాకామల్లెతీగను సంబాళించి నిలబెట్టి యుంచు స్తంభములు తిన్నగా నిలువుగా వుండురీతిని యీ పురుషుడుకూడా ప్రకృతిమాయచే ఎల్లప్పుడు తిన్నగా నిలచియుండును. ఈతనియందును ప్రకృతియందును ఆకాశ పాతాళములను పోలినంత భేదము గలదు. ప్రకృతి యనెడి నదీతట మున పురుషుడు మేరుపర్వత సమానుడై వుండును. ప్రకృతికి జనన మరణ ములు కలుగుచునే వుండును. కాని పురుషుడు శాశ్వతుడై యుండును. మరియు యిందువలననే ఆతడు బ్రహ్మనుండి మొదలుకొని క్రిమి కీటక ముల వరకు గల అన్నిటియొక్క శాసకుడు, మరియు నియంతయునై యున్నాడు. ప్రకృతికి యీ పురుషునివలన జీవనప్రాప్తి కలుగును, మరియు యీతని సామర్థ్యమువలననే ఆమె జగదుత్పత్తి యొనర్చుచున్నది. ఆతడు ప్రకృతికి భర్త. ఓ అర్జునా, అఖండకాల ప్రవాహమున ప్రకృతి చేయు చుండు సృష్టియంతయూ కల్పాంతసమయమున యీ పురుషుని ఉదరము నందే లీనమైపోవును. ఈ మహద్బ్రహ్మ ఆ ప్రకృతియొక్క ప్రభువు, మరియు యీ బ్రహ్మాండముయొక్క సూత్రములన్నియూ యీ మహా

ద్బ్రహ్మ చేతులందే వుండును. దీని వ్యాపకత్వము యీ సమస్త ప్రపంచము లను కొలవగలిగినంత అపారము, ఈ శరీరమునందుండి లోకులచే పర మాత్మయని చెప్పబడు వస్తువు, యీ పురుషుడే. ఓ అర్జునా, లోకులచే ప్రకృతికి భిన్నమగు మరొక వస్తువు కలదని చెప్పబడునట్టి ఆవస్తువు వాస్తవమునకు యీ పురుషుడే.

యు ఏవం వేత్తి పురుషం ప్రకృతిం చ గుణైస్సహా !
సర్వథా వర్తమానోఽపి న స భూయోఽభిజాయతే॥ 23

ఏమానవుడీ పురుషుని స్వరూపమును స్పష్టముగ నెరుంగునో, మరియు దానితోపాటు ఎవడు యీ త్రిగుణాత్మిక సృష్టి యీ ప్రకృతి యనెడి మాయవలననే జనించిన దన్నవిషయమునుకూడ జ్ఞప్తియుం దుంచుకొనునో ఓ అర్జునా! ఎవడు యిదిమూలవస్తు వనిన్నీ యిది దాని ప్రతిబింబము, మరియు యిది మాయయనెడి మృగజలమనిన్నీ నిర్ణయించుకొనగలడో, మరియు యీ రీతిని ఎవడు ప్రకృతి పురుషుల వ్యవస్థను చక్కగా అర్థము చేసికొనునో, ఆ మనుష్యుడు యీ దేహము ప్రాప్తించినందువలన సమస్తములగు కర్మలను చేసిన చేయుగాక, కాని ఆతడు ఆకాశము ఎన్నడునూ ధూళిచే మలినము కాకుండా ఎల్లప్పుడు దానికి భిన్నముగను నిర్లిప్తముగను ఉండు రీతిని యీ కర్మలకు దూరముగ నిర్లిప్తుడైయుండును. యీ శరీరము లున్నంతవరకును ఆతడెన్నడును యీ శరీరభ్రాంతిలో తగుల్కొనడు; మరియు ఆతడు శరీర మును కోల్పోయినప్పటికిని మరల జన్మించడు. కావున, ప్రకృతి పురుషు లను గురించిన యీ వివేకము యింత మిక్కుటమగు కల్యాణ సాధనమై యున్నది. గాన దీనిని నీ వెల్లప్పుడును జ్ఞప్తియందుంచుకొనుము. ఈవివేకము నొక్క అంతః కరణమునందు సూర్యప్రకాశముతో సమముగ ఉదయించు అనేక వుపాయములున్నవి. నీకా వుపాయములను తెలిపెదను, వినుము.

ధ్యానేనాత్మని పశ్యన్తి కేచిదాత్మాన మాత్మనా
అన్యే సాంఖ్యేన యోగేన కర్మయోగేన చాపరే॥ ॥౨౪॥

ఓ వీరశ్రేష్ఠుడవగు అర్జునా! కొందరు ధ్యానాగ్నిని రగుల్కొల్పి ఆత్మానాత్మ వివేచనచేసి బ్రహ్మతత్త్వమును కనుగొని, అటుపిమ్మట వారు ఆత్మధ్యానదృష్టితో ఆ బ్రహ్మతత్త్వమునందు స్వయముగ తమ్ముతామే చూచుకొనసాగుదురు. కొందరు దైవవశమున సాంఖ్యయోగము ననుసరించి బ్రహ్మతత్త్వమును ధ్యానించెదరు; మరికొందరు కర్మయోగము ననుసరించి ఆ సాధ్యవస్తువును సాధించెదరు.

అన్యే త్వేవ మజానన్తః శ్రుత్వాऽన్యేభ్య ఉపాసతే
తేऽపిచాతి తరన్త్యేవ మృత్యుం శ్రుతిపరాయణాః॥ ౨౫॥

"లోకులు భిన్నభిన్న మార్గములద్వారా యీ భవ - భ్రమ యనెడి సుడిగుండము నుండి తప్పించు కొందురు. మరికొందరు సర్వవిధములగు అభిమానమును విడనాడి శ్రద్ధా పూర్వకముగ ఒకానొకని ఉపదేశమును తమకు ఆధారముగను మరియు ఆశ్రయముగను చేసికొందురు. ఏ సత్పురుషులకు హితాహితములు స్పష్టముగ కాన్పించునో, ఎవరు పరమ దయాళువుగ నుందురో, ఎవరు అన్యుల నడిగి యడిగి వారి క్లేశములను తొలగింతురో, మరియువారికిసౌఖ్యమునుకలుగజేయుదురో, ఆసత్పురుషులనోటినుండి వెడలు ఉపదేశములను వారు అత్యంత శుద్ధముగను,ఆదరముగనుమరియు శ్రద్ధతోనూ విని, తమ మనోవృత్తిని తదూప మొనర్చు కొందురు. ఈ ఉపదేశములను వినుట యందే సమస్తము గలదని భావించి వారి ఉపదేశములను అక్షరశః పరిపూర్ణముగ ఆచరణలో బెట్టెదరు. ఓ అర్జునా! యీ విధమగు శ్రద్ధావంతులగు శ్రవణమార్గావలంబకులు కూడ యీ జనన - మరణ సాగరము నుండి చక్కగా ఆవలిఒడ్డునకుచేరి సురక్షితు లగుదురు.కావున ఆ ఒకేబ్రహ్మమును చేరుటకు అనేకమార్గములు గలవు. ఓఅర్జునా! దీనినంతటినిబట్టి నీకు సహజ

ముగనే బ్రహ్మానుభవము కలుగ గలదనిన్ని దానికొరకై విశేష శ్రమపడవల పినపని లేదనిన్ని తెలిపి యుండును. దీనికొరకై నే నీ విషయమును గురించి వివేచన మొనర్చి నానావిధ మతములను ఖండించి వాటి అన్నింటియందును గల శుద్ధము మరియు సత్యమూ నగు సిద్ధాంతమును నీకు తెలియజెప్పెదను.

యావత్సంజాయతే కిఞ్చిత్సత్త్వం స్థావర జఙ్గమమ్ ।
క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞ సంయోగా త్తద్విద్ధి భరతర్షభ! ॥ ౨౬ ॥

నేను క్షేత్రజ్ఞ మనెడి పేర ఏ ఆత్మతత్త్వమును నీకు తెలిపితినో, మరియు వేటి నన్నింటిని క్షేత్రమని చెప్పితినో, ఆ రెండింటి సమ్మేళనము వలననే భూతకోటి జన్మించినది. వాయుసంయోగము వలన తరంగములు లేచురీతిని, సూర్యప్రకాశము మరియు యిసుకనేలయొక్క సంయోగము వలన మృగజలపు తరంగముల యొక్క ఆభాస కలుగురీతిని, మేఘధారలు భూమిపై వర్షించుటచే అనేకములగు వనస్పతులు మొలకరించు రీతిని, మనము జీవులని పిలచుచుండెడి. యీ స్థావర జంగమము లన్నియు యీ క్షేత్రము మరియు క్షేత్రజ్ఞ సంయోగముచే జనించు నట్టివే. కావున ఓ అర్జునా, వీటియందు ప్రధానమగు ముఖ్యతత్త్వమైన క్షేత్రజ్ఞునకు యీ నామ రూపాత్మకమగు భూతసృష్టి భిన్నమైనది కాదు.

సమం సర్వేషు భూతేషు తిష్ఠన్తం పరమేశ్వరమ్
వినశ్య త్స్వవిన శ్యన్తంయః పశ్యతి సపశ్యతి ॥ ౨౭ ॥

“పటత్వము వాస్తవమునకు తంతువులు కాదు, కాని అది యీ తంతువుల మూలముననే భాసిల్లుచున్నది. ఇదే రీతిని, యీ క్షేత్రము మరియు క్షేత్రజ్ఞులయొక్క ఏకత్వమునుకూడ అత్యంత గంభీరదృష్టితో చూడవలసి యున్నది. ఈభూతములన్నియు ఆఒక్కనియొక్క అనేక రూపములేయనిన్ని మరియూఅవి యన్నియే వాస్తవమునకు ఒక్కటేయనిన్ని నీవు అనుభవించ వలెను. ఈ భూతము లన్నింటికిని భిన్నభిన్న నామములుగలవు, మరియు వీటి

స్థితి - గతి మరియు వీటి రూపు - రంగులన్నియు భిన్నభిన్నములుగ కనిపించును. కాని ఓ అర్జునా ! నీవీవిభేదము లన్నింటిని చూచి, నీ మనస్సున భేదభావమునకు తావిచ్చినచో, కోట్లకొలది జన్మము లెత్తినప్పటికిని యీ సంసారమునుండి నీవు ఎన్నడును బయట పడజాలవు. సొరతీగెకు పొడుగాటివి వంకరవి మరియు సుందరివివియగు అనేకరకములగు ఉపయోగకరములైన కాయలు కాయుచున్నను, లేదా చెగుపండు ఎంత అనాకారముగా వున్నప్పటికిని దానిని చెగుపండే అందురుగాని మరొకపేర పిలువరు. అదేవిధమున ఈ భూతకోటి భిన్నభిన్న ఆకార - ప్రకారములుగలదై వున్నప్పటికిని, యీ భూతము లన్నింటికిని ఆధారము మరియు మూలకారణమగు వస్తువు పూర్తిగా సదృశమైనదై యున్నది. నిప్పుకణములు ఎంతఎక్కువగ భిన్నభిన్నములై వుండినను వుండుగాక. వాటి అన్నింటియందు ఉష్ణత్వము సమానముగనే వుండురీతిని జీవకోటి భిన్నభిన్న రూపములందుండిన నుండుగాక. పరమాత్మమాత్రము ఏకరూపుడే. వర్షధారలు ఆకాశమంతటను వ్యాపించి యుండ వచ్చుగాక. వాటిఅన్నింటి యందును జల మొకేరూపముననుండును. ఇదేవిధమున ఈ భూతకోటియొక్క భిన్నభిన్న ఆకారములందు ఆ పరమాత్మ కూడ అంతటను సమాన రూపముగనే వుండును. ఈ భూతసముదాయము భిన్నభిన్న రూపు-రంగులలో నుండిన నుండుగాక, ఘటము మరియు మఠము మొదలగువాని అన్నింటను ఆకాశము సమానరూపముగ వుండురీతిని వాటి అన్నింటియందును, ఆపరమాత్మ సమానరూపముగనేయుండును. మనము ధరించు నగలు రకరకములగు రూపములుగా వానిని తయారుచేయించు సమయములందు మార్పు చెందుచుండిన మార్పు చెందుగాక. కాని వాటియందలి బంగారము ఎల్లప్పుడు బంగారముగనే వుండురీతిని, వివిధ నామరూపములుగా కనిపించు యీ నాటకము నశ్వరమైన దైనప్పటికిని, వాటి అన్నింటను వసించు ఆత్మమాత్రము శాశ్వతమైనదే. ఈ రీతిని ఏ మానవుడు ఆత్మతత్త్వమును జీవధర్మముతో అలిప్తమైన దైనప్పటికీ జీవునకు అభిన్నమైనదిగా

ఎరుంగుమో, అట్టివానినే జ్ఞానులందరి యందును వాస్తవిక నేత్రములుగల వాడుగను వాస్తవమును చూచువాడుగను ఎరుంగవలెను. ఓ వీరశ్రేష్ఠుడవగు అర్జునా! అట్టిపురుషుడు జ్ఞానదృష్టియే యగును. మరియు అతనిని ద్రష్టలందరి యందును వాస్తవమును చూచువానిగా నెరుంగవలెను. అట్టిమానవుడు వాస్తవమునకు అత్యంత భాగ్యశాలియే యగును.

సమం పశ్యన్హి సర్వత్ర సమవస్థిత మీశ్వరమ్
నహినస్త్యాత్మనాఽఽత్మానం తతో యాతిపరాంగతిమ్॥ ౨౮

"ఈ శరీరము గుణములు మరియు ఇంద్రియముల సంచీ, మరియు కఫవాత పిత్తము లనెడి త్రిధాతువులు గల త్రికూటము దీనియందే పంచమహాభూతములు కలియును. మరియు యిది అతిభయంకరమైనది. వివరించి చెప్పవలెననిన, యిది అయిదు కొండెలు గల వృశ్చికముతో సమానమైనది, లేదా అయిదు వైపులనుంచి మండుచున్న భయంకరమైన అగ్నిగా దీని నెరుంగవలెను. లేదా యీ జీవరూపమున నున్న హింసా ప్రవృత్తిగల సింహమునకు లభించిన జాలివొంద నగు, లేళ్ళు నివసించు ప్రదేశముగా నెరుంగవలెను, ఈ విధమగు శరీరమునందుండి నిత్యబుద్ధి యొక్క బాకును అనిత్యభావ మనెడి పొట్టలో పొడిచి నిశ్చింతుడుకానివా డెవడుండును? కాని ఓ అర్జునా! జ్ఞాని యగువాడు యీ శరీరము వహించినంతకాలము ఎన్నడును ఆత్మఘాతము నొనర్పడు. మరియు శరీరపాత మైన పిదప ఆతడు ఆత్మతత్త్వమున కలసి ఏకరూపు డగును. యోగులగు వారు తమకు గల యోగజ్ఞాన సామర్థ్యమువలన కోట్లకొలది జన్మములను దాటి ఏ ప్రదేశమున ప్రవేశింతురో మరియు యీప్రదేశము విడచి మ. బయట కెచ్చటకును పోమని చెప్పుదురో ఏది నామరూపాత్మక భూతసృష్టికి అవలి ఒడ్డో, ఏది నాదమునకు అవలిఒడ్డున గలదియో మరియు తురీయావస్థకు జన్మ స్థానమో, దేనిని పరబ్రహ్మమందురో

నదులన్నియూ సముద్రమునందు లీనమగు రీతిని దేనియందు మోక్షము మొదలుగాగల పరమ గతులన్నియూ లీనమగునో, ఆ పరబ్రహ్మ ప్రాప్త్యానంద సుఖములు తమంతతాము భూత కోటి యొక్క భేదభావమునకు తమమనస్సునందు చోటివ్వక ఆత్మబుద్ధి ద్వారా అన్నింటి యెడలను సమభావముతో వ్యవహరించు వారియొక్క పాదములను కడుగుటకై వచ్చును. కోట్లకొలది దీపములలోగల ప్రకాశము ఒకేవిధముగను మరియు సమభావముగను వుండురీతిని ఆ అనాదియగు పరమాత్మ కూడా ఎల్లప్పుడు అంతటను సమానరూపమున నివసించుచుండును. ఓఅర్జునా! తన జీవితావసయందే యీ విధమగు సమత్వమును అనుభవించునట్టి పురుషుడు మరి ఎన్నడును జననమరణ బంధనమున పడడు. కావుననే, నేనుకూడ అట్టి భాగ్యవంతుడగు పురుషుని మాటిమాటికి స్తుతించుచుందును; ఏలనన, అతని దృష్టి సదా సమభావమునందే లగ్నమై యుండును.

ప్రకృత్యైవ చ కర్మాణి క్రియమాణాని సర్వశః
యః పశ్యతి తథాఽఽత్మాన మకర్తారం స పశ్యతి॥ 29

" ఏమానవుడు 'మనస్సు మరియు బుద్ధిమొదలగు సమస్తేంద్రియముల ద్వారా ప్రకృతియే సమస్తకర్మలను చేయునని' బాగుగా నెరుంగునో, ఇంటియందు వసించువాడే పని - పాటుల నన్నింటిని చేయును గాని, ఇల్లు తనంతట తానేపనిని చేయదని ఎవడెరుంగునో, లేదా ఆకాశమున మేఘములు స్వేచ్ఛగా తిరుగుచుండునే గాని ఆకాశము తానెన్నడును కదలనిరీతిని, ప్రకృతికూడ ఆత్మతేజమువలన, త్రిగుణముల సహాయముతో అనేకవిధములగు ఆటలను ఆడినప్పటికిని, ఆ ఆట లన్నింటియందును ఆత్మ కేవలము కేంద్రీయ స్తంభమువలె ఉదాసీనముగా నుండునే గాని, అది యీ ఆటలనేమాత్రము ఎరుగదనెడి నిశ్చిత జ్ఞానప్రకాశము పడిన అంతఃకరణముగల వానిని కర్తృత్వ హీనుడగు ఆత్మయొక్క వాస్తవిక తత్త్వము నెరింగిన వానినిగా నెరుంగ వలయును.

యదా భూతపృథగ్భావ మేకస్థ మనుపశ్యతి ।
తత ఏవ చ విస్తారం బ్రహ్మ సమ్పద్యతే తదా ॥30॥

"ఓ అర్జునా ! వాస్తవముగ చూచినచో, మానవుని దృష్టియందెప్పుడు భూతకోటి యొక్క ఆకృతులందలి నానాత్వభేద భావము వుండదో, మరియు ఆ ఆకృతులన్నియు ఏకరూపముగ కాన్పించ సాగునో, అప్పుడే ఆతనికి 'యివన్నియు బ్రహ్మ స్వరూపములే' యని ప్రతీతమగును. నీటియందు అలలు, స్థలములందు మృత్తికాకణములు, రవిమండలమునందు కిరణములు, శరీరమున అవయవములు, మనస్సునందు భిన్నభిన్న భావములు లేదా ఒకే అగ్నియందు అనేక సాకారపు నిప్పురవ్వలూవుండు రీతిని" యీ భూతాకారములన్నియు అ ఏకాత్మవేనని జ్ఞానదృష్టికి కాన్పించ సాగినప్పుడే మానవునకు బ్రహ్మ సంపత్తియనెడి ఓడచేజిక్కును. అప్పుడా మనుష్యుడు ఎటుచూచిన అటు అతనికి కేవలము బ్రహ్మ స్వరూపమే కాన్పించును. మరియు ఆతడందు వలన అపారమగు సుఖమును పొందును. ఓ అర్జునా, ఈ తలంపుతోనే నీకు ప్రకృతి పురుషుల వ్యవస్థను బోధించితిని. అమృతము లభించినటులును, లేదా దాచియుంచిన ధనము లభించినటులను నీకీ పరమయోగ్యతా లాభము కలిగినది. కాని ఓ అర్జునా, నీకీ విషయము పూర్తిగా అనుభవములోనికి రానంతవరకు నీ మనస్సున దీనిని గురించిన దృఢనిశ్చయము కలుగ నేరదు. అయినప్పటికిని, మహత్త్వ పూరితమగు ఒకటి రెండు సంగతులను నీకు చెప్పదలచితిని. ముందుగా నీ మనస్సును నా వైపు మరల్చి నేను చెప్పునట్టి విషయములను వినుము " అని శ్రీకృష్ణుడా పైవిషయములను చెప్పసాగెను. అర్జునుడు తన చిత్తమును ఏకాగ్రమొనర్చి విన నారంభించెను.

అనాదిత్వాన్నిర్గుణత్వా త్పరమాత్మాఽయ మవ్యయః ।
శరీరస్థోఽపి కౌన్తేయ న కరోతి న లిప్యతే ॥ 31

శ్రీకృష్ణు డిటులచెప్పెను. ఓ అర్జునా,సూర్య ప్రతిబింబము నీటియందు పడును, కాని, ఆనీరు ఆ సూర్యునకంటదు. పరమాత్మస్వరూపము యిట్టి

సూర్యునివంటిది. ఏలనన, సూర్యుడు నీటికి పూర్వమూవుండెను. అటుతరు వాతకూడా వుండును. మరియు ఓ అర్జునా, కేవలము ఆమధ్యకాలమునందు మాత్రమేఆతడు ప్రతిబింబరూపమునలోకులకు ఆనీటియందు పడియున్నటుల కాన్పించును; కాని, వాస్తవమునకు ఆతడు యథాప్రకారముగనే వుండును. 'ఆత్మ శరీరమునం దుండును' అని చెప్పుటకూడ సమంజసము కాదు; ఏలనన, అది ఎచ్చటనున్నదో అచ్చటనే, స్వాయముగ తనయందు తాను తన స్థానమునందే వుండును. ఎటులనిన, అద్దమునందు ప్రతిబింబము పడినప్పుడు, అద్దమునందు ముఖమున్నదని లోకులు చెప్పుకొనురీతిగనే యీ ఆత్మ శరీరమునం దున్నది — అనుమాటకూడ చెప్పబడుచున్నది. ఆత్మతో శరీరమునకు సంబంధము గలదని చెప్పుటకూడ పూర్తిగా నిరర్థకమే. ఎన్నడైన వాయువుకు యిసుకరేణువులతో సంయోగము కలుగునా? అగ్నినీ ప్రత్తినీ రెంటినీ కలిపి ఒక్కటిగా బంధించునటు దార మేదైన గలదా? ఆకాశమునకూ పాషాణమునకూ ఎటుల సంబంధ మేర్పరిచ నగును? వీటిలో ఒకటి తూర్పుదిశకు పోవు స్వభావము గలది మరొకటి పడమర దిశకుపోవు స్వభావము గలదియూ యైయున్నది. రెండు విరుద్ధము లగు దిక్కులకు పోవు యాత్రికులు మార్గమున ఎదురుపడుటవంటి సంబంధమే — ఆత్మకూ శరీరమునకూ గలదు. ప్రకాశము మరియు అంధకారము — జీవితుడు మరియు మృతునియందూ ఎట్టి పోలిక గలదో, అట్టి పోలికయే ఆత్మకూ మరియు శరీరమునకూ గలదు. రాత్రి మరియు పగలు బంగారము మరియు ప్రత్తియందు ఎంత భేదముకలదో ఆత్మ మరియు శరీరమునందుకూడ అంత భేదము గలదు. ఈ శరీరము పంచ భూతములతో సృష్టింపబడినది, కర్మబంధములచే బంధింపబడినది. మరియు జనన మరణములనెడి సుడిగుండమున శాశ్వతముగా తిరుగుచుండునట్టిదీ యైయు న్నది. ఈ శరీరము కాలుడనెడి అగ్నియొక్క ముఖమున పడిన అతి చిన్నదగు వెన్నముద్ద వంటిది. ఈగ తన రెక్కలను విదలించుకొనుటకు పట్టునంత

(7)

స్వల్పకాలములో యీ శరీరము నాశన మొందును. సంయోగవశమ్మున యీ శరీరము అగ్నిలో పడిపోవుచో వెంటనే బూడిదయై పోవును; అట్లు గాక కాకులు, కుక్కలచేత జిక్కినచో అది విష్ఠా (మలము) రూపము గనే యుండును. ఈ రెండింటను ఏఒక విధముగను కాకున్నచో అది, పురుగులపోగుగా నగును. కాని ఓ అర్జునా! యీ పరిణామములలో ఏ విధమైనదిగా మార్పు చెందినను, అది శరీరమునకు చెడుగే. శరీరము యొక్క గాథ యిట్టిది. కాని ఆత్మయో, అది అనాదియగుటచే శాశ్వతము. మరియు స్వయంపూర్ణమునై యున్నది. అది నిర్గుణమగుటవలన కళాసహితమూ (పూర్ణము) కాదు, కళారహితమూ (అపూర్ణము) కాదు. అది కర్మలు చేయనదీకాదు, చేయునట్టిదీ కాదు, సూక్ష్మమైనదీ కాదు, స్థూలమైనదియు కాదు. అది రూపము లేనిది, అందుచే దానికి ఆభాసగాని నిరాభాసగాని, ప్రకాశముగాని, అప్రకాశముగాని, అల్పత్వముగాని విస్తృతత్వముగాని – యిట్టివేవియూ గలవని చెప్పజాలము. అది శూన్యస్వరూపము, అందువలన, అది బోలుదీగాదు. గట్టిదీగాదు, ఏదియైన వున్నదీగాదు ఏదియూ లేనిదీ గాదు, మూర్తివంతమూగాదు, మూర్తిరహితముగాదు. అది కేవలము ఆత్మరూపము. అందుచే, అందు ఆనందమూ లేదు, ఆనందము లేకపోవుటయూ లేదు, ఏకత్వమూ లేదు, అనేకత్వమూలేదు. అదిముక్తమూకాదు, బంధింపబడినదియూ కాదు. అది అలక్ష్యమైనది, అందుమూలమున, అది యింతవున్నది. అంత వున్నది, అది తనంతతానే చేయబడినది. యితరులచే తయారు చేయబడినది. అది మాట్లాడును లేదా మూగది – అని చెప్పుటకు వీలుకానిది. అది సృష్టితో పాటు జన్మించుటయూలేదు, సృష్టిసంహారముతోపాటునాశనమూ చెందుట లేదు; ఏలనన, అది ఉత్పత్తి మరియూ నాశనములు రెంటికీ లయ – స్థానమై యున్నది. అది అవ్యయము, అందుచే, అది కొలచుటకుగాని వర్ణించుటకు గాని వీలుకానిది; అది పెరగదు, మరియు తరగదు, అది ఎన్నడును సారము

లేనిదీ కాదు, మరియు అంతమూ పొందదు. ఇట్టి స్థితిలో, ఇట్టి స్వరూపమున ఆత్మ వున్నప్పుడు ఆత్మ శరీరమునం దుండునని చెప్పుమాటలు ఓ సఖుడవగు అర్జునా, మఠముయొక్క ఆకారము ననుసరించి ఆకాశమునకు నామకరణము చేయుట వంటిది. ఆత్మకూడ ఆ ఆకాశమువలె సర్వవ్యాపి. శరీరాకృతులు వచ్చును-పోవును కాని ఆత్మ ఒకేరీతిని వుండును. రాత్రింబవళ్ళు నిరంతరము వచ్చుచూ పోవుచుండురీతిని, ఆత్మయొక్క శక్తి వలన యీ శరీరములు కూడ ఏర్పడుచుండును. మరియు నాశమొందుచుండును. కావుననే, ఆ ఆత్మ యీ శరీరమునం దున్నప్పటికినీ దేనినీ చేయించదు. మరియు ఏదియును చేయదు. మరియు ఎదుటకు వచ్చిన కర్మలతో దానికి ఏ విధమగు సంబంధమూవుండదు, కావున దాని స్వరూపమునం దెన్నడును ఏ విధమగు లోటూ రాదు. మరియు పూర్ణత్వమును రాదు; అది శరీరమం దున్నప్పటికిని, శరీర భావములతో ఎన్నడును లిప్తము కాదు.

యథా సర్వగతం సౌక్ష్మ్యాదాకాశం నోపలిప్యతే
సర్వత్రావస్థితో దేహే తథాత్మా నోపలిప్యతే॥ 32

"ఆకాశములేని ప్రదేశమేదియు లేదు; కాని ఏ ప్రదేశముయొక్క మాలిన్యముగాని దోషముగాని దానిని మలిన పరచజాలదు. దూషితముగ చేయజాలనూ లేదు. ఇదే విధమున, ఆత్మకూడ అన్నిప్రదేశము లందును, అన్నిశరీరము లందును గలదు, కాని అది ఎన్నడును ఏ ప్రదేశము లేక శరీరముయొక్క సాంగత్య దోషమువలన మలినము కానేరదు. నీకీవిషయము మాటిమాటికి చెప్పుటలోగల ఉద్దేశ్యము, 'క్షేత్రజ్ఞుడు వాస్తవమునకు క్షేత్రహీనుడని బోధపడునటుల చేయుటయే'.

యథా ప్రకాశయత్యేకః కృత్స్నం లోకమిమం రవిః॥
క్షేత్రం క్షేత్రీ తథాకృత్స్నం ప్రకాశయతి భారత॥ 33

"సూదంటురాయి యొక్క సంసర్గము వలన యినుము చలించును, కాని యినుమెన్నడును సూదంటురాయి కానేరదు." క్షేత్రము మరియు

క్షేత్రజ్ఞునికి గల సంబంధముకూడ యిట్టిదే. దీప ప్రకాశమున యింటిపను లెల్ల చేయబడును, కాని దీపమునకు మరియు యింటికి అపారమగు భేదము గలదు. ఓ అర్జునా ! కొయ్యలోపల అగ్ని వుండును అంతమాత్రము చేత 'అగ్నియే కొయ్య' అనుటకు వలనుపడదు. ఈదృష్టితోనే క్షేత్రజ్ఞుని గురించి కూడ భావించవలెను. ఆకాశము మరియు మేఘములు, సూర్యుడు మరియు మృగజలము నందునూ గల భేదమును చక్కగా బోధపరుచుకొనినచో క్షేత్రజ్ఞుడు మరియు క్షేత్రమునందు గల భేదము కూడ బోధపడును. ఆకాశము నందుండెడి సూర్యుడు భిన్న భిన్నములగు భువనముల నన్నింటిని ప్రకాశింపజేయు రీతిని క్షేత్రజ్ఞుడు కూడ భాసమాన మగుచున్న క్షేత్రముల నన్నింటిని ప్రకాశింప జేయును.

క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞయో రేవ మన్తరం జ్ఞాన చక్షుషా ।
భూతప్రకృతి మోక్షం చ యే విదుర్యాన్తి తే పరమ్ ॥34॥

క్షేత్రము మరియు క్షేత్రజ్ఞునియందు గల భేదమును గురించిన జ్ఞానము కలిగిన బుద్ధిమాత్రమే వాస్తవదృష్టిగల దగును. మరియు అదియే శబ్దార్థముయొక్క సారాంశమును సరిగా గ్రహించగలదు. క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞ భేదము నెరుంగుట కొరకై గొప్ప గొప్ప బుద్ధిమంతులగువారు జ్ఞానులను పూజించి వారిని ఆశ్రయించుకొని యుందురు. ఇది ప్రాప్తించుట కొరకే మహనీయులు శాస్త్రియనెడి ధనమును కూడబెట్టుదురు. మరియు శాస్త్రాధ్యయనము నొనర్తురు. ఈ జ్ఞానమును ఆశించియే కొందరు యోగాభ్యాస మనెడి ఆకసమున ఎగురుటకు సాహసింతురు. కొందరు శరీరాది సమస్త పరిగ్రహములను గడ్డిపోచవలె భావించి మహాత్ముల పాదసేవారతు లగుదురు. ఈ విధమున లోకులు భిన్న భిన్న మార్గములద్వారా జ్ఞాన లాలసచే ప్రేరితులై ముందుకుపోవుటకు ప్రయత్నింతురు. ఈ విధములగు ప్రయత్నములద్వారా వాస్తవమైనటువంటి క్షేత్ర క్షేత్రజ్ఞ భేద జ్ఞానమును పొందిన వారికి నేను మిక్కుటమగు ప్రేమతో హారతు లిత్తును.

మరియు మహాభూతాది అనేక భేదభావములతో కూడియుండిన దే మాయావిని యగు ప్రకృతి విస్తరించియున్నదో, ఏది శుకనళికాన్యాయముచేవాస్తవమునకు బంధకరము కాకున్నప్పటికిని తమతమ భావనల ననుసరించి 'ప్రకృతి వాస్తవమునకు పురుషునకు భిన్నమైనది మరియు వేరైనది' యనెడి భావము తమ అంతఃకరణమున గలవారికి 'త్రాటిని చూచి సర్పమని భ్రమించినవానికి ఆ భ్రాంతి తొలగినప్పుడు యిది త్రాడే యనెడి నిజమైన జ్ఞానము కలిగిన రీతిగ బంధకారిరయో, లేదా ముత్తెపుచిప్పను చూచి వెండి యని భ్రాంతి చెందినవానికి ఆ భ్రాంతి తొలగిన పిమ్మట దానియొక్క వాస్తవిక రూపము కాన్పించ మొదలిడురీతిని, యిట్టి భావము గలవారే బ్రహ్మస్వరూపమును పొందుదురు. ఏది ఆకాశముకంటె కూడ విశాలమైనదో, ఏది అవ్యక్త ప్రకృతికి ఆవలితీరమున గలదో, ఏది ప్రాప్తించిన పిమ్మట సామ్యము మరియు అసామ్యము లనెడి భేదభావ మించుకయు మిగిలియుండదో, దేనియందు ఆకారము, జీవత్వము మరియు ద్వైతములు ఎన్నడు వుండనేరవో, ఏది శుద్ధద్వైత హీనమైనదో, అట్టి పరమ తత్త్వ స్వరూపమును ఆత్మా నాత్మ వ్యవస్థ నెరింగిన వారు మాత్రమే 'రాజహంస అసారమునుండి సారమును మాత్రమే గ్రహించు రీతిని' పొందగలరు."

ఈ రీతిని శ్రీకృష్ణుడు తనకు పరమ ప్రియుడగు అర్జునునకు ఆత్మా నాత్మ తత్త్వమును సర్వవిధముల స్పష్టీకరించిచెప్పెను. ఒక కలశమందలి జలము మరొక కలశమున గుమ్మరించిన రీతిని శ్రీకృష్ణుడు తన వద్దగల ఆత్మజ్ఞానము నంతను ఏ మాత్రమూ మిగుల్చుకొనకుండా అర్జునునకు ప్రసాదించెను. ఇచ్చట యిచ్చువాడెవడు? మరి పుచ్చుకొనువాడెవడు? ఫలనన్నా నరుడగు అర్జునుడు కూడ నారాయణుడేగదా! శ్రీకృష్ణుడు కూడ స్వయముగా 'అర్జునుడు కూడ నేనే' నని అంగీకరించుచున్నాడు, పూర్తాంశ మేమున్నను శ్రీకృష్ణుడు తన జ్ఞానమునంతను అర్జునునకు అర్పించెను. కాని, దీని పరిణామము, అర్జునుని మనస్సునకు ఏవిధముగను తృప్తికలుగ దాయెను.

ఆతని జ్ఞానశ్రవణ లాలస యింకనూ అధికము కాసాగెను. దీపపుకొడి దులిపిన తరువాతను, మరియు నూనె నింపిన పిమ్మటను దీపప్రకాశము యింకనూ అధికమగు రీతిని యీ శ్రవణమువలన అర్జునుని అంతఃకరణముయొక్క ఉత్సుకత్వము యింకనూ పెంపొందెను. భోజనము వడ్డించు గృహిణి చతురురాలు, సుందరి, మరియు ఔదార్యమూ గలదైవుండి, భోజనము చేయువారు కూడ రసజ్ఞులై వున్నప్పుడు వడ్డించువారి హస్తమూ భుజించువారి హస్తమూ తీరికలేకుండా వుండును. ఈ సమయమున శ్రీకృష్ణుని స్థితికూడ యిటులనే వుండెను. అర్జునునకు గల శ్రవణోత్సుకతను చూడగనే భగవానుడగు శ్రీకృష్ణునకు కూడ యింకనూ ఉపన్యసింపవలెననెడి ఆసక్తి కలిగెను. అనుకూలమైనగాలి వీచినప్పుడు మేఘములు వచ్చి ఆకసమున ఏకత్రిత మగురీతిని, లేదా చంద్రదర్శనముచే సముద్రమునపోటువచ్చురీతిని, శ్రోతలు ఉత్సాహము చూపించినప్పుడు వక్తకుకూడ ఉత్సాహము యినుమడించును. అంత సంజయు డిట్లనెను– "ఓ ధృతరాష్ట్రరాజా ! ఇప్పుడు శ్రీకృష్ణుడు జగత్తునంతనూ ఆనందముతో నింపివేయ నున్నాడు. మీరా వృత్తాంతమును వినుడు" ఈరీతిని మహాభారతమున శ్రీవ్యాసదేవుడు తన అగాధమగు బుద్ధిబల ముచే భీష్మ పర్వమున చెప్పినగాథ యందలి శ్రీకృష్ణార్జున సంవాదమును నేను సుందరము మరియు శిష్టమూనగు దేశభాషలో వివరించి చెప్పితిని. ఇక నేను చెప్పనున్నది శుద్ధ శాంతరసమునకు చెందిన గాథ. అది శృంగార రసమునుకూడ తనముందు తుచ్ఛమైనదిగ నొనర్చగల దనుటలో ఏమాత్రము సందియములేదు. నాది దేశభాషగానే వుండును. కాని, అది లలిత సాహిత్య సంజీవినిగా నుండి, తన మాధుర్యము ముందు అమృతమును కూడ మధురము లేనిదిగ చేయునంత కౌశలముతో రచియించెదను. దేశభాషలో చెప్పబడిన యీ మాటలు తమ రసార్ద్రమగు శీతలత్వము వలన చంద్రునితో దీటువచ్చినవిగా నుండును, మరియు దీని రసాళుత్వ మనెడి సుడిలోబడి స్వాయముగ నాద బ్రహ్మముకూడ లీనమైపోవును. ఈ శబ్దరచనమువలన పిశాచముల అంతఃకరణ మునందుకూడ సాత్వికవృత్తితోకూడిన స్రోతస్సులంపొంగులు పెట్టును. మరియు

దీనిని వినుటవలన మహాత్ముల మనస్సులకు ఆత్మసమాధి సిద్ధించును. నేనిప్పుడు వెలువరించనున్న వాగ్విలాసముచే విశ్వమంతయు గీతార్థముచే ఓతప్రోతమై నిండిపోవును. మరియు నేను యీ జగత్తునకంతకుగాను ఒక ఆనందమయ మందిరమును నిర్మించెదను. వివేకముకూడ మాట్లాడ మొదలిడునటులును, చెవులూ మరియు మనస్సూ సార్థకమగురీతిని, ప్రతి ఒక్కనికి బ్రహ్మవిద్య ప్రాప్తించురీతిని, లోకులందరికినీ యీ కనులతోనే పరమాత్మ తత్త్వ దర్శనము కాసాగురీతిని అందరకును సుఖ పర్వమగు రీతిని, మరియు విశ్వమున కంతకు బ్రహ్మజ్ఞాన ప్రాప్తి యనెడి ప్రయోజనము కలుగువిధముగను నే నిప్పు డుపన్యసించెదను. విషయ మేమన, శ్రేష్ఠుడగు నివృత్తినాథుని కృపాప్రసాదము నాకు ప్రాప్తించినది. ఇందువలననే నేను ఉపమ మరియు శ్లేషాదులరాశిని కూర్చెదను. మరియు గ్రంథమందలి ప్రతి పదార్థమునూ అతివివరముగ తెలిపెదను. ఈ ఉద్దేశ్యము సిద్ధించుటకై నా పరమసంపన్న గురుదేవుడు నన్ను వాక్ప్రాగల్భ్యము మరియు అర్థజ్ఞానముచే పరిపూర్ణు నొనర్చెను. నా గురుదేవుని కృపాసహాయముచే నేనేదిచెప్పిన అది అంగీకరింపబడును. మరియు నేనిందువలననే మీ వంటి శ్రోతల ఎదుటకూడ గీతార్థమును ప్రవచించుటకు సంసిద్ధుడ నైతిని. మహాత్ములగు మీ చరణసన్నిధికి నేను వచ్చితిని. అందుచే నా మార్గమున ఏ విధమగు అడ్డంకూ కలుగ నేరదు. మహారాజా! సరస్వతి కడుపునుండి పారబాటునైన ఎన్నడైన మూగవాడు జన్మించునా? లక్ష్మీదేవిలో ఏదైన సాముద్రిక శుభలక్షణము కొరవడుట ఎన్నడైన సంభవించునా? కావున మీవంటి మహాత్ములవద్దకు నేను వచ్చినప్పుడు నానోటినుండి అజ్ఞానముతో కూడిన ఏమాటయూ రారాదు. అందుచే 'నా ఉపన్యాసమువలన నవరసములను వర్షింప జేయుదు'నని చెప్పుచున్నాను. మీరుమాత్రము నాకుమాట్లాడుటకు అవకాశ మిచ్చినచాలును. అంతట యీ జ్ఞానదేవుడు గీతాగ్రంథముయొక్క అర్థము నంతను అతి విస్పష్టముగా చెప్పివేయును.

తెలుగు జ్ఞానేశ్వరి

పదునాల్గవ అధ్యాయము

ఓ ఆచార్య దేవా, నేను నీకు జేజేలు పలికెదను. దేవత లందరి యందు మీరే శ్రేష్ఠులు. బుద్ధి యనెడి ప్రభాత సమయపు సూర్యుడు మీరే. ఆత్మభావనను మీరే సాక్షాత్కరింప జేసెదరు. ఈ నానాస్వరూప ములుగా గల పంచభూతాత్మక సృష్టితరంగములు లేచెడి సముద్రము మీరే. మీ యిట్టి స్వరూపమునకు జయజయలు. ఓ దుఃఖిత బాంధవా, అఖండ కృపాసముద్రుడవు మరియు శుద్ధమగు ఆత్మవిద్యకు ప్రియమైన ప్రభువు నగు గురుదేవా! వినుడు. మిమ్ము గాంచనివారికి యీ మాయావిశ్వమును మీరు చూపింతురు. మరియు వారిపట్లనే యీ నామరూపాత్మక వస్తుజాత మును ప్రకటింతురు. పరుని దృష్టికి భ్రమను కలిగించుటనే కనికట్టు యందురు. కాని మీ అద్భుతమగు కౌశల మెట్టిదనిన మీ స్వరూపమును మీరే స్వయముగ మరుగు పరచెదరు. ఓ గురురాజా! మీరే యీ విశ్వమునకు సర్వస్వమునైయున్నారు. ఇదంతయూ మీ నాటకమే. మీరు కొందరికి మాయను తోపింపజేతురు. మరికొందరికి ఆత్మ బోధ కలిగింపజేతురు. మీ యిట్టి స్వరూపమునకు నేను నమస్కరించు చున్నాను. ఈజగత్తున 'అప్' (జలము) అనుదానికి మీ శబ్దముల వలననే మాధుర్యము ప్రాప్తించినదని – నా బుద్ధికి తట్టుచున్నది. భూమికి 'ఓర్పు' యనెడి గుణము మీవలననే లభించినది. సూర్యుడు, చంద్రుడు మొదలుగా గల యీ జగత్తున ఉదయించెడి తేజోవంతులగు పిషాయిల తేజమును మీ ప్రతిభ వలననే తేజస్సు లభించుచున్నది. వాయువు యొక్క చాంచల్యమును

కూడ మీ దివ్య సామర్థ్యమే. మరియు ఆకాశము కూడ మిమ్ము ఆశ్రయించియే యీ దాగుడుమూతల ఆటను ఆడుచున్నది. సారాంశ మేమనగా మీ సామర్థ్యము వలననే యీ మాయ యంతయు జనించును. మరియు జ్ఞానమునకు దృష్టి లభించును. ఈ రీతిని, వేదములు కూడ మిమ్ము వర్ణించి వర్ణించి అలసిపోయినవి. మీ ఆత్మ స్వరూపదర్శనము కానంతవరకు వేదములందలి వర్ణనాశక్తి చక్కగా ఉపకరించును; కాని, ఆత్మస్వరూపమునకు సమీపమునగల మజిలీని చేరగనే వేదములూ, నేనూకూడ మూగవాళ్ళమై ఒకేపంక్తియందు కూర్చుందుము. నలువైపులను సముద్రమే వ్యాపించి యుండి, ఒక్క బుద్బుదముకూడ విడిగా కాన్పించనప్పుడు పెద్దపెద్ద నదులజాడ దీయుటనే మానివేయవలెను. సూర్యుడు ఉదయించినప్పుడు చంద్రుడు మిణుగురు పురుగువలె కాంతిహీనుడగును, ఇదేవిధమున, మీ ఆత్మస్వరూపమునందు వేదములు మరియు నేను - యిద్దరమును ఒకేవిధముగ నగుదుము. అట్టిస్థితిలో, ద్వైతముయొక్క ఊరు - పేరులే నాశనమొంది, పరావాణితో పాటుగా వైఖరీవాణికూడా లోపించినప్పుడిక నేనే నోరు పెట్టుకొని మిమ్ము వర్ణించగలను? కావుననే నేను మిమ్ము స్తుతించుట యనెడి సుడిగుండమున పడను. మరియు నిశ్శబ్దముగ మీ చరణములకు వంగి ప్రణమిల్లుటయే శ్రేష్ఠమైనపనియని తలంతును. కాన ఓ గురుదేవా, మీరే స్వరూపముతోనైన నుండుదురుగాక! నేనా స్వరూపమునకే వందనము లర్పింతును. ఓ ప్రభూ, నేనీ గ్రంథరచన మొనర్చుటలో సఫలుండ నగునటుల నన్ననుగ్రహింపుడు! ఇక మీరు మీ అనుగ్రహమనెడి మూలధనమును తీసి, నాబుద్ధియనెడి సంచిలో దానిని నింపుడు మరియు నాకు జ్ఞానపదవిని లభింపజేయుడు. దీనిని ఆధారముగ గొని నేను వ్యావహారికముగ ముందుకు సాగెదను. మరియు మహాత్ముల కర్ణములకు వివేక - వచనములనెడి కర్ణభూషణములను ధరింపజేతును. మీరు గీతయొక్క గూఢార్థ భాండారమును తెరచుడు. ఇదియే నా వాంఛ. మీరు నా నేత్రము

లకు మీ కృపయనెడి దివ్యాంజనమును పెట్టుడు. మీరు మీ నిర్మల కరుణా సూర్యుని 'నాబుద్ధి నేత్రములు చక్కగా వికసించి, సాహిత్యసంపద స్పష్టముగ కనిపించసాగు విధమున' ఉదయింపజేయుడు. ఓ స్నేహితు లందరియందును శ్రేష్ఠుడా! మీరుస్వయముగ వసంతకాలముగనై, మీప్రభావముచే నాబుద్ధియనెడి లతయందు కార్యమనెడి ఫలములను కాయింపజేయుడు. ఓ మహారాజా, మీరు మీ ఉదారమగు కృపాదృష్టిచే 'నాబుద్ధి యనెడి గంగానదిలో తత్త్వసిద్ధాంత రంగములనెడి వరద మిక్కుటముగ వచ్చురీతిని వర్షింపజేయుడు. విశ్వమునకు విశ్రాంతి స్థలమగు ఓ శ్రీగురుదేవా ! మీ అనుగ్రహమనెడి చందురునిచే నాకు స్ఫూర్తి యనెడి పున్నమను ప్రాప్తింపజేయుడు. మరియు ఆపూర్ణిమాదర్శనమగుట తోడనే, నా జ్ఞానమనెడి సముద్రమున వచ్చెడి పోటువలన, నా నవరస శ్రోతస్సులు పూర్తిగా నిండి పొంగులు పెట్టుచూ బయటకు పొరలి ప్రవహించునటుల అనుగ్రహించుడు.

ఇదంతయూ విని గురుదేవు లిటుల యనిరి - "ప్రార్థన మొనర్చుట యనెడి నెపముతో నీవు నన్ను స్తుతించ నారంభించితివి. ఇక యీవ్యర్థమగు స్తుతులను కట్టిపెట్టుము. జ్ఞానమనెడి సుగంధముచే నిండియున్న నా గ్రంథమును కొనసాగించుము. నాకుగల ఉత్సుకత్వమును వ్యర్థముగ తెంచివేయకుము". శ్రీ గురుదేవులు శెలవిచ్చిన యీ పలుకులను విని నేనిటుల అంటిని - "అదేమి మహారాజా! మీరిటుల ఎప్పుడు శెలవిత్తురా యనియే నేను ఎదురు చూచుచుంటిని. గరికమొక్కకు స్వాభావికముగనే చావులేదు. పైగా దానిమీద అమృత బిందువులు కూడ పడినచో యిక చెప్పవలసిన దేమున్నది ? ఇచ్చటి పరిస్థితికూడ అదే విధముగా నున్నది. అయినను నేను మీ కృపా ప్రసాదము వలన విపులముగను స్పష్టముగను మూలగ్రంథమందలి శబ్దములను వివరింతును. కాని నాకొక్క కోరిక గలదు- గురుకృపయనెడి గృహమందిడిన భిక్షవలన నా వాక్కునందు జీవుని మనస్సునం దుండెడి సందేహమనెడి నావ మునిగిపోయి వినవలెననెడి ఆసక్తి

అధికమగు నటుల మాధుర్యము ప్రాప్తించునటుల అనుగ్రహింపుడు" అన్నను. గడచిన పదమూడవ అధ్యాయమున శ్రీకృష్ణుడర్జునునకు క్షేత్రము మరియు క్షేత్రజ్ఞులయొక్క సంయోగమువలన యీ జగన్నిర్మాణ మగుచున్నదని చెప్పి యున్నాడు, మరియు గుణసంగము వలన ఆత్మ సంసారి యగుచున్నది. ప్రకృతి చేత జిక్కుటవలన ఆ ఆత్మ సుఖదుఃఖముల ననుభవించుచున్నది. మరియు తన కైవల్యస్వరూపమువలన ఆ ఆత్మ గుణములకు పూర్తిగా భిన్నమైనదై యున్నది. ఇట్టి స్థితిలో యీ అసంగునకు సంగ ప్రాప్తి ఎటుల కలుగుచున్నది? ఆ క్షేత్రజ్ఞునకు సుఖదుఃఖాదు లెటుల అనుభవించవలసి వచ్చుచున్నది? క్షేత్రము మరియు క్షేత్రజ్ఞుడు అనగా పురుషుడు మరియు ప్రకృతు లెటుల కలియుదురు? గుణము లెన్ని? వాని స్వరూపము లెట్టివి? అవి ఎటుల బంధకరము లగును? గుణాతీతుని లక్షణము లెవ్వి? ఈ ప్రశ్న లన్నింటికిని యీపదునాలుగవ అధ్యాయమున జవాబు లివ్వబడినవి. ఇక యీ విషయములను గురించి వైకుంఠపతి యగు శ్రీకృష్ణు లేమి చెప్పిరో వినుడు.

శ్రీ భగవానువాచ—

పరం భూయః ప్రవక్ష్యామి జ్ఞానానాం జ్ఞానముత్తమ్
యద్ జ్ఞాత్వామునయస్సర్వే పరాం సిద్ధిమితో గతాః ॥ ౧

భగవాను లిట్లనిరి— "ఓ అర్జునా, ఏకాగ్ర లక్ష్యముతో యీ జ్ఞానము నెరుంగవలెను. దీనిని నీకు అనేక యుక్తి వాదములతో తెలిపితిని; నీ కిప్పుడు మరల దాని ఉపపత్తిని తెలిపెదను; మరియు నేను నీకా 'పర' శబ్దముయొక్క ఉపపత్తినిగూడ దెలిపెదను. వాస్తవముగ చూచినచో యీ జ్ఞానమునాదియే; అయినప్పటికిని, యిది 'పరము' అనగా 'పరకీయము' అగుటకు గల కారణము, లోకులు వ్యర్థముగ ఇహలోక, పరలోకము లనెడి జగడ మును తెచ్చి పెట్టుటయే. మరియు, నేను దీనిని 'పరము' అనగా సర్వో

త్తమమనికూడా యుందును; ఇటులయనుటకు గలకారణము, సమస్తములగు జ్ఞానములూ గడ్డివరకల వంటివి, కాని యీజ్ఞానమో వాటినన్నింటిని కాల్చి బూడిదగ నొనర్చు అగ్నివంటిది. మర్త్యలోక స్వర్గలోకములను సత్యమైనవ విగా నంగీకరించి, యజ్ఞకర్మములే మంచివి యనుచూ భేదభావము వలన ద్వైతమునే సత్యముగ తోచునటుల జేయు జ్ఞానములన్నియు యీ జ్ఞానోదయ మైనతోడనే స్వప్నసమానముగ మిథ్యగా బోధపడును. గాలివీతలు అంత ముందు ఆకాశమున కలసి లీనమగురీతిని, లేదా సూర్యోదయమైన పిమ్మట చంద్రుడు మొదలగువారు కాంతిహీనులగు రీతిని, లేదా ప్రళయకాలమం దలి జలప్రసారమైన పిమ్మట నదీనదములన్నియు దానియందు లీనమగురీతిని యీ జానోదయమైన పిమ్మట తదితర జ్ఞానములన్నియు పూర్తిగా విలీనమై పోవును. కావుననే ఓఅర్జునా! యీ జ్ఞానమును తదితర జ్ఞానము లన్నింటి కంటెను ఉత్తమమైనదిగా ఎరుంగవలెను. ఓపాండవా! నామూలస్వయంసిద్ధ ముక్తస్థితినే మోక్షమందురు; జ్ఞానయోగమువలననే ఆమోక్షము లభించును. మరియు యీజ్ఞానానుభవమైన పిమ్మట బుద్ధిమంతుడగు శూరపురుషుడు జనన-మరణరూప సంసారమును తల ఎత్తనివ్వడు. మనస్సుతోనే మనస్సును నిగ్రహించి స్వాభావిక విశ్రాంతిని పొందు లోకులు, దేహధారులై యున్నప్పటికిని దేహాధీనులుకారు. వారు దేహబంధమునుండి పూర్తిగా విముక్తులగుదురు. మరియు నాతో సమానులుగా నగుదురు.

ఇదం జ్ఞాన ముపాశ్రిత్య మమ సాధర్మ్య మాగతాః ।
సర్గేఽపి నోపజాయన్తే ప్రళయే నవ్యథన్తి చ ॥ ౨

ఓ పార్థా! యిట్టివారు నానిత్యత్వమువలననే నిత్యులగుదురు. మరియు నా పరిపూర్ణత్వము వలననే పరిపూర్ణులగుదురు. నేను శాశ్వతానందముతో వాస్తవముగ పూర్ణరూపమున నుండు రీతిని, వారు కూడ అట్లే యుందురు. నా స్వరూప మేవిధముగ ఎంతగానుండునో వారిస్వరూపముకూడ అదేవిధముగ అంతయే యగును, ఘటము భిన్నమైన పిమ్మట అందలి ఆకాశముకూడ ఆకా

శతత్త్వములలో కలియురీతిని, లేదా దీపముయొక్క అనేకజ్యోతులు ఆరిపోయినప్పుడు ఆజ్యోతులన్నియూ ఆమూలజ్యోతి లేక తేజమున కలసిపోవు రీతిని, ఓ అర్జునా! ద్వైతమునకు సంబంధించిన జగడములన్నియు నశించిన పిదప, మరియు నీవు-నేను మొదలుగాగల భేదములన్నియు నశించిన పిమ్మట, నామ-రూపాత్మక పదార్థములన్నియూ వచ్చి ఒకేవరుసలోజేరును, మరియు అవియన్నియు ఒకటిగనే యగును. కావుననే, మరల సృష్టి జరిగినప్పుడు కూడవారు ఆ సృష్టియ వడి సుడిగుండమున చిక్కు పడనక్కరలేదు. వారు ఆనూతనసృష్టి యందుకూడ జన్మించ నక్కరలేదు. అటుతరువాత, ఆదిసృష్టి సమయమందుకూడ వారు దేహబద్ధులు కానక్కరలేదనిన,యికప్రళయకాలమము వారికి మృత్యు వెటుల ప్రాప్తించును? ఓ అర్జునా! కావుననే, ఈ జ్ఞానము ననుసరించువారు జనన - మరణ పరంపరను దాటుదురు. మరియు వారు నాస్వరూపమున విలీను లయ్యెదరు."

ఈరీతిని శ్రీకృష్ణు డర్జునునితో జ్ఞానమాహాత్మ్యము నింత ప్రేమతో, ఆతని మనస్సున యీ జ్ఞానమును పొందవలె ననెడి ఆసక్తి మరియు అనురాగమూ వృద్ధిపొందుటకు గాను చెప్పిరి. శ్రీకృష్ణుని యీ మాటలను వినుటచే అర్జునుని స్థితి ఒక విలక్షణమైనదిగ నగుచుండెను. అతని ప్రతి రోమము నందును చెవులు మొలచినవా - యన్నటుల కాన్పించ సాగెను. మరియు వాటి ఏకాగ్రత వలన ఆతడు తన్మయుడగు చుండెను. ఆపైని భగవానుని ప్రేమ ఆతనిని ఆవరించిన విధమును చూడగా, అది ఆకాశమునందు కూడ పట్టనంత అపారమైనదిగా నుండెను. అంతట భగవానులు అర్జునునితో నిటులనిరి - "ఓబుద్ధిమంతుడవగు అర్జునా! నేడు నా వక్తృత్వము ధన్యతను చెందినది. ఏలనన నా వాణికి తగిన యోగ్యుడగు శ్రోత వగు నీవు నాకు నేడు లభించితివి. త్రిగుణము లనెడి వేటగాడు నన్నేరీతిని దేహపాశమున బంధించునో మరియు మాయాసంగమువలన నే నేరీతిని అనేక జగత్తులను సృజింతునో వివరించెదను, సావధానుడవై వినుము.

మమ యోనిర్మహద్బ్రహ్మ తస్మిన్ గర్భం దధామ్యహమ్ ।
సమ్భవస్సర్వ భూతానాం తతో భవతి భారత ॥3॥

ప్రకృతిని క్షేత్రమనుటకు గల కారణము అది నా సంగమనెడి బీజము వలన భూతకోటి యనెడి పంటను పండించుటయే యైయున్నది. ఈప్రకృతియొక్క పేరే మహద్బ్రహ్మ; ఇందుకు గలకారణము, మహదాది తత్త్వము లన్నింటికిని యిది విశ్రాంతిస్థానమగుటయే. ఓ అర్జునా ! దీనివలననే వికారములకు నానావిధములగు బలములు ప్రాప్తించుచున్నవి; కావుననే దీనిని మహద్బ్రహ్మ యందురు. అవ్యక్తవాదులు దీనిని అవ్యక్తమందురు, సాంఖ్య మతస్థులు ప్రకృతియందురు. వేదాంతులు దీనినే మాయ యందురు. కాని ఓ జ్ఞాతవగు అర్జునా యీ విధముగాగల పేళ్ళ నెన్నింటిని వ్యర్థముగా చెప్పను. ఈ ప్రకృతియే అజ్ఞానమని నీవెరుంగుము. ఓఅర్జునా! తన ఆత్మస్వ రూపమును మరచిపోవుటయే యీ అజ్ఞానస్వరూపము, ఇదిగాక దీనియందు మరొక విశేషముకూడ గలదు. అదేదన దీపము వెలిగించి చూచినప్పుడు అంధకారము కనిపించని రీతిని, విచారణ స్ఫురించగానే యీ అజ్ఞానముకూడ తొలగిపోవును. పాలను నిప్పుపైపెట్టి గిరగిర త్రిప్పుచున్నచో మీగడకట్టదు, ఆ పాలను నిలుకడగ నుండనిచ్చినచో మీగడ కటును. జాగ్రదవస్థయూ గాక, స్వప్నమూ లేక, ఆత్మరూపసమాధియూ లేని గాఢనిద్రావస్థవలె, లేదా వాయువు వీచనప్పుడు ఆకాశతత్త్వము పూర్తిగా శాంతముగను నిలు కడ కలదిగను వుండురీతిని, యీ అజ్ఞానముకూడ అట్టిస్థితినే కలిగియున్నది. ఎదుట కనుపించుచున్న వస్తువు స్తంభమో లేక మనుష్యుడో తెలిపికొన లేనంత దుస్థితిలో నీ అజ్ఞానమున్నది. ఈ రీతిని ఆత్మవస్తువుయొక్క యదార్థ జ్ఞానమూ కలుగుటలేదు. అంతేగాక అది ఫలానా వస్తువు అనెడి దృఢనిశ్చ యమూ కలుగుటలేదు. సంధ్యా సమయమున పూర్తిగా పగలూవుండక, పూర్తిగా రాత్రియూ యుండని విధమున యీ అజ్ఞానముకూడ ఆత్మ వస్తువు

లకు విరుద్ధముగానూ వుండదు, అనుకూలముగానూ వుండదు. ఈ తీరున సత్యజ్ఞానము మరియు విరుద్ధజ్ఞానముల మధ్యనుండెడి సందేహావస్థనే అజ్ఞానమందురు; మరియు యీ అజ్ఞానమున చిక్కుకొనియున్న ఆత్మ తత్త్వమునే క్షేత్రజ్ఞుడందురు. అజ్ఞానమును వృద్ధిచేయుటయూ మరియు ఆత్మస్వరూపమును విస్మృత మొనర్చుటనే క్షేత్రజ్ఞునియొక్క విశిష్టలక్షణముగా నెరుంగవలెను. ఓ అర్జునా, ప్రకృతి మరియు పురుషుడు, లేదా క్షేత్రము మరియు క్షేత్రజ్ఞుల సంయోగ మన నిదియే. ఈ (సం) యోగము ఆత్మ తత్త్వముయొక్క స్వాభావిక ధర్మమే. ఇక, నీ అజ్ఞానమును అనుసరించి ఆత్మ ఆత్మస్వరూపమునే చూచును, కాని దానికి అది అనేక స్వరూపములుగా తోచును, మరియు యిటుల తోచుటవలన 'వీటిలో ఏ స్వరూపము నిజమైనదీ మరియు వాస్తవికమైనదో, ఏది అసత్యమైనదీ మరియు అవాస్తవికమైనదో' దానికి బోధపడదు. దరిద్రుడు ఉన్మాదియై 'నేను రాజును' అనిచెప్ప మొదలిడు నటుల, లేదా మూర్ఛనొందినవాడు మూర్ఛనుండి లేచిన పిమ్మట 'నేను స్వర్గలోకమునకు పోయి వచ్చితిని' అని చెప్పు విధమున, ఒక్కమారు దృష్టి భ్రమాపూరితమైన పిమ్మట ఏ ఏ పదార్థములు వున్నవిగా తోచునో, వాటి అన్నింటిని సృష్టియందురు. ఈ సృష్టి నా నుండి, అనగా మూల ఆత్మతత్త్వమునుండి ఉత్పన్నమగును. స్వప్నమునందు ఒకే మనుష్యుడు భ్రాంతివలన మేము పెక్కురుమనుష్యులము అని చెప్పురీతిని ఆత్మస్వరూపమును మరచిన పిమ్మట ఆత్మకూడ అదేవిధమగు స్థితి గలది యగును. ఇక నీకీసిద్ధాంతమును ఏ మాత్రము సంశయము లేకుండు రీతిని వివరించి చెప్పెదను. అయినప్పటికిని, నీవు దీనిని స్వయముగ అనుభవించుము. నాయీ అవిద్యయనెడి కాంత అనాదియు శాశ్వతయౌవనముతో నుండు నట్టిదియు మరియు అవర్ణనీయ గుణములచే కూడియున్నదియునై యున్నది. ఇది 'దీని స్వరూప మిట్టిది' అని ఎన్నడును ఏ విధముగను చెప్పుటకు వలను పడనిది. దీని వ్యాపకత్వము అసీమము మరియు అపరంపారమునై యున్నది.

ఇది నిద్రించుమానవులవద్ద వుండును. మరియు మేల్కొనియున్నవారికి దూర
ముగానుండును. నేనుస్వయముగ నిద్రించియున్నప్పుడిది మేల్కొనియుండి
ఆత్మసత్తుతో సంయోగమును పొందిన పిదపనే గర్భమును ధరించును. అటు
పైని యీమూలమాయ తన ఉదరమునందు ప్రకృతి జన్యమగు అష్టవికారము
లనెడి గర్భమును పెంపొందజేసికొనును. ఈప్రకృతి పురుషుల సంయోగము
వలన, ప్రథమమున బుద్ధితత్త్వము జన్మించును మరియు అంతట, బుద్ధితత్త్వ
ముతో ఓతప్రోతమై నిండియున్న మనస్సు జన్మించును. ఈ మనస్సుకు
యౌవనావస్థ వచ్చినప్పుడుఅహంకారతత్త్వమును కనును, మరియు ఆ
అహంకారమునుండి మహాభూతములు కలుగును, భూతములయొక్క స్వభావ
మెట్టిదనిన, అవి విషయములుమరియు ఇంద్రియములతో తమంతతామే సం
లగ్నమై యుండును; దీనివలనభూతములతోపాటు ఇంద్రియములు మరియు
విషయములు కూడ జన్మించును. వికారము లీరీతిని వృద్ధి పొందినప్పుడు
త్రిగుణములు వాటి వీపులపైనెక్కి కూర్చొనును, మరియు వాటి
తోడ్తోడనే వాసనకూడజన్మించును. నీటిసహాయము లభించగనే బీజముమొలక
రించసాగురీతిని నా సంయోగము లభించగానే అవిద్యయనెడి మూలమాయ
తనంతతానే అనేక నామ - రూపాత్మక జగత్తులనెడి అంకురములను
పుట్టించసాగును. ఇక నో సుజనశ్రేష్ఠా, ఆ గర్భమునకు రూపమెటుల
వచ్చునో చెప్పెదను వినుము. అందు, అండజములు, స్వేదజములు, ఉద్భి
జములు మరియు జారజములని నాల్గు విభాగము లేర్పడును. ఆకాశముమరియు
వాయువుయొక్క కలయిక వలన మణిజము లనబడెడి అండజమను పేరుగల
విభాగము జనించును. ఉదరమున తమస్సు మరియు రజస్సు - అనెడి గుణ
ములతోకూడియుండి తేజస్సుతోపాటు జలతత్త్వము ప్రాబల్యము వహించి
నప్పుడు స్వేదజ విభాగము జన్మించును. జలము మరియు పృథివీతత్త్వములు
ప్రాబల్యముగనున్న సమయమున, అందు కేవలము తమోగుణమే వున్నప్పుడు
నిమ్నకోటికి చెందిన స్థావరవర్గము జనించును. దీనిని ఉద్భిజవిభాగముగ నెరుంగ

వలెను. ఐదు కర్మేంద్రియములు మరియు ఐదు జ్ఞానేంద్రియములు పరస్పరము సహాయకములుగా కాసాగి, మనస్సు మరియు బుద్ధి మొదలగువానితో కూడియున్నప్పుడు జారజ విభాగము విడించును. ఈరీతిని మూలమాయ యనెడి గృహ మిట్టి విలక్షణమైన పుత్రుని గనును ఈ నాల్గు విభాగములు ఆతనికి నాల్గు కాళ్లూ చేతులూ నని ఎరుంగుము. మూలమైన అష్టవిధప్రకృతిని ఆతని మస్తకముగా నెరుంగుము. ప్రవృత్తి ఆతని బాగా పెరిగిన పొట్ట నివృత్తి వీన్నునుగ చెప్పు, అష్టదేవయోనులు ఆతని శరీరము యొక్క ఉపరి భాగములు. స్వర్గము ఆతనికి వికసించు కంఠ ప్రదేశము. మర్త్యలోకము ఆతని వక్షము, పాతాళలోకము ఆతనికి నడుమునకు క్రింద నుండు పిర్రిలు. త్రిలోకములయొక్క విస్తారమును యీ బాలుని యొక్క పెరుగుచున్న బాల్యావస్థ. ఎనుబదినాల్గులక్షల యోనులూ ఆతనికి ఎముకలు మరియు ప్రక్కటెముకలయొక్క సంధులునై యున్నవి. ఇట్టి బాలుడు దినదినప్రవర్ధమానుడు కాసాగెను. ఈమాయ ఆబాలుని అవయవములందు నానావిధములగు నామ-రూపములుగల నగలను అలంకరించి నిత్యనూతనమగు అజ్ఞాన దుగ్ధమును త్రాగించును. ఆబాలుని చేతులకు భిన్నభిన్న సృష్టులనెడి ఉంగరముల నామె ధరింపజేసెను. అందలి ప్రతి ఒక్క ఉంగరముయొక్క ప్రకాశము కొంత విలక్షణతను గలిగియుండును. ఈ విధమున, తన ఏకైక చరాచర స్వరూపుడగు ఆ ప్రతిమ సుందరబాలుని ప్రసవించి, ఆ ప్రకృతి తనను తాను ధన్యురాలినిగా తలంచుకొనసాగెను. ఈ బాలుని ప్రభాత కాలము బ్రహ్మ, మధ్యాహ్నకాలము విష్ణువు మరియు సంధ్యాకాలము శంకరుడును నై యున్నారు. ఈబాలుడు ఆటలాడియాడి అలసి పోయినప్పుడు మహాప్రళయమనెడి శయ్యపై స్వస్థుడై నిద్రించును; అటుపైన, నవీన కల్పోదయమైనప్పుడు విపరీత జ్ఞానముతో, అనగా అజ్ఞాన మోహముచే మేల్కాంచును. ఓ అర్జునా! యీ విధముగా అజ్ఞాన గృహమునందు ఈబాలుడు క్రీడించుచూ యుగపరంపరలనెడి అడుగులనిడసాగును. సంకల్పము మరియు

వికల్పము లీబాలునకు ప్రియమిత్రులు. మరియు అహంకారము ఆటలాడు కొనుటలో యీతనికి సహచరుడుగా నుండును. ఈ బాలుడు కేవలము సత్యజ్ఞానము వలననే అంతమొందును. ఈ రీతిని మాయ యీ విశ్వమును రచించినది. మరియు యీపనియందు నాశక్తిని అది ఉపయోగించు కొనెను.

సర్వయోనిషు కౌన్తేయ ! మూర్తయ స్సమ్భవన్తి యాః।
తాసాం బ్రహ్మ మహద్యోని రహం బీజప్రదః పితా ॥౪॥

"కావున, ఓ అర్జునా ! నేను తండ్రిని, మహద్బ్రహ్మ యను మూల మాయ తల్లియూ, యీ కాన్పించెడి జగత్తు మాకు పుత్రుడున్నూ అయి యున్నారు. కాని, నీవు సంసారమునం దనేక విధములగు శరీరములను చూచి నీ మనస్సున భేదభావమును కలుగనివ్వకుము. ఏలనన, మనస్సు మరియు బుద్ధి మొదలగునవన్నియు ఏకరూపముగలవే. ఒకేశరీరమున భిన్నభిన్న అవయవము లుండవా ? ఇదేరీతిని నానారూపములుగా కాన్పించు యీవిశ్వము మూలమం దొక్కటే. ఒకేబీజము నుండి వృక్షముయొక్క పెద్దవీ చిన్నవీయగు అనేకనేక ముల కొమ్మలు బయల్వెడలు రీతిని, లేదా మట్టినుండి ఘటమనెడి కొడుకు జన్మించు సంబంధమువలె, లేదా ప్రత్తితో తయారైన నూలుపోగుల గర్భమునుండి వస్త్ర మనెడి మనుమడు జన్మించు రీతిని లేదా సాగరమునకు తరంగము లనెడి సంతతి కలుగు నట్టి సంబంధము వలెనే యీ చరాచర జగత్తుతో నాకుకూడ అట్టి సంబంధమే వున్నది. కావుననే అగ్నియు మరియు జ్యోతియూ – రెండునూ కేవలము అగ్నియే అయినరీతిని యీ విశ్వ మంతయూకూడా నేనే. ఈ నిజమూ మరియు నిర్దోషమూ నగు జ్ఞానమును నీ మనస్సున దిటవుగ పదిలపరచు కొనుము. నేను స్వయముగ నన్ను నేనే భిన్నభిన్న శరీరములలో భిన్నభిన్నముగ కాన్పించునటుల చేతును. ఇటుల చేయుటకు గల కారణము, నేను ఉత్పన్నమొనర్చిన త్రిగుణము లనెడి బంధనమే యని నీవెరుంగుము. ఓ అర్జునా! స్వప్నములో మనము మన మరణమునే చూచు

రీతిని, లేదా కామెర్ల వ్యాధిచే రోగియొక్క కనులే పసుపువన్నె గలవిగా అయినప్పటికిని, ఆతనికి ప్రపంచమందలి వస్తువు లన్నియు పసుపురంగుగానే కాన్పించసాగురీతిని, లేదా సూర్యుడు ప్రకాశించిన పిమ్మట మేఘములు కన్పించురీతిని, మరియు మేఘములచే సూర్యుడు కప్పివేయ బడినప్పుడుకూడ ఆమేఘములు సూర్య ప్రకాశమువల్లనే కన్పించురీతిని, లేదా మన నీడను మనమే చూచి భయపడురీతిని (వాస్తవమునకు ఆ నీడ మనకు భిన్నమైనది కాకున్నప్పటికిని) నేనే అనేక విధములగు శరీరములను చూపించి భేదభావమును పొందెదను. ఈకార్యమునందు నాకొక బంధనము గలదు. దానిని తెలిపెదను వినుము. మన ఆత్మస్వరూపమునకు గలిగిన అజ్ఞానమువలననే 'నేను బద్ధుడను, నేను ముక్తుడను' అనెడి ప్రశ్న కలుగుచున్నది. కావున సోదరుడవగు అర్జునా! నే నేగుణములవలన నాకు నేను బద్ధుడనుగా కాన్పించుచున్నానో చెప్పెదను వినుము. గుణములెన్ని? వాటి ధర్మములెవ్వి? వాటి లక్షణములు మరియు నామములేవి? మరియు అవి ఎచటినుంచి జన్మించును? ఈ రహస్యమును తెల్పెదను వినుము.

సత్త్వం రజస్తమ ఇతి గుణాః ప్రకృతిసమ్భవాః
నిబధ్నన్తి మహాబాహో! దేహే దేహిన మవ్యయమ్ ॥౫॥
తత్ర సత్త్వం నిర్మలత్వా త్ప్రకాశక మనామయమ్
సుఖ సఙ్గేన బధ్నాతి జ్ఞాన సఙ్గేన చానఘ॥ ॥౬॥

"ఈ గుణములు మూడు, మరియు వాటి పేళ్ళు – సత్త్వరజస్తమములు. ఇవి ప్రకృతివలననే జనించు చున్నవి. వీటిలో సత్త్వగుణము ఉత్తమమైనది. రజోగుణముమధ్యమము, మరియుతమోగుణము అధమము. ఈత్రిగుణములు ఒకే మనోవృత్తియందుకూడా వుండవచ్చును. ఒకే శరీరమున బాల్యము, యౌవనము, మరియు వార్ధక్యమనెడి త్రివిధ వికారములు కాన్పించు రీతిని లేదా మేలిమి బంగారులో కల్తీ ఎక్కువైనకొలది దానివన్నె

తగ్గిపోవునీతిని లేదా జాగరూకత బద్ధకమున మునిగిపోయినప్పుడు నిద్రవచ్చి తన పెత్తనము చెలాయించు రీతిని, అజ్ఞానమును కౌగిలించుకొని విస్మృతిని పొందెడివృత్తి సత్త్వగుణము మరియు రజోగుణములచే అంకితమై అంతమున తమో గుణముచేకూడా నిండిపోవును. ఓ అర్జునా! వీటిపేళ్ళు గుణములే కాని యీ గుణములు ఎటుల బంధకరము లగునో వినుము. ఆత్మ క్షేత్రజ్ఞ స్థితిలో అనగా జీవాత్మ స్వరూపమున శరీరమున ప్రవేశించుటే తడవుగ 'ఈశరీరమే నేను' అనిచెప్ప నారంభించును. జన్మించినది మొదలుకొని మరణపర్యంతము దేహధర్మము లన్నింటివిషయమున దానికి సదా యీ అభిమానమే నిలిచి యుండును. మత్స్యము నోట ఆమిషము పడుటతోడనే చేపలవాడు దానిని పట్టుకొని బయటకు లాగును. ఈవిధమగు అభిమానము ఏమాత్రమైన కలుగుట తోడనే సత్త్వరూపియగు వ్యాధుడు సుఖము, మరియు జ్ఞానమనెడి వలను లాగసాగును. మఱియు జీవాత్మ ఆవలలో లేడివలె బాగుగా చిక్కుకొనును. ఇది జ్ఞానాభిమానముచే వాగును. జ్ఞాతృత్వము వలన గిలగిల కొట్టుకొనును. మరియు చేజిక్కిన ఆత్మసుఖమును కోల్పోవును. అట్టిస్థితిలో, ఎవరైన దాని విద్వాంసత్వమును ఆదరించుచో దానికి అత్యంత సంతోషము కలుగును; దానికి ఏకొద్దిగా సౌఖ్యము లభించినను చాల ఆనందము కలుగును. మరియు అంత 'దానికి వాస్తవముగ నేను చాల సుఖపడుచున్నానని' గర్వము గలుగసాగును. ఆ సమయమున జీవాత్మ 'ఇది నాసౌభాగ్యము కాదా? నావలె ఎవడు సుఖించుచున్నాడు? అని' అనుకొనును. ఈవిధముగ చెప్పుచుండగనే దానియందు సాత్త్వికభావము లెనిమిదిన్నీ వేగపూర్వకముగ సంచరించ సాగును. కాని యీ బండి యిచ్చటనే ఆగిపోదు. దీని మార్గమున మరియొక్క అడ్డంకు ఏర్పడును. విద్వాంసత్వమనెడి భూతగాలి దాని అవయవములందు ప్రవేశించి చిందులు త్రొక్కసాగును. 'నేను మూలమున జ్ఞానస్వరూపుడను, నా ఆ మూల స్వరూపమును నేను నాశము చేసికొంటి న'నెడి దుఃఖము దాని కించుకయు

కలుగదు. ఇటుల దుఃఖము కలుగక పోవుటకు గల కారణము, అది స్వయముగ తన జ్ఞానమువలననే ఉబ్బిపోయి ఆకాశ సమానముగ నగును. రాజు స్వప్నమున బిచ్చగాడై, ఆ దీనావస్థలో స్వయముగ తన రాజధానియందే ప్రవేశించి, భిక్షము లభించినమీదట గర్వముతో "నేను యింద్రునితో సమానముగ భాగ్యవంతు డనుకానా ?" యని చెప్పుకొనెడు రీతిని నిరాకారియగు కేవలాత్మ దేహవంతమైన జీవాత్మ రూపమును ధరించినప్పుడు అదికూడ బాహ్యజ్ఞానముచే భ్రమ గల దగును. అది వ్యావహారిక శాస్త్రమున చతురురా లగును. యాజ్ఞిక విద్యయందు దానికి చక్కని జ్ఞాన మలవడును: కేవల మింతియేగాదు. తన జ్ఞానగర్వమువలన దానికి స్వర్గముకూడ తుచ్ఛముగ తోచసాగును. ఆకాశమునందు చంద్రుడు విలసిల్లు రీతిని, నాచిత్తమున చాతుర్యము విలసిల్లును. ఈ రీతిని సత్త్వగుణము జీవాత్మను సుఖము మరియు జ్ఞానమనెడి ద్వారమున బంధించును. మరియు దానిస్థితిని అపాహిజుని ఎద్దుతో సమానముగ నొనర్చును. ఇక యీ శరీరధారియగు జీవాత్మయే రజోగుణముచే నెటుల బంధింపబడునో తెలిపెదను వినుము.

రజో రాగాత్మకం విద్ధి తృష్ణాసఙ్గ సముద్భవమ్ ।
తన్నిబధ్నాతి కౌన్తేయ ! కర్మ సఙ్గేన దేహినమ్॥ 7

దీనిని రజస్సనుటకు గల కారణము, దీనివలన జీవాత్మకు రంజనము కలుగుటవల్లనే. ఇది ఎల్లప్పుడు విషయవాసనలతో లిప్తమై యుండును. ఈ రజస్సు ఏ కొద్దిగనైన జీవాత్మలో ప్రవేశించుటతోడనే అది విషయ భోగ వాంఛామార్గమును పట్టును. మరియు వాసనయనెడి వాయువును ఆరోహించును, నేతితో తడిపి, మండుచున్న నిప్పురవ్వలతో నిండియున్న హోమ కుండ మెల్లప్పుడు కొద్దిగనో గొప్పగనో జ్వలించుచునే వుండు రీతిని, విషయములపట్ల కలిగెడి అనురాగముకూడ ఎడతెగకుండా నిలచి యుండును. మరియు వృద్ధిపొందుచునే యుండును. దుఃఖమిశ్రితములైన విషయములుకూడా మధురముగనే తోచసాగును. మరియు ఇంద్రవైభవము

లభించి నప్పటికిని వీనిముందు అల్పమైనదిగనే తోచును. ఈ తృష్ణ బాగా ప్రాబల్యమును పొందినప్పుడు మేరుపర్వతము చేత బడినప్పటికిని, విషయ ప్రాప్తికై జీవుడు దానికంటెకూడ ఎక్కువ భయంకరమైన సాహసకార్యము నొనర్చుటకు సంసిద్ధుడగును. ఈ విధమగు పనులకొరకై ఆతడు తనప్రాణ ముల నతితుచ్ఛముగ తలచి, వాటినిబలియిచ్చుటకుకూడ సంసిద్ధపడును; మరియు ఆప్రయత్నములో ఏ స్వల్పముగ చేజిక్కినప్పటికిని ఆతడు తన జన్మమును సార్థకముగ తలంచసాగును. ఈ సమయమున నా చేతగలదాని నంతయూ నేడే ఖర్చు పెట్టి నప్పటికిని హానిలేదు. కాని రేపేమి చేయుదును?' అని యోచించును. ఈ విధమగు విచిత్రమగు ఆశను మనసునం దిడుకొని ఆతడు తన వ్యవహారములను విస్తరింపజేసికొనును 'స్వర్గము పొందగినదే, కాని అచ్చటకు వెళ్ళినపిదప భుజించున దేమిగలదు' అనును. ఈభవిష్య చింతతోనే ఆతడు యజ్ఞకర్మలందు తగుల్కొనును. అంత నాతడు వ్రతక్రమమును ప్రారంభించును. మరియు సార్వజనిక కూపములు మరియు చెరువులు మొదలగు వానిని నిర్మింపించి, తన యిష్టమునెరవేరు కార్యములను చేయును. కాని, మనస్సున కామవాసన లేకుండా ఆతడేకార్యమూ ఎన్నడును చేయడు. ఓ అర్జునా ! గ్రీష్మఋతుపవనము విశ్రమించుటనే యెరుగని రీతిని ఆజీవుడు కూడ విశ్రమించుట నెరుగడు, మరియు రాత్రింబవళ్ళు వ్యవహార ధోరణియందే నిమగ్నమై యుండును. వాసనలచే పూర్తిగా లిప్తుడైన ఆజీవుడు ఆతనిముందు మత్స్యము యొక్క చాంచల్యముగాని లేదా కామినీ కటాక్ష చాంచల్యముగాని చాలనంత మిక్కుటమగుతీవ్రత మరియు వేగముతో తన ఉద్దేశ్యమును సిద్ధించుకొనుటలో నిమగ్నమగును. ఈవిధమగు విలక్షణమైన తొందర మరియు వేగముతో ఐహికము మరియు పారలౌకికమూ నగు విషయ లోభముగల ఆ జీవుడు క్రియా - కర్మలనెడి అగ్నిలో దూకును. ఈ రీతిని ఆ దేహధారియగు జీవాత్మ వాస్తవిక శరీరమునుండి భిన్నుడై పోయినప్పటికి కూడ, స్వయముగనే వాసన లనెడి సంకెలలను తగిలించుకొనును. మరియు నానావిధములగు కర్మము లనెడి

శృంఖలలను తన కంఠమున ధరించును. ఈ రీతిని రజోగుణమనెడి భయంకర బంధనము యీ దేహమునం దుండెడి మరియు దీనిని ధరించెడి జీవాత్మను గట్టిగా బంధించును. ఇక తమోగుణ మేరీతిని బంధించునో చెప్పెదను వినుము.

తమ స్త్వజ్ఞానజం విద్ధి మోహనం సర్వదేహినామ్
ప్రమాదాలస్య నిద్రాభి స్తన్నిబధ్నాతి భారత॥ ౮

ఏది తెరచినను వ్యావహారిక జ్ఞానదృష్టికూడ మందగించునో, ఏది మోహ మనెడి చీకటిరాత్రికి నిలయమున్న కారుమేఘమువంటిదనిన్నీ అయి యున్నదో, దేనియందు అజ్ఞానమే సదా జీవించి యుండునో, దేని భ్రాంతిలో పడి యీ విశ్వము మదాంధమై నాట్యము చేయుచుండునో, ఏది అనాలోచనకు మూలమంత్రమో, ఏది మూర్ఖత్వ మనెడి మద్యము గల పాత్రయో, అంతేగాదు ఏది జీవులకు కేవలము మోహనాస్త్రమో, ఓ అర్జునా! అదియే తమస్సు. అది తన యుక్తివలన దేహాభిమానములను నలువైపులను గట్టిగా బిగించి కట్టివేయును. అది ఒంటరిగా స్థావర-జంగమములందొక్కటే మాయగా వృద్ధిపొందసాగినప్పుడింక మరే గుణముయొక్క ఆటలును అప్పుడు సాగవు దీనిమూలమున యింద్రియము లన్నింటియందును జడత్వము వచ్చును మూర్ఖత్వము వచ్చి మనస్సును అణచివేయును. మరియు ఆలస్యము వృద్ధిపొంద సాగును. అంత నా జీవుడు తన ఒడలు విరచుకొన సాగును. పని - పాటలు చేయుటకు అయిష్టముగ నుండును. మరియు ఆతనికి కేవలము ఆవలింతలమీద ఆవలింతలు రా నారంభించును. ఓ అర్జునా! అట్టి స్థితిలో కనులు తెరచి యున్నప్పటికిని ఆజీవున కేమియూ కాన్పించదు; మరియు ఎవడును పిలువకున్నప్పటికిని ఎవరో పిలచుచున్నటుల భ్రమపడినవాడై వ్యర్థముగ తనంత తానే 'ఆఁ' యని పలుకును. రాయి ఒకమారు భూమిపై పడినతరువాత ఎన్నడును అది తానున్న ప్రదేశము నుండి అటు - యిటు కదలుట యెరుగని రీతిని మానవుడు యీరీతిని పడు

కొనిన తరువాత ప్రక్కలకు దొరలుటనుకూడ ఎరుంగడు. భూమి క్రుంగి పోయి పాతాళములోనికి పోవుగాక, లేక పైకిలేచి ఆకాశమును చేరుగాక అతడు రాతివలె తా నున్నచోటుననే పడి యుండును. లేచుటను నామ మాత్రముననైన అత డెరుంగడు. ఇందువలన అతనికి ఉచితా నుచితములను గురించిన ధ్యాసయే వుండదు. 'నేను యథా ప్రకారముగనే వున్నానని' మాత్రము అతడు మనసున తలంచుచుండును. అతని కొక్క మాఱు నిద్ర వచ్చినంత మాత్రముననే 'తనకు స్వర్గము లభించినదని' భావించుచుండును. నాకు బ్రహ్మతో సమముగ ఆయువు కావలెననిన్నీ, ఆ ఆయువునంతను నిద్రలోనే గడుప వలెననిన్నీ అతడు వాంఛించుచుండును. మార్గమున పోవు నప్పుడు ఎచ్చటనైన కొద్దిసేపు ఆగుచో, ఆచ్చటకూలబడి కునికిపాట్లు పడ సాగును. నిద్రావస్థ పొందిన సమయమున ప్రత్యక్షముగ అమృతము నెవరైన యిచ్చుటకై వచ్చి మేల్కొల్పినను లేచి దానిని గైకొనుటకు నిరాకరించును; అతనికి ఆ నిద్రముందు అమృతముకూడా తృణప్రాయముగనే తోచును. అత డేదైన పనిని బలవంతముగ చేయవలసి వచ్చుచో క్రోధాంధు డగును. అట్టి సమయమున అతనికి ఎవరితో ఎటుల వ్యవహరించ వలయునో తెలియదు. ఎవనితో ఎటుల మాట్లాడవలెనో తెలియదు. మరియు ఫలానా కార్యము చేయదగినదో, చేయగూడనిదో బోధపడదు. పతంగము కేవలము తన రెక్కల సహాయము వల్లనే అడవికి అంటుకొనిన నిప్పును చల్లా ర్చవలెనని మనస్సున నెంచురీతిని అతడుగూడ సాహసమున ప్రవృత్తుడై అనుచిత సాహసముతో అసంభవ కార్యములలో పాల్గొనును. ఆలోచన చేయకుండా వుండుటయే అతనికి నచ్చును. ఈ రీతిని ప్రమాదము, ఆలస్యము, నిద్ర — అనెడి బంధత్రయముచే తమోగుణము వస్తుతః నిరం జనుడు మరియు శుద్ధుడునగు ఆత్మను బంధించును. కట్టెకు నిప్పంటుకొని నప్పుడు ఆ నిప్పు కట్టెయొక్క ఆకారరూపములోనే కాన్పించును. మరియు ఘటములో గల ఆకాశము ఘటరూపముగనే కన్పించును.

దానిని లోకులు ఘటాకాశమందురు. నిండుగానున్న సరోవరమున చంద్రబింబము పడి యున్నటుల కనిపించును. ఇదే రీతిని యీ గుణములతో కూడియున్నప్పుడు ఆత్మ తత్త్వముకూడ బద్ధమైనటుల తోచును.

సత్త్వం సుఖే సఞ్జయతి రజః కర్మణి భారత !
జ్ఞాన మావృత్య తు తమః ప్రమాదే సఞ్జయత్యుత ॥౯॥

రజస్తమ శ్చాభిభూయ సత్త్వం భవతి భారత !
రజస్సత్త్వం తమశ్చైవ తమస్సత్త్వం రజస్తథా ॥౧౦॥

"కఫవాతములను నిర్మూల మొనర్చి శరీరమున పిత్తము ప్రబలమైనప్పుడు శరీరమున తాపము కలుగును. వర్షము మరియు గ్రీష్మముల యొక్క బలమును త్రుంచివేసి శీతలత్వము వచ్చినప్పుడు వాతావరణమున శీతలము సంచరించును. స్వప్నము మరియు జాగ్రదవస్థలు రెండునూ లోపించి, కేవలము సుషుప్త్యవస్థయే మిగిలి యున్నప్పుడు కొంతసేపటి వరకు చిత్తవృత్తి సుషుప్తిమయముగనే యగును. ఇదేవిధమున సత్త్వగుణము ప్రబలమైనప్పుడు రజస్సు మరియు తమస్సులు రెంటినీ అణచివైచును. అప్పుడు జీవుని నోటి నుండి నే నెంత మిక్కుటముగ సుఖముగనున్నాను అను మాటలు వెలువరించబడును. ఇదేరీతిని సత్త్వము మరియు రజోగుణములను అణచివైచి తమోగుణము వృద్ధిపొంది నప్పుడది సహజముగనే జీవుని ప్రమాదమునకు వశపడు నటుల చేయును. ఇటులనే సత్త్వము మరియు తమస్సులను అణచివైచి రజోగుణము ప్రబలమైనప్పుడు దేహమునకు ప్రభువైన జీవాత్మ 'కర్మను మించిన మంచిది మ రేదియూ లేదని' నిశ్చయించుకొనసాగును. ఈ త్రిగుణములయొక్క వృద్ధికి సంబంధించిన విషయము మూడు శ్లోకములలో చెప్పబడినది. దానిని మీరు సావధానులరై వినుడు.

సర్వ ద్వారేషు దేహేఽస్మిన్ ప్రకాశ ఉపజాయతే।
జ్ఞానం యదా తదా విద్యా ద్వివృద్ధం సత్త్వమిత్యుత ॥౧౧॥
లోభః ప్రవృత్తి రారమ్భః కర్మణా మశమః స్పృహా।
రజస్యేతాని జాయన్తే వివృద్ధే భరతర్షభ! ॥౧౨॥
అప్రకాశోఽప్రవృత్తిశ్చ ప్రమాదో మోహ ఏవ చ।
తమస్యేతాని జాయన్తే వివృద్ధే కురునన్దన! ॥౧౩॥
యదా సత్త్వే ప్రవృద్ధేతు ప్రళయం యాతి దేహభృత్।
తదోత్తమవిదాం లోకా నమలాన్ ప్రతిపద్యతే॥ ౧౪
రజసి ప్రళయం గత్వా కర్మసంగిషు జాయతే।
తథా ప్రలీన స్తమసి మూఢయోనిషు జాయతే॥ ౧౫

"రజస్సునూ తమస్సునూ అణచిపైచి సత్త్వము తన ఏకాధిపత్యమును స్థాపించుకొని నప్పుడు మనుష్యులం దీదిగువ వివరింపబడిన లక్షణములు కాన్పించును. వసంత ఋతువునందు కమలముయొక్క సుగంధము కమలము నందు మాత్రమే నిలచియుండక నలువైపులను వ్యాపించసాగురీతిని ఆమనుష్యని జ్ఞానముకూడ లోపల యిమిడియుండ జాలనందువలన బయటకు వెడలసాగును. ఇంద్రియము లన్నింటను వివేకబుద్ధి వసించియుండును. మరియు అందువలన చేతులకు మరియు పాదములకును ఒక అద్భుతమైన దృష్టి లభించునని కూడ చెప్పవచ్చును. రాజహంసయెదుట 'పాలేవి? నీరేది?' యనెడి ప్రశ్న వచ్చుచో, దాని చంచువే దీనిని నిర్ణయించురీతిని, యోగ్యాయోగ్యములు పాపపుణ్యములు మొదలగు వానిని పరీక్షించి వాటిని నిర్ణయించుటను ఆతని యింద్రియములు తమంతతామే కొనసాగించును. మరియు నియమము అనగా ఇంద్రియనిగ్రహము ఆతని సేవకుని వలెనే యగును. వినరాని మాటను ఆతనిచెవులే తమంతతాము త్రోసి

పుచ్చును. చూడరాని వస్తువులను ఆతని దృష్టియే స్వయముగ బహిష్కరించును. చెప్పరానిమాటను ఆతని నాలుక ఎన్నడును పలుకనే పలుకదు. దీపజ్యోతి ముందునుంచి అంధకారము పారిపోవురీతిని నిషిద్ధకర్మలుకూడ ఆతని యింద్రియములముందు ఆగలేక వెంటనే పారిపోవును. వర్షఋతువులో పెద్ద నదులు బాగావృద్ధిపొందురీతిని ఆతని బుద్ధికూడా అన్నిశాస్త్రము లందును పూర్తిగా సంచరించును. పున్నమనాడు చంద్రునిప్రతిభ ఆకాశమున బాగా వ్యాపించియుండురీతిని ఆతనివృత్తులుకూడా జ్ఞానప్రాంతమున పూర్తిగా స్వతంత్రముగ నలుదిశల విహరించును. వాసనావృత్తి ఒకచోట స్థిరపడిపోవును. ప్రవృత్తులు ముందుకుసాగక నిలచిపోవును. మరియు మనస్సు విషయభోగముల పట్ల విరక్తి కలది యగును. ఇటుల చెప్పుటలో గల భావము, సత్త్వగుణము వృద్ధిపొందినప్పుడు మానవునిలో యీలక్షణములన్నియు స్పష్టముగ కాన్పించసాగును. ఇట్టిస్థితిలో ఒకవేళ ఆతనికిమరణము సంభవించుచో ఆతనికి మంచి రోజులువచ్చినప్పుడు, మరియు యింటియందు మంచి పిండివంటలు చేసినప్పుడు మరియు స్వర్గమునుంచి యిష్టుడైన అతిథి వచ్చినప్పుడు పొందెడి ఆనందమును బోలిన ఆనంద యోగమాతనికి ప్రాప్తించును. ఇంటియందున్న సంపదను అనుసరించి ఆంతరంగికవృత్తికూడా ఉదారముగను, ధైర్యముగను వున్నచో పరలోకసాధనముతో పాటు ఇహలోక సాధనముకూడ ఏల కారాదు? ఓఅర్జునా! యిట్టి పురుషుని పోల్చి చెప్పదగిన వస్తువేదియు లేదు. ఈరీతిని సత్త్వగుణ సంపన్నుడుగానున్న వానికి మరింకేస్థితి సంభవించును? దీనికి గల కారణము జీవాత్మ చరమసీమకు చేరిన శుద్ధసత్త్వమును వెంటగొని, యీ భోగసాధకమగు దేహమనెడి గూడును విడచి బయటకు పోయినప్పుడు మరియు యీవిధమగు సత్త్వసంపన్నస్థితిలో ఆకస్మికముగ శరీరమును విడచిపెట్టినప్పు డది కేవలము సత్త్వమూర్తియే యగును. మరియు ముందు ముందు అది జ్ఞానులగువారిలో జన్మించును. ఓ అర్జునా! రాజు తన సంపదనంతను వెంటదీసికొని ఏదైన పర్వతముపైకి వెళ్ళనుకొనుము. అట్టి

స్థితిలో ఆతని గొప్పదనమున కేవిధమైన కొరతయైన సంభవించునా ? లేదా, ఓ అర్జునా! ఒక గ్రామమందలి దీపమును తీసి మరొక గ్రామమున నుంచితి మనుకొనుము. అయినప్పటికిని అది దీపముగాగాక మరొకటిగా మార్పుచెందుట ఎచటనైనా గలదా ? ఇదే విధమున, ఆ శుద్ధసత్త్వము వలన జ్ఞానము విలక్షణమగు వృద్ధినిపొందును. మరియు బుద్ధి వివేకమనెడి సాగరమున యీదు లాడసాగును. అటుపైని, మహ దాది తత్త్వముల నన్నింటిని గురించి యథాసాంగముగ వివేచన మొనర్చి అంతమున ఆత్మ స్వరూపమున కలసి సమరసమును పొందిన జీవుడు, ముప్పదియారు తత్త్వములకు అతీతమైనట్టి ముప్పది యేడవతత్త్వ (పదమూడవ అధ్యాయ ప్రారంభమున చూడుము) మగు ఆ శుద్ధ బ్రహ్మమును పొందును, లేదా సాంఖ్యము నందు చెప్పబడిన యిరువదినాల్గు తత్త్వములకును అతీతమైన యిరువదియైదవ తత్త్వమేదియో, ఏది గుణ-త్రయ, దేహ-త్రయ అవస్థాత్రయాదు లన్నింటికి పైన గలదియు మరియు నాల్గవదియు, మరియు ఏది శుద్ధసత్త్వమో, ఆ సర్వోత్తమ సత్త్వబలము నాధారముగ గొని ఆత డీ ప్రపంచమున సాటి లేని శరీరమును పొందును. ఈరీతిని తమస్సు మరియు సత్త్వము - లనెడి యీ రెండు గుణములను అణచివైచి రజోగుణము బలిష్ఠు రాలైనప్పుడు అతడు తన కార్యక్రమము వలన యీ శరీరమనెడి గ్రామమున ఉపద్రవమును కలిగించును. ఆసమయమున మానవునియం దుండెడి లక్షణములను తెలిపెదను. వినుము, తుపాను ప్రారంభమైన పిమ్మట పెక్కు వస్తువులను ఏకత్రిత మొనర్చి ఆకసమునం దెగురగొట్టు విధమున రజోగుణము ప్రబలముగా నున్నప్పుడు విషయభోగముల ననుభవించుటకై యింద్రియములకు పూర్తిగా స్వేచ్ఛ నిచ్చును. పరస్త్రీని కాముక దృష్టితో చూచుటను ఆతడు నీతి విరుద్ధముగ నెంచడు. మరియు మేకనోటివలె అతడు తన యింద్రియములను నిర్బంధము లేకుండా నలువైపుల చరింప నిచ్చును. ఏదోవిధమున అతని చేజిక్కని వస్తువుమాత్రమే తప్పించుకొనుటకు

వీలగునంత మిక్కుటమగు విషయ లాలసత్వ మాతనికి వుండును. ఓ అర్జునా ! ఆతనికి తలా-తోక లేని ఏ పనితోచిన ఆ పని చెయ్యక విడచిపెట్టనిరీతిని ఆతని ప్రవృత్తి వుండును. ఒక్కొక్కప్పుడు ఏదైన గొప్ప భవనము కట్టించవలెనని గాని, దేవాలయము కట్టించవలెనని గాని లేదా అశ్వమేధ యాగము చేయవలెననిగాని ఆతనికి సంకల్పము కలుగుచుండును. ఇంతేగాదు. ఏదైనా నగరమును కట్టించవలెనని, నూతులు చెరువులు మొదలగునవి త్రవ్వించవలెనని లేదా అనేక రకములగు పెద్ద పెద్ద తోటలు వేయించవలెనని కూడా ఆతడు తలపోయుచుండును. ఆత డీరీతిని చాల గొప్ప గొప్ప పనులను ప్రారంభించును, మరియు ఆతని పార లౌకికము మరియు ఐహిక సుఖలాలసత్వ మెన్నటికిని పూర్తి కాదు. ఆతని అంతఃకరణమునం దున్న అపారము మరియు ప్రచండమూనగు శాశ్వత మగు సుఖాభిలాషముందు మహాసాగరముయొక్క అపారమగు వ్యాప్తియూ లోతున్నూ సాటిరావు, మరియు అగ్నికీగల దహనశక్తి కూడ దాని మహత్త్వ మునకు సాటికాదు. ఆతని మనస్సునకు ముఖ్యముందు భోగలాలసత్వము ఆశకు వశీభూతమై నిరంతరము పరుగిడుచు నుండును మరియు ఆభోగలాలసత్వము షోకుగా తిరుగుచూ జగత్తు నంతను తన పాదములక్రింద త్రొక్కి వేయును. ఈ రీతిని మానవునియందు రజోగుణము అధికమైనప్పుడు పైన చెప్పిన విష యము లన్నియు ఆ మనుష్యునందు సహజముగ కాన్పించును. మరియు, యిట్టి గడబిడలో దేహపాతము జరుగుచో, యీ గడబిడల నన్నింటిని వెంటగొని మరియొక శరీరమున ప్రవేశించును. కాని ఆతనికి మనుష్య యోనియే ప్రాప్తించును. ఒక బిచ్చగాడు అన్ని విధములగు సౌఖ్యములను మరియు వైభవములతో కూడియున్నవాడై ఏదైన రాజభవనమున కూర్చున్నంత మాత్రమున ఆతడెన్నడైన రాజు కాగలడా? ఎద్దునకు ఆహారముగా చొప్పయే కావలెను. అది ఎంతగొప్పవానియింట పెండ్లికి వెళ్ళినప్పటికిని దానికి యింతకంటె ఎక్కువగా ఏమిలభించును? కావున అట్టి

వాడు రాత్రింబవళ్ళైడతెగకుండా క్షణము సేపైనా తీరికలేక ప్రాపంచిక వ్యవహారముల నొనర్చుచుండువారి పంక్తియందే కూర్చుండబెట్టబడును. అనగా రజోగుణవృత్తులలో మగ్నుడైయున్న సమయమున మరణించినవ్యక్తి మరల కర్మఠులందే జన్మించును. ఇదేవిధమున రజస్సు మరియు సత్త్వములను రెంటినీ అణచివైచి తమోగుణము బలవంతురాలైనప్పు డీదిగువ చెప్పబడిన లక్షణములు కాన్పించును. ఈ తమోగుణమువలన సూర్యుడుగాని చంద్రుడుగాని వుండనట్టి అమావాస్య రాత్రియందలి ఆకాశమువలె మనస్సుండును. ఆ అమావాస్యరాత్రి యందలి ఆకాశమువలెనే ఆతని అంతఃకరణముకూడా శూన్యము నిశ్చేతనము మరియు ఉదాసీనముగా నుండును. అట్టిస్థితిలో ఆతని మనస్సునందు యోచించుటకు తావే వుండదు. ఆతనిబుద్ధియొక్క మృదుత్వము కఠోరత్వమున పాషాణము కూడ దానితో సాటిగానంత మిక్కుటముగ నాశ మొందును. ఆతని స్మరణశక్తి సంపూర్తిగా భ్రష్టమగును. అనాలోచన ఆతని శరీరమునకు లోపలను బయటను ప్రబల వేగముతో నిండియుండును. ఆ జీవుడు నిరంతరము ఒక్క మూర్ఖత్వమునే వ్యాపార మొనర్చుచుండును. సదాచారోల్లంఘన మొల్లప్పుడు మూర్తిత్వము ను దాల్చి ఆతని యింద్రియములముందు నిలచియుండును. మరియు యిందువలన ఆతనికి మరణముతో సమానమగు యాతనలు ప్రాప్తించినప్పటికిని ఆతడు తన అనాచారములతో నిండియున్న ఘాతుక కృత్యములనే నిరంతరము చేయుచూ వుండును. ఇందు మరొక వింతయైన సంగతి కలదు. గుడ్లగూబకు అంధకారమున మాత్రమే కాన్పించు రీతిని ఆ తామస జీవునకు సదా దుష్కార్యము లొనర్చుటయందే అత్యధికమగు ఆనందము లభించును. ఇదే విధమున, ఏదైన ఫలానా పని నిషిద్ధమైనదని ఆతనితో చెప్పుచో, ఆపనినే చేయవలె ననెడి ప్రబలమగు వాంఛ ఆతని మనస్సున జనించును. మరియు ఆ వాంఛతో పాటుగా ఆతని యింద్రియములు కూడ ఆపనిని చేయుటకై పరుగు లిడును. ఇట్టి జీవుడు మద్యమును త్రాగకున్నప్పటికిని మద్యపాన మొనర్చిన

వారివలెనే వదరుచుండును. శరీరమున వాయువేగము లేకున్నప్పటికిని వాగుచుండును. మరియు హృదయమున ప్రేమ లేకున్నప్పటికిని ఉన్మాదుల వలె మోహమున చిక్కుకొని యుండును. అతని చిత్తము ఒక హద్దులో వుండదు. పోనీ, ఉన్మనీస్థితిలో వుండునా యనిన ఆవిధముగనూ వుండదు. ఈరీతిని ఆతడెల్లప్పుడు మాదక మోహముచే ఆక్రాంతుడై యుండును. అనగా, తమోగుణము తన పరివార సహితముగ బలవత్తరముగా నున్నప్పుడు యీ లక్షణములన్నిటిని ప్రబలముగ కాన్పింప జేయును. మరియు, అట్టిస్థితిలో ఆ మనుష్యునకు మృత్యుదేవత పిలుపు వచ్చుచో, తన శిరముపై యీ తమోగుణ భారమును మైకొనియే యీ శరీరమునుండి బయలుదేరును. ఆ వాలు తన విశిష్టగుణము, మరియు స్వరూపమును తన బీజమునందుంచుకొని స్వయముగ ఎండి మరణించును. కాని, ఆబీజము మరల మొలకరించినప్పు డది, ఆవ మొక్కగాతప్పమరె మొక్కగానూ మొలవదుగదా ! దీపజ్యోతిని వెలిగించెడి అగ్ని, ఆదీపము ఆరిపోయినప్పు డేమగును? అది వెలిగించిన దీపజ్యోతి వెలుగుచున్నంతవరకు ఆమూలాగ్ని యొక్క స్వరూప మంతయు ఆ జ్యోతి యందే యుండును. ఇదేమాదిరిగా జీవుడు తన సంకల్పములను తమోగుణపు మూటలో కట్టి తన నెత్తిపై పెట్టుకొని యీ శరీరమును విడచిపోయినప్పుడు మరల ఆతనికి తామసశరీరమే ప్రాప్తించును. తమోగుణము వృద్ధిగా నున్నప్పుడు మరణించిన మనుష్యుడు పశు-పక్షులు లేదా క్రిమి - కీటక యోనులలోనికి పోవును.

కర్మణ స్సుకృతస్యాహు స్సాత్త్వికం నిర్మలం ఫలమ్ ।
రజసస్తు ఫలం దుఃఖ మజ్ఞానం తమసః ఫలమ్ ॥౧౬॥

"కావుననే శ్రుతులు 'సత్త్వగుణమువలన కలిగిన పనులు పుణ్యకార్యము'లని చెప్పుచున్నవి. మరియు ఆ నిర్మలసత్త్వమువలన సహజముగ లభించు అపూర్వఫలములగు సుఖము మరియు జ్ఞానములను సాత్త్విక

ఫలములని పలుకుచున్నవి. రజోగుణకృత్యము అనగా దానివలన కలిగెడి ఫలమును ఇంద్రాయణఫలము వంటిదిగా నెరుంగవలెను; ఏలనన, ఆఫలము ఇంద్రాయణ (పాపర) ఫలమువలె బయటకు చూచుటకు సుందరమగు సుఖములతో కూడియున్నదిగా కాన్పించును, కాని అంతమున ఆ ఇంద్రాయణఫలమువలెనే కటువైన దుఃఖములతో కూడియున్నదగును. లేదా, వేపపండు బయటకు చూచుటకు చక్కగా నుండును. కాని లోపలచూచినచో విషవంతము మరియు చేదుగానూ వుండును. ఇదేరీతిని రాజసకార్యములవల్ల కలుగుఫలములు కూడ పైకి చూచుటకు మంచివిగా నుండును, కాని లోపలచూచిన చాల చెడ్డవి. విషపుచెట్టుయొక్క ఫలములు కూడ విషవంతములుగానే వుండురీతిని, తామసకర్మము లొనర్చుటచే కలుగు ఫలము అజ్ఞానమే యగును.

సత్త్వాత్సంజాయతే జ్ఞానం రజసో లోభ ఏవచ ।
ప్రమాద మోహౌ తమసో భవతోఽజ్ఞానమేవచ ॥ ౧౭

కావున, సోదరుడవగు అర్జునా! పగటికి కారకుడు సూర్యుడైనటుల, జ్ఞానమునకు కారణము సత్త్వగుణమైయున్నది. ఇదే విధమున ఆత్మస్వరూపమును మరచిపోవుటచే ద్వైతము జనించు విధమున రజోగుణముచే లోభము జనించును. మరియు సువిజ్ఞుడవగు ఓ అర్జునా! మోహము, అజ్ఞానము మరియు ప్రమాదము మొదలుగాగల పెక్కు దోషములు ఏకత్రితముగ కాన్పించుటకు గల కారణము తమోగుణమే యగును. అరచేత నుంచిన ఉసిరికాయ స్పష్టముగ కాన్పించురీతిని యీ త్రిగుణముల యొక్క లక్షణములనూ నీకు స్పష్టముగ చెప్పితిని. అందుచే అవికూడ నీకు అరచేతబెట్టిన ఉసిరికాయవలె స్పష్టముగ కాన్పించును. రజస్సు మరియు తమస్సులను కేవలము సత్త్వగుణమే పతన మొనర్చగలదు. సత్త్వముతప్ప మరే గుణమున్ను జీవాత్మను జ్ఞానమువైపుకు గొని పోజాలదు. కావున కొందరు

తమ సర్వస్వమును పరిత్యజించి నాల్గవభక్తి యగు సన్యాస భక్తిని స్వీకరించు రీతిని చెప్పుచుండె లోకులు జీవిత మంతటను కేవలము సాత్త్వికవృత్తిని కలిగి యుండుట యనెడి వ్రతాచారణమునే యొనర్తురు.

ఊర్ధ్వం గచ్ఛన్తి సత్త్వస్థా మధ్యే తిష్ఠన్తి రాజసాః।
జఘన్యగుణ వృత్తిస్థా అధో గచ్ఛన్తి తామసాః ॥౧౮॥

"ఇదేరీతి, కేవలము సాత్త్వికవృత్తితోనే తమ వ్యవహారముల నన్నింటి నొనర్చువారు మరణానంతరము స్వర్గమునకు ప్రభువు లగుదురు. రజో గుణమునందే జీవించి అందే మరణించువారు, మరణానంతరము యీ మర్త్య లోకమునందే మనుష్య యోనిలో జన్మింతురు. వారు యీ లోక మున ఒకే పళ్లెమున సుఖదుఃఖము లనెడి పులగమును తిందురు, మరియు వారి మార్గమున బాధాకరముగా నుండెడి మృత్యు వెన్నడును తన ప్రదే శమునుండి తొలగదు. అనగా, వారిసుఖము లెల్లప్పుడు దుఃఖ మిశ్రితములై యుండును, మరియు వారెన్నడును మృత్యువునుండి కాపాడబడజాలరు— ఎల్లప్పుడు జన్మించుచు మరణించుచుందురు. తమోగుణమునందే పెరిగి, తమోగుణావస్థయందే మరణించినవారు. తామసస్థితిని పొందుదురు మరియు వారి కెల్లప్పుడును నరకభూమియందుండు పట్టాయే లభించును – వారు నరకమునుండి ఎన్నడును ముక్తులుకారు. ఓ అర్జునా, యీరీతిని బ్రహ్మయొక్క సామర్థ్యమువలన జనించి, వృద్ధిపొందు యీత్రిగుణస్వరూపము మరియు వాని శక్తులను నీకుస్పష్టీకరించి తెలిపితిని. వాస్తవికదృష్టితో చూచినచో, బ్రహ్మ స్వరూపమునం దెన్నడును ఏవిధమగు భేదమూ వుండదు; కాని ఆ బ్రహ్మయే స్వయముగ భిన్నభిన్న సమయములందీ గుణ లక్షణముల ననుసరించి పనులు చేయును. ఒకానొక పురుషుడు స్వప్నమున రాజుగా నైనప్పుడు, ఎవరో మరొకరాజు తనపై దాడివెడలినట్లునూ, అంతతాను విజయము పొందినటులో లేక అపజయము పొందినటులో కలలో గాంచును, అట్టి స్థితిలో

ఆ పురుషుడే ఆ రాజ్య విజయపరాజయములవలన వచ్చు సుఖదుఃఖముల ననుభవించును. ఇదే విధమున యీ గుణములకు నేను చెప్పిన ఉత్తమ, మధ్యమ, అధమము లనెడి త్రివిధవృత్తి భేదములూ కేవలము పైకి కాన్పించునవిమాత్రమే అయియున్నవి. వాస్తవముగ చూచినచో ఆ బ్రహ్మ యీ భేద దృష్టులకు పూర్తిగా భిన్నమైనవాడూ, అచంచలుడూ మరియు శుద్ధుడూనై యున్నాడు,

నాన్యం గుణేభ్యః కర్తారం యదా ద్రష్టాఽనుపశ్యతి !
గుణేభ్యశ్చ పరం వేత్తి మద్భావం సోఽధిగచ్ఛతి ॥౧౯॥

"నీవా ఒక్క బ్రహ్మముతప్ప మరేదియులేదని దృఢముగా నెరుంగుము. ఇంతకు పూర్వము చెప్పిన విషయమునే మరొకమారు నీకు చెప్పెదను వినుము. ఈ త్రిగుణములుం యీ దేహమును నిమిత్తముగా నొనర్చుకొనియే తమ తమ సామర్థ్యమును చూపించునను సంగతిని నీవు జ్ఞప్తియందుంచుకొనుము. అగ్ని కట్టెలయొక్క రూపమును ధరించురీతిని, లేదా భూమిలోపల నుండెడి రసము వృక్షరూపమున కాన్పించురీతిని, లేదా పాలు పెరుగు రూపముగ మారు విధమున లేదా మాధుర్యము చెఱకును నిమిత్తముగ చేసికొని ఆ చెరకు రూపమున ప్రకటమగు విధమున యీత్రిగుణములుకూడ అంతఃకరణముతో కూడియున్నవై యీ శరీరరూపమును ధరించును. మరియు, యిందువలననే అవి బంధనమునకు కారణములై యున్నవి. ఓ అర్జునా, యిందొక అతి విచిత్రమగు సంగతి గలదు, యీ త్రిగుణములకు శరీరముతోగల ఘనిష్ఠ సంబంధమువలన జీవాత్మకు గల సహజ స్వతంత్రమునందు నామమాత్రమునకైన ఎన్నడును కొరతరాదు. ఈ త్రిగుణములు తమ తమ ధర్మముల ననుసరించి శరీరమున సంచితము మరియు క్రియమాణ కర్మముల నొనర్చుచుండును. కాని వాటి వలన నిర్గుణ ఆత్మ తత్త్వమునం దేవిధమగు న్యూనతయురా నేరదు. ఈగుణముల నెడిచిక్కు

వున్నప్పటికిని జీవాత్మకు సహజముగ నెట్టుల ముక్తి లభించగలదో వివరించెదను. వినుము. నీవు జ్ఞానమనెడి కమలమున రమణ మొనర్చు రసిక భృంగమవు. నీకు యింతకు పూర్వము (పదమూడవ అధ్యాయ ప్రారంభమున. గుణముల మధ్యనున్నప్పటికిని చైతన్యతత్త్వమెన్నడును గుణము సమానముగ కాదనెడి రహస్యమును చెప్పియున్నాను. ఇదే యిచ్చటకూడ అన్వయించును. కాన నోఅర్జునా ! జీవునకు ఆత్మబోధ కలిగినప్పుడీ సంగతిని తెలిసికొన సాగును. మేల్కొనిన పిమ్మట స్వప్నము యొక్క మిథ్యాత్వము బోధపడుకీతిని లేదా మనము ఒడ్డున శాంతముగ కూర్చొని యున్నప్పుడు, జలతరంగములందు యిటునటు ఊగుచూ కనిపించునట్టిది మన శరీరము కాదనిన్ని, అది మన శరీరముయొక్క ప్రతిబింబమేననిన్ని తెలియుకీతిని, లేదా అభినయకళలో అతినిపుణుడైనప్పటికికూడ నటుడు తన్నుతానెన్నడు మోసగించుకొన దనిన్ని మరియు తానే వ్యక్తిని గురించి అభినయించుచున్నాడో ఆవ్యక్తి తాను కానని పూర్తిగా తెలిసికొని యుండు రీతిని, జీవాత్మకూడ తన్నుతాను యీ త్రిగుణములకు దూరముగా నుండి చూచుకొను చుండుట ఉచితధర్మమైయున్నది. ఆకాశము భిన్న భిన్నములగు ఋతువులను మూడింటిని ఒప్పుకొనును, కాని, తానుతన స్వరూపము నందెన్నడును ఏవిధమగు భిన్నత్వమును రానివ్వని రీతిని, యీ త్రిగుణములందుండికూడ వాటికి భిన్నముగ నుండెడి ఆ స్వయంసిద్ధమగు ఆత్మతత్త్వమెల్లప్పుడును 'అహం బ్రహ్మాఽస్మి' యనెడి మూలపీఠముపై ఆరూఢమైయుండును. ఆ మూలపీఠముపైనుంచి చూచుచు ఆ ఆత్మతత్త్వమీరీతిని పలుకును. "నేను కేవలము సాక్షిని, నేనెద్దియూ చేయను, ఈ గుణములే యీ కర్మవ్యూహమును రచించును." సత్త్వము, రజస్సు మరియు తమస్సులకుగల భిన్నభిన్న లక్షణముల వలన కర్మవ్యాపకత్వము వృద్ధిపొందుచూ వుండును. మరియు యీ కర్మకాండ అంతయూ యీ గుణముల వికారమే. గుణములు మరియు కర్మల మిశ్రణమున నేనెటు

ఉన్నాను ? సరిగా యిదేవిధమున, వనమున కాన్పించు వనశోభకంతకు మూలకారణము వసంతమైనటుల, లేదా నక్షత్రములు ముందుగా కాంతి విహీనమైనవిగా కాన్పించినపిమ్మట అదృశ్యమై పోవురీతిని, లేదా సూర్య కాంతమణి ప్రజ్వరిల్లురీతిని, లేదా కమలము పుష్పించు రీతిని, లేదా అంధకారము నాశమొందురీతిని, లేదా సూర్యోదయమైన పిమ్మట ఆ సూర్యోదయముతోపాటు పైనిచెప్పిన వానిని పోలిన ఎన్నోకార్యములు జరుగుచుండు రీతిని,— సూర్యోదయముతో పాటుగా జరిగెడి యీ కార్యము అన్నియు ఎన్నడును సూర్యుని అంగములు కానిరీతిని, నేనుకూడ నా సామర్థ్యమువలన సమస్తవిధములగు కర్మలకు కారకుడనైనప్పటికిని ఎల్లప్పుడు అకర్తగనే వుందును. మరియు నాయందు కర్మలోపము కలుగదు, నేను ప్రకటమగుటవలననే గుణములు ప్రకటమగును. మరియు వాటికి నేనే సామర్థ్యమును కలుగజేతును; ఈ గుణములు నిశ్శేషముగ నైనప్పుడు మిగిలియుండు తత్త్వమేదిగలదో, ఆనిర్గుణ శాశ్వతతత్త్వము నేనే అయియున్నాను. ఓ అర్జునా! యీవిధమగు వివేకబుద్ధితో వృద్ధిపొందు పురుషుడు పరమగతిని పొందె, గుణముల కావల గల ప్రదేశమును చేరును.

గుణానేతానతీత్య త్రీన్ దేహీ దేహసముద్భవాన్ ।
జన్మమృత్యుజరాదుఃఖైర్విముక్తోఽమృతమశ్నుతే॥ ౨౦

"ఈ గుణముల నన్నింటి నతిక్రమించిన పురుషుడు ఆ స్వతంత్ర తత్త్వమును పూర్తిగా నెరుంగును. ఏలనన అతనిపై జ్ఞానముద్ర చక్కగా పడును. ఓ అర్జునా! సారాంశ మేమన, నది సముద్రమున కలసి దానితోపాటు ఏకత్వమును చెందురీతిని యిట్టి జ్ఞానికూడ నాతో ఏకమై సారూప్యమును పొందును. నళికాయంత్ర భ్రమణమునుండి విముక్తి పొందిన రామచిలుక స్వతంత్రురాలై వృక్షశాఖపై కూర్చొనురీతిని జ్ఞానియగు జీవుడుకూడా మాయనుండి విముక్తిపొంది 'అహంబ్రహ్మాఽస్మి' యనెడి మూల-అహా

తత్త్వస్థితుడగును. మరియు ఓ అర్జునా! ఇందుకుగల కారణము ఇప్పటివరకు అజ్ఞాన నిద్రయందుండి గుర్రులు పెట్టుచున్న ఆతడే, యిప్పు డాత్మస్వరూప బోధ ప్రాప్తినిపొంది మేల్కొనును. ఓ వీరశ్రేష్ఠుడవగు అర్జునా, బుద్ధిభేదమును కలుగజేయు మోహమనెడి అద్దమాతని చేతినుండి క్రిందికి జారి పడినప్పు డాతనికి ప్రతిబింబపు ఆభాస వుండనే వుండ నేరదు. దేహాభిమానమనెడి గాలి దెబ్బ లాగిపోయినప్పుడు అలలు మరియు సముద్రమును పోలినజీవుడు మరియు శివు డనెడి యిద్దరును కలసి ఏకరూపు లగుదురు. ఇందువలననే, వర్ష ఋతువు చివర మేఘములు ఆకాశమున లీనమగు రీతిని జీవాత్మకూడ బ్రహ్మ తత్త్వమునందు లీనమై తద్రూపుడగును. మరియు, యీతీరున బ్రహ్మభావము ప్రాప్తించిన పిదప, ఆతడు దేహాంతమువరకు యీ శరీరమునందే వున్నప్పటి కిని శరీరమునుండి జనించెడి గుణములనెడి చిక్కులో ఆతడెన్నడును పడడు. గాజా లేదా అభ్రకపు ఆచ్ఛాదనమువలన దీపప్రకాశమెన్నడును అడ్డగింప బడజాలని రీతిని, లేదా సముద్రజలము వలన బడబాగ్ని చల్లారిపోని రీతిని గుణసంచారము వలన జీవబోధ ఎన్నడును మలినము కాజాలదు. ఆకాశము నందలి చంద్రుడు జలమునందు ప్రతిబింబించి నప్పటికిని సదా జల ముతో లిప్తుడు కాకుండా వుండురీతిని, ఆతడు దేహమునం దున్నవాడుగా కాన్పించిన కాన్పించుగాక, ఆతనికి దేహధర్మము లంటవు. త్రిగుణములు తమ తమ సామర్థ్యము వలన శరీరమనెడి కపటరూపమును కల్పించి ఆతనిని ఆడించును, కాని జ్ఞానియగు పురుషుడు వాటిని చూచుటకై పొరబాటున నైన కూడ తన అహం బ్రహ్మాఽస్మి భావమును క్షణము సేపైనకూడ తననుండి వేరు కానివ్వడు. ఆతని అంతఃకరణమున ఆత్మస్వరూపమును గురించి గల అత్యధిక దృఢనిశ్చయము వలన మన మీ శరీరమునందుండి యీ పనులు చేయుచున్నాము, లేదు ’ అనెడి భావమే కలుగదు. పాము తన కుబుసము విడచి ఒక్కమారు తన పుట్టలో ప్రవేశించి నప్పుడిక అది తన కుబుసమును గురించి ఎప్పుడు జాపకము చేసికొనును ? ఇచ్చటకూడ అదే విధముగ జరు

గును. లేదా, సుగంధిత కమలము వికసించినప్పుడు దాని సుగంధమంతయు ఆకాశమున కలసి లీనమైపోవును, మరియు ఆ సుగంధము మరల తిరిగివచ్చి ఎన్నడును ఆ కమలకోశములోనికి రాదు. ఇదేవిధమున, బ్రహ్మసారూప్యము ప్రాప్తించినప్పుడు 'ఈ శరీరమెద్ది? దానిధర్మములెవ్వి?' యనెడి తలంపే వుండదు. ఇందువలననే, శరీరముతోకూడిన జననము,జరామరణము లాదిగాగల షడ్గుణములు శరీరమునందే యుండును, మరియు జ్ఞానియగు జీవునితో వాటి సంపర్కమే వుండదు. కుండ బ్రద్దలై చిన్న చిన్న ముక్కలుగా మార్పు పొందినప్పుడు ఘటాకాశము తనంతతానే తత్కాలముననే మహదాకాశమున సమ్మిళితమై, దానిరూపమునే పొందును. ఈవిధముగనే, దేహాభిమానము లోపించి, తన ఆత్మస్వరూప స్మరణము కలిగినప్పుడు ఆ ఆత్మస్వరూపముతప్ప మరింకేమి మిగిలియుండును? ఈఅతి శ్రేష్ఠమగు ఆత్మబోధతో కూడి యున్నవాడై ఈశరీరమునందు నివసించువానినే నేను గుణాతీతుడని చెప్పుచున్నాను." మేఘములు గర్జించి తనను పిలచినప్పుడు మయూరము ఆనందమును పొందురీతిని, యీ మాటలను భగవానుని వలన విని అర్జునుడు ఆనందమును పొందినవాడాయెను.

అర్జున ఉవాచ—

కైర్లింగైస్త్రీన్ గుణానేతా నతీతో భవతి ప్రభో !
కిమాచారః కథం చైతాం స్త్రీన్ గుణా నతివర్తతే ॥౨౧॥

ఈ విధముగా సంతోషమునుపొంది అర్జును డిటుల అడిగెను. "ఓ భగవానుడా! ఈ విధమగు ఆత్మబోధ కలిగినవాని లక్షణము లెటు లుండును? ఆతడు తన వృత్తి నెటుల నిర్గుణముగ నుంచును? ఆతడు గుణబంధమునుండి ఎటుల తప్పించుకొనును? ఓ కృపానిధీ! నాకీవిషయములు తెలియజెప్పుము" షడ్గుణైశ్వర్య సంపన్నుడగు శ్రీకృష్ణభగవానుడు అర్జునునకు కలిగిన యీ సందేహముల కీరీతిని సమాధాన మిచ్చెను. "ఓ అర్జునా

నీకీ సందేహములు కలిగినందుకు నాకు చాల ఆశ్చర్యము కలుగుచున్నది. నీవు గుణాతీతుని ఆచరణమును గురించి అడుగుచున్నావు. ఆచారవంతుని గుణాతీతుడని చెప్పుట అనుచితముకాదా? గుణాతీతుడని చెప్పదగినవాడు గుణక్షేత్రములోని కెన్నడును పోనేపోడు. లేదా ఒకవేళ, ఆతడు గుణక్షేత్రమున ఏమైన పనులను చేసినప్పటికిని ఆతడా గుణములం దెన్నడును చిక్కుకొనడు. బహుశః, నీ మనస్సునకు కలిగిన సందేహము, గుణములు తమ తమ వ్యాపారములను చేసికొను చున్నప్పటికిని, ఆ గుణముల మధ్యనే ఉండి సమస్తములగు కర్మముల నొనర్చుచూ వున్నప్పటికిని, ఆతడా గుణములం దేటుల చిక్కుకొనడో? అని నీ సంశయమై యుండవచ్చును. ఈ ప్రశ్నను నీవు సంతోషముగా నడుగవచ్చును. దీనికి జవాబు చెప్పెదను వినుము.

శ్రీ భగవానువాచ:—

ప్రకాశం చ ప్రవృత్తిం చ మోహమేవ చ పాండవ!
న ద్వేష్టి సంప్రవృత్తాని న నివృత్తాని కాంక్షతి॥ ౨౨

"రజోగుణ ప్రభావమువలన శరీరమున కర్మాంకురములు ఉద్భవించును. మరియు జీవుడు ప్రవృత్తులచే ముట్టడింపబడినవాడగును. ఆ స్థితిలో కేవలము నే నే కర్మల నొనర్చుచున్నాననెడి అభిమాన మెవనిని తాకనైన తాకదో, లేదా తన కర్మలు నిష్ఫలములైనప్పటికిని ఎవనికి ఏ దుఃఖమూ కలుగదో, లేదా సత్త్వగుణాధిక్యతవలన యింద్రియము లన్నింటియందును జ్ఞానతేజము ప్రసరించినప్పుడు విద్యాభిమానముచేగాని సంతోషముచేగాని ఎవడు ఆనందమును పొందడో, లేదా తమోగుణము వృద్ధిచెందినప్పుడుకూడ ఎవడు మోహమున చిక్కుకొనక, మనస్సునందు అజ్ఞాన ఖేదమును బొందడో, ఎవడు మోహము కలిగినప్పుడు జ్ఞానమునకై ఉత్కంఠితుడుకాడో, జ్ఞానము కలిగినప్పుడు కర్మపరిత్యాగము

చేయ్యడో, మరియు తనచేత కర్మలు జరిగినప్పటికిని దుఃఖించడో, అదే విధమున సూర్యుడు ప్రాతఃకాల మధ్యాహ్న సాయంకాల భేదములను ఒనర్చు రీతిని ఎవడీ గుణముల భేదమును తనపై కలుగనివ్వడో అట్టి పురుషునియందు జ్ఞానోత్పత్తి యొనర్చుటకు యితరుని జ్ఞానప్రకాశముతో అవసర మేమిగలదు ? సముద్రమును నింపుటకు వర్షఋతువు కావలెనా ? లేదా, ఆతడు కర్మాచరణ మొనర్చినప్పటికికూడా కర్మకర్తృత్వ మాతనికి అంటుకొనునా ? ఓ అర్జునా! హిమాలయ మెన్నడైన చలిచే వణకునేమో నీవే చెప్పుము ? మోహ విషయము ప్రాప్తించినప్పు డాతడు జ్ఞానము నెన్నడైన పరిత్యజించగలడా ? గ్రీష్మము ఎంత ఎక్కువగ ఉగ్రముగను తీవ్రముగను నుండిన నుండుగాక, అది ఎన్నడైన అగ్నిని కాల్చగలుగునా ?

ఉదాసీ నవదాసీనో, గుణైర్యో న విచాల్యతే
గుణా వర్తన్త ఇత్యేవ యోఽవతిష్ఠతి నేఙ్గతే॥ 23

"ఇదే రీతిని, యీ గుణముల పనులుకూడ తమంత తామే జరుగుచుండును మరియు అవి ఆత్మ సత్తాత్మకమై యున్నవి. కావున నీ వాగుణ విశ్లేషణ మొనర్చుట యనెడి చిక్కులో పడబోకుము. ఆతనికి యీ విధమగు పూర్ణజ్ఞానము కలిగియుండుటచే నత డీ శరీరమును యాత్రికుడు ప్రయాణ సమయమున ఏదైన ధర్మశాలలో కొద్ది సేపటివరకు బసచేయు రీతిని ఆశ్రయించుకొని యుండును. యుద్ధ భూమికి జయాప జయములతో ఏ విధమగు సంబంధము లేనటుల, ఆతఁడు కూడ లాభనష్టముల కేవిధమునను భాగస్వామి కాడు. అతడు గుణములతోనూ కలియడు, కర్తృత్వమునూ అంగీకరించడు. శరీరమునం దుండెడి ప్రాణము, లేదా పరుని యింటికి అతిథిగా వెళ్ళి వుండెడి బ్రాహ్మణుడు, లేదా నాల్గువీధుల కూడలివద్ద పాతబడిన స్తంభము తన చుట్టుప్రక్కల, మరియు నలువైపుల జరుగుచుండెడి విషయములపట్ల పూర్తిగా ఉదాసీనముగా నుండురీతిని, జ్ఞానికూడా తన శరీరమునందు

పూర్తిగా ఉదాసీనభావముతో నుండును. మరియు, ఓ అర్జునా! మృగజల తరంగములవలన మేరుపర్వతము విచలితముకాని రీతిని గుణములు యిచ్ఛానుసారముగా జరుపుచుండు ఉపద్రవములవలన జ్ఞానియగువాడుకూడ విచలితుడుకాడు. గాలిదెబ్బలవలన ఆకాశ మెన్నడును ఎగురగొట్ట బడజాలదు. అంధకారముతో సూర్యుడెన్నడును మరుగుపరుప బడజాలడు. స్వప్న మెన్నడును మేల్కొనియున్న మనుష్యుని మోసగించలేదు. ఇదేవిధమున జ్ఞానియగు పురుషునికూడా గుణములెన్నడును బంధింపలేవు. అత డెన్నడును గుణముల చేజిక్కడు; కాని, ఆతడు దూరమునుండి తటస్థుడుగానుండి వాటివైపు చూచినప్పుడు, 'నాటక గృహమందలి దర్శకుడు తటస్థుడై యుండి కొయ్యబొమ్మల నృత్యమును చూచురీతిని' ఆగుణములను అవలోకించును. సత్త్వ మెల్లప్పుడు శుద్ధకర్మములందును, రజస్సెల్లప్పుడు విషయ సంబంధమగు కర్మములందును, తమస్సెల్లప్పుడు మోహము మరియు అజ్ఞానాదులందును విహరించుచుండును; గుణము లీరీతిని ఆత్మతత్త్వ సామర్థ్యము వలననే విహరించుచుండు నను సంగతిని నీవు చక్కగా తెలిసికొనియుండుము. దీనికి ఉదాహరణము, సూర్యుడు లోకులందలి వ్యాపార వ్యవహారములను సంచాలన మొనర్చు చున్నప్పటికిని వాటినన్నిటి నాతడు పూర్తిగా తటస్థుడై యుండి చూచుచుండును. లేదా చంద్రోదయ మైనప్పుడు సముద్రమున పోటువచ్చును. చంద్రకాంతమణి ద్రవించసాగును. మరియు కుముదములు వికసించును కాని, చంద్రుడు వీటి అన్నింటికి భిన్నుడై నిర్లిప్తుడై యుండును. వాయువు బాగా తీవ్రముగ వీచుగాక, లేక శాంత భావముతో చాల నెమ్మదిగ వీచుగాక, ఆకాశముమాత్ర మెల్లప్పుడు అవిచలముగను అవికృతముగనే వుండును. ఇదేరీతిని గుణసంసర్గమువలన జ్ఞానియగు పురుషు డెన్నడును విచలితుడుకాడు. ఓఅర్జునా! గుణాతీతుని యీలక్షణము లన్నింటి వల్లను గుర్తించవలెను. ఇక ఆతని ఆచరణ మెటుల యుండునో చెప్పెదను వినుము.

సమదుఃఖసుఖః స్వస్థః సమలోష్టాశ్మకాఞ్చనః ।
తుల్యప్రియాప్రియో ధీరస్తుల్యనిన్దాత్మసంస్తుతిః॥ ౨౪

"ఓ అర్జునా! వస్త్రమునకు లోపలను బయటను నూలుపోగులు తప్ప మరేదియు వుండనిరీతిని, జ్ఞానియగు పురుషుడుకూడ ఈ స్థావర జంగమ జగత్తు ఆత్మతత్త్వమేగాని మరేదియూ కాదని చూచును. పరమేశ్వరుడు తన వైరులకూ మరియు భక్తులకు కూడ ఒకే విధమగు పరమగతి నిచ్చు విధమున జ్ఞానియగు పురుషుడుకూడ సుఖదుఃఖములను రెంటినీ సమానముగనే తలంచును. వాస్తవిక దృష్టితో చూచినచో మత్స్యము జలమున విహరించు చందముననే జీవుడీ శరీరమున విహరించునన్నప్పు డాతనికీసుఖదుఃఖములు రెండునూ సహజముగనే అనుభవించవలెను. కాని జ్ఞానియగు పురుషుడు సుఖదుఃఖముల నన్నింటిని పూర్తిగా విడచివైచి యుండుటవల్ల ఎల్లప్పు డాత్మస్వరూపమున నిమగ్నుడై యుండును. పొలమునందు పంట తయారైనప్పుడు కంకులలో గింజలునిండియుండి బయటకు రా సాగురీతిని లేదా నది తన ప్రవాహమును విడచి సముద్రమున కలసిపోయినప్పుడు దాని పరవళ్ళు త్రొక్కుటయంతయు తగ్గిపోవురీతిని, మనుష్యుడు ఆత్మస్వరూపమున రమించ సాగినప్పుడు ఆతనికి శరీరసుఖదుఃఖములు తోచనే తోచవు. మరియు అవియన్నియు ఆతనికి సమానముగనే తోచును. స్తంభమునకు రాత్రింబవళ్ళు రెండునూ సమానముగనే తోచురీతిని, ఆత్మస్వరూపమున రమించువారికిశారీరకసుఖదుఃఖములుహానిలాభములు మొదలుగాగల ద్వంద్వము లన్నియు ఒకేవిధమున నుండును. లోతైన నదిలో నిద్రించియుండు మానవునకు సర్పస్పర్శకూడ ఊర్వశివంటి ఏ అప్సరసయొక్క అంగస్పర్శవంటిదిగనో వుండును. ఇదే విధమున, ఆత్మస్వరూపమున మగ్నుడైయుండు పురుషునకు శారీరక – ద్వంద్వములు కూడ సమానముగనే వుండును. కావుననే, యిట్టి పురుషుని దృష్టిలో బంగారము మరియు పేడ, లేదా వజ్రము మరియు రాయి – వీటి భేద మేమియూ నుండదు.

సర్పసుఖములు తమంతతాము ఆతని యింటివద్దకు వచ్చుగాక, పులి వచ్చి ఆతనిపై పడుగాక - ఆతని బ్రహ్మైక్యస్థితియందు దించుకయు అంతరము రాదు. నరికి చంపి వేయబడిన వ్యక్తి మరల ఎన్నడును లేచిరాడు; వేయించబడిన గింజ మొలకరించదు - ఇదే విధముగా, ఆతనికిగల వృత్తి - సమత్వమునందు కూడ ఎన్నడును భంగము రాదు. ఎవడైన ఆతనిని 'బ్రహ్మ' యని గొప్పగా పొగడిన పొగడుగాక, 'నీచు' డని అత్యధికముగ నిందించిన నిందించుగాక. అతడు బూడిదరాశివలె మండనూ మండడు. ఆరిపోనూ ఆరిపోడు. సూర్యునియింట ఎన్నడును చీకటియే వుండనటుల, మరియు దీపమే వెలిగించబడనటుల, జ్ఞానియగు పురుషునకు నిందాస్తుతు లేమాత్రమును లెక్కలోనికి రావు.

మానాపమానయో స్తుల్య స్తుల్యో మిత్రారిపక్షయోః ।
సర్వారమ్భ పరిత్యాగీ గుణాతీత స్స ఉచ్యతే ॥ ౨౫

"ఎవడైనా ఆతనిని 'ఈశ్వరు'డని పూజించుగాక, 'దొంగ'యని నిందించుగాక, ఎద్లు మరియు ఏనుగుల శాలలలో నుండుచుగాక, రాజుగా చేయునుగాక, ఆతనివద్దకు ఆతని మిత్రులువచ్చి కలియుదురుగాక, పెక్కురు శత్రువులు వచ్చి నలువైపుల ముట్టడింతురుగాక - ఏది జరిగినప్పటికిని ఆతని మనస్సు 'సూర్యతేజమునకు రాత్రియనిగాని, ప్రాతఃకాలమనిగాని వుండనిరీతిని' యీ విషమత్వములవల్ల ఎన్నడును మాలిన్యము పొందదు; లేదా వసంతాది ఋతువులు ఆరున్నూ వచ్చినను పోయినను ఆకాశమెల్లప్పుడు నిర్లిప్తముగనే వుండురీతిని, ఆతనిమనస్సుకూడ యీ సుఖ దుఃఖములచే మలినతను పొందకుండావుండును ఈతని ఆచరణలో మరొకలక్షణముకూడ కాన్పించును. ఆతనికి తా నొక పనిని చేయుచున్నా ననెడి భావమే ఎన్నడును తట్టదు. ఆతడు కర్మల నన్నింటిని తొలగించి దూరముగ విసరి పారవైచును. మరియు ప్రవృత్తియొక్క మూలమునే పెకలించివేయును. ఆతని కర్మఫలము

లన్నియు దగ్ధమై బూడిదగ నగును. ఏలనన, ఆతడు తన జ్ఞానము వలన అగ్ని సమానముగ నగును. ఆతని మనస్సునం దేవిధమగు ఐహికమునకుగాని పారలౌకికమునకు గాని సంబంధించిన వాంఛయే జనించదు; యిందుచే, ఆతనికి సహజ (స్వాభావిక) ముగ ఏది లభించిన, దానినే ఆతడు ఉదాసీనుడై అంగీకరించును. ఆతడు సుఖము వలన సుఖియూ కాడు, దుఃఖము వలన దుఃఖియూ కాడు. ఆతని మనస్సు పాషాణమును పోలియుండును, మరియు అది అన్నివిధములగు సంకల్ప - వికల్పములనూ విడచివైచి యుండును. ఎవనియం దీవిధమగు ఆచారము కాన్పించునో, ఆతనినే గుణాతీతునిగ నెరుంగవలెను." అటుపైన శ్రీకృష్ణభగవాను లిటుల యనిరి— "ఇక ఏ ఉపాయముల వలన గుణాతీతుడు కాగలుగునో చెప్పెదను వినుము.

మాం చ యోఽవ్యభిచారేణ భక్తియోగేన సేవతే ।
స గుణాన్సమతీత్యైతాన్ బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే ॥౨౬॥

"ఓ అర్జునా! ఎవడు అవ్యభిచారి భావముతోను, మరియు భక్తియోగము చేతను నన్ను సేవించునో, ఆతడే యీ గుణము లన్నింటిని దగ్ధమొనర్చ గలుగును. ఇక యిందు చెప్పబడిన 'నేను' ఎవరో, 'నాభక్తి' యన నేమియో, 'అవ్యభిచారి భావము'న నేమియో చెప్పవలసి యున్నది. ఓ అర్జునా! నీకు నేను చెప్పిన దేమన,రత్న ప్రకాశమున్నూ, రత్నమున్నూ ఒక్కటియే యగురీతిని, యీ విశ్వమునందు 'నేను' న్నాను. లేదా పాతాళమునకు అర్థము నీరు, అవకాశమునకు అర్థము ఆకాశము, మాధుర్యమునకు అర్థము చక్కెర, లేదా జ్వాలకు అర్థము అగ్ని, లేదా దళమునకు అర్థము కమలము, కొమ్మలూ ఫలములు మొదలగు వాని అర్థము వృక్షము, హిమరాశియొక్క అర్థము హిమాలయము, తోడుకొనిన పాలయొక్క అర్థము పెరుగూ అగు రీతిని, యీ విశ్వముయొక్క అర్థముకూడ 'నేనే' యగుదును. అనగా 'నేనే' యీ విశ్వము నగుదును. చంద్రస్వరూపమును గురించి తెలిపి

కొనుటకై చంద్రబింబమును చీల్చనక్కరలేనటుల, లేదా పేరుకొనిన నేతిని వెచ్చపెట్టి కరుగపెట్టక పోయినప్పటికిని అది నెయ్యిగనే యగురీతిని, లేదా కంకణమును కరుగపెట్టక పోయినప్పటికిని అది బంగారమే యగు రీతిని, లేదా బట్టమడత విప్పకపోయినప్పటికిని అది దారపుపోగుల సమూహమే యగు విధమున, కుండను బద్దలుకొట్టి నప్పటికిని అది సదా మట్టితో ఏర్పడి నట్టిదే యగు విధమున యీ విశ్వమంతయూ కూడా 'నేనే' అయి యున్నాను. కావుననే ముందుగా 'యీ విశ్వభావనను నాశమొనర్చిన పిమ్మట నేను లభించుదునని యనుట సరియైనదికాదు;' ఏలనన, ఈ సమస్తమూ 'నేనే'. ఈ విధమైన జ్ఞానమును కలిగి యుండుట నా 'అవ్యభిచారభక్తి' యగును. ఇట్టి జ్ఞానమునం దేమాత్రము కొరతగల్గినను అది 'వ్యభిచారమే' యగును. కావుననే, సమస్తములగు భేదభావములను విడనాడి సంపూర్ణమైన ఏకాగ్ర మనస్సుతో తన సహితముగ నన్నెఱుంగవలెను; ఓ అర్జునా! బంగారుగెంజను బంగారముపైన పెట్టినప్పుడు దానియం దేవిధమగు భిన్నత్వమును కలుగనేరదు. ఇదే విధమున జగత్తును తనకు భిన్నమై నట్టిదిగ అంగీకరించుట తగదు. తేజస్సునుండి బయల్వెడలి మరల తేజస్సునందే లీనమగు తేజోభాగమును 'కిరణ' మందురు. ఆత్మస్వరూపము కూడ యీ కిరణములవంటిదే. పృథ్వీతలమున సూక్ష్మకణము లుండు రీతిని లేదా హిమాలయమున హిమకణములు వుండురీతిని నాయందు 'అహం' వున్నది. నీ వీ సంగతిని చక్కగా జ్ఞప్తియం దుంచుకొనుము. 'అల' ఎంత చిన్నదైనప్పటికిని అది సముద్రమునకు భిన్నమైనట్టిది కాదు, ఇదే రీతిగా, 'నేనుకూడ ఈశ్వరునకు భిన్నమై నట్టిదికాదు. ఈ విధమగు ఏకత్వభావనతో' కూడియున్న దృష్టియొక్క ఆనంద పూర్ణవృత్తినే నేను భక్తియందును. ఈ పరిఫుల్లిత దృష్టియే సమస్తజ్ఞానసారమూ యోగసర్వస్వమూ నై యున్నది. సాగరమూ మరియు మేఘములకు మధ్యను అఖండ ధారావృష్టి కలుగుటవలన అవిరెండునూ ఒకటిగా కాన్పించురీతిని, ఓ అర్జునా! ఈ ఉల్లాసపూర్ణదృష్టి

కూడవుండును. నూతిముఖము, లేక పైభాగము మరియు ఆకాశమునం దేవిధమగు అతుకూ వుండదు. అయినప్పటికిని అవి రెండును ఒకటిగా కలిపియుండును. ఇదేవిధమున, జ్ఞానియగునట్టి పురుషుడుకూడ ఏవిధమగు అతుకయూ లేకుండానే ఆ పరమ పురుషునితో కలిసియుండును. ప్రతిబింబమునుండి మొదలుకొని బింబమువరకు సరళరూపమున ప్రతిభ వ్యాపించియుండు రీతిని యీ 'సోఽహం' వృత్తి ఒక్కమారు ఏర్పడినప్పుడు మానవు డావృత్తి సహితముగ తనంతతానే పరమాత్మ తత్త్వమున విలీనుడైపోవును. ఉప్పుగల్లు ఒక్కమారు సముద్రమునపడి కరగిపోయినతరువాత దాని 'కరగిపోవుట' అంతమొందురీతిని, లేదా ఓ అర్జునా. తృణమును కాల్చివైచిన పిమ్మట ఆ అగ్ని కూడ తన. తతానే చల్లారిపోవురీతిని, ఒకపర్యాయము జ్ఞానమువలన భేదబుద్ధి నశించినప్పు డిక ఆ జ్ఞానముకూడ మిగిలియుండదు. అంతట 'నేను' 'పరుడను, లేక, ఆవల నున్నాను' అనెడి కల్పనకూడ నశించును. మరియు భక్తు డీవల లేక యిచ్చట నున్నాడనెడి భావముకూడ నశించును. మరియు యీ రెంటికీ గల మూలశాశ్వత ఏకత్వము మాత్రమే అప్పుడు మిగిలి యుండును. ఓ అర్జునా! యీ రీతిని బ్రహ్మైక్యాలింగనము కలిగినప్పుడు యిక గుణములను జయించుట యను మాటయే మిగిలియుండదు. మర్మజ్ఞుడవగు అర్జునా, ఈ స్థితినే 'బ్రహ్మత్వ' మందురు. మరియు యీ బ్రహ్మత్వమే నా భక్తులకు లభించును. ఈ ప్రపంచమున, యీ విధమగు భక్తుని 'పతివ్రతాస్త్రీవలె' యీ బ్రాహ్మీస్థితి సేవించును. నదులలో వేగముగ ప్రవహించు నీటికి సముద్రముతప్ప మ రెఉపయోగకరమైన ప్రదేశమూ లే న టు ల, జ్ఞానపూర్ణదృష్టితో నన్ను సేవించువాడు బ్రహ్మత్వస్థితిచే సుశోభిల్లకుండా వుండనేరడు. ఈ బ్రహ్మత్వము నే 'సాయుజ్య' మందురు. మరియు దీనినే చతుర్థపురుషార్థమగు మోక్షమందురు. నన్ను సేవించుటే బ్రహ్మత్వమును పొందదగు సాధనమని యెరుంగుము; ఇంతమాత్రమున నే నేను సాధనా మాత్రుడనని తలంచబోకుము.

నీ మనస్సున బ్రహ్మ ఎన్నడును 'నాకు' భిన్నుడు కాడు-అనుభావము జనించవలెనను తలంపుతో నీకు నేను చెప్పుచున్నాను.

బ్రహ్మణో హి ప్రతిష్ఠాఽహ మమృతస్యావ్యయస్య చ ।
శాశ్వతస్య చ ధర్మస్య సుఖస్యైకాన్తికస్య చ ॥౨౭॥

"ఓ అర్జునా 'బ్రహ్మ'కు అర్థము 'నేను', మరి యీ విధమగు శబ్దములన్నింటి అభిప్రాయము నేనే యగును. మర్మజ్ఞుడవగు అర్జునా, చంద్రుడూ ఆతని మండలమూ యివి రెండునూ భిన్నభిన్న పదార్థములుకాని విధమున, 'నేను' మరియు బ్రహ్మమునందణుమాత్రమైన భేదములేదు. ఏ వస్తువు శాశ్వతము, అచలము, స్పష్టము, ధర్మస్వరూపము, ఆనందమయము, అపారము మరియు ఏక మేవాద్వితీయమో, కోరికల నన్నింటిని విడచి వివేకము ఏ పదమును పొందునో, మరియు ఏది జ్ఞానమునకు పరమసీమయో అదంతయు నేనే. భక్త పక్షపాతియూ, భక్తులకు సాయపడునట్టివాడును నగు శ్రీకృష్ణ భగవాను లీకేతిని అర్జునునకు చెప్పుచుండిరి. ఇది విని ధృతరాష్ట్ర మహారా జిటు లనెను— "ఓ సంజయా! యీ సంగతు లన్నిటిని నిన్నెవరును అడుగలేదు. అట్టి స్థితిలో యీ నిరర్థక విషయముల నన్నింటి నేల చెప్పుచుంటివి? నా మనస్సునం దీసమయమున గల చింతను ముందుగా నీవు తొలగించుము. ముందుగా నాకు నా దుర్యోధనుని విజయ వార్తలను వినుపించుము." ఈ మాటలను విని సంజయుడు తన మనమునం దిటు లనుకొనెను - "జయమును గురించిన వార్తల నటుండనిమ్ము" ధృతరాష్ట్రుడు చెప్పిన యీ మాటలు సంజయునకు మనస్సునందత్యాశ్చర్యమును కలిగించెను. ఆతడు తన మనస్సులో— 'అయ్యో' ఈతని మనస్సునందు భగవానునిపట్ల ఎంత ద్వేషము గలదు. అయినను, కృపాళుడగు ఆ భగవాను డీతనిని అనుగ్రహించుగాక, యీతడు వివేకమనెడి ఔషధపాన మొనర్చి మోహమనెడి మహారోగమును నివారణ

మొనర్చుకొనుగాక ” యని అనుకొనెను. ఆతని కీయాచన స్ఫురించినప్పుడు శ్రీ కృష్ణార్జునుల సంభాషణమునందలి సంగతులను జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొనుటలో ఆతని అంతఃకరణమున విలక్షణమగు ఆనందోద్రేకము కలిగెను. అందుచే, ఆతడింకనూ, పెంపొందుచున్న ఉత్సాహముతో శ్రీకృష్ణుని సంభాషణమును వివరించును. ఆ సంభాషణముయొక్క భావార్థమును మీకు నచ్చునటుల చెప్పుటకై ప్రయత్నింతును. ఓ శ్రోతలారా! శ్రీ నివృత్తి నాథదాసుడగు యీ జ్ఞానదేవుడు 'మీరిటుల శ్రద్ధయుంచుడ'ని ప్రార్థించు చున్నాడు.

తెలుగు జ్ఞానేశ్వరి

పదునైదవ అధ్యాయము.

నా హృదయమును పీటగా నొనర్చి దానిపై నా గురుదేవుని చరణ ములనుంచెదను. సమస్త యింద్రియముల, ఇంచుక వికసించిన పుష్పములను ఐక్యభావముతో నా అంజలిలో నింపి, యీ పుష్పాంజలిని అర్ఘ్యరూపమున నేను నా గురుదేవున కర్పింతును. అనన్యభక్తిరసముచే శుద్ధతను పొందిన ఆ ఏకనిష్ఠవాసనను చందనముగ భావించి, దానిని శ్రీ గురుదేవునకు అఖండ తిలకముగ ధరింపజేతును. నిర్మల ప్రేమయనెడి శుద్ధబంగారు కాలియందెలను నేను గురుదేవుని సుకుమార పాదములకు తొడిగెదను. అవ్యభిచార భావముచే శుద్ధమునైన దృఢము మరియు ప్రబలమూ నగు ప్రేమను మట్టెలుగ నొనర్చి నా గురుదేవుని పాదాంగుళీయకముల ధరింపజేతును. ఆనంద సుగంధముచే సుగంధితమైన అష్టసాత్త్విక భావములనెడి వికసించిన అష్టదళ కమలమును ఆయనపై ధరింపజేతును. ఇంక నేనాయన ఎదుట, అహంకార మనెడి ధూపమును వెలిగించి, ఆ గురుచరణముల ముందు 'సోఽహం' అనెడి దీపముతో హారతి నిత్తును. మరియు సమరసభావముతో నిరంతర మాయనను ఆలింగన మొనర్తును. నేను నాశరీరము మరియు ప్రాణములను రెంటిని పావుకోళ్ళుగా చేసి నాగురుదేవుని పాదములక్రింద నుంతును. మరియు భోగ – మోక్షములనెడి దిష్టి తీసెదను. నాగురుదేవుని చరణసేవ చేయుటవలన, సమస్త పురుషార్థముల అధికారమూ నాకా గురుసేవయందే లభించుగాక. ఇందువలన బ్రహ్మత్వ మనెడి విశ్రాంతినిలయమువరకు

నాజ్ఞానతేజము సహజముగను, నూటిగను చేరుగాక; అందువలన నా వాక్కునకు అమృతసముద్రపు మాధుర్యము సిద్ధించుగాక. ఆసమయమున, నా వివేచనమందలి ప్రతి అక్షరమునకును 'ఆ వక్తృత్వము ముందు కోట్లకొలది పూర్ణచంద్రులు కూడ సాటిరానంత మాధుర్యము లభించుగాక. తూర్పు దిక్కున సూర్యు డుదయించిన పిమ్మట జగత్తున కంతకు ప్రకాశ సామ్రాజ్యము నర్పించు రీతిని, యీ వాక్కు కూడా శ్రోతల సమూహమునకు దీపావళిని పోలిన ప్రకాశమును చూపుగాక. ఏ సౌభాగ్యమువలన 'వేదములుకూడ అతి నిమ్నకోటికి చెందినవిగను, మరియు కైవల్య తత్త్వముకూడ వాటికి సరిరానట్టివిన్ని' శబ్దములు నోట వెలువడునో, ఏ సౌభాగ్యమువలన వాణీలత 'తన శ్రవణసుఖమండపము క్రింద విశ్వమున కంతకు అఖండ వసంత శోభానుభవమును కలిగించురీతిని కళకళ లాడసాగునో, ఏ సౌభాగ్యమువలన పరమాత్మ యొక్క జాడ తెలియ నందువలన మనస్సుతోపాటు వాక్కుకూడ నిరాశతో తిరిగి రావలసివచ్చు నట్టి స్థితిలో, 'ఆ పరమాత్మయే శబ్దములకుకూడ గోచరమగునట్టి' చమత్కారము కాన్పించునో, ఏ సౌభాగ్యమువలన సాధారణముగ జ్ఞానమునకుకూడ అగమ్యము, ధ్యానమునకుకూడ అసాధ్యమునగు ఇంద్రియాతీత బ్రహ్మ తత్త్వము శబ్దములద్వారా వర్ణింప నలవియగునో, అట్టి పరమ సౌభాగ్యమే శ్రీ గురుదేవుని పాదపద్మధూళియందలి ఒక రేణువు లభించినంత మాత్రముననే వాణికి సిద్ధించును. ఇక యింతకు మించి నేనేమి చెప్పను? ఈ గురుప్రేమతో సాటివచ్చు ప్రేమ ఒక్క మాతృప్రేమలో తప్ప మరెచ్చటను ప్రాప్తించ నేరదని జ్ఞానదేవుడ నగు నేను స్పష్టముగ చెప్పుచున్నాను, ఏలనన నేను చాల చిన్నబాలుని పోలిన వాడను. మరియు గురుదేవులు ఒకే కుమారుడుగల తల్లివంటివాడు. అందుచే వారి కృపాప్రవాహము ఏకమార్గియై సదా సమానరూపమున నా వైపుకు ప్రవహించుచుండును. ఓ శ్రోతలారా! మేఘములు తమ జలసంపద నంతను

పాతకముల కొరకు ప్రస్మరించిపోయితిని శ్రీగురుదేవులుకూడ నా పైతము
కనుకనుసర్పింపకేసిరి. దీని పరిణామముచే నేను వ్యర్థప్రలాపములుపలుకనారం
భించి నప్పుడు ఆ వ్యర్థప్రలాపములనుంచికూడ మధురమగు గీతారహస్యము
వెలువడెను. అదృష్టము బాగున్నచో, ఇసుకరేణువుకూడా రత్న మగును.
మరియు, ఆయుష్షింకను పూర్తికాకున్నచో, చంపనున్న వ్యక్తికూడా దయా
ప్రేమ కలవాడగును. జగదీశ్వరుడు తన మనసునం దెవడి పొట్టనైన నింప
దలచినప్పుడు, మొసరు నీళ్ళలో కంకరరాళ్ళు వేసినప్పటికిని అవి అమృత
సమానమగు మధురమైన బియ్యమే యగును. ఇదే రీతిని, శ్రీ గురుదేవులు
కూడా కృపాపూర్వకముగ అంగీకరించుచో, యీ జగత్తంతయు మోక్ష
మయమైపోవును. చూచుడు, ఆ జగద్వందనీయుడు, పురాణపురుషుడునగు
నారాయణుని అవతారమగు శ్రీకృష్ణదేవుడా పాండవుల కేకొరంతయైనయెన్న
డైన రానిచ్చెనా? ఇదే విధమున శ్రీనివృత్తినాథ మహారాజులు నా అజ్ఞానమును
కూడ జ్ఞానముతో సమానముగ నొనర్చెను. మాటల సందర్భమున నా ప్రేమ
ఆత్యధికముగ పొంగులు వారినది. కాని వాస్తవముగచూచినచో, గురుదేవుని
మహాత్మ్యమును యథార్థముగ వర్ణించగల జ్ఞాన మెవరికి గలదు? నే నా గురు
దేవుని ప్రసాదముచలననే మహాత్ములగు మీ పాదములచెంత గీతార్థమును
సమర్పించ గలంచితిని. ఇంతకుముందే పదునాల్గవఅధ్యాయము పూర్తి
యైనది. దాని అంతమున కైవల్యధామమగు శ్రీకృష్ణులు స్వర్గసంప
దకు యింద్రుడు అధిపతియైనటుల ముక్తికి జ్ఞానియగు పురుషుడు అధికారి
యని సెలవిచ్చియున్నారు లేదా, పందలకొలది జన్మములవరకు ఎవడుబ్రహ్మ
కర్మ నొనర్చుచుండునో ఆతడే అంతమున బ్రహ్మయగును. అంతేగాని మరొ
కడు బ్రహ్మ కాజాలడు. సూర్యప్రకాశమును కనులు గలవాడే అనుభవించ
గలుగును. కనులు లేనివాడు అనుభవించలేడు. అదేవిధమున మోక్షముయొక్క
పరమానందముకూడ కేవలము జ్ఞానభాగములోనికే వచ్చును. ఈ జ్ఞానమును
పొందుటకు ఎవడు అర్హుడాయని భగవానులు యోచించగానే వారికి కేవల

యొక్కడే యోగ్యుడుగ కాన్పించెను. కనులయందు దివ్యాంజనము రాచుకొనినపిమ్మట భూగర్భమునగల గుప్తధనము స్పష్టముగ కాన్పించసాగును. కాని దానితోపాటు ఆగుప్తధనమును చూచుటకై పాదబలమున తలక్రిందులుగా జన్మించిన ఒక మనుష్యుడుకూడా కావలెను. ఇదే విధమున జ్ఞానము వలన నిస్సందేహముగ మోక్షము సిద్ధించుటకూడ వాస్తవమే. కాని జ్ఞానముగల మనస్సు అత్యంత శుద్ధమైనదియునై యుండవలెను. అందుపైని భగవానులు మిక్కుటముగ యోచించి ' విరక్తిలేని జ్ఞాన మెన్నడును స్థిరముగ నుండజాలదని సిద్ధాంతీకరించి చెప్పిరి. అటుపిమ్మట భగవానులు 'మనస్సునకు పూర్తియగు విరక్తి ఎటుల లభించునో' యోచించి చెప్పిరి. భోజనము చేయువానికి, 'విషముకలిపి భోజనము తయారుచేయబడినదని తెలియుచో, అతడు వాళ్ళో జనపళ్ళెమును ప్రక్కకునెట్టి అచ్చటినుంచి లేచి పోవును. ఇదేమాదిరిగ, 'ఈ జగత్తు అ - శాశ్వతము మరియు నశ్వరము' అని మనసున దృఢముగ నాటినప్పుడు, ఎవడైన విరక్తిని తన ఎద్దనుంచి నెట్టివేయ దలచినను తనంతటతానే ఆతనిని వెంటాడును. ఈ పదునైదవ యధ్యాయమున శ్రీకృష్ణభగవానులు, ఒక వృక్షరూపకముద్వారా, యీ జగత్తుయొక్క అనిత్యతి ఎట్టిదో చెప్పుచున్నారు. ఏదైన చెట్టును వేళ్లసహితముగ పెకలించి ఆ చెట్టును తలక్రిందులుగా నుంచినచో, అది ఎండిపోవును. కాని యీ సంసారవృక్ష మిట్టిది కాదు. ఈ రీతిని ఒక రూపక కౌశలము వల్లనే భగవానులు యీ సంసారముయొక్క అవాగమనమును అంతమొనర్చుచున్నారు. ఈ పదునైదవ యధ్యాయము యీ సంసారముయొక్క నిరర్థకత్వము సిద్ధించి స్వస్వరూప అహంబ్రహ్మస్మిస్థితి స్థాయీరూపమును పొంది దృఢపడవలెనను తలంపుతో చెప్పబడినది. నేనిక ఈ గూఢరహస్యమును జాగరూకతతో చెప్పెదను. మీరుకూడ సావధాన మనస్కులరై వినుడు. పరమానంద సముద్రమున పోటునుకలిగించు పూర్ణచంద్రుడగుభగవానులగు శ్రీకృష్ణ ద్వారకాధీశు లీ విధమున చెప్పసాగిరి. "సోదరా అర్జునా!

నాస్వరూపప్రాప్తి మార్గమునగల అడ్డంకుయగు విశ్వభ్రమను ఈవిశ్వముగనే తలంచరాదు. ఈసంసారమొక ప్రచండ వృక్షము. కానిసామాన్యవృక్షములవలె యీ చెట్టుయొక్క మొదలుక్రిందనూ కొమ్మలుపైననూ లేవు. ఇందుచేయిది సాధారణముగ ఎవనికిని బోధపడదు. ఏదైన చెట్టుమొదలుకు నిప్పంటుకొనుటో, లేక గొడ్డలితో నరకుటో చేసినప్పుడు చెట్టుయొక్క పైనున్న భాగమెంత మిక్కుటముగ నున్నప్పటికిని మొదలుతో సహా పెకలివేయబడుటవలన ఆచెట్టు సహజముగ నేకూలిపోవును. కాని యీ సంసారవృక్షము యీ రీతిని సహజముగ కూల్చుటకు వీలుకానిది. ఓ అర్జునా! యీ సంసారవృక్షము క్రిందిపైపుకు విస్తరించుకొనుచు పోవును. యిది అతివింతయైనదీ, అద్భుతమైనదిన్ని అయియున్నది. సూర్యుడు చాలఎత్తున ఉండును, అతని కిరణజాలము క్రిందికి వ్యాపించియుండురీతిని యీ సంసారవృక్షముకూడ అతి చమత్కారరూపమున ఎడతెగక క్రిందిపైపునకే విస్తరించుకొని పోవుచుండును. ప్రళయకాలమందలి నీరు ఆకాశమునంతను వ్యాప్తమొనర్చు రీతిని యీ సంసారవృక్షము యీజగత్తునందలి మూలమూలల నింపివేయును. లేదా, సూర్యుడు అస్తమించిన పిమ్మట రాత్రి అంధకారముచే నిండియుండు రీతిని, ఆకాశమంతయూ సంసారవృక్షముచే దట్టముగ నిండియుండి, పూర్తిగా వ్యాపించియున్నది. ఈ సంసారవృక్షమునందు తినుటకు ఏఫలమూ వుండదు. వాసన చూచుటకు ఏ పువ్వూ వుండదు.

ఓ అర్జునా ! ఇది కేవల వృక్షమే. దీని మొదలు పైవైపునందున్నది. ఇది పెకలించి తలక్రిందులుగా నుంచిన వృక్షమాత్రము కానందువలన, యీరీతిని తలక్రిందులుగా నున్నప్పటికిని ఎల్లప్పుడు బాగా కళకళలాడుచునే యుండును. ఇందువలననే దీనిని ఊర్ధ్వమూలమని యందురు. ఇది యిట్టిదైనప్పటికిని క్రింది వైపుకూడ దీనికి అసంఖ్యాకములుగ మొదళ్ళు గలవు. నలువైపుల వెలువడెడి పల్లవముల బలముచే, మర్రిచెట్టు, రావిచెట్టు వలె దీనికికూడ బీజములు, పల్లవములనుండి క్రొత్త క్రొత్త కొమ్మలు బయలు

దేరును. మరియు ఓ అర్జునా! యీ సంసార వృక్షమునందు కేవలము క్రింది వైపునందే కొమ్మలు వుండుననుట లేదు. పై వైపున కూడ అపారముగ కొమ్మలుండును. దీనిని చూచుటచే, ఆకారమే పల్లవించినదా, లేక వాయువు వృక్షాకారమును దాల్చినదా, లేక ఉత్పత్తి స్థితి లయములు అనెడి త్రివిధావస్థలూ యీ అవతారమును దాల్చినవా- యన్నటుల వుండును. ఈరీతిని యీ విశ్వమనెడి ప్రచండమగు ఊర్ధ్వ మూలము గల వృక్ష మేర్పడినది. ఇక యీ 'ఊర్ధ్వము' యొక్క అర్థమేమి? దీని మొదళ్ళకు గల లక్షణములెట్టివి? యిది ఏల అధోముఖము గలిగియున్నది? దీని శాఖ లెటుల వుండును, క్రిందివైపున గల యీ వృక్షశాఖలెవ్వి, దీని యందు పైవైపు గల శాఖలస్వరూప మెట్టిది, దీనికి అశ్వత్థమని ఏల పేరు పెట్టబడినది—మొదలగు ప్రశ్నల నిర్ణయము ఆత్మశ్రేష్ఠు లొనర్చిరి. ఇక నీకీవిషయములు చక్కగా బోధపడునటుల తెలిపెదను. భాగ్యశాలివగు అర్జునా ఈ యధ్యాయము నీవంటివారు వినదగినది; హృదయమును స్తబ్ధమొనర్చి ప్రతి అవయవమునకు శ్రవణశక్తి వచ్చినదా – యన్నరీతిని ఏకాగ్రచిత్తముతో సావధానుడవై వినుము." యాదవ శ్రేష్ఠుడగు శ్రీకృష్ణభగవానుడీరీతిని ప్రేమరసపూర్ణుడై యీ మాటలను చెప్పినప్పు డర్జునుడు మూర్తీభవించిన జాగరూకతయే యున్నటుల వుండెను. అప్పుడర్జునుని శ్రవణవాంఛ ఆకాశ మందలి దశదిశలను గాఢాలింగన మొనర్చుకొన గోరుచున్నదా యన్నంత అత్యధికముగ నయ్యెను. ఇందువలననే భగవానుని నిరూపణము ఆతని కత్యల్పముగ తోచసాగెను. శ్రీకృష్ణునిమాట సముద్రమువలె అనంతమూ అపారమూ అయినప్పటికిని, యీ అర్జునుడొక నూతన అగస్త్య ఋషి రూపమున జనించెను. ఇందుచే నాతడు భగవానుని వచన సాగరమునంతను ఒకే గుక్కలో పానమొనర్చదలంచెను. ఆసమయమున అర్జునుని హృదయోత్కంఠత చెప్పరానంత అధికముగ వృద్ధిపొందెను.

శ్రీ భగవానువాచ :—

ఊర్ధ్వమూల మధశ్శాఖ మశ్వత్థం ప్రాహు రవ్యయమ్ ।
ఛందాంసి యస్య పర్ణాని యస్తం వేద స వేదవిత్ ॥ 1

అంత భగవాను డిట్లు లనెను - "ఓ అర్జునా! ఆ బ్రహ్మమే యీ వృక్షమునకు ఊర్ధ్వము; యీ వృక్షసంబంధము వలననే ఆతనికి ఊర్ధ్వత్వము అనగా ఉచ్ఛత్వము ప్రాప్తించినది. వాస్తవిక దృష్టితో చూచినచో ఏకరూపుడు అద్వైతుడు, కైవల్య తత్త్వమునై యున్నందున ఎవనియందు ఊర్ధ్వ, మధ్య, అధమ (పైభాగము మధ్యభాగము క్రిందిభాగము) ములనెడి భేదమే కలుగుటకు వీలులేదో, ఎవడు ఎన్నడును చెవులకు వినుటకు వీలుకానినాదమో, ఎవడు ఘ్రాణేంద్రియ మెన్నడును అనుభవించనలవి కానిమకరంద సుగంధమో, ఎవడు విషయసేవన మొనర్చకనే ప్రాప్తించెడిఆనందమో, ఎవడు తనకు యీవలిఒడ్డు మరియు ఆవలిఒడ్డునూ తనకు ముందునూ వెనుకయూ కూడ తానే అయియున్నాడో, ఎవడు అదృశ్యుడైయుండి చూడనివారికి మాత్రమే కాన్పించునో, ఎవడు ఉపాధి సంబంధమువలన మాత్రమే నానా రూపాత్మక విశ్వమునగ నుండునో, ఎవడు జ్ఞాత, మరియు జ్ఞాన వస్తువు లేకుండానే జ్ఞానమో, ఎవడు పరిపూర్ణసుఖముచే నిండియున్న వాడైనప్పటికిని శూన్యగుణ ఆకాశమే అయియున్నాడో, ఎవడు కార్యము మరియు కారణము కూడా కాడో, ఎవడు అద్వైతము మరియు ద్వైతమూకూడ కానివాడో, ఎవడు కేవలము స్వయముగనే మరియు ఆత్మస్వరూపముగనే వుండునో, అట్టిఅద్వితీయ తత్త్వమేయీసంసారరూపవృక్షమునకుఊర్ధ్వము. ఊర్ధ్వభాగమునగలమొదలు నందేరీతిని అంకురము వెలువడెనో చెప్పెదను వినుము. వంధ్యాపుత్రుని వర్ణించిన రీతిని దేనినివ్యక్తముగనే మాయయని చెప్పుదురో, ఏది 'సత్' 'అసత్' కూడా కాదో, ఏది యోచింపనలవికానిదో, అన్నియునై యుండికూడా దేనిని అనాది యందురో, ఏది భేదభావమునకు నిలయమో, ఆకాశమునందు మేఘములు వుండురీతిని దేనియందు దీనానాలోకములు వసించునో, ఏది సమస్త సాకార

వస్తురూపియగు వస్త్రముయొక్క నిజమగు కుదురో, ఏది సంసారవృక్షము యొక్క మాతృ బీజమో, ప్రపంచమునకు జన్మభూమియూ మరియు మిథ్యాజ్ఞానమూ నయి యున్నదో, అట్టిమాయ ఆ నిర్గుణ బ్రహ్మమునందు "లేనే లేదన్నటుల" వసించును: అయినప్పటికిని అది చేసెడి వ్యవహార మంతయూ ఆ బ్రహ్మ తేజోప్రభావమువలననే చేయును. మనకు నిద్రవచ్చి నప్పుడు మనను మనమే స్వయముగ జ్ఞానశూన్యులనుగ నొనర్చుకొను రీతివి, లేదా దీపము దీపపుకొడిని సృష్టించి తన కాంతిని తానే తగ్గించుకొను రీతిని లేదా స్వప్నమునం దొకపురుషుడు నిద్రించియున్న యువతిమేల్కొనినటుల చూచి, వాస్తవమునకు ఆలింగనము చేసికొన కున్నప్పటికిని ఆయువతి తన్ను ఆలింగన మొనర్చుకొనినదని కల్పన మొనర్చుకొని కామవికారముచే క్షుభితుడగు రీతిని, ఓ అర్జునా! ఆ నిర్గుణ బ్రహ్మమందు జనించిన ఏమాయ గలదో, మరియు ఏది తన మూలస్వరూపమును గురించిన ఏవిస్మృతి కలిగినదో అదియే యీ సంసారవృక్షమునకు ప్రథమమూలము. తన వాస్తవిక స్వరూపమును గురించి మూలవస్తువునకు కలిగిన విస్మృతియే యీ వృక్షమునకు నిడివియందుండు ప్రధానస్కంధము; మరియు దీనినే వేదాంతమున 'బీజ భావము' అందురు. పూర్ణ అజ్ఞానమయము మరియు సుషుప్త్యవస్థనే బీజాంకుర భావమందురు. ఇవిగాక గల స్వప్నము మరియు జాగ్రదవస్థలను ఆ సుషుప్తియొక్క భావములందురు. ఇందునుగురించి గల వేదాంత నిరూపణ మందలి పరిభాష యిదియే. అస్తు, ఈసందర్భమున, యీసంసార వృక్షమునకు మూలము అజ్ఞానమని చెప్పిన చాలును. దీని ఊర్ధ్వభాగము నిర్మలాత్మయై యున్నది. మరియు దానికి క్రిందుగా గలవని చెప్పబడిన మూలములు మాయా సంయోగమువలన నేర్పడిన పాదులలో బాగా పెరిగి వ్యాపించినవి. అటుపైని, యింకనూ క్రిందిభాగమున అనేకవిధములగు అసంఖ్యాక శరీరములు జనించును. మరియు వాటికి నాల్గువైపులను అంకురములు బయల్వెడలును. ఇవి (యీ అంకురములు) క్రిందిదిపై పుక ఎడతెగక

సాగిపోవుచుండును. ఈ రీతిని, యీ సంసారమనెడి వృక్షమూలము తన ఊర్ధ్వభాగమునందు అద్వైత బ్రహ్మమునుండి బలమును పొంది, క్రిందివైపు కేవలము అంకురములనే అపారముగ వెలువరించుచుండును. ఈ అంకురములన్నిటి మొదటిఅంకురము అంతఃకరణవృత్తియనెడిది. ఇదియే మహత్తత్త్వము యొక్క విస్ఫారిత కోమలపత్రము. ఆపైని దీనినుండి క్రిందవైపున మూడు ఆకులుగల ఒక అంకురము వెలువడును. ఈ అంకురమే అహంకారము. మరియు సత్త్వము, రజస్సు, తమస్సులు మూడునూ దీనిఆకులు. ఈ అహంకారమనెడి అంకురమే అటుపిమ్మట బుద్ధియనెడి కొమ్మను వెలువరించును. మరియు అనేకవిధములగు భిన్నభిన్న భావములను వృద్ధినొందించి మనస్సనెడి రెమ్మలను సజీవముగ నొనర్చును. ఈ విధముగా యీ సంసారవృక్షమున పైభాగమున గల మూలముయొక్క సామర్థ్యమువలన వికల్ప రసముతో నిండియున్న చిత్త-చతుష్టయమనెడి అంకురము జనించును. ఆపైని ఆకాశము, వాయువు, తేజస్సు, జలము మరియు పృథివి-యనెడి పంచమహాభూతముల రూపమున సుందరము మరియు తిన్ననివియగు చిగురుటాకులు దీనియందు వెలువడును. అంతట యీ చిగురుటాకులందే చెవి మొదలుగా గల పంచేంద్రియములూ మరియు వాటి విషయములూకూడ అనేక విధములగు యింకనూ విచిత్రమగు కోమలపత్రరూపమున జనించును. దానియందు శబ్ద-కర్ణ మనెడి అంకురము వెలువడినప్పుడు కర్మేంద్రియ వృద్ధి ద్విగుణీకృతమగును. మరియు భిన్నభిన్న వాసనాసమూహములు దాని ఎదుటకు రాసాగును. అనేక విధములగు సంగతులను వినవలెననెడి వాసనలు జనించును. అంగములనెడిలత మరియు త్వచ యనెడి పల్లవములందు స్పర్శ - జ్ఞానమనెడి అంకురములు వెలువడును. అందువలన మిక్కుటముగ సరిక్రొత్త వికారము ఉద్భవించును. ఇటుపిమ్మట, రూపములనెడి పల్లవములు బయలుదేరును, మరియు చక్షురింద్రియము చాల దూరమువరకు పరుగులు పెట్టసాగును. యిందుచే మోహభ్రాంతులు జన్మించును. 'రస' మనెడిశాఖ వేగముగను

మిక్కుటముగను వృద్ధి పొందినప్పుడు జిహ్వాపైన లాలస యనెడి అసంఖ్యాక పల్లవములు బయల్వెడలును. ఇదే తీరున, 'గంధ' మనెడి అంకురము వృద్ధి పొందినపుడు 'ఘ్రాణ' మనెడి శాఖ పెరిగి స్తంభమువలె నగును. మరియు దానిక్రిందకు లోభమువచ్చి ఆనందముతో నివాసమొనర్చ సాగును. ఈరీతిని మహత్తత్త్వము, అహంకారము, మనస్సు మరియు మహాభూతములు - అను నట్టివి యీ సంసార వృక్షమును బాగా వృద్ధి పొందునటుల జేయు చుండును. మహంత్తత్త్వము మొదలుగా గల అష్టాంగములందే దీనికి అత్యధిక ముగ అంకురములు బయలుదేరును. ముత్తెపుచిప్పనుచూచి వెన్నెలయని భ్రాంతిపొందినప్పుడా వెన్నెల ముత్తెపు చిప్పయంత పరిమాణము గలదిగానే కాన్పించును. లేదా సముద్రమెంత విశాలముగా నుండునో ఆఅంతదూరమువరకే తరంగములు లేచుచుండును. ఇదేవిధముగా, అద్వైత బ్రహ్మము యీ అజ్ఞాన - జన్య సంసారవృక్ష రూపధారణము నొనర్చును. స్వప్నమున మనము ఒంటరిగా నున్నప్పటికిని మనమే మనకుటుంబమంత యుగా మారిపోవు రీతిని, యీ సంసార వృక్షముయొక్క విస్తార - ప్రసారములు ఆ బ్రహ్మతత్త్వమే అయియున్నది. ఈ విధముగా, యిట్టి యింద్రజాలమును బోలియున్న యీ విలక్షణవృక్షము జన్మించును. మరియు యిందు మహాతత్త్వము ఆదిగాగల అంకురములు బయలుదేరుటవలన క్రింది వైపుకు దీని శాఖలు ఎడతెగకుండా వృద్ధిపొందుచూ పోవుచుండును. ఇక జ్ఞాతలు దీనిని అశ్వత్థ మని ఎందు కనిరో చెప్పెదను. సావధానుడవై వినుము. 'శ్వః' అనగా ఉషస్సు లేక ప్రభాత కాలము—అని అర్థము; మరియు యీ సంసారవృక్షము మరు సటి ప్రభాతకాలము వరకైన ఒక్కమాదిరిగ నుండదు. క్షణమునేపు గడచినంతనే మేఘమునందు ఒక్కటే అనేకరంగులుగా నగురీతిని, లేదా విద్యుత్తు రెప్పపాటునేపుకూడ అఖండముగను శాంతముగను వుండనిరీతిని లేదా ఎల్లప్పుడుకంపించుచూ వుండెడి కమలపత్రము నీటిపైన క్షణమునేపైన

శాంతముగ నుండని విధమున, లేదా పీడితుడు లేక వ్యాకులుడుగనున్న వ్యక్తి యొక్క చిత్తము ఎన్నడుస్థిరముగ నుండజాలనివిధమున యీసంసారవృక్షము కూడాఎన్నడునుస్థిరముగగాని ఒక్కతీరునగానివుండదు. ఇది క్షణక్షణము నాశమొందుచూనుండును; అందువలననే దీనినిఅశ్వత్థమనిరి. కొందరుఅశ్వత్థమునకు రావిచెట్టని అర్థముచెప్పుదురు. కాని శ్రీకృష్ణభగవానుల అభిప్రాయమిది ఎన్నడును కాదు. ఒకవేళ, దీనిని రావిచెట్టుయని అన్వయించి చెప్పినను యిచ్చట అర్థము చెడదు.ఓ శ్రోతలారా! యికమీరీఅలౌకికగ్రంథమునువినుడు. దీనికిగల క్షణభంగురత్వమువలననే యీసంసారవృక్షమును అశ్వత్థమని యందురు. ఈసంసార వృక్షమునకు అక్షయ మనెడి మరొక ప్రసిద్ధమగు నామముకూడ గలదు. దాని అర్థమునుకూడా వివరించెదను వినుము. సముద్రమొకవైపున మేఘములచేశోషింపజేయబడును. మరియొకవైపునుంచి నదులచే నింపివేయబడును. యీ కారణముచే సముద్రము తగ్గిపోదు. వృద్ధిపొందదు; మేఘములుమరియు నదులచే ఎట్టి భ్రమయూకలుగరాదు. (అనగా వర్షము కురియుట మరియునదులు సముద్రములో కలియుటలు ఆగిపోయినప్పుడు సముద్రపుస్థితిని ఎండిపోవునో బోధపడగలదు.) ఇదే మాదిరిగ యీ సంసారవృక్షముయొక్క స్థితిమరియు లయములు అతి త్వరత్వరగా జరుగుచుండుటవల్ల లోకులకు బోధపడదు. అందువలననే లోకులు దీనిని 'అవ్యయము' 'అక్షయము' అనియందురు దాత తన ధనమును వ్యయపరచుట వల్ల మాత్రమే పుణ్యమును సంపాదించురీతిని యీ వృక్షముకూడా తనను వ్యయమొనర్చుకొనుచూ వున్నందువల్లనే అవ్యయముగా బోధపడును. రథచక్రము అతిత్వరగా తిరుగుచుండును. అట్టి సమయమున అది తిరుగుచుండనటులగాని, భూమిని అంటిపెట్టుకొనియే వున్నటులగాని కాన్పించును. ఇదేవిధమున కాలప్రభావముచే యీ సంసార వృక్షముయొక్క ఏ భూతశాఖయైన ఎండిపడిపోయినప్పుడు, ఆ ప్రదేశమున కోట్లకొలది అన్యశాఖలు బయలుదేరును. కాని, ఆషాఢములో మేఘములు వచ్చినప్పుడు, ఎప్పుడు

ఒక మేఘము తొలగిపోయినదో, ఎప్పుడు దానిస్థానమున పెక్కు మేఘములు వచ్చినవో తెలియరాని విధమున, యీ సంసారవృక్షమును గురించికూడా, దీని శాఖ ఒకటి ఎప్పుడు విరుగునో, ఆ ప్రదేశమున పెక్కు నూతన శాఖలెప్పుడు బయలుదేరునో బోధపడదు. మహాకల్పాంతమున అస్తిత్వమును ధరించిన సృష్టియంతయూ లయమును పొందును. కాని, దానితోపాటే, పెక్కు నూతన సృష్టులతో కూడియున్న అరణ్యముకూడ ఏర్పడును. ప్రళయ సమయమున సంహారకారియగు వాయువువలన, ఒక విశ్వావరణ భస్మమగుటతో పాటుగనే నూతనకల్పములనుప్రారంభించెడి సరిక్రొత్త ఆకులసమూహములు కూడ బయలు దేరును. ఒక చెరుకు కాండము నుండియే పెక్కు నూతన కాండములు జనించు రీతిని, ఒక మనువు తరువాత మరియొక మనువు, మరియు ఒక వంశము తరువాత మరియొక వంశమూ ఉత్పన్నమగును; యీ తీరున మన్వంతరములు, మరియు వంశాంతరముల పరంపర ఎడతెగక వృద్ధి పొందుచూ పోవుచుండును. కలియుగాంతమున యుగ చతుష్కముయొక్క నీరసమగు ఆవరణ పడిపోవుటతోపాటుగనే కృతయుగపు నూతన ఆవరణ ఉత్పన్న మగును. జరుగుచున్న సంవత్సరము అంతమొందగనే నూతన సంవత్సరము ఆహ్వానింప బడినదా యున్నటుల వచ్చును. నేటిదినము సమాప్తి నొందుచున్నది, రేపటి దినము వచ్చుచున్నది – అను సంగతి స్పష్టముగ బోధపడనివిధమున, లేదా, గాలివీతలో ఎచ్చటనూ ఏ విధమైన సంధియూ కాన్పించని విధమున, ఎప్పుడెచ్చటినుండి యీ వృక్షముయొక్క ఎన్ని శాఖలు రాలినవో, ఎప్పుడెచ్చట ఎన్ని నూతనశాఖలు బయలుదేరినవో చెప్పుటకు అలవికాదు. అందువలననే, యీ సంసారవృక్షము అక్షయము లేక అవ్యయముగా తెలియబడును. ప్రవహించుచున్న నీరు ఎడతెగక ముందుకే సాగిపోవుచుండును. కాని దానితోపాటు దాని వెనుక వచ్చుచున్న నీరు వెంటనేవచ్చి దానిస్థానము నాక్రమించుకొనును; ఈ వృక్షముయొక్క విధానముకూడ ఎల్లప్పుడు యీతీరుగనే వుండును;

ఇందువల్లనే లోకులు యీ నశ్వరమైన దానినికూడ శాశ్వతముగ మన్నించు
చున్నారు. రెప్పపాటు సమయములో సముద్రమున కోట్లకొలది తరంగ
ములు లేచును; ఇందువలననే అజ్ఞానులకు యీతరంగములు నిత్యమైనవిగను
అక్షయమైనవిగను తోచును. కాకికి రెండు కనులుండును, కాని కనుపాప
మాత్రము ఒక్కటేవుండును. కాని ఆకనుపాపనుఒకక్షణమున ఆ కాకి రెండు
కనులయందును సమానముగ త్రిప్పుచూవుండును. ఇందువలననే లోకులకు
'కాకికి రెండు కనుపాపలు గలవనెడి' భ్రమ కలుగును. బొంగరము అతితీవ్ర
ముగా తిరుగుచూ ఏదో ఒకేస్థానమున నిలచి తిరుగ నారంభించినప్పుడు చూచు
వారలకుఅదిభూమి పైతిన్నగా నిలచియున్నదనిన్నీ పూర్తిగా స్తబ్ధముగనున్నదనన్నీ
భ్రమ కలుగును.ఇట్టిభ్రమ కలుగుటకు కారణము, ఆబొంగర మాసమయమున
అతివేగముగతిరుగుచుండుటయే. ఇదేవిధముగా యీవిషయము సహజముగా
తెలియునట్టిది కాదు. అందుచేమూర్ఖులు ఈసంసారవృక్షమునుఅవ్యయమునితలం
చెదరు. కాని, దీని వేగము బోధపడినవారికి మాత్రము దీని క్షణభంగు
రత్వము చక్కగా బోధపడును. ఒకే నిమేషములో దీనియందు కోట్లకొలది
మార్పులు స్థితి - లయములనెడి వికారములు జరుగుచుండునన్న సంగతిని
జ్ఞానులు చక్కగా నెరుంగుదురు. ఈ సంసారవృక్షమునకు మూలము అజ్ఞా
నము తప్ప మరేదియూ కాదనిన్నీ, దీని అస్తిత్వము మిథ్యయనిన్నీ
యీ వృక్షమే క్షణభంగురమనిన్నీబోధ పడినవానినే ఓఅర్జునా, నేను సర్వ
జ్ఞుడగు జ్ఞానియని యందును. వేద సిద్ధాంతములందుకూడా అజ్ఞాన
విషయమే వున్నది. యోగసాధనయంతయూ యీ విధమగు జ్ఞానికే ఉపయో
గించును. ఇట్టి పురుషుడే జ్ఞానమును జీవింపజేయునని చెప్పినను చెప్పనగును.
ఈ సంసారవృక్షము క్షణభంగురమని తెలిసిన పిమ్మట ఎవడు దీనిని వర్ణించ
గలడు ?

అధశ్చోర్ధ్వం ప్రసృతా స్తస్య శాఖా గుణప్రవృద్ధా విషయ
ప్రవాళాః
అధశ్చ మూలా న్యనుసంతతాని కర్మానుబంధీని మనుష్య
లోకే ॥ 2॥

"ఇదిగాక క్రిందివైపుకు శాఖలను వెలువరించు యీ సంసారవృక్షము నకు తిన్నగా పైకిపోవు శాఖలుకూడా పెక్కులుగలవు. క్రిందివైపుకు వచ్చిన శాఖలందుకూడా మూలములు బయలుదేరినవి, మరియు ఆ మూలములకు క్రిందకూడా లతలూ ఆకులూ బయల్వెడలి వ్యాపించినవి. ఈ సంగతి యింతకు ముందే చెప్పబడి యున్నది. అయినప్పటికిని ఆ సంగతిని యింకనూ స్పష్టీకరించి చెప్పెదను. ఈ వృక్షముయొక్క దృఢమగు మూలము అజ్ఞానము; దానినుండి మహత్తత్వ మాదిగాగల అష్టవిధమాయ జనించును, మరియు అజ్ఞానమనెడి ఘోరారణ్యము ఏర్పడును. కాని, మొదటగా, యీ వృక్షముయొక్క మూలమునుండి స్వేదజ, జారజ, ఉద్భిజ, అండజములనెడి నాల్గు బలమైన కొమ్మలు బయలుదేరును. అటుపైని, వీటిలో ఒక్కొక్క శాఖనుంచి యీ ఎనుబది నాల్గులక్షల యోనులు జన్మించును; అటుపిమ్మట, యీ వృక్షముయొక్క జీవశాఖపై అంకురరూపమున అపార జీవసమూహములు ఉత్పన్నమగును. కొన్ని శాఖలు తిన్నగానుండును. వాటియందు వంకరటింకరగాను మరియు అనేకవిధములుగాగల సృష్టులనెడి రెమ్మలు బయలు దేరును, అదియే జీవులయొక్క భిన్న భిన్న జాతి పరంపరలుగా నగును. అజీవులు నానావిధ వికారముల వలన తమలో తామే స్త్రీ పురుషుడు, నపుంసకుడు అనెడి భేదముల నేర్పరుప నారంభింతురు. వర్షపు రోజులలో ఆకాశమును భీకరమగు కారుమబ్బులు ఆవరించి యుండురీతిని అజ్ఞానదశలో జీవులన్నియు సాకారములుగా కాసాగును. అటుపిమ్మట సంసారవృక్షముయొక్క శాఖలు మిక్కుటమగు భారమువలన క్రిందికి

చంగసాగును. మరియు ఒక శాఖను మరొకశాఖ చక్కగా పెనవేసికొనును. యింకుచే గుణములు క్షుబ్ధమగును. మరియు ఆ క్షుబ్ధగుణ వాయువులు నలు దిశల ప్రవహించసాగును. అటుపైని ఆ గుణములనెడి తీవ్రమగు గాలి దెబ్బలలో పడి యీ ఊర్ధ్వమూలవృక్షము మూడు ప్రదేశములందు చీల్చ కొనిపోవును. వీటిలో రజోగుణపు గాలివీత అతితీవ్రముగా వచ్చును. దీనివలన మానవజాతి యనెడిశాఖ అతి మిక్కుటమగు బలముగలదియై పెరుగ సాగును. అది పైకిపోదు, క్రిందికిపోదు, ఇటుల ఏవైపునకూ పోక మధ్యనే ఆగిపోవును. అంత దానినుండి చాతుర్వర్ణ్యము లనెడి పంకరటింకరగాగల శాఖలు బయలుదేరును. దానియందు విధి-నిషే ధాది విధానములచే విస్తృతమగు వేదవచనములనెడి మధురము మరియు కళకళలాడెడి శాఖలు వెడలసాగును. అర్థము మరియు కామములుకూడ యిచ్ఛానుసారము విస్తరించును. మరియు వాటియందు నూతనముగ అంకుర ములు వెలువడును; ఆ నూతనాంకురములచే ఇహిక సుఖోపభోగము లనెడి క్షణభంగురములగు నూతన స్థలములు నిర్మితమగును. వాటిలో ప్రవృత్తి అత్య ధికముగ వృద్ధి పొంది యుండుటవలన, వాటినుండి వెలువడెడి మంచి - చెడ్డ క్రియాకర్మలనెడి అనేక శాఖలను లెక్కింప నలవికాకుండును. తన భోగము ననుభవించి దుర్బలమూ, పురాతనముగానూ అయిన శరీరములు ఎండిపో యిన కొమ్మలవలె రాలిపడును; వాటి ప్రదేశమున అనేక నూతన శరీరము లుత్పన్నమై సుశోభిల్లుచుండును. ఈ విధముగనే శబ్దాదివిషయముల యొక్క స్వాభావికమగు రంగులచే తళతళలాడు చుండెడి సుందరమగు నూతనపల్లవ ములు నిత్యమూ ఉత్పన్నమగుచు నుండును. ఈవిధమున రజోగుణ వాయువు భయంకరమగు గాలిదెబ్బలవలన మానవశాఖలు అత్యధిక మగును; యిందువలన మానవలోక మలంకరించబడును. అటు పైని, యీ రజోగుణ మేఘములు శాంతించినప్పుడు, తమోగుణపు ఘోర ప్రభంజనము వీచసాగును. ఆసమయమున, యీ మానవశాఖపైననే

క్రిందివైపు అధమవాసన లనెడి ఆకులు బయలుదేరును. మరియు దుష్కర్మలనెడి శాఖలు వ్యాపించసాగును. అటుపిమ్మట, కుమార్గములనెడి చిగురుటాకులు వెడలును. అవి తిన్నగా నున్నప్పటికిని దృఢముగానుండును. మరియు వాటియందు ఆకులతో నిండియున్న దోషము లనెడి రెమ్మలు కళకళలాడుచూ కాన్పించును. విధి – నిషేధముల విధానము నొనర్చెడి ఋక్, యజు స్సామవేదములు కూడునూ యీ శాఖచివర ఊగులాడుచుండెడి ఆకులుగా భావించవలెను. జారణ, మారణములనెడి బీజమంత్రములను ఉపదేశించినప్పటికిని పీడాకరముగా నుండెడి అథర్వణ వేద పల్లవము దీనితరువాత వెడలును.; దానివలన వాసనయనెడిలతబలిష్ఠురాలగును. ఇక యీ రీతిని జరుగుచుండుటతోపాటుగా కుమార్గములనెడి లతలు విస్తరించుచుండును. మరియు జన్మయనెడి శాఖ ఎడతెగక ముందుకు సాగుచూ పోవుచుండును. ఆ పైని చాండాలాది హీన, దుష్కర్మ జాతులనెడి ఒక చక్కని పెద్దదగుశాఖ బయల్వెడలును, మరియు భ్రష్టుపడిన కర్మభ్రష్టులగు లోకులీ శాఖాజాలమున చిక్కుబడుదురు. ఇక, పశు– పక్షులు పందులు, పులులు, తేళ్ళు, సర్పములు మొదలుగా గల అసంఖ్యాక జీవుల వంకర – టింకర కొమ్మలు వ్యాపించును. ఓఅర్జునా! యీరీతిని యీశాఖలు అంతటను కళ కళ లాడుచూ జీవకళతో కాన్పించును, మరియు వీటిపైన నరక – భోగమనెడి ఫలములు నిండుగా కాయును. నిరంతర హింసాది కర్మలను సంచాలన మొనర్చెడి యీ అంకురములు అనేక జన్మములవరకు ఒకేతీరున కళకళలాడుచూ వుండును. ఇదేరీతిని, వృక్షములు, తృణములు, ఇనుము, మృత్తిక, పాషాణము మొదలగు శాఖలుకూడా ఉత్పన్నమగును, మరియు వాటిపైనకూడా యీవిధములగు ఫలములేఫలించసాగును. ఓఅర్జునా! యీతీరున మానవశాఖనుంచి మొదలుకొని క్రిందగల శాఖలయొక్క స్థావర వర్గమువరకు వృద్ధిపొందును. కావున, అచ్చటినుండియే యీసంసారవృక్షము క్రిందివైపుకు వృద్ధిపొందసాగును. అటుల కానిచో ఓ అర్జునా! ఊర్ధ్వ

భాగమునందుండెడి దీని ఆరంభిక మూలమును ధ్యానమం దుంచుకొన్నచో, యీ క్రిందివైపున గల శాఖలు, మధ్యయం దుండెడిశాఖలు మాత్రమే లెక్కింపబడవలెను. కాని, సదసద్ క్రియారూపులగు సత్త్వ తమో గుణ శాఖలీవృక్షమునందు పైనను క్రిందివైపునను వ్యాపించియున్నవి. వికపించి యున్న వేదత్రయీ శాఖకు ఓ అర్జునా! మనుష్యుడులేనిదే అస్తిత్వమే లేకుండును. కాని, మానవ తనువు పైన వున్న మూలమునుండి వెడలిన శాఖ అయినప్పటికిని, కర్మవృద్ధికి మూలకారణ మీ శాఖయే యగును. ఇతర వృక్షములస్థితికూడా యిదేవిధముగా నుండును. వాటి వాటి శాఖలు వృద్ధియగుచున్న కొలదిని వాటివాటి మూలములుకూడా క్రమక్రమ ముగ క్రిందికి పోవుచూ బలిష్ఠములగుచూ వుండును. మూలములు బలిష్ఠము లగుచున్నకొలది వృక్షములుకూడ బాగా విస్తరించుచుండును. ఈ శరీరముపట్లకూడ యీ అన్వయము సరిపోవును; కర్మలున్నంతవరకు దేహ పరంపర వుండితీరును. మరియుదేహము వున్నంతవరకు కర్మలుకూడా జరుగు చునేవుండును. అందువలననే శ్రీకృష్ణభగవానులు ఈమానవశరీరమే సంసార వ్యాప్తికి మూలమని సెలవిచ్చిరి. తమోగుణపు ప్రచండమగు గాలివీవ కొంచెము శాంతించినపుడు సత్త్వగుణపు అతి తీవ్రమగు తుపాను ప్రారంభ మగును. ఆసమయమున ఆ మానవశాఖయందే సువాసన లనెడి అంకురము లుత్పన్నమగును. మరియు దానియందు సత్కర్మలనెడి పెక్కు చిగురు టాకులు వేయసాగును. జ్ఞానముయథేచ్ఛగాప్రకాశించుటవలనబుద్ధికిగల తీవ్ర మగుసామర్థ్యముచే ఒకేక్షణములో పెక్కు సరిక్రొత్త శాఖలు బయలుదేరును. బుద్ధికి చెందిన సరళము దృఢమూనగు శాఖలు బయలు దేరును, మరియు వాటియందు స్ఫూర్త్యంకురము లుత్పన్న మగును. మరియు బుద్ధియొక్క ప్రకాశము వివేక - వివేచనమును ఆధారముగా గొని ముందుకు సాగును. అటుపిమ్మట, బుద్ధిరసముచే నిండియున్న భక్తి పల్లవములనుండి సద్వృత్తి యనెడి సుందరము కోమలము నగు అంకురములు బయలు దేరును. ఈ సదా

చారమనెడి విపులమగు అంకురాగ్రభాగములపై వేద - వచన ఘోష జరుగుచూ వుండును. ఆపైని, శిష్టాచార వేదోక్త - విధి మరియు యజ్ఞాది కర్మలనెడి అసంఖ్యాకములగు ఆకులనుండి, యింకనూ అనేక నూతన పత్రములు బయల్వెడల సాగును. అంతట, యమ - దమాదులు వ్రేలాడుచుండెడి తపస్సనెడి శాఖలు బయలు వెడలును, మరియు, అవి పోను పోను కోమలములైనప్పటికిని విశాలమగు వైరాగ్యశాఖలను ఉత్పన్న మొనర్చును. ఆపైని, ధైర్యమనెడి అంకురముయొక్క తీవ్రమగు మొనపై భిన్న భిన్న వ్రతములనెడి రెమ్మలు ఉదయించును, మరియు అవి తిన్నగా పైపైపుకు చాల ఎత్తువరకు సాగిపోవును. వీటియందే, వేదములనెడి అతిపెద్ద శాఖ వుండును; సత్త్వగుణపుగాలి అతితీవ్రముగ వీచసాగినప్పుడీకొమ్మ సువిద్యయనెడి చరచర శబ్దము నొనర్చుచుండును. అటుపిమ్మట, ధర్మశాఖ వృద్ధి పొందసాగును, మరియు దానినుండియే జన్మయనెడి తిన్ననగుశాఖ బయలుదేరును. దానితోపాటుగనే స్వర్గసుఖాదులనెడి వంకర-టింకర శాఖలు కూడా బయలుదేరి బాగా వృద్ధిపొంది వ్యాపించును. ఇదేవిధమున సూర్యచంద్రాది గ్రహములు, పితరులు, ఋషులు, విద్యాధరులు మొదలగు ఉపశాఖలుకూడా ప్రసరించసాగును. వీటికింకనూ పైన చాలఎత్తున ఫలములతో నిండియున్న ఇంద్రలోకాదిశాఖ లుండును. వీటికంటెను పైన మరీచి, కశ్యపాదులు తపోజ్ఞాన బలముచే తమ విశాలమగు శాఖలను ఎత్తైనవిగ నొనర్చుకొని యుండిరి. ఈరీతిని ఒకటిపై నొకటిగా యీవిధమగు పెక్కు శాఖలు రానురాను అధికాధికముగ వ్యాపించుకొనుచూ పోవును. ఇవి మూలము వైపు చాల చిన్నవిగ నుండును. కాని పోనుపోను. అతిపెద్దవిగా నుండును. మరియు వాటియందు ఫలములు బాగా ఫలించియుండును. అవి అతి మహత్త్వముగలవీ విశాలమైనవిగనూ వుండును. ఇంతేగాక, యీపైకి పోయెడి శాఖలలో, వేనియందు ఫలము లెక్కువగా కాయునో, వాని అగ్రభాగములనుండి, ఓ అర్జునా! బ్రహ్మ మరియు శంకరాదుల వరకు

గల సమస్త అంకురములు బయలుదేరును. అటుపిమ్మట అధిక ఫలభారము వలన యీ శాఖలు వంగి వంపులుతిరిగి మూలముపైకివచ్చి ఆగిపోవును. సాధారణ వృక్షముల విషయములోకూడా యీ రీతిగనే సంభవించును. వాటి శాఖలపై ఫలభార మధికమైనప్పుడు, ఆశాఖలు తమంత తామే వంగి పోయి మూలముపైకివచ్చి ఆగిపోవును. ఇదే విషయమున, ఓఅర్జునా! ఏమూలము నుండి యీ సంసారవృక్షము జనించినదో, ఆ మూలముపైననే పెంపొందు చున్న జ్ఞానభారమువలన అది వ్యాపితమైవచ్చి, మూలముపైన ఆగియుండును. ఇందువలననే. బ్రహ్మలోకము, మరియు శివలోకములకు పైని జీవుడు వృద్ధి (ఉన్నతి) పొందుటకు మరియొకగతి ఏదియూ వుండదు. మరియు యీలోక ములు ప్రాప్తించినపిదప జీవుడు బ్రహ్మస్వరూపుడే యగును. ఆ బ్రహ్మాది దేవతలుకూడా తమ సామర్థ్యముచే ఆ ఊర్ధ్వమూలమువరకు చేరలేరు. వీటికంటెకూడ పైన సనకాది నామములు గల మరిపెక్కు ప్రసిద్ధశాఖలుం గలవు. కాని, ఆ శాఖలపైన ఫలభారము వుండదు. అందుచే అవి మూలము వైపుకు మరలక తిన్నగా పైపైపునకే పోయి బ్రహ్మమున ప్రవేశించును. ఈరీతిని మనుష్యునినుండి మొదలుకొని పైనగల బ్రహ్మాదులవరకుగల యీశాఖ లన్నియు అత్యధిక ఔన్నత్యము వరకు వృద్ధిపొందినవి. ఓఅర్జునా! పైపైపున గల యీ బ్రహ్మాదిశాఖలు, మానవశాఖనుండియే జనించినవి. ఇందువలననే మానవశాఖను క్రిందిభాగమున గల మూలమని చెప్పిరి; ఈరీతిని నీకు యీ అలౌ కికమగు సంసారవృక్షముయొక్క గాథను చెప్పితిని; దీనిశాఖలు పైకిపోయి యున్నవి, క్రిందివైపునకూ పోయియున్నవి. దీని పైభాగమున ప్రధాన మూలము వున్నది. దీనిలో క్రిందిభాగమున గల మూలమును గురించికూడా నీకు విపులముగ వివరించి చెప్పితిని. ఇక యీ సంసారవృక్షము నేరీతిని పెరికి వేయనగునో చెప్పెదను వినుము.

న రూప మస్యేహ తథోపలభ్యతే నాంతో న చాదిర్నచ సంప్రతిష్ఠా ।
అశ్వత్థ మేనం సువిరూఢమూల మసంగశస్త్రేణ దృఢేన ఛిత్వా ॥ 3

"కాని, ఓ అర్జునా! సాధారణముగ నీ మనస్సునం దింత పెద్దదీ, విశాలమైనదియూ నగు వృక్షమును పెకికివేయుటకు తగిన సాధన మేదైన యుండవచ్చునా? యనెడి సంశయము పొడచూపవచ్చును. పైపైకి పోయెడి దీని శాఖలను చూచినచో, అవి బ్రహ్మలోకమువరకు పోయి యున్నవి. మరియు వీటియొక్క మూలమో నిర్గుణమునందు మాత్రమే యున్నది. క్రిందిభాగమున గల శాఖలవలన యీ వృక్షము స్థావరమున కంతిమభాగమునకు పోయియున్నది. మరియు యివిగాక విడిగా మానవ మూలము మధ్యభాగమునం దున్నది. ఇంత దృఢముగను విశాలముగను వున్న యీ వృక్షము నెవడు నాశ మొనర్చగలడు? అనెడి దుర్బలమగు యోచనను నీమనస్సున నామమాత్రమునకైన జొరనివ్వకుము. ఈవృక్ష మెంత దృఢమూ విశాలమూ కలదై యైనప్పటికిని, దీనిని పెరికివేయుట కత్యధికమగు పరిశ్రమ చేయవలసిన ఆవశ్యకత ఏమిగలదు? గంధర్వ నగరమును పడగొట్టుట, కుందేటి కొమ్మును విరచుట, లేదా ఆకాశకుసుమమును కోయవలసిన అవసర మెన్నడైన వచ్చునా? ఇదేరీతిని, ఓఅర్జునా! యీ సంసార వృక్షము కూడా పూర్తిగా వాస్తవిక మైనదికాదు. ఇట్టి స్థితిలో దీనిని పెరికివేయుట యనెడి సమస్య ఎచ్చట గలుగును? నేను దీని మూలములను గురించియూ శాఖలను గురించియూ చేసిన వర్ణనము వంధ్యాపుత్రులతో యిల్లు నిండి యున్నదని చెప్పెడి వర్ణన వంటిది మాత్రమనియే తలంచవలయును. స్వప్నమున జరిగెడి ఘటన, మనము మేల్కొనిన పిమ్మట మనకెటుల కీడు చేయగలదు? ఇదే విధమున, యీ వృక్షమును గురించి యీ గాథయంతయూ

పూర్తిగా నిర్మూలమైనదిగ తలంచుము. ఏలనన, అటులగాక, నేను చేసిన
వర్ణన మంతయూ నిజమే యగుచో ఏతల్లిపుత్రుడు ఈమూలమును పెరుక గలు
గును? ఫూ అని వూది ఆకాశమును పైకి ఎగురగొట్టగలుగునా? కావున
ఓ అర్జునా! ఆడతాబేలుకు పాలే వుండని రీతిని నేను వర్ణించిన సంసారవృక్షము
కూడ మాయాపూరిత మైనట్టిదే. పాలే లేనప్పుడు ఆ పాలనుండి వెన్నతీసి
ఆవెన్నను కరగించి నెయ్యి తయారుచేసి, ఆ నేతిని వడ్డించుట ఎటుల సంభ
వించును? దూరమునుంచి మృగజలముతో నిండియుండిన జలాశయము తప్పక
కాన్పించును. కాని ఆ జలసమూహముతో ధాన్యపుమొక్కలు నాటనగునా?
అరటిమొక్కలు నాటుటకు వీలగునా? మూలమువంటి అజ్ఞానమే మిథ్య
అయినప్పుడు ఆ అజ్ఞానమువలన జరిగేపని మిథ్య గాకుండా ఎంతవర కుండ
గలదు? కావుననే యీ సంసారవృక్షమును గురించి చక్కగా యోచించు
నప్పుడిది మిథ్యయనియే తేలును. ఇక యీ వృక్షమెన్నడును అంతమొంద
దనిన్నీ, యిదిఎన్నడును నాశనముకాదనిన్నీ కొందరుచెప్పుదురు. ఇదికూడ ఒక
దృష్టితో చూచినచో సమంజసముగనే కాన్పించును. ఎటులన, మనుష్యుడు
మెలకువనంతవరకు నిద్ర ఎన్నడైన అంత మొందునా? రాత్రి అంత
మొందనంతవరకు ఎన్నడైన ప్రాతఃకాలము కాగలదా? ఇదేరీతిని
వివేకముచే మాయను ఎగురగొట్టనంతవరకు యీ సంసారమనెడి అశ్వత్థ
మెన్నడును అంతమొందదు. తీవ్రముగా వీచుచున్న గాలి శాంతించనంతవరకు
సాగర తరంగములు అనంతముగనే తోచును. ఇందువలననే, సూర్యుడు
అస్తమించుటతోపాటు మృగజలము కూడా అదృశ్యమగుచున్నది, లేదా
దీపము ఆర్పివేయ బడినపుడు దాని ప్రకాశముకూడ నశించుచున్నది. ఇదే
మాదిరిగా, మూలమాయను నాశనమొనర్చెడి జ్ఞానోదయమైనప్పుడు యీ
సంసార వృక్షముకూడ అంతమొందుచున్నది. అటుల కానంతవరకు యిది
అంతమొంద నేరదు. ఈ సంసారమును అనాదియని చెప్పుటకూడ ఒకవిధ
ముగ చూచిన మిథ్యకాదు. పైనచెప్పిన రీతిని చూచినచో యిదికూడ సమం

జనమే యగును. ఎటు లనిన, యీసంసారవృక్షమే వాస్తవము కానప్పుడు దీనికిఆరంభ మెచ్చటవుండును? వాస్తవముగ ఒక ప్రదేశమున జన్మించినదానిని గురించి దీనికి ఆది గలదని చెప్పుటలో అర్థముండును; కాని అసలే లేనిదానికి అది ఎచట నుండును? జన్మించనే జన్మించని దానిని గురించి దీనితల్లి ఫలానా అని ఎటుల చెప్పనగును? తాత్పర్యమేమన, యీసంసార వృక్షము వాస్తవమునకు లేనేలేదు, కావున దీనిని అనాది యననగును. వంధ్యాపుత్రునికి జాతకచక్ర మెటులవుండును? ఆకాశమున నీలిరంగు భూమి గలదని ఎటుల ఊహించనగును? ఓ అర్జునా, ఆకాశ - పుష్పముయొక్క తొడిమను ఎవడు తుంచగలడు? వాస్తవమునకు లేనేలేనట్టి యీసంసారమునకు ఆది,ఆరంభము జననము లనున వెటుల యుండగలవు? ఘటముయొక్క మిథ్యాత్వము స్వయంసిద్ధమైన రీతిని యీ మూలసహిత సంసారవృక్షము మిథ్యయగుటచే అనాదియైయున్నది. ఓ అర్జునా! నీవు, దీనికి ఆద్యంతము లనునవే లేవని జ్ఞాపక ముంచుకొనుము. మధ్యమధ్య అది వున్నటుల కాన్పించునుకాని అది కూడ మిథ్యయే. మృగజల ప్రవాహము ఏ పర్వతమునుంచీ బయలుదేరుట లేదు. ఏ సముద్రమునందును కలియుటయూ లేదు. కాని మధ్యలో మాత్రము వున్నటుల కాన్పించును. ఆ మృగజలమువలెనే యీ సంసారము నకుకూడ ఆదియూ లేదు. అంతమూలేదు. వాస్తవమునకు యిది ఎన్నడును లేనేలేదు. కాని మధ్యమాత్రమువున్నటుల కాన్పించును. ఇంద్రధనస్సు అనేక విధములగు రంగులు పూయబడినటుల నుండురీతిని అజ్ఞానముచే యీ సంసారము రంగులువేసి యలంకరింపబడినటుల కాన్పించును. చతురు డగు నటుడు తన వేషముచే లోకులను భ్రమపడునటుల చేయురీతిని యీ సంసారముకూడా మధ్యనుండెడి ఆభాసవలన లోకులను భ్రమింప జేయును. ఆకాశమున వాస్తవమునకు ఏమియూ లేకున్నప్పటికిని అప్పు డప్పుడు గంధర్వనగరములు కాన్పించును. కాని అవి క్షణమునేపటిలోనే నశించును. స్వప్నమున కాన్పించెడి మిథ్యాదృశ్యములనుకూడ వాస్తవములని

అంగీకరించినప్పటికిని మేల్కొనిన పిమ్మట వాటిచే ఏవిధమైన ఉపయోగమైన
వుండునా? ఇదేమాదిరిగ ఈ క్షణముసేపటివరకు మాత్రమే వుండెడి యీ ఆభాస
పూర్తిగా మిథ్యయే. కోతికి నీటిలో తన ప్రతిబింబ మనేకచేష్టలు చేయుచూ
కాన్పించును. కాని అది దానిని పట్టుకొనబోయినప్పుడు దాని చేతికేదియు
చిక్కదు. ఇదేవిధముగ, యీ సంసారముకూడ కాన్పించు చుండును. కాని
వాస్తవముగ కదిలేనేలేదు. ఈ ఆభాస కలుగుటయు పోవుటయు – యీ
రెండింటియందునూ తరంగముల చంచలత్వము అత్యల్పమని తోచుకీతిని గలిగి
యుండును. వర్షాకాలపు ప్రారంభ సమయమందలి వాయువు నలువైపుల
నుంచీ వీచునప్పుడు, ఆ వాయువు ఎటువైపునుంచి వీచుచున్నదీ బోధపడ
నేరని విధమున యీ సంసార వృక్షముకూడా వాస్తవికమైన నిజమగు స్థితిని
కలిగియున్నదికాదు. దీనికి ఆది లేదు, అంతములేదు, స్థితిలేదు, రూపములేదు.
ఇట్టి దానిని పెరికివేయుటకు శ్రమపడవలసినపని యేమి గలదు? ఇది కేవలము
మన అజ్ఞానము వల్లనే యింత బలిష్ఠముగ నున్నది. కావున దీనిపైన ఆత్మజ్ఞాన
మనెడి గొడ్డలిపెట్టు పెట్టి దీనిని పడగొట్టవలయును. ఒక్క జ్ఞానమునకు
మినహా, దీనిని పడగొట్టుటకు నీ వెన్ని ఉపాయములు చేసినను అవి
యన్నియు నుపయోగపడకపోగా, పైగా యీ వృక్షమునం దింకను చిక్కు
బడిపోవుదు. ఈ ప్రతిశాఖపైనను – పైనను, క్రిందను నీ వెంతవరకు తిరుగుచూ
వుందగలవు ? నీవు సత్యజ్ఞాన సాధనముచే దీని మూలమునందుండెడి అజ్ఞాన
మును నాశమొనర్చుచో నీ పనియంతయు తనంతతానే సమకూడును.
త్రాటిని పాముగా తలచి దానిని చంపుటకై కర్రను పుచ్చుకొని యిటు
నటు తిరుగుచుంటిని, యీ పరిశ్రమ యంతయు వ్యర్థముగాదా ? మృగజల
మును నదిగా తలంచి దానిని దాటుటకై నావను తయారుచేయు తలంపుతో
అడవియందు తిరుగునటువంటివాడు వాస్తవమునకు ఏ కాలువలోనో పడి
మునిగియే పోవును. ఇదేవిధమున ఓ అర్జునా ! యీ మిథ్యాసంసారమును
నాశమొనర్చుటకై అనేకవిధములగు యోచనలు చేయువాడు ఆత్మ

జ్ఞానరహితుడై యుండును, మరియు ఆతనికి సంసార సంబంధమగు భ్రమ రాను రాను యింకనూ వృద్ధియగుచునే వుండును. కావున ఓ అర్జునా! స్వప్నమున తగిలిన గాయమును నివారించుకొనుటకు కేవలము మేల్కొనుట ఒక్కటే ఉపాయమైన రీతిని, యీ అజ్ఞాన మూలమును నాశమొనర్చుటకు కేవల మొక్క జ్ఞానమే కుఠారమగును. ఈకుఠారము సహజముగ ఉపయోగించిన కొలది బుద్ధికి వైరాగ్యమనెడి నూతనశక్తి కలుగును. వైరాగ్యము ఆవిర్భవించుట తోడనే, ధర్మము, అర్థము, కామములనెడి త్రివర్గములచే మానవునకు 'కుక్క అతివేడిగానున్న అన్నమును తిని వెంటనే వమనము చేసికొని ఆతాపమునుండి నివారణ పొందినరీతిని' ముక్తికలుగును. ఓఅర్జునా! యీ వైరాగ్యము ప్రతి పదార్థము పట్లనూ అత్యంతమగు ఘృణ జనించు నంతటి ప్రబలమైనదిగా నుండవలెను. అటుపైని, దేహాభిమానమనెడి వేష్టనము నొక్కపెట్టున తొలగించి యీశస్త్రమును ప్రత్యగ్బుద్ధి (ఆత్మభావన) యనెడి చేతిలో చాలగట్టిగా పట్టుకొనవలెను. వివేకమనెడి సాన పట్టబడి, అహం బ్రహ్మాఽస్మి యనెడి ఆత్మబోధపై పదును పెట్టబడిన యీ శస్త్రమును పూర్ణబోధయనెడి చూర్ణముతో చక్కగా అరగదీయవలెను. అటుపిమ్మట, మన 'నిశ్చయ' మనెడి పిడికిలియం దెంతశక్తి యున్నదో చూచుటకై ఒకటి రెండుమారులు దీనిని ప్రయోగించికూడా చూడవలెను. ఆపైని మననబలముచే యీశస్త్రమునుతూచి ధరించవలెను. అపిమ్మట నిదిధ్యాసమనెడి సాధనముచే యీ శస్త్రము మరియు మనము – యిద్దరమూ పూర్తిగా ఏకరూపుల మైనప్పుడు దీనిదెబ్బముం దేదియూ ఆగజాలదు. అద్వైత తేజోనిర్ణయముచే ఆత్మజ్ఞానమనెడి యీ అస్త్రము సంసారవృక్షమును నామమాత్రమునకైన వుండనివ్వదు. శరదృతు ప్రారంభమందలి గాలి ఆకాశమునందు మేఘములనెడి మాలిన్యమును వుండనివ్వని రీతిని, లేదా ఉదయించుచున్న సూర్యుడు కాలిమను "అంధకారము" నంతనూ భక్షించురీతిని లేదా మేల్కొనుట తోడనే

స్వప్నమందలి ఆటలన్నియూ అంతేమొందురీతిని ఆత్మజ్ఞాన మనెడి తీవ్రమైన పదునుకూడ అతిత్వరితముగ తనపనిని నెరవేర్చును. అటుపైని చంద్రప్రకాశమునందు మృగజలము కాన్పించని రీతిని యీ సంసారవృక్షము యొక్క పైనగల మూలముగాని క్రిందగల మూలముగాని లేక వ్యాపించి యున్న శాఖాజాలముగాని కనిపించనేరదు. ఓ వీరశ్రేష్ఠుడవగు అర్జునా యీ రీతిని ఆత్మజ్ఞానమనెడి శస్త్రముచే యీ ఊర్ధ్వమూలమగు సంసారవృక్షమును పడగొట్టవలెను.

తతః పదం తత్పరిమార్గితవ్యం యస్మిన్గతా న నివర్తంతి భూయః।
తమేవచాద్యం పురుషం ప్రపద్యే యతః ప్రవృత్తిః ప్రసృతా పురాణీ ॥4॥

"ఇదంతయూ జరిగిన పిమ్మట మానవునకు 'ఇదివున్నది' 'అదివున్నది. అని దేనిని గురించి నిర్దేశించుటకు వీలులేదో, మరియు ఏది తాను లేకుండానే స్వయంసిద్ధమై యున్నదో, ఆ ఆత్మస్వరూప ప్రత్యయము కలుగును' కాని, అద్దమును ఆధారముగ జేసికొని మూర్ఖులైనవారు ఒక ముఖము వున్నచోటున రెండు ముఖములు వున్నవని తలంతురు. ఈ ఉదాహరణమే ద్వైతమునకుకూడ అన్వయించును. కావున ద్వైతము నెన్నడును అంగీకరించకుము. ఈ ఆత్మస్వరూపమును సరిగా చూచు విధాన మిదియే. సుయ్యి త్రవ్వక పూర్వమునుంచియే భూమికి లోపల జలస్రోతస్సు తన చోటునందుండును. లేదా, నీరు తొలగిపోయినప్పుడు లేక నీరు లేనప్పుడు నీటియందు పడెడి ప్రతిబింబముకూడ మరలి తన మూలబింబమున చేరి లీనమగును. లేదా మండుట అయిపోయిన తరువాత అగ్ని తన మూలస్వరూపములోనికిపోయి లీనమగురీతిని, ఓ అర్జునా! యీ ఆత్మస్వరూపమునుకూడా చూడవలయును. ఈ విషయ మెటులున్నదనిన, నాలుక స్వయముగ తన స్వాదమునే తాను

రుచిచూచు కొన్నటుల, లేదా నేత్రములు తమ కనుపాపలను తామే చూచు
కొనినటుల వున్నది, లేదా, తేజస్సులో తేజస్సు కలసిపోవును. ఆకాశ
మునం దాకాశము చేరిపోవును. లేదా జలాశయమున జలము పోయి
కలియురీతిని, అద్వైతదృష్టితో తన ఆత్మ స్వరూపము కూడా చూడబడును.
ఎవనిని చూడకుండాను, మరియు దృష్టకాకుండానూ చూడవలెనో, మరియు
ఎవనిని తెలియకనే తెలియవలెనో, మరియు ఏ వస్తువును ఆద్యపురుషు
డందురో, దానిని గురించి ఉపాధిని ఆశ్రయించి శ్రుతిగ్రంధములు
వ్యర్ధముగ రకరకములుంగ వర్ణనలుచేయును. అంతేగాదు, వ్యర్ధముగనే దాని
నామములను, రూపములను వర్ణించసాగును, లౌకిక సుఖములు మరియు
స్వర్గసుఖములచే పూర్తిగా విసిగిపోయిన ముముక్షువులు 'మే మీస్వరూపమున
ప్రవేశించి మరి యెన్నడును యిటకు తిరిగి రామని ప్రతిజ్ఞచేసి యోగజ్ఞాన
మున ప్రవృత్తులగుదురు. ఇట్టివారు వైరాగ్యమనెడి పందెమును గెలిచి, సాం
సారిక జంజాటములకు చాలదూరముగ పోదురు, మరియు బ్రహ్మలోక
పర్వతమును దాటి,దానికంటెను యింకా ముందుకు పోదురు. అటుపిమ్మట
వారు, అహంకారాది భావనలు బొత్తుగా లేనివారై ఏ ప్రదేశమునకు
వెళ్ళుటకు ఆజ్ఞాపత్రమును పొందుదురో, ఏమూలవస్తువుకంటె ముందు
మానవుని ఆరిపోయిన ఆశతో సమానమగు యింత పెద్దదగు విశ్వ
మాలికావ్యాప్తి బయటకు వెలువడునో, ఏవస్తుజ్ఞానము కలుగకపోవుట
వలననే వాస్తవముకాని యీ సంసారము అపారముగ వ్యాపించి
యున్నటుల కాన్పించునో, మరియు 'నేను' 'మీరు' అనెడి ద్వైతము
తన ప్రభావమును చూపించునో, ఓ అర్జునా! ఆ ఆద్యవస్తువును, ఆ తన
ఆత్మస్వరూపమును తనంతతాను 'మంచు వల్లనే మంచును గడ్డకట్టుకొను
నటుల చేయు రీతిని' చూడవలెను, ఓ అర్జునా! యీ స్వరూపమును గుర్తిం
చుటకు మరియొక లక్షణము గలదు; అదేదన, ఒక్కమారు యీ స్వరూప
మును దర్శించిన పిమ్మట మానవుడెన్నడును ఆ స్వరూపమునుండి మరలి

రానేరదు. కాని, యిచ్చటగల ప్రశ్న, ఆ స్వరూప దర్శన మెటుల కలుగు ననియే. ప్రళయకాలమందలి జలము అంతటను నిండియుండురీతిని, ప్రతి అవయవమునందును జ్ఞానము పరిపూర్ణముగ నిండియున్న మానవునకు మాత్రమే యీ ఆత్మస్వరూపము ప్రాప్తించును.

నిర్మానమోహా జితసంగదోషా అధ్యాత్మనిత్యా వినివృత్త కామాః।
ద్వంద్వైర్విముక్తా స్సుఖదుఃఖ సంజ్ఞై ర్గచ్ఛం త్యమూఢాః పదమవ్యయం తత్ ॥5॥

"వర్ష-ఋతు అంతమున ఆకాశమునందు మేఘములే వుండనటుల ఏ పురుషుని మనస్సునమానము మోహాము మొదలుగాగల వికారములు లేవో, దరిద్రుడు మరియు నిష్ఠురుడు నగు మనుష్యుని వలలో అతని బంధువులు కూడ చిక్కబడని రీతిని ఎవరు వికారముల వలలో చిక్కబడరో, ఆత్మ-ప్రాప్తి వలన కాయలు కాయుట తోడనే అరటిచెట్టుయొక్క ఆయువు తీరిపోవు రీతిని ఎవని సమస్త కర్మలు క్రమక్రమముగ నాశమొందునో, నరికివేయబడిన వృక్షమును పక్షులు త్యజించురీతిని ఎవనిని సమస్త విధములగు సంకల్ప-వికల్పములు త్యజించినవో, దోషములనెడి వనస్పతిని అతిత్వరగా మొలిపించెడి భూమియగు భేదబుద్ధి ఎవరియందు నామ మాత్రమునకైన లేవో, సూర్యోదయమగుటతోడనే రాత్రి నశించురీతిని ఎవరి దేహాభిమానబుద్ధి అవిద్యాసహితముగ నాశమొందినదో, ఆయువుతీరిన వ్యక్తియొక్క శరీరమును ఆకస్మికముగ జీవుడు విడచిపోవు రీతిని ఎవరు అజ్ఞానమయమగు ద్వైతమును విడచివైతురో, స్పర్శమణికి యినుము, లేదా సూర్యునకు అంధకారము అనునవి లేకుండా పోవురీతిని ఎవరికి ద్వైతభావము శాశ్వతముగ లేకుండా పోయినదో, ఎవరి ఎదుట దేహమునకు తోచు సుఖదుఃఖములనెడి ద్వంద్వములు క్షణమునేనైన నుండవో, మేల్కొనిన మనుష్యునిపై 'కాను రాజ్యలాభము లేదా మరణ

సంబంధమగు విషయమునుగురించి గాంచిన స్వప్నానుభవము లేమాత్రము పని చేయని రీతిని ఎవరిపైన హర్ష - శోకము లేమాత్రమును తమ ప్రభావమును చూపలేవో, గరుత్మంతుని సర్పము బాధించని విధమున ఎవరిని సుఖ - దుఃఖములనెడి ద్వంద్వములు బాధించనేరవో, ఎవరు అనాత్మ పదార్థమనెడి జలమును విడదీసి ఆత్మానందమనెడి దుగ్ధమును గ్రోలి సువిచారమనెడి రాజహంసగా యగుదురో, సూర్యుడు భూతలముపై జలమును వర్షింపజేసి మరల దానిని తన కిరణములద్వారా తనబింబములోనికే తీసికొనివచ్చురీతిని ఎవరు అజ్ఞానమువలన నలువైపులందును వ్యాపించియున్న ఆత్మవస్తువును జ్ఞానదృష్టిచే అఖండస్వరూపమునం దేకత్రితమొనర్తురో, సముద్రమున గలసి గంగాజలము సమరసత్వమును పొందురీతిని ఆత్మనిర్ణయ మొనర్చుటయం దెవరివివేకము సమరసత్వమును పొందునో, ఎవరికి అంతటను కేవలము ఆత్మ స్వరూపమే కాన్పించునో, మరియు ఆకాశమునకు ఒక చోటునుంచి మరియొక చోటుకు పోవుటకు వీలే లేనిరీతిని ఎవరికి ఆత్మస్వరూపమునుంచి బయటకు పోవుట సంభవము కాదో, మరియు యిందుమూలముననే విషయవాసనా సంపర్కమెన్నడును ఎవరితో పొసగనేరదో, జ్వాలాముఖీ పర్వతముపైన బీజములు మొలకరించని విధమున ఎవరిహృదయమున వికారము లెన్నడును ఉదయించవో, క్షీరసాగరమునుంచి గిరగిరతిరిగెడి మందరాచలమును తొలగించి నప్పుడు క్షీరసముద్రము నిశ్చలముగ నున్నరీతిని ఎవరిచిత్తము కామాది వికారములు లేనిదై నిశ్చలముగనున్నదో, షోడశ కళాపూర్ణుడగు చంద్రు నం దే అవయవలోపమూ కాన్పించనిరీతిని ఎవరియందు కామాది దోషములు కాన్పించవో, వాయువుముందు సూక్ష్మకణములు నిలువజాలని రీతిని ఎవరి ముందు విషయములు నిలువనేరవో, యీరీతిని ఎవరు జ్ఞానాగ్నిచే తమ దోషములు మలములనన్నింటిని భస్మమొనర్చి పరిపూర్ణముగ నిర్మలులగుదురో, అట్టివారు స్వచ్ఛమగు బంగారమున స్వచ్ఛమగు బంగారు కలియురీతిని అచ్చుటికిపోయి కలియుదురు. ఇచ్చట నే నుదహరించిన ' అచ్చుట ' యను

మాటలో గల యర్థము ఆ ' అవ్యయ వస్తువు ' యందని. ఈ వస్తువు దృష్టికి అందనిదియూ, జ్ఞానాతీతమైనట్టిదీ అయి యున్నది. దీనినిగురించి ఎన్నడును ' ఫలానా ' అని చెప్పుటకు వలనుపడదు.

న త ద్భాసయతే సూర్యో న శశాంకో న పావకః ।
యద్ గత్వా న నివర్తంతే తద్ధామ పరమం మమ ॥౬॥

" దీపముయొక్క ఉజ్జ్వల ప్రకాశమునందేమి కాన్పించునో, లేదా చంద్రుడు దేనిని ప్రకాశింపజేయునో, లేదా ఏవస్తువు సూర్యుని తీవ్ర ప్రకాశముచే మెరయునో,అవన్నియు అనగా ఆ వస్తువులన్నింటి దృశ్యత్వము ఆవస్తువు కనుపించనందువల్లనే భాసిల్లుచున్నది (అనగా ఈ సాంసారిక వస్తువులన్నియు ఆ అవ్యయ వస్తువు కనుపించనంతవరకు మాత్రమే కాన్పించును) ఆ వస్తువు తాను స్వయముగ అదృశ్యమాగనుండి యీ విశ్వమంతను ప్రకాశిత మొనర్చుచున్నది. ఆ కనిపించునట్టిది ముత్తెపుచిప్పయని తోచనంతవరకు దానిని వెండిగా తలంచుచునే వుండురీతిని, లేదా అది త్రాడనెడి జ్ఞానము లోపించినంతవరకు అది సర్పమనెడి భ్రాంతి దృఢముగనే వుండును. ఇదేరీతిని ఏవస్తుప్రకాశము పడుటవల్లనే చంద్ర సూర్యాదులు తమ ప్రచండ తేజముతో ప్రకాశించుచున్నారో, ఆవస్తు కేవలము తేజోరాశియే. అది భూతకోటియందంతటను వ్యాపించియున్నది. చంద్ర సూర్యులకు కూడ అదే ప్రకాశ మిచ్చును. చంద్ర సూర్యులు లోకమున ప్రసరింపజేయు ప్రకాశ మీ బ్రహ్మవస్తువునుండియే ప్రాప్తించుచున్నది. కావున చంద్ర సూర్యాదుల తేజోపిండము లందలి తేజమా బ్రహ్మవస్తువు యొక్క ఒక అంశమైయున్నది. సూర్యోదయమగుట తోడనే చంద్రుడూ అతనితోపాటు నక్షత్రములన్నియు లోపించి పోవు రీతిని యీ బ్రహ్మవస్తు ప్రకాశము ఉదయించుటతోడనే ఆ ప్రకాశమునందు సూర్య చంద్రులతోపాటు జగత్తంతయూ కూడా లోపించును. లేదా మేల్కాంచిన

వెంటనే స్వప్న విషయము లన్నియు అంతరించురీతిని, లేదా సంధ్యాకాల
మగుట తోడనే మృగజల మెచ్చటను వుండనిరీతిని ఏ వస్తు ప్రకాశము
కలుగుట తోడనే మరేవస్తు భ్రాంతియు వుండుటకు వీలులేదో, ఆ
వస్తువే నా ముఖ్యస్థానము. ఆప్రదేశమును చేరినవారు సాగరమున లీనమయ్యెడి
జలప్రవాహమువలె మరల ఎన్నడును వెనుకకు మరలరు. లేదా, ఉప్పుతో
తయారుచేసిన ఏనుగు బొమ్మను ఉప్పు సముద్రములో పడవేసిన పిమ్మట
అది ఏ విధముగను మరలి రాని రీతిని, లేదా అగ్నిజ్వాల ఆకాశములోనికి
పోయిన పిమ్మట మరలి రాని విధమున, లేదా తప్తమైన యినుముమీద
పడవైచిన నీరు తిరిగి చేతికిరాని విధమున, ఏవ్యక్తి శుద్ధజ్ఞానముతో వచ్చి
నాలో కలిసి ఏకరూపుడగునో, అతడు తిరిగి మరలుట శాశ్వతముగ అంత
మొందును. "శ్రీకృష్ణుని యీ మాటలను విని బుద్ధిమంతుడగు అర్జును
డిటుల యనెను. "ఓ దేవా, మీరు నాపై ఎంతో అనుగ్రహము చూపిరి.
అయినప్పటికిని, నా ప్రార్థన యొకటి గలదు. తాము వినగోరెదను. మీలో
కలపి ఏకరూపులైన వారు మరల తిరిగి రారని చెప్పిరి; అట్టివారు మీకు
భిన్నముగా నుందురా ? అభిన్నులై యుందురా ? వారు అనాది పరం
పరగా భిన్నులై యున్నచో 'వారు మరలి రారనుట సరి కానేరదు;
ఏలనన, పుష్పములవద్దకు పోయిన భ్రమరములు పుష్పము లగునా ?
బాణము నెవరు విడతురో అతనినుండి అది వేరగును, మరియు ఎవరిపై
విడతురో ఆతనికిపోయి తగులును. అటుపిమ్మట, అది మరలి
పడిపోవును. ఇదేవిధమున, ఆ జీవులుకూడా మిమ్ము స్పృశించి ఆ పిమ్మట
తప్పక మరలివత్తురు. లేదా, మీరూ ఆ జీవులూ స్వాభావికముగనే
ఒక్కరగుచో, యిక ఎవరు ఎవరియందు కలియుదురు ? శస్త్రము తనను
తానే ఎటుల ఖండించుకొనగలదు ? కావున నే, శరీరముతోపాటు అవ
యవములకు కలిగెడి సంయోగ వియోగములను గురించిన సంగతి చెప్ప
వలనుపడనిరీతిని మీకు భిన్నుడుకాని జీవుడు మీతో సంయోగ – వియోగ -

ములు పొందుచున్నచో అది అర్థముకాకున్నది. శాశ్వతముగ మీకు భిన్నముగ నున్నట్టిది ఎన్నడును మీతోకలసి ఏకరూపము పొందనేరదు. ఇక యిట్టి స్థితిలో, 'మీ నుండి మరలివత్తురా 'గారా' యని యోచించుటే వ్యర్థమగును. కావుననే, ఓదేవా! 'మీతోకలసి ఏకరూపమును పొంది మరలిరానివారెవరో' నాకు వివరించి చెప్పుడు" అర్జునుని యీ ప్రశ్ననువిని సర్వజ్ఞశ్రేష్ఠుడగు శ్రీకృష్ణభగవానులు అత్యధికమగు సంతసమును పొందిరి; ఏలనన తన శిష్యుని యీ ప్రశ్నవలన ఆతని తెలివితేటలు చక్కగా తెలియనయ్యెను. అంత శ్రీకృష్ణభగవాను లిట్లులనిరి— సోదరా అర్జునా! నాపరకుచేరి మరల వెనుకకు మరలనివారు నాకు భిన్నులూ మరియు అభిన్నులుకూడాను అయియున్నారు. వివేకపూర్వకముగ గంభీరముగ యోచించినచో నేనూ - వారూ స్వాభావికముగ ఒక్కటే-మేమిర్వురము అభిన్నులమే. కాని కేవలము బాహ్యదృష్టితో యోచించినచో 'వారు నాకు భిన్నులని' బోధపడగలదు. నీటిపైన లేచుటచే తరంగములు ఆ నీటికి భిన్నమైనవిగా కాన్పించును. కాని వాస్తవముగ యోచించినచో ఆ తరంగములుకూడా నీరేయని అంగీకరించవలసియుండును; లేదా నగలు బంగారమునకు భిన్నముగా కాన్పించును. కాని ఆలోచించి చూచినచో ఆ నగలుకూడా బంగారమే యగును. సరిగా యిదే విధమున ఓ అర్జునా! జ్ఞానదృష్టితో చూచినచో వారునాకు అభిన్నులే. ఇక యీ కాన్పించెడి భిన్నత్వము కేవలము అజ్ఞానజన్యమే. బ్రహ్మవస్తువును గురించి యోచించినచో, 'నా ఏకమే వాద్వితీయము'కు భిన్నముగా నంగీకరిందగినట్టి, మరియు భిన్నత్వయోచనచే నానుండి విడదీయదగినవస్తువు ఏది కలదు? సూర్యబింబ మాకాశము నంతనువ్యాప్తమొనర్చి ఒకేగోళముగానగుచో యిక ఆతనిప్రతిబింబ మెచట పడును ? ఆతనికిరణము లెటకుపోవును ? ప్రళయకాలమందలి సర్వవ్యాపకమగు జలమునందు కూడా చిన్నచిన్న ప్రవాహములు వచ్చికలియునా? సరిగా యిదేవిధమున, వికారహీనుడు మరియు ఏకమేవా ద్వితీయుడను నగు నాఅంశలు ఎటులుండగలవు? కాని, తిన్నగా ప్రవ

హించెడి నీరుకూడా రెండుప్రవాహము లొకచోటకలియుటవలన కొంత వంకరగలది యగును. లేదా జలముయొక్క ఉపాధివలన సూర్యుడు కూడ ప్రతిబింబరూపమున ఒకటికిబదులు రెండుగా కాన్పించసాగును. ఆకాశము చతుష్కోణముగ నున్నదో లేక గుండ్రముగా నున్నదో ఎటుల చెప్పనగును ? అయినప్పటికిని ఆ ఆకాశము ఏదైన ఘటమునందుగాని మఠమునందుగాని వ్యాపించియున్నప్పుడు అది చతుష్కోణముగ గల దనిగాని గుండ్రముగాగలదనిగాని చెప్పనగును. శుద్ధబంగారమునందు కూడ కల్తీబంగారముగాని లేదా మరియొక మాలిన్యముగాని కలిపినందువలన అది మరియొక వన్నెను చూపసాగును; సరిగ అదేవిధమున నా శుద్ధ స్వరూపము కూడా మాయావేష్టిత మైనప్పుడు అజ్ఞానోదయ మగును. ఆ అజ్ఞానము “ కోఽహం ” (నే నెవరిని ?) ఈ అజ్ఞానమువలన నే మనస్సునందు ‘ నే నెవరిని ’ అనెడి వికల్పము జనించును, మరియు, అంతట యీవిషయ మును గురించి యోచించి జీవుడు ‘ నేను దేహమును ’ అని నిశ్చయించు కొనును.

మమైవాంశో జీవలోకే జీవ భూత స్సనాతనః ।
మన ష్షష్ఠా ణీంద్రియాణి ప్రకృతిస్థాని కర్షతి॥ ॥౭॥

“ఈ విధముగా ఆత్మజ్ఞానము శరీరముచే హద్దు ఏర్పరుపబడి నప్పుడు అల్పత్వము వలన ఆ శరీరమున నా అంశ భాసమానమగును. గాలి వీచుటచే సముద్రము తరంగమయముగా కాన్పించును. ఇందుచే సంకుచితముగ యోచించు జీవులకు ఆ తరంగములుకూడ సముద్రము నందలి భాగమే యని తోచును. ఈ విధముగా జడమునకు చైతన్యమును ప్రసాదించెడి, మరియు, దేహాభిమానమును కలిగించెడి వాడనూ నగు నేనుకూడా యీ జీవలోకమున జీవరూపమున నే భాసమానుడ నగుదును. పరిమితి గల జీవుని బుద్ధికి తన పరిసరములందు జరుగుచూ కనిపించుచున్న వ్యాపారముల యెడ యీ-

'జీవలోకము' అనెడి శబ్దము వ్యవహరింప బడును. జన్మించుట మరియు మర ణించుట అను వాస్తవికము మరియు సత్యముగా నంగీకరించుటనే నేను జీవ లోకము లేదా సంసారమని అందును. ఇక యీ జీవలోకమున నీకు నేనెటుల కాన్పింతునో చెప్పెదను వినుము. నీటిలో ప్రతిబింబించెడి చంద్రుడు వాస్తవమునకు నీటికి బయటనే వుండును. లేదా స్ఫటికమణిని కుంకుమపైన పెట్టినప్పుడది ఎరుపురంగుగలదిగనే తోచును. కాని వాస్తవమున కది ఎర్రని రంగుగలదికాదు. ఇదేరీతిని నా అనాదిత్వము మరియు క్రియాహీనత్వము నకు ఏవిధమైన కొరతయూ కలుగనివ్వకుండానే, కర్తగను భోక్తగను, నేను భాసమానుడ నగుట కేవలము భ్రమయేయని యెరుంగుము. అనగా దీనితాత్ప ర్యము, శుద్ధుడగు ఆత్మబ్రహ్మయే ప్రకృతితో కలసి తనంతతానే యీ మాయా సంసారప్రవాహమును ప్రారంభించును. అటుపైని, ఆ ఆత్మ యీ మనస్సు మొదలుగాగల ఆరయింద్రియములు మరియు చెవిమొదలగు మాయాజనితమగు అవయవములన్నియూ నావే నని తలంచి వ్యవహరించ సాగును. ఒకానొకసన్యాసి స్వప్నమున తనంతతానే తనకుటుంబముగానయి అంతట ఆ కుటుంబచింతనముచే లోభపడినవాడై యిటునటు పరుగులిడు వానిరీతిని, లేదా అనేకములగు సాంసారిక వ్యవహారముల నొనర్చసాగు రీతిని, యీ జీవాత్మకూడా తన్నుతానే మరచిపోయి, తనను ప్రకృతి లేదా మాయాసమానముగనే తలంచి దానియందే అనురక్తుడై దాని హితవుకొరకే సమస్త కార్యముల నొనర్చసాగును. అటుపిమ్మట ఆతడు మనస్సనెడిరథముపై నెక్కును. కర్ణరంధ్రములందు ప్రవేశించును. శబ్దములనెడి అరణ్యమున ప్రవే శించి దారితప్పి తిరుగుచుండును. ప్రకృతియనెడి కళ్ళెముపట్టుకొని ఆ జీవాత్మ త్వచామార్గమున నడచును. మరియు స్పర్శ-విషయములనెడి ఘోరారణ్య మున ప్రవేశించును. ఒక్కొక్కప్పు డాతడు నేత్రములందు ప్రవేశించి రూప-విషయములనెడి పర్వతములందు యథేచ్ఛగా తిరుగులాడును. లేదా ఓ అర్జునా! ఆతడు జిహ్వయందు సంచరించి తనను తానే రస-విషయమనెడి

గుహలో ప్రవేశింప జేసికొనును, లేదా ఈ దేహాభిమానియగు జీవాత్మ ఘ్రాణేంద్రియమునందు ప్రవేశించినప్పుడు అది గంధ-విషయమనెడి ప్రచండ వనములోనికి పోవును. ఈ రీతిని ఈ దేహాభిమానియగు జీవుడు మనస్సును కౌగిలించుకొని శబ్దాదివిషయ-సముదాయములను అనుభవించును.

శరీరం యదవాప్నోతి యచ్చాప్యుత్క్రామతీశ్వరః
గృహీత్వైతాని సంయాతి వాయుర్గంధానివాశయాత్ ॥ ౮

"కాని, జీవాత్మ ఒకటికంటెఎక్కువ శరీరములలో సంచరించునప్పుడు దానికి 'నేనే కర్తను, నేనే భోక్తను' అని తోచును. ఓ అర్జునా! ఒకానొక పురుషుడు రాజకీయ విలాసములతో కూడియున్నవాడై ఏదేని ప్రదేశమున నివసించునప్పుడు, అతనిని చూచినవారికి 'అతడు గొప్పధనికుడు మరియు 'విలాసపురుషుడు' నని తోచును. సరిగా యిదేరీతిని, జీవాత్మ శరీరమును ఆశ్రయించినప్పుడు అతనికి గల అహం - కర్తయనెడి భావము అతి బలవత్తరముగా నగును, మరియు, విషయములు మరియు యింద్రియముల ఉపద్రవము ప్రారంభమగును. లేదా, జీవాత్మ శరీరమును త్యజించినప్పుడు అతడు యింద్రియముల నిర్మాణమునంతనూ తనవెంట గైకొని పోవును. అతిథికి అవమానము కలిగినప్పుడాఅతిథి గృహస్థుయొక్క పుణ్యసంపదను హరించుకొని పోవురీతిని, లేదా కొయ్యబొమ్మలను ఆడించు త్రాడు తనవెంట వాటి చలనశక్తిని తీసికొనిపోవురీతిని; లేదా అస్తమించు సూర్యుడు లోకుల నేత్ర, ప్రకాశమునుకూడా తనవెంట తీసికొనియే పోవురీతిని, లేదా వాయువు పుష్పములు మరియు ఫలములయొక్క పరిమళమును దోచుకొనిపోవు రీతిని; ఓ అర్జునా, శరీరమును విడచి వెళ్ళునప్పుడు దాని ప్రభువగు జీవాత్మకూడా మనస్సు మరియు శ్రోత్రాది షడింద్రియములను తనవెంట గొనిపోవును.

శ్రోత్రం చక్షుః స్పర్శనంచ రసనం ఘ్రాణమేవ చ ।
అధిష్ఠాయ మనశ్చాయం విషయానుపసేవతే ॥౯॥

“అటు పిమ్మట యీ మృత్యులోకమునగాని లేదా స్వర్గలోకమందుగాని ఆతడే శరీరము నెచ్చట ధరించునో, అచ్చటనే ఆ శరీరమునందే జీవాత్మ ఆ మనస్సు మొదలుగాగల యింద్రియములను విస్తరింపజేయును. ఓ అర్జునా, ఆర్పినపిమ్మట దీపము తన ప్రకాశమును తన వెంటనే తీసికొని పోయినప్పటికిని తిరిగిదానిని వెలిగించినప్పుడు అది ఆ ప్రకాశముతోడనే ప్రకటమగుచుండును, యీ జీవాత్మ మరియు శరీరములకుగల సంబంధముకూడా అట్టిదే. అయినా, సంపూర్ణముగా యోచించనివారి దృష్టిలో ఓ అర్జునా, యీ విషయము వ్యావహారిక విధముగనే కనిపించును. వారు ఆత్మ నిజముగానే యీశరీరమున ప్రవేశించి, నిజముగనే అది విషయముల ననుభవించి అటుపిమ్మట శరీరమును విడచిపోవునని విశ్వసింతురు. కాని వాస్తవిక దృష్టితో చూచినచో యీ వచ్చుటపోవుట చేయుట మరియు అనుభవించుట అన్నియూ కేవలము మాయయే యని ఆత్మయే స్వయముగ నంగీకరించుచున్నది.

ఉత్క్రామన్తం స్థితం వాపి భుఞ్జానం వా గుణాన్వితమ్।
విమూఢా నానుపశ్యన్తి పశ్యన్తి జ్ఞానచక్షుషః ॥౧౦॥
యతన్తో యోగినశ్చైనం పశ్యన్త్యాత్మన్యవస్థితమ్।
యతన్తోఽప్యకృతాత్మానో నైనం పశ్యన్త్యచేతసః ॥౧౧॥

“కాని, లోకులు శరీరము యేర్పడి దానిలోనికి చైతన్యశక్తి వచ్చి ఆ చైతన్యశక్తి వలన ఆ శరీరము కదలసాగుటను చూచినప్పుడు శరీరములోనికి ఆత్మ వచ్చినద’ని వారు చెప్పుచున్నారు. ఇదేవిధముగా ఓ అర్జునా! యీ శరీరసాంగత్యము వలన భిన్న భిన్న యింద్రియములు తమ తమ విషయములందు సంచరించుటను లోకులు భోగించుట’ యనుచున్నారు. అటుపిమ్మట, భోగము వలన క్షీణించి శరీరము తనంత తాను నిశ్చేష్టతను పొందినప్పుడు లోకులు ‘జీవుడు వెళ్ళిపోయినాడ’ని కేకలు పెట్టుదురు. కాని ఓ అర్జునా! చెట్టు కదలినప్పుడు గాలివీచుచున్నదనీ, చెట్టు

కదలనప్పుడు గాలి వీచుటలేదనీ తలచుట ఎన్నడైన యుక్తియుక్తముగ నుండునా ? లేదా, అద్దము ఎదుట పెట్టినప్పుడు మాత్రమే మనకు మన రూపము లభించినదనిన్నీ, అంతకుపూర్వము మనకు రూపమే లేదనిన్నీ అంగీకరించనగునా ? లేదా, అద్దమును మన ముందునుంచి తొలగించినప్పుడు దానియందంతవరకుపడిన మన ప్రతిబింబాభాస నశించును, అంతమాత్రమున నే మనరూపము నిజముగనే లోపించినదని తలంచనగునా? శబ్దము వాస్తవమునకు ఆకాశముయొక్క గుణము; కాని ఉరుములు ఉరిమినప్పుడు శబ్దమును మేఘములకే ఆరోపింతుము. లేదా, వాస్తవముగా చూచినచో, మేఘములే చంద్రుని ఎదుట వేగముగ పరుగిడును; కాని సాధారణముగ 'చంద్రుడే పరుగిడుచున్నాడని' తలంచబడును. సరిగా యిదే విధమున, బుద్ధిహీనులు కేవలము భ్రమమూలమున ఆ వికారహీనుడగు ఆత్మసత్తాపైన శరీరముయొక్క జనన - మరణములను వ్యర్థముగనే ఆరోపించుచున్నారు. ఈ అవస్థలన్నింటను ఆత్మ నిరంతరము తన స్థానమునందే యుండును. మరియు శరీరధర్మములు శరీరమునందే యుండును. కాని, యీ సంగతులనన్నింటిని చక్కగా, వాస్తవిక రూపమున చూచు వివేకవంతులగు పురుషులు తదితరులై యుందురు. జ్ఞానప్రాప్తివలన ఎవరి నేత్రములు యీ శరీరమనెడి బాహ్యావరణమునందే చిక్కుకొనవో, గ్రీష్మకాలమందలి సూర్య కిరణములవలె వివేకము వ్యాపించుటవలన ఎవనికిలోపలగల స్వరూపస్ఫురణ కలిగినదో, అట్టి విజ్ఞానియగు పురుషుడుమాత్రమే ఆ శుద్ధాత్మను ఎరుంగును. నక్షత్రములతో నిండియున్న ఆకాశము సముద్రమున ప్రతిబింబించినప్పుడు, ఆకాశము సముద్రమున విరిగి పడలేదనిన్నీ దాని ప్రతిబింబము మాత్రమే సముద్రమున కనిపించు చున్నదనిన్నీ స్పష్టముగ బోధపడును. ఆకాశ మెచ్చట నుండవలెనో అచ్చటనే ఎల్లప్పుడు వుండును. అచ్చటనే వున్నది; మరియు క్రింద కాన్పించెడి దాని యీ అభాస కేవలము మిథ్యయనియే బోధపడును. సరిగా యిదేరీతిని, ఆత్మ యీ శరీరముతో సంబద్ధమై

వముల కాల్పించి నప్పటికిని, అది అవిఘముగా కన్పించుట కేవలము అభా
సమే. ప్రవాహము నందుండెడి కదలిక ప్రవాహ మందంతటను వుండును;
అట్టి ప్రవాహములో చంద్రుని వెన్నెల కదలుచున్నట్టుల కలిపించి నప్పటికిని,
వాస్తవమునకు ఆవెన్నెల చంద్రుని యందే వుండును. లేదా. నీటి
కుంట ఒక్కొక్కప్పుడు నిండి యుండును, ఒక్కొక్కప్పుడు ఎండిపోయి
యుండును. అది నీటితో నిండియున్నప్పుడు దానిలో సూర్యప్రతి
బింబము కనిపించును; అది ఎండిపోయినప్పుడు దానిలో ప్రతిబింబము
కనిపించదు. కాని సూర్యుడు మాత్రము యథాప్రకారముగనే వుండును.
ఇదేమాదిరిగా జ్ఞానులు శరీరము జన్మించుగాక, లేదా మరణించుగాక,
కాని, నేనుమాత్రము యథాప్రకారముగను, అవికృతముగను వుందును."
అని తలంతురు. మరియు ఆరీతిగనే చూతురు. ఘటముగాని లేదా మఠము
గాని వుండుగాక లేదా నాశనమగుగాక, కాని ఆకాశముమాత్రము ఎల్ల
ప్పుడు యథాప్రకారముగను స్వయంసిద్ధముగను వుండియే యుండును.
ఈ తీరుగనే, ఆత్మశక్తికూడా ఎల్లప్పుడు అఖండముగను అవ్యయముగను
వుండును, మరియు కేవలము అజ్ఞానమువలన యీ కల్పితశరీరము జన్మించును,
మరణించును; జ్ఞానులుమాత్రమే వాస్తవమున కీసంగతిని ఎరుగుదురు. జ్ఞానులు
తమ నిర్మలమగు ఆత్మజ్ఞానమువలన 'చైతన్యము ఎవనియందునూ నిండియుం
డదు, మరియు దేనినుండియూ వెడలనూ వెడలదు, మరియు అది ఏకర్మనూ
చేయించనూ చేయించదు, చేయనూచేయదని' తెలిసికొందురు. ఎంతఅధికమైన
జ్ఞానమైనలభించుగాక, పరమాణువును తెలిసికొనెడి సూక్ష్మబుద్ధి లభించినను
లభించుగాక, సమస్త శాస్త్ర పారంగతుడు అయిన నగుగాక. కాని యీ
పాండిత్యమునకు తోడుగా వైరాగ్యముకూడ మనస్సునం దుదయించనంత
వరకు నా సర్వాత్మక స్వరూప మెన్నడును ప్రాప్తించనేరదు. ఓ అర్జునా!
మానవుడు నోటితో వివేకమును గురించి అత్యధికముగ మాట్లాడునట్టి వాడై
నప్పటికిని అతని అంతఃకరణమునందు విషయములు దృఢము మరియు స్థిరము

గను నివసించుచున్నయెడల ఆతనికి నా ఆత్మస్వరూప ప్రాప్తి ఎన్నడును
లభించదనుట నిశ్చయము. స్వప్నమున కలవరించెడి మానవుడు రచించిన
గ్రంథమువలన ఎన్నడైన వ్యావహారిక సమస్యలు నిరాకరించుటకు వలను
పడునా ? లేదా, ఏదైన పుస్తకమును చేతబుచ్చుకొని నంతమాత్రమున దానిని
చదివినందువలన కలిగెడి ఫలితము లభించునా ? లేదా కనులుమూసి ముక్కుకు
ముత్యమును తగిలించినంత మాత్రమున దానివెల గట్టనగునా ? ఇదేవిధముగా
చిత్తమున అహంకారము నిండియుండగా మానవుడెన్ని శాస్త్రములనుగురించి
చర్చించినప్పటికిని, అట్టివాడు కోట్ల కొలది జన్మము లెత్తినను ఎన్నడును
నేను ప్రాప్తించజాలను. ఏకమాత్రుడ నగు నేనే సమస్తభూతము లందును
వ్యాపించి యుందును; నా ఆ వ్యాప్తిని గురించి నీకు వివరించి చెప్పెదను
వినుము.

యదాదిత్యగతం తేజో జగద్భాసయతేఽఖిలమ్ ।
యచ్చన్ద్రమసి యచ్చాగ్నౌ తత్తేజో విద్ధి మామకమ్ ॥ ౧౨॥

"సూర్యసమేతముగా గల యీ విశ్వమంతయు ఎవని తేజస్సుచే
ప్రకాశించునో, ఆ తేజస్సంతయు నాదే. ఓ అర్జునా ! సూర్యుడు జలాంశ
మును ఎండించి అస్తమించునప్పుడు, ఆ అరుకుపోయిన జగత్తునకు ఆర్ద్రత్వ
మును యిచ్చెడి చంద్రునియొక్క చంద్రికలుకూడ నా తేజస్సే. మరియు
కాల్చుట మరియు కరగించుట మొదలుగా గల అనేక కార్యముల నొనర్చు
వృద్ధిపొందుచున్న అగ్నికి గల తేజస్సుకూడా నాదే.

గామావిశ్య చ భూతాని ధారయా మ్యహ మోజసా
పుష్ణామి చౌషధీ స్సర్వా స్సోమో భూత్వా రసాత్మకః॥౧౩॥

"నేనే యీ భూతలమున ప్రవేశించి దానిని సంబాళించి యుంతును.
యిందుచే అది మట్టిబెడ్డ రూపమున నున్నప్పటికిని మహాసాగరజలమున కరగి
పోదు. అసంఖ్యాకములగు భూతకోటియొక్క భారమును యీ పృథివి

ఏ శక్తివలన మోయుచున్నదో, ఆ శక్తిని కూడా నేనే దానిలో ప్రవేశ పెట్టి దానిని ప్రదాన మొనర్తును. ఓ అర్జునా! ఆకాశమున చంద్రరూపమున నేనే సంచరించుచున్న అమృతసరోవరమువలె నుండియున్నాను. అచ్చటి నుంచి క్రిందికి పోయెడి కిరణములందు నేనే అమృతము నింపి వనస్పతుల నన్నింటిని (ఓషధులు) పోషించుచున్నాను. ఈ విధముగ, ధాన్యాదులనెడి సుకాలమును కలిగించి అన్నము ద్వారా భూతకోటిని జీవింపజేయుచున్నాను. ఈ విధముగా అన్నము యథేచ్ఛగా లభించినప్పటికిని, ఆ అన్నమును జీర్ణము చేసి జీవులను సుఖవంతులుగ నొనర్చెడి జఠరాగ్ని యనెడి శక్తి ఎచటనుంచి వచ్చును ?

అహం వైశ్వానరో భూత్వా ప్రాణినాం దేహమాశ్రితః।
ప్రాణాపాన సమాయుక్తః పచామ్యన్నం చతుర్విధమ్॥ ౧౪॥

ఇందుకొరకే ప్రాణికోట్లయొక్క శరీరమున నాభికందమువద్ద కుంపటిని అంటించి వారిజఠరమునందు నేనే అగ్నిరూపమును ధరించి యుందును. ప్రాణాపాన వాయువులనెడి తిత్తులను రాత్రిం - బవళ్ళు నడపి ప్రాణుల జఠరములందు నేను పచన మొనర్చు పదార్థములకు లెక్కయే లేదు. గట్టివి, మెత్తనివి, చక్కగా పక్వమైనవి మరియు వేయించినవి - అనెడి నాల్గువిధము లగు అన్నములను నేను పచనమొనర్తును. అనగా, యీ వున్న జీవులన్నియూ నేనే, మరియూ జీవులకుగల జీవముకూడా నేనే. ఆజీవమును నడపెడి జఠరాగ్నికూడా నేనే. ఇట్టిస్థితిలో నా వ్యాపకత్వమును గురించిన చమత్కారము నెంతదూరమువరకు చెప్పను! ఈవిశ్వమునందు నేనుతప్ప మరేదియూ లేదు. కేవలము నేనే అంతటను వున్నాను. ఇటులనేయగుచో, కొందరు జీవులు సుఖముగను, మరి కొందరు దుఃఖముతోనూ వుండుటకు గల కారణ మేమని నీమనస్సు నందు సంశయము తోచవచ్చును. నగరము నందంతటను ఒకే దీప ప్రకాశమున్నప్పుడు, కొన్ని ప్రదేశములలో వెలుతురు,

మరికొన్ని ప్రదేశములలో చీకటి ఏల కనిపించును ? కాన నీకు గలిగిన యీ సంశయమును నివారించెదను. వాస్తవముగ చూచినచో, అంతటను నేనొక్కడనే వున్నాను, మరియు యీ జగత్తున నాకు భిన్నముగా గల ఏ వస్తువూ లేనేలేదు. కాని, ప్రాణులకు నేను వారివారి బుద్ధుల ననుసరించి భాసిల్లుచుండును. ఆకాశధ్వని యనెడి పేరుగల గుణము ఏకరూపమే, కాని వాద్యభేదముల ననుసరించి తమంతతాము భిన్నభిన్న నాదములను కలుగ జేయును, లోక వ్యవహారముతో పూర్తిగా అలిప్తుడూ భిన్నుడు గానూ వుండెడి సూర్యుడు ఉదయించు చున్నాడు, మరియు ఆతడు అన్నింటికి దూరముగను విడిగాను వుండును. అయినప్పటికిని ఆతడు లోక వ్యవహారమును నడపుటలో నుపయోగపడు చున్నాడు. బీజధర్మము ననుసరించి జలము ఆయావృక్ష రూపమున రూపాంతరము పొందును. ఇదేవిధముగ జీవరూపమున నాస్వరూపము పరిణతిపొందును. ఒకపురుషుడు మూర్ఖుడుగ నుండును, మరొకడు తెలివి గలవాడుగా నుండును. ఈ యిద్దరిముందు రెండు నీలమణిహారములు పెట్టబడెను. మూర్ఖునకది సర్పముగ తోచి ఆతనిని భయభీతు నొనర్చును. కాని తెలివిగలవాడు దాని నిజస్వరూపమును తెలసికొనును. అందువలన అది ఆతనికి ఆనందము నిచ్చును. స్వాతీనక్షత్ర జలము ముత్తెపు చిప్పలోపడి ముత్యముగ నగును. కాని సర్పశరీరమును ప్రవేశించి ఆ జలమే విషమగురీతిని నేను జ్ఞానులకు సుఖముగను, అజ్ఞానులకు దుఃఖముగను నగుదును.

సర్వస్యచాహం హృదిసన్నివిష్టో మత్తస్స్మృతిర్జ్ఞాన మపోహ నంచ।
వేదైశ్చ సర్వై రహమేవ వేద్యో వేదాంతకృ ద్వేదవిదేవ చాహమ్ ॥౧౫॥

"వాస్తవముగ చూచినచో యీ ప్రాణులయొక్క మనస్సునందు రాత్రింబవళ్ళు' నేను ఫలానా, ఫలానా వస్తువు నేనే' అనెడి భావమువుండును.

కాని మహాత్ముల సాంగత్యము చేయుటవలన, యోగజ్ఞానమును అభ్యసించుట వలన మరియు వైరాగ్యసంపన్నుడై గురు-చరణములను సేవించుట వలనను, మరియు యీ విధమగు యితర సత్కార్మములను ఆచరించుటవలనను ఎవరి యొక్క అశేషమగు అజ్ఞానము నాశనమైనదో మరియు ఎవరి అహంభావము నాలో ప్రవేశించి రమించసాగునో, అట్టివారు తమంతటామే నన్ను గుర్తింతురు. మరియు నన్ను అనగా ఆత్మతత్త్వమును గుర్తించి సుఖింతురు. వారు యీ విధమగు సుఖసంపన్న స్థితిని పొందుటకు నేను గాక మరెవరు కారకు లగుదురు? సూర్యోదయమైన పిమ్మట మన మా సూర్య ప్రకాశము వలననే ఆతనిని చూచు రీతిని నా సాధనము వలననే నా జ్ఞానము కలుగును. దీనికి విరుద్ధముగ, దేహాభిమానమున బంధింపబడి యుండుటవలనను మరియు ఎల్లప్పుడు సంసారముయొక్క గొప్పదనమును వినుచుండుట వలనను ఎవరి అహంభావము శరీరమునందే మునిగియుండునో అట్టివారు ఐహికము మరియు పారలౌకిక సుఖములను పొందుటకొరకై కర్మకాండకు సంబంధించిన అనేకకార్యములను చేయుసాగుదురు. ఇందు వలననే వారి భాగమునకు దుఃఖ మనెడి విశిష్టాంశము లభించును; కాని, జాగ్రదవస్థలో చూచిన విషయములే స్వప్నమునకు కారణమగు రీతిని, ఓ అర్జునా! వారి యీ అజ్ఞాన జనితమగు భ్రమకు కూడా నేనే కారకుడనూ, ఆధారుడనూ అయి యున్నాను. మేఘముల మూలమున పగటియం దంధకారము వ్యాపించును, కాని ఆ మేఘములు కూడా అది పగలు అగుటవలననే కాన్పించుచున్నవి. ఇదే విధమున నా స్వరూపము ఏతెరచే కప్పివేయబడి ప్రాణులకు కేవలము సాంసారిక విషయముగానే కాన్పించునో, అదికూడా నాశక్తియొక్క ఆధారమువలననే కాన్పించును. ఓ అర్జునా! నిద్రకూ మరియు మెలకువకూ కూడ జాగ్రదవస్థయే హేతువైన విధముగ యీ జీవులకుగల జ్ఞానము మరియు అజ్ఞానమునకుకూడ నేనే మూలకారణము. సర్పాభాసమునకు తాడనెడి

జ్ఞానమునకూ - రెంటికీ మూలకారణము తానే అయిన విధమున, అజ్ఞానము నకు మరియు జ్ఞానమునకూ, మరియు అజ్ఞానమువలన కాన్పించెడి సాంసారిక ప్రసారమునకంతకునుకూడ నేనే మూలకారణమని తెలిసికొనుము. కావుననే ఓ అర్జునా! నా స్వరూప కల్పనముగాక పూర్వము, వేదములు నన్ను తెలిసి కొనుటకై ముందుకుసాగినప్పుడు వాటియందు భిన్నభిన్న శాఖలు వెలువడ సాగెను. అయినప్పటికిని ఆ భిన్నభిన్న శాఖలుకూడా నన్ను గురించిన జ్ఞానమునే కలుగజేయుననిఎరుంగవలెను. ఏలనన, తూర్పుదిక్కునకు ప్రవహించుగాక, లేదా దక్షిణదిక్కునకు ప్రవహించుగాక - యీ రెండువైపులకు ప్రవహించు నదులూ అంతమున సముద్రము లోనికే పోయి కలియును. సుగంధసహిత ముగ గాలివీతలు ఆకాశమునందు లీనమగురీతిని, శబ్దసహితముగ శ్రుతులు కూడా 'అహం బ్రహ్మాఽస్మి' యనెడి మహా సిద్ధాంతమునందే లీనమగును. ఈ విధముగ శ్రుతుల్నియు సిగ్గిలి స్తబ్ధముగ నుండుటకూడా నా ప్రకాశము వలననే జరుగును. అటుపిమ్మట, ఏ నిర్మలజ్ఞానము కలుగుటతోడనే శ్రుతి సహితముగ జగత్తంతయూ లీనమగునో, ఆ జ్ఞానము నెరింగిన వాడను కూడా నేనే. నిద్రనుంచి లేచినపిమ్మట స్వప్నవిషయ మేదియూ మను ష్యునియందు మిగిలియుండక 'నేనే ఉన్నాను' ని ఆతడు తలంచురీతిని, ఏవిధమగు ద్వైతాభాసయూ లేకుండానే నేను నా అద్వైతత్వమును స్వయముగా నెరుంగుదును. మరియు ఆత్మబోధకు కారకుడనుకూడా నేనే. ఇంత అయినప్పటికిని కర్పూరమునకు నిప్పంటుకొనిన పిమ్మట, ఓ అర్జునా! దాని మసిగాని లేదా అగ్నిగాని మిగిలియే యుండని రీతిని, ఏ జ్ఞానము అవిద్యనంతను భస్మమొనర్చివేయునో, స్వయముగ అజ్ఞా నమే ఎప్పుడు లుప్తమైపోవునో, అప్పుడు అగుట - కాకుండుట, లేదా జన్మించుట - మరణించుటలుకూడా ఏ మాత్రము మిగిలియుండవు. తనతో పాటు యీ విశ్వము నంతనూ దొంగిలించుకొనిపోయిన దొంగయొక్క జాడతీయుట ఎటుల సంభవమగును? ఈ విధముగనే గల ఏకమగు అవర్ణ

నీయమగు శుద్ధావస్థ ఏదిగలదో, ఆ అవస్థకూడ నేనే. ఈ విధమున కేవల స్వరూపియగు బ్రహ్మము జడము - అజడములను అన్నింటిని వ్యాప్త మొనర్చినప్పుడు ఆ అనుపాధిక నిరంజన ఆత్మ స్వరూపమువరకు చేరిపోవును." శ్రీకృష్ణు లీవిషయముల నన్నింటిని చెప్పిరి; వీటి ప్రభావము పాలసముద్రమున ఆకాశమండలి చంద్రుని ప్రతిబింబముపడిన రీతిని, లేదా తళతళ మెరయుచున్న గోడపై దానిఎదుటగల చిత్రముయొక్క ప్రతిబింబము పడెడి విధముగా అర్జునుని అంతఃకరణముపైన పడెను. కాని, బ్రహ్మజ్ఞానమునం దొక విలక్షణ గుణము గలదు - అదేమన జ్ఞానము కలుగుచున్న కొలది దానియం దభిరుచి కూడ క్రమ క్రమముగ వృద్ధిపొందు చుండును. అందువలన అనుభవ - సిద్ధశ్రేష్ఠుడగు అర్జునుడు శ్రీకృష్ణ భగవానునితో నిటులనిరి - "ఓ మహారాజా ! మీరు మీ వ్యాపకత్వమును గురించి వివరించు సందర్భమున ఆవేశముతో మీరు వర్ణించి చెప్పిన మీ ఉపాధిరహిత స్వరూపమును గురించి నాకొకమారు స్పష్టీకరించి చెప్పగోరెదను" అంత ద్వారకాధీశులగు శ్రీకృష్ణు లిట్లనిరి - ఓ అర్జునా ! నీవు చాల చక్కనివిషయము నడిగితివి. నిజముగా అడిగినచో ఓ అర్జునా ! నాయందు కూడా ప్రేమ పూర్వకముగ నిరంతరము మాట్లాడు చుండవలె ననెడి వాంఛయుండును. కాని, నేనేమి చేయను, నీవలె ప్రశ్నించువాడు నాకెవడును దొరకడు. నేడు నీరూపమున నా మనోరథము ఫలించినది; ఏలనన, నీవు నిస్సంకోచముగ నన్ను హృదయపూర్వకముగ ప్రశ్నించితివి. అద్వైతమువరకు చేరిన పిమ్మట ఏ అనుపాధిక స్వరూపానుభవము కాగలదో, ఆ స్వరూపమును గురించియే నేను నీవు ప్రశ్నించి నన్ను పరమ సుఖవంతు నొనర్చితివి. ఏ అద్దమునకు ముందుగా వచ్చిన పిమ్మట మన నేత్రములే మనకు కనిపించునో, ఆ అద్దమువంటిదేయగు నీవంటి ప్రశ్న కుశలుడూ, నిర్మల శ్రేష్ఠుడూ నగు సహచరుడు నేడు నాకు సంభాషించుటచే లభించెను. ఓ సఖుడవగు అర్జునా ! నీవు అజ్ఞానుడవై అన్నివిషయముల నడుగుము.

నేను శిక్షకుడనై నీకు వాటి నన్నింటిని బోధించెదను". ఇటుల చెప్పి భగవానుడు అర్జునుని ఆలింగన మొనర్చుకొనెను, అంత నాతడు కృపా దృష్టిని బరపి చెప్పిన విషయముల నిక వినుడు. శ్రీకృష్ణు లిటు లనిరి. "ఓ అర్జునా! మాట్లాడుటకు పెదవులు రెండు వున్నప్పటికిని వాటి రెంటినుండీ ఒకే మాట వెలువడును; నడచుటకు కాళ్ళు రెండున్నప్పటికిని ఆ రెంటితోనూ ఒకే నడక జరుగును. ఇదేవిధమున నీవు ప్రశ్నించుట నేను జవాబిచ్చుటలు రెండునూ ఒకటియే. నీవూ, నేనూ-యిద్దరమూ ఒకే అర్థము లేదా అభిప్రాయముపై దృష్టినుంతుము. అందుచే యీ సమయమున ప్రశ్నించువాడూ జవాబిచ్చువాడూ-యిద్దరూ ఒక్కటే" ఇటుల చెప్పుచు భగవానులు ప్రేమపూర్ణులైరి. మరియు వారు అర్జునుని ఆలింగన మొనర్చు కొనిరి. అటుపిమ్మట వారు కొంచెము భయపడి తమలో తామిట్లనుకొనిరి - "ప్రేమయనెడి యీ మోహమును తొలగించవలెను, బెల్లమున తీపియే వుండును. అయినప్పటికిని ఆ మాధుర్యము తగ్గిపోకుండా కాపాడుట కొరకై దానియందు కొద్దిగా క్షారము కలపవలసియున్నది. ఇదే విధముగా ప్రేమ యనెడి యీ మోహమును దూరమొనర్చకున్నచో చేజిక్కిన యీ సంవాద సుఖమును కోల్పోవలసి వచ్చును. పూర్వమునుండియే యీతడు నరుడు నేను నారాయణుడను. మా యిరువురియందును భేదమునకు తావేలేదు. అయినప్పటి కిని నా యీ ప్రేమావేశమును లో లోపలనే అపుకొనవలెను." అని యోచించి వెంటనే భగవానులు అర్జునుని యిటుల యడిగిరి— "అర్జునా, నీవేమి యడుగుచుంటివి?" ఇది వినుటతోడనే అద్వైతప్రేమచే శ్రీకృష్ణభగవానుని స్వరూపమున లీనముకానున్న అర్జునుడు స్పృహాతెచ్చుకొని, గద్గదస్వరముతో నిటులనెను— "మహారాజా, నేను మీ ఉపాధి హీనస్వరూపమును గురించి చెప్పవలసినదిగా కోరితిని" ఇదివిని, భగవానుడగు శార్ఙ్గధరుడు ప్రథమమున ద్వివిధ ఉపాధులను గురించి వర్ణించసాగెను. ఇందుపై కొందరు, అర్జునుడు ఉపాధిరహిత వస్తువును

గురించి అడుగగా, భగవానులీ ప్రకరణమున ఉపాధులనుగురించి ఏలచెప్పి వని ప్రశ్నించవచ్చును. మజ్జిగనుంచి దానిసారాంశమును తీయుటనే వెన్నను తీయుటయందురు, మరియు నికృష్టభాగమును భస్మమొనర్చుటనే బంగారును పుటముబెట్టి స్వచ్ఛమైనట్టిదిగ చేయుటయనికూడ అందురు. నాచును చేతితో ఒకప్రక్కకు తొలగించినప్పుడే నీరు లభించును. మేఘములు వుండనప్పుడే కేవలము ఆకాశము అవశిష్టముగనుండును. పైనగలపొల్లును తీసి వేసినప్పుడు బియ్యపుగింజ లభించుటకు విలంబమేలయగును? సరిగా యిదేవిధమున, విచారణద్వారా ఉపాధియుక్త వస్తువుయొక్క ఉపాధులు అంతమొందినప్పుడు నిరుపాధికమన నేమోఎవరికిని చెప్పనక్కరయుండదు. ఒకానొకయౌవనవతిని వివిధనామములను ఉచ్చరించవలసినదిగా చెప్పినప్పుడామె, ఆపేరులలో ఎచ్చటనైన తన భర్తపేరు వచ్చుచో ఆమె ఆపేరును ఉచ్చరించకపోగా వెంటనే తనను లజ్జిలజేయు తలంపుతో తనభర్తపేరుకూడ అందుజేర్చబడిన దని తలంచును. సరిగా యిదేవిధమున, అ నిర్గుణ, నిరుపాధిక నిరాకార ఆత్మస్వరూపమును కేవలము సద్బుద్ధిరాలైన వాక్కు ప్రకటించును. కావుననే చెప్పనలవికానివిషయమును చెప్పవలసినదిగా కోరుటచే, భగవానులు ముందుగా ఉపాధులను గురించి వివరించసాగిరి. పాడ్యమినాటి చంద్రుని సూక్ష్మరేఖను చూపించుటకై ఎత్తుగానున్నఏదేనొక వృక్షశాఖ ఉపయోగింప బడు రీతిని, యీ సమయమున ఉపాధులను గురించిన చర్చకూడా ఆదేరీతిని ఉపయోగ పడును:

> ద్వావిమౌ పురుషౌ లోకే క్షరశ్చాక్షర ఏవచ।
> క్షర స్సర్వాణి భూతాని కూటస్థోఽక్షర ఉచ్యతే॥ ౧౬

భగవాను లిట్లులనిరి– "సోదరా అర్జునా, యీ సంసార రూపమున నున్న నగరమతి చిన్నది. అనగా కేవల మిద్దరు పురుషులకు మాత్రమే చెంది నది. ఆకాశమునందంతటను కేవలము రాత్రింబవళ్ళు రెండే వుండు రీతిని యీ సంసారమనెడి నగరమునందు కూడా కేవలము యిద్దరు పురుషులే

వుందురు. మరియొక మూడవ పురుషుడుకూడా గలడు. కాని అతనికి యీ యిద్దరి పేరుకూడా యిష్టముకాదు. ప్రస్తుతము మాత్రి మీ యిద్దరి పురుషులను గురించియే తెలిసికొనుము. ఈ పురుషులిద్దరూ యీ సంసారమనెడి నగరమున నివసించుటకై వచ్చిరి. వీరిలో ఒకడు అంధుడు, మూఢుడు మరియు కుంటివాడు, మరి రెండవవాడో సర్వావయవములు గలిగిన బలశాలి. వీరిద్దరూ ఒకేనగరమున నివసించుచుండుటవల్ల వీరికి స్నేహము కలిగెను. వీరిలో మొదటి వానిని క్షరుడు రెండవవానిని అక్షరుడు అందురు. ఈ జగత్తునంతను వీరిద్దరే దట్టముగ నింపియుంచిరి. ఈ యిర్వురగు క్షరుడు, అక్షరుడు అనెవరో నీకు వివరించి చెప్పెదను వినుము. ఓ అర్జునా, మహత్తత్త్వమునుండి మొదలుకొని తృణాగ్రభాగమువరకుఎన్నిచిన్నవీ-పెద్దవీయగుచరాచరవస్తువులీసంసారమందు గలవో, లేదా మనస్సు లేక బుద్ధిలోనికి ఎన్ని విషయములు రాగలవో, ఏయే వస్తువులు పంచమహాభూతములచే నిర్మితమైనవో, వేటివేటికి నామరూపములు గలవో, ఏవేవి త్రిగుణవ్యాప్తిలోనికి వచ్చునో, ఏ బంగారుతో యీ భూతకోటి యనెడి నాణెములు తయారగునో, ఏ గవ్వల నాధారముగా గొని కాలుడనెడి జూదపు ఆట ఆడబడునో, విపరీతజ్ఞానము అనగా భ్రమ, లేదా మోహముచే ఏ యే విషయజ్ఞానము కలుగునో, ఏది ప్రతిక్షణము నందును పుట్టి - నశించుచుండునో,— తాత్పర్యమేమన, లోకులు దేనిని జగత్తందురో ఏది ప్రకృతి లేదా మాయా కారణముచే అష్టవిధ భేదములచే కూడియున్నదో, ఏ దేహక్షేత్రము యిదివరలో వర్ణింపబడియున్న ముప్పదియారు భిన్నతత్త్వములచే నిర్మితమైనదో—దానిని యింకొంత దూరము వర్ణింపను - ఇంతకు ముందు నేను సంసారవృక్షమని వర్ణించిన వర్ణనమంతయూ, మనము నివసించు నగర మనియు, చైతన్యమే యీ ఆకారముల నన్నింటిని ధరించుననియు తెలిసికొనవలెను. సింహముయొక్క ప్రతిబింబము ఏదైన నూతిలోపడినప్పుడా సింహము ఆ ప్రతిబింబమును చూచి 'ఆ కనిపించునట్టిది మరొక సింహమ'ని తలంచి, క్రోధముచే గర్జించుచూ ఆ నూతిలో

దూకు రీతినీ, లేదా నీటియం దుండెడి ఆకాశతత్త్వముపైననే ఆకాశము యొక్క ప్రతిబింబము పడు రీతిని అద్వైతముకూడా ద్వైతమును అంగీకరించును. ఓ అర్జునా ! యీ రీతిని సాకార నగరమును కల్పన మొనర్చుకొని ఆత్మ తన మూలస్వరూపమును మరచిపోవును. మరియు ఆవిస్మృతి యందే నిద్రించును. ఒకానొకడు స్వప్నమున పడకగదినిచూచి దానియందే నిద్రించునట్లని, ఆత్మకూడా యీ కల్పిత నగరమున నిద్రించును. అటు పిమ్మట ఆ నిద్రావేశములో అది 'నేను సుఖముగ నున్నాను. నేను దుఃఖముగ నున్నాను' అని తలంచసాగును. అంతట స్వప్నమునందే అహంకారోద్రేకములలో కలవరించసాగును. ఇతడు తండ్రి, యీమె తల్లి అని అది తలంచసాగును. నేను ఎర్రగానున్నాను, లేదా చాలదీనుడను, దుర్బలుడను, ఇతడు కొడుకు, యీమె భార్య. వీరంతా నావారు కాదా ? అని తలంచసాగును. ఈ స్వప్నమునందేపడి అది ఇహ – పరలోకపుకలలలో నుండును. ఓ అర్జునా, ఈ చైతన్యమునే 'క్షర పురుష' డందురు. ఇక, ఎవనిని 'క్షేత్రజ్ఞ' డందురో, ఎవని స్థితిని జగత్తునగల లోకులెల్లరు జీవమందురో, ఎవడు తనను తాను మరచిపోయి భూతకోటియొక్క గుణకర్మములకు అధీనుడయి వ్యవహరించునో, ఆ ఆత్మనే 'క్షర పురుషు' డందురు. ఏదృష్టిచే ఆతడు పూర్ణరూపముగ బ్రహ్మయో, అదేదృష్టితో ఆతనికి 'పురుష' నామముకూడ శోభిల్లును. ఇదిగాక, ఆతడు శరీరమున్నంతటను నిద్రావస్థయం దుండును, అందువలనకూడ ఆతడు పురుషుడని పిలుచుటకు అర్హుడగును. కాని ఆతడు ఉపాధిచే అంకితుడగుటవలన ఆతనిపై వ్యర్థముగనే క్షరత్వము, నశ్వరత్వములనెడి కళంకములు ఆపాదింప బడినవి. అలలుగా లేచుచున్న నీటితో పాటు చంద్ర ప్రకాశముకూడా ముందు – వెనుకలకు పోవుచున్నటుల కనిపించు రీతిని, యిదికూడా ఉపాధికిగల వికారముల వలన చంచలముగా కాన్పించును. కాని, ఆ అలలు లేచు నీరు ఎండిపోయినప్పుడు దానిలో ప్రతిబింబించెడి చంద్రప్రకా

శము కూడా లోపించును, సరిగా యిదేవిధమున, ఉపాధి నాశమైనప్పుడు దానికి ఉపాధివలన కలిగిన వికారములు కూడా లేకుండా పోవును. ఈ విధముగా ఉపాధియొక్క సామర్థ్యము వలననే దీనికి క్షణభంగురత్వము ప్రాప్తించినది. మరియు యీ దుర్బలత్వము వలననే లోకులు దీనిని క్షరమందురు. కావుననే, జీవుడు లేక చైతన్య జీవాత్మను క్షరపురుషుడని ఎరుంగవలెను. ఇక అక్షరపురుషుడని ఎవనినందురో చెప్పెదను వినుము. ఓ వీరుడవగు అర్జునా! అక్షరుడను పేరుగల యీ రెండవ పురుషుడు కేవలము పర్వతములలో మేరు పర్వతమువలె మధ్యస్థుడు మరియు సాక్షిరూపమున చూచువాడునై యున్నాడు. పృథ్వి, పాతాళము మరియు స్వర్గములనెడి స్థలభేదములననుసరించి మేరువెన్నడును త్రివిధము లంగ కానిరీతిని, యీ అక్షరపురుషుడుకూడా జ్ఞానాజ్ఞానాంగము లందు లిప్తుడుకాడు. అతడు శుద్ధజ్ఞానముచే ఏకత్వమునూ పొందడు. మరియు అజ్ఞానమువలన అతనిలో ద్వైతభావమూరాదు. ఈ రీతిని కేవలము జ్ఞాతృత్వముతో కూడియున్న తటస్థతయే యీతని స్వరూపము. మట్టియొక్క మట్టితనము నశించినప్పుడు దానిచే కుండలు మొదలగు పాత్రలు తయారు చేయుటకు వీలుకలుగదు. సరిగా అదేవిధమున, ఆ మృత్తికాత్వము లోపించిన పిండమువలె యీ మధ్యస్థపురుషుడున్నాడు. సాగరముగాని జలాశయముగాని యింకిపోయినప్పుడు వానియందు అలలూవుండవు. నీరూ వుండదు. ఆ ఎండిపోయిన సరోవరమువలె యీ మధ్యస్థుని నిరాకార స్థితి యుండును. ఓ అర్జునా, దీనిని నిద్రలో వచ్చెడి కునికిపాట్లు వంటి స్థితిగా ఎరుంగుము. ఏలనన అప్పుడు మెలకువ ఏవిధమూ గనూ వుండదు. కాని స్వప్నావస్థ మాత్రము పూర్తిగా రాదు. ఎవడు కేవలము ఆ అజ్ఞానావస్థ యందుండునో, ఎవనియందు విశ్వాభాస మణిగినప్పటికిని అప్పటివరకు ఆత్మజ్ఞానోదయము కాలేదో అతనినే అక్షరుడని చెప్పవలెను. షోడశ కళావిరహితుడగు అమావాస్యనాటి చంద్రుని

రూపముతో సమానముగ యీ అక్షరుని లక్షణమునుకూడ ఎరుంగవలెను. ఉపాధులన్నియూ నశించినపిమ్మట జీవదశ దేనియందు లీనమగునో, ఉపాధులు నశించినపిమ్మట కాయకాసిన పిమ్మట వృక్షము బీజరూపమున ఆ కాయలో సమావిష్టమై యుండురీతిని దేనియందు లీనమైయుండునో దానినే అవ్యక్తమందురు. గాఢమగు అజ్ఞానమును సుషుప్తి యందురు. మరియు స్వప్నము-జాగ్రదవస్థలను దాని ఫలరూపములుగా నెరుంగవలెను. వేదాంతమున బీజస్థితి యనబడుశక్తిది యీఅక్షరపురుషస్థానమే.ఎచ్చటినుంచి విపరీత జ్ఞానము జనించి జాగ్రత్స్వప్నములద్వారా అనేక తర్క వితర్కము అనెడు వనమున సంచరించునో, మరియు ఓ అర్జునా! ఎచ్చటినుంచి విశ్వాసము బయలుదేరునో, ఎచ్చట వ్యక్తము మరియు అవ్యక్తములు ఐక్యమొందునో, ఆ అవస్థయే అక్షరపురుషుడు. రెండవవాడగు క్షేత్రుక్షర పురుషుడు ఈ విశ్వమున జాగ్రత్స్వప్నము లనెడి ఆటను ఆడును; జాగ్రత్స్వప్నావస్థలు రెండునూ ఎచ్చటినుంచి జనించునో మరియు బ్రహ్మ ప్రాప్తికంటె కొంచెము నిమ్నకోటికి చెందిన ఏ అవస్థ గలదో, మరియు ఏది అజ్ఞానపు గాఢనిద్ర యనెడి పేరట ప్రసిద్ధి పొందినదో, మరియు ఓ వీరశ్రేష్ఠుడవగు అర్జునా, దీని తరువాత స్వప్న, జాగ్రిత లనెడి అవస్థలు ఉత్పన్నము కానిచో యథార్థముగ ఏ అవస్థకు బ్రాహ్మీస్థితియని పేరు బెట్టబడునో, కాని దేని ఆకారమున ప్రకృతి పురుష లనెడి యీ రెండు మేఘములున్నూ ఉత్పన్నమగునో, మరియు దేనియందు క్షేత్రము మరియు క్షేత్రజ్ఞులయొక్క స్వప్నాభాస యుండునో, తాత్పర్యమేమన, తనశాఖలపైన ప్రసార మొనర్చెడి యీసంసార వృక్షముయొక్క మూలమునే యీ అక్షరపురుష స్వరూపముగా నెరుంగ వలెను. కాని, ఈతడు పూర్ణరూపమున ఆత్మస్వరూపమునందున్నప్పుడీతనిని పురుషుడని ఏల పిలచుచున్నారు అని ప్రశ్నించుచో, దానికి జవాబు, ఈతడు మాయా నగరమున నిద్రించి యుండుటవలన యీతనిని పురుషుడని పిలుచుచున్నారు.

ఇదే రీతిని, వికారములుచేయు గందరగోళముకూడా అజ్ఞానముయొక్క ఒక విధానమే. ఆ అజ్ఞానానుభూతి కలుగని స్థితియే దీని సుషుప్త్యావస్థ. ఇందు వలననే యీతడు స్వయముగా ఎన్నడును నశించడు, మరియు జ్ఞానమునకు మినహా మరేవిధముగానూ, యితనిని నాశమొనర్చుటకు వీలుకాదు. ఇందు చేతనే వేదాంతము మహాసిద్ధాంత ప్రాంతమున దీనికి 'అక్షర' నామమును ప్రసిద్ధమొనర్చినది. సారాంశమేమన, జీవరూపియగు కార్యమునకు ఏది కారణమో మరియు మాయా సాంగత్య మెవరిలక్షణమో, దానినే అక్షర పురుషుడు అనగా స్వయంచైతన్యముగనే ఎరుంగవలెను.

ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృతః।
యో లోకత్రయ మావిశ్య బిభర్త్యవ్యయ ఈశ్వరః ॥౧౭॥

యస్మాత్క్షర మతీతోఽహ మక్షరాదపి చోత్తమః।
అతోఽస్మిలోకే వేదే చ ప్రథితః పురుషోత్తమః॥ ॥౧౮॥

"ఇక యీ విపరీత జ్ఞానమువలన లోకులయందు జనించు జాగ్రత్స్వప్నము లనెడి ద్వివిధావస్థలున్నూ మూలగాఢ జ్ఞానమునందు లీనమగును. మరియు, ఆ మూలఅజ్ఞానము జ్ఞానమునందు లోపించి, జ్ఞానముఎదుటకు వచ్చినప్పుడు జ్ఞానముకూడ ఆ అజ్ఞానమును ' అగ్ని కట్టెను కాల్చివేయు రీతిని ' నాశమొనర్చును; మరియు అప్పుడు ఆ జ్ఞానమును ఆత్మవస్తువును ప్రాప్తింపజేసి ' కట్టెను కాల్చివేసి అంతమున అగ్నికూడ తనంతతానే నశించిపోవు రీతిని ' జ్ఞానముకూడ తన్నుతానే నాశమొనర్చుకొనును. మరియు అట్టి స్థితిలో, జ్ఞానముకాకుండా మిగిలియుండు తదితరమును, ఓ అర్జునా, ఉత్తమపురుషునిగా నెరుంగుము. మొదట క్షరుడు మరియు అక్షరుడునని యిద్దరు పురుషులు చెప్పబడిరి. అంతమందు వీరిద్దరికిభిన్నుడగు మరియొక మూడవ పురుషుడుగలడనెడి సిద్ధాంతము ఏర్పడును. ఓ అర్జునా !

సుషుప్తి మరియు స్వప్నావస్థలు రెంటికిని భిన్నమైనదగు జాగ్రదవస్థ మరి యొకటి గలదు. ఇది మునుపటి రెంటికిని భిన్నమైన మూడవఅవస్థగా చెప్పబడును. కిరణములు మరియు మృగజలములు రెంటికిని భిన్నమైనదై సూర్యమండలము విస్తరించును. ఈ ఉదాహరణము ఉత్తమపురుషుని వల్లకూడా చెల్లును. ఆతడు కూడ క్షరాక్షరు లిద్దరికిని భిన్నమైనవాడు. కేవల మంతియేకాదు. కాష్ఠము నందుండు అగ్ని కాష్ఠమునకు భిన్నముగానుండు రీతిని యీ ఉత్తమ పురుషుడుకూడ క్షరాక్షరు లిద్దరికిని భిన్నుడు. ప్రళయ కాలమందలి ప్రళయ జలముక అనంతరూపమును ధరించి, సమస్త సీమలను దాటి సమస్తనదీ నదములను ఏకరూపముగా నొనర్చు రీతిని దేనియందు స్వప్నము, సుషుప్తిమరియు జాగ్రదవస్థలు మూడునూ ఏమాత్రమూ మిగిలి యుండవో, ప్రళయ కాలము తన సంహారక తేజస్సుచే రాత్రిం బవళ్ళను కబళించు రీతిని ఏది అవస్థల నన్నింటిని లయమొనర్చునో, మరియు యిందు మూలమున దేనియందు ద్వైతాద్వైతములు ఏమాత్రము తోచనే తోచవో, అట్టివానినే ఉత్తమ పురుషునని యెరుంగవలెను. కాని పరమాత్మను కూడా కేవలము వానియందు కలియకుండా జీవదశను ఆశ్రయించి యున్న స్థితియందే ఉత్తమ పురుషుడని పలుకుదురు. ఓ అర్జునా, నీటియందు మునుగుట యన్నమాట తాను స్వయముగా నీటిలో మునుగక ఒడ్డున నిలచియుండి, మరొకడు నీట మునుగుటను చూచినప్పుడే చెప్పనగును. సరిగా యిదే రీతిని వేదములుకూడా వివేకమనెడి ఒడ్డున నిలబడి యీ ఒడ్డు మరియు ఆ ఒడ్డు లేదా ఉత్తముడు మరియు కనిష్ఠుని గురించి చెప్పగలుగును. కావుననే, అవి క్షరాక్షరులగు పురుషులిద్దరిని నిమ్నకోటికి చెందినవారుగా మన్నించి యీ యిద్దరికి పైనవుండెడి యీ పురుషుని పరమాత్మరూపముగా చెప్పుచున్నది. ఓఅర్జునా, యీవిధముగ 'పరమాత్మ' శబ్దము పురుషోత్తముడని అర్థమిచ్చునని నీవు జ్ఞప్తియందుంచుకొనుము. వాస్తవము చెప్పవలెననిన, ఏ వస్తువు నందు మాట్లాడకుండుటయే మాట్లాడుట యగునో, ఏమియూ ఎరుగ

కుండుటయే దేనియందు జ్ఞానమగునో, మరియు ఏమియూ జరుగకుండుటయే దేనియందు ఏదేని క్రియ జరుగుచుండుట యగునో, దేనియందు సోఽహం భావనకూడా వుండదో, దేనియందు చెప్పెడివాడు చెప్పెడి విషయము తోను మరియు జ్ఞాత జ్ఞేయముతోనూ కలసి ఏకరూపమును పొందునో, దేని యందు ద్రష్ట మరియు దృశ్యములు రెండునూ లయమును పొందునో, అదియే ఆ ఉత్తమ పురుషుడు. బింబము మరియు ప్రతిబింబమునకు మధ్యగల ప్రకాశము మనము చూచుచుండగనే నశించినప్పటికినీ, ఆప్రకాశము లేనే లేదని గాని, అది నశించిన దనిగాని మనము చెప్పరాదు. లేదా ఘ్రాణేంద్రి యము మరియు పుష్పమునం దుండెడి సుగంధము మనకు కనిపించనంత మాత్రమున సుగంధము లేనేలేదని చెప్పదగదు. సరిగా యిదే రీతిని, ద్రష్ట మరియు దృశ్యములు లోపించిన పిమ్మట ఏమియూ మిగిలి యుండదు అని చెప్పుటకూడ ప్రమాణ – సిద్ధము కాదు. మరి యిందువలననే, యిట్టి స్థితిలో అనుభవములోనికి వచ్చుదానినే ఉత్తమ పురుష స్వరూపమని యెరుంగవలయును. ఏది ప్రకాశితము కాదగని దైనప్పటికిని ప్రకాశమో, ఏది నియమిత మొనర్పబడజాలనిదై యుండిన నియంతయో, ఏది స్వయముగనే అవకాశముగనై తదుపరి ఆ అవ కాశమునే వ్యాప్త మొనర్చునో, ఏది నాదమునకుకూడ నాదమో, రుచికికూడ రుచియో మరియు ఆనందమునకుకూడ ఆనందమగునో, ఏది పురుషోత్తముని పూర్ణత్వమునకుకూడ పూర్ణత్వమో మరియు విశ్రాంతికికూడ విశ్రాంతియో, ఏది సుఖమునకుకూడ సుఖమో, తేజస్సునకుకూడ తేజస్సో – మరియు శూన్యమునకుకూడ శూన్యమో, ఏది విశ్వాసమునుకూడ నింపివైచి యింకనూ మిగిలియుండునో, ఏది గ్రాసమును కూడ గ్రసించి వేయునో, ఏది అధికముకంటె కూడా అత్యధికమో, మరియుఏది తనస్వరూపమును విడువ కుండానే మరియు విశ్వమునందు కలియకుండానే ముత్తెపుచిప్ప వెండి కాకపోయి నప్పటికికూడ అజ్ఞానులకు వెండివలె భ్రాంతిని కలుగ

శేయు రీతిని విశ్వాభాసమునకు ఆధారమగునో, లేదా బంగా రము తన స్వర్ణత్వమును దాచుకొనకుండానే నగల రూపమును ధరించు రీతిని, లేదా 'నీరు మరియు దానియం దుదయించు అలలూ ఒక్కటే అయి నటులనూ, వాటియం దేభేదమూ లేని విధమున ఎవ డాభాసమానమగు జగ త్తున కంతకు తానే ఆధారుడై యున్నాడో, అట్టివాడగు నాతడే ఉత్తమ పురుషుడు. నీటియందు పడెడి తన ప్రతిబింబముయొక్క సంకోచ - వికా సములకు ముఖ్యకారణము చంద్రబింబమే యగురీతిని, యీతడు కూడా జగద్రూపమున కొద్ది కొద్దిగా ప్రకటమగును. కాని. యీ జగత్తంతయూ లోపించినప్పుడు కూడ యీతడు లోపించడు. రాత్రి మరియు పగటి సమ యముల వలన సూర్యునియం దెన్నడును ఎచ్చటను రెండు విధములగు భావములు జనించని రీతిని, ఎవడు ఏ ప్రదేశమునందును ఎవనితోనూ వ్యయ మును పొందడో, ఎవనితో పోల్చి చెప్పుటకు స్వాయముగ ఆతడే తప్ప మరెవ్వరూ లేరో ఓ అర్జునా! ఎవడు స్వయముగ తనను తానే ప్రకాశిత మొనర్చుకొనునో, మరియు యింకెం తని చెప్పను! ఎవని యందు మరింకేవిషయముగాని మరింకేదగాని లేనేలేదో, అదియే ఉపాధి హీనము క్షరాక్షరులకంటె శ్రేష్ఠమైనది మరియు ఏకమేవాద్వితీయము నగు నేనైయున్నాను. ఇందువలననే వేదములు మరియు లోకులూ నన్ను పురుషో త్తము డందురు.

> యో మామేవ మసమ్మూఢో జానాతి పురుషోత్తమమ్ ।
> స సర్వవి ద్భజతి మాం సర్వభావేన భారత ! ॥౧౯॥

దీనిని గురించి యిప్పటికే కావలసినంత చెప్పబడినది. ఓ అర్జునా, ఎవరియందు జ్ఞానసూర్యు డుదయించెనో మరియు యిందుచే ఎవరు నన్నే పురుషోత్తమునిగా నెరింగిరో జ్ఞానమనెడి మెలకువ కలిగిన పిమ్మట ఎవరికి యీ దృశ్యజగత్తు స్వప్నమువలె మిథ్యగా బోధపడసాగెనో, లేదా ఎవరు నానిజమైన జ్ఞానము కలిగినందువలన మిథ్యాప్రపంచపు చిక్కులనుండి 'మా

లనుచేతగాని నప్పుడు దానినిగురించిగల సర్పాభాస వెంటనేతొలగిపోవురీతిని తప్పించుకొనిరో, ఎవరు నా సత్యస్వరూపమును తెలిసికొని 'యీ అలంకారములు స్వర్ణముచే చేయబడినవని ఎరిగిన మానవుడు అలంకారత్వమును మిథ్యయని చెప్పువిధమున' భేదభావము పరిత్యజింతురో, నేనే సర్వవ్యాపకుడను అద్వితీయుడును మరియు స్వయంసిద్ధ సచ్చిదానందుడనని ఎవడు చెప్పునో, ఎవడు తన్నుతానే స్వయముగా నాకు భిన్నుడు కానటుల తెలపికొనునో మరియు ఎవడు నా ఆత్మస్వరూపమును గుర్తించునో, అట్టివాడుమాత్రమే సమస్తమును తెలిసికొనెనని ఎరుంగవలెను. కావున ఓ అర్జునా! యిట్టి మనుష్యుడే నన్నుభజించుటకు అర్హుడగును. చూడుము, ఆకాశమున చక్కగా కలసిపోవుటకు కేవలము ఆకాశమే పనికివచ్చును. క్షీరసముద్రమునకు క్షీర సముద్రము మాత్రమే ఆతిథ్య మివ్వగలుగురీతిని లేదాఅమృతముమాత్రమే అమృతమున కలపి ఏకరసముకాగలుగువిధమునలేదా మంచిబంగారములో మంచిబంగారముమ కలిపినప్పుడు ఆరెండింటిమిశ్రణము కూడా మంచిబంగారమే యగురీతిని, ఎవడు మద్రూపుడగునో ఆతడే నా భక్తి యొనర్చగలడు. చూడుము, నది సముద్రమునకలసి ఏకరూపమును పొందజాలనిచో అది యెటుల దానిలో కలియగలదు ? ఇదే రీతిని, నా స్వరూపమునందు కలసి ఐక్యత్వమును పొందజాలని వాడు నాతో భక్తియనెడి సంబంధము నెటుల ఏర్పరచుకొన గలుగును? తరంగములు సాగరమునం దన్నివిధముల తన్మయమై పోవురీతిని, ఓ అర్జునా! ఎవడు అనన్యుడై నన్ను భజించునో, ఆతని భక్తికి నాతోఎట్టి సంబంధముగలదో, ఆ సంబంధము యొక్క ఉపమానము ప్రకాశము మరియు సూర్యులవలన మాత్రమే చక్కగా నివ్వనగును.

ఇతి గుహ్యతమం శాస్త్ర మిదముక్తం మయాఽనఘ ।
ఏతద్బుద్ధ్వా బుద్ధిమాన్ స్యా త్కృతకృత్యశ్చ భారత ॥ ౨౦ ॥

"ఈ రీతిని యీ అధ్యాయ ప్రారంభమునుంచి యిచ్చటి వరకు సమస్తశాస్త్ర సమ్మతముగా ప్రతిపాదింప బడిన మహాతత్త్వము, కమలములం

వతి సంసారమువలె ఉపనిషత్తులను సుగంధితమొనర్చును. మరియు యిది శబ్ద - బ్రహ్మమును మథించుటచే లభించు అర్థసర్వస్వమై యున్నది. శ్రీమాన్ వ్యాసమహాఋషియొక్క బుద్ధిసహాయముచే తీయబడిన యీ సారమును నేను యీ లోకమునకై నివేదించితిని. ఇది జ్ఞానరూపమునయున్న అమృతగంగ లేదా ఆనందరూపమునయున్న చంద్రుని షోడశకళ, వేద విచారణరూపమున నున్న క్షీరసాగరమునుంచి బయల్వెడలిన నూతనలక్ష్మియే. ఇందువలననే అది తన పద (శబ్ద - సమూహాల) నగ్న (అక్షరము) అర్థరూపమునయున్న జీవితముతో నన్ను తప్ప మరి దేనినీ ఎరుంగదు. ఈ లక్ష్మియెదుట క్షరము మరియు అక్షరము అనెడి రెండునూ నిలబడియుండును. కాని యీమె పారబాటుననైన ఆ రెంటివైపును చూడక, తన సర్వస్వమును పురుషోత్తముడనైన నాకే యీమె అర్పించినది. ఇందువలననే, యీ సంసారమునందీగీత నా (అనగా ఆత్మయొక్క) ఏకనిష్ఠగల పతివ్రతయై యున్నది. నేడు నీవు దానిని వింటివి. ఈ గీతాశాస్త్రము నోట వచింప దగినది కాదు, కాని సంసారమును జయింపగల శాస్త్ర మిది యొక్కటియే. ఆత్మస్వరూపమును కలిగించు ఏ మంత్రాక్షరములు గలవో, అది యీ గీత యందలివే. కాని ఓ అర్జునా, నేడు నీకీ శాస్త్రమును చెప్పి నా గుప్తధన సంగ్రహమును నీ ఎదుట తెరచిపెట్టితి ననుకొనుము! చైతన్యరూపియగు శంకరుని మస్తకముపైన నేను దాచియుంచిన గీతయనెడి గంగను, ఓ అర్జునా, ఆసక్తితో బయటకు లాగిన నీవు నేడు రెండవ గౌతముడ వైతివి. సరియైన రీతిని నా శుద్ధస్వరూపమును చూపుటకు, ఓ అర్జునా! నేడు నీవు నా ఎదుట పెట్టబడిన అద్దమువలె నగుచున్నావు లేదా, చంద్రుడు మరియు నక్షత్రములతో నిండియున్న ఆకాశమును సాగరము తన జలమునందు ప్రతిబింబ రూపమున గైకొను రీతిని నేడు నీవు గీతా సహితముగ నన్ను కూడా నీ యంతఃకరణమున ప్రతి బింబింప జేసికొంటివి. ఓ అర్జునా, నీలోగల త్రిగుణములనెడి మలము తొలగిపోయినది.

నీవు గీతాసహితముగ నా నివాసస్థాన మైతివి. కాని యీ గీతను నేనేమని వర్ణించను! నాయీ జ్ఞానరూపియగు లత నెరింగినవాడు సమస్త మోహములనుండి ముక్తుడగును. ఓ అర్జునా, అమృత రూపముననున్న నదిని సేవించుటచే రోగముల నన్నింటిని పరిహరించి అమరత్వమును ప్రసాదించి మానవుని సమస్త విధముల సుఖవంతు నొనర్చురీతిని యీ గీతాజ్ఞానము కలిగిన పిమ్మట మోహము నశించునని చెప్పుటలో ఆశ్చర్య పడవలసిన విషయ మేమిగలదు? ఈ గీత కలుగజేయు ఆత్మజ్ఞానమువలన మనుష్యునకు ఆత్మస్థితి కూడ ప్రాప్తించుననుటలో ఏమాత్రము సంశయము లేదు. మానవునకు ఆ ఆత్మజ్ఞానము కలిగినప్పుడు అతని కర్మలుకూడా యీ జ్ఞానమువలన మన ఆయువు నిండిపోయినదని తలంచి మిక్కుటమగు ఆనందముతో లయమును చెందును. కోల్పోయినవస్తువు లభించిన పిమ్మట దానిని వెదకుట యనెడి పనికూడా సమాప్తిపొందురీతిని, కర్మరూపియగు మందిరముపై జ్ఞాన మనెడి శిఖర మెక్కినప్పుడు కర్మలుకూడ తమంత తామే ఆగిపోవును. ఇందు వలననే, జ్ఞానియగు పురుషుడు చేయవలసిన కర్మ ఏదియూ మిగిలి యుండదు. " ఈ విషయములను అనాథులకు పుష్టిపోషకుడగు శ్రీకృష్ణ భగవానులు చెప్పిరి. శ్రీకృష్ణుని యీ వచనామృతముచే అర్జునుని అంతఃకర ణము చక్కగా నిండిపోయెను, మరియు ఆ అమృతము అంతఃకరణము నుంచిబయటకుపొంగి ప్రవహించసాగెను. ఆఅమృతమే వ్యాసదేవుని ప్రసా దము వలన సంజయునకు లభించుచుండెను. సంజయు డా అమృతమునే ధృతరాష్ట్ర రాజునెదుట ప్రాశన మొనర్చుటకై పెట్టెను, మరియు యీ అమృతపు కృపవలననే మరణ సమయమునందు ధృతరాష్ట్రుడు చక్కని పరి ణామమును పొందెను. సాధారణ సమయమున ఒక్కొక్కప్పు డొక్కొక్క శ్రోత అనధికారిగా తోచినప్పటికిని, అంతమున అతనికికూడాయీ గీత ఉపయోగ కరముగనే యగును. ద్రాక్షతీగె మూలమునందు పాలు పోసినప్పుడు సాధారణముగా ఆ పాలు వ్యర్థముగ పోయెననియే తోచును.

కాని ఆతీగెయందు కాయలు కాయుచుండినప్పుడు దాని మొదలునందు పోసిన పాలవలన అవి ద్విగుణీకృత మగును. ఈ న్యాయము ననుసరించియే భగవానుని నోటినుండి వెడలిన వాక్కులను సంజయు డత్యుత్సాహముతో అంధుడగు ధృతరాష్ట్రునకు వినిపించియుండెను; మరియు యికముందు ఆ వచనామృతపు కృపవలననే ఆ అంధుడు మరణసమయమున సుఖించి యుండెను. శ్రీకృష్ణుని ఆ వచనామృతమును నేను దేశభాషలో నాబుద్ధి సామర్థ్యముల ననుసరించి మీ అందరిముందు నుంచితిని. తెల్లగులాబి పుష్పముయొక్క రూపమును చూచినచో దానియందు రసికులు కానివారిని విశేషించి మోహింపజేయగల ఏ విషయమూ కాన్పించదు; కాని భ్రమరములవలె రసజ్ఞులైనవారు మాత్రము ఆపుష్పములందలి రసమును ఆస్వాదించుట నెరుంగుదురు. మరియు యిష్టానుసారముగవాటిని దోచుకొనగలరు. ఇందువలననే ప్రమాణమనెడి మచ్చురాతిపై సరిగానున్న సిద్ధాంతమును మీరు స్వీకరించుడు మరియు యీవిధముగ చేసినప్పుడు ఏమాత్రమైన కొరవడిన దేదైననున్నచో దానిని నావద్దనే వుంచనివ్వుడు. ఏలనన సరియైన బుద్ధిలేకుండుట నావంటి బాలురకు స్వాభావికమే. బాలకుడు అజ్ఞానియే అయిననగుగాక, కాని ఆతనిని చూడగానే మాతా-పితలకు 'తమ అంతఃకరణమున పట్టరానంత' అత్యధికమగు ఆనందముకలుగును. మరియు వారాబాలకుని ముద్దులాడి అత్యధికసుఖమును పొందుదురు. సరిగా యీదేవిధమున- మహాత్ములగు మీరు నాకు మాతృస్థానము వంటివారు. మిమ్ము నేను కలిసికొనినప్పుడు నే నతిగారాబముగ మాట్లాడుదును. మరియు యీ గీతాగ్రంథమును వ్యాఖ్యానించుట కూడా ఆ ప్రేమకు ఒక ఉదాహరణము. ఇక యీజ్ఞానదేవుడు ఓ విశ్వస్వరూపుడవైన నా గురురాజవగు శ్రీనివృత్తి నాథప్రభూ, తాము నాయీ వాగ్రూపమునసున్న సేవను స్వీకరించ వలసినదిగా ప్రార్థించుచున్నాడు.

తెలుగు జ్ఞానేశ్వరి

పదునారవ యధ్యాయము

జగత్తనెడి భాసత్వమును నష్టమొనర్చి అద్వైతమనెడి కమలమును వికసింపజేయునట్టి యీ శ్రీ సద్గురు రూపియగు అద్భుత సూర్యుడుదయించెను. నేనితనికి నమస్కరింతును. ఏ సూర్యుడు అజ్ఞానమనెడి రాత్రిని అంతమొందించి, జ్ఞానము మరియు అజ్ఞానమనెడి ప్రకాశమును నాశముచేసి జ్ఞానులగు పురుషులకు ఆత్మబోధ యనెడి శుభదినమును చూపించునో, ఏ సూర్యోదయమగుట వలన వాసనాత్మక శరీరమనెడి కమలకోశమున బంధింపబడి పడియున్న చైతన్యరూపియగు భ్రమరము ఒక్కమారుగా బంధ విముక్తిని పొందునో, భేదభావన యనెడి నది కిరుప్రక్కలను శబ్దములనెడి వలలో చిక్కుకొని మరియు పరస్పర వియోగమువలన ఉన్మాదియై ఆక్రోశించెడి బుద్ధియనెడి చక్రవాక పక్షుల జంటకు పూర్ణఏకత్వమనెడి లాభము కలుగజేయునో, ఏ సూర్యుడు చైతన్యరూపియగు ఆకాశమును 'దీపము యింటిని ప్రకాశింప జేయురీతిని' ప్రకాశింపజేయునో, ఏ సూర్యుడుదయించుటతోడనే భేదబుద్ధియొక్క అంధకార పూర్ణమగు దొంగతనము చేయు సమయము సమాప్తమై పోవునో మరియు యోగమార్గమున పోవు యాత్రికులు ఆత్మ ప్రత్యయ మార్గమున పోసాగుదురో, ఏ సూర్యునియొక్క వివేకమనెడి కిరణములు స్పర్శించుటతోడనే జ్ఞానరూపియగు సూర్యకాంతమణినుండి తేజస్సనెడి అగ్ని కణములు బయటకు వచ్చి సంసారమనెడి వనమును భస్మమొనర్చునో, ఏ సూర్యుని కిరణజాలము కఠోరమై ఆత్మస్వరూపమనెడి భూమిపై స్థిర

పడుటతోడనే మహాసిద్ధులనెడి మృగజలపు వరద వచ్చునో, కాని, అటు
పిమ్మట, ఏ సూర్యుడు ఆత్మబోధయనెడి మస్తకమున ప్రవేశించి బ్రహ్మ
భావమనెడి మధ్యాహ్నమున తపించసాగునో, మరియు యీ రీతిని దేనితపనము
వలన ఆత్మకు గల భ్రాంతియనెడి ఛాయ దానిక్రింద అణగి మణగిపోవునో,
మరియు ఆ సమయమున అచ్చట మాయ యనెడి రాత్రియే వుండనందు
వలన విశ్వముయొక్క భాసత్వము మరియు విపరీతజ్ఞానమనెడి నిద్రకు
ఏ విధమగు ఆశ్రయము లభించదో, మరియు యిందువలన అద్వైత
జ్ఞానమనెడి నగరములో నలువైపుల శుద్ధ ఆనందమే నిండిపోవునో, మరియు
సుఖానుభవము లనెడి వ్యాపారము మందగించి పోవునో, అనగా ఏ సూర్య
ప్రకాశము వలన యీ విధమగు కైవల్యముక్తి యనెడిశుభదినము నిరంతరము
లభించునో, ఏ సూర్యుడు ఆత్మభావ మనెడి ఆకాశమునకు
ప్రభువో, మరియు ఏ సూర్యుడు ఉదయించుటతోడనే తూర్పు మొదలుగా
గల దశ దిశా సహితముగ ఉదయము మరియు అస్తమించుటలను కూడ
నామ - రూపములు లేకుండ నాశమొనర్చునో, ఏది జ్ఞానాజ్ఞానములు రెంటిని
నాశమొనర్చి వాటిలో దాగియున్న ఆత్మతత్త్వమును అతి స్పష్టముగ ప్రకట
మొనర్చునో, మరియు యింకనూ అధికముగ ఏమని చెప్పనగును, యీ రీతిని
ఏ సూర్యుడు ఒక విలక్షణము మరియు నూతనమునగు ప్రాతఃకాలమును
కలిగించునో, రాత్రింబవళ్ళనెడి ప్రాంతములకు ఆవల నివసించెడి
అట్టి అజ్ఞానసూర్యునివైపు చూచుట కెవడు సమర్థుడగును ? ప్రకా
శించదగిన వస్తువులు లేకుండానే ప్రకాశగోళముగనున్న ఆ జ్ఞానమార్తాండు
డగు శ్రీ నివృత్తి నాథులకు నేను మాటిమాటికి వందన మొనర్తును; ఏలనన
నేను శబ్దములచే వారిని స్తుతించ మొదలిడుచో నా వాణికి గల దౌర్బల్యము
తెలిసిపోవును. దేవునిమహిమ చక్కగా తెలిసి స్తుతించెడి వస్తువూ మరియు
బుద్ధియూ కలపి ఏకజీవముగా నైనప్పుడు మాత్రమే ఆ దేవుని చక్కగా
స్తుతించుటకు సరిగా వీలగును. నామరూపాత్మక వస్తుజ్ఞానము నశించినప్పు

డేజ్ఞానము కలుగునో, దేనివర్ణనము మౌనాలింగనమునందే జరుగగలదో, మరియు
స్వయముగ లయప్రాప్తిని పొందు జీవునకుమాత్రమే అనుభవమువలన ఏది
తెలియనగునో, ఏ గురురాజుయొక్క లక్షణములను చెప్పుటలో పరావాణి
సహితముగ వైఖరీవాణికూడా పశ్యన్తి మరియుమధ్యమవాణీగర్భమున ప్రవేశించి
అచ్చటనే లయమును పొందునో అట్టిగురురాజులగు తమ్ము నేను నామనస్సునందు
నాకొరకై సేవకభావమును కల్పనమొనర్చుకొని శాబ్దికస్తోత్రాలంకరణములతో
అలంకరించుచున్నాను. తామీ అలంకరణమును సదయులై గ్రహించు నెడల
యీవిధముగ నేను చెప్పుటకూడ అద్వైతానందమునన్యూనతను తెచ్చుటవంటిదే
యగునని - నేను చెప్పుదును. కాని, అమృత సముద్రదర్శన మగుటవలన
దరిద్రుడగు బిచ్చగాడు స్తంభితుడై తన యోగ్యతాయోగ్యతలనుకూడ
మరచిపోయి ఆ అమృతసాగరమును ఆహ్వానించుటకొరకై కూర - నారలతో
ఆతిథ్య మిచ్చుటకు ఉపక్రమించ నారంభించురీతిని, మరియు అట్టి సమయ
నందున ఆ కూర - నారలనే ఆహ్వానించి ఆ అమృత సాగర మా దరిద్రుని
ఆనందోల్లాసమును మాత్రమే ధ్యానమునందుంచుకొనదగురీతిని, మీరుకూడా
మీదివ్యతేజమును మరుగుపరచి నాభక్తియనెడి యీ సామాన్యహారతిపై ప్ర
మాత్రమే ధ్యానముంచు నెడల నాకార్యమంతయును నెరవేరిపోవును. ఉచితా
నుచితముల నొక అల్పవయస్కుడగు బాలుడే అర్థము చేసికొను నెడల, నిక
అతనికి బాల్య మెట యుండును? అయినప్పటికిని అతని తల్లి అతని
వచ్చి - రాని మాటలతో తృప్తిపొందుట లేదా? ఒకానొక వాగువందలి
నీరు వచ్చి గంగానదిని అనుసరించుచో, ఆ గంగానది 'నీవు దూరముగ
వెళ్ళి పొమ్మని చెప్పి దానిని వెనుకకు మరల్చివేయునా? ఓ మహారాజా,
భృగు మహర్షి భగవానుని కాలితో తన్ని ఎంతటి అపచారమును చెయ్య
లేదు! కాని, ఆ పద - చిహ్నమునే అలంకారముగ అంగీకరించి దాని
మహత్త్వమువలన శార్ఙ్గధరుడగు నారాయణుడు సంతోషిగానే వుండలేదా?
లేదా, అంధకారముతో నిండియున్న ఆకాశము సూర్యుని ఎదుటకు వచ్చి

నప్పుడు సూర్యు డెన్నడైన దానిని తిరస్కరించి దూరముగ పొమ్మనునా? సరిగా అదేవిధమున, ఏదైన ఒకసమయమున భేదబుద్ధిలో చిక్కుపడి, సూర్యుడనెడి రూపకాలంకారముచే కూడియున్న ఒకస్తోత్రమును కట్టి నేను సూర్యునితో మిమ్ము పోల్చి చెప్పినప్పటికిని, ఓగురురాజా! తాము అనుగ్రహించి ఆపోలికనుకూడ సహింతురుగాక! ఎవరు ధ్యానసమాధులవలన మీదర్శనము నొనర్చిరో మరియు ఏ వేద-వాణి మిమ్ము వర్ణించెనో, వాటి ఈవర్ణనముల నన్నింటినిమీరుసహించి అంగీకరించినవిధముగనే యీనావర్ణనమునుకూడ సహింపుడు. మరియు ఆ న్యాయమునే నాయెడకూడ చూపుచో నాకదియే చాలును, ఓ మహారాజా, నేను నేడు మీగుణానువర్ణన మొనర్పబూనితిని. దీనిని మీరు దయతో అపరాధముగ తలంపకుందురుగాక! మీయిచ్ఛవచ్చినటుల చేయుడు. యీ వర్ణనమును నాకు తనివితీరనంతవరకు మానను. నేనీగీత యనెడి మీయీ ప్రసాదామృతమును అత్యుత్సాహముతో వర్ణింప నారంభించుట తోడనే నాపరమ సౌభాగ్యమువలన నాకురెట్టింపు బలము లభించినది. నా వాక్కు అనేక కల్పములవరకు సత్యము పలుకుటయనెడి తపము నొనర్చినది; మరియు ఓ గురుమహారాజా, ఆ తపస్సుయొక్క అనంతఫలమును నేడది పొందుచున్నది. నేటివరకు నేనేదో గొప్ప అలౌకిక పుణ్యమును సంపాదించి యుంటిని, మరియు ఆ పుణ్యమే నేడు మీ గుణగాన మొనర్చెడి బుద్ధి నిచ్చి నన్నీకార్యమునం దుత్తీర్ణు నొనర్చినది. నేనీ జీవావస్థయనెడి వనమున ప్రవేశించి మృత్యువనెడి గ్రామమున చిక్కుకొంటిని. కాని, ఆ దుస్థితి నేడు పూర్తిగా తొలగిపోయినది. కారణ మేమన, గీతయనెడిపేర ప్రసిద్ధి పొందిన మీ కీర్తిని వర్ణించు భాగ్యము నేడు నాకు కలిగినది. మహాలక్ష్మి స్వయముగావచ్చి ఎవని యింటియందైన కూర్చొనుచో, అట్టి గృహస్థుని దరిద్రుడని ఎన్నడైన అనవగునా ? లేదా అంధకారముగనున్న యింటిలోనికి సౌభాగ్యవశమున సూర్యుడు అతిథిగా వచ్చుచో, ఆ అంధకారమే యీ సంసారమునకు ప్రకాశముగ అయిపోదా? ఏదేవునివద్ద యీఅనంతవిశ్వము

పరమాణువుగకూడ నుండజాలదో, అట్టిఆదేవుడే భక్తియనెడి తరంగములకు వశపడుచో యిక అట్టివాడు భక్తునకొరకేరూపమును ధరించకుండును? ఇదేవిధముననీతనుగురించి నేను ఉపన్యసించుటకూడా గగన-కుసుమముయొక్క సుగంధమునుగ్రోలురీతిని అసంభవమే. కాని, మీరుసమర్థులు. అందువలనమీరు మీ సామర్థ్యమువలన నా ఆవాంఛనుకూడ నెరవేర్చితిరి. అందువలననే మీ శిష్యుడగు యీ జ్ఞానదేవుడు 'ఓ మహారాజా మీ కృపవలన నేను గీతయందలి గంభీర శ్లోకార్థములనుకూడ అతి స్పష్టముగ సుగమముగ నొనర్చి నివేదింతునని చెప్పుచున్నాడు. గడచిన పదునైదవ అధ్యాయమున శ్రీకృష్ణులు అర్జునునకు సమస్తశాస్త్రీయ సిద్ధాంతములను స్పష్టీకరించి చెప్పియుండిరి. నిపుణుడగు వైద్యుడు ఒకానొక రోగియొక్క అవయవముల లోపలగల రోగనిదాన మొనర్చురీతిని వృక్షమనెడిరూపకాలంకారముద్వారా శ్రీకృష్ణుడు ఆలంకారిక భాషలో ఉపాధిరూపియగు సంపూర్ణమగు విశ్వముగు గురించి వివరించెను. మరియు యీ విశ్వమునందలి జీవాత్మయగు అక్షరపురుషుని లక్షణములనుకూడా వివరించిరి. ఆఉపాధివలననే చైతన్యము సాకారమైనది. అంతమున, ఉత్తమపురుషునిగురించి వివరించునప్పుడు నిర్మల ఆత్మతత్త్వముకూడ చూపించబడెను. ఆటుపిమ్మట శ్రీ కృష్ణులు 'ఆత్మప్రాప్తి పొందనగు ప్రబలసాధనము జ్ఞానమేననికూడా చెప్పియుండిరి. అందుచే యీ పదునారవ అధ్యాయములో ప్రతిపాదించదగిన నూతన విశేషమేదియూ మిగిలియుండలేదు. ఇక కేవలము గురుశిష్య సంబంధము మాత్రమే మిగిలియున్నది. ఈప్రకరణమున, జ్ఞానులకు పూర్తిగసంతసముకలిగినది. మరియు వారు అన్ని విషయములను చక్కగా తెలిసికొనిరి. కాని, ఆత్మప్రాప్తిని వాంఛించెడి ముముక్షువులుమాత్రము సంశయమునపడిరి. విశ్వాధిపతియగు శ్రీ కృష్ణులు భాగ్యవంతుడగు పురుషుడు జ్ఞానమువలన పురుషోత్తముడనగు నన్నుపొందును; ఆతడే సర్వజ్ఞుడు. మరియు ఆతడే భక్తియొక్క శిఖరమువరకుచేరెను" అని చెప్పిరి. మరియు పై అధ్యాయము నందలి చివరి శ్లోకమున యీ జ్ఞానమ

యొక్క మహిమ అనేక విధముల వర్ణింపబడెను. సద్జ్ఞానమునకు అధిపతి
యగు శ్రీకృష్ణ భగవానులే స్వయముగ నిట్లు చెప్పిరి- "ప్రపంచముల
నన్నింటిని కబళించి చూచు వానిని దృష్టవస్తువ్రతతో ఐక్యమొనర్చి ఏకరూప
మొనర్చునట్టిదెన్ని, ఆ దృష్ట వస్తువులందే ఆతనిని లీన మొనర్చునట్టిదెన్ని,
శివుని ఆనంద సామ్రాజ్యాధిపతిగ నొనర్చునట్టిదెన్ని, మరియు యిట్టి అనేక
విచిత్రముల నొనర్చునట్టి శక్తిగలదెన్ని - అజ్ఞాన మొక్కటే. కావుననే ఆత్మ
జ్ఞానమును పొందగోరువారి చిత్తమునకు సంతసము గలిగెను. మరియు
యిందువలననే అట్టివారు తమ జీవితమును ఆ జ్ఞానమునకు బలిగా నిచ్చిరి.
ఏ విషయముపట్ల మనస్సునం దనురాగము కలుగునో ఆ విషయము అంతః
కరణమున విడువకుండా అత్యధికముగ సంచరించసాగును; మరియు దీనినే
ప్రేమయందురు. కావున జిజ్ఞాసువులగు వారిలో ఎవరి కీజ్ఞానవిష
యమై ప్రేమానుభవము కాలేదో అట్టివారి మనస్సున యీజ్ఞాన
ము మనకెట్టుల లభించును. లభించిన పిదప యిది మనయందెట్టుల స్థిరముగ
నుండును-అనెడి ఆలోచన కలుగుట అతి స్వాభావికము. అందుచే ప్రథ
మమున శుద్ధజ్ఞాన మేరీతిని లభించునో యోచించవలసి యున్నది. లభించిన
పిమ్మట అజ్ఞాన మెట్టుల వృద్ధిపొందును? లేదా అజ్ఞానము మనకేల లభిం
చుటలేదు? లేదా జ్ఞానము కలుగకుండాను లేదా ప్రాప్తించిన జ్ఞానమును
తప్పుదారిని పెట్టునట్టి జ్ఞానమార్గమునగల అడ్డంకులెవ్వి?-వీటినిగురించి పూర్తిగ
తెలిసికొనిన పిమ్మట జ్ఞానమునకు విఘాతమును కలిగించు విషయములను తొల
గించి, జ్ఞానమును వృద్ధిచేయు విషయముల పట్ల మనస్సును లగ్నమొనర్చ
యోచించవలెను. జ్ఞానమును వాంఛించు జిజ్ఞాసువులగు శ్రోతల నుద్దేశించి
శ్రీకృష్ణభగవానులిప్పుడుమాట్లాడెదరు.జ్ఞానమునుకలుగజేవి,దానితోపాటుశాం
తినికూడా వృద్ధిపరచెడి దైవీ సంపద్వైభవమునిప్పుడు గానమొనర్తురు.దానితో
పాటు విషయవాసనలు మరియు రాగద్వేషాది దుర్వికారములకు ఆశ్రయ
మౌ సంగు ఆసురీసంపదయొక్క భయంకర స్వరూపముకూడ వర్ణింపబడును.

ఈ రెండు సంపదలే యిష్టానిష్ట కార్యముల నొనర్చును, మరియు దీనిని గురించి యిదివరలో తొమ్మిదవ అధ్యాయమున ప్రస్తావింపబడియే యున్నది. ఆ సమయముననే యీవిషయమునుగురించి చక్కగావివరింపవలసి యుండెను. కాని మధ్యలో మరొకవిషయము వచ్చినది., అంతతో యీ విషయ మచ్చట ఆగిపోయినది. కావున యీ పదునారవ యధ్యాయమును వెనుకటిభాగమును పూర్తిచేయునట్టిదిగా ఎరుంగవలెను. ఈ రెండుసంపదల సామర్థ్యము వలననే జ్ఞానమునకు యిష్టానిష్ట రూపములు లభించును. ప్ర ప్రథమముగా— ముముక్షువులకు మార్గదర్శక మైనట్టిదీ, దీపజ్యోతివలె మోహమనెడి రాత్రియందలి అంధకారమును దూరమొనర్చి దానిని ప్రకాశిత మొనర్చునట్టిదియూనగు దైవీసంపదయొక్క లక్షణములు వినుడు. ఒకదానిని మరొకటి పోషించుచూవుండు అనేక పదార్థముల నన్నింటిని ఒకటిగా ప్రోగుచేయుట నీలోకమున 'సంపద' యందురు. దైవీసంపద సుఖమును కలిగించును. అది దైవయోగమువలన మాత్రమే ఒక్కొక్కనికి లభించును. అందువలననే దానిని 'దైవీ' యందురు.

శ్రీ భగవానువాచ.—

అభయం సత్త్వసంశుద్ధిః జ్ఞానయోగ వ్యవస్థితః ।
దానం దమశ్చ యజ్ఞశ్చ స్వాధ్యాయ స్తప ఆర్జవమ్ ॥ 1

"ఇక యీ దైవీసంపదయొక్క గుణములలో అన్నింటికంటె ప్రథమ స్థానము 'అభయము'న కివ్వబడును. అతి పెద్దదగు జల ప్రవాహమున దుముకని వానిని 'మునుగుట' యనెడి భయము స్పృశించనేలేదు. లేదా పథ్యమొనర్చువానివద్దకు వ్యాధి తీవ్రరూపమును దాల్చిరాదు. ఇదే విధమున, కర్మాకర్మల మార్గములందు అహంకారమును ప్రవేశింప నివ్వరాదు; మరియు సంసారభయమును విడనాడవలెను. లేదా ద్వైతభావము వృద్ధిపొందుచో, దానిని విడచి అన్ని విషయములందును ఆత్మభావమును

కలిగియుండవలెను. మరియు భయవిషయమును మనస్సునుండి పారద్రోల వలెను. దీని పరిణామముగ, అద్వైత బుద్ధివచ్చుట వలన 'నీరు స్వాయముగ ఉప్పును ముంచివేయుటకు వచ్చుచో ఉప్పు తనంత తానే జలముగ నైపోవు రీతిని' సమస్తము ఆత్మమయముగ తోచును; ఇట్టి స్థితివలన భయ నాశన మగును. ఓ అర్జునా! 'అభయ' మన విదియే. అనగా, ఇది నిజమైన జ్ఞానమార్గ విషయము. ఇక 'సత్వశుద్ధి' యని దేనినందురో వివరించి చెప్పెదను వినుము. బూడిదరాశి యందు కాలుటగాని, చల్లారుటగాని లేనియటుల, లేదా మధ్యమావస్థయందున్న చంద్రుడు సూక్ష్మరూపమున అధికృతుడైయుండి దానియందు పాడ్యమినాటి వృద్ధిపొందు కళగాని అమావాస్యనాటి క్షయముగాని లేకుండా వుండురీతిని లేదా వర్ష ఋతువునందలి వరదలుగాని గ్రీష్మఋతువునందలి జలాభావము గానిలేని నది మధ్యమావస్థలో శాంతముగ ప్రవహించురీతిని, రజోగుణము మరియు తమోగుణములతో నిండియున్న అనేక విధములగు మనోరథములను తలంచుటను విడచి, బుద్ధి కేవలము స్వధర్మవిషయములందే అనురాగమును కలిగివుండును. మరియు ఇంద్రియములకు మంచివేగానీ చెడ్డవేగానీ ఏ విధ మగు విషయములు చూపించబడినప్పటికిని మనస్సు ఏమాత్రము విచలితము కాదు. ప్రియపతి విదేశమునకు వెళ్ళినప్పుడు పతివ్రతయగు భార్యయొక్క విరహముచే వ్యాకులతను పొందిన మనస్సు ఏవిధమగు లాభనష్టములవైపు లగ్నముగాక కేవలము ఉదాసీనముగానే వుండురీతిని, కేవలము ఆత్మస్వరూ మును గురించిన చింతనమే కలిగియుండుటవలన బుద్ధి యీ రీతిని తన్మయ తను పొందియుండుటనే కేశిమర్దనుడగు శ్రీకృష్ణుడు 'సత్త్వశుద్ధి' యని వక్కాణించిరి. ఇక, ఆత్మప్రాప్తికొరకై జ్ఞానయోగమునందు తన సామర్థ్యముచే స్థిరపడియుండుట మరియు ఆ స్థితిలో చిత్తవృత్తిని పూర్తిగా త్యజించుటనే జ్ఞానయోగ వ్యవస్థితియని చెప్పుదురు. యజ్ఞాగ్నిలో ఏవిధమగు వాంఛనూ మనస్సునందుంచుకొనకుండానే పూర్ణాహుతి చేయవల

పిన రీతిని, లేదా కులీనుడు తన కుమార్తెను కులీనున కిచ్చుటయే అర్హమైన రీతిని, లేదా లక్ష్మీదేవి కేవల మా ముకుందునందే నిశ్చలభావముతో రమణ మొనర్చురీతిని, సంకల్ప – వికల్పముల నన్నిటిని విడచి నిశ్చితరూపమున యోగము మరియు జ్ఞానమునందే జీవన – వృత్తిని లగ్నమొనర్చుటనే శ్రీకృష్ణులు మూడవ గుణమగు జ్ఞానయోగ వ్యవస్థితి యని నుడివిరి. తన పరమ శత్రువైననుసరే దుఃఖమునందున్నప్పుడు ఆతనినిచూచి శరీరము, వాక్కు, మనస్సు మరియు ధనసహితముగ సహాయముచేయకుండా వుండకుండుట, మరియు ఓ అర్జునా, ఎవరైన దుఃఖమునందున్నవాడు గాని, బాధయందున్న వాడు గాని మనవద్దకు వచ్చునెడల ఆతని సహాయార్థమై తన ధనధాన్యాదుల నన్నిటిని 'మార్గమున నాటబడినచెట్లు యాత్రికులకు తమ ఆకులు, పుష్పములు నీడ, ఫలములు మరియు మూలము మొదలగువాని నిచ్చుటకు ఏమాత్రమైనను సంకోచించనిరీతిని' అంతఃకరణపూర్వకముగ వినియోగించుటనే 'దాన' మందురు. ఈ విధమగు దానమును మోక్షమనెడి గుప్తధనమును చూపించెడి దివ్యాంజనముగా నెరుంగవలెను. ఇక 'దమము' యొక్క లక్షణములను వినుము. కత్తిసాము తెలసిన వీరుడు తన శత్రువుయొక్క శిరస్సును వెంటనే త్రుంచివేయురీతిని విషయములు మరియు ఇంద్రియములయొక్క సంయోగ మును సమూలముగ త్రుంచివేయుటయే 'దమ' మనబడును. ఇంద్రియములను విషయములనెడి మేఘములయొక్క అంధకారమునుంచి అడ్డగించుటకొరకై వాటిని చక్కగా బంధించి ప్రత్యాహారమునకు ఆధీన మొనర్పబడును. ఆ సమయమున చిత్తశక్తిచే వ్యాకులపడి 'ప్రవృత్తి' లోపలినుంచి బయటకు బయలుదేరును. మరియు అంతట ఆ దశేంద్రియద్వారములగుండానే వైరాగ్యము శరీరములోపల ప్రవేశించును. ఏ పురుషుడు యీ రీతిని యీ కఠోరవిషయములను శ్వాసోచ్ఛ్వాసలకంటే కూడ అఖండముగ నడచునట్టి ఆచరణము నొనర్చునో, మరియు ఏ మాత్రము విశ్రమించకుండా రాత్రింబవళ్ళు ఆ వ్రతపాలన మొనర్చునో, ఆతని యీ

విహితమగు ఆచరణమునే 'దమ' మందురు. దీని లక్షణములను చక్కగా తెలిసి కొనుము. ఇకనీకు యజ్ఞము (యాగము) యొక్క అర్థమును సంక్షేపముగ తెల్పెదను వినుము. ఒకవైపు అన్నింటికంటె ముందు లెక్కింపబడెడి బ్రాహ్మణులుందురు. మరొకవైపు అన్నింటికిచివర లెక్కింపబడెడి స్త్రీలు మొదలగువారుందురు. మరియు యీ రెండింటికిని మధ్యగా అధికారులు మొదలుగా గలవారుందురు. వారిలో ప్రతిఒక్కడూ నా కొరకై అత్యుచితము మరియు దేవదత్తమునగు మార్గమును అనుసరించును. వీరిలో వేదములు మరియు శాస్త్రములందు చెప్పబడిన ప్రణాళిక ననుసరించి షట్కర్మల నొనర్చు బ్రాహ్మణులు, మరియు ఆ బ్రాహ్మణులకు నమస్కార మొనర్చు స్త్రీలు – వీరిరువురును సమానముగనే తమ తమ ఆచారములను పాటించుచుందురు, మరియు యీ రీతిని వారు యాగసంపాదన మొనర్తురు: వారికి ఆ యాగఫలము సమానముగనే లభించును. ఈ రీతిని తమ తమ అధికారములకు అనురూపముగా యజ్ఞము నొనర్చుట అందరియొక్క కర్తవ్యమునై యున్నది. కాని, యజ్ఞముల నొనర్చునప్పుడు ఆ యజ్ఞములను ఫలాశయనెడి విషముచే విషపంతముగ నొనర్పరాదు; మరియు దేహాభిమానముచే తన మనస్సున 'నేను కర్తను' అనెడి అహంభావము జనించ నివ్వరాదు. వానితోపాటు, అందరును వేదాజ్ఞలను పాటించవలెను. ఓ అర్జునా! యీ రీతిని 'యజ్ఞ' శబ్దమున కంతటను యీ ఆశయమే వుండును. ఈ విధమగు యజ్ఞము మోక్షమార్గమున ఎరిగియున్న సహచరునివలె తోడ్పడును. బంతిని నేలపై విసరి కొట్టుటలో గల ఉద్దేశ్యము ఆబంతితో నేలను కొట్టుట కాదు, అది తిరిగి మన చేతిలోనికి వచ్చుటకొరకే మనము బంతిని నేలకువేసి కొట్టెదము. పొలములో విత్తులు చల్లుటలో గల తలంపు, వాటినుండి పంట లభించవలెననియే! గుప్తము మరియు అంధకారపూర్ణమగు ప్రదేశమున పాతిపెట్టబడియున్న ధనమును చూచుటకై దీపమును ఆదరపూర్వకముగ స్వీకరించు రీతిని, లేదా చెట్లకొమ్మలందు కాయలు కాయుటకై చెట్టు-

మొదట నీళ్లుపోయు రీతిని, లేదా సంక్షేపముగా చెప్పవలెననిన, స్వయముగా మన ముఖమును చూచుకొనుటకే అద్దమును చక్కగా తుడిచి స్వచ్ఛ మొనర్చు రీతిని, వేదములందు ప్రతిపాదింప బడిన విషయములు, ఈశ్వర స్వరూప జ్ఞానము సరిగా లభించుట కొరకుగాను శ్రుతిగ్రంథములను నిరంతరము అధ్యయన మొనర్చుట ఆవశ్యకము. బ్రాహ్మణులకు వేదములందలి బ్రహ్మసూత్రములు, మరియు అన్యవర్ణస్థులకు తమ తమ అధికారము ననుసరించి స్తోత్రాదులు చదువుట లేక నామ - మంత్రములను ఉచ్చరించుటయే శుద్ధ చైతన్యప్రాప్తి నొందుటకు సరిపోవును. ఓ అర్జునా! 'స్వాధ్యాయ' మనగా నిదియే. ఇక నీకు 'తపస్సు'నేమో చెప్పెదను వినుము. దాన - ధర్మములకై తన సర్వస్వమును యిచ్చివేయుటయే తన సర్వస్వమును సార్థక మొనర్చుకొనుట యగును. బీజము వచ్చిన పిదప వనస్పతి తనంతతానే ఎండి పోవురీతిని, లేదా ధూపము అగ్నిలో లయమైపోవు రీతిని, లేదా కల్తీపదార్థము నశించి పోయిన తరువాత బంగారము తూకములో తగ్గిపోవు రీతిని, లేదా చంద్రుడు పితరులకు అమృతమును ఆహారముగ నొసంగుచూ నొసంగుచూ స్వయముగ క్షీణించిపోవు రీతిని, ఆత్మరూపానుభవము పొందుటకై తన ప్రాణములు, ఇంద్రియములు మరియు శరీరమును శుష్కింప జేయుటనే, ఓ అర్జునా, 'తపస్సు' అందురు. ఇక తపస్సునందలి యింకను అనేక విధములు చెప్పబడును. కాని, హంస నీటిని విడదీసి పాలను గైకొనుట యందే తన చంచువును వినియోగించు రీతిని శరీరము మరియు జీవులయొక్క సంయోగ మైనప్పుడు వాటినుండి దేహభావమును దూరమొనర్చి, మరియు జీవభావమును గైకొని వేరుచేయుటకు ఆవశ్యకమగు వివేకమును నీ వెల్లప్పుడును నీ యంతఃకరణమునందు జాగరిత మొనర్చుకొని యుండవలెను. ఆత్మవిచార మొనర్చునప్పుడు బుద్ధి భ్రమను పొందును. ఆ సమయమున, మేల్కొనిన నప్పుడు నిద్రయూ దానితోపాటు స్వప్నము కూడా లోపించి పోవురీతిని, ఆత్మ దర్శనమునకుగాను వివేకపూర్వకమగు ఆ చరణమొనరు

పురుషునివల్లనే, ఓ అర్జునా! యీ 'తపస్సు' నెడి సాధన జరుగును. శిశువు యొక్క హితవును కోరియే తల్లియొక్క స్తనమునందు పాలు వుండురీతిని, శేషా భూతకోటి నానావిధములుగ నున్నప్పటికిని అన్నిటియందును చైతన్యము సమాన రూపముగనే నివసించురీతిని, ప్రాణికోటిపట్ల మధురము మరియు సౌజన్యపూర్ణముగ వ్యవహరించుటనే 'ఆర్జవ' మందురు.

అహింసా సత్య మక్రోధ స్త్యాగ శ్శాంతి రపైశునమ్
దయా భూతే ష్వలోలు ప్త్వం మార్దవం హ్రీ రచాపలమ్॥ ౨

" ఇదే రీతిని జగత్తును సుఖవంతమొనర్చు తలంపుతో శారీరక, వాచిక, మానసికముగ వ్యవహరించుటనే 'అహింస' యందురు. చంద్రుని ప్రకాశము తేజోవంతముగ నున్నప్పటికిని శీతలముగా నుండురీతిని సూక్ష్మమూ మరియు తేజోవంతముగ గల మాట యైనప్పటికిని కోమలము మరియు శీతలముగా నుండు మాటనే 'సత్య' మందురు. చూచినంత మాత్ర ముననే రోగమును నివారించునట్టిన్నీ, మరియు భక్షించుటకు చేదుగా నుండ నట్టిన్నీ, ఔషధమే ఎచ్చటను లభించనప్పుడు సత్యముతో సమానముగ పోల్చి చెప్పదగిన వస్తువు మరెచ్చట లభించగలదు ? కాని, నీటి తుంపరను కంటిపై వైచినచో అది తన కోమలత్వము వలన కంటికి యించుకేని కష్ట మును గాని నష్టమును గాని కలిగించదు; కాని, అట్టి నీరే కఠినాతి కఠినమైన రాళ్ళనుకూడ ఖండించి తనకు మార్గము నేర్పరచుకొను చున్నది సరిగా యిదే విధమున, భ్రమ మరియు మోహములను త్రెంచివేయుటకు యినుము వలె కఠినమైనదై యుండికూడా చెవులకు మధురాతి మధురముగ నుండు నదియూ, వినునప్పుడు కర్ణములు దానిని ప్రాశన మొనర్చుచూ పోవు చున్నవా యనునటుల తోచునట్టిదియూ, తన సత్యత్వ సామర్థ్యముచే బ్రహ్మతత్త్వమును కూడ స్పష్టీకరించు నట్టిదియూ, అనగా, ప్రియము మధురము అయినప్పటికిని ఎవనిని మోసగించనిదియు మరియు సత్యమైనప్పటి

కిని ఎవనికిని చెడుగా నుండనిదియు, - మరియు వేటగాని గానము చెవులకు యింపుగా నున్నప్పటికిని హరిణమునకు ప్రాణఘాతముగ నుండురీతిని, లేదా అగ్ని శుద్ధి యొనర్చు కార్యమును అతి చక్కగా చేసినప్పటికిని యిట్టుల చేయుటలో ఆ అగ్ని దగ్ధమొనర్చి బూడిదగా కూడా నొనర్చురీతిని - కర్ణములకు మధురముగ నున్నప్పటికిని తన అర్థమువలన హృదయమును వ్రక్కలుగా నొనర్చు వాక్కు ఎన్నడును సుందరమైనదిగా చెప్పబడజాలదు. అట్టి దానిని దుష్టరాక్షసీ వాక్కనియే చెప్పవలెను. కాని, బాలుడేదైన అనిష్టము మరియు లజ్జాజనకమునగు పనిని చేసినప్పుడు - బయటకు మిక్కుటమగు క్రోధమును వెల్లడించినప్పటికిని అతని పోషణములో పుష్పములకంటె కూడ కోమలముగా నుండు తల్లియొక్క స్వరూపమువలె చెవులకు వినుటకు అతి సుఖవంతముగ నుండక పోయినప్పటికిని అంతమున మేలు కలిగించునట్టిదిగా వుండి, దుర్వికారములచే లిప్తము కాకుండా వుండునట్టి మాటనే యీ ప్రకరణమున 'సత్యము'గా నెరుంగవలెను. రాతియందెంత నీరు చల్లినప్పటికిని దానినుండి మొలక బయలు దేరని రీతిని, లేదా వెన్నను ఎంతగా తరచినప్పటికిని దానినుండి గంజి రానిరీతిని, లేదా పాము కుబుసమును కాలితో తన్నినప్పటికిని ఆ కుబుసము ఎన్నడును కాటు వేయుటకై పడగను ఎత్తనివిధమున, లేదా వసంతఋతువు పూర్తిగా ప్రజ్వరిల్లినప్పటికిని ఆకాశమున ఫలము లేవియూ ఫలించని రీతిని, లేదా రంభయొక్క స్వరూప లావణ్యముల వలన శుకదేవుని అంతఃకరణమున ఎన్నడును కామ - వికారము సంచరించనిరీతిని, లేదా పూర్తిగా చల్లారిపోయిన అగ్నిలో నెయ్యి పోసినప్పటికిని అది మరల మండని రీతిని, వినుట తోడనే అబోధ బాలునకు కూడ కోపము జనించునట్టి ఎన్నిమాటలను చెప్పి నప్పటికిని, ఓ అర్జునా! స్వయముగ బ్రహ్మదేవుని పాదములపై పడినప్పటికిని మరణించిన జీవుడు లేచి నిలుచొన జాలని రీతిని, రాగము లెన్నడును ఉత్పన్నముకాని మానసిక స్థితినే 'అక్రోధ' మందురు. ఈ విషయముల నన్నిటిని ఆ సమయమున

లక్ష్మీపతి చెప్పెను. ఆ పిమ్మట యజ్ఞ భోక్తయగు శ్రీకృష్ణ భగవాను లిట్లనిరి– "మట్టిని త్యజించినందువలన కుండ, నూలుపోగులను త్యజించినందువలన వస్త్రము, బీజమును త్యజించి నందువలన వటవృక్షము, భిత్తికను త్యజించినందు వలన చిత్రము, నిద్రను త్యజించి నందువలన దానియందు కాన్పించు సర్వవిషయములు, జలమును త్యజించి నందువలన తరంగములు, వర్షఋతువును త్యజించి నందువలన మేఘములు, మరియు ధనమును త్యజించి నందువలన విషయోపభోగములూ తమంత తామే విడచిపోవును. సరిగా యిదే విధమున, బుద్ధిమంతులగు లోకులు దేహాభిమానమును విడచి, సమస్త ప్రాపంచిక విషయములను దూరముగ తొలగించుటనే 'త్యాగ' మందురు." ఈ మాటను అర్థము చేసికొని భాగ్యశాలియగు అర్జును డిటుల అడిగెను. "ఓ మహారాజా, తమరు నాకిక శాంతియొక్క లక్షణములను వివరించి చెప్పుడు! అంతట భగవాను లిటులనిరి– "బాగు బాగు, నీవు చాల శ్రద్ధతో యిక వినుము. జ్ఞేయమును నాశమొనర్చి జ్ఞాత మరియు జ్ఞానముకూడా లయమును పొందినప్పుడు కలిగెడి స్థితినే 'శాంతి' యనవలెను. ప్రళయకాలమందలి జలప్రవాహము విశ్వము నంతను నామ – రూపములు లేకుండా నాశమొనర్చి, నలువైపులను కేవలము ఆ జలమే నిండియుండి, ఇది నది – యిది ప్రవాహము యిది సముద్రము అనెడి భేదదర్శకమగు భాషా వ్యవహారము లేనే లేకుండా, ఎటు చూచిన అటు ఒకే విధముగ నీరు వ్యాపించి యుండి కాన్పించును, కాని ఆ సమయమునకూడ దానిని గురించిన జ్ఞానమును పొందుటకై దానికి భిన్నమగు వస్తువేదైన నుండునా? ఏదియూ వుండదు సరిగా యిదే రీతిని, జ్ఞేయముతో ఆలింగన మొనర్చుకొని తన్మయత్వమును పొందినప్పుడు జ్ఞాతృత్వము కూడా నశించిపోవును. అంతట, ఆ సమయమున, ఓ అర్జునా, మిగిలియుండు నట్టిదియే శాంతియొక్క లక్షణ మగును ఇక 'అవైశున' మని దేని నందురో చెప్పెదను వినుము. ఎవడైన ఒకరోగి ఏదేని రోగముచే అత్యధిక కష్టమును పొందినప్పుడు ఆ రోగిని బాగుచేయు

తలంపులో సువిజ్ఞుడగు వైద్యుడు 'ఈ రోగి నా శత్రువు' అనెడి భావమ నెన్నడును కలిగియుండడు. లేదా బురదలో దిగబడిపోయిన ఆవును చూచి నప్పుడు ఎవడునూ 'యీ అవు పాలిచ్చు చున్నదా ? లేదా' యని యోచిం చనే యోచించక, దాని కష్టమును చూచి వికల హృదయము గలవా డగును, లేదా ఒకానొకడు నీట మునిగిపోవు చున్నప్పుడు అతనిని చూచిన విజ్ఞుడైన మానవుడు 'ఈతడు బ్రాహ్మణుడా లేక అంత్యజుడా ?' యని యోచించక ఆతనిని రక్షించుటయే తన కర్తవ్యముగ తలంచును. లేదా ఎవడైన చండాలుడు దైవయోగముచే అడవిలో లభించిన స్త్రీని వస్త్రహీననొనర్చి ఆమె వస్త్రములను తీసికొని ఆమెను విడచి వెళ్ళినప్పుడు నాగరిక మనుష్యు డెవడును ఆమె తిరిగి వస్త్రమును ధరించనంతవరకు ఆమె వైపు చూడనే చూడడు. సరిగా యిదే విధమున, అజ్ఞానము మరియు భ్రమాదులవలన గాని లేదా పూర్వజన్మలందు చేసిన కఠోరమగు సంచిత కర్మములవలన గాని సమస్త విధములగు నింద్య మార్గములందును నిమగ్నులై యున్న లోకులకు వీరు తమ శారీరకబలము నొసంగి వారిని బాధించుచున్న దుఃఖములను మరచి పోవునటుల చేతురు. ఓ అర్జునా! ఇతరుల దోషములను ముష్మందుగా తమ దృష్టి లేదా కటాక్షముచే దూరమొనర్చి ఆ పిమ్మట వారిని యిట్టివారు సరిగా వీక్షించ సాగుదురు. ముందుగా దేవుని పూజించి ఆ పిమ్మట ఆతనిని ధ్యానించురీతిని, లేదా ముందుగా పొలమును దున్ని దానిలో విత్తులు చల్లి ఆ పిమ్మట దానిని కాపలా కాయుటకు పోవు రీతిని, లేదా అతిథిని ముందుగా ఆదరసత్కారములచే సంతుష్టపరచి ఆ తరువాత ఆతని ఆశీర్వా దమును గైకొను రీతిని, ముష్మందుగా మన గుణముల వలన యితరుల కొరంతను నెరవేర్చి, ఆ పిమ్మట వారిని సూక్ష్మదృష్టితో చూడవలెను. కేవల మింతియేకాదు; వారు ఎన్నడును ఎవరి మర్మము పైనను ఆఘాతము కలిగించరు. ఎవరిని ఎన్నడును దుష్కర్మ ప్రవృత్తులనుగా చేయరు, మరియు ఎవరిపైనను ఎన్నడును దోషముల నారోపించరు. వారి ఆచరణ మీ రీతిని

వుండును, ఇదిగాక, వారు వ్యవహరించు విధానముకూడ ఎవరైన పతనమొంది యున్నచో వారిని మరల ఏదేని ఉపాయముచే ఉద్ధరించు విధముగావుండును. అంతేకాని మర్మభేద మొనర్చెడి ఆలోచన వారిమనస్సునం దెన్నడును ఎవరిపట్లను తలచూపదు. అనగా ఓ అర్జునా, పెద్దలగౌరవైన వారెన్నడును యితరులను తుచ్ఛులుగా తలంచుటగాని, తుచ్ఛులుగా నొనర్చు ప్రయత్నము గాని చెయ్యరు. మరియు వారిదృష్టి ఎన్నడును యితరుల దోషములను వెదకి టలో ప్రవేశించదు. ఓ అర్జునా, ఈ విధముగ వ్యవహరించుటనే అపైశున్య మందురు. మోక్షమార్గమునందలి యిదొక ముఖ్యమగు విశ్రాంతిస్థాన మను టలో ఏ విధమగు సంశయములేదు. ఇక దయ యని దేనినందురో చెప్పెదను వినుము. పౌర్ణమినాటి చంద్రునికాంతి ప్రపంచమున కంతకు సమానమగు చల్లదనమునే యిచ్చి, యితడు గొప్పవాడు యితడు అల్పుడు అనెడి పంక్తిభేద మెన్నడును చెయ్యనిరీతిని, దయగలవాడు దుఃఖమునం దున్నవారి కష్టములను దయాళుత్వముతో తొలగించు సమయమున ఎన్నడును తనమనమునందు యీతడు ఉత్తముడు యీతడు అధము డనెడి భావమును రానే రానివ్వడు. చూడు, ప్రపంచమున నీటివంటి పదా ర్థముకూడ స్వయముగ నశించుచున్నది. కాని అదియే మరణించుచున్న వన స్పతులకు ప్రాణదాన మొనర్చుచున్నది. ఇదేరీతిని దయాళువగు పురుషుని మనస్సునందు యితరుల దుఃఖమును చూచినప్పుడు వారి దుఃఖములను తొల గించుటకై అతనియం దావిర్భవించెడి జాలి తనసర్వస్వమును త్యాగమొనర్చి నప్పటికిని అల్పముగనే తోచునంత ప్రబలముగ నుండును. నీరు ప్రవహించు నప్పుడు దానిమార్గమునం దేదైన గొయ్యి మొదలగునవి వున్నచో, ఆ జలప్రవాహ మాగోతిని నింపకుండా ఒక్కఅడుగైన ముందుకుపోదు. ఇదే రీతిని, దయాళుపురుషుడు కూడ తన ఎదుటికి వచ్చిన దీనుని సంతోష పరచియే ముం దడుగు వేయును. 'కాలులో ముల్లు గుచ్చు కొని నప్పుడు దాని బాధాచిహ్నము ముఖమునందు వెల్లడియగు రీతిని.

యితరుల దుఃఖములను చూచి ఆతడు కూడ తన శరీరము కష్టపడు చున్నటుల అనుభవించును. పాదములు శీతలముగా నున్నప్పుడు కన్నులందుకూడ ఆ చల్లదనము కనిపించురీతిని ఆతడుకూడా యితరులు సుఖముగా నుండుటను చూచి తాను సుఖించును. దప్పికతో నున్నవారి సౌఖ్యము కొరకై ప్రపంచమున జలము సృష్టింపబడినటుల దుఃఖముతో నున్నవారి కళ్యాణార్థమై ఎవని జీవితము అంకితమగునో, ఓ అర్జునా ! ఆపురుషుడు దయామూర్తియని తెలిసికొన వలెను. అట్టి వానికి నేను జననమాది ఋణపడి యుందును. ఇక 'భూతేష్వలోలుప్త్వము'ను గురించి వివరించి చెప్పెదను వినుము. కమలమెంత మిక్కుటముగ హృదయ పూర్వకముగ సూర్యుని పైపు అనురక్తి కలిగి యున్నప్పటికిని సూర్యు డెన్నడును దాని సుగంధమును స్పర్శింపడు, లేదా వసంతుని మార్గమునందెంత అత్యధికముగ వనలక్ష్మి యున్నప్పటికిని ఆతడావనశ్రీని స్వీకరించక తిన్నగా ముందుకు సాగిపోవుచునే యుండును. మహాసిద్ధు లన్నింటి తోడను స్వయముగ లక్ష్మీదేవియే దగ్గరకు వచ్చుగాక కాని మహావిష్ణువున కామె లెక్కలోనికి రాదు. ఇదేవిధమున, లౌకికము మరియు స్వర్గీయమునగు విషయ సుఖములు ఆతని యిష్టానుసారము దాసులవలె నున్నప్పటికిని అలోలుపుడై వుండు నాతడు ఎన్నడును ఆ సుఖములను అనుభవించవలె ననెడి తలంపునే మనస్సునందు కలుగనివ్వడు. ఇంకెంతని చెప్పనగును, ఏ అవస్థలో జీవున కేవిధమగు విషయాభిలాషయూ వుండదో, అట్టి అవస్థనే 'అలోలుపత్వ'మనెడి గుణముగా నెరుంగవలెను. ఇక 'మార్దవము' యొక్క గుణమును వివరించి చెప్పెదను వినుము. తేనెటీగలకు తేనెపట్టు, జలచరములకు నీరు, పక్షులకు బహిరంగముగా గల ఆకాశము, పిల్లవానికి మాతృప్రేమ, వసంత స్పర్శచే కోమలత్వమును పొందు మలయవాయువు, కనులకు ప్రియజనుల దర్శనము, తన బిడ్డలపట్ల తాబేలుకు వుండెడి దృష్టివలె - మార్దవగుణముగల పురుషుడు కూడ భూతకోటి యెడ మృదుత్వము మరియు ప్రేమపూర్వకముగ

వ్యవహరించును. కర్పూరము స్పర్శించుటకు అతికోమలము, రుచికి అతిస్వాదిష్టము, నాసికకు అతిసుగంధితముగను, మరియు చూచుటకు అతినిర్మలముగనూ వుండి ఎంతకావలసిన అంతదొరకును. అది విషవంతముగ నుండక దాని విషత్వము మధ్యలో బాధాకరముగా నుండకున్నచో అది తన మాధుర్యము మరియు నిర్మలత్వమువలన మార్దవత్వముతో కూడియున్న పురుషుని కోమలత్వమును పోటీ చేయగలుగును. ఆకాశము మహాభూతములను కూడ తన ఉదరమునం దుంచుకొనును. మరియు అణువు–పరమాణువులందు కూడ నిమిడియుండును. మరియు జగత్తు కనురూపముగా తన ఆకారమును కూడ నిర్మించుకొనును. ఓ అర్జునా! నేనింక అధికముగ నేమనిచెప్పను. పైన చెప్పిన ఆకాశమువలె సమస్త విశ్వ జీవనముతోను సృష్టియందలి ప్రాణులన్నింటితోడను జీవించి యుండుటనే నేను 'మార్దవ' మందును. ఇకనీకు లజ్జయన నేమో వివరించి చెప్పెదను వినుము. పరాజయము పొందినప్పుడు ఎవడైన రాజు సిగ్గువలన తనముఖమును చూపించజాలని రీతిని, లేదా అవమానమువలన మానవంతుడగు పురుషుడు నిస్తేజుడగు రీతిని, లేదా పొరబాటున ఒకానొక చండాలుని యింటికివెళ్ళినప్పుడు శ్రేష్ఠుడగు సన్యాసికి లజ్జ పొడము రీతిని, లేదా రణభూమినుండి క్షత్రియుడు పారిపోవుట లజ్జాజనకముగనుండి సహింపనలవికాకుండా నుండురీతిని, లేదా మహాపతివ్రతకు వైధవ్యము పరమ దుఃఖకరము, మరియు అసహనీయమునగు రీతిని, సుందరుడగు పురుషుని శరీరమునందు కుష్ఠువ్యాధి పొడచూపుట లేదా ప్రతిష్ఠావంతుడగు పురుషునిపై వ్యర్థముగ కళంకము నారోపించినప్పుడు లజ్జచే అతనికి ప్రాణసంకటముగ నుండురీతిని, యీ మూడున్నరమూరల శరీరమునందు బందీయై మాటిమాటికి జనన – మరణముల నొందుట మరియు గర్భాశయ వివరమునందు రక్తము మూత్రము మరియు రసములతో కూడియున్న బొమ్మయై యుండుటయూ అతనికి అతిలజ్జా జనకముగా నుండును. సారాంశ మేమన, దేహబంధనమున పడి నామరూపాత్మకు

జగుటకంటె మించిన లజ్జాజనకమగు విషయమేదియూ ఆతనికి వుండజాలదు. ఈరీతిని యీ ఘృణిత శరీరము పట్ల నేర్పడు ఘృణనే 'లజ్జ'గా నెరుంగుము. కాని యీలజ్జ కేవలము నిర్మలులగు పురుషులకే తోచును. తదితర సిగ్గులేని వారికి యీ శరీరము అతిచక్కగా నుండును. ఇక 'అచాపల్యము' యొక్క లక్షణములను వినుము. కొయ్యబొమ్మలను ఆడించెడి త్రాడు తెగిపోవుటవలన ఆ కొయ్యబొమ్మల కదలికయే ఆగిపోవు రీతిని, యోగసాధన మొనర్చుటవలన కర్మేంద్రియముల గమనము కుంఠితమై పోవును. లేదా సూర్యుడు అస్తమించిన పిమ్మట ఆతని కిరణజాలము కూడ అదృశ్యమై పోవు రీతిని మనస్సును నిగ్రహించుటవలన ఇంద్రియములుకూడా పూర్తిగా అణగిపోవును. ఈ రీతిని మనస్సును నియమించుట మరియు యోగసాధన మొనర్చుట వలనను దశేంద్రియములూ దుర్బలమైపోవును. ఇట్టిస్థితినే 'అచాపల్య' మందురు.

తేజః క్షమా ధృతి శ్శౌచ మద్రోహో నాతిమానితా।
భవంతి సంపదం దైవీ మభిజాతస్య భారత॥ 3

“ఈశ్వర ప్రాప్తికొరకై జ్ఞానమార్గమున అడుగిడునప్పుడు మనస్సున దృఢనిశ్చయము కలిగినచో యిక బల మేమాత్రము కొరవడదు. మరణించుటే భయంకరముగా నుండును. అందుపై అగ్నిలోకాలి మరణించు టింకనూ భయంకరమగును. కాని, యింత యైనప్పటికిని, పతివ్రతాస్త్రీ ఆ చితిలో కాలి మరణించుటను కూడ లక్ష్యపెట్టదు. ఇదేరీతిని, ఆత్మప్రాప్తి యనెడి అగ్నిచే విషయము లనెడి విషమును జీవుడు కాల్చివేసి తొలగించివేయును. ఆ పిమ్మట శూన్యము వైపుకు పోయెడి యోగసాధన యనెడి వికటమార్గమున త్వరత్వరగ ముందుకు పోసాగును. అటుపిమ్మట ఏవిధమగు నిషేధమున్నూ ఆతని మార్గమున బాధాకరముకాదు. ఆతడు 'విధి'ని మన్నించడు. మహోషధులనెడి సోపానము

నను పడదు. ఈ రీతిని స్వయముగానే తన అంతరిక ప్రేరణచే యీశ్వరుని వైపు పురోగమించుటనే 'ఆధ్యాత్మిక తేజ' మందురు. సహనశీలు రందరి లోను నేనే శ్రేష్ఠుడ ననెడి గర్వము లేకుండుటనే 'క్షమ'గా నెరుంగుము. శరీరముపై వేలకొలది రోమములుండును. వాటిఅన్నింటి భారమును శరీరము సహించుచున్నప్పటికిని ఆశరీరమున కీ భారమును మోయుచున్నటులే అనిపించదు. ఇంద్రియములు వశమునందుండక పెడమార్గమును పట్టుచో, లేదా శరీరమున దాగియున్న ఏదేని పాతరోగము ఒక్కపెట్టున బయల్పడుచో, లేదా ప్రియజనుల వియోగము ఆకస్మికముగ సంభవించి అప్రియజనులతో పనికలుగుచో, లేదా యిదేవిధమగు ఏదైనఅనిష్ట పరిసంగముయొక్క అత్యధికమగు అల తనపై వచ్చిపడినప్పటికిని అగస్త్యఋషివలె రొమ్ముచరిచి దాని యెదుట నిశ్చల భావముతో నిలచియుండుట, మరియు, ఓ అర్జునా, అధిదైవము, అధిభూతము మరియు ఆధ్యాత్మములనెడి త్రివిధతాపములువచ్చి ఎదుట నున్నప్పటికిని వాటినన్నింటిని 'ఆకాశమున లేచెడి అతిపెద్దవగు ధూమ్రరేఖలను వాయువు ఒక్క దెబ్బతో ఎగురగొట్టివేయురీతిని' తుచ్ఛముగ తలంచి తనయెదుటనుంచి తొలగించివేయుట,మరియు చిత్తమును విచలితమొనర్చెడి యీ విధమగు వికటపరిసంగము వచ్చినప్పటికిని ధైర్యమును విడనాడక చక్కగా దానినెదుర్కొనుటకై దృఢముగ నిలచియుండుటనే 'ధృతి' యందురు. ఓ అర్జునా, నీ వీసంగతిని చక్కగా జ్ఞాపకముంచుకొనుము. ఇక 'శౌచము' బంగారుమలాము పూసి స్వచ్ఛమొనర్పబడి గంగామృతముచే నిండియున్న కలశమువంటిదనిఎరుంగుము; ఏలనన శరీరముద్వారా నిష్కామకర్మలు చేయబడుట, మరియు జీవుడు వివేకానుసారము ఆచరించుట-యివన్నియూ శుచిత్వముయొక్క బాహ్యలక్షణములు. లేదా గంగాజలము ప్రాణికోటి యొక్క పాప-తాపములను శమనమొనర్చి, తటమునందుగల వృక్షములను పోషణమొనర్చుచూ సముద్రముపై పరుగు పోవురీతిని, లేదా సూర్యుడు ప్రపంచముయొక్క అంధకారమును దూరమొనర్చుచూ మరియు సంపద గల మందిర

ముల తలుపులు తెరచుచూ మరియు వాటిని ప్రకటమొనర్చుచూ ఆకాశ ప్రదక్షిణముకొరకై బయలుదేరు కీర్తిని, ఆతడుకూడా బంధనమున పడియున్న లోకులను ముక్తుల నొనర్చును. మునుగుచున్నవారిని బయటకు తీయును. మరియు దుఃఖమునందున్నవారి సంకటములను నివారణ మొనర్చును. అయినప్పటికిని ఆతడు రాత్రిం-బవళ్ళు యితరుల సౌఖ్యములను అత్యధికముగ వృద్ధిపొందించుచూ ప్రకారాంతరము ననుసరించి తనస్వార్థమునే నెరవేర్చుకొనును. కేవల మింతియేకాదు, తనకార్యసిద్ధికొరకై ఏప్రాణికైన చెడుగుచేయవలెననెడి భావముకూడ ఆతనిమనస్సునం దెన్నడును జనించదు. ఓ అర్జునా ! నీవిప్పుడు వినిన వన్నియూ 'అద్రోహము' యొక్క లక్షణములు. నేనీపైన వివరించిన లక్షణములు 'అద్రోహము' గల మనుష్యునందు కాన్పించును. ఓ అర్జునా! శంకరుడు తనజటాజూటమున గంగను ధరించినప్పుడామె సిగ్గును పొందినరీతిని, గౌరవము లభించినప్పుడు లజ్జను పొందుటను 'అమానిత్వమని' యెరుంగుము. ఓ అర్జునా, యీ సంగతుల నన్నింటిని నీవు చక్కగా జ్ఞాపక ముంచుకొనుము. ఇప్పుడు చెప్పిన యిరువదియారున్ను దైవీ సంపద యొక్క గుణములు. ఇవి మోక్షసామ్రాజ్యచక్రవర్తియగు రాజు యొక్క తామ్రశాసనము ననుసరించి యివ్వబడిన జాగీరులు, లేదా యీ దైవీసంపద గుణములనెడి జలముతో ఎల్లప్పుడు నిండియుండెడి గంగయే వైరాగ్యమనెడి సగర - పుత్రుల శరీరములపై పడినదా యన్నటుల తలంచవలెను. లేదా యీ దైవీసంపద సద్గుణము లనెడి పూలమాలగను, మరియు ముక్తియనెడి పెండ్లి కుమార్తె యీ మాలను విరక్తుల కంఠమునం దలంకరించుననిన్నీ తోచును. లేదా యీ యిరువదియారు గుణములతో కూడియున్న వత్తిని వెలిగించి యీ గీత యనెడి భార్య తన ఆత్మారాము డనెడి భర్తకు హారతి యిచ్చుచున్నదా యనునటుల తోచును. ఈ గుణములు గీతా సముద్రమునుండి తీయబడిన దైవీ సంపద యనెడి ముత్తెపుచిప్ప లందలి నిర్మలమూ స్వచ్ఛమునగు ముత్తెముల వంటివి, ఇట్టి స్థితిలో వీటిని గురించి ప్రశ్న

దున్నటుల వర్ణించుట కెవరి తరమగును! ఇది తమంతతామే అనుభవము లోనికి వచ్చును. ఈ రీతిని గుణభాండారమగు యీ దైవీసంపద వర్ణింపబడినది. ఇక ఆసురీసంపద దుఃఖములతో కూడియున్న దోషములనెడి కంటకములతో నిండియున్న లతవంటిదైనప్పటికిని యీ సందర్భమున దానిని గురించికూడా వర్ణింపబడును. ఏదైన ఒకానొక నింద్యవస్తువును త్యజించవలసి వచ్చుచో, ఆ నింద్యవస్తువేదియో తెలిసికొనుటకూడ ఆవశ్యకమే. కావుననే, ఆసురీసంపద అనిష్టమైన దైనప్పటికిని దానిస్వరూపమును జాగ్రిత్తగా [illegible] ఆవశ్యకమే. ఓ అర్జునా, భయంకరమగు అధోగతికరమగు దుఃఖములను తమబాహ్యతలోనికి తీసికొనుటకై ఘోరపాతములు కలసి సమకూర్చుకొనిన మొత్తమే యీ ఆసురీసంపద. లేదా విషయముల నన్నింటిని కలిపినప్పుడు ఏర్పడు మిశ్రిణము కాలకూటవిషమగు రీతిని, పాపముల నన్నింటిని ఏకత్రిత మొనర్చిన సమూహమునే 'ఆసురీసంపద' యందురు.

దంభో దర్పోఽభిమానశ్చ క్రోధః పారుష్యమేవ చ ।
అజ్ఞానం చాభిజాతస్య పార్థ! సంపద మాసురీమ్ ॥ ౪

ఇక ఓ అర్జునా, యీ ఆసురీదోషములలో దేని శక్తినిగురించి అత్యధికముగ చాటింపవేయబడునో, ఆ 'దంభ' స్వరూపమును నీకు చెప్పెదను. ఓ అర్జునా! మన మాత కేవలము తీర్థస్వరూపిణియే యన్నసంగతి వాస్తవమైనప్పటికిని, ఆమెను నగ్నస్థితిలో లోకులందరి ముందును తీసికొనివచ్చుచో, అది మన అధఃపతనమునకే కారణమగును. లేదా, గురువు ఉపదేశించిన విద్యలన్నియు యిష్టఫలము నిచ్చునవే యైనప్పటికిని, నాల్గువీధుల కూడలిలో నుంచుని ఆ విద్యలను బిగ్గరగా ఉచ్చరించుచో, అవికూడ అనిష్టమును కలిగించు నవిగనే యగును. లేదా, మనము మునగబోవునప్పుడు మనలను రక్షించి ఒడ్డునకుజేర్చుటకు సాధనముగా నుపయోగపడు నావయే దానిని మన తలకు కట్టివేసి కొన్నచో అది మనలను ముంచివేయుటకే కారణమగును.

జీవించుటకు ఆధారము అన్నమని అందరెరింగినదే. కాని దానిని ఉత్తమమైన దని తలంచి కావలసిన దానికంటె అధికముగా తిన్నచో ఆ అన్నమే మనకు విషముగా నగును. ఈ విధముగనే ఈ లోకమునందును పరలోకమునందును మనకు స్నేహపూర్ణుడగు సహచరునిగానుండు ధర్మమును ఆచరించి మనము అభిమానముతో 'మేము ధర్మాచరణ మొనర్చుచున్నా'మని చెప్పుకొనుచున్నచో మనను తరింపజేయు ధర్మముకూడ మనకు దోషమును కలుగజేయునట్టిదిగానే యగును. కావున ఓ అర్జునా! మనముచేసిన ధర్మకార్యములను ఆడంబరముగ నలుగిక్కులకు ప్రచారముచేసికొన నారంభించుచో, ఆ ధర్మముకూడా అధర్మమేయగును. ఈవిధముగా చేయుటనే 'దంభ' మందురు. ఇక 'దర్పము' యొక్క లక్షణములను వినుము. మూర్ఖుడు ఏకొద్దిగానో చదువుకొని బ్రాహ్మణసభనుకూడా నిందించసాగురీతిని, లేదా గుఱ్ఱపువాడెక్కిన గుఱ్ఱము ఐరావతమునుకూడ తుచ్ఛముగ తలంచుసాగురీతిని, లేదా ముళ్ళపొదయొక్క శిఖరముపై నెక్కిన తొండ స్వర్గమునుకూడ తుచ్ఛముగ తలంచసాగురీతిని, లేదా కట్టెలతోపాటు గడ్డి-గాదము కూడా వుండుచో అగ్ని శిఖలు ఆకాశముపై కెగయు రీతిని, లేదా చిన్న చెరువుగాని గుంటనుగాని ఆశ్రయముగా సంపాదించినమత్స్యము సముద్రమునుకూడ తుచ్ఛముగ తలంచసాగు రీతిని, స్త్రీ, ధనము, విద్య, స్తుతి మరియు గౌరవములను పొందిన మనుష్యుడు కూడా మదాంధుడగును. పరులయింట ఒక్కనాడు అన్నము లభించినంత మాత్రముననే దరిద్రుడగు బిచ్చగాడు తన్నుతాను ధన్యునిగా తలంచసాగును. లేదా మేఘములనీడ లభించినందువలన దురదృష్టుడగు మానవుడు తనయింటిని పడగొట్టుకొను రీతిని, లేదా మృగ-జల ప్రవాహమును చూచిమూర్ఖుడుతననీటికుండనుబ్రద్దలుకొట్టుకొనురీతిని, తనకుప్రాప్తించుసంపదవలన మత్తులుటయే 'దర్ప'మనబడును. ఓ అర్జునా, యీ సిద్ధాంతమున నామమాత్రమునకైన అపవాదములేదు. ఇకఅభిమాన మన నేమోవినుము. వేదములపట్ల జగత్తంతకూ శ్రద్ధయున్నది. మరియూ యీ శ్రద్ధలో యీశ్వ

యగు సూర్యుడు ప్రాతఃకాలమున ఉదయించుటతోడనే పాపియగు గుడ్లగూబకు కనులు కనిపించని రీతిని, లేదా జగత్తుకు ఆనందమునిచ్చెడి ప్రాతఃకాలము దొంగలకు మృత్యువుకంటె అధికముగ దుఃఖదాయకమగు రీతిని, లేదా పాముపుట్టలోనికిబోయి పాలుకూడా కాలకూటవిషముగా నగురీతిని, లేదా సముద్రముయొక్క అపరంపార జలముచే బడబాగ్ని యింకనూ అత్యధికముగ ప్రజ్వలించి ఎంతటి ఉపాయము లొనర్చినను ఏవిధముగను శాంతించని రీతిని, యితరునివిద్య మరియు సుఖాది ఐశ్వర్యములనుచూచి ఎవనికోధము మండిపడునో, ఆ మనోవృత్తినే 'క్రోధ' మందురు. ఇక 'పారుష్య'మని దేనినందురో చెప్పెదను వినుము. ఎవని మనస్సు పాముకలుగు వంటిదో, నేత్రములు బాణముల ఝుంకారమువలెనుండునో, మరియు మాటలు తేళ్ళవర్షమువలె నుండునో, మరియు తదితర క్రియలు ఉక్కారంపమువలె నుండునో, అనగా యీ రీతిని లోపలను బయటను పరుషస్వరూపముగల మనుష్యుని మానవజాతియందు అధమునిగా ఎరుంగవలెను. పారుష్యము అనగా నిదియే. ఇక 'అజ్ఞాన' లక్షణములనువినుము. రాతికి చల్లదనము లేదా ఉష్ణస్పర్శయందలి భేదము తెలియనటుల, లేదా అగ్ని ఒకమారు భగ భగ మండి భక్షించ నారంభించినప్పుడు యిది తినదగినది యిది తినరానిదనీ మరియు విధి - నిషేధములను ఏమాత్రము యోచించనిరీతిని లేదా స్పర్శ మణి యినుము మరియు బంగారములం దేవిధమగు భేదభావమును కలిగి యుండని రీతిని, లేదా వివిధ విధములగు ఖాద్యపదార్థములందు తిరిగి నప్పటి కిని గరిట దేనినీ రుచి చూడజాలనటుల, లేదా వాయువు తిన్నని - వంకర మార్గముల భేదము నెరుగనిరీతిని, ఏ స్థితిలో పురుషుడు కర్తవ్యా కర్తవ్య విషయములలో అంధుడై వుండునో, స్వచ్ఛము మరియు ఘృణితముల భేదము నెరుంగడో, పాపపుణ్యముల నన్నింటిని కలిపి 'బాలుడు తన చేతికి వచ్చిన మంచి - చెడ్డ వస్తువుల నన్నింటిని నోట నిడికొను రీతిని' భక్షిం చునో, మరియు బుద్ధికి మధుర మననేమో కటువననేమో తెలియనట్టి

ష్పృహారహితస్థితి ఏర్పడునో, అట్టి స్థితినే 'అజ్ఞాన' మందురు. ఈ విషయమున శంకించుటకు ఏ మాత్రము తావు లేదు. ఈ రీతిని యీ ఆరు దోషములున్నూ వివరింపబడినవి. పాముయొక్క శరీరము చిన్నదే యైనప్పటికిని దానియందు భయంకరమగు విషము వుండు రీతి, లేదా అగ్నుల శ్రేణిని చూచినచో ప్రళయాగ్ని విద్యుదగ్ని మరియు బడబాగ్ని యనబడు యీ మూడున్ను సంఖ్యలను బట్టి చూచి నచో చాలకొద్దిగానే యున్నప్పటికిని యీ అగ్నులు భగ్గున మండుచో వీటి తాపానికి యీ విశ్వమంతయూ కూడ సరిపోనిరీతిని యీ దోషములుకూడ లెక్కకు కేవలము ఆరుమాత్రమే గలవు. కాని వీటి కలయిక వలన ఆసురీ సంపదకు అత్యధికమగు బలము లభించును. మానవ శరీరమునందు త్రిదోష ములూ ఏకత్రితమైనప్పుడు స్వయముగా బ్రహ్మదేవుని పాదములు పట్టు కొన్నప్పటికిని మృత్యువునుంచి ఏవిధముగను రక్షణ లభించనేరదు. కాని యీ దోషములు ఆరు వున్నవి. అనగా ఆ మూడింటికి రెట్టింపుగా గలవు; ఈ షడ్దోషముల పునాదిపైననే ఆసురీ సంపదయొక్క భవనము నిలచియున్నది. కావుననే అది ఎన్నడును దుర్బలమగుట లేదు. ఇందుకు విరుద్ధముగ అప్పు డప్పుడు పాపగ్రహములన్నియూ ఒకే రాశియందు వచ్చియుండురీతిని లేదా నిందించువానివద్దకు పాపములన్నియూ వచ్చియుండురీతిని, లేదా మరణకాలము సమీపించిన వానిని రోగములన్నియు ఒక్కమారుగా వచ్చి ముట్టడించురీతిని, లేదా అశుభదినమున దుర్యోగము లన్నియూ వచ్చి ఏకత్రిత మగు రీతిని, లేదా విశ్వాసముతోను నిశ్చింతగానున్న మనుష్యుని దొంగకు తప్పగించిన విధమున, లేదా బాగా అలసియున్న మనుష్యుడు అతి పెద్దదగు వరదలో కొట్టివేయబడురీతిని యీ ఆరు దోషములున్నూ పైన వివరించిన మాదిరి అభయంకర కృత్యముల నొనర్చును. లేదా మేకయొక్క ఆయువు సమాప్తమైనప్పుడు దానిని ఏడుకొండెలుగల తేలు కరుచురీతిని యీ ఆరు దోషములూ మనుష్యుని కాటువేయును. మోక్షమార్గమువైపు ఏకొద్దిపాటి

ప్రవృత్తి కలిగినప్పటికిని ఎవడు 'నే నీ మార్గమునపోను' అని చెప్పి సాంసారిక జంజాటమున మునిగిపోవునో, ఎవడు హీనయోనుల నెడి మెట్లు దిగుచూ దిగుచూ అంతమున స్థావరములకంటెకూడ నీచమగుస్థానమున పోయికూర్చొనునో అట్టివానియందే యీ షడ్దోషములున్నూ ఏకత్రితమై ఆసురీ సంపదను బలిష్ఠురాలినిగ చేయును. ఈ రీతిని నీ కీరెండు సంపదలయొక్క లక్షణము లను విడి విడిగా స్పష్టీకరించి చెప్పితిని.

దైవీ సంపద్విమోక్షాయ నిబంధా యాసురీ మతా।
మా శుచస్సంపదం దైవీ మభిజాతోఽసి పాండవ॥ 5॥

"ఈ రెంటియందును మొదటిదగు దైవీసంపదను మోక్షమనెడి సూర్యునిచే ఉదయింప జేయబడిన ప్రభాతకాలముగానే ఎరుంగవలెను. ఇక రెండవదియగు ఆసురీసంపద జీవులనుబంధించు మోహమనెడి లోహశృంఖలమే. నీ వీసంగతిని విని భయపడి యుందువు. కాని ఓ అర్జునా, పగటి సమయము రాత్రికి భయపడవలసిన ఆవశ్యకమేమిగలదు ? పైనచెప్పబడిన అరుదోషములకు తమయందాశ్రయమిచ్చిన వారిని మాత్రమే యీ ఆసురీ సంపద బంధించగలదు. నీవుమాత్రము, ఓ అర్జునా, ఆ దైవీ సంపద్గుణములచే చేయబడిన సాక్షాత్ విగ్రహమవు. కావున ఓపార్థా, నీ వీదైవీసంపదచే కూడియున్న ధనవంతుడవై కైవల్యసుఖమును పొందుము.

ద్వౌ భూతసర్గౌ లోకేఽస్మిన్ దైవ ఆసుర ఏవచ।
దైవో విస్తరశః ప్రోక్త ఆసురం పార్థ ! మే శృణు॥ 6

"దైవీసంపద మరియు ఆసురీసంపదలతో కూడియున్న మానవుల వ్యవహారప్రవాహము అనాదికాలమునుంచి వచ్చుచున్నది. రాత్రిలందు పిశాచరులున్నూ పగలు మానవులున్నూ సంచరించుచుండురీతిని యీ దైవీ-ఆసురీ సృష్టులుకూడా తమతమరీతుల ననుసరించి వ్యవహరించుచూ వుందురు. వాటిలో యీ గ్రంథము నందు మొదట జ్ఞాన-కథను గురించి, మరియు

తదితర ప్రకరణములలో దైవీ సంపదను గురించియ్ని విపులముగ వర్ణింపబడి నది. ఇక నీకు ఆసురీసంపదను గురించిన సంగతులన్నింటిని చెప్పెదను. నీవు వాటిని సావధానముగా వినుము. వాద్యము లేనిదే ఎవనికిని ఎన్నడును నాదము లభించనిరీతిని, లేదా పుష్పములేనిదే తేనె లభించనిరీతిని, ఆసురీ ప్రకృతికి వశము కానంతవరకు ఏమనుష్యులును యీ సృష్టిని ఏకాకిగా ఎన్నడును చూడ నేరరు. కాని, చిచుక వశపడిన మానవునిపై అగ్ని కాష్ఠమునందంతటను వ్యాపించిపోవురీతిని, యీ ఆసురీసంపదకూడ తన యిష్టానుసారము రాజ్య మొనర్చుచూ కాన్పించుచుండును. ఇట్టి స్థితిలో, చెరకుమొక్క పెరిగిన కొలది దానిలోపల గల రసముకూడా వృద్ధిపొందుచుండురీతిని అట్టి ప్రాణి యొక్క శరీరము వృద్ధిపొందుటతోపాటు ఆసురీసృష్టికూడా వృద్ధిపొందు చుండును. ఇక నో అర్జునా ! యీ ఆసురీదోషమందలి ముట్టడించిన ప్రాణి యొక్క లక్షణములనుకూడా చెప్పెదను వినుము.

ప్రవృత్తించ నివృత్తిం చ జనా న విదు రాసురాః ।
న శౌచం నాపి చాచారో న సత్యం తేషు విద్యతే॥ ౭

"పుణ్యకార్యములపై ప్రవృత్తికలుగవలెను. పాపకృత్యములపై నివృత్తికలుగవలెను" అనెడి యోచనపట్ల అతని మనస్సున ఘోరాంధకారము నిండియుండును. కోశమున పడియున్న పట్టుపురుగు దానినుండి బయటకు రావలెననిగాని లేదా లోపలకు పోవలెననిగాని ఏవిధమగు యోచనయు లేకుండా వున్నచోటుననే వుండవలెనని కోరెడి విధమున లేదా మూర్ఖుడు తన సంపద నంతను దొంగలకు వప్పగించి వారి చేతికి నా సంపదను వప్పగించుచో యిది మరల నాకు తిరిగి లభించును లేదా లభించదు – అనెడి ఆలోచనమే చేయనిరీతిని ఆసురీజనులు ప్రవృత్తి – నివృత్తులనుగురించి ఏమాత్రము యోచించరు; మరియు శౌచము అనగా పారిశుద్ధ్యము వారియందు నామమాత్రమున

కైన స్వప్నమునందైన వుండదు. రాక్షసిబొగ్గు తనసలుపును విడవాడుట, కాకి ఎన్నడైన తెల్లబడుట, మరియు రాక్షసుడు మాంసభక్షణము నెడ విముఖుడగుట యనునవి యెన్నడైన సంభవించిన సంభవించునేమోగాని, యీ ఆసురీప్రాణిమాత్రము ఎన్నడును శౌచమును స్వీకరించదు. మద్యమును వుంచెడి పాత్ర ఎన్నడును పవిత్రము కాజాలని రీతిని ఓ అర్జునా, యిట్టి లోకులు కూడా ఎన్నడును పవిత్రులు కాజాలరు. శాస్త్రోక్త విధి-విధానముల పట్ల అనురాగము, లేదా పెద్దలను అనుకరించవలెనను నెడి వాంఛ, లేదా శుద్ధాచరణములనునవి వారియందు సంభవించనే సంభవించవు. మేకలు పైరుల యథేచ్ఛగా మేయుచుండురీతిని, లేదా వాయువు స్వేచ్ఛగా యిటు - నటు వీచుచుండు విధమున, లేదా అగ్ని లభించిన దానినంతను కాల్చివేయు రీతిని యీ ఆసురీప్రకృతి గల లోకులుకూడా కుమార్గమున నిరంతరము ముందుకు పోవుచూ నుందురు. మరియు నగ్న శరీరముతో వాట్యమొనర్తురు. మరియు సత్యముతో ఎల్లప్పుడు విరోధమును బూనియుందురు. తేలు ఎన్నడైన తనకొండీచే చక్కిలిగింత పెట్టగల్గుచో, అప్పుడీ ఆసురీ ప్రజలు కూడ సత్యవాక్కును పలుకగల్గుదురు. లేదా అపానవాయువునుండి ఎన్నడైన సుగంధము రాగలుగుచో, అప్పుడే యీ ఆసురీ ప్రజలయందు సత్యము కాన్పించును. ఈ ఆసురీ ప్రజలు యీ విషమగు పను లేవియూ చేయకపోయినప్పటికిని వారు స్వాభావికముగనే అత్యంత నాశనమును పొందుదురు. వారి మాటలలో వుండెడి విచిత్రమును నీకు చెప్పెదను వినుము. నిజము చెప్పవలెననిన, ఒంటెలో చక్కగా నున్నదని చెప్పదగిన అవయవమేది గలదు? ఈ మాటయే ఆసురీప్రజల పట్ల కూడ చెల్లును. అయినను ప్రసంగ సందర్భముగ వీరిని గురించిన కొన్ని విషయములను చెప్పెదను. సావధానముగా వినుము. పొగవచ్చెడి చిమ్నీ ముఖమునుండి నిరంతరము పొగ యొక్క సమూహమే వచ్చుచుండు రీతిని యీ ప్రకృతి గల లోకుల నోటినుండి ఎట్టిమాటలు వెడలునో చెప్పెదను వినుము.

అసత్య మప్రతిష్ఠం తే జగ దాహు రనీశ్వరమ్ ।
అపరస్పర సంభూతం కి మన్య త్కామ హైతుక మ్॥ ౮

"ఈ విశ్వము అనాది యైనది. ఈశ్వరుడు దీనిని నియమించెడి శక్తి శాలి - అనెడి యీ సిద్ధాంతమును వేదములు బహిరంగముగ నిర్ణయించినవి. వేదముల ననుసరించి దోషిగా ఏర్పడువానికి నరక-భోగ శిక్ష లభించును; మరియు వేదములు న్యాయస్థుడని నిర్ణయించినవారు స్వర్గమున కేగి సుఖముగ నివసింతురు. ఓ అర్జునా! అనాది సిద్ధముగా గల యీ జగద్వ్యవస్థను ఆసురీ ప్రజలు ఏమాత్రము అంగీకరించరు. ఇదంతయూ శుద్ధ అబద్ధమని వారందురు. దానితో పాటు వారు మరి యింకనూ యీప్రకారము అనుచుందురు. "మూర్ఖులగు యాజ్ఞికులు యజ్ఞములనెడి వలలో పడియుందురు. దేవతలనెడి వ్యామోహములో పడియున్న యీ లోకులు విగ్రహపూజ మొదలగునవి చేయుచుందురు. మరియు కాషాయవస్త్రధారులగు కపటయోగులు సమాధి నిష్ఠయనెడి కల్పనలో మునకలు వేయుచుందురు. కాని యీ సంసారమున మానవుని చేజిక్కిన ప్రతిదానిని తాను స్వయముగ తన సాహసమును ఆధారముగ నొనర్చుకొని భోగించవలెను; యింతకుమించిన పుణ్యకృత్య మేదిగలదు? లేదా మన అశక్తత వలన విభిన్న విషయములను మన సుఖ - భోగమునకై సంగ్రహ మొనర్చుకొనజాలక, అందువలన మన మా విషయ సుఖములకై విరక్తులమై వుండుటే వాస్తవముగ పాపమగును. ధనవంతులను హత్యచేయుట పాపమన్నమాట వాస్తవమే; కాని వారిని హత్యచేయుటవలన వారిసంపద యంతయు మన చేజిక్కుట పుణ్యఫలముకాదా? బలవంతుడు బలహీనుని భక్షించుట నిషిద్ధమని చెప్పుచో, పెద్దపెద్దచేపలు చిన్నచేపలను భక్షించుచుండుటను మనము చూచుటలేదా? ఇట్టిస్థితిలో, యీ పెద్దచేపలు సంతానము లేనివిగ ఎందుకని అవుటలేదు? ఇదేవిధమున లోకులు కుల-గోత్రములను చక్కగా పరీక్షించి శుభముహూర్తమున చిన్న చిన్న బాల-బాలికలకు వివాహ మొనర్చుచున్నారు. వివాహముయొక్క ఉద్దేశ్యము కేవలము ప్రజ

లను జనింపజేయుటే యగుచో, గణించుటకు అలవికాని పశు-పక్ష్యాది ప్రాణి-వర్గములు ఏశాస్త్రోక్తవిధి ననుసరించి వివాహములు చేసికొనుచున్నవి? పోనీ, పూర్తిగాదొంగతనము వలన ఆర్జించిన ద్రవ్యమే అనుకొందము, అయినప్పటికిని అది ఎవరికిని విషముగా సిద్ధించుటలేదుగదా ? పరస్త్రీతో ప్రీతిపూర్వకముగ సంభోగించునట్టి పురుషునకు కుష్ఠురోగము కలుగుట ఎచ్చటను లేదుగదా ? లోకులు యీ విధముగా తరచుగా చెప్పుచుందురు- "ఈశ్వరుడు అందరికిని నియంత, అతడే జీవులు ధర్మాధర్మ కార్యఫలమును అనుభవించునటుల చేయును మరియు యీ లోకమున ఏవిధమగు ఆచరణ మొనర్చునో అదేవిధమగు భోగము పరలోకమున ప్రాప్తించును." పోనీ యీ సిద్ధాంతములన్నియూ సత్యమని అంగీకరించినప్పటికిని, పరలోక మెచ్చటను కాన్పించుటలేదు. అంతేగాక, దేవుళ్ళుకూడా కాన్పించుట లేదు. కావున యిదియంతయూ మిథ్యయే. శుభాశుభ కర్మల నొనర్చెడి కర్త యొక్క అస్తిత్వమే ఎచ్చటను లేనప్పుడు, యిక కర్మ ఫలభోగ మెచ్చటనుండును? స్వర్గలోకమున యింద్రుడు ఊర్వశి సాంగత్యమునుపొంది తనను తాను ధన్యునిగా తలంచు రీతిని మురుగుకాల్వలో పడిన పురుగుకూడ తనను తాను ధన్యురాలిగా తలంచును. కావున, స్వర్గనరకములు పుణ్యపాపముల వలన లభించు ననుట యుక్తివంతముకాదు. ఏలనన, రెండు ప్రదేశము లందును కామవాసన సమానముగనే సంతుష్టిపొందును. కామ వాసనచే స్త్రీ-పురుషులు, లేదా పెంటి - పోతులు సంభోగించినప్పుడు జీవులన్నియు జన్మించును. "మరియు, పరస్పరలోభమువలన స్వార్థబుద్ధిచే కామ - వాసన వేటి - వేటిని పోషించునో, వాటిని అంతమున, పరస్పర ద్వేషము వలన స్వార్థవంతమగు కామ - వాసనయే నాశనముకూడ నొనర్చును. ఈ రీతిని, కామ-వాసన తప్ప యీ జగత్తునకు మరొక మూలాధారమేదియును లేదు". ఆసురీలోకులు యీ రీతిని వ్యర్థప్రలాపముల నాడుచుందురు. ఈ విధమగు నింద్యము మరియు ఘృణితము నగు మాటలను హద్దూపద్దూ లేకుండా ఉచ్చరించినందువలన వారికికూడ అకారణముగ కష్టమే కలుగును.

ఏతాం దృష్టి మవష్టభ్య నష్టాత్మానో ఽల్పబుద్ధయః ।
ప్రభవంత్యుగ్రకర్మాణః క్షయాయ జగతో ఽహితాః ॥ ౯

“ఈరీతిని ఈశ్వరుని ద్వేషించుటవలన యీ అసురీజనులు వ్యర్థముగనే నోటితో వచింపరాని మాటల ననుచుందురు. అయినప్పటికిని వారికి ఏదేని ఒక విషయము మనస్సున నిశ్చితముగ ఏర్పడినదనిగాని, లేదా వారికొక సిద్ధాంతము వున్నటులగానికాన్పించదు. లోకులు బహిరంగముగనే పాషండవాదమును నెలకొల్పి జీవుల శరీరమున నాస్తికత్వమనెడి ఎముకను గ్రుచ్చి ఒకనిందనీయ మగు పట్టణమును నెలకొల్పుదురు. ఇట్టిస్థితిలో స్వర్గముపట్ల ఆదరభావము నరకమునుగురించిన భీతిగొల్పు మనోవృత్తి యనెడి అంకురమే కాలి భస్మమై పోయినది. ఇక నో సఖుడవగు అర్జునా! ఆ అసురీప్రజలు మురికినీటిగుంటను పోలియున్న యీ శరీరమున చిక్కుకొని విషయములనెడి బురదలో బంధింప బడియున్నవారై కాన్పింతురు. ఏదేని వొకానొక జలాశయము నందలి నీరు ఎండిపోయినప్పుడు, దానియందు నివసించెడి మత్స్యములకు ఆయువుచెల్లిపోవు టనుచూచి పల్లీయులు మొదలగువారా జలాశయమువద్దకువచ్చి ఏకత్రితులగు రీతిని, లేదా మరణసమయము వచ్చినప్పుడనేకవిధములగు వ్యాధులు తలలెత్తి నిలచియుండు రీతిని, లేదా విశ్వవినాశ మొనర్చుటకై ధూమకేతువు ఉద యించురీతిని, లోకులను సంహరించుటకొరకే అసురీప్రజలు జన్మింతురు. అమంగళమనెడి బీజమును నాటినప్పుడు దానినుండి యీ అసురీ మనుష్యు లనెడి మొక్క బయలుదేరును. అగ్ని మండ నారంభించినప్పుడిక వెనుక ముందుల నాలోచించని రీతిని వీరుకూడా తమ యిష్టము వచ్చినట్టి మరియు నీతివిరుద్ధమైనట్టి ఆచరణ మొనర్చునప్పుడు ఏ విషయమును గురించిన్నీ యించుకైన యోచించరు. ఇక, వీరు తమ యీ నింద్యాచరణమునుగురించి ఎంత అభిమానముతో అభినందనము మరియు ప్రశంసల నొసర్తురో, అది కూడా చెప్పెదను వినుము.” ఈ రీతిని భగవానుడగు లక్ష్మీ - పతి అర్జును నితో చెప్పెను.

కామ మాశ్రిత్య దుష్పూరం దంభమాన మదాన్వితాః।
మోహాద్గృహీత్వాఽసద్గ్రాహాన్ ప్రవర్తంతేఽశుచివ్రతాః॥

అపిమ్మట శ్రీ కృష్ణ భగవాను లిటుల చెప్పిరి – ఓ అర్జునా, ఎంత నీరు వున్నప్పటికినీ ఆనీటిచే వల నెన్నడును నింపజాలము; అగ్నియం దెన్ని యింధనములను వేసినప్పటికిని వాటిని దగ్ధమొనర్చుటలో ఏమాత్రము శ్వేచ్ఛ లేదు. ఇదేవిధమున, ఎన్నడును పొట్టనిండని వస్తువు లన్నింటియందును 'కామము' అన్నింటికంటె శ్రేష్ఠముగ పరిగణించబడును. ఓ అర్జునా, ఇట్టి లోకులా 'కామము'ను తమ హృదయమునకు హత్తుకొనియుందురు. మరియు తమకునలువైపులందును, ఆడంబరము మరియు అహమ్మన్యత్వపురాశిని పోగు చేసికొనుచు పోదురు. అటుపైన్కి దించిన ఏనుగుచే మద్యమును త్రాగించినప్పు డెట్టిస్థితి యేర్పడునో, సరిగా అదేస్థితి యిట్టివారికికూడ సంభవించును; మరియు నానాటికి వారివయస్సు పెరిగి వృద్ధులగుచున్నకొలది వారికి గల అభి మానముకూడా వృద్ధిపొందుచూ వుండును. ఇట్టివారిలో ప్రప్రథమమునుంచి 'దురాగ్రహ'ము వుండి యుండును. అందుపైన, యీ దురాగ్రహ మునకు సహాయపడుటకై మూర్ఖత్వముకూడా వచ్చి చేరును. ఇక యిట్టివాని వితండవాదము నేమని ఎంతవరకు వర్ణించనగును. ఏ పనులచే యితరులకు బాధ కలుగునో, మరియు వేటివలన అన్యజీవులకు దుస్థితి సంభవించునో, ఆ యా పనులయం దిట్టివారు జననమాదిగా అత్యధికమగు పట్టుదల గలిగియుందురు. అంతేగాక, తమ యీ పరాక్రమమును గురించి తమంతతామే స్వయముగ తమ నోటనే నలుదిశల చాటుకొనుచు తిరిగెదరు. మరియు వారు జగత్తునంతను తుచ్ఛముగ తలంతురు. వారు దశదిశలందును తమ వాసనలనెడి విశాలమైన వలను పరచెదరు. కట్టువిప్పినగోవు నలువైపు లను తిరిగి – తిరిగి తినముం దేదియున్న దానినే తినుచూ తిరుగు రీతిని యీ అసురీ ప్రజలుకూడా తమ స్వేచ్ఛాచారము, మరియు అభిమానమువలన నలువైపులందును పాపమును సమానముగా వృద్ధినొందించుచూ వుందురు.

చింతా మపరిమేయాంచ ప్రళయాంతా ముపాశ్రితాః ।
కామోపభోగ పరమా ఏతావ దితి నిశ్చితాః ॥ ౧౧

" ఇట్టి వారొనర్చు సమస్త వ్యవహారములు ఒకే నీతి ననుసరించి యుండును. కాని దానితోపాటు వీరికి 'మరణానంతరం మేమగుదు'. యనెడి చింతకూడా విడువకుండా వుండును, ఆసురీప్రకృతి గల వీరు యీ భయంకరమగు చింతను నిరంతరము అధిక మొనర్చుకొనుచునే వుందురు. ఇది 'రాను రాను పాతాళముకంటె అతిలోతైనట్టిదియూ, మరియు ఆకాశము కంటె అత్యున్నత మైనట్టిదిగానూ అగును; దీనితో పోల్చి చెప్పుటకు యీ జగత్తు కూడ దానిముందు పరమాణువువలె కాన్పించును; ఈ చింత భోగములు కావలెనని జీవుని మిక్కుటముగ కష్ట పెట్టును. మరియు జీవు దనెడి తన శ్రీయుని మరణకాలమువరకు కూడ విడువవలెనను తలంపును తనమనస్సులోనికి రానివ్వదు. మరియు యీ ఆసురీ ప్రజలు నిస్సారమగు విషయభోగములు పొందవలెననెడి ఆసక్తిని తమమనస్సున కలిగియుందురు. వారు స్త్రీల గానమును వినగోరుదురు. వారి సౌందర్యమును తమ నేత్రములతో చూడగోరుదురు, వారిని గాఢాలింగన మొనర్చుకొనగోరుదురు మరియు అమృతమును కూడ వారికొరకై త్యజించగోరుదురు. అనగా వారు తమ మనస్సునందు 'స్త్రీ అను మించి మరేవస్తువునందును యధార్థమైన సుఖములేదనెడి' సిద్ధాంతమును స్థిరపరుచుకొని యుందురు; అందుచే వారే స్త్రీసంభోగమునకై ప్రపంచమున దేనినైన తారు - మారు చేయుదురు, మరియు దిగంతము, పాతాళము మరియు స్వర్గము - వీటన్నిటి సరిహద్దులనుకూడ దాటి పరుగు లిడుదురు.

ఆశా పాశ శ తైర్బద్ధాః కామ క్రోధ పరాయణాః ।
ఈ హంతే కామభోగార్థ మన్యాయేనార్థ సంచయాన్ ॥ ౧౨

"చేప కేవలము ఆశవలన వెనుక-ముందు లాలోచింపకుండా గాలమునకు గుచ్చిన మాంసమును తినురీతిని యీ ఆసురీ ప్రజలుకూడా ఆలోచింపకుండా ఎల్లప్పుడూ విషయవాసన లనెడి వలలో పడియుందురు. వాంఛించిన

విషయము లభింపనప్పుడు వీరు క్రోశములోపల బంధింపబడియుండెడి పట్టు పురుగువలెకూర్చుని యుండి వ్యర్థమైన ఆశలతో-మనస్సునందు రకరకములగు గాలిమేడలను కట్టుచుందురు, మరియు వాసనా తృప్తి కానప్పుడు ఆవాసనయే ద్వేషరూపమును దాల్చును. సారాంశమేమన, ఇట్టి వారికి కామము మరియు క్రోధాదులను మించి జీవితమునందు మరేకర్తవ్యమూ వుండనేవుండదు. ఓ అర్జునా! పోలీసుఠాణాయందలి పారాయిచ్చువాడు రాత్రింబవళ్ళు గస్తీ తిరుగుచూవుండి రాత్రులంత మేల్కొని యుండి కాపలాకాయుచూ రాత్రిం-బవళ్ళయందెన్నడును విశ్రాంతిగా నిశ్చింతతో కూర్చొనుటయన నెట్టిదో ఎప్పుడును ఎరుగకుండా వుండురీతిని యీ అసురీప్రజలుకూడా కామవాసనవలన ఒకమారు పైనుంచి క్రిందికి పడగొట్టబడినప్పుడు వారు క్రోధమనెడిగుట్టపై వచ్చిపడెదరు. అంతట రాగ-ద్వేషాది విషయములపట్ల వారికి గలుగు ప్రేమ జగత్తునందంతటను పట్టజాలనంత మిక్కుటముగ వృద్ధి పొందును. అపైన వారు మానసిక ఆరాటమువలన అనేకవిధములగు విషయవాసనలనుగురించి యోచింతురు, కాని, ఆవిషయములను ప్రత్యక్షముగ భోగించుటకై ద్రవ్యము కావలెనుగదా? ఇందువల్ల విషయోపభోగములకై కావలసినటువంటి ధనమును సంపాదించుటకుగాను అసురీప్రజలు సంసారమున అనేకవిధములగు ఉపద్రవములు మరియు ఉత్పాతములు చేయసాగుదురు. వారు ఒకానొకనిని మోసగించి అతని ప్రాణములు గైకొందురు, ఒకానొకని సర్వస్వమును దోచుకొందురు. మరియు ఒకానొకనికి అపకారము చేయుటకై అనేకములగు యంత్ర - తంత్రము లను పన్నుదురు. అడవిలో వేటాడుటకై వెళ్ళునప్పుడు వేటగాండ్రు తమతో వలలు, ఉచ్చులు, కుక్కలు, వాద్యములు, వెదురుకంచీలు మరియు పక్షుల పట్టుకొనెడి పొడుగాటి వెదురుగడలు మొదలగు సామానుల నన్నింటిని తీసికొనుపోవు రీతిని యీ అసురీ ప్రజలుకూడా యితరులను బంధించుటకై తమవెంట యీ విధమగు ఉపకరణములను వెంటనిడుకొని బయలుదేరు

దురు. కిరాతుడు తనపొట్ట నింపుకొనుటకై అనేక విధములగు భయంకర పాపకర్మల నొనర్చురీతిని వీరుకూడా అన్యప్రాణులకు కీడుకలుగజేసి ధనమును సంపాదింతురు; యీ రీతిని లభించిన ధనముచే వారికి ఎంతో ఎక్కువ ఆనందము కలుగును.

ఇదమద్య మయా లబ్ధమిమం ప్రాప్స్యే మనోరథమ్।
ఇదమస్తీదమపి మే భవిష్యతి పునర్ధనమ్॥ ౧౩

ఆసురీ పురుషుడు యిటుల యనును— "నేను అనేకమంది యొక్క సంపదను నాచేత జిక్కించుకొంటిని. కావున నేను ధన్యుడనగుదునా, కానా?" ఈ రీతిని అతడు ఆత్మ-శ్లాఘా క్షేత్రమున ప్రవేశించిన కొలదివి అతని మనస్సు ఆత్మ-శ్లాఘామార్గమున యింకనూ ఎక్కువగ వృద్ధి పొందసాగును. అంతట అత డిటుల చెప్పసాగును – "ఇక, 'నా వలలో చిక్కుకొనువా రెవరో, ఎవరిసంపద నాకు లభించునో' చూడవలసి యున్నది. ఇప్పటివరకు నాకు లభించిన దంతయూ నాదే అయిపోయినది. ఇక యీ మూలధనమును ఆధార మొనర్చుకొని యీ చరాచర మంతయూ నాకు లభించునట్టి ఉపాయమేదైన ఆలోచింపవలెను. ఈ నీతి ననుసరించి నేను విశ్వమున గల సంపదకంతకూ ప్రభువునై పోదును. ఇక నా దృష్టిలో పడిన దానిని దేనినీ నా చేజిక్కించుకొనకుండా వుండను."

అసౌ మయా హతశ్శత్రుర్హనిష్యే చాపరానపి।
ఈశ్వరోఽహమహం భోగీ సిద్ధోఽహం బలవాన్సుఖీ॥ ౧౪

"నే నిప్పటివరకు చంపివేసిన వైరులసంఖ్య అత్యల్పము. ఇక నే నింతకంటె ఎక్కువమంది వైరులను చంపెదను. అప్పుడీ ప్రపంచమునందంతటను నా కీర్తి రాజ్యమే వుండును. అంతట, నా ఆజ్ఞయందుండి నా పనిచేయు మనుష్యులను విడచి మిగిలినవారి నందరినీ నేను చంపివైతును. ఈ చరాచరములకు ప్రభువని లోకులచే చెప్పబడువాడను నేనే. ఈ సుఖ

భోగరూపియగు పృథివికి చక్రవర్తియగు రాజును నేనే, సుఖము అన్నింటికి ఆగారముకూడ నేనే, నా ముందు యింద్రుడుకూడా అల్పుడే. నేను మనస్సు, వాక్కు మరియు శరీరముతో ఏపనిచేయుటకు ఉద్యమింతునో ఆ పని నెరవేరకుండుట ఎన్నడైన సంభవించగలదా? నా యందుతప్ప మరెవరియందు ఆజ్ఞాపించెడి శక్తియున్నది? నాతో పనిగలుగ నంతవరకు కాలుడుకూడా తన బలమును గురించి అభిమానించ వచ్చును. సుఖ - రాశి ఏదైన వున్నచో అది నేనే.

ఆఢ్యో ఽభిజనవానస్మి కో ఽన్యో ఽస్తి సదృశో మయా।
యక్ష్యే దాస్యామి మోదిష్య ఇత్యజ్ఞాన విమోహితాః ॥15॥

“ కుబేరుడత్యధిక సంపన్నుడన్న మాట వాస్తవమే. అయినపటికిని అతడు ఎన్నడును నాతో సాటి కాజాలడు. నావద్దనున్నంత సంపద స్వయముగ లక్ష్మీపతివద్దకూడ లేదు. నా కులమహత్త్వము మరియు సాబంధు-కోటియొక్క విస్తారమును గురించి యోచించుచో ప్రజాపతియగు బ్రహ్మ కూడ నాముందు తుచ్ఛుడుగనే తేలును; ఇందువలననే ఈశ్వరాదినామముల మహత్త్వమును వర్ణించువారందరూ వ్యర్థులు. వారిలో ఎవరి యందును నాతోసమానమగు యోగ్యతలేదు. ప్రస్తుతము జారణ, మారణాది ఘాతుక మంత్ర-తంత్రములు లోపించి పోయినవి గాన వాటిని నేను ఉద్ధరించి జీవులకు పీడను కలిగించెడి యజ్ఞ-యాగాదుల నొనర్తును. నన్ను ప్రశంసించుచూ పాటలుపాడి, నృత్యముచేసి నాకు మనోరంజకము కలిగించినవారు ఏదిఅడిగిన, దానినే నేనిత్తును. నేను అనేకవిధములగు మాదక, ఖాద్య, పేయపదార్థములను గైకొందును, మరియు స్త్రీలతో గాఢాలింగమునందు మగ్నుడనై త్రిలోకలందును ఆనందపూర్వకముగ విలాస మొనర్తును ” ఓ అర్జునా, యిట్టివారు నుడివెడి యీవిధమగు మాటల నెంతవరకని చెప్పను. ఆసురీ ప్రవృత్తులనెడి వలలో తగుల్కొనియున్న యీపిశాచులు తమ మనస్సునందు గొప్ప గొప్ప ఆశలను కలిగియుండి కల్పితమైన గగన - కుసుమముల యొక్క సుగంధము నాఘ్రాణించ గోరుదురు.

అనేక చిత్త విభ్రాన్తా మోహజాల సమావృతాః ।
ప్రసక్తాః కామ భోగేషు పతన్తి నరకేఽశుచౌ ॥ ౧౬

"జ్వరవేగమువలన రోగి వ్యర్థముగా అతిగా వాగుతూవుండు రీతిని వీరుకూడా సంకల్ప - వికల్పములనెడి తరంగములలోపడి ఏదో ఒకటి వాగుతూ వుందురు. ఇట్టి వారిపై అజ్ఞానమనెడి అత్యధికమగు రూపము పడియుండును. మరియు వీరు ఆశయనెడి సుడిగాలిలో వాసనలనెడి ఆకాశమున మిక్కుటముగ ప్రదక్షిణము లొనర్చుచూ వుందురు. ఆషాఢమాసము నందలి మేఘములకు లెక్కలేకుండురీతిని, సముద్రతరంగము లెన్నడును ఖండింపబడనిరీతిని యీ ఆసురీ పురుషులుకూడా తమ మనస్సునందు అసంఖ్యాకములగు కామవాసనలనెడి కోటలను నిర్మించుకొనుచూ వుందురు. అంతట వీరిలో కామవాసనలనెడి అనేక లతాసమూహములు నిర్మితమగును. మరియు ముళ్ళపైన పడి కమలదళములు క్షత - విక్షతలను పొందురీతి లేదా ఓ అర్జునా, రాతిపైన కొట్టబడి కుండబ్రద్దలుకొట్టబడురీతిని యీ జీవులుకూడా కామవాసనలనెడి సుడిలోబడి భిన్నా-భిన్నులై పోదురు ఇట్టి స్థితిలో రాత్రి అధికమగుచున్న కొలదిని అంధకారముకూడా వృద్ధిపొందుచునే వుండురీతిని యీ అసురుల అంతఃకరణమునందు మోహముకూడా వృద్ధిపొందుచునే వుండును. వారిలో మోహము వృద్ధిపొందుచున్న కొలదిని విషయములపట్ల వారికిగల అనురాగముకూడా వృద్ధిపొందుచునే వుండును. మరియు యీరీతిని విషయముల పట్ల అనురాగముగల చోటునందు పాతకములుకూడా తమంతతామే వచ్చి ఏకత్రితమగును. మరియు పాతకములు బలముగలవియై, అవి అత్యధికమైనప్పుడు మనుష్యునకు యీ జీవమునందే నరక - వాసము అనుభవము కాసాగును. కావున ఓ అర్జునా, దుష్టవాసనలను లాలన పాలన మునర్చి వాటిని వృద్ధిపొందించు ఆసురీపురుషులు అంతమందు పోయి నివసించెడి ప్రదేశమునందు, ఖడ్గముల

వలె పదునుగల ఆకులుగల చెట్లున్నూ, చండ్రి (చెట్టు) నిప్పుల పర్వతములు వుండును. సలసల కాగుచున్న నూనె సముద్రములు వుండును. ఇట్టి ఆసురీ ప్రజలా భయంకర నరకలోకమునకు పోయి నివసింతురు. అచ్చట ఎల్లప్పుడు యాతనాపరంపరలు వుండును. యముడు వీరికి ప్రతిరోజూ నూతనములగు శిక్షలను విధించుచుండును. కాని, ఇట్టి నరకమునం దతిముఖ్యభాగమున జన్మించు లోకులుకూడా, ఓ అర్జునా, తమ భ్రాంతి పూర్ణావస్థలో యజ్ఞ - యాగాదుల నొనర్చుచున్నవారై కనుపింతురు. వాస్తవముగ చూచినచో ఓ అర్జునా, యజ్ఞయాగాది విధి - విధానములన్నియూ జరుగవలసినరీతిని జరుగుచునేవుండును, కాని యీ ఆసురీప్రజలు నాటకములవలె కవిత్వ ములు చేసి, ఆ విధి - విధాన ములను కూడా నాశన మొనర్తురు

ఆత్మ సంభావితా స్తబ్ధా ధన మాన మదాన్వితాః
యజన్తే నామ యజ్ఞైస్తే దంభేనాఽవిధిపూర్వకమ్॥ ౧౭

"ఒకానొక వేశ్య ఒక మిండగాని ఆశ్రయమునందుండి వ్యర్థముగనే తనుతాను సౌభాగ్యవతిగా తలంచి సంతోషించురీతిని, యీ ఆసురీ ప్రజలు కూడా స్వయముగనే తమకు గొప్పతనమును ఆరోపించుకొని అభిమానముచే విచిత్రవిధముగా ఆనందింతురు. పోతపోసిన యినుప స్తంభమువలె, లేదా ఆకాశములో నిలచిన పర్వతమువలె వారెన్నడును క్రిందికి వంగుట యన నెట్టిదో యెరుగనే యెరుగరు. వారి సౌజన్యము వారికెంత శ్రేష్ఠమైనదిగా కానిపించుననిన, వారు జగత్తునంతనూ తృణముకంటెకూడ అధికతుచ్ఛముగ తలంతురు. ఇంతేగాక, ఓ అర్జునా, వారెన్నడును పొరబాటుగానైన ఉచితా నుచితములను విచారించనంత అధికముగ వారిని ధనలోభము ఆవరించి యుండును. మరియు, యీ విధమగు వృత్తి బలవత్తరముగా నున్నవారు యజ్ఞముల నేల చేయసాగిరి! కాని, యీ ఆసురీపిశాచములు ఫలానా పని చేతురు, ఫలానా పని చేయరు - అని చెప్పుటకు ఒక

నియమమే వుండదు. అందువలన వారప్పుడప్పుడు మూర్ఖత్వముచే యజ్ఞములు చేయవలెనని కూడా ఆలోచింతురు. కాని వీరియజ్ఞము లందు యజ్ఞకుండమూ వుండదు. మంటపమూ వుండదు. వేదికకూడ వుండదు వారికి యజ్ఞోపయుక్త సాధనములుకూడ అక్కరలేదు. మరియు శాస్త్రోక్త విధి విధానము అనిన వారెల్లప్పుడు విరోధించుచుందురు. వీరి చెవులయందు దెబ్బలైన దేవతలు లేదా బ్రాహ్మణులనెడి పేరు వినిపించు టనుకూడా సహించలేరు. ఇట్టిస్థితిలో, వీరు చేసెడి యజ్ఞములకుదేవబ్రా హ్మణులు ఎచ్చటినుంచి రాగలరు ? అయినప్పటికి మరణించిన మూడ మొక్క శరీరములో చిత్తునింపి దానిని ఆవు ముందునిలబెట్టి తెలివిగలవారు పాలుపితుకు చందమున, యీ ఆసురీపురుషులుకూడా లోకులను ఆహ్వానించి బలవంతముగ తమ యజ్ఞములకు పిలుచుకొని వత్తురు. మరియు వారినుండి కానుకలను గైకొని వారికి వ్యర్థమైన ఖర్చును కలుగజేయుదురు. ఈ రీతిని యీ ఆసురీప్రజలు అప్పుడప్పుడు తమ లోభిత్వమువలన హోమముల నొనర్చి అందనేక జీవులను సర్వనాశన మొనర్చుదురు.

అహంకారం బలం దర్పం కామం క్రోధం చ సంశ్రితాః ।
మామాత్మ పర దేహేషు ప్రద్విషన్తోఽభ్యసూయకాః ॥౧౮॥

“ఈఆసురీ ప్రజలు తమముందు మేళ-తాళములనుంచుకొని నడచుదురు. మరియు వ్యర్థముగనే నలువైపులను మేము దీక్షగైకొంటిమి అని చాటుకొనుచూ తిరుగుదురు. ఆసమయమున యీదుష్టులకు తమ గొప్పదనమును గురించిన అభిమానము శిఖరము నారోహించును. అహంకారమునకు తోటుక పెట్టుట వలన దాని నలుపు యింకనూ అధికమగురీతిని వారిమూర్ఖత్వ మింకనూ ఘనీభవించును. వారి ఔద్ధత్యము శిఖరముపై కెక్కును. అహంకారము ద్విగుణీకృతమగును. అవివేకముకూడా యిదేరీతిని వృద్ధిపొందును. అపిమ్మట ఎవరిపేరుమా మిగిలియుండ నివ్వకుండుటకాయన్నటుల వారి

జలిష్ఠతకు నూతన బలము ప్రాప్తించును. ఈరీతిని అహంకారము మరియు బలముల సంయోగమైనప్పుడు వారి అభిమాన సముద్రము హద్దుమీరి బయటకు పోవును. ఈ విధముగా గర్వము వృద్ధిపొంద సాగి నప్పుడు 'కామము' కూడ మిక్కిలి ప్రబలమగును. అందుచే క్రోధాగ్ని పిక్కుమీరుగ భగ్గున మండును. ఆ పిదప, మండు టెండాకాలములో నెయ్యి లేదా నూనె భాండాగారమునకు దారుణమైన అగ్నిప్రమాదము సంభవించి, అందుపై తీవ్రముగ గాలి వీచుచున్నచో ఏ రీతిని వుండునో, అదేవిధముగ యీ ఆసురీప్రజల బలము అత్యధికముగ వృద్ధిపొంది, వారి అహంకారము, కామము మరియు క్రోధములతో కూడి యున్నప్పుడు వారిక తమ యిష్టము వచ్చిన రీతిని హింసాకార్యము లొనర్చుటలో నీల వెనుక – ముందు లాలోచింతురు ? ఓ అర్జునా, ఇట్టి యజ్ఞకర్తలగు ఆసురీ ప్రజలు ప్రప్రథమమున జారణ, మారణాది ప్రయోగములు సిద్ధించుటకై స్వయముగ తమ రక్తమాంసములను కూడ వ్యయమొనర్ప నారంభింతురు. అంతేగాదు, వారు ప్రాణములతోనున్న శరీరమును దగ్ధ మొనర్తురు. మరియు యిట్టి కృత్యమువలన యీ శరీరమున వసించెడి 'నా' ఆత్మ తత్త్వమునకు వారు మిక్కుటముగు తాపమును కలిగింతురు. మరియు యీ జారణ మారణముల నొనర్చెడి అభిచారకులు ఎవరెవరిని పీడింతురో, వారి అందరియందును నేనే చైతన్యరూపమున వుందును. అందువలన వారు చేసెడి దురంతములవలన కలుగు కష్టము నాకే కలుగును. ఇక దైవ యోగముచే వారి అభిచారములనుండి తప్పించుకొనినవారు వారిదుష్టముగు నిందయనెడి రాళ్ళవర్షముచే వికలులగుదురు. (అనగాయీరీతిని తప్పించుకొనిన వారిని వారు నిందించి కష్టములను కలుగజేతురు.) సతి, పతివ్రత, సాధువు, మహాత్ముడు, దాత, యాజ్ఞికుడు, లోకోత్తరతాపసి, సన్యాసి భక్తుడు మొదలగు వారు నాకు పరమప్రియులు; వీరి ఆచరణము వలననే శ్రౌత, స్మార్తాది క్రియానుష్ఠానము అన్నియు పవిత్రములగును. కాని, యీ ఆసురీ

ప్రజలు ఆ సజ్జనులపైన కూడ ద్వేషమనెడి భయంకర విషముతో నిండి యున్న తీక్ష్ణమగు దుర్బుద్ధి అనెడి తీవ్రమైన బాణపుదెబ్బలను కొట్టెదరు.

తానహం ద్విషతః క్రూరాన్ సంసారేషు నరాధమాన్ ।
క్షిపామ్యజస్రమశుభానాసురీష్వేవ యోనిషు ॥19॥

"ఈ రీతిని నన్ను సర్వవిధముల విరోధించువారికి నేనెట్టి వ్యవస్థను కలిగింతునో చెప్పెదను వినుము. వారు మానవశరీరమనెడి ఆధారమును ఆశ్రయించి ప్రపంచము నంతటితోను నిర్లక్ష్యముగ వ్యవహరింతురు; ఇందువలన వారికి నేను కలిగించెడి గతి యెట్టిదనిన 'క్లేశములనెడి గ్రామమందలి చెత్తయంతయూ పోగుగా పోయబడునట్టిన్నీ, 'సంసారమనెడి నగరమందలి మురికి అంతయూ ప్రవహించి పోవునట్టిన్నీ ప్రదేశమగు తామసయోనులందు వీమూఢులను నేను వుంచుదును. అటు పిమ్మట ఆహారమునకుగాను గడ్డికూడా మొలవనట్టి పాడుపడిన అడవిలో వారిని నేను పులి లేదా వృశ్చికయోనియందు జన్మింపజేతును. ఆ సమయమున వారు ఆకలిచే వ్యాకులమునొంది స్వయముగ తమ శరీర మాంసమును తామే ఒలుచుకొని తినుచుందురు. మరియు మాటిమాటికి చచ్చి మరల అదే జన్మ మెత్తుచుందురు. లేదా నేను వారికి సర్పజన్మమిత్తును యిందువలన తమ విషతీవ్రతచే తమ శరీరమునే దగ్ధమొనర్చుకొనుచూ ఒక బిలమునందు బంధింపబడి యుందురు. లోపలికి తీసికొనిన శ్వాసను బయటకు విడుచుటకు ఎంతసమయము పట్టునో అంతసమయముకూడ నే నీదుష్టులకు విశ్రమించుటకు అవకాశమివ్వను. మరియు కోట్ల కొలది కల్పముల సంఖ్యకూడా అత్యల్పముగనే తోచునంత అత్యధిక కాలము వరకు వారికి నే నీక్లేశములనుండి విముక్తిని కలగనివ్వను. ఈ ఆసురీ ప్రజలు అంతమునకు పోవలసిన స్థితిలో వారికిది మొదటి మజిలీయే. ఈ మజిలీదాటిన తరువాత యింకెంతెను భయంకరమగు దుఃఖముల నెటుల వారనుభవించ కుందురు?

ఆసురీం యోని మాపన్నా మూఢా జన్మనిజన్మని।
మామప్రాప్యైవకౌంతేయ!తతో యాంత్యధమాంగతిమ్॥ ౨౦

"ఈ ఆసురీసంపద వలన వీరింతటి భీషణ దుఃఖములతో నిండియున్న స్థితికి పోదురు. కాని యిటుపిమ్మట వ్యాఘ్రాది తామసయోనులలోకూడా వీరికి విశ్రమించుటకు లభించెడి అల్పమగు శరీరాధారమునుగూడ నేను తీసి వేయుదును. అంతట వారు శుద్ధతమోరూపులగుదురు మరియు అప్పుడు వారు పొందెడి ఘోరతమోరూపము కాటుకను వారు తాకినప్పటికిని ఆ కాటుక యింకనూ నల్లనగునంత ఘోరముగ నుండును. ఇక రాగా రాగా పాపమునకు కూడ వారనిన అసహ్యము కలుగునంత అసహ్యాకరులగుదురు. నరకమునకు కూడ వారనిన భయము కలుగును. స్వయముగ కష్టములుకూడా వారి కష్టములను చూచి మూర్ఛచెందును. మహాభయముకూడా వారనిన గజగజ వణకసాగును. తాపముకూడా వారిచే తపింపబడును. మలముకూడా వారి సంబంధమువలన మాలిన్యమగును. పాపముకూడా వారిని ఏవగించుకొనును. అమంగళముకూడా వారిని అమంగళరూపులుగా తలంచును మరియు స్పృశ్యాస్పృశ్యతలుకూడా వారి సంసర్గ దోషమునకై భయపడును. ఈరీతిని యీసంసారమందలి అధములైన వారందరినికూడా మించిపోయి యీ అధములగు ఆసురీప్రజలు భిన్న భిన్న తామస యోనులలోకి పోయి అంతమందు, ఓ అర్జునా, ప్రత్యక్ష తమస్సుగా నైపోదురు. ఈ మూర్ఖులు కూడా ఎట్టి నరకములను సాధించిరి! దీనిని గురించి వర్ణించుటలో వాణి కూడా విహ్వలయగును, మనస్సు భయపడి వెనుకకు మరలును. ఇట్టి భయంకర మగు అధోగతిని కలిగించెడి ఆ దుష్ట ఆసురీసంపదను తమవద్ద ఏ కారణముచే ఏకత్రిత మొనర్చుకొని యుందురో బోధపడదు! కావున, ఓ అర్జునా, నీవెన్నడును యీ ఆసురీసంపద యనెడి దారిని పట్టకుము. ఎచ్చట ఆసురీ సంపదకు ప్రభువులు వుందురో, ఎచ్చట పైన చెప్పబడిన దంభాది షడ్దోషములు కాన్పించునో, అచ్చట తన పాదమునైన పెట్టకుండుట ఉచితము.

త్రివిధం నరకస్యేదం ద్వారం నాశనమాత్మనః ।
కామః క్రోధ స్తథా లోభ స్తస్మాదేతత్త్రయంత్యజేత్ ॥ ౨౧

“ఎప్పుడు కామము, క్రోధము, మరియు లోభము యనెడి త్రికూటము ప్రబలముగా నుండునో, అప్పుడు అమంగళ మనెడి పంటరే పండునని యెఱుంగవలెను. ఓ అర్జునా! దుఃఖములన్నియు కలసి యీ మార్గములను గూడేంటిరి నిర్మించినవి; వీటిలో ఏ మార్గమునపోయిన ఏ దుఃఖమును ప్రాప్తింపజేయుచు ఆ దుఃఖదర్శన మగునటుల యీ మార్గములు నిర్మింపబడినవి. లేదా పాపులను నరక భోగమున పడవైచుట కొరకే పాతకములను చేర్చి ఒక పెద్ద సభ స్థాపించబడినదనికూడా చెప్పవచ్చును. అంతఃకరణమునం దీమూడున్నూ సంచరించునంతవరకు రౌరవనరక ఖ్యాతి పురాణములలోనే ఎచ్చటనున్న దచ్చటనే పడియుండును. కాని, యీత్రిదోషములు సంచరించుటతోడనే అపాయములన్నియూ వచ్చి మానవునందు ప్రవేశించును; మరియు కష్టములుండక్క పెట్టున చౌకయై అతి సహజముగ లభించును. ప్రపంచమున ‘హాని’ యని లోకులచే చెప్పబడు నట్టిది వాస్తవమునకు హాని కాదు. వాస్తవముగ హానియొక్క రూపము లీమూడే. ఓ వీరుడవగు అర్జునా! నీతో యింకా అధికముగా ఏమి చెప్పుదు. నరకము లన్నింటను అధిక భయంకరమగు నరకమునకు ప్రవేశద్వారము యీ త్రిదోషములనెడి త్రిశూలమే. ఈ త్రిశూలము అనగా మూడు ముఖములుగల ప్రవేశద్వారము నందెవడు నిలబడునో, వాడే నరక నగరముయొక్క ప్రధానసభాగృహమున ప్రవేశించును. కావున ఓ అర్జునా, నేను నీకు మాటిమాటికి కామక్రోధ లోభము లను నట్టి దుష్టత్రికూటములను సర్వావస్థలయందును పూర్తిగా పరిత్యజించవలెననీ, మరియు వాటిని దూరముగ పారద్రోలవలెననీ చెప్పుచున్నాను.

ఏతైర్విముక్తః కౌంతేయ! తమోద్వారైస్త్రిభిర్నరః।
ఆచరత్యాత్మనః శ్రేయస్తతో యాతి పరాంగతిమ్ ॥ ౨౨॥

"జీవునకు కేవలము అతడీ దోషమండలి నంతను తననుండి పూర్తిగా దూరమొనర్చి నప్పుడే ధర్మాది చతుర్విధ పురుషార్థములను గురించిన మాట అను నోట పలుకనగును. ఈ త్రిదోషములు జీవునియందు జాగరితమై యున్నంతవరకు నిజమగు కళ్యాణమును కలుగజేయు మాటలను వేటినీ కర్ణములు విన లేవు. ఈ మాటలను శ్రీకృష్ణభగవాను లాసమయమున చెప్పిరి. ఆ పిమ్మట వా రిటుల చెప్ప నారంభించిరి "ఆత్మపట్ల ప్రేమయూ, ఆత్మ-నాశమగునదెడి భయమున్నూ మనస్సున గలవా డీమార్గమునం దెన్నడును పోరాదు, అతడు నిరంతరము జాగరూకుడై వుండవలెను. ఎవడైన తనపొట్టకు రాతినికట్టుకొని కేవలము తనభుజబలమువలననే సముద్రమునుయీదిదాటగోరినటుల, లేదా జీవించి యుండవలెనను తలంపుతో కాలకూటవిషమును త్రాగురీతిని 'కామ, క్రోధ లోభములనుతన వెంటనుంచుకొని తన కార్యసిద్ధి నొనర్చుకొనగోరువారుకూడా తిరివలె నేయగుదురు. కావున వీటిని నామరూపములుకూడా లేకుండానాశమొనర్చవలెను. ఈమూడుకడియములుగల శృంఖలము తెగిపోయినప్పుడే జీవుడు ఆత్మహిత మార్గమున సుఖపూర్వకముగ పోగలుగును. కఫపిత్త వాతములనెడి త్రిదోషములచేవిడువబడిన శరీరము, లేదా చాడీలుదొంగతనముమరియువ్యభిచారములనెడి త్రికూటములను అలిప్తముగానుండెడి నగరము లేదాఆధ్యాత్మిక,అధిభౌతిక, ఆధిదైవికములనెడి త్రితాపములచే విడుదలపొందిన అంతఃకరణమూ సుఖముగా వుండురీతిని, యీ త్రి - కామాదికములనుండి ముక్తుడైన జీవుడుకూడా యీ సంసారమున సుఖించును. మరియు అతడు మోక్షమార్గమునబడ్డ సాధు-మహాత్ముల సాంగత్యప్రాప్తిని పొందును. అటుపిమ్మట సత్సంగప్రభావము వలననూ మరియు శుద్ధశాస్త్రసహాయమువల్లనూ అతడు జనన-మరణములనెడి రాత్ర్యా మరియు నిర్జనమగు అరణ్యమునుండి బయటకు వచ్చును.

అంత నా సమయమున, గురుకృపచే నాతనికి నిరంతరము ఆత్మానందమేయనెడి రాజ్యముగల నగరము లభించును. అచ్చట నాతడు ప్రియజను లందరికీ 'పరాకాష్ఠ'యగు ఆత్మస్థితియనెడి తల్లిని కలిసికొనును. మరియు ఆమెను కలిసికొనుట తోడనే సంసారముయొక్క మ్రోగుచున్న నగారా ఆగిపోవును. ఈ రీతిని ఏ పురుషుడు కామ క్రోధలోభములను తననుండి పూర్తిగా దూర మొనర్చి స్వతంత్రుడై నిలచియుండునో, ఆతడే పైజెప్పిన లాభమునకు ప్రభువగును.

యశ్శాస్త్ర విధిముత్సృజ్య వర్తతే కామకారతః ।
న స సిద్ధి మవాప్నోతి న సుఖం న పరాంగతిమ్ ॥ ౨౩

"కాని, ఏ ఆత్మ-ఘాతకుడగు పురుషు డీ విషయములపట్ల శ్రద్ధలేనివాడై కామాది దోషములలో స్వయముగనే తన శిరస్సును వుంచునో, ఎవడు ఆ మహాభాగులగు వేదములను తిరస్కరించునో, ఎవడు విధి నిషేధములను గురించిన ధ్యాసయే లేకుండా వుండునో, ఎవనికి ఆత్మ-ప్రాప్తిపట్ల అనురాగము వుండదో, ఎవడు కేవలము యింద్రియముల లాలన-పాలనమునే చేయుచు వుండునో, ఎవడెల్లప్పుడును కామాదుల వలలో పడియుండునో, మరియు అందరిపట్లను సమాన దృష్టి గలిగియుండి అందరియొక్క హితాహితములను స్పష్టముగ చూపెడి దీపమువంటి వారి మాటలను తిరస్కరించునో, ఎవడు స్వేచ్ఛాచారిత్వమనే అడవియందు అంధుడై ప్రవేశించునో, అట్టివానికి ముక్తియనెడి నదియందలి జలము ఎన్నడును రుచి చూచుటకు కూడా లభించదు. శ్రమనంతయూ దూర మొనర్చెడి యీ ముక్తియనెడి నది ఆతనికి స్వప్నమున కూడ గోచరించదు. ఇట్టి మనుష్యుని నోటినుండి పారలౌకిక కల్యాణ మనెడి మాటయే వెలువడ రాదు. అంతేగాదు ఆతనికి లౌకిక భోగములు కూడ భోగించుటకై లభించవు. ఒకానొక బ్రాహ్మణుడు మత్స్యలోభమున పడి దానిని పట్టుకొన

తలెనను ఆశతో నీటియందు మునిగినప్పటికిని ఆతని చేతికి ఏమియూ చిక్కక పోగా, పైగా ఆతని ప్రాణములు పోవు పరిస్థితి సంభవించిన రీతిని, ఎవడు కేవలము విషయోపభోగములు పొందవలె నవెడి లోభముచే పర - లోక సాధన ప్రయత్న మొనర్చునో, అట్టివానికి ప్రయత్నములు చేయుచుండగనే ఆకస్మికముగ మృత్యువు వచ్చి ఎత్తుకొని పోయి, ఆతనిని మరొకవైపుకు తీసికొని పోవును. ఆతనికి పరలోకమున స్వర్గభోగములూ లభించుటలేదు,మరియు యీ లోకమున విషయ భోగములూ లభించవు. ఇట్టిస్థితిలో ఆతనికి మోక్షమెటుల లభించును ! కావుననే, విషయ-భోగ ప్రాప్తికై ప్రయత్నించు పురుషుడు ఐహిక - విషయముల వలననూ మరియు స్వర్గ - సుఖముల వలనను కూడ వంచింపబడును; ఆతడెన్నడును ఉద్ధరింపబడడు.

తస్మా చ్ఛాస్త్రం ప్రమాణం తే కార్యాకార్య వ్యవస్థితౌ ।
జ్ఞాత్వా శాస్త్ర విధానోక్తం కర్మ కర్తు మిహార్హసి ॥౨౪॥

" కావున ఓ అర్జునా ! ఎవరి మనస్సున స్వాయముగ తమపైననే దయ గలుగునో, మరియు ఎవరి అంతఃకరణమునందు మనము ఆత్మ - హితసాధన మొనర్చుకొనవలెనను భావము కలుగునో, అట్టివారు వేదవచనములను కూడ అనాదరించరాదు. తనభర్త యిచ్ఛానుసారము ఆచరించు ప్రతివ్రతాస్త్రీ తనంత తానే తనకు కల్యాణము కలుగునటుల చేసికొను రీతిని, లేదా శిష్యుడు తన గురు - వచనములను చక్కగా ధ్యానమందుంచుకొని ఆత్మ - స్వరూపమున స్థానమును పొందురీతిని, లేదా చీకటిగా వున్నచోట దాచియుంచిన తన ధనమును తిరిగి తీసికొనవలెనని తలంచువాడు వెలుగును కలుగజేయుటకై తత్పరత్వముతోడ దీపమును తీసికొని వచ్చి ఎదుట నుంచుకొను రీతిని, చతుర్విధ పురుషార్థములను పొందగోరువారు

శ్రుతిస్మృతులకు శిరసాగ్గి వందనమొనర్చి తీరవలెను. శాస్త్రములలో నిషిద్ధ
మని చెప్పబడిన దానిని, అది అతిపెద్దదగు రాజ్యముతో సమానమైనదై
నప్పటికిని తృణమువలె తుచ్ఛముగ తలంచి దూరముగ పారవేయవలెను.
మరియు శాస్త్రములు గ్రాహ్యమని చెప్పినట్టిది విషసమానమై నప్పటికిని
దానిని ఘాతుకముగ తలంచరాదు. ఓ వీరుడవగు అర్జునా, వేదములు
మరియు శాస్త్రములయం దీవిధమగు అచలనిష్ఠ యున్నప్పు డెన్నడైన అనిష్ట
ప్రాప్తికలుగగలదా? ఈ శ్రుతులను విడచి నేటివరకు యీ సంసారమునకు
తల్లిని పోలిన 'అకల్యాణమునుంచి విముక్తియు, కల్యాణసాధన మొనర్చి
దానిని వృద్ధిలోనికి తెచ్చునట్టిదియూ నగు' మాత లభించనేరదు. కావున,
బ్రహ్మ - స్వరూపము వద్దకు చేర్చెడి యీ శ్రుతిమాతను ఎన్నడును
ఎవడును విడనాడరాదు; మరియు ఓ అర్జునా! నీవు విశేషముగ వీటిని
సేవించుము. ఏలనన, ఓ అర్జునా! నీవీ సంసారమున ధర్మనిష్ఠాబలముచేతను,
మరియు సచ్ఛాస్త్ర సహాయము వలనను నీ జీవితమును సార్థకముగను, ధన్య
ముగను చేసికొనుటకొరకే జన్మించియున్నావు. మరియు నీకు 'ధర్మానుజుడు'
అను పేరుకూడా, 'ధర్మమునకు తమ్ముడ' నెడి అర్థము నిచ్చునట్టిది తనంత
తానే లభించియున్నది. కావున నీవు దీనికి విరుద్ధముగ ఆచరించరాదు.
కార్యాకార్య విచారణ మొనర్చునప్పుడు శాస్త్రాధారము వలననే నిర్ణయ
మొనర్చవలెను. శాస్త్రములలో చేయరానివిగా చెప్పబడిన వాటిని పూర్తిగా
విడచివేయవలెను. ఆపైన నిశ్చితమైన వాస్తవిక కర్తవ్యమును నీ సంపూర్ణ
మైన శక్తి మరియు శుద్ధహృదయముతో చక్కగా పాటించి దానిని సిద్ధింప
జేసికొనవలెను. జగత్తున కంతకును ఆధారమొసంగెడి ప్రామాణికతయనెడి
మొహరు నేడు నీ చేతియందే వున్నది. మరియు చతురుడవగు అర్జునా!
లోకసంగ్రహ మొనర్చెడి శక్తికూడ నీయందు నిస్సందేహముగ నున్నది."

ఈ రీతిని అసురీసంపదయొక్క లక్షణములు చెప్పి, వాటిచే సూచింప
బడెడి నిర్ణయమునుకూడా భగవానులు అర్జునునకు నిరూపణమొనర్చి చెప్పిరి.

ఇటుపిమ్మట పాండుసూనుడగు అర్జునుడు అంతఃకరణముయొక్క స్వభావ
మును గురించి భగవానుని ప్రశ్నించెదరు; అదికూడా మీరు చైతన్యకర్ణములచే
వినుడు. సంజయుడు వ్యాసమహర్షి కృపచే ధృతరాష్ట్రునకు వినిపించియుండెను.
అదే విధమున నేనుకూడా శ్రీ నివృత్తినాథుల కృపచే ఆ ప్రసంగమును మీకు
విన్నవింతును. మహాత్ములగు మీరు నాపై మీ కృపాకటాక్షమును వర్షింప
జేయుచో, మహారాజా! నేనుకూడా మీవలె గొప్పవాడ నగుదును. కావున
మీరు నాయెడ శ్రద్ధయుంచుడని మాత్రము మిమ్ము నేను ప్రార్థింతును.
కేవలము మీ యీ కృపాప్రసాదము నాకు కావలయును. అంతట జ్ఞానదేవుడ
నగు నేను నిజముగా ధన్యుడను, మరియు సమర్థుడను అయ్యెదను.

తెలుగు జ్ఞానేశ్వరి

పదునేడవ అధ్యాయము

తమ యోగ-సమాధి ద్వారా యీ నామ-రూపాత్మక జగత్తుయొక్క-బంధన తెగిపోయి దీని నుండి విముక్తిని లభింపజేయునట్టి గురురాజరూపియగు శ్రీ గణేశునకు నేను నమస్కరింతును. త్రిపురాసురులు శంభుని ముట్టడించి కోటలో బంధించి యుంచినప్పుడు రామ-నామస్మరణము వల్లనే శంభు వా బంధనమునుండి ముక్తుడయ్యెను. ఇదేవిధమున త్రిగుణ జాలమునందు చిక్కు-కొనియున్న ఆత్మకూడా యీ జీవదశయనెడి బంధనమున పడియున్నది. మరియు అది మీ స్మరణమువలన మాత్రమే ముక్తినిపొందగలదు. కావున శంకరునితో మిమ్ములపోల్చి చెప్పుచో మీ మహత్త్వమే గొప్పదని నిర్ణయ-మగును, కాని దానితోపాటు ముముక్షువుల నీమాయాసాగరమునుండిదాటించు టకై నావ వలె కావలసిన సౌలభ్యముకూడా మీయందేవున్నది. మిమ్మును గురించిన జ్ఞానమేమాత్రములేనివారికి మాత్రము మీరు వక్రతుండులవలె తోచెదరు. కాని జ్ఞానసంపన్నులైనవారికి మీరెల్లప్పుడు సరళముగనే కాన్పిం-తురు. మీ దివ్యదృష్టి చూచుట కతికోమలము మరియు సూక్ష్మముగ కాన్పిం-చును. కాని ఆ దృష్టినే తెరచి మరియు మూయుట మూలమున మీరు సహజముగనే ఉత్పత్తి-ప్రళయములను కలిగించుచున్నారు. మీ ప్రవృత్తి రూపియగు కర్ణములను కదలించినప్పుడు వెలువడెడి మదము మరియు రస-ముచేనిండియున్న సుగంధవాయువు వలన తూనీగలువచ్చి మీ గండస్థలముపై కూర్చునును. ఆ సమయమున నీలకమలములచే మీరు పూజింపబడిరా యన్న-టుల వుండును. కాని అటుపిమ్మట మీరు నివృత్తిరూపియగు రెండవ కర్ణ

మును వదల్చినప్పుడు, ఆ ప్రజ అంతమొందినటులున్నా, మీరు ప్రకటిత మగు సుందరమైన ఆత్మస్వరూపమునం దున్నటులను కాన్పింతురు. లావణ్యవతియైన మాయయొక్క లలిత నృత్యమువలన కలిగెడి నామరూపాత్మక జగద్రూపియగు మోహాభాస కూడా మీ తాండవ-కౌశలముయొక్క ప్రదర్శనమే. కేవల మింతియేకాదు, అత్యధిక ఆశ్చర్యకరమగు విషయమేమన, ఓగురురాజవగు గణేశా! మీతో సహోదరత్వము సంబంధము కలిగిన ప్రతి ఒక్కడూ వెంటనే సహోదరత్వమునకై పరకీయుడగును-ఆ సహోదర భావముతో వ్యవహరించుటనుండి వంచితుడై పోవును. మీరు బంధనముల నన్నింటిని నాశమొనర్చుట తోడనే, మనుష్యుని మనస్సునందు 'మీరు జగద్బంధుల' నెడి భావము జనించును మరియు భక్తుని ఆనందవృత్తి మీలో లీనము కాసాగును. అంతట ఓ మహారాజా! పరభావము పూర్తిగా నశించుటగాక ఆతనికి తన శరీరాభాసము కూడా లేకుండా పోవును. కాని, మిమ్ము తమకు భిన్నులుగ తలంచి, మిమ్ము తమ దృష్టికి ముందు వుంచుకొని, మిమ్ము పొందుటకై నానావిధములగు యోగాదిమార్గములందు పరుగు లిడు వారికి మీరు చాలా వెనుక నుందురు. ఒక ప్రదేశమున కూర్చొని మిమ్ము తమ మనస్సున ధ్యానించువారి గ్రామమునందు కూడా మీరు వుండరు. కాని, ఆత్మైక్య భావముతో ధ్యానమునుకూడ మరచిపోవునట్టి వారిపట్ల మీరు అవశ్యము పరమప్రేమ గలవారై యుందురు. మీరు స్వయం సిద్ధులని తెలియక, కేవలము తమ సర్వజ్ఞత్వమును గురించిన అభిమానము గలిగి యుండెడి వారి మాటలను మీ రెటునుంచి వినగలరు? ఏలనన, మిక్కుటమగు వక్తృత్వముగల వేదముల వైపే మీరు చెవి నిడరు. ఆరంభమునుంచియున్నా మరియు మీ జన్మరాశివలననూ మీపేరు 'మౌనము'గా ఏర్పడినది. అట్టిస్థితిలో మిమ్ము స్తుతించవలెనని ఏల సాహసించవలెను? దృష్టికి కాన్పించునట్టి అంతయూ మాయాజనితమేయైనప్పు డీక మీ భక్తి యొనర్చుటకు సాధనమేమిట మిగిలియుండును? కేవలుగా మిమ్ము భావించి వినోదవ చేయుచున్నాడి

భావము మనస్సున జనించును, కాని మీకూ - నాకూ భేదము కలదని
అంగీకరించుట 'ఆత్మద్రోహము' వంటిదేగదా! కావున మిమ్ము గురించి
ఏమియూ చెప్పకుండుటే ఉచితమగును. భేదభావ మంతయూ పూర్తిగా
త్యజించివేసినప్పుడు మాత్రమే మీ అద్వితీయ స్వరూప ప్రాప్తి లభించును.
ఓ ఆరాధ్యమూర్తి వగు గురురాజ మహారాజా! మీ యీ రహస్యము నా
కిప్పుడు చక్కగా బోధపడినది. కావుననే, ఏవిధమగు భేదభావము వుంచక
కుండా అన్నరసముతో పాటు లవణము కూడా స్వీకరించబడు రీతిని మీరు
కూడా నా నమస్కారమును స్వీకరింపుడు - ఇంతకు మించి నే నేమి
చెప్పను! ఖాళీగ్లాసును సముద్రమున బడవేసి, తిరిగి దానిని పైకి
తీసినప్పుడు అది నీటితో నిండియున్నదై యుండురీతిని, లేదా దీపము
యొక్క సంసర్గమువలన ప్రత్తివత్తికూడా దీ ప రూ ప ము ను పొందు
విధమున ఓ శ్రీనివృత్తిమహారాజా నేనుకూడా మీకు నమస్కరించి పరిపూర్ణుడ
నైతిని. కావున యికనుంచి గీతార్థమును స్పష్టీకరించుటలో ప్రవృత్తుడ నగు
దును. పదునారవ అధ్యాయాంతమున కడపటి శ్లోకమునందు భగవానులు
నిస్సందేహముగ యీ నిర్ణయ మొసర్చిరి. "ఓ అర్జునా! నీవు ఏది చేయదగిన
పని, ఏది చేయరానిపని - యని నిర్ణయమునర్చవలసిన ఆవశ్యకత కలిగి
నప్పుడు ఒక్క శాస్త్రములను మాత్రమే ప్రమాణముగ నంగీకరించుము,"
ఈ మాట వినగానే అర్జునుని మనస్సునందీ ఆలోచన పొడజూపెను-"శాస్త్ర
సహాయము లేకుండా కర్మనుగురించిన ప్రశ్నను నిర్ణయించనేరాదా? తక్ష
కుని పడగపైన పాదముంచి దాని మస్తకము నందలిమణి నెటుల పొందగును?
సింహపు ముక్కునందలి వెంట్రుకల నెటుల పెరుక నగును! ఇవిరెండూ
సంపాదించిన పిమ్మటగదా, ఆతక్షకుని మణిని సింహపువెండ్రుకలందుగ్రుచ్చి
దానిని మాలగా మెడయందుధరించుట! కాని, యీ అసంభవకార్యమునుమానవ
పుడు చేయజాలక పోవుచో ఆతడు తన కంఠమును నగ్నముగనే వుంచుకొను
వలెనా? ఇదేవిధమున, మతామతములనెడి గందరగోళమును వ్యాపింపజేసెడి

భిన్న భిన్న శాస్త్రముల నెవడు మూటగట్టగలడు? అట్టిస్థితిలో వాటి ఏకవాక్యత అనెడిఫలమెటుల పొందనగును? ఒకవేళ భిన్న భిన్న శాస్త్రములనొకచోటున జేర్చి ఏదైన నిర్ణయము చేయుటకు వలను పడునని అంగీకరించినప్పటికిని దాని నాచరించుటకు యథేష్టమగు సమయ మెవరికి వుండును? శాస్త్రము, అర్థము, దేశము మరియు కాలము – వీటన్నింటికి ఒకే కార్యమున ఉచిత యోగము కలుగగలుగునట్టి ఉపాయ మెటుల చేయనగును? ఇందువలననే యీ శాస్త్రోక్త ప్రకరణ సాధనము ప్రాయః కఠినమే. ఇక అజ్ఞానుకై యుండి దానితోపాటు మోక్షమును సంపాదించవలెననెడి కోరిక గలవారికి తెరచి యుంచబడిన మార్గమేదిగలదు? ఈ సంశయమే అర్జునునకు కలిగినది. దీనిని గురించియే యీ పదునేడవ అధ్యాయమున వివరింపబడినది. ఎవడు సమస్త విషయముల యెడను విరక్తుడో, ఎవడు సమస్త కళాపారంగతుడో ఎవడు స్వయముగ కృష్ణునకుగాను కూడ అర్జున రూపమున నున్న రెండవ కృష్ణుడో (ఆకర్షించువాడు), శౌర్యమునకు ఆశ్రయమో, చంద్ర వంశమునకు అలంకారమో, సుఖోపభోగము లెవనికి కేవలము ఆటవంటివో, ఎవడు బుద్ధికి వల్లభుడున్నూ మరియు ఆత్మవిద్యకు పుట్టినిల్లో, ఎవడు శ్రీ కృష్ణునివల్ల ఎల్లప్పుడు వుండెడి సౌభాగ్యము వంటివాడో, అట్టి అర్జును డీ రీతిని చెప్పసాగెను.

అర్జున ఉవాచ –

> యే శాస్త్ర విధి ముత్సృజ్య యజన్తే శ్రద్ధయాన్వితాః
> తేషాం నిష్ఠా తుకా కృష్ణ సత్త్వ మాహో రజస్తమః ॥౧॥

“ ఓ తమాలపత్రశ్యాముడవగు భగవానుడా! మీరు యింద్రియ గోచరులగు ప్రత్యక్ష బ్రహ్మలే యైనప్పటికిని మీరు చెప్పినట్టిది నాకు సంశ యాత్మకముగనే తోచుచున్నది. జీవునకు మోక్షసాధనము శాస్త్రములు తప్ప మరేదియు లేదని ఏల చెప్పిరి? శాస్త్రాభ్యాస మొనర్చుటకు ఉప యుక్తమగు స్థలమ్ము,కాలమ్ము,మరియు అధ్యాపకులు కావలసియున్నారు,కాని,

ఈ సౌకర్యములన్నియూ లభించక, మరియు శాస్త్రాధ్యయనమొనర్చుటకు కావలసిన తదితరపరికరములున్ను లేక, వీటన్నిటితోపాటు పూర్వకాలపు పుణ్యబలముకూడ లేనందు వలన బుద్ధిబలము కూడా లేనివానికి శాస్త్రాధ్యయనము వీలుకాదు. మరియు, ఈ రీతిని శాస్త్రాధ్యయన మొనర్పలేక, మరియు శాస్త్రసంపర్కమేమాత్రమును లేనందువలన శాస్త్రనిర్ణయమొనర్చుట యనెడి జంజాటమునే విడచిపెట్టి నప్పటికిని, శాస్త్రోక్త కర్మల ననుష్ఠించి వాస్తవమగు పారలౌకిక సౌఖ్యములను సంపాదించు వారివలె, తాముకూడా కావలెననెడి అతిస్పృహమను అభిలాషగలవారై, ఈ అభిలాష వలన, శాస్త్రోక్త కర్మానుష్ఠాన మొనర్చు పురుషుల ననుకరించెడి ప్రయత్నమును చేయువారు మరియు, ఓ ఉదారుడవగు భగవానుడా! మంచి వ్రాతగాడు వ్రాసిన అక్షరముల క్రింద ఒకానొక బాలుడు అతనువ్రాసిన అక్షరములను జాగ్రత్తగాచూచి వాటిపోలికననుసరించి స్వయముగ అవే అక్షరములను వ్రాయురీతిని (కాపీ వ్రాయుట), లేదా ఏదైన ఆధారమునుగాని లేక మార్గదర్శకునిగాని ముందిడుకొని అంధుడుగాని కుంటివాడుగాని అతని వెను వెనుకనే నడచురీతిని, సమస్తశాస్త్రములందును నిష్ణాతులైనవారి ఆచరణమును అనుకరింతురో, మరియు అతిశ్రద్ధా పూర్వకముగ వారిని అనుకరించుచూ వారు పోయెడు మార్గముననే పోవుచూ, మరియు అత్యంత భావుకత్వము మరియు శ్రద్ధాపూర్వకముగ శివాది దేవులను పూజించుట, భూదానము మొదలగు పెద్దపెద్ద దానములు, అగ్నిహోత్రాది యజ్ఞవిధులు మరియు ఇదే విధమగు అన్యాన్యకర్మల నాచరించుచూ, ఓ దేవా! ఈ విధముగ నుండెడి పురుషులకు సత్త్వరజస్తమములలో ఏ గతిప్రాప్తించునో నాకు చెప్పుము" అందుపై వైకుంఠపీఠమునకు ప్రభువున్ను దేహరూపియగు కమలము యొక్క సుగంధిత రేణువున్ను, తన ఛాయచే ఈ విశ్వమంతటిని జీవింప జేయు వాడున్ను, మరియు బలవంతుడు, అలౌకికుడు, భవ్యుడు నగు కాలునకున్ను అగమ్యము మరియు ఆనందమయుడును నగు మేఘమున కున్న

కూడా మహత్త్వము నిచ్చెడి సమర్థశాలియును, ఇట్టి సామర్థ్యము తనయం దంతటను నిండియున్న వాడునూ నగు ఆ భగవానుఁ డీరీతిని చెప్పసాగెను.

శ్రీ భగవానువాచ:—

త్రివిధా భవతి శ్రద్ధా దేహినాం సా స్వభావజా ।
సాత్త్వికీ రాజసీ చైవ తామసీ చేతి తాం శృణు ॥ ౨

భగవానుఁ డిటుల చెప్పిరి—"ఓ పార్థా! నీమనోప్రవృత్తిని నే నెరుఁగుదును. నీకు శాస్త్రాధ్యయనము నెడి బంధము అతికష్టదాయకముగ కాన్పించుచున్నది. అంతేగాదా ? కేవలము శ్రద్ధవలననే పరమపదమును హస్తగత మొనర్చు కొనవలెనని నీవు మనమున తలంచుచున్నావు. కాని ఓ వెర్రివాడా, యిది అంత సులభమైనది కాదు. ఓ అర్జునా ! కేవలము 'నాకుశ్రద్ధ యున్నది' అని చెప్పి దానిపైననే ఆధారపడి యుండదగదు. బ్రాహ్మణుఁ డెవరైన అంత్యజుని సంబంధ బాంధవ్యములు మరియు మైత్రిని ఏర్పరచుకొనుచో అతడుఁకూడా అంత్యజుఁడగుట లేదా ? కల్లుముంతలో గంగాజలమును నింపుక వచ్చినప్పటికిని, దాని నెన్నడును స్వీకరించరాదు. నేను చెప్పినసంగతి సరియైనదో, కాదో – నీవే స్వయముగా యోచించుకొనుము. వాస్తవమునకు చందనము చల్లగావుండు ననుమాట సత్యమే, కాని, యిట్టిస్థితిలో ఆ చందనమునకు అగ్ని సంయోగము కలిగినప్పుడు దానిని చేతఁ బుచ్చుకొన్నచో చెయ్యి కాలకుండావుండునా? ఓ అర్జునా ! వన్నెతక్కువ బంగారములో బహుకొద్దిగా మంచిబంగారమును కలిపి దానిని మంచి బంగారు మనుటవలన నష్టము రాదా ? సరిగా యిదేవిధమున, శ్రద్ధకూడా వాస్తవమునకు మంచిదే; కాని అట్టి శ్రద్ధగల ప్రాణులు స్వాభావికముగానే అనాది మాయచే జనించు త్రిగుణములచే నిర్మితమైనవారుగానే యగుదురు. ఈ త్రిగుణములలో రెండు గుణములు అణగియుండును. ఒకగుణము బలవత్తరముగా నుండును. అప్పుడు ప్రాణులయొక్క వృత్తులు ఆ గుణానురోధముచే మలుపదాలును. ఆవిధమగు వృత్తిని అనుసరించి మనస్సు వుండును. మనస్సు

ననుసరించియే కర్మాచరణము వుండును. మరియు అంతట మరణానంతరము ప్రాణులు తాము చేసిన ఆ కర్మలననుసరించియే నూతన శరీరమును ధరింతురు. బీజము నాటినప్పుడు దానినుండి వృక్ష మేర్పడును. ఆపిమ్మట ఆ వృక్షము నశించినప్పుడు ఆవృక్షము బీజమునం దిమిడి యుండును. ఈ క్రమము కోట్లకొలది కల్పములవరకు నడచుచుండును. అయినను జాతి ఎన్నడును నశించదు. అటుగా యిదేవిధమున అసంఖ్యాజన్మములు జరుగుచూ వుండును. అయినప్పటికిని ప్రాణుల నంటిపట్టియుండెడి త్రిగుణాత్మకము మాత్ర మెన్నడును వదలిపోదు. కావుననే ప్రాణులకు గలిగియుండెడి శ్రద్ధకూడా యీ త్రిగుణముల ననుసరించియే యుండు నన్న విషయమును నీవు జ్ఞప్తి యుంచుకొనుము. ఎన్నడైన ఏ విధముగనైన శుద్ధసత్త్వగుణము వృద్ధియగుచో ఆ శ్రద్ధవలన కొంతజ్ఞానము లభించును. కాని ఆ ఒక్క సత్త్వగుణమును వెంబడించి మరి రెండు గుణములుకూడా అచ్చట వుండియే యుండును. సత్త్వముయొక్క సహాయమువలన శ్రద్ధ మోక్షఫలమువైపు ప్రవృత్తి గలుగును; కాని యిట్టిసమయమున రజోగుణము మరియు తమోగుణము లేల మెదలకుండా కూర్చొని యుండును? అంతట సత్త్వము యొక్క బలమును త్రెంచివైచినప్పుడు రజోగుణము స్వతంత్రరూపమున వృద్ధిపొందజాగును. అప్పుడా శ్రద్ధయే కర్మలకు వెట్టిచాకిరిచేయు ఖరీదు పెట్టికొనినదానిగ నగును. ఆ పిమ్మట, తమోగుణము ప్రబలమైనప్పుడు ఆ శ్రద్ధయే తనంతతాను విషయోపభోగములలో చిక్కుపడిపోవును.

సత్త్వానురూపా సర్వస్య శ్రద్ధా భవతి భారత!
శ్రద్ధామయోఽయంపురుషో యో యచ్ఛ్రద్ధస్స ఏవ సః 3

ఓ సువిజ్ఞుడవగు అర్జునా! సారాంశమేమన, యీ జీవసంఘమునకు సత్త్వరజస్తమస్సులకు అలిప్తముగా నుండెడి నిర్దోషమగు శ్రద్ధ ఎన్నడును లభించనేరదు. శ్రద్ధ స్వాభావికముగ తత్త్వమే, కాని అది త్రిగుణ

ములచే ఆవరింపబడి యుండును. అందుచే దానికి రాజస, తామస, సాత్త్వికము లనెడి మూడు భేదములు వుండును. ఇదే మాదిరిగా, జీవిత తత్త్వము జలమే. కాని ఆ జలమే విషమునందు మారకము, మిర్చిలో తీక్ష్ణము, మరియు చెఱకునందు మధురముగ నుండును. ఇదేవిధముగ ఎవడు సదా దట్టమగు తమస్సుతో కూడియున్నవాడై మాటిమాటికి జన్మించుచూ మరణించుచూ నుండునో, అట్టివాని శ్రద్ధకూడా తమోరూపమే యగును. అంతట, కాటుకయందును పిరాయందును ఏ విధముగు భేదమును తేలేనిరీతిని యీ శ్రద్ధకూడా తామసియే యగును. మరియు దానియందు తమస్సుకుమినహా మరేదియూనుండదు సరిగా యిదేవిధమున రజోగుణముతో కూడియున్న జీవుః శ్రద్ధ రాజసము, మరియు సాత్త్వికజీవునిశ్రద్ధ ఎల్లప్పుడు పూర్తియైన సాత్త్వికముగనే వుండునని ఎరుంగవలెను. ఈ రీతిని యీ జగత్తంతయూ కేవలము శ్రద్ధతోనే నిండియున్నది. కాని యీ త్రిగుణములయొక్క సామర్థ్యముచే శ్రద్ధపైన త్రివిధముద్రలు పడుననెడి సంగతిని నీవు జాగ్రతగా గమనించుము. పుష్పమును చూచి దానిసహాయముచే వృక్షము గుర్తింపబడురీతిని, లేదా, మాటలవలన మనస్సునందలి ఆలోచన బోధపడురీతిని, లేదా యీజన్మయందలి భోగమునుచూచి పూర్వ జన్మలందలి కర్మలు తెలపికొనబడురీతిని ఏచిహ్నములవల్ల శ్రద్ధయొక్క త్రివిధ రూపములను గుర్తించనగునో, ఆచిహ్నములను నీకిప్పుడు చెప్పెదను వినుము.

యజంతే సాత్త్వికా దేవాన్, యక్షరక్షాంసి రాజసాః ।
ప్రేతాన్ భూతగణాంశ్చాన్యే యజంతే తామసా జనాః ॥ ౪

సాత్త్వికశ్రద్ధతో కూడియున్న శరీరనిర్మాణము గలవారు సాధారణముగ స్వర్గసుఖములయెడ అనురాగము గలిగియుందురు. అతడు అన్నివిద్యలను నేర్చుకొనును. యజ్ఞాదివిధానముల నొనర్చును. మరియు కేవల మింతియే కాదు. దేవలోకమునం దాతని ప్రవేశముకూడ జరుగును. మరియు ఓఅర్జునా!

రాజసశ్రద్ధతో కూడిన శరీరము గలవారు రాక్షసులను పిశాచములను భజింతురు. ఇక తామసికశ్రద్ధతో కూడియున్నవారు ఏ లక్షణములను కలిగియుందురో చెప్పెదను వినుము. ఏ జీవులు కేవలము పాపకారులై యుందురో, ఎవరు అతి కఠోరులుగను నిష్ఠురులుగను వుందురో, ఎవరు హత్యల నొనర్చి అంధకారమయమున ఏవగింపుగానుండెడి స్మశానమునందు భూత - ప్రేత మండలులను పూజింతురో, అట్టివారు తమోగుణముయొక్క అవయవములంటివారుగను తెలిసి తమచే సృజింపబడినవారని తెలిసికొనుము. ఇట్టివారు తామసిక శ్రద్ధకు జన్మస్థానముగలవారు. ఈ రీతిని యీ త్రివిధ చిహ్నములతో కూడియుండిన యీ త్రివిధములగు శ్రద్ధలూ ప్రపంచమున కాన్పించును. ఇదంతయూ చెప్పుటలో నాకుగల అభిప్రాయము- ఓ సువిజ్ఞవరు అర్జునా! నీవుకూడా నీమనస్సున సాత్త్వీక శ్రద్ధనే కాపాడుకొని యుంచుకొని మిగిలిన రెండు ఘాతుక శ్రద్ధలను నీలోనుండి పారద్రోలుమని చెప్పుటయేయైయున్నది. ఓ అర్జునా! యీ సాత్వీకశ్రద్ధచే సంరక్షింపబడెడి వానికి కైవల్య ఫలముకూడా ఏమాత్రముకాన్పించదు. అట్టిస్థితిలో ఆతడు శాస్త్రసూత్రములు చదువలేదనిగాని, శాస్త్రపారంగతుడు కాలేదనిగాని, మనోభ్రాంతప్రాప్తి కలుగలేదనిగాని, భయపడవలసిన పని యేమి గలదు? శ్రుతి - స్మృతుల అర్థములయొక్క మూర్తిత్వమును దాల్చిన అవతారములై ప్రపంచమునకు సదాచరణమనెడి ఉదాహరణమును చూపెడి గొప్పవారల ఆచరణ విధానమును చూచి, ఆ ప్రకారము అనుకరించువారు కూడా సాత్త్వీకశ్రద్ధ గలవారుగనే యుందురు, అందుచే శాస్త్రాదుల అధ్యయనము వలన ప్రాప్తించు ఫలము వారికి అనాయాసముగనే లభించును. ఒకడు అత్యధిక ప్రయత్నమువలన దీపమును వెలిగించును, అప్పుడు మరొకడు సులభముగనే ఆ దీపసహాయమువలన తన దీపమునుకూడా వెలిగించుకొనును. అంతమాత్రమున ఆ రెండవ దీపమును వెలిగించుకొను వానికి ప్రకాశము లభించుటలేదా! లేక తక్కువలభించునా? ఒక మనుష్యుడత్యధిక

ధనమును వెచ్చించి అతిపెద్దదీ దృఢమైనదీ యగు భవనము తయారు చేయును. అయినప్పటికిని, ఆ యింటియందు నివసించు తదితరులు ఆయింటి యందలి సౌఖ్యమును అనుభవించుట లేదా? చెరువు తనను త్రవ్వీన వానిదప్పిక మాత్రమే తీర్చి తదితరుల దప్పికను తీర్చకుండా వుండునా? పోనీ, వంట చేసిన వారికే లభించి ఆ యింటియందుగల తదితరులకు భోజనము లభించక యుండునా? ఓ అర్జునా! యీ విషయము నింకను వివరించ దలచలేను. కేవలము గౌతమఋషి ఒక్కడే అత్యధిక ప్రయత్నము నొనర్చి గంగా (గోదావరి) నదిని యీ భూమికి తెచ్చెను. అయినప్పటికి, ఆనది కేవలమొక్క గౌతమ ఋషికి మాత్రము పవిత్ర గంగవలె సిద్ధించి తదితరు లందరకూ సాధారణమైన వాగువలె సిద్ధించిన ఉదాహరణ మెచ్చటనైన గలదా? కావున తన బుద్ధ్యనుసారము శాస్త్రమార్గము నెరింగిన మానవుని శ్రద్ధా పూర్వకముగ అనుకరించువాడు మూర్ఖుడైనప్పటికిని కూడా తరించును.

అశాస్త్ర విహితం ఘోరం తప్యంతే యే తపోజనాః ।
దంభాహంకార సంయుక్తాః కామరాగ బలాన్వితాః ॥5॥

"ఎవరు శాస్త్రముల నామము నుచ్చరించుటకై తమ గొంతును శుభ్ర మొనర్చుకొనవలె ననెడి ఆలోచనను కూడా చేయరో, కేవల మింతియే కాదు, ఎవరికి శాస్త్ర సంపర్కముకూడా సహింపరానిదో, ఎవరు గొప్పవారి ఆచార - వ్యవహారములను చూచి కోతులవలె వారి అనుకరణము నొనర్చి చప్పట్లు కొట్టుచూ పరిహాసము నొనర్చుచూ, తమ గొప్పతనమును గురించిన అభిమానము మరియు సంపద యనెడి మదముతో కూడియున్నవారై ధర్మ - భ్రష్టకార్యముల నాచరించుచుందురో, ఎవరు తమయొక్క యితరులయొక్క అంగములందు రంపముచే గాయ మొనర్చి రక్తమాంసములతో యజ్ఞపాత్రను పూర్తిగా నింపియుందురో, మరియు వాటిని యజ్ఞకుండమున పోసి, కొందరు విశిష్టమగు దేవతలనోట నుంతురో.

ఎవరు తమ కోర్కెలను తీర్చుకొనుటకై బాలకులను బలి యిత్తురో, ఎవరు క్షుద్రదేవతల వరములు సంపాదించుటకై పట్టుదలతో వారము - వారము దినముల ఉపవాసము నొనర్తురో, ఓ సువిజ్ఞుడవగు అర్జునా! అట్టివారు కర్మయోగమను క్షేత్రమునందు ఆత్మద్రోహము మరియు పరపీడయనెడి విత్తులు నాటుదురు. అటులైన ఆ బీజములే మొలకలెత్తి తమజాతికి చెందిన పంటనుతయారుచేయును. అంతట నట్టి మనుష్యునకు బుద్ధిగతి చేతులారాక నావనూ ఆశ్రయించక నమ్రమున పరుల మనుష్యుల మైత్రిపలె నుండును. లేదా వైద్యులకు కూడా విరోధించి ఔషధములకు కూడా కాలదన్నెడి రోగి తనకు తానే ఎక్కువ బాధకలిగించుకొనుచుండును. లేదా ఆశ్రయమిచ్చెడి మానవునితో కలహించి స్వయముగా తనకన్నులను తానే పొడుచుకొను అంధునివలె తన యింటియందు సంభవించెడి మర్యాదయే, శాస్త్రములను తిరస్కరించి మోహముచే భయంకరకార్యములను చేయునటులు తిరుగువారికికూడా సంభవించును. ఇట్టి వారు విషయవాసనలు తమ్ము ఏపనిచేయుమని చెప్పిన ఆపనినే చేతురు. క్రోధము ఎవరిని కొట్టుమని చెప్పిన వారినే కొట్టెదరు. ఇంతేగాదు, అందరి హృదయములందును, వసించెడి 'నన్ను' కూడావారు దుఃఖములనెడి రాళ్ళక్రింద అణచియుంతురు.

కర్శయంత శ్శరీరస్థం భూతగ్రామ మచేతసః ।
మాంచైవాంత శ్శరీరస్థం తాన్విద్ధ్యాసుర నిశ్చయాన్॥ ౬

ఇట్టివారు తమయొక్క మరియు యితరులయొక్క శరీరములకునూ కలిగించు దుఃఖములన్నింటి బాధయూ ఆత్మనగు నాకే కలుగును. వాస్తవముగ చూచినచో, వాక్కుతోకూడా యిట్టి పాపులసంపర్కము కానివ్వరాదు. ఇటుల చెప్పుటలోగల అభిప్రాయము "ఇట్టి పాపులకు అందరును దూరముగా వుండవలె" నని నొక్కిచెప్పుటయే. అందువలన వారిని ఉల్లేఖించకుండుటకు వీలులేదు. చూడు, మృతశరీరమును చేతులతో ఎత్తి యింటి

బయటకు తీసికొని వెళ్ళవలసి వచ్చుచున్నది. అంత్యజానకు మార్గమును చెప్పు టకై ఆతనితో ఒకటి – రెండు మాటలు పలుకవలసి వచ్చుచున్నది మరియు కేవల మంతియే కాదు. మలమును చేతులతో శుభ్రమొనర్చుకొనవలసి యున్నది. కాని యీ పనుల నన్నింటిని చేసి మనము పరిశుద్ధ మగుదుమని ఆశింతుము; ఇందువలననే, యీపైన చెప్పుకొనినపనులలో అనుంగళిమును తలంచని విధమున ఆసురీవృత్తిని దూరమొనర్చు తలంపుతోనే యిచ్చట దానినిగురించి వర్ణింపవలసివచ్చినది. కావున ఓ అర్జునా, నీకెప్పుడైన యిట్టి అసురుల దర్శనమగుచో నీవు నన్ను స్మరించుము. ఏలనన, యీ పాపము మరెప్రాయశ్చిత్తము వల్లనూ తొలగిపోదు. ఇదేవిధమున, నేనిక వర్ణింపనున్న సాత్త్వికశ్రద్ధనుసర్వవిధములా సంగ్రహించి సంరక్షించవలెను. ఇందుకొరకై ఎవరివలన సత్త్వగుణమునకు బలము చేకూరునో అట్టివారి సాంగత్యమే చేయవలెను. మరియు సత్త్వగుణమును వృద్ధి చేయునట్టి ఆహారమునే స్వీకరించ వలెను. సాధారణముగ స్వభావము వృద్ధిపొందుటకు కావలసిన బలమును యిచ్చునట్టి సాధనము అన్నముతప్ప మరేదియూ లేదు. ఓ వీరుడవగు అర్జునా! స్పృహలో నున్నవాడు మద్యమును త్రాగినప్పుడు వెంటనే స్పృహ తప్పి పోవుచున్నాడు. దీనిని మనము ప్రత్యక్షముగ చూచుచున్నాము. ఎల్లప్పుడు అన్నరసమును గైకొనువానికి సహజముగనే వాతము మరియు కఫాది వికారములు కలుగును. జ్వరమువచ్చిన మనుష్యుడు పాలు మొదలగునవి త్రాగుచో ఎన్నడైన జ్వరము తగ్గునా? అమృతమును త్రాగిన మానవుడు మృత్యుముఖము నుండి తప్పించుకొను రీతిని లేదా విషము అవయవము లన్నింటియందును ప్రవేశించి వాటిని విషవంత మొనర్చురీతిని, మన మేవిధమగు ఆహారమును గైకొందుమో, ఆదేవిధమగు దేహగతధాతురస మేర్పడును. మరియు ఆధాతు రసమును అనుసరించియే మానవుని మనోభావములపోషణ జరుగును. పాత్రను వెచ్చజేసినప్పుడు ఆ పాత్రలోగల నీరు కూడా వేడిగానగు రీతిగానే చిత్తవృత్తులపైన ధాతురససంస్కారము కలుగును. కావుననే సాత్త్విక ఆహారము

నైనప్పుడు సత్త్వగుణము వృద్ధిపొందును. తదితర విధములగు ఆహారము భుజించినప్పుడు చిత్తవృత్తి రాజసము గలదిగా గాని, లేక తామసికమై నట్టిదిగా గాని యగును. కావున నీకిక సాత్త్విక ఆహార మెట్టిదో, రాజసిక తామసిక ఆహార లక్షణము లేవో చెప్పెదను, జాగ్రత్తగా వినుము.

ఆహారస్త్వపి సర్వస్య త్రివిధో భవతి ప్రియః ।
యజ్ఞస్తపస్తథా దానం తేషాం భేదమిమం శృణు ॥ 7 ॥

[illegible] ఒక్కటియైనా ఎక్కువైనప్పటికిని ఓ వీరుడవగు అర్జునా! అవి మూడు విధములైనవిగా ఎట్లు అగునో చెప్పెదను వినుము. భుజించెడి వాని రుచి ననుసరించి అన్నము తయారగును. మరియు భుజించువాడు గుణములకు దాసుడై యుండును. కర్తయూ భోక్తయూ నగు జీవుడు ఈ త్రిగుణములవల్లను స్వాభావికముగానే త్రివిధములుగా నుండును. అందువల్లనే ఆతను త్రివిధములగు ఆచరణము నొనర్చును. అందుచే ఆహారము కూడా త్రివిధములు గలదిగా నగును. సరిగా నిదేవిధమున యజ్ఞము, తపస్సు, మరియు దానములు కూడా మూడు విధములుగా నుండును. ఇక నీకు అన్నిటికంటె ముందు ఆహారలక్షణములను చెప్పెదను వినుము. ఈ లక్షణములు అతి సుగమమొనర్చి చెప్పబడును.

ఆయుస్సత్త్వబలారోగ్యసుఖప్రీతివివర్ధనాః ।
రస్యాః స్నిగ్ధాః స్థిరా హృద్యా ఆహారాః సాత్త్వికప్రియాః ॥ 8 ॥

“దైవయోగముచే భుజించువాని ప్రవృత్తి సత్త్వగుణమువైపు వున్న దైనచో, ఆతనికి మధుర పదార్థములకు సంబంధించిన రుచి వృద్ధియగును. ఏఖాద్య పదార్థములు మూలతః సురసవంతము, మధురము, రసపూర్ణము, మరియు పక్వమైనవిగానుండునో, ఏవి ఆకారమున వంకర టింకరగాకా,

వికారరూపముతోనూ వుండవో, చేతితో తాకినప్పుడు అతి కోమలముగ నుండునట్టిదియూ, మరియు నాలుకకు ఉత్తమము, మరియు రుచివంతముగ నుండునట్టిదియు, రసముతోనిండి యున్నట్టియూ మరియు తాకుటకు మృదువుగ నున్నదియూ, వేనియందలిద్రవభాగముతనస్థానమునందే అగ్నితాపముచే ఎండిపోయినదో, ఏపదార్థము ఆకారము మరియూ పరిమాణములో చూచుటకు అల్పమైనదిగా నున్నప్పటికిని అంతమున హితకరమైనదో, ఏది గురుముఖమునుండి వెలువడిన శబ్దములవలె అల్పమైనప్పటికిని అపారమగు తృప్తిని కలిగించునో, మరియు, తినునప్పుడు నోటికి వున్నంత మధురముగ లోపలకు పోయినపిమ్మట పొట్టకుకూడ అంతటి సుఖకరముగనే వుండునో, అట్టి ఖాద్యపదార్థములపట్ల సాత్వికమనుష్యులకు ఎక్కువప్రీతి వుండును. ఈ లక్షణములతో కూడియున్న అన్నమును సాత్వికముగా నెరుంగవలెను. ఇట్టి అన్నము నిరంతరము ఆయుస్సంరక్షణము నొనర్చును. ఈ విధమగు సాత్వికరసముతో కూడియున్న మేఘములు శరీరమున వర్షించినప్పుడు ఆయుష్యమనెడి దినదినాభివృద్ధిగాంచును. ఓ సువిజ్ఞాడవగు అర్జునా, యీ విధమగు ఆహారము సత్వమును పోషించును. శరీర మానసిక బలములకీ ఆహారమే ఆధారమగును. ఈవిధమగు ఆహారమును గైకొన్నప్పుడు శరీరమున వ్యాధికి నెలవెక్కడవుండును? ఈవిధమగు సాత్వికాహారము మానవునకు లభించినప్పుడు శరీరారోగ్య భాగ్యోదయ మైనటుల తలంచవలెను. ఈవిధమగు ఆహారమువలన మనుష్యుడు తానూ సుఖమనుభవించును. ఇతరులనుకూడా సుఖవంతులనొనర్చును. ఈ విధమగు సాత్వికాహారము మానవశరీరమున ప్రవేశించినప్పుడు ఆఆహారము శరీరమునకున్నూ లోపలగల యింద్రియములకున్నూ కూడా ఎక్కువ ఉపకారము నొనర్చును; ఇక రజోగుణముగల మానవుల కెటువంటి ఆహారము ప్రీతికరముగా నుండునో చెప్పెదను వినుము.

కట్వమ్ల లవణాత్యుష్ణ తీక్ష్ణరూక్ష విదాహినః।
ఆహారా రాజసస్యేష్టా దుఃఖశోకామయప్రదాః ॥౯॥

"ఏది కాలకూట విషముకంటె ఎక్కువ చేదైన పదార్థమో, ఏది సున్నముకంటెకూడ ఎక్కువ విదాహకమో మరియు ఏది మిక్కుటమైన పులుపుగా గలదియో, పేడా (తీపితిను బండారము) ను తయారుచేయుటకు గాను పిండిలో నీరుపోయు రీతిని, అన్నరసముకలుపుటవలన ఏ పదార్థము ఉప్పుగల్లువలె తయారైనదై దానితోపాటు ఇంకనూ అనేక క్షారరసములు అంత అత్యధిక పరిమాణములో కలుపబడియున్నవో, అట్టి మిక్కుటమగు ఉప్పగా గల పదార్థములు రజోగుణముగల పురుషులకు ప్రీతికరముగా వుండును. ఇట్టివారు అతివేడిగా నుండు భోజనము రుచివంతముగా నుండునని చెప్పుచూ వుందురు. మరియు నిప్పువలె కాలిపోవుచూవున్న అతివేడిగా నుండెడి అన్నమును వారు తిందురు. రజోగుణముగల పురుషులు అతిప్రీతితో తినెడి అత్యుష్ణముగా నుండు అన్నముపై నుండి బయల్వెడలు ఆవిరికొరకు దీపపు వత్తి నుంచుచో, ఆ వత్తికూడా మండిపోవునంత ఉష్ణముగా వుండును. శుష్కమైన ఆహారము పైకి చూచుటకు ఏవిధమైన గాయమును బయట కలిగించవు. కాని లోపలకు పోయి ఆ ఆహారము ఎంతగానో గుచ్చుకొనును. ఈ విధమైన అన్నము బూడిదవలె లోపలను బయటను ఆరిపోయి వుండును. ఇట్టివానికి నోట పెట్టుకొనగానే దంతములు కటకటలాడు నటుల వున్నట్టి అన్నమును తినుట పరమసంతోషముగా వుండును. అసలే ఘాటుగావున్న పదార్థము, అందుపై దానిలో ఆవాలు కూడా కలపినవి. ఇట్టి పదార్థమును తినుటచే నోటినుండి మరియు ముక్కునుండి నీరు కారసాగును. ఇంతేగాదు, దాని ఘాటువలన నిప్పునుకూడా ప్రక్కకు నెట్టివేయ గలిగిన తీక్ష్ణమైన పదార్థములు మరియు ఊరగాయ మొదలగునవి యిట్టి పురుషులకు ప్రాణములకంటె అధికప్రియమైనవిగా తోచును. ఈ రీతిని జిహ్వాచాపల్యము గలవాడు అన్నరూపమున తన పొట్టను మండు

చున్న నిప్పులతోనే నింపుచూ వుండును. ఈవిధమగు పదార్థములను తినుటవలన, శరీరమున కలిగెడి మంటలవలన, ఆతనికి నేలపైనగాని, శయ్యపైనగాని ఎచ్చటనూ శాంతిలభించదు. అంతేగాక మంచినీళ్ళ చెంబు ఎన్నడును ఆతనినోటిని విడిచియుండదు. ఈపదార్థములన్నియు యీరీతిగా మన్నవగుట వలన ఆహారముగకావు, అటుల కాకపోగా, శరీరమునందుండెడి రోగమనెడి కాలసర్పమును మేల్కొలిపి దానిని ఉత్తేజిత మొనర్చుటకు సాధనములు గానే యగును. ఇట్టి అన్నములభించుటతోటనే వ్యాధులు ఒక దానితో మరొకటి పోటీలుపడి ఒక్కసారిగా పైకి వచ్చును. ఈ విధముగా యీ రాజసాహారము కేవలము దుఃఖమనెడి ఫలమునే జనింపజేయును. ఓ అర్జునా! యీ విధముగా నీకు రాజసికాహార లక్షణములు. మరియు వాటి పరిణామములనూ స్పష్టీకరించి చెప్పితిని. ఇక తామసపురుషుల కేవిధమగు ఆహారము ప్రీతికరము గా నుండునో చెప్పెదను వినుము. బహుశః నీ వది విని అసహ్యించుకొనవచ్చును.

యాతయామం గతరసం పూతి పర్యుషితం చ యత్ ।
ఉచ్ఛిష్టమపి చామేధ్యం భోజనం తామసప్రియమ్ ॥ ౧౦

"చల్దిది, పాచి (కుళ్ళిపోయినది) మరియు ఎంగిలిదియగు అన్నమును తినునప్పుడు తమోగుణస్థుడగు ఆత్మఘాతుక మొనర్చుకొను పురుషుని మనస్సునందే మాత్రము రోత కలుగదు. గేడలు ఎంగిలిది మరియు చల్దియన్నము మొదలగువానిని అతిప్రేమతో తినురీతిని తామస పురుషుడుకూడామధ్యాహ్నమప్పుడు వండినఅన్నము లేదా ఒకరోజుక్రితము వండిన అన్నమూ మరియు మిగిలిపోయిన చల్దిఅన్నమునూ ఆత్మానందముతో తినును. లేదా ఉడికిఉడకని అన్నము, లేదా కాలి బూడిదగాయైనది, లేదా రసము సరిగా పరిపాకము నొందనట్టిదియూ నగు అన్నము నాతడు తినును. చక్కగా పక్వమునుపొంది రసస్వాదము చక్కగామన్న అన్నము మాత్రమే భుజించు

టకు అర్హమైనది; కాని తామస పురుషులకు ఇట్టి అన్నము ఎన్నడును నచ్చదు. ఒకవేళ దైవయోగమువలన వారికట్టి రుచివంతమూ మరియు తాజాగా నున్నట్టి అన్నము లభించినప్పటికిని వారు దానిని తినక పెద్దపులివలె దాని నుండి దుర్గంధము వచ్చునంత వరకును అది చక్కగా కుళ్ళిపోవునంత వరకు ఒకప్రక్కగా నొత్తిగించి వుంచుచుందురు. ఏలనన చాలా రోజులవరకు నిలువయుండుట వలన కుళ్ళిపోయి రుచిలేకుండాపోయి ఎండి రసములేకుం డాపోయిన అన్నమునందే, లేదా క్రిమిపురుగులు బిలబిల వచ్చుచూవున్నట్టి పదార్థమునందు ఆతడు చిన్నపిల్లలవలె ఒకదానిలో నొకటికలిపి బురదవలె జేసుకొని అప్పుడా యన్నము నాతడు తినును. మరియు అట్టిభోజనమును ఎంతో ఆనందముతోను తృప్తితోనూ ప్రీతితోడుతను ఆరగించును. కాని యీ విధమగు అన్నమువలనకూడా ఆహావులకు తృప్తికలుగదు. ఇటు పిమ్మట ఆతడొనర్చు విచిత్రమును కూడా వినుము. శాస్త్రములలో నిషేధింపబడి, దుష్టమైన వస్తువులను తినవలెననెడి, పానమొనర్చవలెననెడి భయంకరమగు వాసనను ఆ తామసపురుషుడు పెంపొందించుకొనును. తామ సాహారము నొనర్చువానికి ఈ విధమగు ప్రవృత్తియే యుండును మరియు ఓ అర్జునా, యీ విధమగు ఆహారముయొక్క ఫలమును పొందుటకు ఆతనికి మరుక్షణమువరకు వేచియుండవలసిన ఆవశ్యకతయుండదు — దాని ఫలమాత నికి అప్పుడే లభించును, ఏలనన, ఆతనినోరు ఎప్పుడట్టి అపవిత్రపేయమును, లేదా ఖాద్యపదార్థమును స్పర్శించునో అప్పుడే ఆతడు పాపవంతుడగును. ఇటుపిమ్మట, ఆతడు తినుటలో ఒక విధానమువుండదు. ఏదోరీతి పొట్టనింపు కొనుటయే ఆతనికి కావలసినది. ఇట్టిసమయము ఆతడుపొందెడి యాతనా నుభవము శిరశ్ఛేద మొనర్చునప్పుడు గాని, అగ్నిప్రవేశన మొనర్చునప్పుడుగాని ఏవిధమగు బాధగా వుండునో ఆతడుకూడ అట్టిబాధను పొందును. కాని ఆతడీ వేదనలనన్నింటిని ఓర్చుకొనుచుండును. కావున తామసాన్నముయొక్క పరిణామము తామసవృత్తికి భిన్నముగానుండునని చెప్పవలను పడదు.” అటు

పిమ్మట శ్రీకృష్ణభగవానులు మరల నిట్లు చెప్పిరి- "ఆహారమువలెనే యజ్ఞములుకూడా త్రివిధములు. ఇక వాటినిగురించి కూడా చెప్పెదను. ఓ లోకవిఖ్యాతిగల అర్జునా! యీత్రివిధ యజ్ఞములందును మొదటిదియగు సాత్త్వికయజ్ఞముయొక్క లక్షణములను చెప్పెదను వినుము.

> అఫలాకాంక్షిభి ర్యజ్ఞో విధిదృష్టో య ఇజ్యతే।
> యష్టవ్య మేవేతి మన స్సమాధాయ స సాత్త్వికః ॥౧౧

పతివ్రతా స్త్రీయొక్క మనోధర్మము తన ప్రియభర్తను తప్ప మరే యితర పురుషుని గురించియైన్ని ఆమె అంతఃకరణమున ఏ విధమగు వాసనయూ జనించని విధమున వుండురీతిని, లేదా సముద్రమున కలసిపోయిన తరువాత మరల నది ముందువై పునకు ప్రవహించని రీతిని, లేదా ఆత్మదర్శనమైనపిమ్మట వేదము లికముందు ఏమియూ చెప్పని రీతిని, ఏ పురుషుడు తన మనోవృత్తిని ఆత్మహితమునందు లగ్న మొనర్చియుండునో మరియు కర్మఫలములను గురించి తన మనస్సున కొంచెమైన అహంభావము లేకుండా వుండునో, మరియు ఎవడు శారీరకముగను మానసికముగను యజ్ఞకర్మల నొనర్చుటలో 'చెట్టుమొదటకు వచ్చిన నీరు తిరిగి వెనుకకు మరలక కేవల మా వృక్షభాగములందే నిండియుండు రీతిని' దృఢభావము గల్గి తల్లీనుడై యుండునో, మరియు ఏ పురుషుడు ఏవిధమగు వాసనను తన మనస్సునందుండనివ్వక ఫలేచ్ఛను విడచి, ఒక్క స్వధర్మ - సాధనము తప్ప తదితర వస్తువులు మరియూ విషయము లన్నింటిపట్లను విరక్తుడై యుండి ఎవడు యజ్ఞము నొనర్చునో, అట్టి యజ్ఞమే వాస్తవమునకు సర్వవిధముల ఉత్తమము. మరియు యథాసాంగముగలదీ యగును. కాని, అద్దముద్వారా కనులు స్వయముగా తమ రూపమునే చూచురీతిని, లేదా దీపపువెలుగునందు మనము మన అరచేతియం దుంచుకొనిన రత్నమును చూచురీతిని, లేదా సూర్యోదయమైన పిమ్మట మనకు మనము ఉద్దేశించిన మార్గము కనిపించ

సాధురీతిని, ఏకనిష్ఠతో కూడియున్న భావముతో వేదములు మరియు శాస్త్రములను చూచి యజ్ఞ మొనర్చుటకై కుండము, మండపము మరియు వేదికలు మొదలగువన్నియూ ఏర్పరచి, యజ్ఞకర్మకు కావలసిన సాధన సామగ్రిని అన్నింటిని స్వయముగా వేద - వక్త యగు బ్రహ్మదేవుడే వచ్చి ఏర్పరచెనా- యన్నటుల సమకూర్చి, మరియు వేదికమునందలి భిన్న భిన్న యవయవములందు ఆయా అవయవములకు అనురూపముగు అలంకారాదులు ధరించుకొనిన పదార్థములన్నియు ఉపయుక్త విధముగా యథాస్థానమున అమర్చబడినప్పుడు చేయబడు యజ్ఞవిధానము యొక్క మహిమను నే నెంతయని వర్ణింపను! ఆ సమయమున ఆ యజ్ఞమును చూచినప్పుడు యజమాని 'రూపమున స్వయముగ యజ్ఞవిద్యయే సర్వవిధముల అలంకరించుకొని అవతరించినదా' యన్నటుల వుండును. ఈ రీతిని ఏ యజ్ఞము సమస్త అంగములతోను పరిపూర్ణమై యున్నదో, మరియు ఏది ప్రతిష్ఠాభిమానత్వము అనెడి నామమాత్రమునకైన అంకురించ నట్టిదో, మరియు ఏ యజ్ఞము 'తులసి మొక్కకు నీళ్ళుపోసి దానినుండి కాయలు, పుష్పములు లేదా నీడ మొదలగు వాటిని వేటినీ అపేక్షించకుండా పెంచుకొనురీతి' నిష్కామభావముచే చేయబడునో, ఓ అర్జునా! వాస్తవమునకు ఆ యజ్ఞమునే సాత్త్వికముగా నెరుంగవలెను.

అభిసంధాయ తు ఫలం దంభార్థమపి చైవ యత్ ।
ఇజ్యతే భరతశ్రేష్ఠ! తం యజ్ఞం విద్ధి రాజసం ॥ ౧౨

ఇక ఓ వీరశ్రేష్ఠుడవగు అర్జునా, ఏయజ్ఞ మీరీతిని యథాసాంగముగ చేయబడినప్పటికిని 'రాజుగారు మనయింటికివచ్చినచో మనకు అనేకవిధము లగు ఉపయోగములుండును. లోకమున మనకు కీర్తికూడా లభించును- మరియు శాస్త్ర - క్రియలో ఏవిధమగు న్యూనతయూ రాదు - అనెడి తలంపుతో శాస్త్రమునకు రాజును ఆహ్వానించురీతిని, మరియు యీ విధమగు తలంపునే గలిగియున్నవాడై యజ్ఞము నొనర్చువాడు తనమనస్సున 'యీ యజ్ఞ

మువలన నాకు స్వర్గములభించును. యజ్ఞదీక్షితుడ నగుటవలన ప్రజలలో నాకు కీర్తివచ్చును. మరియు నాచే యజ్ఞముకూడ వోనర్చబడును' అనెడి భావముగలిగి,' అనగా ఓ అర్జునా, ఏ యజ్ఞము కేవల మా యభిప్రాయముతో, ఫలవాసనతో మరియు ప్రపంచమున తనకు గొప్పతనమును కలుగజేసికొను తలంపుతో చేయబడునో, ఆయజ్ఞమును రాజసముగా నెరుంగవలెను.

విధిహీన మసృష్టాన్నం మంత్రహీన మదక్షిణమ్।
శ్రద్ధావిరహితం యజ్ఞం తామసం పరిచక్షతే ॥౧౩॥

"మరియు ఓ అర్జునా, పశు-పక్షుల వివాహములకు కామవాసన తప్ప మరేవిధమగు పౌరోహిత్యమూ అక్కరలేనిరీతిని తామస యజ్ఞమునకు గల ఒకే ఒకమూలకారణము పట్టుదలయే. ఓ అర్జునా! వాయువునకు వెదకినప్పటికిని మార్గము లభించకుండుట, లేదా మృత్యువునకు ముహూర్తము చూడవలసిన ఆవశ్యకత, లేదా నిషిద్ధ పదార్థమును చూచి మంటగా లేచిన అగ్ని భయముచే వెనుకకు తగ్గుటా-యివి ఎన్నడైన సంభవించుచో అప్పుడు మాత్రమే తామసపురుషుని వ్యవహారమునందు కూడా ఏ విఘ్నమైన అడ్డంకువైన రావచ్చును. (అనగా తామస పురుషుడు తన వ్యవహారమును ఏవిఘ్నమైన అడ్డంకునూ చూచుటకు యిష్టపడడు.) ఓ అర్జునా, తామసపురుషుడు సంపూర్ణముగా స్వేచ్ఛాచారియై యుండును. ఆతనికి విధి - నిషేధముల లక్ష్యము వుండదు. మరియు మంత్రము మొదలగువానిని గురించిన బాధకూడా ఆతనికి వుండదు. అన్నమును చూడగానే యీగ ఎంతో త్వరగా వచ్చి దానిపైన వ్రాలి దానిని తినసాగునుగదా! తామసపురుషులకు కూడ యిట్టి యీగకు వలెనే విధి-నిషేధములన్ను గురించిన యోచన వుండును (అనగా మాత్రము యోచన యుండదు.) బ్రాహ్మణులు దిక్కులుగా నుందురు. ఇట్టి స్థితిలో లోలుపత్వముతో దక్షిణకుఆశించి ఆతని యజ్ఞమున ఏ బ్రాహ్మణుడ

వచ్చి ప్రవేశించును? అగ్ని తీవ్రమగు గాలిలోపడి బాగా భగభగమండు రీతిని ఆతడు కూడా తన అభిమానమువలన తన సర్వస్వమును వ్యర్థముగనే ఎగరగొట్ట నారంభించును. సంతానము లేని, వారసుండు లేని వాని యింటికిని వచ్చే - పోయే వారందరూ దోచుకొనసాగురీతిని ఏమాత్రము శ్రద్ధలేని యిట్టి లోభుల యింటికి కూడా అందరూ వచ్చి ఆతని ఆస్తిని దోచుకొన మొదలిడుదురు. ఈ లక్షణములుగల యజ్ఞము మిథ్యయూ మరియూ భ్రమతో కూడి యున్నట్టిదీ అగు యజ్ఞమగును. ఇట్టి యజ్ఞమును తామసయజ్ఞ మని యెరుంగవలెను. "ఇటుల చెప్పి కొంతసేపాగి, తిరిగి లక్ష్మీపతి "యీరీతిని చెప్పసాగెను - ఓ అర్జునా! నదీ జల మెల్లప్పుడు ఒకేరూపమున వుండును. కాని అది భిన్న భిన్న ప్రదేశములందు ప్రవహించుటవలన ఒక్కొక్క చోట అది తన వెంట మురికిని ప్రవహించుకొనిపోవును, అందువలన అచ్చట అది పూర్తిగా మురికిగా వుండును. మరియు ఒక్కొక్క చోట పూర్తిగా స్వచ్ఛముగ నుండును. సరిగా యిదేరీతిని, తపస్సు కూడా త్రిగుణముల యోగమువలన త్రివిధములుగా నుండును. ఒక విధమగు తపస్సు పాపకారణమగును. మరొకరకపు తపస్సు ఉద్ధరించును. ఓ సువిజ్ఞుడవగు అర్జునా! యీ తపస్సునందు త్రివిధభేదము లెటుల ఏర్పడునో తెలసికొనుటకుముందు, నీవు తపస్సుయొక్క స్వరూపమును తెలసికొనుము. మున్ముందుగా దేనిని 'తపస్సు' అందురో వివరింతును; అటుపిమ్మట గుణసంయోగమువలన దానికి భిన్న భిన్న స్వరూపము లెటుల వచ్చునో చెప్పెదను. 'తపస్సు' వస్తుతః 'శారీరకము, మానసికము మరియు శాబ్దికము' అని మూడు విధములు.

దేవ ద్విజ గురు ప్రాజ్ఞ పూజనం శౌచ మార్జవమ్ ।
బ్రహ్మచర్య మహింసా చ శారీరం తప ఉచ్యతే ॥ ౧౪

ఈ మూడు తపస్సులలోను మొదటిది శరీర తపస్సు. దాని స్వరూపమును వినుము. శ్రీ శంకరుడుగాని శ్రీహరిగాని యీ యిద్దరిలోను ఏ దేవుని

కట్ల భక్ష్యభోగములు వుండునో, ఆ దేవుని మందిరమునకు పోవుట, అచ్చటకు వచ్చుచూ - పోవుచుండెడి వారికి విసనకర్రతో విసరుచుండుట మొదలగు పనులనొనర్చుటకై పాదములు ఎనిమిది ఝాములూ సంచరించుచునే వుండును. ఆ దేవుని ప్రాంగణము నందు శృంగారించుట, దేవునికి పూజకై గంధ పుష్పాది ఉపచారములు సమకూర్చుట, మరియు ఆదేవుని పనులను వేటినైన చెయ్యవలసినదిగా ఎవరైన చెప్పుచో ఆ పనులు చేయుట కొరకును చేతులెల్లప్పుడూ సిద్ధముగనుండును. దేవతాలింగముపైనగాని, దేవతామూర్తిపైనగాని దృష్టిపడుటతోడనే శరీరము భూమికివంగి నమస్కరించును. మరియు, తను సదాచారాది గుణములవలన లోకమున యశోశ్రేష్ఠమగు మహిమను సంపాదించిన బ్రాహ్మణులను మనస్ఫూర్తిగాసేవించును. లేదా, ప్రవాసమువలనగాని రోగాది బాధలవలనగాని, సంకటములు మొదలగు వానివలన దుఃఖముగానూ మరియు బాధలతోనూ నున్నవారికి సౌఖ్యము కలుగునటుల చేయును. తీర్థములన్నింటను శ్రేష్ఠమైన తల్లి - దండ్రులను సేవించుటకై స్వశరీరముకూడా త్యాగమొనర్చబడును. సంసారస్థితియందు కూడా కలసికొనుటతోడనే మాలిన్యముల నన్నిటిని దూరమొనర్చునట్టి జ్ఞానదానము చేయుటలో అతి సదయుడుగా గురుదేవుని భజించవలెను. మరియు ఓ వీరుడవగు అర్జునా, స్వధర్మమనెడి కుంపటిలో అభ్యాసయోగమును పుటము బెట్టి దేహాభిమానపు దోషములన్నింటినికాల్చి భస్మమొనర్చబడును. భూతకోటియందంతటను ఆత్మవస్తువుగలదని అంగీకరించుట యనెడి తపమునర్చు వారికి నమస్కరించవలెను. ఎల్లప్పుడు పరోపకారమొనర్చుచు నుండవలెను. మరియు విషయభోగములను దృఢనిశ్చయముతో సంయమించవలెను. జన్మధారణ మొనర్చుటకై స్త్రీ శరీరమును స్పర్శించి తీరవలెను. కాని ఆ ప్రసంగానంతరము మరల జీవితమునందంతటను ఆ స్పర్శనుండి తనను తాను దూరమొనర్చుకొనియూ విముక్తుడు అయియూ వుండవలెను. భూతకోటి యంతటను ప్రాణముగలదని తలంచి తృణమునైనను త్రుంచకుండా వుండవలెను.

మరియు అంతేగాదు. దానిని ఛేదించరాదు, భేదించరాదు కూడాను. ఈ విధమైన ప్రవర్తనవలన శరీరము శుద్ధము మరియు సరళము గానూ అయినప్పుడే శరీరతపస్సు పూర్ణత్వమును చెందినదని చెప్పనగును. ఓ అర్జునా! యీ పనులన్నింటియందును శరీరమే ముఖ్యసాధన మగుటవలన నేనుదీనిని శరీరతపస్సందును ఇక నిష్పాపమైన వాఙ్మయతపస్సును వివరించెదను వినుము.

> అనుద్వేగకరం వాక్యం సత్యం ప్రియహితం చ యత్ ।
> స్వాధ్యాయాభ్యసనం చైవ వాఙ్మయం తప ఉచ్యతే॥15॥

"స్పర్శమణి యినుమును విరుగగొట్టకుండానూ, మరియు దాని స్వరూపమును చెడగొట్టకుండానూ దానిని బంగారముగ నొనర్చు రీతిని, ఎవని వాక్కునందు స్వాభావికముగనే ఎవరికిని కష్టమును కలిగించక చుట్టు-పట్ల వున్నవా రందరికి మధురము మరియు సుఖకరముగ నుండునంత సౌజన్యము వుండునో, ఎవని మాటలు ఏదోఒక వ్యక్తిని ఉద్దేశించి మాట్లాడినవై నప్పటికిని 'వృక్షమును పోషించుటకై ప్రవహించుచున్నదైనప్పటికి ప్రవహించిపోవుచున్నప్పుడు సహజముగనే తృణములకు కూడ ప్రాణదాన మొనర్చుట్టి జలమువలె' అందరికీ హితవు నొనర్చునవిగా నుండునో, ఎవని సంభాషణము అమృతము గల దివ్యగంగవలె లభించినవెంటనే ప్రాణులను చావులేనివారిగ నొనర్చుటేగాక, దానితోపాటు దానియందు స్నాన మొనర్చువారి పాప - తాపములను తొలగించుచూ, నాలుకకుకూడ మాధుర్యము నిచ్చునట్టిది యగుటచే అనాలోచనమును దూర మొనర్చి తన అనాదియైన శాశ్వతమైన ఆత్మస్వరూపమును ప్రకట మొనర్చునో, ఏది వినుటకు అమృతరసమువలె ప్రియముగా నుండునో మరియు దేనిని వినుటవలన విసుగు జనించదో, మరియు దేనికి ఎవరైన ఏదైన అడిగినప్పుడు మాత్రమే మాట్లాడి యితర సమయములందు నిశ్శబ్దముగా వేదములు మరియు సంహితలు మొదలగు వానిని మాత్రమే ఆవర్తన మొనర్చునట్టి నియమముగలదో, ఎవని

ఋగ్వేదాది వేదత్రయమును తన వాగ్భవనమున ప్రతిష్ఠించుకొని తన వాక్కును వేద-శాలగా నొనర్చుకొనునో, మరియు దేనియందు శివుడు, విష్ణువు లేదా యీ విధమగు తదితర దేవుళ్ళ నామోచ్చారణ రాత్రిం-బవళ్ళు సమానముగ జరుగుచుండునో, అట్టిదానినే వాచికతపస్సనవలెను. ఇక మానసిక తపస్సును వివరింతును వినుము.” ఈ రీతిని లోకపాలకులకు ప్రభువగు శ్రీకృష్ణభగవాను లాసమయమున చెప్పిరి.

మనః ప్రసాద స్సౌమ్యత్వం మౌన మాత్మ వినిగ్రహః।
భావసంశుద్ధి రిత్యేత త్తపో మానస ముచ్యతే ।౧౬॥

అంతట శ్రీకృష్ణు లిటుల చెప్పిరి– “అలలు లేనప్పుడు సరోవరము, మేఘములు లేనప్పుడు ఆకాశము, సర్పములు లేనప్పుడు మంచిగంధపు అడవి, కళలు చలించనప్పుడు చంద్రుడు, చింతలు లేనప్పుడు రాజు, లేదా మథించుటకై మందరపర్వతము లేనప్పుడు క్షీరసాగరముయొక్క స్థితియుండునో ఆ రీతిని రక - రకములైన సంకల్ప - వికల్పము లనెడి జంజాటములు లేనప్పుడు ఏ మనస్సు కేవలము ఆత్మ-స్వరూపమునందే స్థిరపడియుండి సంతాపరహిత ప్రకాశమువలెను, జడత్వములేని రసము లేదా ఖాళీలేని అవకాశమువలె నుండి, తన కల్యాణ సాధన మొనర్చుకొని ఆనందమయ స్వరూపమును చూచి ‘చలిచే శుష్కించి పోయిన అవయవము స్పర్శజ్ఞానవిహీనమై చలిచే బాధను అనుభవించక పోవురీతిని’ తన స్వభావమును పరిత్యజించునో, అట్టి సమయమున మనస్సు నిశ్చలము, కళంకహీనము, మరియు పరిపూర్ణచంద్రమండలమును పోలిన ఉత్తమసౌందర్యమును పొందును; అట్టి మానసికస్థితి కలిగినప్పుడు వైరాగ్య కష్టములు లేనటులే యుండును. మనశ్చాంచల్య మంతమొందును. మరియు కేవలము ఆత్మబోధ యనెడి పూర్ణత్వమే మిగిలియుండును. కావుననే, శాస్త్రములను ఉపదేశించునప్పుడు నోరు కదల్ప వలసిన ఆవశ్యకత యుండకపోగా, ఆ ప్రయత్నమే వాజీసూత్రముచ

చేగొనక కేవలము మౌనమునే స్వీకరించును. ఆత్మస్వరూపప్రాప్తి కలిగిన పిమ్మట మనస్సుయొక్క మనత్వముకూడా నాశ మొందును; మరియు ఉప్పు నీటిలోకరిగి లీనమైపోవు రీతిని మనస్సు కూడా ఆత్మతత్త్వమునందు లీనమై పోవును. ఇట్టి స్థితిలో ఇంద్రియమార్గమున పరుగిడి విషయము లనెడి గ్రామమున ప్రవేశించు మనోభావము యెటనుండి జనించును? అటుపిమ్మట అరచేతిలో వెంట్రుకలు మొలవనిరీతిని మనస్సున విషయభావములు కూడా నామమాత్రమునకైన లేకుండా పోవును. ఓ అర్జునా! ఇంక నే నేమని విస్తరించి చెప్పను. మనస్సు యీ మాదిరి స్థితిగలదిగా అయినప్పుడు ఆ మనస్సు మానసిక తపస్సుకు యోగ్యమైన దగునని యెరుంగుము. మానసిక తపస్సు యొక్క స్వరూప మీవిధముగా నుండును" శ్రీకృష్ణ భగవాను లీరీతిని చెప్పెను. అటుపిమ్మట తిరిగి యిట్టుల చెప్పెను "ఈరీతిని శారీరక, వాచిక, మానసికములగు త్రివిధ తపస్సులను గురించి నీకు వివరముగా చెప్పితిని. ఇక త్రిగుణముల ననుసరించి యీ త్రివిధ తపస్సులందును గలుగు త్రివిధ భేదములను చెప్పెదను, సావధానుడవై వినుము.

శ్రద్ధయా పరయా తప్తం తప స్త త్త్రివిధం నరైః ।
అఫలాకాంక్షిభి ర్యుక్తై స్సాత్త్వికం పరిచక్షతే ॥ ౧౭

ఓ సువిజ్ఞుడవగు అర్జునా, నేనుచెప్పిన త్రివిధములగు తపస్సులున్నూ, వాటి ఫలప్రాప్తినిగురించిన సమస్తఆశలను పరిత్యజించి చేయబడినప్పుడున్నూ, మరియు యీ తపస్సులు శుద్ధసాత్త్విక ప్రవృత్తితోనూ ఆస్తిక్యబుద్ధితోనూ చేయబడినప్పుడు, అట్టితపస్సును బుద్ధిమంతులైనవారు సాత్త్వికతపస్సందురు.

సత్కార మాన పూజార్థం తపో దంభేన చైవ యత్ ।
క్రియతే త దిహ ప్రోక్తం రాజసం చల మధ్రువమ్ ॥ ౧౮

అటులగాక, తపోనిమిత్తమై భేదభావమును కలిగించి, గొప్పతన మనెడి శిఖరముపై కూర్చొనుతలంపుతో త్రిభువనములందు నాకుతప్ప మరెవ

రికిని యింతప్రతిష్ఠ రాకూడదనీ, సభలు మరియు భోజనాదులప్పుడు తానే అందరికంటె ఎక్కువగానూ ముందుగానూ సన్మానింపబడవలెననీ, తానే విశ్వమంతటను ప్రీతిపాత్రుడు కావలెననీ. మరియు లోకు అందరూ నాయింటికే పరుగులిడి రావలెననీ, లోకులవలన లభించెడి ప్రతిష్ఠయంతయూ తనకే లభించవలెనని, గొప్పతనమునకు సంబంధించిన అన్నివిషయములకు అనుభవములను తానే పొందవలెననెడి తలంపుతో 'అంద వికారముగాను, కురూపముగాను వున్నవ్యక్తి తనకు గొప్పదనమును కలుగ జేసుకొనవలెనను తలంపుతో అతి విలువగల వస్త్రములను ధరించి తన్నుతానే శృంగారించుకొనురీతిని, శరీరముపైనను వాక్కుపైనను తపస్సనెడి పూతను పూయుటకునూ, మరియు యీ రీతిని తనగొప్పతనమును యినుమడింప జేసి కొను తలంపుతోను, సారాంశమేమన, ధనమానములనెడి వాసనలను పరా కాష్ఠవరకుజేర్చి చేయబడు 'తపస్సు' రాజసతపస్సుగా పరిగణింపబడును. ఎండిపోయిన లేక యీనినప్పటికికూడా పాలుయివ్వనటువంటి వ్యాధిచే పీడింప బడుచున్న గోవువలె, లేదా తయారైనప్పటికిని పశువులు మేసి వేసినందువల్ల ధాన్యము లభించనట్టి పొలమువలె,ఆత్మాడంబరముగాను డంబ ముతోనూ చేయబడు తపస్సు నిష్ఫలమూ మరియు వ్యర్థమూ యగును. ఇంతే గాక, ఓ అర్జునా ! ఇట్టి తప స్సొనర్చువారు తమతపస్సు నిష్ఫలమై పోవు చున్నటుల కాన్పించిన వెంటనే దానిని మధ్యలోనే అసంపూర్ణముగ విడచివేయుదురు; యిందువలన యీ విధమగు తపస్సులో స్థిరత్వముగాని స్థాయిత్వముగాని వుండనేరదు. సాధారణముగ ఆ సమయమున ఆకాశమున వచ్చెడి మేఘములు బ్రహ్మాండమంతయూ ప్రతిధ్వనించునటుల గర్జించుచూ క్షణమునేపైన ఆగియుండవు. ఇదేరీతిని రాజస తపస్సు కేవలము నిష్ఫలమై వంధ్యవలె సిద్ధించును. మరియు దానితోపాటు ఆచరణలోకూడా అది పూర్తికా కాదు. ఇక యీ తపస్సే తామసాచరణముతోకూడియున్న యెడల వారికులవల స్వర్గముగాని యిహలోక కీర్తిగాని రెండునూ లభించవు.

మూఢగ్రాహేణాత్మనో యత్పీడయా క్రియతే తపః ।
పరస్యోత్సాదనార్థం వా తత్తామస ముదాహృతమ్ ॥19॥

"ఓ అర్జునా, ఏ తపస్సులో శుద్ధమూర్ఖత్వమును ఆశ్రయించి తన శరీరము శత్రువుగా తలంచబడునో, శరీరమునకు పంచాగ్ని తాపము కలిగించబడునో, లేదా లోపలినుంచి శరీరము సర్పమువలె కాలిపోవురీతిని అగ్ని వెలిగించబడునో, తలపైన గుగ్గిలము వెలిగించబడునో, వీపునకు మెక్కు గుచ్చబడునో, లేదా పరిసరములందు నుండుచున్న అగ్నిలో శరీరము నిప్పుకణములవలె కాల్చివేయబడునో, లేదా శ్వాసోచ్ఛ్వాసలను బంధించి వ్యర్థముగనే ఉపవసించబడునో, లేదా శరీరమును తలక్రిందులుగా వ్రేలగట్టి సుగంధపు పొగపై నోరు వ్రేలవైచి ధూమపాన మొనర్చబడునో, మంచువలెనున్న చల్లగానున్న నదీజలములో కంఠము లోతున నిలబడి సాధన మొనర్చబడునో, లేదా ప్రాణముతోనున్న తన శరీరమునుండి మాంసపుముక్కలు కోసివేయబడునో, మరియు ఓ అర్జునా, తనశరీరమున కీవిధమగు అనేక యాతన లెప్పుడు కలిగించబడునో, యిట్టి తపస్సు నొనర్చుటలో గల హేతువు కేవలము యితరులను నాశ మొనర్చుటయే యగునో, యీ విధమగు తపస్సు చేయువాడు శరీరమునకు కలిగించు కష్టమువలన ఆతనిస్థితి తనభారమునల్లనే క్రిందికి క్రుంగుచు దొర్లిపడి తాను విరిగిపోవుటేగాక మధ్యనున్నవాటి నన్నిటిని తునాతునకలు చేసెడి రాయివలె నగును. ఇట్టి మనుష్యుడు సుఖముగా నుండెడి తనప్రాణమునకు కష్టములను కలిగించి విజయమును పొందవలెనని ఎడి చెడువాసనతో తపస్సొనర్చును. సారాంశమేమన, శరీరమును కష్టపెట్టెడి భయంకర కృత్యములతో కూడియున్న తపస్సును తామసముగా నెరుంగవలెను. ఈరీతిని సత్త్వాది గుణసంయోగములవలన జరిగెడి తపస్సునందలి త్రివిధములను నీకు వివరించి చెప్పితిని; వీటివలెనే గుణసంయోగము ననుసరించి దానముకూడా త్రివిధములు. అందు మొదటిదగు సాత్త్వికదానముయొక్క లక్షణములను వినుము.

దాతవ్య మితి యద్దానం దీయ తేఽనుపకారిణే ।
దేశే కాలే చ పాత్రేచ తద్దానం సాత్వికం స్మృతమ్॥ ౨౦॥

"తన ధర్మానుసారము ఆచరించినందువల్ల ప్రాప్తించిన ద్రవ్యాదులను ఆత్మాదర పూర్వకముగా యితరులకు యివ్వవలెను. ఒక్కొక్కప్పుడు, ఉత్తమబీజములు లభించి వాటిని విత్తుటకు యోగ్యమైన పొలము లభించక పోవుటే జరుగుచుండును. దానముపట్ల కూడా యీ విధమగు పరిస్థితియే సంభవించుచుండును. ఒక్కొక్కప్పుడు అమూల్యమగు వజ్రము చేజిక్కును, కాని ఆ వజ్రమును కూర్చుటకు తగిన బంగారము లభించక పోవచ్చును. లేదా ఒక్కొక్కప్పుడు ఆవజ్రమూ దానికి తగిన బంగారమూ లభించినప్పటికినీ వాటితో తయారుచేయబడిన నగను ధరించ దగిన అవయవమే లేకపోవచ్చును. దానము విషయమున కూడా యీ పరిస్థితియే గోచరించుచున్నది. కాని మానవునికి వాస్తవముగ భాగ్యోదయమైనప్పుడు 'శుభసమయము, ప్రాణసఖుడు, మరియు ధనసంపద యీ మూడూ యోగించురీతిని దానమునకు సహాయపడుటకై సత్త్వగుణము వచ్చినప్పుడు' దానమునకు యోగ్యమైన స్థలము, పాత్ర, కాలము మరియు ద్రవ్యము - అనెడి సాధనములు నాల్గునూ వచ్చి ఏకత్రిత మగును. ఉచితమగు దాన మొనర్చుటకై ముందుగా కురుక్షేత్రము, కాశీక్షేత్రము లేదా వీటితో సమానమైన మరియొక పవిత్రమగు భూప్రదేశమువరకు ప్రయత్నపూర్వకముగ వెళ్ళవలెను. ఆ పైన ఆ ప్రదేశమునకు చేరిన పిమ్మట పౌర్ణమి లేదా అమావాస్యలవంటి పుణ్యపర్వకాలము లేదా వాటితో సమమగు మరియొక పర్వకాలమును చూచుకొనవలెను. ఈ విధముగా స్థలమూ, కాలమూ లభించిన పిమ్మట దాన మిచ్చుటకు యోగ్యుడగు ఉపయోగకరమైన పురుషుని వెదుకవలెను ఆ పురుషుడు మూర్తీభవించినశుద్ధత్వమే అయియుండవలెను. సదాచారమునకు జన్మస్థానము మరియు వేద-జ్ఞానమునకు సంగ్రహాలయ

ముగా గల అతిపవిత్రుడగు బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుడుగా ఆతడు వుండవలెను. ఇట్టి ఉత్తమపాత్రు లభించినప్పుడు తన విత్తముపై తనకుగల స్వత్వమును వదలుకొని ఆ విత్తమును ఆతనికి అర్పించవలెను. కాని దీనిని ఎటుల చేయ వలెను ? భార్య తనభర్త వద్దకు మర్యాదాపూర్వకముగా వెళ్ళురీతిని ఒకా నొక సజ్జనుడు తనవద్ద ఎవరో దాచియుంచిన సొమ్మును దాని యజమానికి తిరిగియిచ్చి ఆ భారమునుండి విముక్తుడగురీతిని లేదా సేవకుడు అతివినమ్రతతో రాజుకు తాంబూలము నిచ్చురీతిని – యీ దానమును కూడా యివ్వవలెను. ఇదేవిధమున నిష్కామ మనస్సుతో ఆ బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠునకు భూమ్యాది దానముల నివ్వవలెను. తాత్పర్యమేమని, దానము నిచ్చునప్పుడు ఏ విధమగు ఫలాకాంక్షయూ తన మనస్సున జనింపనివ్వరాదు. ఇంతేగాక దానము నిచ్చుటకై అన్వేషింపబడిన మనుష్యుడు తానిచ్చిన దానమునకు ప్రతిఫలము ఏ విధముగను ఎన్నడును తీర్చ నేరనివాడుగా అయియుండవలెను. ఆకాశమును పిలచినందువలన దానినుండి ఏవిధమగు ప్రత్యుత్తరము రానిరీతిని, లేదా అద్దమును విడచి మరెవ్వైపైనా చూచినప్పుడా అద్దములో మన ప్రతిబింబము కాన్పించనిరీతిని, లేదా నీటితో నిండియున్న ప్రదేశమున విసరివేయబడిన బంతి తిరిగి మన చేతికి మరలిరాని విధమున, లేదా ఆబోతుకు పెట్టినమేత, లేదా కృతఘ్నునకు చేసిన ఉపకారమూ ఎన్నడును ఏవిధము గను ఫలప్రదము కానిరీతిని, దాతకూడా 'తానిచ్చిన దానమునకు ప్రతిఫల ముగా ఏ మాత్రమైనను ఏ ఉపకారాదులనూ లభించుటకు వీలులేని వానికే దానమివ్వ నగును. మరియు దానము నిచ్చునప్పు డెన్నడును 'నేను దాతను, అతడు గృహీత' యనెడి భేదభావమును తన మనస్సున రానివ్వ రాదు. ఓ వీరశ్రేష్ఠుడవగు అర్జునా ! యీ విధమగు అన్నిలక్షణములతోను కూడియున్నదై యివ్వబడిన దానమునే సర్వోత్తమము మరియు సాత్త్విక ముగా నెరుంగవలెను. మరియు దేశము, కాలము మరియు సత్పాత్రుడగు బ్రాహ్మణుని లక్ష్యమందుంచుకొని చేయబడు దానమే నిర్దోషము మరియు శాస్త్రోక్తమూ కాగలదు.

యత్తు ప్రత్యుపకారార్థం ఫల ముద్దిశ్య వా పునః ।
దీయతే చ పరిక్లిష్టం తద్దానం రాజసం స్మృతమ్ ॥౨౧॥

పాలను దృష్టియందుంచుకొని ఆవుకు మేతవేయబడు రీతిని, లేదా ధాన్యముతో తనగాదెను నింపుకొను తలంపుతో పొలమున విత్తులు చల్లబడు రీతిని, లేదా వ్యవహారమునందు గాని లేదా విందునందు లభించెడి డబ్బునుగాని లక్ష్యమునందుంచుకొని తన బంధువులు మొదలగు వారిని శుభకార్యమునకు రావలసినదిగా ఆహ్వానించురీతిని, లేదా ఏదోరీతిని ఏదోరూపమున ప్రతిఫలము లభించుననెడి నమ్మకమువున్న వ్రతస్థునకు ఆహార - పానీయ సామానులుగాని విస్తళ్ళు మొదలగునవిగాని పంపబడురీతిని, లేదాబహుమతిగా లభించెడిడబ్బును ముందుగానే తానుతీసికొని ఆపిమ్మటనే ఆబహుమతినిచ్చువాని పనిని చేసినటుల, లేదా వేతనముగాని, ధనముగాని తీసికొని రోగికి చికిత్స చేయునటుల దానము 'యీదానమువలన భవిష్యత్తునందు మనకుఉపకరించుననెడి' ఉద్దేశ్యముతో చేయబడునో, లేదా మార్గమునపోవునప్పుడు శ్రేష్ఠుడగు బ్రాహ్మణుడు లభించుటవలన, ఆతనికి యిచ్చిన దానమెన్నడును ఏరూపముననుతిరిగి రాదని తెలిసి, దానమునందొక రాగిడబ్బుమాత్రమేయిచ్చి మరియు తన గోత్రజు లందరి ప్రాయశ్చిత్త సంకల్పజలమున్నా ఆతనిచేతిపై నుంచబడునో, సరిగా యిదేవిధమున ఐహికములగు పరలోకమునకు సంబంధించిన సుఖ - ఫలములను లక్ష్యమునం దుంచుకొని ఒక్కమారు ఆకలిని నివృత్తి చేసికొనుటకు కూడ చాలనంత తక్కువదాన మివ్వబడునో, మరియు ఆ అల్పదానమును కూడా ఆ బ్రాహ్మణుడు గైకొని వెళ్ళిపోవుచున్నప్పుడు ఆ యజమానునకు తన యింట బందిపోటు జరిగినటులునూ, తన సర్వస్వము దోచుకొని పోబడినటులను తోచినందువలన తన మనస్సున పరిపరివిధముల వ్యాకులమును పొందునో,— ఓ సువిజ్ఞుడవగు అర్జునా! యింక దీనిని అధికముగా విస్తరించక యీమాత్రమే చెప్పెదను - యీ విధమగు భావములం కలిగి చేయబడెడి దానము పూర్తిగా రాజసదాన మని యెరుంగుము."

అదేశకాలే యద్దానమపాత్రేభ్యశ్చ దీయతే।
అసత్కృతమవజ్ఞాతం తత్తామసముదాహృతమ్ ॥ ౨౨॥

“మరియు ఓ యర్జునా! యవనుల పట్టణమునందు, అరణ్యమున, అపవిత్రమగు దేశభాగమున, డేరాయందు, లేదా పట్టణమునందు, నాల్గు వీధుల కూడలివద్ద సరిగా సంధ్యాసమయమున, లేదా రాత్రులందు, దొంగతనముచే ఆర్జించిన ధనమును దానము చేయుట, ఇక ఆ దానమును కూడా ఎటులొసర్చుట ? భట్టులు, గారడీవారు, వేశ్య, జూదగాండ్రను పోలిన అపాత్రమగు భ్రమయందు పడియుండి యితరులను మోసగించువారికి చేయుట; అందుపైన ఎదుట రూపవతులూ లావణ్యవతులూ నగు స్త్రీల నాట్యము జరుగుచున్నప్పుడు, కనులు క్రొవ్వెక్కి ముఖస్తుతి చేయువారి స్తుతులు ఎడతెగక చెవులకు వినిపించుచూ వున్నప్పుడునూ, అంతమీదట యీ దానము చేసెడి సమయమునందో, పుష్పములు మరియు యితర సుగంధ ద్రవ్యములయొక్క కోమల సుగంధములవలన అవయవములందు విషయలోభములనెడి వైతాళికుడు సంచరించుచున్నప్పుడు, జగత్తంతనూ దోచుకొనివచ్చి సమకూర్చిన సంపదను ‘నీచులకు మరియు దుష్టులకుగాను అన్నసత్రమును తెరచినాడో’ యన్నరీతిని దానమొనర్చుట, యీ విధమగు అన్నిదానములను నేను తామసమందును. ఇంతేగాక, ఒక్కొక్కప్పుడు దైవయోగముచే మరియొక విధముగా కూడా జరుగుచుండును. దానినికూడా వినుము. కీటకములు భక్షించిన కొయ్యపైన రేఖాసంయోగముచే అప్పుడప్పుడు కొన్ని అక్షరములు ఏర్పడురీతిని, లేదా రెండు చేతులతోను చప్పట్లు కొట్టునప్పుడు ఏదైనకాకి తనంతతానే రెండు అరచేతులమధ్యకు వచ్చురీతిని ఒక్కొక్కప్పుడు తామస పురుషునకుకూడా శుభకాలము మరియు పవిత్రస్థలములు రెండు కలసివచ్చినప్పుడు వీటితోపాటు దానము పుచ్చుకొనుటకు అర్హుడైన పురుషుడుకూడా ఆతని వద్దకువచ్చి, ద్రవ్యముకావలసియుండుటవలన తనంత

తానే యీతనిని యాచించుటకూడా సంభవించినప్పటికినీ, తామసపురుషుని మనస్సున నామమాత్రముకైన శ్రద్ధయుండదనందువలన అతడా అతిథికి నమస్కారముకూడా చేయక, అర్ఘ్యపాద్యాదులనుకూడా అతని కర్పించి ఆదరసత్కారముల నొనర్పక, తాను స్వయముగా యీ రీతిని చేయకపోగా మరెవ్వరితోనూ ఈరీతిని ఆదరసత్కారములను చేయించకపోవుటేగాక, అభ్యాగతునకుకూర్చుండుటకుఆసనముకైనయివ్వడు.ఇకయిట్టిస్థితిలోగంధాక్షతలతో అతనిని పూజించుటెక్కడ సంభవించును ? ఓ అర్జునా, తామసపురుషులు యీ విధమగు అశాస్త్రీయము మరియు అవమానకరమూనగు రీతిని వ్యవహారింతురు. ఒకవేళ అతడాయాచకుని సత్కరించి ఏకొద్దిగానో ధనమిచ్చినప్పటికిని, ఆ యిచ్చెడివిధానము ఋణస్థుడు తగాదాచేయువాని చేత ఏ కొద్దిగానోపెట్టి అతనిబాధ తప్పించుకొనినరీతిగా వుండును. మరియు, యీవిధముగా దానమిచ్చునప్పుడుకూడా అతని నోటినుండి ‘అరే – ఒరే’ మొదలుగాగల అవమానకరమైన మాటలు అంతులేకుండా వెడలుచునే వుండును. మరియు ఓ అర్జునా, యీరీతిని అతడు ఎవరికైన యిచ్చినదానమును, అతామసీకుడగు దానకర్త ఆ దానము పుచ్చుకొనినవానిచే మాటి మాటికి చెప్పించుకొనుచూ మరియు నిందించి అతనిని అవమానముకూడా చేయుచుండును. ఓ అర్జునా: యీ విధముగా ద్రవ్యదాన మివ్వబడుచో, అది సర్వత్రా తామసదానమనియే చెప్పబడును. ఈరీతిని నీకు సాత్త్విక, రాజస, తామసము లనెడి త్రివిధములగు దానములను గురించిన్నీ వివరముగావాటిని సులభముగ గుర్తించుటకు వీలగురీతిని చెప్పితిని. కాని, ఓ సువిజ్ఞుడవగు అర్జునా ! బహుశః నీ మనస్సున యీసందేహము కలిగి యుండవచ్చును. ప్రపంచమున మోక్షము నిచ్చునట్టి దొక్కసాత్త్వికకర్మయేయైనప్పుడు, తదితరబంధకమైన కర్మలనన్నిటిని నీల వివరించుచున్నానా ? యని. దానికి జవాబు–భూతమును పాగద్రోలనంత వరకు భూమిలో పాతిపెట్టబడియున్న ధనము లభించదు, మరియు పొగవలన గలుగు కష్టమును సహించనిదే దీపప్రవృత్తియే వెలుంగదుగదా. కావునసే,

శుద్ధసత్త్వమును మఱుగుపరచెడి రజస్తమము లనెడి ఆవరణలను తొలగించి దూరమొనర్చుట ఎటుల చెప్పనికాగలదు? నే నిప్పటివరకు (రెండవ శ్లోకమునుండి (యిరువదిరెండవ శ్లోకమువరకు) శ్రద్ధనుండి మొదలుకొని దానము వరకు గల కర్మసమూహము లన్నియూ త్రిగుణములచే వ్యాప్తమై యుండునని చెప్పితిని; వాటిలో కేవలము మూడు విధములైనవాటిని గురించియే వర్ణించదలచితిని; కాని సత్త్వము యొక్క స్వరూపము స్పష్టముగా తెలియ జేయు తలంపుతోనే యితరవిధములైనటువంటి వాటిని గురించికూడా వర్ణించి చెప్పితిని. రెండువస్తువులకు మధ్య ఆగియుండెడి ఒక వస్తువును గురించి సరిగా తెలియజెప్ప వలెనని దానితోపాటు దానిని అంటియుంచెడి మిగతా రెండు వస్తువులను గురించికూడా స్పష్టీకరించి చెప్పినప్పుడే చక్కగా బోధపడును. రాత్రింబవళ్ళను రెంటినీ త్యజించినప్పుడు సంధ్యాకాలమును గురించి తెలియును. ఈ విధముగనే రజస్తమములు నశించినప్పుడు సత్త్వము మాత్రమే మిగిలియుండి తనంతతానే మూర్తిత్వమును దాల్చి ఎదటికివచ్చును. నీవు రజస్తమములను త్యజించి సత్త్వగుణ సహాయముచే కర్తవ్యపాలన మొనర్చుము. నీవు నిర్మలమగు సత్త్వగుణముతో కూడి యున్నవాడవై యజ్ఞాది కర్మల నొనర్చుము; ఇటుల చేసినచో నీకు ఆత్మస్వరూప ప్రాప్తి కలుగును. స్వయముగ సూర్యుడే మనకు చూపించువాడైనప్పుడు మనకు కాన్పించని వస్తువేదియుండును? ఇదేవిధమున సత్త్వసహాయముచే కార్యము లొనర్పబడుచో ప్రాప్తించనేరని ఫలము లేదియుండును? మనకు కావలసిన శక్తు లన్నియూ సత్త్వగుణమునందు గలవు. కాని, మోక్షమును పొంది ఆత్మ స్వరూపమున సమరసత్వమును పొందుట మరియొక విధమైనది. సత్త్వసహా యము లభించినప్పుడు మోక్షప్రాంతమునకూడ దానంతట అదే ప్రవేశము లభించును. బంగారము పదిహేను రూపాయీల తూకము గలదియూ (యిది జ్ఞానేశ్వర మహారాజు కాలమందలి భాగము) పూర్తిగా శుద్ధమైనదీ కాకున్న ప్పటికిన్నీ దానిపైన రాజముహరు వున్నంతవరకు ఆ విలువతోనే వ్యవహరింత

బడును. నిర్మలము, చల్లనైన మరియు సుగంధితమూ నగు జల మతిసుఖ కరముగా నుండుననుట వాస్తవమే; కాని అది ఏదైన తీర్థముతో సంబంధించి యున్నప్పుడే దానికి పవిత్రత సిద్ధించును. సాధారణమైన నది ఎంత పెద్దదై నప్పటికిని, దానికి ఏదైన మహానదీ సంగమము లభించినప్పుడే సముద్రమున కూడ దానికి ప్రవేశము లభించగలుగును. సరిగా యిదేరీతిని, ఓ అర్జునా! సాత్త్విక కర్మల నొనర్చు వారికి మోక్షమార్గమున ఏ విషమగు అడ్డంకులూ వుండవు. కాని యీ ప్రశ్న దీనికి భిన్నమైనది." ఈ మాటలను వినుట తోడనే అర్జునుని అంతరంగమున ఉత్సుకత్వము మిక్కుటముగ వృద్ధిపొందు టచే, అచట పట్టజాలక పోయెను. అంతట అతడు శ్రీ కృష్ణుని యిటుల యడిగెను. "ఓ దేవా, తాము కృపతో ఆ ప్రశ్నకు సంబంధించిన విషయ ములు నాకు చెప్పగోరెదను." అంత దయాళు శ్రేష్ఠుడగు శ్రీ కృష్ణు లిటుల చెప్పిరి. మంచిది, సాత్త్విక పురుషు డేరీతిని మోక్షరత్నమును దర్శించునో వివరించి చెప్పెదను వినుము.

ఓమ్ తత్సదితి నిర్దేశో బ్రహ్మణ స్త్రివిధస్స్మృతః ।
బ్రాహ్మణా స్తేన వేదాశ్చ యజ్ఞాశ్చ విహితాః పురా ॥ ౨౩

"విశ్వమున కంతకును మూలకారణమున్నూ విశ్రాంతి స్థలమున్నూ అయిన అనాది పరబ్రహ్మ యొక్క పేరు ఒక్కటే. అయినప్పటికిని యిది త్రివిధములుగా గలదు. వాస్తవముగ చూచినచో, పరబ్రహ్మకు ఏ నామము గాని, జాతిగాని లేదు. కాని యీ మాయాజనిత మోహాంధకారమున పరబ్ర హ్మను గురించిన కాల్పనిక భావమును కలుగజేయుటకు మాత్రమే యీ పేరు పెట్టబడినది. బాలుడు జన్మించినపుడు తనతో పేరు పెట్టుకొని రాడు. కా నటుతరువాత ఆతనికి మనము పెట్టబడినపేరుతో అతనిని పిలువ నారంభించుట తోడనే అతడు పలుకసాగును. సాంసారిక దుఃఖములచే పీడింపబడిన జీవుడు [illegible]ములనుగురించి చెప్పసాగినప్పుడు ఏ నామముతో పిలచిన బ్రహ్మ

తత్త్వము మారుబలికి ఆతనికి జవాబిచ్చునో అదియే యీసాంకేతికము. అనగా గుర్తించుటకుగాను ఏర్పడినపేరు. వేదములు జగత్తుపై ననుగ్రహము గలవై తమ దివ్యదృష్టివలన – బ్రహ్మతత్త్వమును వాక్ప్రాంతములోనికి తెచ్చుటకు సహాయపడెడి ఒకమంత్రమును అన్వేషించినవి. మరియు అందువలన ఆ బ్రహ్మతత్త్వముయొక్క అద్వైత స్వరూపమును దీనిసహాయముచే వ్యక్తరూపమున అనుభవములోనికి తెచ్చుకొనవచ్చును. ఆమంత్రమును ఉచ్చరించి బ్రహ్మను పిలచినప్పుడు ఆతడు వెనుకనున్నప్పటికిని ముందుకువచ్చివేయును. కాని, యీ మంత్రజ్ఞానము వేదమనెడి పర్వతముపైన ఉపనిషత్తులనెడి నగరములో బ్రహ్మయొక్క పంక్తిలో కూర్చుని యుండువారికి మాత్రమే కలుగును. కేవలమింతియేకాదు. విశ్వమును సృష్టించుటకు బ్రహ్మకుగలశక్తిని, యీ మంత్రము కేవలము ఒక్కమారు జపించినంత మాత్రముననే లభింపజేయు మహిమకలిగినదికూడ యీనామమే. ఓవీరశ్రేష్ఠుడవగు అర్జునా; సృష్టించుటకు పూర్వము బ్రహ్మ నన్నే (యీశ్వరునే మరచిపోయెను. అందుచే ఆతడు సృష్టికార్యము నొనర్పజాలకుండెను కాని, ఆతనికి ఏ నామసహాయముచే ఆతనియందు సృష్టించగల సామర్థ్యము వచ్చినదో, ఏ నామముయొక్క అర్థమును మనన మొనర్చుటవలనను మరియు ఏ మూడక్షరములను జపించుటవల్లను ఆ బ్రహ్మకు సృష్టించగలశక్తి లభించినదో, ఆ మంత్ర మిదియే. అంతట ఆతడు బ్రాహ్మణులను సృష్టించెను. వారికి వేదములను అనుసరించవలసినదని ఆదేశించెను. మరియు యజ్ఞకర్మను వారి నిర్వాహణ సాధనముగా నొనర్చెను. అటుపిమ్మట ఆతడు లెక్కించ నలవికానంతమంది మనుష్యులను జనింపజేసెను. వారి నిర్వహణమునకై బ్రహ్మ త్రిభువనములను దానపత్రముగ వ్రాసియిచ్చెను. ప్రజాపతియగు బ్రహ్మ యిట్టి అద్భుతకార్యము నొనర్చగల సామర్థ్యము సంపాదించుటకు కారకమైన ఆ మంత్ర స్వరూపమును చెప్పెదను వినుము.” ఈ విధముగా చెప్పి, ఆ పిమ్మట శ్రీకృష్ణభగవానులుం

అర్జునునితో మరల నిటుల చెప్పెను— "మంత్రము లన్నింటికిని అధిపతి యగు ప్రణవము (ఓంకారము)ను యీ నామమందలి ప్రథమ వర్ణముగా నెరుంగుము. దాని రెండవ వర్ణము 'తత్' మూడవ వర్ణము 'సత్' అయి యున్నది. ఈ రీతిని యీ 'ఓమ్‌తత్సత్'యే ఆ బ్రహ్మయొక్క త్రివిధ నామము. ఉపనిషత్తుల అర్థమనబడెడి ఉపనిషత్సారరూపియగు యీ సుందర పుష్పముయొక్క సుగంధమును అనుభవించుము. ఈ నామ ముతో ఏకరూపమును పొంది సాత్త్విక కర్మాచరణ మొనర్చునప్పుడు మాత్రమే మానవుడు కైవల్యమును తనయింటి సేవకుడుగా చేసికొన గలుగును. ఓ అర్జునా, దైవము అనుకూలముగా నుండుట సంభవించినచో మనకు కర్మాగముతో చేయబడిన అలంకారములు కూడా లభించవచ్చును. కాని, ఆ అలంకారము లను శరీరముపైన ఎటుల ధరించవలెనో తెలిసికొనుట మాత్రము చాలాకష్టము. ఇదే విధముగా, సత్కర్మల నాచరింపవచ్చును. మరియు బ్రహ్మయొక్క నామమునుకూడా ఉచ్చరించవచ్చును. అయినప్పటికిని వినియోగమును గురిం చిన జ్ఞానము (అనగా శాస్త్రోక్త విధులు) లేకపోయినచో అసంఖ్యాకులుగా సాధు-సజ్జనులు మనయింటికి వచ్చినప్పటికిన్ని వారిని తగురీతిని ఆదరించి - గౌరవించక పోయినందువలన మనకు వున్న పుణ్యముకూడా నాశమైపోవు రీతిని, లేదా నగలను ధరించవలెననెడి వాంఛతో కొన్ని నగలు మొదలగునవి ఎచ్చటనుంచియో సమకూర్చి తెచ్చి వున్నవాటిని వున్నట్టుగానే మెడలో వ్రేలగట్టుకొనిన రీతిని, నోటితో బ్రహ్మయొక్క నామమును ఉచ్చరించు చున్నప్పటికిని మరియు చేతులతో సాత్త్విక కృత్యముల నొనర్చుచున్నప్పటి కిన్నీ దాని వినియోగమును గురించిన జ్ఞానము లేకున్నచో ఆకృత్యములన్నియూ వ్యర్థమైపోవును. అన్నము మరియు ఆకలి - యీ రెండూ దగ్గరగానే వుండును. కాని, పిల్లవానికి భోజనము చేయుట చేతకానియెడల ఆతను ఉపవసించ వల సియే వచ్చును. లేదా ఓ వీరుడవగు అర్జునా, నూనె వత్తి మరియు నిప్పు - యీ మూడున్నూ దగ్గర యున్నవి. ఆ మూడింటినీ ఎలా వుపయోగించుకొన-

వలెనో తెలియకున్నచో మన కేవిధముగనూ ప్రకాశము లభించదు. సరిగా యీదేవిధమున ఉపయుక్త సమయమున కర్మజరుగుచూ, దానిమంత్రముకూడా స్మరించుచున్నప్పటికినీ, దాని వినియోగవిధానము తెలియకున్నచో యిదంతయూ నిష్ఫలమే యగును. కావున, యీమూడు వర్ణముల కూడిక వలనను ఏర్పడిన పరబ్రహ్మనామము యొక్క వినియోగవిధానమును నీకు చెప్పెదను వినుము.

తస్మా దో మి త్యుదాహృత్య యజ్ఞదాన తపః క్రియాః ।
ప్రవర్తంతే విధానోక్తా స్సతతం బ్రహ్మవాదినామ్॥ ౨౪

“ఈ నామమునందలి మూడు అక్షరములను కర్మయొక్క ఆరంభము, మధ్య, మరియు అంతము లనెడి మూడు స్థానములందును ఉపయోగించ వలెను. ఓ అర్జునా! యీ వ్యవస్థవలననే బ్రహ్మవేత్తలు బ్రహ్మ-స్వరూపమును పొందిరి శాస్త్రజ్ఞానముచే కర్మనిష్ఠులైనవారు బ్రహ్మముతో ఐక్యతను సంపాదించుటకు యజ్ఞాదికర్మల నొనర్పకుండా వుండరు. కాని, ఆరంభమునందు వారు ఓంకారమును తమ ధ్యానమం దుంచుకొందురు, మరియు అప్పుడు, దానిని వాక్కుతోకూడా ఉచ్చరింతురు. ఓంకార ధ్యానము మరియు దానిని స్పష్టముగ ఉచ్చరించుటలతో వారు కర్మమార్గమున ప్రవృత్తులగుదురు. చీకటిలో వెళ్ళునప్పుడు వెలుగుచున్న దీపము, లేదా అరణ్యమున పోవుచున్నప్పుడు బలశాలిని ఎవరినైనా వెంటనుంచుకొన వలసిన విధముగా కర్మలను ఆరంభించునప్పుడు ప్రణవమును ఆధారముగా గైకొనవలెను. బ్రహ్మవేత్తలైనవారు తమ యిష్టదేవతల నుద్దేశించి ధర్మము ద్వారా ఆర్జించిన అనేక విధములగు ద్రవ్యములను బ్రాహ్మణులచేత అగ్నిలో ఆహుతిగా వేయింతురు. వారు శాస్త్రోక్తవిధుల ననుసరించి దక్షతతో ఆహవనీయాది అగ్నిత్రయమున త్రిసమయము లందును ఆహుతి నొసర్చి యజ్ఞకర్మల నాచరింతురు. వారు అనేకవిధములగు యజ్ఞ యాగాదు

లను అంగీకరించి యీ మాయాజనిత సంసార మోహమును త్యజింతురు లేదా న్యాయపూర్వకముగ లభించిన భూమి మొదలుగాగల ద్రవ్యదానమును ఉపయుక్తప్రదేశమున మరియు కాలమున సత్పాత్రులగు పురుషులకు యిత్తురు, లేదా ఏకాంతరాట్ భోజనవ్రతమును బూనుదురు. (అనగా ఎల్లప్పుడూ ఒకదినమున భుజించుట మరియొక దినమున భుజించకుండుట), చాంద్రాయణాది వ్రతములనొనర్తురు. మరియు మాసము - మాసము పూర్తిగా ఉపసించి తన శరీరధాతువులను శుష్కింపజేయుచూ తపమొనర్తురు. ఈరీతిని యజ్ఞము, దానము మరియు తపస్సు మొదలగు సంసారమున బంధనకరములుగా చెప్పబడు కర్మలను ఆచరించి, మరియు వాటి ద్వారానే బ్రహ్మవేత్తలైనటువంటివారు సహజముగనే మోక్షపదమును ప్రాప్తింపజేసికొందురు. స్థలమున జడములుగా తోచెడి కర్రలు మొదలగువాని సహాయమువల్లనే మనము నీటిని దాటురీతిని యీ నామసహాయమువలన లోకులు బంధకరములైన కర్మలనుండి విముక్తిని పొందుదురు. ఈ విధముగా యజ్ఞదానాది కర్మలు ఓంకార సహాయముచేహితకరములగుచున్నవి. ఓ అర్జునా, యిక యీ కర్మలు ఫలమునకు కొద్దిగ సమీపమునకు చేరినప్పుడు 'తత్' శబ్ద ప్రయోగము జరుగును.

> తదిత్యనభిసంధాయ ఫలం యజ్ఞతపః క్రియాః।
> దాన క్రియాశ్చ వివిధాః క్రియంతే మోక్షకాంక్షిభిః ॥౨౫॥

"ఏ పరబ్రహ్మమనెడి పేరుగల వస్తువు సమస్త మాయాజనిత సంసారమునకు అతీతమైనదో, ఏది సమస్తమును చూచునట్టిదో మరియు ఏది 'తత్' శబ్దముచే దర్శింపబడునో అది అన్నింటికిని కారణమైనట్టిది; మరియు యీ రూపముననే మనస్సున దానిని ధ్యానించి, ఓ అర్జునా, విజ్ఞపురుషులు వాక్కుచే కూడా దానిని ఉచ్చరింతురు. 'తత్' రూపియగు బ్రహ్మకు మన యీ కర్మలన్నియు ఫలసహితముగా అర్పితమగుగాక. మరియు మనము భోగించుటకి

నీటిలో ఏమాత్రమూ మిగిలియుండ కుండుగాక-యని వారందురు. ఈ రీతిని 'తత్' రూపియగు బ్రహ్మకు తమ సమస్తకర్మలను సమర్పించి వారు 'న మమ' అని చెప్పి తమ్ముతామే సమస్త కర్మఫలములనుండి వేరుచేసి కొందురు. అటుపిమ్మట, ఓంకారముచే ఆరంభింపబడి, తత్కారణముచే బ్రహ్మార్పణ మొనర్పబడిన కర్మ ఈరీతిని బ్రహ్మరూపమును పొందును. కేవల మది బయటకు చూచుటకు మాత్రము, కర్మలుగా కాన్పించును. కాని, కర్తకు కలిగియుండెడి కర్తృత్వాభిమానమువలన ఏర్పడియుండెడి ద్వైత భావము బాహ్యకర్మను బ్రహ్మార్పణ మొనర్చినప్పటికికూడా అది బ్రహ్మరూపమును పొందదు. ఎటులనిన, ఉప్పు నీటిలో కరిగిపోయినప్పటి కిని, దానికి గల ఉప్పదనము మాత్రము మిగిలియే యుండును. సరిగా యిదే విధమున, 'మనము మన కర్మలను బ్రహ్మార్పణ మొనర్చితి' మనెడి ద్వైత భావము కర్తలో నిలచియే యుండును. ఈ ద్వైతభావము వున్నంతవరకు సంసారభయము పోదు. పరమేశ్వరుని ముఖముగా చెప్పబడిన వేదము ఈసంగతిని బిగ్గరగా అరచి అరచి చెప్పుచున్నవి. కావున, కర్తృత్వాభిమానము వలన బ్రహ్మము తనకు భిన్నమైనవాడు అనగా తాను వేరు, బ్రహ్మము వేరు, అని కలిగెడి భావముపై ఆత్మత్వము (అనగా తన స్వరూపమే) యనెడి ప్రత్యయము కలుగుటకొరకే 'సత్' శబ్దము ఏర్పడినది. ఓంకారము మరియు తత్కారముద్వారా బ్రహ్మస్వరూపముగా నొనర్పబడిన కర్మలు 'ప్రశస్తాది' శబ్దములచే వర్ణింపబడి – ప్రశస్తములుగా చెప్పబడినవి. ఆ ప్రశస్తకర్మలకే 'సత్' శబ్దము చేర్చబడును. ఇక అట్టి 'సత్' శబ్దము యొక్క ఆశయమును విపులీకరించి చెప్పెదను వినుము.

సద్భావే సాధుభావే చ సదిత్యేతత్ప్రయుజ్యతే ।
ప్రశస్తే కర్మణి తథా సచ్ఛబ్దః పార్థ యుజ్యతే॥ ౨౬

"ఈ సత్ శబ్దమువల్ల అసత్ అనగా అజ్ఞానజన్య నామరూపాత్మక విశ్వముయొక్క ముద్ర నశించును. మరియు సత్ తత్త్వరూపియగు సువర్ణము

యొక్క వాస్తవికము మరియు నిర్దోషము నగు రూపము వ్యక్తమగును. ఈ 'సత్' ఎన్నడును కాలము మరియు స్థలపరిభావమువలన మార్పు చెందదు. మరియు ఎల్లప్పుడు తన ఆత్మస్వరూపమునందే విలాసమొనర్చుచూ వుండును. ఈ నామరూపాత్మకమగు దృశ్యజగత్తంతయూ అనిత్యము. మరియు, ఇందువల్ల అది 'సత్'లోనికి రాజాలదు; మరియు, కేవలము ఆత్మస్వరూపప్రాప్తివల్లమాత్రమే ఆ సత్ తత్త్వజ్ఞానము కలుగును. ఆ సత్ తత్త్వమువల్లనే యింతకు పూర్వము ప్రశస్తములుగానైన కర్మలన్నియూ ఐక్యజ్ఞానమువలన సమరూపమును పొందును, మరియు అంతట, ఆత్మస్వరూపుడగు బ్రహ్మ కాన్పించసాగును. ఇందుచే, ఓంకారము మరియు తత్కారము వలన బ్రహ్మాకారమును పొందిన కర్మలన్నియూ పరిపక్వమై ఒక్కమారుగా సంపూర్ణముగ సద్రూపమును పొందును. యీ విధముగా యీ సత్ శబ్దము యొక్క అంతఃస్థమగు ఉపయోగమును నీవు జ్ఞప్తియం దుంచుకొనుము."

ఈ రీతిని శ్రీకృష్ణభగవానులు చెప్పిరి. ఈ రీతిని భగవానునిచే చెప్పబడిన మాటలు, నాలోనుండి ఆ భగవానుడే పలికించు చున్నాడుగాని నేను మాత్రము చెప్పుటలేదు. భగవాను లిటుల చెప్పిరి— "మరియు యీ సత్ శబ్దము సాత్త్విక కర్మల నొనర్చునప్పుడు మరియొకరీతినికూడా ఉపయోగకరముగ ప్రయోగించవచ్చును. అదికూడవినుము. లోకులెల్లరు తమతమ అధికారానుసారముగా చక్కగా సత్కర్మల నొనర్చు చుందురు. కాని, ఆకర్మలు కొన్నికారణములచేత ఏదైనఅంగము లోపించిన వైనప్పుడు 'ఏదైన అవయవము తెగుటవలనగాని బాధతో నున్నప్పుడుగానీ శరీరము సరిగా పనిచేయజాలనిరీతిని, లేదా చక్రములేనిబండి నడువజాలనిరీతిని' ఏదైన వైగుణ్యముగాని న్యూనతవలనగాని సత్ కర్మలుకూడా అసత్ కర్మలగును. అంతట, ఓంకారము మరియు తత్కారమునకు సహాయ మొనర్చుటకై యీ సత్కారము వచ్చును. మరియు, యిందువలన ఆ హీనకర్మలందలి హీనత్వము తొలగిపోవును - ఆకర్మలుకూడా ఉన్నతమైనవై సర్వాంగ పూర్ణములుగా

నగును. ఈ సత్ ఆ కర్మలయొక్క అసత్త్వమును దూరమొనర్చి వాటిని
చక్కగా రూఢమొనర్చి తన సత్త్వ సామర్థ్యమువలన 'ఏదైన దివ్యౌషధి
రోగగ్రస్తమైన పురుషుని రోగమునుండి విముక్త నొనర్చు రీతిని'
లేదా బాధతో నున్న వానిని బాధారహితు నొనర్చురీతిని, హీనకర్మలను
కూడా సర్వాంగ పూర్ణముగ నొనర్చును. ఒక్కొక్కప్పుడు
ఏదైన పొరపాటువలన కొన్నికర్మలు విధి - నియమముల నుల్లంఘించి
నిషిద్ధమార్గమును పట్టును. ఏలనన నడచెడివాడే మార్గమును మర
చును. మరియు పరీక్షకునకే భ్రమ కలుగును. వ్యవహారమున ఏమేమి
జరుగుటలేదో ఎవరు చెప్పగలరు? కావుననే, యీ విధమగు అవిచారముచే
కర్మలయొక్క మర్యాద పోవును. మరియు ఆ కర్మలు దుష్కర్మల మార్గ
మును పట్టినప్పుడు, ఓ అర్జునా, యీ 'సత్' శబ్దప్రయోగమును ఓంకారము
మరియు తత్కార ప్రయోగముకంటె కూడ ఎక్కువ జాగరూకతతో
చేయుచో, యిది ఆ కర్మను నిర్మల మొనర్చును. ఇనుమునకు స్పర్శమణి
యొక్క సంపర్కము, వాగునకు గంగాసంగమము, మృతునకు అమృత వర్షము
వలె, ఓ వీరశ్రేష్ఠుడవగు అర్జునా, సదోషకర్మలకు సత్ 'శబ్దప్రయోగము
కూడా కల్యాణ కారకమగును. ఈశబ్దమునం దింత మహిమ గలదు. ఈ వివ
రణమును నీవు ధ్యానమం దుంచుకొని యీ నామమును గురించి యోచించి
నప్పుడిది కేవలము పరబ్రహ్మమే నని నీకు అనుభవమగును. ఈ నామరూపా
త్మక వస్తు కోటి జనించెడి స్థానమును జీవుడీ 'ఓమ్‌తత్‌సత్' ను ఉచ్చరిం
చుట వలన చేరును. ఆ స్థానము కేవలము అఖండ శుద్ధ పరబ్రహ్మమే.
మరియు యీ నామము దానియం దుండెడి సామర్థ్యమును చూపునదియే.
కాని, ఆకాశమునకు ఆకాశమే ఆధారముగా నుండు రీతిని యీ నామము
నకు కూడా యీ నామమే అఖండాధారమై యున్నది. ఆకాశమునం దుద
యించెడి సూర్యుడు స్వయముగ తనను తానే ప్రకట మొనర్చుకొనురీతిని యీ
నామముకూడా తనబ్రహ్మస్వరూపమును తానే ప్రకట మొనర్చుకొనును.

యజ్ఞే తపసి దానే చ స్థితి స్సదితి చోచ్యతే।
కర్మ చైవ తదర్థీయం సదిత్యేవాభిధీయతే॥ ౨౭

"కావున యీ నామము కేవలము మూడు వర్ణముల సమూహము మాత్రమే నని తలంచకుము; దీనిని ప్రత్యక్ష బ్రహ్మముగానే ఎరుంగుము. కాన ఏ ఏ కర్మల నొనర్చినప్పటికిని, అవి యజ్ఞములే యగుగాక. దానమగుగాక మరియు తపస్సు మొదలైనవి యగుగాక, అవి యథా - విధిగా జరుపబడినవే యగుగాక లేక న్యూనతను పొంది అపూర్ణమైనవే యగుగాక, స్పర్శమణిపై మచ్చు చూచినప్పుడు మంచి బంగారము మరియు కల్తీబంగారమనెడి భేదమెన్నడును వుండని రీతిని (ఏలనన, స్పర్శమణి స్పర్శయే అన్నింటిని శుద్ధబంగారముగా నొనర్చివేయును), సమస్త కర్మలూ బ్రహ్మార్పణమగుటచే బ్రహ్మరూపముగనే అయిపోవును. సముద్రమున కలసిన తరువాత నదులను వేరుపరచజాలని రీతిని, బ్రహ్మార్పణ మొనర్పబడిన కర్మలలో న్యూనత్వ-పూర్ణత్వ భేదము లెవ్వియూ నుండవు. ఈ విధముగా, ఓసువిజ్ఞుడవగు అర్జునా, నీకు బ్రహ్మయొక్క నామమందలి సామర్థ్యమును తెలియజెప్పితిని. మరియు ఓ వీరుడవగు పార్థా, యీ నామమునందలి భిన్న భిన్న వర్ణముల ప్రయోగ విధానముకూడా నీకు సుందరమైనభాషలో చెప్పితిని. ఈ విధముగా యీ నామమునం దత్యధికమగు మహిమ గలదు, మరియు యిందువలననే యిది బ్రహ్మనామమైనది. నీకు దీనియందలి రహస్యము తెలిపినదిగదా ? ఇక నేటినుంచి నీలో యీనామమునెడ శ్రద్ధ క్రమక్రమముగా వృద్ధిపొందించుకొను చుండవలసినదిగా కోరుచున్నాను. ఏలనన ఈ నామము ఉదయించినప్పుడు జన్మ - బంధనముల నామరూపములనుకూడా యిది లేకుండ చేయును. ఈ 'సత్' శబ్దవ్యవస్థా ప్రయోగముగల కర్మ సాంగవేదానుష్ఠానముతో సమానమే యగును.

అశ్రద్ధయా హుతం దత్తం తపస్తప్తం కృతం చ యత్ ।
అసదిత్యుచ్యతే పార్థ న చ తత్ప్రేత్య నో ఇహ ॥ ౨౮ ॥

" కాని యీవ్యవస్థను విడచి, శ్రద్ధనువదలి మరియు దురాగ్రిముతో కోట్లకొలది అశ్వమేధ యజ్ఞముల నొనర్చినప్పటికిని, రత్నములతో నింపి పృథివి నంతను దానముగ నిచ్చినప్పటికిని, ఒక్క బొటనవ్రేలుపై నిలబడి సహస్రతపస్సుల నొనర్చినప్పటికిని, సముద్రములా యనిపించునంత పెద్ద చెరువులు, మరియు నూతులు మొదలగునవి త్రవ్వించినప్పటికిని-యివన్నియూ పూర్తిగా నిష్ఫలములే. రాతిపైన వర్షించినటువంటి నీరు, బూడిదలో ఇచ్చిన ఆహుతి, నీడను ఆలింగన మొనర్చుకొనుట, లేదా ఆకాశమును కొట్టినదెబ్బ - యివి వ్యర్థమగురీతిని, ఓ అర్జునా ! యీ కర్మ సమారంభము లన్నియూకూడా పూర్తిగా వ్యర్థములే యగును. గానుగలో రాళ్ళు వేసినచో దానినుండి నూనెయూ రాదు, పిండియూ రాదు. సరిగా యిదే విధమున యీ కర్మసమారంభమువలన కూడా ఏవిధమగు లాభమూ కలుగదు; పైగా దరిద్రమువచ్చి వెంటపడును. తనవద్ద కేవలము బిచ్చ మెత్తుకొనుటకై ఒక బొచ్చెను వుంచుకొని తన దేశముననే తిరుగుగాక లేక పరదేశమున తిరుగుగాక, అట్టివానికి ఏమాత్రమూ విలువ యుండదు. మరియు ఆరీతిని ముష్టికై తిరుగువానికి ఆకలిచే చావవలసిన పరిస్థితియే సంభవించును. సరిగా యిదేవిధమున, యీ విధమగు కర్మల నాచరించుటవలన పారలౌకిక లాభము లేకపోగా, ఐహిక లాభముకూడా వుండదు. అనగా, బ్రహ్మ యొక్క నామముపట్ల శ్రద్ధలేకున్నచో, ఆ చేసెడి కర్మలు యీ లోక మందును పరలోకమందును కూడా నిరర్థకములే యగును. "పాపరూపి యగు ఏనుగును సంహరించుటలో సింహము, మరియు త్రితాపములనెడి అంధకారమును దూరమొనర్చెడి సూర్యుడూనైన లక్ష్మీకాంతుడగు వీర నరశ్రేష్ఠుడైన శ్రీ కృష్ణభగవాను లీ విషయములను చెప్పిరి. వెన్నెలలో క్షయముగ చంద్రుడుకూడా మరుగుబడి పోవురీతిని ఆసమయమున అర్జునుడు

కూడా అపారమగు ఆత్మానందములో పూర్తిగా నిమగ్నుడైపోయెను. సంగ్రామముకూడా ఒక విధమగు వ్యాపారమే. దానియందు, బాణాగ్రిభాగములను కొలతబద్దగా నొనర్చుకొని, దానిద్వారా మాంసము కోసివేయబడి జీవించియున్న మనుష్యుడే కొలవబడును. ఇట్టి భయంకర ప్రసంగమునందు అర్జునునకు స్వానంద సామ్రాజ్యసుఖమును అనుభవించుట ఎటుల శోభిల్లును? కాని, వాస్తవమునకు అర్జునునితో సమమగు భాగ్య మీసంసారమున మరెవరికిని లేదు. సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునితో నిటుల చెప్పెను — "ఓ కౌరవ రాజా! తన శత్రువు (అర్జునుడు) నందలి యీ గుణమునుచూచి సత్యముగ ఆతనిపై ప్రేమ పూర్ణమగు ఆదరభావమే జనించును. మరియు మనకు సుఖముంతో ప్రదేశ మొనర్చుటకుగాను యీతడు మనకు గురువాయెను. ఈ అర్జునుడే గనుక ప్రశ్నించకున్నచో, భగవానులు తన హృదయమందలి రహస్యము నేల తెరచి చెప్పును? అట్టి స్థితిలో మనకుకూడా పరమార్థదర్శన మెటుల కలుగును? మనము అజ్ఞానాంధకారమున యథాప్రకారముగ జన్మము గడపుచుంటిమి; కాని, ఆయన మనను ఆత్మజ్ఞానమనెడి ప్రకాశ — మందిరములోనికి తెచ్చి చేర్చిరి. మనపై ఆత డెంత ఉపకారము నొనర్చెను! వాస్తవముగ గురుత్వసంబంధమువలన ఆతనిని శ్రీ వాసుదేవునకు సహోదరుడనియే యెరుంగవలెను. పైకి యీ రీతినిచెప్పి, ఆ తరువాత సంజయుడు తా నిటు లనుకొనెను. "నేను అర్జునునిగురించి అత్యధికముగా స్తుతించినచో ధృతరాష్ట్రుని అంతఃకరణమున కష్టముగ తోచును. కావున యింతకుమించి యింకేమియూ చెప్పకుండుటే మంచిది. ఈ విధముగా ఆలోచించి ఆతడాసమయమున మౌనము వహించెను. ఆ తరువాత అర్జునుడు శ్రీకృష్ణుని స్పష్టీకరించవలసినదిగా కోరిన ప్రసంగమును తెచ్చెను. సంజయు డారీతిని చేసిన పనినే, నే నిప్పు డొనర్తును. శ్రీ నివృత్తినాథుల శిష్యుడ నగు జ్ఞానదేవుడనైన నేను 'శ్రోతలగు మీరు శ్రద్ధాళులై వినుడ'ని ప్రార్థించుచున్నాను.

తెలుగు జ్ఞానేశ్వరి

పదునెనిమిదవ అధ్యాయము

"ఓ నిర్దోషుడవగు పరమేశ్వరా! నేను మీకు జేజేలొనర్తును మీరు మీభక్తులకు సర్వవిధముల కల్యాణమును కలుగజేతురు, మరియు జన్మ మరియు జరాజర రూపియగు మేఘమండలమును నాశమొనర్చెడి ప్రభంజన ప్రచండవాయువు మీరే యై యున్నారు. ఓ బలాఢ్యుడవగు దేవా, మీరు అమంగళముల నన్నింటిని నాశమొనర్తురు, మరియు వేద - శాస్త్రరూపియగు వృక్షమునందలి ఫలములనుకూడా మీరే యిత్తురు. ఓ స్వయంపూర్ణుడవగు దేవా, విరక్తులను మీరు ప్రేమింతురు, మీరు కాలుని సామర్థ్యమునుకూడా అడ్డగింతురు, మరియు యివన్నియూ వున్నప్పటికికూడా మీరు సమస్తకళలకు అతీతులు. ఓ అటలదేవా, మీరు చంచల చిత్తములను ప్రాశనమొనర్చి బాన పొట్ట గలవారైరి.—చంచల చిత్తములను భక్షించుటచే మీపొట్ట లావెక్కినది. జగత్తును వికసింపజేసి దానియందు క్రీడించుట మీ కతిప్రియము. ఓ అజ్ఞేయదేవా, మీరు ఉత్కటానందమునకు స్ఫూర్తినిచ్చువారు. మీరు సర్వవిధములగు దోషములను నిరంతరము నాశమొనర్చుచుందురు. మీరు విశ్వమునకు మూలాధారము. ఓ స్వయంప్రకాశుడవగు దేవా! యీజగత్తనెడి మేఘమునకు ఆశ్రయమొసంగు ఆకాశము మీరే. ఏ మూలస్తంభముపై యీ విశ్వమంతయూ రచియింపబడినదో, ఆ స్తంభము కూడా మీరే. మీరు జనన - మరణ రూపియగు సంసారమును విధ్వంస మొనర్తురు. ఓ అత్యంత శుద్ధుడవగు దేవా, కేవలము అజ్ఞానమునే కాదు, జ్ఞానమనెడి ఉద్యానవనమును కూడా నాశమొనర్చెడి ఏనుగు, శమ దమములద్వారా మదనుని అభి

మానమును త్రెంచివేయునట్టిస్నీ, మరియు దయాసాగరులు కూడా మీరే. ఓ ఏకస్వరూపదేవా, మీరు కామమనెడి సర్పముయొక్క గర్వమును దూర మొనర్చువారు. భక్తుల భక్తియనెడి మందిరమును ప్రకాశ మొనర్చు దీపము మరియు తాపమును శాంత మొనర్చువారునూ అయియున్నారు. ఓ అద్వితీయ పరమేశ్వరా, శాంతి మరియు విరక్తులు పూర్ణత్వమును చెందినవారికి మీ రత్యంత ప్రియులగుదురు. మీ భక్తులకు మీరు అంకితులగుదురు. మీరు కేవలము భక్తివల్లమాత్రమే పొందదగినవారై నప్పటికిని, మాయకు స్వరూప మగమ్యము. ఓ శ్రీ సద్గురురూప పరమేశ్వరా, మీరుఊహించుటకు కూడా వలనుపడని అద్భుతఫలము నిచ్చు కల్పవృక్షము. ఆత్మజ్ఞాన వృక్షముయొక్క బీజము మొలచెడి సారవంతమైన స్థలము మీరు. ఓ మహారాజా, మీకు నేను జేజేలు పలికెదను. కాని, మీరు, మీ విశిష్ట లక్షణములు మనస్సుచే తెలిసి కొనుటకును, మరియు వాక్కుచే ఉచ్చరించుటకును వలను పడనటువంటివారు. కావున, మిమ్ము నుద్దేశించి అనేకవిధములగు శబ్దములను యోచించి మీస్తోత్ర ముల నెంతవరకు రచించను ! మీ విశేషలక్షణములను చెప్పుటకై ప్రయో గింపబడిన విశేషణములనుగురించి చెప్పవలెననిన, అవియన్నియూ మీ వాస్త విక స్వరూపమును బోధించజాలవు. అందుచే నేను కేవలము లజ్జితుడ నగు చున్నాను. సాగరమెల్లప్పుడును తనమర్యాదకు లోబడియుండును. కాని, యీ నియమము చంద్రోదయ మగునంతవరకే చెల్లును. సోమకాంతమణి స్వయముగా తన అవయవమునందలి ఆర్ద్రత్వముచే చంద్రునికి ఒక్కొక్క ప్పుడు అర్ఘ్యప్రదాన మొనర్పదు. కాని స్వయముగ చంద్రుడే దానిచే అకృత్యము చేయించును. వసంతాగమనమైనపిమ్మట వృక్షము లన్నింటను నూతనపత్రములు, మరియు క్రొత్త చిగురుటాకులు వెడలును. కాని, స్వయ ముగా ఆచెట్లకు తమయం దీక్రొత్త ఆకులు, చిగుళ్ళు ఎటుల వచ్చినవో తెలియదు. సూర్యకిరణములు తగులుటతోడనే కమలినియొక్క సంకో

చము నామ మాత్రమునకైనా మిగిలియుండదు, మరియు జల సంయోగము కలుగుటతోడనే ఉప్పు తన శరీరస్మృతినే మరచిపోవును. సరిగా యిదేరీతిని, ఓ గురుమహారాజా! మిమ్ము స్మరించుటతోడనే నన్ను నేనే మరచిపోదును. పొట్టనిండా భుజించి తృప్తిపొందిన పురుషుడు బాగా త్రేన్పసాగును. సరిగ ఆ పురుషుని అవస్థవలెనే, ఓ గురుమహా రాజా! మీరు నా విషయములోకూడ చేసితిరి. నా అహంభావము నకు మీరు దేశాంతరశిక్ష విధించితిరా యనిపించును. మరియు, నా వాక్కు పైన 'మిమ్ము స్తుతించ మొదలిడునట్టి' వెర్రితనమును ఆరోపింపజేసితిరి. కాని, నా శరీరస్పృహ వుంచుకొని మిమ్ము స్తుతించినప్పటికి కూడా గుణము మరియు గుణి — యీ రెంటియందును భేదభావము నొనర్చవలసియే వచ్చుచున్నది. కాని, మీరో ఏకజాతులు, మరియు ఒకే బ్రహ్మానంద స్వరూప మూర్తులున్నూ అయి యున్నారు. గుణము మరియు గుణి — యీ రెంటియందును వుండెడి భేదమును పోలిన భేదము మీయందెటుల కలుగగలదు? పోనీ, యీ విధమగు భేదభావము నొనర్చుట యిష్ట మగునా? ముత్యమును బ్రద్దలుకొట్టి దానిని మరల అతికించుట శ్రేష్ఠమా? లేక దానిని అఖండముగా నుంచుట శ్రేష్ఠమా? సరిగా యిదేరీతిని, తల్లి — దండ్రుల రూపమున మిమ్ము ఊహించి స్తుతించుటకూడా యుక్తమైనదికాదు, ఏలనన, ఆ స్తుతిలో బాలకుడు లేక సంతతియనెడి ఉపాధిదోషము సంభవించును. ఓ మహారాజా! నేను మీ సేవకుడనెడి కల్పన మొనర్తమన్ననూ, మీలో ప్రభువు లేక గురుభావముకూడా తనంత తానే ఆరోపితమగును. ఇట్టి స్థితిలో యీ విధమగు ఉపాధులతోకూడియున్న దూషితమగు వర్ణన మొనర్చుటలో అర్థమేమి యుండగలదు? మరియు యిట్టి స్తుతివలన లాభమేమి గలుగును? పోనీ, మిమ్ము ఆత్మయని యందుమనిన, మీవంటి జ్ఞానదాతను నేను నా హృదయమునుంచి తీసి బయట నుంచినటుల వుండును. కావున, ఓ గురు

దేవా, మిమ్ము స్తుతించదగిన విధానమేదియు నాకీ ప్రపంచమునకాన్పించుట లేదు. మీరు మౌనముతప్ప మరేవిధమగు అలంకారముతోనూ మిమ్ములంకరింప నివ్వరు. మిమ్ము స్తుతించుటయొక్క అర్థము మౌనముగా నుండుట, మిమ్ము పూజించుట మరియు అర్చించుట యొక్క అర్థము కర్మలులేకుండా నుండుట మరియు మీసాన్నిధ్యమును పొందుటయొక్క అర్థము మీలోలీనమై శూన్యత్వమును పొందుటయు నై యున్నది. కావున ప్రేమ - మోహమనెడి ఉన్మాదము వ్యర్థ ప్రలాపము లొనర్చుటయనెడి నెపముతో నాచే మిమ్ము స్తుతింపజేయించుచున్నది. మరియు యిందువలన బడబడమని మీ గుణములను యిటుల వర్ణింతును. కాని ఓదేవా, మీరు కరుణామయియగు మాతృసమానులు. కావున మీరు ఏదో విధముగా నా యీ మాటలను సహించినచో, నాపని నెరవేరును. ఇక నావాణియొక్క వ్యాప్తిపైన గీతా రహస్యమనెడి ద్రుఢముద్రను 'యీ సజ్జన శ్రోతలచిత్తము ప్రసన్నత నొందురీతిని' అంకిత మొనర్చుడు. ఇది విని శ్రీనివృత్తినాథు లిటులయనిరి.

"నీవు మాటిమాటికీ యీవిధముగా ఎందుకు పలుకుచుందువు? స్పర్శమణిపై యినుమును మాటిమాటికి అరుగదీయవలెనా? (అనగా స్పర్శమణి ఒక్కమారు స్పర్శించుటతోడనే యినుము వెంటనే బంగారమై పోవును) అంత జ్ఞానదేవుడ నగు నే నిటుల జవాబిచ్చితిని—"మహారాజా, యిదే మీ ప్రసాదము లభించినది. ఇక యీ గ్రంథమునెడ దృష్టినుంచుడు. ఏది గీత యనెడి రత్నజటితమందిరమందలి అర్థము లనెడి చింతామణిచే తయారు చేయబడిన కలశమో, ఏది సమస్త గీతారహస్యమును బోధించునట్టిదో, అది యీ పదునెనిమిదవ అధ్యాయమే. వ్యవహారమున, ఏదైన దేవాలయమునందలి కలశమును దూరమునుంచి చూచినచో దైవదర్శనమైనటులే భావించబడును. ఆవిషయమే దీనియెడకూడా చెల్లును; ఏలనన, యీఒక్క అధ్యాయమువల్లనే గీతారహస్యమంతయూ ధ్యానములోనికి వచ్చును. కావుననే నేను బాదరాయణుడగు వ్యాసుడుయీగీతయనెడిమందిరముపైయీపదునెనిమిదవ

అధ్యాయమనెడి కలశము నుంచెనని యంటిని. అంతేగాక, యీ అధ్యాయము నందు చేసిన ముగింపును చూచినందువలన, కలశము నెక్కించిన పిమ్మట దేవాలయ నిర్మాణమునందింకేపనియూ మిగిలియుండదని నిర్ధారణ యగుచున్నది. వ్యాసదేవుడు స్వాభావికముగనే అతినిపుణుడగు సూత్రకారుడు. ఆయనయే, వేదములనెడి రత్నగిరి యందలి మధ్యభాగమున ఉపనిషద్వస్తము లనెడి భూమిని త్రవ్వించి శుభ్రముచేసి యుంచెను. ఆ త్రవ్వకములో ధర్మ, అర్థ కామములనెడి ఎంతో మన్ను మరియు ఎన్నో రాళ్ళు మొదలగునవి వెలువడెను; వాటితోనే ఆయన ఆ భూమికి నాల్గువైపులందును మహాభారత మనెడి ఒక పెద్దకోటను తయారు చేసెను. ఆ కోటలోనే కృష్ణార్జున సంవాద కౌశలముచే ఆత్మజ్ఞానమనెడి మైదానము చాలచక్కగా శుభ్రపరచి సుందరము మరియు స్వచ్ఛముగనొనర్చెను. సమాధానమనెడి ద్వారములను వేసి, సర్వశాస్త్రార్థములనెడి పాకమును తయారుచేసి మోక్షరేఖయనెడి హద్దునునిర్ణయించెను. ఈరీతిని కట్టడపుపని నడచుచూ నడచుచూ పదునైదవ అధ్యాయమువరకు పదునైదు అంతస్థులు పూర్తి అయినవి మరియు ఆధ్యాత్మ మందిరమును రచియించుట సంపూర్తియైనది. అటుపిమ్మట పదునారవ అధ్యాయములో ఆమందిరముయొక్క శిఖరభాగము నిర్మింపబడెను. మరియు పదునేడవ అధ్యాయమున కలశమునకు ఆధారము అమర్చబడెను. ఆ అరుగుపైన యీ పదునెనిమిదవ అధ్యాయము కలశరూపముగా అమర్చబడినది. ఈ కలశము పైననే వ్యాసదేవుని గీతయనెడి ధ్వజమెగురుచుండును. ఇందుచే మొదటగల అధ్యాయములన్నియూ ఒకటిపైన ఒకటిగా ఎక్కుడి అంతస్థుల ఆకారము నందున్నవి. మరియు వాటి అన్నింటి పూర్తియూ ప్రస్తుత అధ్యాయమున కాన్పించుచున్నది. అయిపోయిన భవనకార్యమును గుప్తముగానుంచక కలశ మెల్లప్పుడును దానిని ప్రకటమొనర్చుచూ వుండును. సరిగా యిదేరీతిని యీ పదునెనిమిదవ అధ్యాయముకూడా గీతను ఆరంభమునుండి అంతము వరకు ప్రజ్వలితము, మరియుప్రకటమొనర్చును. ఈరీతిని శ్రీవ్యాసదేవులీగీతామందిర

మును పూర్ణత్వము వరకు చేర్చి జీవులను అనేకవిధముల సంరక్షించిరి. కొందరు జపమనెడి పేర బయటినుంచియే యీ మందిరమునకు ప్రదక్షిణ మొనర్తురు. కొందరు దీనిని వినుట పట్ల శ్రద్ధగలవారై దీని నీడలో విశ్రమింతురు. మరికొందరు ఏకాగ్రవృత్తితో దక్షిణ - తాంబూలములను పుచ్చుకొని అర్థ - జ్ఞానమనెడి గర్భ-గృహమున సహజముగనే ప్రవేశింతురు. ఈ మూడవ రకపు జీవుడు వెంటనే ఆత్మస్వరూపుడగు శ్రీ హరితో కలిసి పోవును. అయినప్పటికిని, యీ మోక్షమందిరమునం దందరూ ప్రవేశించ వచ్చును. గొప్పవారియిండ్లయందు భోజన మొనర్చుటకై పైన కూర్చొను వారికీ, మరియు క్రింద కూర్చొను వారికీ అందరికిని సమానముగనే ఆహార పదార్థములన్నియు వడ్డింపబడు రీతిని, యీగీతాపఠన మొనర్చువారికీ, శ్రవణ మొనర్చు వారికీ మరియు అర్థగ్రహణ మొనర్చువారికీ-అందరికినీ సమానముగనే మోక్షము లభించును. ఈవిధముగా యీ గీత వైష్ణవభక్తులకు దేవాలయ రూపమున నున్నది; అన్ని విషయములను ధ్యానము నందుంచుకొనియే, యీ పదునెనిమిదవ అధ్యాయము దే వా ల య ము యొక్క ఈ జ్వ ల కలశము అని నేను చెప్పితిని. ఇక నాబుద్ధి ననుసరించి పదునేడవ అధ్యాయము తరువాత యీ పదునెనిమిదవ అధ్యాయ ప్రసంగ మెటుల వచ్చినదో వివరించి చెప్పెదను. గంగా యమునలు రెండింటి యందలి జలమూ జలత్వ యోచన ననుసరించి ఏకరూపమే అయినప్ప టికిని, ప్రవాహముల ననుసరించి యోచించగా అవి రెండునూ భిన్న భిన్నముగా కాన్పించును. లేదా స్త్రీరూపము మరియు పురుషరూపములు రెండూ వుంటూవుండి కూడా అర్ధ - నారీ - నటేశ్వరమూర్తిలో ఆ రెండు రూపములూగల ఒకే శరీర మేర్పడుచున్నది. లేదా నానాడు చంద్రబింబ మును వృద్ధిపొందించెడి కళాప్రసారము జరుగుచున్నప్పటికిని చంద్రుని బింబముపైన యీ వృద్ధిపొందుచున్న కళలయొక్క లేపము భిన్న భిన్న ముగా కాన్పించనిరీతిని, భిన్నభిన్నములుగా గల నాల్గుపాదముల మూలమున-

శ్లోకములు విడివిడిగానే వుండును. మరియు అధ్యాయానుక్రమ అంకముల వలన అధ్యాయములు కూడా విడివిడిగానే కనిపించును—అయినప్పటికిని గ్రంథవిషయమును ప్రతిపాదించుటలో వేరే భిన్నస్వరూపము వుండదు—విషయప్రతిపాదనము కూడా అన్ని అధ్యాయములందును సమానముగానే వుండును. రత్నములు భిన్నభిన్నములుగా నున్నప్పటికిని వాటినన్నింటిని కలిపెడి దారము ఒకటేయైనటుల, లేదా పెక్కు ముత్యములను ఒకటిగా గ్రుచ్చినప్పుడు ఒకేమాలగా అయి అది ఒకే ఆకారముగా కాన్పించు రీతిని లేదా పుష్పాలు మరియు పువ్వులతో తయారైనమాల విడివిడిగా లెక్కింపబడజాలని రీతిని మరియు వాటి అన్నింటిసుగంధముకూడా విడదీయుటకు వీలులేకుండా ఒకటిగానే అయిపోవురీతిని,యీ శ్లోకములు మరియు అధ్యాయములకు వుండెడి సంబంధముకూడా ఆవిధముగనే విడదీయరానిది. గీతలో ఏడువందల శ్లోకములు మరియు పదునెనిమిది అధ్యాయములూ వున్నవి. కాని, శ్రీ కృష్ణభగవానులు చెప్పిన విషయముమాత్రమొక్కటే. వానిలో ఏవిధమైన భేదములేదు. నేనుకూడా అదేమార్గమున గీతార్థమును వివరించితిని; అదేవిధముగా ప్రస్తుతము గల ప్రశ్నను కూడా నేను స్పష్టీకరింతును. మీరందరూ వినుడు. పదునేడవ అధ్యాయమందలి చివరిశ్లోకములో భగవానిటుల చెప్పెను— "ఓ అర్జునా, ఓమ్ తత్సత్' యనెడి బ్రహ్మయొక్క నామమునెడల శ్రద్ధలేకుండా చేయబడెడి కర్మలన్నియు అసత్ అనగా దుష్టము, మరయు అసత్యములుగనూ యగును. శ్రీకృష్ణుని యీమాటలను విని అర్జునుడు తన మనస్సులో శ్రీకృష్ణుని యీమాట కర్మనిష్ఠులపై దోషమునారోపించు చున్నటుల వున్నదిగా తలంచెను. కాని, కర్మల నొనర్చెడి దురదృష్టుడగు జీవుడు అజ్ఞానమువలన అంధుడగును. ఆతనికి యీశ్వరస్వరూపమును గురించియే తెలియదు. అట్టిస్థితిలో ఆతనికి 'ఓమ్ తత్సత్' యనెడి బ్రహ్మనామమును గురించిన జ్ఞానమెటుల కలుగగలదు? ఇంతేగాక, రజస్తమములు క్షయము

పొందనంత వరకు మానవుని శ్రద్ధకూడ అతి నిమ్న కోటికి చెందినదిగానే వుండును. అట్టిస్థితిలో ఆశ్రద్ధ బ్రహ్మానాశము పై నెటుల వుండగలదు? ఇట్టి స్థితిలో, ఆయుధములను ఆలింగన మొనర్చుకొనుట, దారము పై పరుగిడుట, త్రాచుపామును ఆడించుటలు ప్రాణఘాతకములు అయిన రీతిగానే యీ కర్మలన్నియూ కూడా అతివికటమైనవి, మరియు అనంతజనన-మరణములతో సమముగ భయంకర సంకటములీకర్మలం దున్నవి. దైవయోగముచే మానవునిచే సత్కర్మలు జరుపబడుచో, వాటివలన ఆతనియందు జ్ఞానమును సంపాదించుటకు తగిన పాత్రత వచ్చును. అటుల కానిచో, ఆకర్మలవలన ఆతనికి అధోగతి కలుగును. కర్మలు యథా-సాంగముగ నెరవేరుటలో అనేక పెద్ద పెద్ద చిక్కు లున్నవి. ఇట్టి స్థితిలో, కర్మనిష్ఠులకు మోక్ష మెప్పుడు లభించగలదు? కావున యీ కర్మాచరణ మనెడి బంధమును త్రెంచి వేయవలెను. కర్మల నన్నింటిని త్యజించవలెను. మరియు సర్వదోష రహితమైన ఆ సన్న్యాసమునే స్వీకరించవలెను. వేటిలో కర్మ - బాధాభయ మనెడి వార్తయే వినిపించదో, కేవలము యోగమువలన మాత్రమే వేటి యందు ఆత్మజ్ఞానము లభించునో, ఏది జ్ఞానమును ఆవాహన మొనర్చెడి మంత్రము వంటిదో, ఏది జ్ఞానమనెడి పంటను పండించెడి ఉత్తమమైన పొలముల వంటిదో, లేదా ఏ విజ్ఞానమును యీడ్చుకొని వచ్చెడి త్రాడు నందలి తంతువులో, అట్టి ఆ రెండున్నూ సన్న్యాసము మరియు త్యాగ ములై యున్నవి. ఈ రెండింటి ఆశ్రయమును గైకొన్న పిమ్మట సంసార సంబంధము తెగిపోవును. కావున, యిప్పుడు సన్న్యాసము మరియు త్యాగ ములయొక్క స్వరూపమును వివరించవలసినదని భగవానుని ప్రార్థించుట యుక్తమగును" అని మనస్సున యోచించి, అర్జునుడు సన్న్యాసము మరియు త్యాగములను గురించి వాటి స్వరూపమును వివరించవలసినదిగా శ్రీకృష్ణ భగవానుని అడిగెను; దానికి జవాబుగా శ్రీకృష్ణుడు చెప్పిన వివరణమే యీ పదునెనిమిదవ అధ్యాయము. ఈవిధమగు జన్య-జనకభావమువలన ఒక అధ్యా

యము మరియొక అధ్యాయమును జన్మింపజేయును. ఇక అర్జున దేవుని అడిగెనో వినుడు. ఆ పాండుకుమారుడగు అర్జునుడు భగవానుని అంతిమవాక్కులను జ్ఞాతృత్వభావముతో వినెను. వాస్తవముగ చూచినచో, యీ పాటికి ఆతనికి తత్త్వసిద్ధాంతమును గురించిన నిశ్చిత జ్ఞానమేర్పడియున్నది. కాని భగవానుడు చెప్పదలచినదంతయూ పూర్తియై పోవుటచే, ఆతని ప్రేమ పూర్ణమగు మనస్సు దీనిని సహించలేకపోయెను. దూడయొక్క పొట్ట తల్లిపాలచే నిండిపోయినప్పటికినీ ఆదూడకు తన తల్లి తనకు దూరముగా నుండకుండా వుండవలె ననెడి కోరికయే వుండును. ఏకనిష్ఠప్రేమ యీరీతిగానే వుండును. ఆ ప్రేమ ఏవిధమగు కారణము మరియు అవసరము లేకున్నప్పటికిని తెంపులేకుండా మాట్లాడుచూనే వుండును. మరియూ యీరీతిని ప్రేమించువానికి 'నేనొకమారు చూచిన దానినే మాటిమాటికిని చూచుచూ వుండవలెను' అనెడి కోరిక యుండును. మరియు తనకు ప్రియమగు వస్తువును ఉపభోగించునప్పుడు యీ విధముగా ఏకనిష్ఠతో ప్రేమించువానికి ఆప్రియ వస్తువుపట్ల యింకనూ అనురాగము ఏర్పడుచునే వుండును. ఇదియే యీప్రేమయొక్క లక్షణము. మరియు అర్జునుడు అట్టి ప్రేమమూర్తివంటివాడు. ఇందువల్లనే భగవానులు మౌనము వహించినప్పుడు ఆతనికి అతి కష్టము కలుగసాగెను. అద్దములో మనముఖమునే మనము చూచురీతిని అర్జునుడు సంభాషణయనెడి నెపముతో వ్యావహారికముగ ఆతనికి ప్రాప్తించుచుండని ఆవస్తు దర్శనమును అనుభవించుచుండెను. ఈ సంభాషణము ఆగిపోవుచో యీ అద్భుత సుఖానుభవముకూడా ఆగిపోవునని ఆతడు తలంచుచుండెను. అర్జునుడు యీ పరమసుఖమును యింతవరకు రుచిమరిగి అనుభవించుచుండుటచే విడువజాలక యుండెను. ఇందుచేఆతడు త్యాగము మరియు సన్యాసము లనెడి విషయమును నిమిత్తముగ చేసికొని గీతయనెడి వస్త్రపు మడతను తిరిగి తెరపించెను. ఇది గీతయందలి పదునెనిమిదవ అధ్యాయము

గాదు, ఏకాధ్యాయము మాత్రమే గలగీత. స్వయముగా దూడయే ఆవుపాలను పిదుకసాగినప్పుడు దానినుండి పాలధార వచ్చుటకింక ఆలశ్య మెటులకా గలదు ? సరిగా యిదేరీతిని గీత ముగింపుకు వచ్చుటతోడనే అర్జునుడు మరల వెనుదిరిగెను. మరియు ఆతని యీ కృత్యము గీతను మరల పునరావృత్తి చేయించెనా యన్నటుల వున్నది. మంచితనమూ మరియునిజాయితీయూగల యజమానులు సేవకునిమాటను మన్నించి దానిననుసరించి నడచుకొందురు గదా ? ఇక అర్జునుడీరీతిని ప్రశ్నించెను— "ఓ విశ్వేశప్రభో, నాయీ ఒకప్రార్థనను దయతో వినుము.

అర్జున ఉవాచ :—

సన్న్యాసస్య మహాబాహో తత్త్వ మిచ్ఛామి వేదితుమ్ ।
త్యాగస్యచ హృషీకేశ పృథక్కేశి నిషూదన ॥౧॥

"ఓ దేవా, సన్న్యాసము మరియు త్యాగము అనెడి రెండు శబ్దముల నుండీ ఒకేఅర్థము వచ్చును. సంఘాతము మరియు సంఘము అనెడి రెండు శబ్దముల వలనను కేవలము సంఘాతమే సూచితమగు రీతిని నాబుద్ధిననుసరించి త్యాగము మరియు సన్న్యాసము అనెడి రెండుశబ్దముల వల్లనూ కేవలము త్యాగమే సూచిత మగుచున్నదని తోచుచున్నది. ఓదేవా, ఒకవేళ యీ రెండు శబ్దములందును ఏదైన భేదమువున్నచో అనుగ్రహించి తెలియజేయవలసినదిగా నా ప్రార్థన. అంతట శ్రీకృష్ణుడీరీతిని జవాబిచ్చెను.— "అవును, యీ రెండు శబ్దముల అర్థములందునూ భేదమువున్నది. అయినప్పటికిని ఓ అర్జునా, నీకీ రెండు శబ్దములున్నూ ఏకార్థమునిచ్చునటుగ తోచుననుటలో నా కేమాత్రము సంశయములేదు. ఈ రెండుశబ్దములందునూ త్యాగమే సూచింపబడిన దన్నమాట కూడా వాస్తవమే. ఇట్టి స్థితిలో యీ రెండింటి అర్థములందునూ భేదము గలుగుటకుగల కారణము,— కర్మ లను విడచుటను సన్న్యాసమందురు, కర్మఫలవాంఛ లేకుండుటను త్యాగ

మందురు. ఇక ఏ యే కర్మఫలములను త్యాగమొనర్పవలెనో, ఏ యే కర్మలను పూర్తిగా విడచివేయవలెనో చెప్పెదను, నీవు సావధానుడవై వినుము. అడవులందునూ పర్వతములపైననూ అసంఖ్యాకములుగా వృక్షములు తమంతతామే మొలచి పెద్దవగుచున్నవి, కాని ధాన్యపు మొక్కలు, తోటల యందుండెడి వృక్షములూ యీ విధముగా తమంత తాము ఫలించవు. దున్నకుండా, విత్తులు చల్లకుండా అనేకవిధములగు తృణములూ మరియు అడవిమొక్కలూ మొలచును, కాని విత్తులు చల్లకుండా, మొక్కలు నాటకుండానూ పొలములలో యీ రీతిని ధాన్యము పండదు. లేదా శరీరము తనంతతానే జన్మించినప్పటికిని నగలు మొదలగు అలంకారముల కొరకై పరిశ్రమ చేయవలసియే యున్నది, లేదా నది తనంతతానే లభించును, కాని నుయ్యి త్రవ్వుటకు పరిశ్రమ చేసియేతీరవలెను. సరిగా యిదే విధమున, నిత్య, నైమిత్తిక కర్మలు స్వాభావికముగానే జరుగుచుండును, కాని, మనస్సులో వాటి ఫలాశ లేకున్నచో కర్మలు కామికములు కావు (అనగా; అవి వాంఛారహితములుగా నగును, మరియు యిందువలననే అవి బంధకరములు కావు.)

శ్రీ భగవానువాచ:—

కామ్యానాం కర్మణాం న్యాసం సన్న్యాసం కవయో విదుః ।
సర్వకర్మఫలత్యాగం ప్రాహుస్త్యాగం విచక్షణాః॥ 2

" కేవలము కామ్య విస్తరణ వలన మాత్రమే ఏ కర్మలు అనుష్ఠింపబడుచున్నవో, వేటియందు అశ్వమేధాది పెద్ద పెద్ద యజ్ఞ-యాగాదులు చేయబడునో, చెరువులు - నూతులు మొదలగునవి త్రవ్వించబడునో, తోటలు వేయబడునో, భూదానము మరియు గ్రామదానము లొనర్చబడునో, మరియు అనేక విధములగు వ్రతాదు లొనర్పబడునో— అనగా యీవిధముగా గలఫ - కామము మరియు ఇష్ట పూర్తినొనర్చు కర్మ లొనర్చబడునో, అవి

యున్నియూ కర్తకు బంధకములేయగును. మరియు ఆ కర్తలను వాటి ఫలములను అనేకముగ అనుభవింప జేయును. ఓ అర్జునా, శరీరమనెడి గ్రామమునకు వచ్చి నివసించిన పిమ్మట జనన మరణము లనెడి జగడము అంత మొందించుకొన వీలు లేని రీతిని, లేదా లలాటమున వ్రాయబడిన రేఖ తుడిచివేయుటకు వీలుగాని రీతిని, లేదా శరీరచర్మమునకు జన్మతః సిద్ధించిన నలుపుగాని ఎరుపుగాని ఊతికి పోగొట్టుటకు వీలులేని రీతిని, కామ్యకర్మల ఫలమును అనుభవించకుండా మనుష్యుడే విధముగను తప్పించుకొనజాలడు. ఋణము తీర్చనంతవరకు ఋణవిముక్తి పొందుటకు వీలులేనిరీతిని యీ విధమగు కర్మలఫలములుకూడా భోగమునకై పట్టుబట్టి కూర్చొని, వాటిని అనుభవించనంతవరకు విడచిపెట్టవు. లేదా, ఓ అర్జునా! ప్రత్యక్షముగా వాంఛించకుండా సహజముగనే యిట్టి కామ్యకర్మలు ఎవరి వల్ల ఆచరింపబడి నప్పటికినీ తెలియకుండా నోట వేసికొన్నప్పటికిని బెల్లము తియ్యగానే వుండురీతిని, లేదా బూడిదయనుకొని నోట వేసుకొనిన నిప్పు రవ్వకూడా నోరు కాలునటుల చేయురీతిని బంధకత్వముకూడా కామ్యకర్మలందుగల ఒక స్వాభావికమగు సామర్థ్యమైయున్నది; కావున, మోక్షమును పొందగోరువారు ఎన్నడును వినోదమునకైన ఆకర్మలను ఆచరించరాదు. కేవలమింతియేకాదు; ఓ అర్జునా! కామ్యకర్మలను విషసమానముగా తలంచి దూరముగ విసరి పారవేయవలెను. ఈవిధమగు త్యాగమునే 'సన్యాస' మందురు." అనిచెప్పి, మరలసర్వాంతర్యామి యగు భగవానులిటుల చెప్పిరి—

"యాత్రికుడు తనవెంటధనమును గొనిపోవున్నచో, దారిలో కలిగెడిదొంగల భయమును నాశమొనర్చుకొన గలుగును. సరిగాయిదేవిధమున, కామ్యకర్మలను విడచిపెట్టుట—కామ్యములనుసమూలముగనాశనమొనర్చుటయేయగును. చంద్ర సూర్యగ్రహణములు పట్టినున్నప్పుడు ఏ కర్మలు చేయవలసియుండునో, లేదా పితరుల శ్రాద్ధ—తిథి నాడేకర్మలు చేయబడునో, లేదా గృహమునకు అతిథి వచ్చినప్పు డాతని ఆదర – సత్కారములకై ఏ కర్మలొనర్పబడునో

ఆ కర్మల నన్నింటిని నైమిత్తిక కర్మలుగ నెరుంగవలెను. వర్షఋతువునందు ఆకాశము మేఘములచే ఆవరింపబడి మలినముగా నుండురీతిని, లేదా వసంత ఋతువు వచ్చినపిమ్మట చెట్లు నూతనముగ చిగుర్చుటచే వనశోభ ద్విగుణీకృతమగు రీతిని, లేదా యౌవనావస్థయందు శరీరమున ఒక విశేష విధమగు మాహాత్మ్యము ప్రవేశించురీతిని, లేదాచంద్రకిరణములవలనచంద్రముకాంత మణి ద్రవించ నారంభించురీతిని, లేదా సూర్యోదయమైన పిమ్మట కమలములు వికసించురీతిని, మరియు యీ ఉదాహరణములలో గల కారణ విశేషముచే మూలమందు గల విషయమే వృద్ధిపొంది మూలవిషయమునకు భిన్నమైన మరొక నూతన విషయము ఏదియూ జనించని రీతిని నిత్యకర్మలో ఏదైన నిమిత్తము వచ్చి చేరినప్పుడది 'నైమిత్తిక కర్మ' యనబడును. మరియు ఏకర్మలు ప్రతిదినము ప్రాతఃకాలము, మధ్యాహ్నము మరియు సాయంకాలములందు చేయవలసి యున్నవైనప్పటికిని, కన్నులందలి దృష్టి బయటనుంచి ఎచ్చటనుంచి తీసికొనివచ్చి తగిలించబడినదీ కానటుల, లేదా సంపాదించకుండానే పాదములందు నడచుటకు స్వాభావికముగనే సామర్థ్యము వచ్చు రీతిని, లేదా దీపస్వరూపమునందు తేజస్సు స్వాభావికముగనే వుండు విధమున, లేదా బయటనుంచి సుగంధము పూయకుండానే మంచిగంధమునందు దాని ఆంతరిక సుగంధమువుండు విధముగా ఏకర్మలందు స్వాభావికముగానే అధికారరూపము వుండియుండుటవలన, వేటిని చేయనిదే మనుష్యు డేవిధముగనూ విముక్తుడు కాజాలడో, ఓ అర్జునా, ఆకర్మలనే నిత్యకర్మ లందురు. ఈ విధముగా నీకు 'నిత్య', 'నైమిత్తిక' కర్మల లక్షణములను వివరించి చెప్పితిని. ఈనిత్య నైమిత్తిక కర్మలన్నియూ ఆవశ్యకముగ చేయవలసియుండును. యిందువలననే కొందరు వీనిని వంధ్య అనగా నిష్ఫలములని చెప్పెదరు. కాని, భోజనము చేసినందువలన ఆకలితీరి సంతృప్తి కలుగు రీతిగానే నిత్యనైమిత్తిక కర్మలవలన కూడా అన్నివైపులనుండి ఫలప్రాప్తి కలుగును. కల్తీగల బంగారము కంసాలి వాని కుంపటిలో పడి

నప్పుడు దానియందలి కల్తీ దగ్ధమైపోయి, శుద్ధబంగారమగును. సరిగా యిదే విధమున, కర్మలందు ఫలములుకూడా వుండును. కర్మాచరణము వలన దోషములన్నియూ తొలగిపోవును, మనుష్యుని అధికారము వృద్ధియగును, మరియు అతనికి మాటిమాటికి సద్గతి ప్రాప్తించును. నిత్యనైమిత్తిక కర్మాచరణవలన యింత గొప్పఫలములు లభించినప్పటికిని, మూలా నక్షత్రమున జన్మించిన బాలుని పరిత్యజించవలసిన విధముగా యీ ఫలములను కూడా పరిత్యజించవలెను. వసంతఋతువు వచ్చినప్పుడు ప్రతికొమ్మ కాయలతో నిండి యుండునంతవరకూ మామిడి చెట్టుకు క్రొత్త క్రొత్త చిగుళ్ళు బయలు దేరును. కాని ఆ కొమ్మలందు కాయలు కాయ నారంభించుటతోడనే అది ఆఫలములను స్పర్శించకుండానే తన వైభవమునంతను క్రిందికి పడవేయ సాగును. సరిగా యిదేవిధమున, కర్మలమర్యాదను విడచి పెట్టకుండగానే, నిత్యనైమిత్తిక కర్మలయెడ లక్ష్యము గలిగియుండవలెను. మరియు ఆ కర్మలన్నింటివల్లనూ ప్రాప్తించెడి ఫలములను వమనమువలె త్యాజ్యముగ తలంచవలెను. ఈవిధమగు కర్మఫలత్యాగమునే జ్ఞానులు 'త్యాగ' మందురు. త్యాగము మరియు సన్యాసముయొక్క రూపములిట్టివి. ఈవిధమగు సన్యాసము వలన కామ్యకర్మలు బంధములుకావు. ఇక, నిషిద్ధకర్మలు స్వాభావిక ముగనే త్యాజ్యములు. తల తెగిపోయిన తరువాత మిగతా శరీరము దానం తట అదే నేలపైన పడురీతిని యీఫల త్యాగమువలన నిత్యకర్మలుకూడా తమంతతామే నాశమొందును. పంట తయారైన పిమ్మట మొక్కలందలి ఆకులు మొదలగునవి ఎండిపోయి, ఆకులు రాలిపోవుటతోడనే పంట చేతికి వచ్చురీతిని కర్మలన్నియూ నశించుటతోటనే ఆత్మజ్ఞానము తనంతతానే వెదకుకొనుచూ జీవునివద్దకువచ్చును. ఈయుక్తి ననుసరించి త్యాగము మరియు సన్యాసములను రెంటినీ ఆచరించెడివారు, ఆత్మజ్ఞానమును సంపాదించుటకు కావలసినసాధనమునుసంపాదించినవారగుదురు. కాని, ఎవరీయుక్తిని సాధించరో మరియు ఎవరు కేవలము ఊహయందు మాత్రమే త్యాగమును ఆచరింతురో,

అట్టివారిచే నామమాత్రమునకైన త్యాగము జరుగదు.మరియు వారు నానాటికి యింకనూవలలో చిక్కుబడిపోవుచునే యుందురు. రోగచికిత్సకై గాక,పూరికే ఏదైనామందును తిన్నచో అదివిషసమానముగానే యగును.మరియు,యిందుకు విరుద్ధముగా, అన్నము తినకున్నచో ఆకలిచే మరణించుట సంభవించదా? కావుననే, త్యజించరాని వస్తువును త్యజించరాదు. త్యజించ వలసిన వస్తువును త్యజించకుండా వుండరాదు. త్యాగమునందుగల యీ గుణము లేక విశేష తపై ధ్యానముంచక చేయబడెడి త్యాగము వ్యర్థమేయగును. మరియు నిజమైన విరక్తులు నిషిద్ధకర్మలతో అన్నిప్రదేశములందును పోరాడుచునే వుండవలెను

త్యాజ్యం దోషవదిత్యేకే కర్మ ప్రాహు ర్మనీషిణః।
యజ్ఞదానతపః కర్మ న త్యాజ్య మితిచాపరే ॥3॥

"అనేకమంది ఫలాశను విడువలేరు; మరియు యిందువలన వారు కర్మల నన్నింటిని బంధకరములని యందురు. ఒకానొకడు తాను స్వయముగా దిగంబరుడై నాట్య మొనర్చి లోకమునందున్న వారి నందరినీ తగువు లాడు వారిగా చెప్పెడి విధమున, లేదా ఓ అర్జునా! జిహ్వాచాపల్యము తీరని రోగి అన్ని విధములగు అన్నములనూ నిందించురీతిని, లేదా కుష్ఠురోగి తనకు స్వయముగా గల దోషయుక్తముగా నున్న శరీరముపై కోపము చెందక వానిపై వ్రాలెడి యీగలపై కోపగించుకొను రీతిని, దుర్బలులైనవారు లోభమున చిక్కుబడి ఫలత్యాగ మొనర్చు సామర్థ్యము లేని వారగుట వలన కర్మల నన్నింటిని చెడ్డవిగా చెప్పి, అందువలన పూర్తిగా కర్మల నన్నింటినీ త్యజించవలెనని నిర్ణయించుకొందురు. ఇదే విధముగా యజ్ఞయాగాది కర్మ అను తప్పక చేయవలెను. ఏలనన యివి తప్ప మరే సాధనమూ మనస్సును శుద్ధిచేయునది లేవు— అని కొంద రందురు. మానసిక శుద్ధియనెడి మార్గమును తొందరగా ఆక్రమించుకొనవలెనన్నచో కర్మ యనెడి శస్త్రమును ప్రయోగించుటలో ఆలస్యము చేయరాదు. బంగారును శుద్ధ మొనర్పవలెనన్నచో

అగ్నిలో తప్త మొనర్చుట యనెడి కష్టమును ఓర్చుకొనుటకు సిద్ధమైయుండ వలసినరీతిని, మరియు అద్దమును స్వచ్ఛ మొనర్చుటకుగాను దానిపై ఎక్కువగా బూడిదను పూయవలసియున్న రీతిని, లేదా బట్టలను శుభ్రపరచుకొన వలెనన్నచో చాకలి బానను మురికియైనదిగా అసహ్యించుకొనరానిరీతిని, కర్మ అనుకూడా అది క్లేశకారణములనెడి కారణముచే వదలివేయరాదు. వంట చేయకుండా ఎవనికైనా ఎన్నడైనా శ్రేష్ఠమైన మరియు రుచికరమగు భోజనము లభించునా ? ఓ అర్జునా, కొందరు ఈవిధమగు మాటలనుచెప్పి కర్మాచరణమునెడ శ్రద్ధ యుంచుదురు; ఈ విధమగు అభిప్రాయభేదము వల్లనే త్యాగ విషయము సంశయమున పడిపోయినది. కావుననే, నేనీ విషయమును గురించి స్పష్టముగా వివరించిచెప్పెదను. అందువల్ల, యీ సంశయము తొలగిపోయి, యీ త్యాగమును గురించిన నిశ్చితమగు భావ మేర్పడ గలదు. ఇక దీనిని శ్రద్ధగా వినుము.

నిశ్చయం శృణు మే తత్ర త్యాగే భరతసత్తమ ।
త్యాగో హి పురుష వ్యాఘ్ర త్రివిధ స్సంప్రకీర్తితః ॥౪॥

“ ఓ అర్జునా, త్యాగము మూడువిధములు. ఈ మూడు విధములగు త్యాగముల యొక్క లక్షణములు విడివిడిగా చెప్పెదను వినుము. ఇది మూడువిధములని నేను చెప్పినప్పటికినీ, దాని సారాంశము నేనింతకుముందు చెప్పినదే. నేను సర్వజ్ఞుడను, మరియు నాబుద్ధికి నిశ్చితము మరియు అటల ముగా తోచినతత్త్వమును ముందుగా వినుము. ఏపురుషుడు తనమోక్షమును గురించి జాగరూకుడుగను, సచేతుడుగాను వుండగోరునో, అతనిని త్యాగ రహస్యముగా తెలిసికొని, అతని ననుసరించి ఆచరించుచుండవలెను. ఇంత మాత్రము వల్లనే మోక్షము ప్రాప్తించును.

యజ్ఞదానం తపః కర్మ నత్యాజ్యం కార్యమేవతత్ ।
యజ్ఞోదానం తపశ్చైవ పావనాని మనీషిణాం ॥ ౫

“ ప్రవాసమందు ముందడుగు వేయుటను ఆపరానిరీతిని మనుష్యుడు యజ్ఞ దాన తపస్సులు మొదలగు ఆవశ్యక కర్మలను కూడా ఎన్నడును

విడువరాదు. కోల్పోయిన వస్తువు లభించువంతవరకు వెదకుచునే వుండ
వలసిన రీతిని, ఆకలి పూర్తిగా తీరనంతవరకు అన్నపు పళ్ళెము మనముందు
నుంచి తీసివేయ గూడదని విధమున, లేదా ఒడ్డుకు చేరునంతవరకు ఎన్నడును
నావను విడువగూడదని విధమున, లేదా కాయలు కాయక మునుపు అరటి
చెట్టును నరికి వేయుటకు వీలులేని విధమున, లేదా పెట్టిన వస్తువు
దొరకనంతవరకు దీపమును ఆర్పివేయగూడదని విధముగా ఆత్మజ్ఞానమును
గురించి బుద్ధికి పూర్తియగు నిశ్చయము కలుగనంతవరకు
యజ్ఞదానాది ఆవశ్యకకర్మలపట్లకూడా ఉదాసీనముగా నుండుట
తగదు. లోకులెల్లరు తమతమ అధికారము ననుసరించి యజ్ఞదాన
తపాదుల అతి తత్పరతతో చేయవలెను. బాటను పోవునప్పుడు బాటసారి
తొందరతొందరగా అడుగు లిడుచో తనగమ్యస్థానమునకు తొందరగాచేరి
విశ్రమించగలడు. సరిగా యిదేవిధమున, కర్మలను చక్కగా ఆచరించుటవల్ల
మనుష్యుడు సహజముగనే నిష్కాముడగును. ఔషధము పుచ్చుకొనుటలో
ఎక్కువశ్రద్ధ చూపినకొలదీ రోగముకూడ తగ్గిపోవుచునే వుండును. సరిగా
యిదేవిధమున యీ కర్మలన్నియూ శీఘ్రముగను మరియు తత్పరత్వము
తోనూ చేయుచున్న కొలదిని రజస్తమములుకూడా సమూలముగా నాశనమై
పోవును. బంగారుకు ఒకటి తరువాత ఒకటిగా క్షారపుటములు పెట్టి
నప్పుడు దానిలో గల మాలిన్యము తొలగిపోయి ఆబంగారము శుద్ధమగును.
ఇదేవిధముగా నిష్ఠాపూర్వకముగా ఆచరింపబడిన కర్మలు రజస్తమములను
పూర్తిగాతొలగించి, శుద్ధసత్వమనెడి మందిరమును దృష్టిక్షేత్రములోనికి తీసి
కొని వచ్చును. కావుననే, ఓ అర్జునా, కర్మలుకూడా సత్వ - శుద్ధినొనర్చు
పావన తీర్థములు చేరిన పదవిని, మరియు యోగ్యతను పొందియున్నవి. తీర్థ
ములవలన బాహ్యామందలి మాలిన్యము తొలగిపోవును. మరియుకర్మలు లోపల
గల మాలిన్యమును కడిగివేయును. కావుననే, సత్కర్మలవలననే తీర్థము
లకు పావనత్వము లభించునని చెప్పబడుచున్నది. దప్పికతో వున్నవారికి

నిర్జల ప్రదేశమునందు గ్రీష్మఋతువుతో వీచెడి వడగాలియే అమృతమును వర్షింపజేసి ఆతనిని అమృతపాన మొనర్పించు రీతిని, లేదా గ్రుడ్డివాని కను లకు సూర్యతేజము లభించినరీతిని, లేదా నదిలో మునుగుచున్న మనుష్యుని ఉద్ధరించుటకై స్వయముగా నదియే లేచి పారిపోవురీతిని, లేదా మరణించు చున్న వ్యక్తికి స్వయముగా మృత్యువే అధిక ఆయుఃప్రదానమొసంగిన రీతిని; ఓ అర్జునా, యీ కర్మలు కూడా ముముక్షువులను కర్మబంధమునుండి విడిపించును. రసాయనమును సేవించుటచే మరణించ నున్నవానిని విషమునుండి కాపాడురీతిని, ఓ అర్జునా, యీ కర్మలుకూడా తమ బంధకత్వమును నాశమొనర్చుటకై స్వయముగా తామే ముఖ్యసాధనము లగునట్టి విచిత్రలక్షణముగలవై యున్నవి. ఓ అర్జునా, ఇక నీకీ కర్మల ద్వారావే కర్మనాశన మెటుల సంభవించునో చెప్పెదను వినుము.

ఏతాన్యపి తు కర్మాణి సంగం త్యక్త్వా ఫలాని చ ।
కర్తవ్యానీతి మే పార్థ నిశ్చితం మతముత్తమమ్॥ ౬

“ మహాయజ్ఞము మొదలగు కర్మలు పూర్తిగా సక్రమముగ చేయబడి నప్పటికి కూడా మనుష్యుడు తన మనస్సున కర్తృత్వాహంకారము జనించ నివ్వకుండా వుండవలెను. ఒకానొకనివద్ద ధనము తీసికొని ఆతనికి సహచరుడై యుండి తీర్థయాత్రల నొనర్చుటకై బయలుదేరు మనుష్యునకు ‘నేను తీర్థ యాత్రలు చేయుచున్నా’ ననెడి తన గొప్పదనమును గురించిన భావము గలుగ గదు. ఇటులనే, సమర్థుడగు రాజుయొక్క ఆజ్ఞచే ఒంటరిగానే వెళ్లి ఎవరి నైనా మరియొకరాజును పట్టుకొనిన ఆజ్ఞాకారి యగు సేవకుడైన పురుషునకు ‘నేను విజేతను, నేనే యీ రాజును జయించి పట్టుకొన్నాను’ అనెడి అభిమాన మెన్నడును కలుగనేరదు. ఇతరుల ఆధారముచే యీదువానికి ‘నేనే యీదుచున్నా’ ననెడి అభిమానము వుండదు. సరిగా యిదే విధమున, కర్మ లొనర్చువానికి కూడా తనమనస్సులో కర్తృత్వాహం

కారమును జనింపనివ్వరాదు. మరియు సమస్త కర్మల ముద్రలనూ ముందుకు జరుపుకొనుచూ పోవలెను. మరియు ఓ అర్జునా! తాను చేసిన కర్మఫలముల పైపు ఎన్నడును తన మనోరథమును ప్రవృత్తము కానివ్వరాదు. ఆరంభమునుండే అన్నింటి ఫలాశనూ విడచి కర్మలను ప్రారంభించవలెను. దాది పరుల బిడ్డను నిర్వికారమగు మనస్సుతో పెంచురీతిని, లేదా రావిచెట్టుకు నీళ్ళు పోయువాడు దాని ఫలాశ లేకుండా వుండురీతిని, ఫలాశ లేకుండా సర్వ కర్మల నొనర్చుచూ వుండవలెను. గొల్లకాపరి గ్రామమందలి గోవుల నన్నింటిని గుంపుగా చేర్చి మేతకై తీసికొని వెళ్ళినప్పటికిని, వాటి పాలను గురించిన ఆశ లేకుండా వుండురీతిని, యీ గొల్ల కాపరి భావమునే మానవుడు కర్మల నొనర్చునప్పుడు తన మనస్సునం దుంచుకొని, ఫలాశను ఏమాత్రము కలుగనివ్వరాదు. ఈ యుక్తి ననుసరించి పురుషునిచే కర్మ లొనర్చబడినప్పుడు ఆతనికి అవశ్యముగ ఆత్మ స్వరూపము ప్రాప్తించును. కావుననే, ఫలాశ గలవా డీదేహాభిమానము విడిచి యథాస్థితముగా సమస్తకర్మలను ఆచరించవలెను; ఇదియే నే నందరకూ యిచ్చెడి సర్వోత్తమమగు సందేశము. ఎవనికి జీవబంధనముపట్ల ఏవగింపు కలుగునో, మరియు ఎవడు మోక్షమును పొందుటకై వికలుడై యుండునో, అట్టివానికి మాటి మాటికి నేను ' నా యీ మాట నెన్నడును ఉల్లంఘించ రాద 'ని చెప్పుచున్నాను.

నియతస్య తు సన్న్యాసః కర్మణో నోపపద్యతే ।
మోహాత్తస్య పరిత్యాగ స్తామసః పరికీర్తితః ॥ ౭ ॥

" లేదా ఒకానొకడు అంధకారముపై కోపగించుకొని స్వయముగా తన గోళ్ళతో తన కన్నులనే పొడుచుకొను రీతిని, కర్మలు బంధకరములు గాన వాటిపై కోపగించుకొని వాటిని ఆచరించుటను మానుట తామసకర్మ త్యాగమందురు. ఈపని ఎట్టిదనిన, తలనొప్పివలన కోపముతెచ్చుకొని తనతలనే

తాను బిడ్డలకొట్టుకొనుట వంటిది. మార్గము కఠినముగా నున్నప్పుడు ఏదో విధముగా అడుగు ముందుకు సాగు ప్రయత్నము నొనర్చవలెనేగాని, దారి యందలి దోషము వలన మనపాదములనే విరుగగొట్టుకొనదగునా? ఒకానొకడు ఆకలితో నున్నాడనుకొనుము, అతనిముందు ఏదైన సాధారణమైన అన్నమును పెట్టినప్పుడు, అది సాధారణ భోజనము, రుచికరముగా లేదని కాలదన్నినచో, చివరకాతడు ఉపవాసమే వుండవలసివచ్చును. ఇదే విధమున, భ్రమకు లోనైన తామసపురుషుడు 'కర్మలవలన కలిగెడి బంధకత్వము కర్మలవల్లనే పోగొట్టుకొనవలెనని' తెలిసికొనడు. అందుచేత, స్వాభావికముగ ఆతని వంతుకు వచ్చిన కర్మలను విడచివేయును. కావున ఓ అర్జునా, నీ వీ విధమగు పూర్ణత్యాగము నెన్నడును స్మరించకుము.

దుఃఖ మిత్యేవ యత్కర్మ కాయక్లేశ భయాత్త్యజేత్।
స కృత్వా రాజసం త్యాగం నైవ త్యాగఫలం లభేత్॥ ౮

"ఒక్కొక్కప్పుడు 'ఫలానా కార్యము నొనర్చుటకు నేను అధికారిని, మరియు దాని నాచరించుట నాకర్తవ్యము' అని మానవుడు తెలిసికొని యున్నవాడై యుండికూడా, ఆకార్యముల నొనర్చుటలో గల కష్టమును చూచి ఆతఁడు భయపడును. ఇందుకుగల కారణము, కర్మలోగల ప్రారంభభాగము కొంతకాలమువరకు చాలకష్టముగా తోచును. బాటను పోవునప్పుడు తనవెంట అన్నము మూటగట్టుకొని వెళ్ళుట చాల భారముగా తోచురీతిని, లేదా వేపకాయ చేదుగానూ, మరియు కరక్కాయ వగరుగాను వుండురీతిని కర్మారంభము కూడా చాలకఠినముగా కనిపించును; లేదా ఆవు తలయందు ఘాతుకమొనర్చు కొమ్ము లుండును, లేదా భోజన సౌఖ్యము ననుభవించుటకు ముందు వంటచేయుట యనెడి శ్రమ పడవలసి వచ్చును. సరిగా యిదే విధమున మాటి మాటికిని కర్తవ్య కర్మలను ఆచరించుట ప్రారంభమున చాలా కష్టముగ కాన్పించును; అందువల్ల వీటిని ఆచరించుట కర్తకు చాల కష్టకరమగును. అయినప్పటికిన్ని, అతడిది తనకు విహితకర్మలని తలంచి ఆకర్మ

లను చేయసాగును. కాని, వాటి నొనర్చుటలో ఏ స్వల్పమాత్రపు కష్టమైన కలుగగానే అతడు వెంటనే కంగారుపడి, ఆరంభించిన కార్యమును మధ్యలోనే అసంపూర్ణముగ విడిచిపెట్టును. నాకు గొప్ప అదృష్టమువల్ల యీ శరీరమువంటి అమూల్యవస్తువు లభించినది, నేను ఎవడో కర్మదరిద్రుడగు పాటివలె నా యీశరీరమును కర్మలు మొదలగువాని కష్టములచే ఏల కృశింపజేయను?—అని అనును. ముందు కర్మ చేసి ఆ తరువాత దాని భోగమునకై ఎదురుచూడ మని - ఎవడు చెప్పును? నేడు నాకు లభించిన సుఖములను అనుభవించి సౌఖ్యముగా వుండవలెను. ఈ రీతిని శారీరక కష్టములకు భయపడి కర్మలను విడిచివేయు పురుషుడు, ఓ అర్జునా! రాజసత్యాగి యని యెరుంగుము. వాస్తవముగ చూచినచో, యిందులో కూడా త్యాగము వున్నది. కాని దీనిలో త్యాగఫలప్రాప్తి లేదు. పొర్లి నేలపై పడిన నెయ్యి హవనకర్మగా జమ కట్టబడదు; నీటిలో మునిగి చచ్చిపోయినవానిని జలసమాధి చేసినాడని అనజాలను. అతని తప్పువలన అతనికి మరణము సంభవించినది. సరిగా యిదేరీతిని, శరీరలోభమువలన తన విహితకర్మలకు తిలాంజలి నిచ్చు పురుషునకు నిజమైన కర్మత్యాగఫలము ఎన్నడునూ లభించజాలదు. అనగా, ఓ అర్జునా! ప్రభాతసమయము నక్షత్రముల నన్నింటిని కబళించి వాటిని లోపింపజేయురీతిని, ఆత్మజ్ఞానోదయమై అజ్ఞాన సహితముగ అన్నిక్రియలను లోపింపజేసినప్పుడు మాత్రమే నిజమగు కర్మత్యాగము సంభవించును. ఈవిధమగు కర్మత్యాగమునందు మోక్షఫలము వుండును. ఓ అర్జునా, అజ్ఞానమువలన కర్మలను త్యాగమొనర్చు పురుషునకు మోక్షఫలము లభించదు. కావుననే, రాజసత్యాగమొనర్చుట నెన్నడును నిజమైన కర్మత్యాగముగా తలంచరాదు. ఇక ఏవిధమగు త్యాగము వలన మోక్షఫలము లభించునో చెప్పెదను వినుము.

కార్య మిత్యేవ యత్కర్మ నియతం క్రియతేఽర్జున!
సంగం త్యక్త్వా ఫలంచైవ స త్యాగ స్సాత్త్వికో మతః ! ౯

"తన అధికార స్వరూపానుసారము స్వాభావికముగా తన వంతుకు వచ్చుకర్మలను సాత్త్వికపురుషుడు సాంగముగను, మరియు శాస్త్రీయము

గను ఆచరించును. కానీ, యిట్టి పురుషుని మనస్సును 'నే నీ కర్మలకు కర్తను' అనెడి అహంకారభావము ఎన్నడును స్పర్శించనైన స్పర్శించదు. మరియు, దానితోపాటు ఆతడు ఫలాశను కూడా తిలాంజలి నిచ్చి కూర్చుకొనును. ఓ అర్జునా, తనతల్లి తిరస్కరించుట, మరియు ఆమెనుగురించి తన మనస్సునందు కామవాసనను తెచ్చుకొనుట – యీ రెండునూ అధఃపతనమునకు కారణమగును. కావున యీ రెండు భావములునూ లేనివాడై, ఆ పిమ్మట తల్లిని శుద్ధమనస్సుతో సేవించవలెను. గోవుముఖము అపవిత్రముగనుండును, అంతమాత్రమున గోవునంతనూ పరిత్యజించవలెనని తలంచవగునా? మనకు అత్యధిక ప్రియమైన ఫలములకు గల బెరళ్ళు మరియు వాటియందలి గింజలూ తినదగినవికావు. కాని అంతమాత్రమున ఆ బెరళ్ళూ గింజలూ పనికిరాని వగుటమాత్రమున, ఎవడైన ఆ కాయలను పారవేయవగునా? సరిగా యిదేవిధమున 'నేను కర్తను' అనెడి అభిమానము, మరియు కర్మ–ఫలలోభము అను నీరెండునూ కర్మలందలి బంధత్వములు: తండ్రి తన కుమార్తెపట్ల తన మనస్సున నెన్నడును విషయవాసనను జనింపనివ్వని విధమున యీపైరెండు సంగతులను మనమనస్సున జనింపనివ్వకున్నచో, యిక భాగ్యము, మరియు స్వాభావికములగు కర్మలుకూడా మానవున కెన్నడును దుఃఖకారణములు కాజాలవు. ఈవిధమగు త్యాగమును మోక్షఫలములం కాచెడి సర్వశ్రేష్ఠవృక్షరాజముగా నేతలంచవలయును. ఇట్టిత్యాగమే ప్రపంచమున 'సాత్త్విక' నామముచే ప్రసిద్ధమై యున్నది. బీజమును కాల్చివేయుటచే వృక్షము నిర్వంశముగనై పోవురీతిని ఫలాశను విడచివేయుటవలన ఎవని కర్మబంధకత్వము నాశమైపోవునో, ఎవనియందలి రజస్తమములు రెండును 'స్పర్శమణిని స్పర్శించుటవలన యినుమునందలి అమంగళ జనకమగు కాలిమ నశించినరీతిని' నశించునో, మరియు అంతట నిర్మల సత్వగుణమువలన ఎవని ఆత్మజ్ఞాన నేత్రములు తెరచుకొనునో, అట్టిపురుషుని దృష్టుల ముందు గల యీ ప్రచండమగు విశ్వ – భ్రమ సంధ్యాసమయ

మందలి మృగజలమువలె తనంత తానే నాశమొందును. ఇట్టి పురుషునికి ఆ భ్రమ ఆకాశము (ఖాళీప్రదేశము) వలె పూర్తిగా అదృశ్యమగును.

న ద్వేష్ట్యకుశలం కర్మ కుశలే నానుషజ్జతే ।
త్యాగీ సత్త్వసమావిష్టో మేధావీ ఛిన్నసంశయః ॥౧౦॥

“కావుననే ప్రారబ్ధమువలన మనుష్యునకు ప్రాప్తించు మంచి - చెడ్డ కర్మలు, జ్ఞానులవిషయమున ఆకాశమున మేఘములు లుప్తమైపోవు రీతిని నాశమొందును. ఇంతేగాక, ఓ అర్జునా, యిట్టి పురుషునిదృష్టి ఎదుట వర్తమానకర్మలు కూడా నిర్మూలము లగును, మరియు అందువలన నాతడు సుఖ-దుఃఖముల నెడి తగవులో చిక్కుకొనడు. ఇంతేగాక, అతడు కర్మలను శుభములని తలచి ఆనందముతో చేయుటగాని, పరిణామము దుఃఖకరమని తలచి వాటిని ద్వేషించుటగాని ఎన్నడును చేయడు. ఎవ్వడును స్వప్నమునందలి సుఖ-దుఃఖములనుగాని, హర్ష-శోకములనుగాని మేల్కొనిన పిమ్మట అనుభవించని రీతిని జ్ఞానియగు పురుషుడు కూడా యీ మాయా జనిత విశ్వమోహమున జరిగెడి కర్మలయొక్క యిష్టానిష్ట పరిణామముల విషయములో ఉదాసీనుడై యుండును - కావుననే, ఓ అర్జునా, ఏ త్యాగమునందు కర్మ మరియు కర్త యనెడి ద్వైతభావము లేకుండునో ఆత్యాగమునే సాత్త్వికముగా నెరుంగుము. ఓ పార్థా, ఈ విధముగా కర్మత్యాగము చేయబడినప్పుడే వాస్తవ త్యాగమగును. అటుల కానిచో, యితర విధములగు కర్మత్యాగ మొనర్చినచో అవి యింకనూ బంధకములగునేగాని విడచిపెట్టవు.

న హి దేహభృతా శక్యం త్యక్తుం కర్మాణ్యశేషతః ।
యస్తు కర్మఫలత్యాగీ స త్యాగీత్యభిధీయతే॥ ౧౧.

“మరియు ఓ అర్జునా, శరీరధారులై యుండి కూడా కర్మలను తిరస్కరించువారిని అజ్ఞానులు మరియు మూర్ఖులుగా నెరుంగవలెను. కుండకు,

మట్టియెడల ద్వేషము కలుగుచో ఎన్నడైన దానిపని జరుగునా? నూలు పోగులను తిరస్కరించెడి వస్త్రము తన ఉనికిని తానే లేకుండా చేసికొనును గదా? ఇదేవిధమున, ఏ వస్తువుయొక్క అంగమున అగ్ని గలదో, ఆవస్తువు ఉష్ణత్వముచే దుఃఖించగలదా? దీపమెన్నడైన తన ప్రకాశమును ద్వేషించునా? ఇంగువ ఎన్నడైన తన ఉద్గామదర్పముపట్ల దుఃఖమును పొందుచో దానికెన్నడైన సుగంధము లభించగలదా? నీరు తన పలుచదనమును విడనాడుచో అది ఎచ్చట వుండగలదు? సరిగా యిదే విధమున, శరీరభ్రాంతి వున్నంత వరకు పూర్తిగా కర్మలను త్యాగమొనర్చుట యనెడి వెర్రితనమునం దేమైన అర్థముగలదా? మనము మన మస్తకముపై గంధపుబొట్టు పెట్టుకొందుము. యిందువలన మనమెప్పుడు తలచిన అప్పుడే ఆ బొట్టును తుడిచివేయగలము. కాని, మనమెప్పుడు తలచిన అప్పుడే మన మస్తకమునే చీరి ఆవల పారవేయుట గాని, మరల మనము తలచినప్పుడు దానిని తిరిగి అంటించుటగాని ఎన్నడైన సంభవమగునా? సరిగా యిదేవిధమున, మనము మన యిష్టానుసారము చేసెడి శాస్త్రోక్తకర్మలను కదాచిత్తుగ మనము వదలిన వదలవచ్చును. కాని స్వాభావికమగు శారీరకకర్మలు మనల నెటుల విడచిపోగలవు? ఇందుకు గల కారణ మేమన, శ్వాసోచ్ఛ్వాసాది క్రియలు నిద్రావస్థలో కూడా జరుగుచునేవుండును. ఈ శరీరనిమిత్తముచే కర్మ లన్నీ మనుష్యుని వెంటనంటియేయుండును. అవి బ్రతికియున్నప్పుడూ విడిచిపెట్టవు. మరణించిన పిమ్మటనూ విడచిపెట్టవు. ఈ కర్మ లనెడి వలనుండి తప్పించుకొనగలవారు కేవల మొక్క విధమైన పురుషులు మాత్రమే. వా రెవరు? వారు కర్మలొనర్చినప్పటికిని వాటి ఫలాశ యనెడి వలలో చిక్కుకొననివారే. కర్మఫలమును యీశ్వరార్పిత మొనర్చినచో యీశ్వరప్రసాదముచే అవియే జ్ఞానబోధను ఉజ్జ్వల మొనర్చును. మరియు యీ రీతిని జ్ఞానబోధ ఉజ్జ్వలమైనప్పుడు ఆత్మజ్ఞానము వలన అజ్ఞానముతోపాటుగా కర్మలు కూడా రజ్జు

సర్వభ్రాంతి వశించినరీతిని వశించును. ఓ అర్జునా, యీ విధముగా జరిగెడి త్యాగము మాత్రమే నిజమగు కర్మత్యాగ మగును. కావున, యిట్టి త్యాగమొనర్చినవారినే నిజమగు త్యాగులుగా నేను తలంతును. అటుల కానిచో, మూర్ఛవచ్చిన రోగికి బాగా నిద్రవచ్చినదని చెప్పినరీతిని 'ఒకకర్మచే విసుగెత్తి మరొక కర్మలో చిక్కుకొనుటను విశ్రాంతి' యని చెప్పినటుల - యీవిధముగా చేయుటకూడా వాస్తవమునకు కర్ర దెబ్బలు తప్పించుకొనుటకుగాను, పిడిగుద్దులను సహించుటకు తయారగుట వంటిదే యగును. కాని, యీ త్రిభువనములందును కర్మఫలములను త్యాగ మొనర్చి, వాటిని (ఆ కర్మలను) నాశస్థితికి తెచ్చినవానిని మాత్రమే నిజమగు త్యాగిగా నెరుంగవలెనని మరొకమారు చెప్పుచున్నాను.

అనిష్ట మిష్టం మిశ్రించ త్రివిధం కర్మణః ఫలమ్ ।
భవ త్యత్యాగినాం ప్రేత్య నతు సన్న్యాసినాం క్వచిత్ ॥ ౧౨

"ఓ అర్జునా, వాస్తవికస్థితిననుసరించి చూచినచో కర్మ - ఫలము మూడువిధములు; కర్మ ఫలాశను విడువనివాడు కర్మ ఫలమును అనుభవించి తీరవలెను. తండ్రి కుమార్తెను కనును, 'యీమె నాదికాదు' అని ఆకన్యను యితరులకు అర్పించును; యీ రీతిని తండ్రి తన జవాబుదారినుండి విముక్తుడై పోవును. కాని ఆకన్యను గ్రహించిన జామాత యీమె వలలో చిక్కుకొనును. విషపుమొక్కలను నాటెడివారు మరియు వాటిని ఉత్పత్తిచేయువారూ నగు లోకులు ఆ మొక్కలను యితరులచే అమ్మించి, తాము స్వయముగా ధనోపార్జన మొనర్చి సుఖపూర్వకముగ జీవితము గడుపుదురు. కాని, డబ్బిచ్చి ఆ మూలికలను కొని, వాటిని సేవించు లోకులు మాత్రము తమ ప్రాణములకు ముప్పు తెచ్చుకొందురు. సరిగా యిదేవిధమున కర్త సర్వవిధములగు కర్మలూ చేసిన చేయుగాక, కాని అతడా కర్మ ఫలాశ తన మనస్సునం దుంచుకొనకున్నచో అతడు ఆ కర్తగానే వుండును;

ఈ రెండు విషయములను కర్మలు మార్పుచేయలేవు. బాటప్రక్కన నాట బడియున్న చెట్లయొక్క కాయలు కావలెననినవారికి మాత్రమే లభించును సరిగా యిదే విధమున, కర్మఫలములుకూడా వాటిని కావలెనన్నవారికి మాత్రమే లభించును. కాని, కర్మాచరణ మొనర్చికూడా వాటి ఫలమున కై కోననివాడు మాత్రమే యీ సంసారచక్రమున చిక్కుకొనడు; ఏలనన యీ త్రివిధముగా గల ప్రపంచమంతయూ కర్మఫలమే. దేవ, మనుష్య, స్థావరములయొక్క పేరే సంసారము. మరియు యివి మూడే కర్మఫలము లందలి త్రివిధములు. ఈ కర్మఫలములు మూడు విధములుగా నుండును— అవి, ఇష్టము, అనిష్టము మరియు ఇష్టానిష్టములు. విషయములచే బుద్ధి అంకితమై జీవులు అధర్మప్రవృత్తి గలిగి దుష్ట కర్మలను చేయసాగినప్పుడు ఆ జీవులు క్రిమి-కీటకములు మరియు మృత్తిక-పాషాణము మొదలగు నీచశరీరములను పొందుదురు. దీనినే అనిష్టకర్మ ఫలమని యెరుంగవలెను. కాని స్వధర్మమును ఆచరించుచూ, తన అధికారముపై దృష్టినుంచి వేదశాస్త్రానుసారముగా పుణ్యకర్మలను ఆచరించెడి జీవులు, ఓ అర్జునా, ఇంద్రాదిదేవతల యొక్క ఉత్తమశరీరములను పొందుదురు. దీనినే కర్మలయొక్క యిష్టఫలమందురు. తీపి మరియు పుల్లని రసముల సమ్మేళనముచే ఆ రెండింటిని మించిన మరొకమూడవ విచిత్రము మరియు స్వాదిష్టము నగు రసము జనించును. మరియు యోగసాధనలో రేచక సహాయము వలననే కుంభకముకూడా జరుగును (అనగా, మానవుడు శ్వాసను బయటకు విడచివేసి నప్పుడే (రేచకము) ఆత డా శ్వాసను లోపల బంధించుటలోకూడ సామర్థ్యముగలవా డగును. (కుంభకము) ఇదేవిధముగా సత్యాసత్యములు రెండున్నూకలసి పూర్తిగా ఒక్కటి గా నైపోయినప్పుడు సత్యాసత్యములు రెంటికీ భిన్నమగు మరియొక విచిత్ర పదార్థము జనించును. ఇందువల్లనే, శుభా శుభ ఫలమిశ్రణముచే కలిగెడి కర్మఫలము వలన మనుష్య దేహము ప్రాప్తించును. దీనినే కర్మలయొక్క ఇష్టానిష్టము అనగా మిశ్రఫలముగా

నెఱుంగవలెను. ఈ త్రివిధములగు కర్మఫలములే యీ ప్రపంచమునం దంతటను వ్యాపించియున్నవి. ఇక, ఆశకు లోనైన జీవున కీ ఫలములను అనుభవించియే తీరవలెను. దీనినుండి తప్పించుకొనుట కాతని కే ఉపాయమూ వుండదు. నాలుక ఊరినప్పుడు దానికి దుష్పదార్థములను తినుటచాల యిష్టముగావుండును; కాని, అంతమున ఆ పదార్థములను తినుటవల్లనే మానవునకు మృత్యుముఖము లోనికి పోవలసి వచ్చుచున్నది. అడవిలో ప్రవేశించనంతవరకు మానవునకు మోసగాండ్రు మైత్రి మంచిదిగా కాన్పించును; స్త్రీయొక్క అవయములను స్పృశించనంతవరకు ఆమె మామూలు లావణ్యవతిగానే కాన్పించును. సరిగా యిదేవిధమున, కర్మాచరణము వలన అంగములలో ప్రాభత్వము సంచరించుచుండును. కాని, అంతమున, ఆకర్మఫలములు ఒక్కమారుగా ఆక్రమించుకొని కూర్చొనును, శక్తిశాలియగు షాహూకారు ఋణస్థుడు చెప్పిన వాయిదా ప్రకారము అప్పును వసూలు చేసికొనుటకు ఋణగ్రస్తునివద్దకు వెళ్ళినప్పుడు, ఆ ఋణగ్రస్తునికి ఆ వాయిదా ప్రకారము డబ్బుయివ్వకుండా తప్పించుకొనుటకు ఏవిధమగు ఉపాయమూ లేకుండురీతిని, మానవుడుకూడా యీ కర్మఫలముల ననుభవింపకుండా ఏ విధముగానూ తప్పించుకొనలేడు. జొన్నకంకెనుండి రాలి నేలపై పడిన జొన్నగింజలూ మరల ఆ జొన్నలనే పండించును, జొన్నలనుండి జారి నేలపై పడిన గింజలూ మరల ఆజొన్నలనే పండించు రీతిని, జీవుడు ఒకమారు ఒకఫలమును భోగించగానే దానితోపాటు అనేక యితర కర్మ - ఫలములను కూడా జనింపజేయుచునే యుండును. నడచు నప్పుడు ప్రతి అడుగూ వెనుక అడుగుకు ముందుగానే పడురీతిని, లేదా నదిని దాటుటకై మనము ఏఒడ్డుకు చేరెదమో ఆ ఒడ్డును యీ ఒడ్డుఅనిన్నీ, దానికి అవతలవైపువున్న ఒడ్డును ఆఒడ్డు అనిన్నీ అందుము, మరియు ఆఒడ్డుకు వెళ్ళుటకై యీ ఒడ్డును దాటవలసియే యుండురీతిని, కర్మఫల భోగమునకు కూడా అంతము వుండనే వుండదు. సాధ్యము మరియు సాధన నిమిత్తముచే

ఫలభోగము నిరంతరము విస్తరించుచునే యుండును. మరియు యీ రీతిని ఫలాశను విడువని జీవుడు సంసార చక్రమున యింకనూ చిక్కుబడి పోవును. చామంతి మొగ్గలు వికసించును, కాని ఆ వికసించుటతో పాటుగా అవి ఎండిపోవుటకూడా ప్రారంభమగును. సరిగా యిదేవిధమున, కర్మకు నిమిత్తముగానగు లోకులు తమలోతాము కర్తృత్వమును ఆరోపించుకొనరు. మరియు కర్మఫలమును త్యాగమొనర్చి 'విత్తనమునకై వుంచిన ధాన్యమును యింటివాడకమునకై ఖర్చుపెట్టుటచే వ్యవసాయము పని ఆగిపోవు రీతిని' కర్మలనుకూడ అంతమొందింతురు; ఇట్టివారు సత్వశుద్ధ బలముచే గురు-కృపామృత తుషారముతో నిండియున్న ఆత్మబోధచే పరిపూర్ణులగుదురు, మరియు వారికిగల ద్వైతభావమనెడి దారిద్ర్యము నాశమొందును. అంతట జగద్భ్రమను నిమిత్తముగా నొనర్చుకొని భాసిల్లెడి త్రివిధ ఫలములూ నాశమొందును, మరియుఅట్టిస్థితిలోభోక్తయూ మరియు భోగమూ కూడా లోపించును. ఓ వీరశ్రేష్ఠుడవగు అర్జునా, యీ విధముగా జ్ఞాన ప్రధానమగు సన్యాసమును గైకొన్నవారు మాత్రమే వాస్తవమునకు ఫలభోగ వాసనలను అంతమొందింతురు. మరియు, యీ విధమగు సన్యాసమువలన ఆత్మస్వరూపమునందు దృష్టివిస్తృతమైనప్పుడు, యిక కర్మలు స్వతంత్రమైనవా, లేక భిన్నమైనవియా యనెడి ప్రశ్నయే ఉదయించుటకు అవకాశము వుండదు. గోడయే పడిపోయినప్పుడు దానిపైన గీయబడిన చిత్రము కూడా మట్టిగానేఅయిపోవును. రాత్రిసమాప్తమొందినప్పుడు అంధకారము నామమాత్రమునకైన వుండునా? మూలవస్తు స్వరూపమే నాశమొందినప్పుడు యిక దాని ఛాయ ఎచ్చట పడగలుగును? అదమే లేనప్పుడు మన ముఖముయొక్క ప్రతిబింబమెట్లు, ఎచట పడగలదు? నిద్రయే లేనప్పుడు స్వప్నమెటుల జనించగలదు? ఇక స్వప్నమే లేనప్పుడిక సత్యాసత్య ప్రశ్నయే కలుగు టెటులు? సరిగా యిదేవిధమున, యీ విధమగు జ్ఞానప్రధాన సన్యాసమువలన

మూల - అవిద్యయే నాశనమైనప్పుడిక, దాని కార్యమగు కర్మ - ఫల వ్యాపార మెటుల జరగగలదు ? కావుననే, సన్యాసిపై కర్మయొక్క పరిమితి ఎన్నడును ప్రయుక్తము కానే కాజాలదు. కాని, మానవుని శరీర మున అవిద్య వున్నంతవరకు ఆత్మ కర్తృత్వాభిమానముచే శుభాశుభములగు అన్ని కర్మలను వెంటాడియే యుండును. మరియు, దృష్టిలో భేదభావము నిలచి యున్నంతవరకు, [illegible] అర్జునా, ఆత్మమరియు కర్మలందు భేదభావము నిలచియే యుండును. తూర్పుదిక్కు మరియు పడమర దిక్కు లందు ఎప్పుడును భేదభావము వుండునో, లేదా ఆకాశము మరియు మేఘము, సూర్యుడు మరియు మృగజలము, లేదా భూతలము మరియు వాయువునం దేవిధమగు భిన్నత్వము కాన్పించునో, లేదా నదీజలమునందు రాళ్ళు మరియు రాతిబండలూ మునిగి యున్నప్పటికిని ఆ రెంటియందును ఆకాశ పాతాళ ములను పోలిన భేదము వుండునట్లు, లేదా నీటిని మసగు పరచెడి మరియు అణచి యుంచెడి నాచు నీటికి భిన్నముగా నుండు రీతిని, లేదా దీపము నుండి ఎల్లప్పుడూ ఉత్పన్నమయ్యెడి కాటుకను ఎన్నడును దీపమని యనుటకు వీలులేని రీతిని, లేదా చంద్రునిపై కాన్పించెడి మచ్చ చంద్రునితో కలసి ఎన్నడును ఏకరూపమును పొందజాలని రీతిని, లేదా దృష్టి మరియు నేత్ర ములకుండు అపారమగు భేదము వున్నరీతిని, లేదా మార్గము మరియు మార్గ స్థుడు, లేక ప్రవాహము మరియు దానియందు కొట్టుకొనిపోవు పురుషుడు లేక అద్దము మరియు దానిలో తన ముఖప్రతిబింబమును చూచెడి మనుష్యు నందునూ ఎంత అధికమగు భేదము గలదో, ఓఅర్జునా ? అదేవిధమగు భేదము ఆత్మ మరియు కర్మయందుకూడా గలదు. కాని యీ భేదమెప్పుడు కాన్పిం చును ? యీ భిన్నత్వమును తెలసి కొనుటకు అజ్ఞానము అవకాశమిచ్చి నప్పుడు మాత్రమే. సరోవరము నందలి కమలములు వికసించి సూర్యుడు ఉదయించెనని సూచించును, మరియు ఆకమలములు భ్రమరములచే తమ యందలి మధువును గ్రోలనిచ్చుచున్నవి. సరిగా యిదేవిధమున, ఆత్మచే

జరిగెడి క్రియలు మరి యితరకారణముల వల్లనే మాటిమాటికి ఉత్పన్న
మగుచున్నవి. దీనికిగల కారణములు ఐదు. ఈ ఐదింటిని వివరించెదను వినుము.

పంచైతాని మహాబాహో! కారణాని నిబోధ మే
సాంఖ్యే కృతాంతే ప్రోక్తాని సిద్ధయే సర్వకర్మణామ్ ॥13॥

"బహుశః నీకా అయిదు కారణములు తెలసియే యుండును. ఏలనన
శాస్త్రములు ఎలుగెత్తి వాటిని వర్ణించినవి. వేదరాజుయొక్క రాజధానిలో
సాంఖ్యవేదముయొక్క ప్రాసాదమున తత్త్వవివేచన యనెడి ఢంకా దెబ్బ
లచే యీ సూచన మొనర్పబడుచున్నది. సంసారమందలి సమస్త కర్మలు
జరుగుటకు మూల హేతువులు యీ కారణములే అగును. అయినను ఆత్మతో
వాటికి సంబంధము ఏర్పరచరాదు. ఓ అర్జునా, యీ రీతిని యీ అయిదు
కారణములను గురించిన్నీ చాటింపు చేయుటవలన, యీ ఐదునూ అతి
ప్రసిద్ధిని పొందినవి. అందుచే యీ ఐదుకోణములను నీవుకూడా తెలసి
కొన్నచో నీకు కూడా మేలు కలుగునని నాతలంపు. జ్ఞాన - చింతమణి నైన
నేనే నీచేతిలోనుండగా, నీవీకారణములను మరియొకరి వలన తెలిసి
కొనవలసిన ఆవశ్యక మేమిగలదు ? మన ముందు అద్దమును పెట్టు
కొన్నప్పుడు, నేనెటుల కనిపించుచున్నానని యితరులను అడుగనేల ? నా
భక్తులు ఏ హేతువుతో ఏ వైపుచూతురో, నేనుకూడా ఆవైపే ఆ హేతు
రూపమును ధరించి చేరుదును. ఇట్టి భక్తవత్సలతగల ప్రభువునగు నేను
నీచేతి బొమ్మగా నగుచున్నాను". ప్రేమావేశమునకు లోనై శ్రీకృష్ణభగ
వాను లిటుల మాట్లాడుచూ తన్నుతానే మరచిపోయెను. ఇక అర్జునుడో
ఆనందసాగరమున మునిగియే పోయెను. వెన్నెల వర్షించుచున్నందువల్ల
దాని మూలమున సోమకాంతమణి పర్వతము కరిగి సరోవరముగా నైపో
యిన దన్నటుల సుఖము మరియు ఆత్మప్రత్యయపు మనోభావములకును
మధ్యగల తెర తొలగిపోవుటవలన అర్జునుడు కేవలము సౌఖ్యమాత్రిగా
అయిపోయెను. శ్రీకృష్ణుడు అన్నింటను సమర్థుడేగాన యిట్టిస్థితిలో తాను

పూర్వమువలె పరిష్కృతిస్థుడై, సుఖసాగరమున మునుగుచున్న అర్జునుని బయటకు లాగుటకై వెంటనే ముందుకు సాగెను. ఆ సమయమున వచ్చిన పెద్దదగు సౌఖ్యతరంగము అర్జునుని పోలిన గొప్ప-గొప్ప ధీరులగు వీరులుకూడా తమబుద్ధి సహితముగ మునిగిపోవునంత గొప్పదిగా వుండెను. కాని, భగవానులు ఆ సౌఖ్యప్రవరదను కూడా అడ్డగించి యిటుల చెప్ప నారంభించెను – "ఓ అర్జునా, నీవు నీ ఆత్మ స్వరూపమును మరచిపోవుము" ఇది విని అర్జునుడు నిట్టూర్చి, తలవంచుకొనెను, అటుపిమ్మట అతడిటుల యనెను– "ఓ దేవా, మీరు ఉదారులగు దాతలు. నేను మీ దగ్గరగానే వున్నప్పటికిని, మీకు భిన్నముగావుండుటవల్ల నేను అసంతృప్తుడుగానున్నానన్న సంగతిమీ రెరిగినదే; ఇందువలన, మీతో నేను పూర్తిగా సమరసత్వమును పొందవలెనని ఉత్సహించుచున్నాను. నాకిట్టిస్థితి లభించినప్పుడు నాతో మీరు ప్రేమపూర్వకముగ వినోదము లాడకున్నచో, ఏల మాటిమాటికి నా జీవదశను నాకు జ్ఞప్తికి తెత్తురు?" అంతట శ్రీకృష్ణు డిటుల జవాబిచ్చెను– "ఓ వెర్రిఅర్జునా, నీకిప్పటికిని యీ విషయము చక్కగా బోధపడలేదా? చంద్రుడు మరియు అతని వెన్నెలలో ఎన్నడైన ఏ విధమగు భిన్నత్వమైన వుండునా? ఇంతేగాదు, నా మనస్సునందలి మరియొకవిషయమునుకూడా నీకు చెప్పెదను వినుము. ఈ సమరసత్వమును నీకు చూపుటలోను మరియు దానిని నీ అనుభవములోనికి తెచ్చుటలోనూ నాకు నిజముగా అతి భయము కలుగుచున్నది. మరియు నీవు కలహించినప్పుడు నీ కలహామును నేను ఓర్చుకొనుటకు గల కారణము కూడా నీ పట్ల నా మనమున గల అత్యధిక మగు ప్రేమయే. మనలో మనకు ఒకరి పట్ల మరొకరికి ప్రేమలక్షణములు నిలచియున్నంతవరకు మన యిరువురియొక్క వ్యక్తిభేదముకూడా తప్పక నిలచియే యుండును. కావున నే, యిక యీ విషయమును గురించి అధికముగ చర్చించ నక్కరలేదు. ఓ అర్జునా! ఆత్మకు కర్మ లెటుల భిన్నముగా నుండునో చెప్పెదను వినుము. ఇంతలో అర్జునుడు మరల యిటుల యనెను. "ఓ మహారాజా!

నా మనస్సున యీ సమయమున జనించుచున్న ప్రశ్నను గురించిన ప్రస్తావనను మీరే తీసికొనివచ్చి నాకు చాలా మేలుచేసిరి. సమస్త కర్మలకును మూలబీజమైన కారణ - పంచకమును గురించి వివరించి చెప్పెదునని మీరే నాకు వాగ్దాన మొనర్చితిరి గదా ? అంతేగాక, ఆత్మకు యీ కర్మలతో ఏవిధమగు సంబంధమూ కూడా లేదని మీరే సెలవిచ్చి యున్నారు. ఇక యీ విషయమును గురించి వివరించి చెప్పుటమాత్రమే మిగిలియున్నది." ఇది విని, విశ్వాధిపతి యగు శ్రీకృష్ణు డత్యధిక సంతసముతో నిట్లు లనెను. "నీవలె యిట్టిప్రశ్నలకు జవాబులు వినునంతటి శ్రద్ధ, పట్టుదలలుగల శ్రోతలెచట లభింతురు? కావుననే, ఓ అర్జునా! నేను నీకు చెప్పెదననిన సంగతుల నన్నింటిని యిక చెప్పెదను వినుము. వీటన్నిటివలనను నీపై అంతకుపూర్వముకల ప్రేమ భారము మరియింకను వృద్ధియైనది". అంతట అర్జునుడిటుల యనెను "ఓ దేవా, మీరు మొదట చెప్పిన విషయమును మరచినటుల తోచుచున్నది. ఈ ప్రేమ కొరకే మీరు 'నేను' 'నీవు' యనెడి వ్యక్తిభావము నుంచుచున్నారు." అంత శ్రీకృష్ణు లిటులనిరి "అటులనా ! అయినచో సావధానుడవై వినుము. ఈ కర్మలన్నియూ ఆ ఐదు కారణముల వల్లనే జరుగుచున్నవి, మరియు ఆత్మకు యీ కర్మలలో దేనితోనూ సంబంధము లేదు. యీ అయిదు కారణముల కలయికవల్లనూ కర్మకు యేర్పడెడి ఆకారణముకు గల హేతువులు కూడా అయినవే. వీటి అన్నింటికిని భిన్నముగా వుండెడి ఆత్మ కేవలము తటస్థుడుగా వుండును, ఆతడు హేతువూ కాదు. నిమిత్త కారణమూ కాదు, అంతేగాక ఆతడు కర్మలు సిద్ధించుటకై స్వయముగా ఏప్రయత్నమునూ చెయ్యడు. ఆకాశమున రాత్రింబవళ్ళు సంభవించు రీతిగానే ఆత్మలో కూడా శుభాశుభకర్మలు సంభవించుచుండును. జలము, తేజము మరియు పొగ - యివి వాయువుతో కలిసినప్పుడు ఆకాశమున మేఘములుజనించును, కానిఆకాశమునకువీటినిగురించిన ఎరుకయే యుండదు. కొయ్యచే నావ తయారగును. దానినినావికులు నీటిలో నడుపు

దురు, మరియు గాలి ఆనావను నడపించును; కాని, జలము కేవలము తట స్థముగా సాక్షిరూపమునం దుండును. మట్టిని ఎచ్చటినుంచియో మోసికొని వత్తుము, మరియు ఆ మట్టిపుండలతో పాత్రలు తయారగును. దండము యొక్క సహాయముచే కుమ్మరిసారిపై ఆ పాత్రలు త్రిప్పబడును, మరియు వాటితోపాటు సారె కూడా తిరుగుచునే యుండును. కాని దీనికంతకును కర్తృత్వము కుమ్మరివానియం దుండును. వీటి అన్నిటికిని పృథివియొక్క ఆధారము తప్పక లభించును. కాని యీ ఆధారమును మించి పృథివికి మరింకేమైనా వ్యయమగునా? వీటి అన్నింటిని నీవే యోచించుము. ఇప్పుడు మరిమొక ఉదాహరణము నిత్తును. లోకులు సూర్యప్రకాశమునందు అనేకములగు పని - పాటులు చేసికొనుచుందురు. కాని, ఆపని - పాటులతో సూర్యునకేవిధమైన సంబంధమైన వుండునా? సరిగా యిదే రీతిని, అయిదు హేతువులు కలిపినప్పుడు ఆ ఐదు కారణముల వల్లను కర్మయనెడి తీగె ఏర్పడును-కాని ఆత్మ వీటి అన్నింటికిని ఎల్లప్పుడు భిన్నముగానే వుండును.

అధిష్ఠానం తథాకర్తా కరణంచ పృథగ్విధమ్
వివిధాశ్చ పృథక్చేష్టా దైవంచైవాఽత్ర పంచమమ్ ॥౧౪

"ఇక నీకా అయిదు కారణములయొక్క లక్షణములను విడివిడిగా వివరించి చెప్పెదను వినుము. భిన్నభిన్న ముత్యములను విడివిడిగా పరీక్షించి గైకొను రీతిని, కర్మలకుగల అయిదు కారణములను కూడా వాటికిగల భిన్న భిన్న లక్షణ సహితముగా వినుము. ఈ ఐదింటియందును 'దేహము' మొదటి కారణము. దీనిని 'అధిష్ఠాన కారణ' మందురు; ఏలనన, యీ దేహమున భోక్త తనభోగ్యవిషయములతో కూడి నివసించును. ఇంద్రియములు రాత్రిం-బవళ్ళు కష్టించుచుండును. మరియు వాటిద్వారా ప్రకృతి బలముచే లక్ష్య చెడి సుఖ-దుఃఖములను అనుభవించుటకై పురుషునివద్ద యీ దేహము తప్ప మరెస్థానమున్నూ వుండదు; మరియు, యిందువలన, యీ దేహమును 'అధిష్ఠాన' మందురు. ఈ శరీరము యిరువదినాల్గు తత్త్వములు ఒక్కటిగా కలిపి

యుండెడి నివాసగృహము. బంధము మరియు మోక్షము లనెడి జంజాట మునకు పరిష్కారము కూడా యిచ్చటనే జరుగును. జాగ్రత్, స్వప్న, సుషుప్త లనెడి త్రివిధావస్థలకు కూడా యిదియే ఆధార స్థలము; కావుననే ఓ అర్జునా ! యీ దేహమును 'అధిష్ఠాన' మందురు. కర్మకు గల రెండవ కారణము 'కర్త' ఈ కర్తనే చైతన్యమునకు ప్రతిబింబ మందురు. ఆకాశమే జలమును వర్షింప జేయును. మరియు ఆ జలమువల్ల భూమిపైన చెరువులు మొదలగునవి ఏర్పడును: మరల అదే చెరువులో ఆకాశము ప్రతిబింబించుచున్నది. లేదా, ఒక్కొక్కప్పుడు నిద్రలో రాజు తనను తానే మరచిపోవును. అప్పు డాతడు స్వప్నములో 'తాను దరిద్రుడనైపోతి' నని అనుభవించసాగును. సరిగా యిదే విధమున, చైతన్యమునకు కూడా ఆత్మ స్వరూపము మరపుకు వచ్చును. అందువల్ల ఆతని కప్పుడు దేహాభాస జనించును. అటువిస్మృట, చైతన్యము దేహాభి మానమువలన అనేక విధములుగా అభినయించును. మరియు దేనికి ఆత్మ - స్వరూపమున గురించిన మరుపుకలుగుట వలన జీవు డనెడి పేరువచ్చి నదో, మరియు అన్ని విషయములందును దేహముతోపాటుగా వుండవలెనని ఎవడు ప్రతిజ్ఞ చేసినవాడై యుండునో, మరియు ఎవడు భ్రమపడి ప్రకృతివల్ల జరుగుచున్న కర్మల నన్నింటిని నేనే చేయుచున్నానని' అను చుండునో, అట్టి జీవాత్మనే నే నీ ప్రకరణమునందు 'కర్త'యని చెప్పితిని. ఏకస్వరూపముగా వుండెడి దృష్టి కనుబొమలపైనుండెడి వెండ్రుకల వలన అరుగువలె అంతటను పగిలియుండి కాన్పించు రీతిని, లేదా మూలమున యింటిలో వెలిగెడి ఒకే దీపప్రకాశము బయటనుంచి భిన్నభిన్న మగు కిటికీల గుండా చూచినప్పుడు భిన్నభిన్నముగాకాన్పించు రీతిని; లేదా ఒకే మనుష్యుడు శృంగారాది నవరసములతోను క్రమ క్రమముగ ఉల్లాసము పొందినవాడైనప్పుడు వృత్తి భేదముచే నవవిధములుగా భావిల్లురీతిని. బుద్ధికి గల జ్ఞానశక్తి ఏకస్వరూపముగలదే యైనప్పటికిని అది చెవులు మరియు కనులు

మొదలగు బాహ్యేంద్రియములద్వారా భిన్నభిన్న రూపములుగా ప్రకట మగును. దీనినే 'పృథగ్విధకరణ' మందురు. ఓ అర్జునా ! ఇది కర్మలకుగల మూడవ కారణము. తూర్పుదిక్కు మరియు పడమటి దిక్కులనుంచి ప్రవహించు ప్రవాహములు సమ్మేళనమును పొందినప్పుడు ఒకే నీరు భిన్న భిన్న నదీ - నదరూపములచే భాసిల్లురీతిని, వాయువునందుగల అఖండ ఏక స్వరూప క్రియాశక్తికూడా భిన్న భిన్నస్థానములందు ప్రాప్తించుటవలన భిన్న భిన్న స్వరూపములు గలదిగాతోచును. ఆశక్తి వాక్కులోనికివచ్చినప్పుడు మను ష్యుడు మాట్లాడ సాగును. చేతిలోనికివచ్చినప్పుడు యిచ్చుట-పుచ్చుకొనుటల నొనర్చును. పాదములలోనికివచ్చినప్పుడునడువసాగును. గుదద్వారములోనికి వచ్చినప్పుడు మల విమోచన మొనర్ప సాగును. మరల ఆవాయువే నాభి నుండి హృదయమువరకు ఓంకారమును ప్రకట మొనర్పసాగినప్పుడు దానిని 'ప్రాణవాయువు' అందురు. ఆ శక్తియే పైనున్న భాగమున ప్రవేశింపసాగి నప్పుడు దానిని 'ఉదానవాయువు' అందురు. ఆ శక్తియే అధోద్వారమునుండి ప్రవహింపసాగినప్పుడు దానిని 'అపానవాయువు' అందురు. మరియు అది శరీరమందంతటను వ్యాపించి యున్నప్పుడు దానిని 'వ్యానవాయువు' అందురు. మనము భుజించిన అన్నరసమును యీ శక్తియే శరీరమందలి భిన్నభిన్న భాగ ములకు చేర్చును. మరియు శరీరమందలి మూల - మూలలలో నిరంతరమిది వ్యాపించియుండును. ఈ రీతిని నలువైపులను తిరిగి ఆ క్రియాశక్తి అంతమున నాభికమలమున స్థిరపడియుండును. మరియు ఆ సమయమున దానిని 'సమానవాయువు' అందురు. ఆవలింత, తుమ్ము, తేన్పు మొదలగు రూపములలో జరుగుచుండు వాయుక్రియల నామములు నాగము, కూర్మము మరియు కృకరము మొదలగునవై యున్నవి. ఈ రీతిని ఓ వీరశ్రేష్ఠుడ వగు అర్జునా ! వాయువు చేసెడి క్రియ లన్నియూ ఏకరూపమైనవే అయినప్పటి కిని వాటి రీతి - భేదముల ననుసరించి వాటికి వివిధనామము లేర్పడినవి. మరియు యీ భిన్నభిన్న రీతులచే భిన్నరూపములుగా జరుగుచుండెడి

వాయుశక్తి కర్మలు జరుగుటకు నాల్గవ కారణము. ఆరు ఋతువు లందును శరదృతువు అన్నింటికంటె ఉత్తమమైనది. మరియు ఆ శరదృతువు నందలి చంద్రుడింకనూ అత్యధిక మనోహరముగా నుండును. మరియు అందునను పున్నమనాటి చంద్రుని స్థితిని గురించి అడుగవలయునా! ఇదే విధమున వసంతఋతువులో తోటలు అత్యధికశోభగలవై యుండును. ఇట్టి తోటలో ప్రియజనుల సాంగత్యము లభించుచో దాని మాధుర్య మింకనూ అధికమగును. ఇట్టి సాంగత్యమునందు ఉత్తమము మరియు ప్రేమ పూర్ణమూ నగు ఉపచారకులుకూడా లభించుచో, యిక ఆ సుఖము అంతలేవుండదు. లేదా ఓ అర్జునా, అసలే కమలము, అందుపై అది పూర్తిగా వికసించినది. మరియు అందుమీద సుగంధిత పరాగరేణువులు విపులముగా నున్నవి. మరియు, యీ రీతిని అచ్చట త్రివేణీసంగమము ఏర్పడినదా యన్న టుల వున్నప్పుడు, దాని శోభకు ఏ కొరంత కలుగగలదు? అసలే మధుర మగు వాక్కు, దానికితోడు కవిత్వ సంయోగము, మరియు ఆ కవిత్వమునకు రసికత్వము ప్రాప్తించినది. మరియు ఆ రసికత్వమునందు కూడా పరమార్థ తత్వాలాలసత్వముకూడా వుండి, యీవిధమగు సాటిలేని సంయోగము తటస్థించుచో ఎంతఉత్తమముగా వుండును! సరిగా యిదేవిధమున, అంతఃకరణ మందలి సమస్తప్రవృత్తులందునూ ఒక్క బుద్ధియే సర్వశ్రేష్ఠమైనది. మరియు యింద్రియముల ఆవేశముచే అది యింకనూ అధిక తేజస్వియగును. మరియు ఆ యింద్రియావేశమునందు వాటి అధిదేవత మండల మింకనూ అత్యధిక శోభాదాయకముగ నగును. నేత్రాదిదశేంద్రియములకును వెనుక, వాటికి తమకృపచే బలమును ప్రసాదించెడి సూర్యుడు మొదలుగాగల దేవతామండలము వుండును. ఓ అర్జునా ? యీదేవతా మండలముసే కర్మలు జరుగుటకు అయిదవ కారణముగానెరుంగుము "అర్జునునితో శ్రీకృష్ణు డీవిషయములను చెప్పి, మరల యిటులఅనిరి." నీకు సులభముగా తెలియు రీతిని యీకర్మలన్నింటికిని గల మూలకారణములను గురించి వివరముగా చెప్పితిని, ఇక యీమూల

కారణముచే విస్తరింపబడి, కర్మలు అపారముగ విస్తరించుటకు అవకాశ మిచ్చును. ఇటుల జరుగుటకుగల ఐదు హేతువులను గురించియూ, యికనీకు విస్తరించి చెప్పెదను వినుము.

శరీర వాఙ్మనోభిర్యత్కర్మ ప్రారభతే నరః ।
న్యాయ్యం వా విపరీతం వా పంచైతే తస్య హేతవః ॥15॥

వసంతాగమనము పూర్తిగా సంభవించినప్పుడు అది నూతన పల్లవముల ఉత్పత్తికి హేతువగును. అపిమ్మట ఆ పల్లవములే పుష్ప గుచ్ఛములను జనింపజేయును, మరియు ఆ పుష్పములనుండియే అటుపిమ్మట కాయలు బయలుదేరును. తిరిగా వర్షఋతువు వచ్చినప్పుడు అది తన వెంట వెక్కు మేఘములను గొనివచ్చును. ఆ మేఘములవలన వర్షము కురియును. ఆ వర్షమువలన యథేచ్ఛగ పంటలు పండును. తూర్పుదిక్కు అరుణుని జనింపజేయును. ఆ అరుణుడు సూర్యుని ఉదయింపజేయును, ఆ సూర్యుని మూలమున పగలు వచ్చును. సరిగా యిదేవిధమున, ఓ అర్జునా ! మనస్సుకూడా కర్మలను సంకల్పించుటకు హేతువై యున్నది. ఈ సంకల్పములవల్లనే వాణి యనెడి దీపము ప్రజ్వలిత మగును. మరియు అంతట ఆ దీపము సమస్త కర్మసముదాయములయొక్క మార్గమును ఉజ్జ్వలమొనర్చినప్పుడు కర్త కర్మ లొనర్చుట కుద్యమించసాగును. ఈప్రయత్నములందే శరీరాది సముదాయము శరీరాదులకు హేతువులుగా నగును. ఇనుపవస్తువులను తయారుచేసెడి పను లన్నియు లోహద్రవ్యమువల్లనే అగు రీతిని, మరియు (వస్త్రములు) నేత నేయునప్పుడు దారములతో అల్లబడిన పడుగుపేకల మూలముననే ఆ తంతుసముదాయముచే వస్త్రములు తయారగు రీతిని, మనస్సు, వాక్కు మరియు శరీరము (త్రికరణములు) లద్వారా ఏయే కర్మలు ఆచరింపబడునో, ఆకర్మలే మన, వాక్కు మరియు శరీరములకు హేతువులుగా నగును. రత్నములవల్లనే రత్నములు కూర్చబడిన నగలు తయారగును. ఈఉపమానమే యిచ్చుటకూడా చెల్లును. ఎవరైన నిస్సు

శరీరాదులే కారణము లైనప్పుడు, ఆ శరీరాదులే హేతువులుగా ఎటులగునని ప్రశ్నించుచో, వారి కీరీతిని సమాధాన మివ్వవచ్చును. సూర్యప్రకాశమునకు హేతువూ సూర్యుడే, కారణమూ సూర్యుడే, లేదా చెరకుయొక్క కాండము చెరకు వృద్ధియగుటకు హేతువుగానూ యగును. మరియుకారణము కూడా యగును, లేదా వాగ్దేవతను స్తుతించవలె నన్నచో వాణినే ఆ పని యొనర్చునటుల చేయవలెను, లేదా వేదముల మహత్త్వమును స్వయముగా వేదములే గాన మొనర్చగలుగు రీతిని, మనము 'శరీరాదులే కర్మలకు కారణ మని' నిస్సందేహముగా తెలసి యున్నప్పటికిని, 'అవియే (శరీరాదులే) ఆకర్మలకు హేతువులుకూడా అగుననుటలో' ఏ మాత్రము అసత్యము లేదు. మరియు శరీరాది కారణములకు శరీరాది హేతువులతో కలయిక సంభవించినప్పుడు సృష్టి యయ్యేడి కర్మసముదాయము శాస్త్రోక్త మార్గమున జరుగుచున్నచో ఆ కర్మలన్నియూ న్యాయసంగతము లగును; మరియు ఆకర్మలే న్యాయ హేతువులుగా కూడా నగును. వర్షబుతువునందు వర్షము కురిసి స్వాభావికముగా ధాన్యపు పొలములపై ప్రవహించును, మరియు ఆ పొలములను పూర్తిగా నింపును. కాని, అందు వల్ల ఎంత ఎక్కువ ఉపయోగముండును! లేదా వదరబోతు కోపముచే అనాలోచితముగా యింటినుండి బయటకు వెళ్ళిపోయి, తెలియకుండాగే ద్వారకానగర మార్గమును పట్టుచో, ఆతనికి ఆపని కష్టకరమైనప్పటికిని ఆతని ఆ నడచెడిపాదములు ముందుకు సాగుట ఎన్నడును నిష్ఫలముకాని రీతిని, హేతువు మరియుకారణములయొక్క సంయోగముచే జనించెడి కర్మలు పూర్తిగా గుడ్డివిగా నుండును. అయినప్పటికిని, ఆ కర్మలకు శాస్త్రమనెడి నేత్రములు లభించినచో వాటిని న్యాయసంగతమైన కర్మలనియే చెప్ప వలయును. అటుల కానిచో, పాలను వడ్డించు నప్పుడది పాత్రలో పడ కున్నచో, ఆవలనే పడిపోవును. పాలు ఆ విధముగా బయటపడుట వాని వ్యయమే యగును. కాని దానిని యోగ్యమైన ఖర్చు అని అ

ఫలము. ఇదే విధమున శాస్త్రసమ్మతి లేకుండా చేయబడెడి కర్మలు నిష్ఫలములే కాకున్నచో, దొంగ మనయింటినుంచి దోచుకొనిపోయిన డబ్బును మనము ధర్మపు లేక దానఖాతాలో ఏల ఖర్చు వ్రాయము ? ఏ మంత్రమైన గైకొమ్ము, అది వర్ణమాల యందలి యేబదిరెండు అక్షరములకు బయటిది కాదుగదా ! ఈ యేబదిరెండు అక్షరములను ఒకప్పుడూ కాకున్న మరింకొకప్పుడైన ఉచ్చరించని మానవు డెవడైన వుండునా ? కాని ఓ అర్జునా ! మంత్రరహస్యము బోధపడనంతవరకు 'కేవలము యేబదిరెండక్షరములనూ ఉచ్చరించినంతమాత్రమున వాక్కునకు మంత్రోచ్చారణ ఫలము లభించని విధముగ' కారణము మరియు హేతువుల సంయోగమువలన యీరీతిని జనించెడి కర్మలు, శాస్త్రానుకూలము మరియు వాటి ఆమోదమునూ పొందనంతవరకు, ఆ కర్మలు జరుగుచూ వున్నప్పటికిని వాటిని వాస్తవిక కర్మల నొనర్చుట యని చెప్పదగదు. ఇట్టికర్మలు అన్యాయముతో కూడియున్న కర్మలగును. మరియు అవి అన్యాయమునకే హేతువులగును.

తత్రైవం సతికర్తార మాత్మానం కేవలంతుయః
పశ్యత్యకృత బుద్ధిత్వాన్న సపశ్యతి దుర్మతిః ॥౧౬

“ఈరీతిని, ఓ కీర్తివంతుడవగు అర్జునా, యీ ఐదుకారణములనుండి జనించెడి ఐదు హేతువులుకూడా వుండును. మరియు యీ కర్మలనెడి జంజాములో ఆత్మ చిక్కుబడినది. సూర్యుడేవిధమగు రూపమును ధరించకుండానే నేత్రములనున్నూ మరియు వస్తురూపములనున్నూ కూడా ప్రకాశిత మొనర్చు ఆత్మకూడా తాను స్వయముగా కర్తకాదు. అయినప్పటికిని కర్మలను ప్రకటమొనర్చుచూ వుండును. ఓ వీరశ్రేష్ఠుడవగు అర్జునా, అద్దమున తన రూపమును చూచువాడు స్వయముగా తన ప్రతిబింబమూకాక, మరియు అద్దమూ కాకపోగా ఆతడా రెండింటిని ప్రకాశిత మొనర్చువాడగు రీతిని, సూర్యుడు తనకుతానై రాత్రింబవళ్ళను అనుభవించక పోయినప్పటికిని వాటిని (రాత్రింబవళ్ళను) కలుగజేయువాడైన రీతిని, ఓ అర్జునా, ఆత్మ

కర్మలకు కర్తకాకున్నప్పటికినీ, వాటిని ప్రకటించునట్టిదై యున్నది. కాని, దేహాభిమానమనెడి భ్రమలో పడియున్నందువల్ల ఎల్లప్పుడు ఏ మానవుని బుద్ధి దేహమునందే చిక్కుబడి యుండునో, ఆతనికి ఆత్మ జ్ఞానమును గురించిన విషయములో కేవలము అర్ధరాత్రి యందలి ఘోరాంధకారమే ఏర్పడి యుండును. ఎవరు చైతన్యమగు యీశ్వరుని లేక బ్రహ్మను శరీర సీమయందే బంధించి యుంతురో, అట్టివారికి ఆత్మయే కర్తయనెడి సిద్ధాంతము పూర్తిగా స్థిరమైనట్టిదిగా కాన్పించును. అంతేగాదు, వారికి ఆత్మయే యీ కర్మల కన్నింటికిని కర్తయనెడి దృఢనిశ్చయము కూడా పూర్తిగా వుండదు. 'కర్మల నొనర్చువాడు యీ శరీరమునగు నేనే' యని వారు వాస్తవముగా నంగీకరింతురు. ఇటుల వారు తలంచుటకుగల కారణము, 'నేను ఆత్మను,' మరియు 'నేను కేవలము సమస్త కర్మలకూ సాక్షీభూతుడ నగు తటస్థుడను' అను విషయమును వారెన్నడును తమ చెవిని పడనివ్వరు. ఇందువల్ల, ఆతడీ అపారమగు ఆత్మతత్త్వము నీస్వల్పమగు దేహముతో కొల చును, ఇందు చెప్పుకొనదగిన దేమున్నది ? గుడ్లగూబ పగటిని కూడా చీకటో రాత్రిగా నొనర్చుటలేదా ? ఆకాశమందలి వాస్తవికమగు సూర్యుని ఎన్నడునూ చూడనివాడు గుంటలో పడెడి సూర్య ప్రతిబింబమునే వాస్తవిక సూర్యునిగా ఏల తలంచకుండును ? అట్టివానికి ఆ నీటిగుంట వున్నంతవరకు సూర్యుడుకూడా వుండును. ఆగుంట లేకుండా పోయినప్పుడాతనికి సూర్యుడు కూడా లేకుండా పోవును. ఆ గుంటయందలి నీరు కదలుచున్నచో సూర్యుడుకూడా కదలుచున్నాడని ఆతడు తలంచును. నిద్రించిన మనుష్యునకు మేల్కొననంతవరకు స్వప్నమే సత్యముగా తోచును. అది తాడేనని తెలియనంతవరకు దానిని పాముగా భ్రమించు మానవుడు భయపడుటలో ఆశ్చర్య మేమి గలదు ? కళ్ళకు కామెర్లవ్యాధి వున్నంతవరకు చంద్రు డవళ్యము పీతవర్ణముగానే కాన్పిం చును. మృగము మృగ - జలభ్రాంతిలో పడిన దనుటలో ఆశ్చర్య మేమి

గలదు ? ఇదే రీతిని శాస్త్రములు మరియు గురునామము యొక్క గాలిని కూడా తన శరీరమునకు సోకనివ్వని, మరియు కేవలము మూర్ఖత్వమువల్లనే తన జీవితమును గడుపు మనుష్యుడు తనఆత్మపై శరీరమనెడి వలను 'మేఘములయొక్క గమనమును చంద్రునిపై ఆరోపించు నక్కవలె' వేయును, అంతట, తన యీ దృఢవిశ్వాసముచే, ఓఅర్జునా, 'యీ కర్మలనెడి గట్టిగా గల ముడిచే యీశరీరమనెడి చెరసాలలో చక్కగాబంధింపబడి యుండును. చూడుము పాపము, చిలుక నలికాయంత్రముపై కూర్చొని యున్నప్పుడు దాని పాదములు ఏము క్తముగా నున్నప్పటికినీ, 'తాను యీ నాళముతో పాటు బంధింపబడియే యున్నానని' తన మనస్సున దృఢముగా నమ్మి యుండును; యిందుచే ఆ చిలుక, ఆ నాళముపై పాతుకొని కూర్చొని యుండుటలేదా? ఇదేవిధమున, తన నిర్మలమగు ఆత్మస్వరూపముపై మాయచే నొనర్పబడిన కర్మలను ఆరోపించిన మానవుడు అసంఖ్య కోట్లకాలతలచే ఎల్లప్పుడు కర్మలను కొలచుచునే వుండును. బడబాగ్ని సముద్రమునందే వుండును. కాని సముద్రజలము దానిని తాకదు. అవిధముననే, కర్మలచే వ్యాప్తుడైయున్నప్పటికిని, కర్మలతో సంపర్కములేకుండా యీ విధముగా అలిప్తుడైయుండి కర్మలనొనర్చు వానిని గుర్తించుటకుతగిన లక్షణములను నీకిక చెప్పెదనువినుము. ఇదెట్టిదనిన, ముక్తుల లక్షణములను గురించియోచనచేయుచు వుండుటలోనే మానవుడు ముక్తుడైపోవును. దీపపు వెలుగులో వెదకి నప్పుడు మనము కోల్పోయిన వస్తువు మనకు లభించును. లేదా అద్దమును తోమితోమి శుభ్రమొనర్చిన కొలదిని దాని యందంత స్పష్టముగా మన రూపము కనిపించును, లేదా జలముతో కలియుట తోడనే ఉప్పుకూడా జలరూపమునే దాల్చును. లేదా ప్రతిబింబము వెనుకకు మరలి మరల తన బింబమును చూచుటకు వచ్చుచో అది తనంతతానే బింబముగానైపోవు విధ ముగనే, మహాత్ముల విషయమును గురించి యోచన చేయు చుండగా – చేయు చుండగా మనకుకూడా మనము కోల్పోయిన ఆత్మస్వరూపము మరల

లభించును. కావుననే, ఎల్లప్పుడూ మహాత్ముల సంగతులను వర్ణించుట మరియు వినుట నొనర్చుచుండ వలెను. చర్మచక్షువు లందుండెడి దృష్టి చక్షువులందలి చర్మముచే బంధింప బడని రీతిని, కర్మల నాచరించి నప్పటికి కూడా కర్మలందలి సమత్వము మరియు విమత్వము, లేక సుఖ - దుఃఖము లచే చిక్కుబడకుండా మరియు యీ విధముగా బంధముక్తుడై యుండు వాని లక్షణములను నీ కిప్పుడు వివరించి చెప్పెదను వినుము.

యస్య నాహంకృతో భావో బుద్ధిర్యస్య నలిప్యతే ।
హత్వాపి స ఇమాం లోకాన్నహంతి నసిబధ్యతే ॥౧౭॥

"ఓ సువిజ్ఞుడవగు అర్జునా ! ఏ జీవుడు అజ్ఞాన మనెడి నిద్రలో పడియుండి పడియుండి అనంతకాలము వరకు నానావిధములగు స్వప్నజాలములలో చిక్కుకొని యుండునో, ఆతడు 'తత్త్వమసి' మహాసిద్ధాంతశ్రవణ మొనర్చుటతోడనే మరియు మస్తకముపై గురుకృప యనెడి హస్తము పడుటతోడనే విశ్వమును గురించి గల స్వప్నాభాస సమేతముగా మాయా నిద్రను విడచి ఒక్కమారుగా అభేదభావానందముతో మేల్కొనును. చంద్రకిరణములు వెలువడగానే మృగజలమునందు భిన్నముగానూ స్పష్టముగానూ కనిపించెడి అలలు లోపించురీతిని లేదా బాల్యావస్థ అంతమొందగానే మనస్సున దోబూచికి తావే లేకుండా పోవురీతిని, లేదా కట్టెలు కాలిపోయిన తరువాత మరల అది కట్టెలుగా ఏవిధముగను కానిరీతిని లేదా మేల్కొనిన తరువాత స్వప్నము కంటి ఎదుట వుండని విధమున ఇ జీవునియందు అహంభావము నామమాత్రమునకైన వుండదు. సూర్యుడు చీకటిలో వుండుటకొరకై వెదకికొని ఏదైన సొరంగములోగాని గుహలోగాని ప్రవేశించినప్పటికిని ఆతనికి అంధకార మెచ్చటను దొరకని రీతిగ (అనగా ఆతడెచ్చటకు పోయిన అచ్చటనే పూర్ణప్రకాశము ఏర్పడురీతి ఏ జీవుడు ఆత్మభావముతో ఆవృతు డగునో, అత డేదృశ్యపదార్థముపై దృ చూచునో, ఆ పదార్థమే స్వయముగా ఆ చూచువాని రూపమునే ధరించ

సాగును. మరియు యీ రీతిని అతనితో కలసి ఏకరూప మగును. అగ్ని ఏ వస్తువును తాకిన ఆ వస్తువే అగ్నిరూపము దాల్చును. మరియు రెండింటి యందును దహ్య-దాహక భావము తనంతతానే నశించిపోవును. సరిగా యిదేవిధమున, కర్మయొక్క ఆకారము ఆత్మకు భిన్నమైనదని అంగీకరించి, కర్మకు ఆకార ప్రధాన మొనర్చెడి కర్తృత్వమును గురించి ఆత్మపై నొనర్చెడి మిథ్యారోపణ లేకుండాపోయినప్పుడు ఏది మిగిలియుండునో అదియే ఆత్మస్థితి యగును. ఈ ఆత్మస్థితిపై ఆధిపత్యమును సంపాదించినవాడెన్నడైన శరీరమున బద్ధుడై వుండగలడా? ప్రళయకాలమందలి అపార జలమెన్నడైన మహోక ప్రవాహముతో కలిసిపోగలదా? లేక ఆ రెండవ ప్రవాహముయొక్క స్వతంత్ర మగు అస్తిత్వమును అంగీకరించగలదా? ఓ అర్జునా! సరిగా యిదేవిధమున అభిన్న భావమువలన స్ఫురణను పొందెడి అహంత (అనగా స్వాత్మభావన) పూర్ణత్వమును పొందినప్పుడు యీ తుచ్ఛమగు దేహభావమునం దది యిముడగలదా? సూర్యబింబమెన్నడైన సూర్యుని అణచివేయగలదా? పెరుగును చిలికి తీసినవెన్నను మరల మజ్జిగలో వేసినచో ఆ వెన్న తన అలిప్తత్వ మనెడి గుణమువలన మరల మజ్జిగలో కలిసిపోవునా? లేదా ఓ వీరశ్రేష్ఠుడవగు అర్జునా! కొయ్యలో గుప్తముగా వుండెడి అగ్నిని ఒకమారు ఆ కొయ్యనుండి తీసికొనిన తరువాత మరల ఆ అగ్ని ఆ కొయ్యలో దాగియుండగలదా? లేదా రాత్రియొక్క గర్భమునుంచి బయటకు వెడలెడి తేజోరాశి యగు సూర్యుని గురించి అతడు రాత్రిరూపమునందే వుండునని ఎన్నడైన చెప్పనగునా? సరిగా యిదేరీతిని, ఏ జీవుడు వేద్యము మరియు వేదకము అనగా జ్ఞానవిషయము మరియు జ్ఞాతయనెడి భేదమునే దూరమొనర్చునో, అట్టివానియందు 'నేను దేహమును' అనెడి హీన అహంకారస్ఫురణ మెటుల కాగలుగును? ఆకాశ మెచ్చటకు పోయిన నచ్చట పూర్తిగా నిండియుండును. అందుచే అది నిరంతరము తనకు తానే తన సర్వవ్యాపకత్వముచే నిండియుండును. సరిగా యిదే విధమున,

యిట్టి జీవుడేది చేసిన అదియంతయూ స్వయముగా ఆతని ఆత్మస్వరూపమే యగును. అట్టి స్థితిలో ఆతడే కర్మలో తన కర్తృత్వాభిమానముచే లిప్తుడు కాగలుగును ? ఆకాశమున కేస్వతంత్రనివాసస్థానమూ వుండని విధమున, లేదా సముద్రమున కేస్వతంత్రప్రవాహమూ వుండని విధమున, లేదా ధ్రువతారయం దేవిధమగు గమనమూ వుండనిరీతిని, యిట్టి జీవునకు కూడా ఏకర్మయూ వుండదు. ఈ విధమగు ఆత్మబోధవలన ఎవని అహంభావము పూర్తిగా కాలి భస్మమై పోవునో, ఆతని కర్మలు ఆతని శరీరము వున్నంతవరకు నుండును. గాలి వేగముగా వీచిన తరువాత ఎప్పుడు ఆగిపోవునో, అప్పుడు కూడా దాని మూలమున ఊగుచుండెడి చెట్లు ఆ తరువాత కూడా కొంతసేపటివరకు ఊగుచునే వుండును. కర్పూరము అయిపోయినప్పటికి కూడా ఆ కర్పూరము వుంచిన డబ్బి మరికొంతసేపటివరకు కర్పూరపు వాసనను కలిగియే యుండును. గానము ముగిసిపోయినప్పటికిని దానివలన లోకులకు కలిగిన తంద్ర మాత్రము వెంటనే తొలగిపోదు. లేదా ఎచ్చటనైన భూమిమీద నీరు ప్రవహించుచో, ఆ నీరు ప్రవహించుట అయిపోయిన తరువాత కొంతసేపటివరకు ఆ నీటి తాలూకు తేమ వుండును. సూర్యుడు అస్తమించిన తరువాతకూడా సంధ్యావేదికపై సూర్యునిజ్యోతిప్రభ కొంతసేపటివరకు ఆటలాడుచునే వుండును. ఏ వస్తువును లక్ష్యముగా నిడుకొని బాణమును వేతువో, ఆ వస్తువును భేదించిన తరువాతకూడా ఆ బాణము తనలో వేగము వున్నంతవరకు ముందుకు సాగిపోవును. కుమ్మరిసారెపై మట్టిపాత్ర తయారై దానిపైనుంచి ఆ పాత్రను కుమ్మరివాడు తీసినపిమ్మట కూడా తనపై మట్టిపాత్ర లేకపోయినప్పటికిని, మొదట పాత్రను తనపై నెట్టునప్పుడు ఎట్టి వేగముతో తిరిగెనో, అదే వేగముతో తిరుగుచునే వుండును. సరిగా యిదేవిధమున, దేహాభిమానము నశించినపిమ్మటకూడా, శ్రీ అర్జునా ! దేహము ఏ స్వభావముతో జనించి యుండెనో, ఆ స్వభావమే దేహముతో తనంతతాను కర్మల నొనరించుచునే యుండును. మనస్సునం

దేవిధమగు ఉద్దేశ్యమూ లేకున్నప్పటికి స్వప్నములు వచ్చుచునే యుండును. మరియు అరణ్యమున ఎవరునూ నాటకనే తమంతతామే చెట్లు పుట్టుచునే యున్నవి. మరియు ఎవరూ నిర్మించకుండానే ఆకాశమున మేఘపవనములు నిర్మితమగుచునే యున్నవి. సరిగా యిదేవిధమున ఆత్మ ఏ పనినీ చేయ నప్పటికినీ దేహమునందలి అయిదు కారణముల మూలముననూ కర్మలు తమంతతామే జరుగుచుండును. పూర్వ-కర్మల సంస్కారముల ననుసరించి ఐదు హేతువులు మరియు అయిదు కారణముల కూటమి అనేకవిధములగు కర్మల నొనర్చుచునే వుండును. అటుపిమ్మట ఆ కర్మలవలన జగత్సంహారమే యగుగాక, మరియు నూతన జగత్సృష్టియే జరుగుగాక, కాని, సూర్యుడు, కుముదము ఏల ఎండిపోవుచున్నదో, మరియు కమలము ఏల వికసించు చున్నదో యోచించనిరీతిని, లేదా ఆకాశమునుండి పిడుగులవాన కురియుట వలన భూమి ముక్కలు-ముక్కలుగానే యగుగాక మరియు శాంతముగ వర్షించుటవలన తృణాదులచే భూతలము కళకళలాడుగాక - కాని ఆకాశ మునకు యీ రెండిటియందును ఏ ఒక్కదానిని గురించిన ఎరుకకూడా వుండని విధమున, ఎవడు దేహమునందే విదేహుడైయుండునో అతడుకూడా మేల్కొనిన మనుష్యుడు స్వప్నములను కనని రీతిని దేహాదులచే జరుగు చుండు క్రియలచే సృష్టి నిలచుచున్నదా లేక నాశన మగుచున్నదా యను విషయమును చూడనే చూడడు. కాని కేవలము చర్మచక్షువులతో మాత్రమే చూచుచూ, మరియు దేహమును దాటి ఆవలకు దృష్టి పోనివారికి, యీ విధ ముగా నున్న ముక్తపురుషుడు కూడా కర్మలలో బంధితుడై యున్నటుల గానే తోచును. పశు - పక్షులను బెదరించుటకు మరియు పారద్రోలుట కొరకై పొలమున మంచెపై పాతెడి దిష్టిబొమ్మను చూచి, నక్క యిచ్చట ఎవరో కాపలా కాయుచున్నారని నిజముగా తలంచదా ? 'ఒకానొక పిచ్చివానిని గురించి మంచివాళ్ళు యీతడు నగ్నముగా నున్నాడు—యీతడు బట్టలు ధరించుచున్నాడు' అని యోచించుచున్నప్పటికిని వీరి యోచనతో

ఆ పిచ్చివాడేమైన పట్టించుకొనునా? యుద్ధమున మరణించినవాని గాయము లను మిగిలినవారు లెక్కించిన లెక్కింతురు గాక, కాని ఆ మరణించినవానికి వారు చేయుచున్న యీ విషయ మంతయూ ఏమాత్రమును తెలియదుగదా! ఒకానొక మహాపతివ్రతయగు స్త్రీ సహగమన మొనర్చుకొనుటకై అంతిమ శృంగార మొనర్చుకొనినప్పుడు లోకులెల్లరు ఆమె శృంగారమును ఎంతగా రోచించినప్పటికిని, ఆసహగమన మొనర్చు స్త్రీకిమాత్రము తనముందున్న అగ్ని జ్వాలలు, తన కోమలశరీరము, నలువైపుల గుమిగూడియున్న జనసమూహమూ కాన్పించనే కాన్పించరు. సరిగా యిదేవిధమున, ఎవనికి ఆత్మస్వరూప సాక్షాత్కార మగునో, ఎవని ద్రష్టత్వము దృశ్యవస్తువుతో కలిసి ఏకరూపత మును పొంది దానిలో లీనమైపోవునో, అతనికి యింద్రియములు ఏయేకర్మల నాచరించుచున్నవో కూడా తెలియదు. ఒక అతి పెద్దదగు జలప్రవాహము కొన్ని చిన్నచిన్న ప్రవాహములువచ్చి కలసినప్పుడు. అచ్చట వడ్డునందున్న ఒకానొక వ్యక్తి ఫలానాప్రవాహమును ఫలానాప్రవాహము మ్రింగివేసిన దని అనుకొన్నప్పటికిని, యీ క్రియలో వాస్తవమునకు ఒక జలప్రవాహ మును మరొక జలప్రవాహము మ్రింగివేయని రీతిని, పూర్ణత్వమును పొందిన పురుషుని చంపుటకై స్వయముగా తనకు భిన్నమగు మరేవస్తువూ మిగిలియే యుండదు. బంగారుచండికి బంగారముతో చేయబడిన మహిషాసురుని బంగారు శూలముచే వధించును. మరియు యీదృశ్యమును చూచేడి పూజారికి యిదంతయూ పూర్తిగా నిజము గానే తోచును. కాని వాస్తవమునకు, చండిక, మహిషాసురుడు మరియు శూలము - యీ మూడున్నూ బంగారముతో చేయబడినవే. చిత్రములలో అగ్ని మరియు జలమును రెండున్నూ పూర్తిగా వున్నవి వున్నట్లు చూపించే బడును, కాని యిదంతయు దృష్టియొక్క ఆటమాత్రమే. చిత్రపటమున అగ్నియూ వుండదు, జలభాగమూ వుండదు. సరిగా యిదేరీతిని, ముక్త (విదేహ) పురుషుల శరీరములు కూడా కేవలము ప్రాచీన సంస్కారముల

వలననే నడచుచూ వుండును. కాని, అజ్ఞానులకు మాత్రి యీరహస్యము బోధపడనే బోధపడదు. మరియు అందువలన వారు ముక్తపురుషులనే ఆకర్మలకు కర్తలుగా తలంతురు. కాని, స్వాభావిక క్రియలచే త్రిభువనము లకు కూడ కీడుగలుగుగాక, అయినప్పటికిని యీకీడు ముక్తపురుషుడే చేసెనని ఎన్నడును తలంచరాదు. మనము ముందుగా ప్రకాశ సహాయముచే అంధ కారమును చూచి, ఆతరువాత ఆ అంధకారమును నాశమునర్తుమని యను టలో తెలివితేట లేమైనా గలవా ? ఏలనన, ప్రకాశము వచ్చుటతోడనే అంధకారము తనంతతానే నాశమైపోవును. సరిగా యిదే విధమున, జ్ఞాన వంతునిలో జ్ఞానము తప్ప మరేభావమూ వుండదు. మరియు ఆతనిని చంపు టకు ఆతనికి భిన్నమగు మరేవస్తువూ మిగిలియుండదు. కావుననే, ఆతని బుద్ధిలో పాప – పుణ్య గంధముకూడా నుండదు. ఏదైనా నది వచ్చి గంగలో కలిసినప్పటికిని గంగానది దానివలన మురికిదిగా ఎన్నడునూకాదు. ఈ ఉదాహరణమే యిచ్చట కూడా అన్వయించును. ఓ అర్జునా, అగ్నితో అగ్ని పోట్లాడుకొనుచో యీ రెంటిలో ఏది దేనిని దగ్ధమునర్చును ? శస్త్రము తనను తానే కొట్టుకొనుచో, అందువలన ఏమి జరుగును ? ఇదే విధమున, కర్మలు నాకు భిన్నమైనవి – అన్న సంగతినే ఎరుగనివాడు తన బుద్ధిపై ఆకర్మల నెటుల ఆరోపించ గలడు ? కార్యము, కర్త, మరియు కర్మలనెడి త్రిపుటిని ఆత్మస్వరూపముగా నెంచువానికి శరీరాదులచే జరుగు కర్మలు ఎన్నడును బంధకములు కాజాలవు. దీనికిగల కారణము, తన్నుతానే కర్తగా అంగీకరించు జీవుడు యీదశేంద్రియము లనెడి పరికరములద్వారా అయిదువిధములగు హేతువులనూ అతికౌశలముతోడ ఉపస్థితమొనర్చును. అటుపిమ్మట, న్యాయము మరియు అన్యాయము లనెడి రెండు కుర్చీలనూ తయారుచేసి ఒకే క్షణములో కర్మయనెడి మందిరమును నిలుపును. ఈ గొప్పపనిలో ఆత్మ ఏమాత్రిము తోడ్పడదు. "ఈ ఆత్మ కర్మలను గురించిన పూర్వయోజనమునందుకూడా ఏమైన సహాయము చేయునా,

చేయదా ?" యని నీ వడుగుచో, 'దానియందుకూడా ఏవిధమగు సహాయమూ చేయదనియే' నా జవాబు. కేవలము సాక్షీ - భూతుడు మరియు ఆత్మస్వరూపుడూ నగు ఆత్మ ఎన్నడైన స్వయముగా 'కర్మప్రవృత్తికి సంబంధించిన సంకల్పములు జనించవలెనని' చెప్పునా ? కాని, ఏకర్మప్రవృత్తి యనెడి సుడిగుండమున అందరూ పడియున్నారో, ఆ ప్రవృత్తికి చెందిన క్లేశములుకూడా ఆత్మ నెన్నడును స్పర్శించవు. కావున, పూర్తిగా ఆత్మస్వరూపుడుగానైన పురుషుడు ఎన్నడును కర్మలనెడి చెరసాలలో వుండనే వుండలేదు. కాని, అజ్ఞానమనెడిపటముపై జ్ఞానమనెడి చిత్రము జోర్లగాపడినప్పుడే కార్యము, కర్త, మరియుకర్మలనెడి లోకప్రసిద్ధమైన త్రిపుటి చిత్రితమగును.

జ్ఞానం జ్ఞేయం పరిజ్ఞాతా త్రివిధా కర్మచోదనా ।
కరణం కర్మ కర్తేతి త్రివిధః కర్మసంగ్రహః ॥ ౧౮

"జ్ఞానము, జ్ఞాత, మరియు జ్ఞేయములనెడి త్రిపుటి యీజగత్తుకు బీజమైయున్నది; మరియు, కర్మప్రవృత్తి దీనివలననే ఏర్పడుచున్నదనుటలో- ఏమాత్రము సందియములేదు. ఓఅర్జునా, ఇక యీ మూడింటిని గురించియూ నేను విడివిడిగా వివరించిచెప్పెదను వినుము. జీవుడనెడి సూర్యమండలపు పంచేంద్రియములనెడి కిరణములు వేగముగావచ్చి విషయములనెడి కమలపు మొగ్గను వికసింప జేయును. లేదా జీవుడనెడి రాజుయొక్క యింద్రియములనెడి గుర్రములు పరుగెత్తి విషయములనెడి ప్రదేశమును చేరును. మరియు అచ్చటినుంచి సుఖ-దుఃఖములను దోచుకొని వచ్చును. ఈ యింద్రియముల వల్ల జరిగెడి పనులచే ఏజ్ఞానము సుఖ - దుఃఖములను తన వెంటనిడుకొని జీవునకు ప్రాప్తించునో, అనుషుప్త్యవస్థలో దేనియందు లీనమగునో, ఆజీవునే 'జ్ఞాత' యని చెప్పవలయును. మరియు యిప్పటి వరకు దేనిని గురించి వివరింప బడినదో, ఓ అర్జునా ! యీ సమయమున దానినే 'జ్ఞానము'ని

ఎఱుంగవలెను. ఓపార్థా, అవిద్యాగర్భమున జన్మధారణ మొనర్చుట తోడనే, ఏజ్ఞానము మూడు స్థానములందు తన విధానము నొనర్చునో, మరియు ఏ జ్ఞానము తన పరుగిడు మార్గమునందు ముందువైపు జ్ఞేయ (జ్ఞాన) విషయ మనెడి తుపాకిగుండును విసరి, తన వెనుకవైపునందు జ్ఞాతృత్వాభిమాన మును సృజించునో, మరియు యీరీతిని జ్ఞాత మరియు జ్ఞేయములకు మధ్య సంబంధమును స్థాపించు మార్గము సంసిద్ధమైన పిమ్మట, ఏ జ్ఞానప్రవాహము చే యీ మార్గమున రాక - పోకలు నిరంతరము కొనసాగు చుండునో, ఏ జ్ఞానముయొక్క పరుగు జ్ఞేయముయొక్క సరిహద్దు వరకు మాత్రమే వుండునో, మరియు ఎవడు పదార్థముల కన్నిటికిని భిన్న భిన్న నామములను పెట్టునో, ఆజ్ఞానము 'సామాన్యజ్ఞానము' అని చెప్పుటలో ఏ మాత్రము సంశయములేదు. ఇక జ్ఞేయముయొక్క లక్షణములను వినుము. శబ్ద, స్పర్శ, రూప, రస,గంధము లనునవన్నియూ జ్ఞేయము బయ ల్వెడలు మార్గములు. ఒకే మామిడిపండు తన రసము, రంగు మరియు సువా సన మొదలగువాని వలన భిన్నభిన్నములగు యింద్రియములను స్పర్శించి తన ఉనికిని ప్రకటించుకొను రీతిని, జ్ఞేయముకూడా తానుఒక్కటే అయినప్పటికిని జ్ఞానము ఆ జ్ఞేయమును యింద్రియమార్గములగుండా గ్రహించును. మరియు అందువలన ఆ జ్ఞేయము అయిదువిధములుగా నైనది. జలప్రవాహము అంతమున సముద్రప్రవేశ మొనర్చుటతో సమాప్తమొందు రీతిని, లేదా ధాన్యపుమొక్కల పెరుగుదల కంకులు వేయుటతో అంతమొందు రీతిని, యింద్రియప్రవాహములతో పాటుగా పరుగులువెట్టెడి జ్ఞానము దేనియందు అంతమొందునో, ఓఅర్జునా, అదియే జ్ఞానవిషయమనబడు జ్ఞేయము. ఓపార్థా, జ్ఞాత, జ్ఞానము మరియు జ్ఞేయములనెడి త్రికూటము యొక్క స్వరూప మీవిధముగా నుండును. ఈ త్రికూటమువల్లనే సమస్త క్రియలూ జనించును. శబ్దాదివిషయములే దీనియందలి అయిదు విధములు. కాని జ్ఞేయము మాత్రము ప్రియమూ అగును. అప్రియమూ యగును. జ్ఞేయము

ఏ మాత్రము స్వల్పజ్ఞానమును ఎదుటికి తీసికొనివచ్చి ఉపస్థిత మొనర్చి నప్పటికీ, వెంటనే జ్ఞాత ఆ విషయమును స్వీకరించుటో, త్యజించుటో ప్రారంభించును. చేపను చూచుటతోడనే కొంగ, లేదా ద్రవ్యభాండార మును చూచి దరిద్రుడు, లేదా ఏదైన స్త్రీని చూచుటతోడనే కాముక పురుషుడూ విచలితుడై దానిని పొందవలెనని వాంఛించు రీతిని, లేదా పల్లము వైపుకు నీరు, పుష్పసుగంధము వైపుకు తేనెటీగ, లేదా సంధ్యాసమయమున పాలు పితుకువేళకు దూడ ఆవువైపుకు పరుగెత్తు రీతిని, లేదా స్వర్గమందలి ఊర్వశి మొదలుగాగల అప్సరసలతో సుఖ-భోగ మొనర్చుట యనెడి మనోహర మగు మాటలను విని లోకులు స్వర్గసుఖములు పొందుటకై ఆకాశమున యజ్ఞయాగములనెడి నిచ్చెనలను వేయ నారంభించురీతిని, లేదా, ఓ అర్జునా! ఆకాశమున ఎగిరెడి మొగపావురము ఆడుపావుర మును చూచుటతోడనే స్పృహతప్పి క్రిందికి పడసాగురీతిని, లేక మేఘగర్జనలు చెవిసోకుటతోడనే నెమలి ఆకాశమువైపుచూడ నారంభించు రీతిని, సరిగా యిదేవిధమున, జ్ఞేయదర్శనమగుటతోడనే (జ్ఞేయమును చూచుటతోడనే) జ్ఞాతకూడా వెంటనే దానివైపు పరుగిడును. కావున, ఓ పాండుసుతుడవగు అర్జునా! సమస్తకర్మలకు ఆరంభము జ్ఞానము, జ్ఞేయము మరియు జ్ఞాతయనెడి త్రికూటమువల్లనే జరుగును. ఇక అజ్ఞేయమే జ్ఞాతకు ప్రియమగుచో, యిక దానిని అనుభవించుటకు ఒక్క క్షణమేని ఆలస్యము సహింపరానిదిగా యగును. ఇందుకు విపరీతముగా, అజ్ఞేయము ఆతనికి అప్రియముగా తోచుచో దానిని తిరస్కరించి దూరమునర్చుటలో ఒక్క క్షణమేని ఆలస్యమగుచో అదికూడ దానికి యుగమువలె దీర్ఘముగా తోచును. సర్పము మరియు రత్నహారములను వాని ఆవరణలో ఏ మానవుడైన ఒక్కమారుగా ప్రవేశించినచో అతనికి భయానందములు రెండునూ ఒకేమారుగా తోచురీతిని, జ్ఞాతకుకూడా కొంత యిష్టమూ మరికొంత అయిష్టమూనగు వస్తువు కాన్పించి నప్పుడుయిదేవిధమగు

స్థితి కలుగును. ఇక అతడు ప్రియవస్తువును స్వీకరించుటకు, అప్రియ వస్తువును త్యజించుటకూ ప్రయత్నము చేయసాగును. శత్రుపక్షమునగల మల్లులలో తనకు జోడగు మల్లునిచూచి సేనాపతికి అతనితో పోరాడవలెనని వాంఛకలిగి, అతడు స్వయముగా తన రథమునుండి దిగి అతనితో మల్లయుద్ధమొనర్చుటకై కాలినడకనే అతని పైపునకుపోవురీతిని, యిప్పటివరకు తనజ్ఞాతృత్వమువలన కేవలము జ్ఞాతగానే వున్నవాడిక కార్యారంభమొనర్చి కర్తయొక్కపదవినిస్వీకరించును. భోజనముచేయువాడే వంటచేయుటకు కూర్చొన్నవిధమున, లేదా భ్రమరములే తోటను నాటినటుల, లేదా బంగారమును పరీక్షించు వరాటే స్వయముగ మచ్చురాయి అయినటుల, లేదా స్వయముగా దేవుడే తన దేవాలయమును నిర్మించ నారంభించిన రీతిని, ఓ అర్జునా, జ్ఞేయ విషయమును త్యజించుట లేదా స్వీకరించుట కొరకై జ్ఞాత తన యింద్రియముల నుపయోగించును. మరియు అప్పుడాజ్ఞాతయే కర్తగా నగును. ఈరీతిని జ్ఞాత స్వయముగనే కర్తగానైనప్పుడు అతడు జ్ఞానమును సాధనముగా నొనర్చుకొనును. మరియు అందువలన 'జ్ఞేయము' తనంతతానే 'కార్యము' గా నగును. ఈరీతిని ఓసుజ్ఞుడవగు నర్జునా, జ్ఞానముయొక్క చేతవలన యీమార్పు జరుగును. నేత్రశోభను రాత్రి మార్చివేయు రీతిని, లేదా రోజులు మంచివి కానప్పుడు ధన - సంపన్నుడగు పురుషుని విభవముకూడా నాశనమగురీతిని, లేదా పౌర్ణమి తరువాత చంద్రబింబమునందు కూడా మార్పు వచ్చి క్రమక్రమముగా అతడు క్షీణించసాగు రీతిని, యింద్రియముల గమనముయొక్క సంయోగముచే జ్ఞాతకు నలువైపులా కర్తృత్వమనెడి మరమేకు బిగియసాగును. అంతట, ఆస్థితిలో అతనియందే యేలక్షణములు కాన్పించునో, వివరించి చెప్పెదను వినుము. బుద్ధి, మనస్సు, చిత్తము మరియు అహంకారములను నవన్నియూ అంతరింద్రియములు. మరియు బాహ్యాంగములకు చెందిన పంచేంద్రియములు-త్వచ, కర్ణము, నేత్రము

నాలుక, నాసికలై యున్నవి. వీటిలోః; అంతరింద్రియములద్వారా కర్త తన కర్తవ్యమును ఊహించును; అంతట ఆతనికి, ఆకర్తవ్యపాలనము సుఖకరమని నిశ్చయము కలుగుచో ఆతడు నేత్రాది బాహ్యమునగల దశేంద్రియములనూ ఆ పనియందు నిమగ్నమొనర్చును. అటుపిమ్మట, ఆ కర్తవ్యము సిద్ధించునంత వరకు ఆతడు ఆ యింద్రియముల నన్నింటిని ఆ కర్తవ్యమును నెరవేర్చుటలో లగ్నమొనర్చి యుంచును. ఇందుకు విరుద్ధముగా, ఆ కర్తవ్యము తనకు దుఃఖకరమని నిశ్చయముగా తోచుచో ఆతడు వెంటనే తన దశేంద్రియములనూ ఆ కర్తవ్యమును త్యజించుటలో నిమగ్నమొనర్చును. ఆత డీ రీతిని యీ దశేంద్రియములనూ ఆ దుఃఖము నామ-రూపము లేకుండా నాశమొంద నంతవరకు నిమగ్న మొనర్చియే యుంచును. రాజు పన్నును వసూలుచేయుటకై తన నౌకరులను రాత్రింబవళ్ళు పనిలోనుంచి యుంచురీతిని, యీయింద్రియము లన్నిటినికూడా ఏదైన పనిలో ని మగ్నమొనర్చి యుంచినప్పుడు ఓ అర్జునా, ఆజ్ఞాతను కర్తయందురు. మరియు కర్త తనపనులన్నిటియందు నింద్రియములనుపనిముట్లువలెవినియోగించుచుండును, మరియు యిందువల్లనే నేనుయింద్రియములను కరణములు అనగా సాధనములు, లేక పరికరములని యంటిని. మరియు యీ కరణములను ఉపయోగించి కర్త ఏ క్రియల నొనర్చునో, ఆ క్రియలయొక్క వ్యాప్తినే యీ ప్రకరణమునందు 'కర్మ' యంటిమి. కంసాలివానిబుద్ధి నగలు తయారు చేయుటయందే వ్యాపించి యుండురీతిని, లేదా చంద్రకిరణములు వెన్నెలయందే వ్యాపించియుండు విధమున, లేదా సౌందర్యముచే లతలు వ్యాపించి యుండునటుల, లేదా ప్రభ ప్రకాశమున వ్యాపించియుండు విధమున, లేదా మాధుర్యము చెరుకురసమున వ్యాపించి యుండునటుల, లేదా అవకాశము ఆకాశమున ఓతప్రోతము గా నిండియుండు రీతిని ఓ అర్జునా ! కర్తయొక్క క్రియలచే ఏది వ్యాపించి యుండునో, అదియే - కర్మ.. ఇదితప్ప కర్మ మరొట్టిదియూ కాదు. ఈరీతిని ఓ జ్ఞానశ్రేష్ఠుడవగు అర్జునా! కర్త, కర్మ మరియు కరణములయొక్క

త్రిపుటికి గల లక్షణములను నీకు వివరించి చెప్పితిని. ఇచ్చట జ్ఞాత, జ్ఞానము మరియు జ్ఞేయములు అనునవి కర్మప్రవృత్తికి చెందిన త్రికూటములు. మరియు కర్త, కరణము మరియు కార్యములు-యీ కర్మయొక్క త్రికూటములు. అగ్నియందు పొగ, లేదా బీజమున వృక్షము లేదా మనస్సునందు వాసనలు నిండియుండు రీతిని, కర్త, క్రియ మరియు కరణములు కర్మయొక్క జీవితమున నిండియుండును. బంగారపు గనిలో బంగారము నిండియుండు విధమున కర్త, క్రియ మరియు కరణములలో కర్మకూడా నిండియుండును. ఇందువలననే ఓ అర్జునా! 'ఇది కార్యము, నేను కర్తను' అనెడి భావము వున్నచోటున ఆ క్రియ లన్నిటితోను ఆత్మ సదా పూర్తిగా దూరముగాను అలిప్తముగాను వుండును. కావున ఓ సువిజ్ఞుడవగు అర్జునా, ఆత్మ యీకర్మ ప్రవృత్తికి పూర్తిగా భిన్నముగా నుండునని నేను మాటిమాటికి నొక్కి చెప్పుచున్నాను.

జ్ఞానం కర్మ చ కర్తా చ త్రిధైవ గుణభేదతః
ప్రోచ్యతే గుణసంఖ్యానే యథావచ్ఛృణు తాన్యపి ॥ ౧౯

ఇప్పుడు నేను వివరించిన జ్ఞానము, కర్మ, మరియు కర్తలు-మూడున్నూ త్రిగుణముల వలన త్రివిధములుగా నుండును. కావున ఓ అర్జునా, జ్ఞానము, కర్మ, కర్తలపైకూడా విశ్వాసము కలిగి యుండరాదు. ఏలనన, యీ త్రిగుణములలో రెండు గుణములు బంధకారులు, కేవలము మూడవదియగు సత్త్వగుణము మాత్రమే మోక్షము నిచ్చుటకు సమర్థవంతమై యున్నది. ఇక, నీకిప్పుడీత్రిగుణముల యొక్క లక్షణములు, సత్త్వగుణమును చక్కగా తెలిసి కొనుటకు వీలగురీతిని వివరించి చెప్పెదను వినుము. ఈగుణ - భేదము సాంఖ్యశాస్త్రమున చక్కగా వివరింపబడినది. ఏ సాంఖ్యశాస్త్రము రోచనా సముద్రమో, ఏది ఆత్మబోధ యనెడి కుముదినిని వికసింప జేసెడి చంద్రబింబమో, ఏది జ్ఞానదృష్టి నొసంగెడి శాస్త్రములకు చక్రవర్తియో,

ఏది పగలు మరియు రాత్రులవలె ఒకదానితో నొకటికలసియున్న ప్రకృతి-పురుషులను స్పష్టముగా విడదీసి భాషించుప్రచండ సూర్యుడో, ఏశాస్త్రసహాయమువలన అపారమగు అజ్ఞాన-రాశియైన యిరువదినాల్గు తత్త్వములయొక్క తూకముచూచి పరమతత్త్వమగు బ్రహ్మయొక్క అఖండానందమును భోగించవచ్చునో. ఓ అర్జునా! అట్టి సాంఖ్యశాస్త్రము యీ గుణభేదమును గురించి ఏమని చెప్పినదో, దాని నిచ్చట నీకు చెప్పెదను వినుము. ఏదృష్టిచే తన అవయవ సామర్థ్యమువలన యీ త్రిగుణములు త్రివిధత్వమనెడి రంగుతో యీ దృశ్యప్రపంచమునంతను రంగరించినవో, ఆ దృష్టితోనే సత్త్వ, రజస్తమముల మహత్త్వముకూడా బ్రహ్మనుండి మొదలుకొని క్రిమికీటకాదులవరకుగల అన్నియూ యీ గుణములవలన త్రివిధములుగా గలిగియున్నదని తెలిసికొనుము. కాని, నీకు అన్నింటికంటె ముందుగా ఏ జ్ఞానము యీ సమస్తవిశ్వమును భేదించినదై యుండికూడా, తనంతతానే యీ గుణభేదమనెడి చిక్కులో పడినదో, ఆ జ్ఞానమును గురించి చెప్పెదను వినుము. అసలువిషయ మేమన, మనదృష్టి స్వచ్ఛముగా నున్నప్పుడు ప్రతి వస్తువూ స్వచ్ఛముగా కాన్పించును. ఇదేవిధమున, శుద్ధజ్ఞానము లభించినప్పుడు సమస్తమూ శుద్ధమైపోవును. ఇందువలననే, నీకు సాత్త్విక జ్ఞానమని చెప్పబడెడి దానిని గురించి వివరించి చెప్పెదను శ్రద్ధతో వినుము." అని కైవల్యస్వరూపుడగు శ్రీకృష్ణుడు అర్జునునితో చెప్పెను.

సర్వభూతేషు యేనైకం భావ మవ్యయ మీక్షతే
అవిభక్తం విభక్తేషు తద్జ్ఞానం విద్ధి సాత్త్వికమ్ ॥ 20

శ్రీకృష్ణభగవాను డిటుల చెప్పిరి-"సోదరా అర్జునా, సాత్త్వికజ్ఞానమే వాస్తవమునకు నిర్మలమైనట్టిది. ఈ జ్ఞానోదయ మగుటతోడనే జ్ఞాత మరియు జ్ఞేయములు బ్రహ్మైక్యమున విలీనమైపోవును. అంధకారమునకు సూర్యదర్శనము కానటుల, లేదా సముద్రమునకు నదియొక్క స్వరూపా

జ్ఞానము పుండని విధమున, లేదా ప్రయత్నించినప్పటికిని తన నీడను తాను పట్టుకొనుటకు వీలుకాని విధమున ఏజ్ఞానమును శంకరుని మొదలుకొని గడ్డిపోచ వరకుగల ఏ నామ - రూపాత్మక వ్యక్తియూ ఎన్నడును స్పర్శించలేడో, లేదా చేతితో చిత్రమును నొక్కిపట్టి దానిని చూచినపిమ్మట, లేదా నీటితో ఉప్పును కడుగుటకు ప్రయత్నము చేసినపిమ్మట, లేదా మేల్కొనినపిమ్మట స్వప్నమును అనుభవించవలెనని ప్రయత్నముచేసినపిమ్మటను ఏమియూ మిగిలియుండని విధమున ఏజ్ఞానముతో జ్ఞేయమును చూచినపిమ్మట జ్ఞాత, జ్ఞానము మరియు జ్ఞేయము, మూడింటియందును ఏదియూ మిగిలియుండదో, లేదా బంగారమును కరిగించి దానినుండి మనయిష్టమువచ్చిన నగను తీయజాలనటుల, లేదా నీటిని వస్త్రగాళితముపట్టి దానినుంచి ఎవడును తరంగములనువిడదీయజాలనటుల, ఏజ్ఞానముచే ఏదృశ్యవిభక్తి ప్రాప్తించదో (అనగా ఏదృశ్యవస్తువు భిన్నముగా కాన్పించదో) అట్టిజ్ఞానమే పూర్తిగా సాత్త్వికమగును. ఎవడైన మనుష్యుడుఅతికుతూహలముతో అద్దపు పెంకును చూడబోయినప్పుడాతనికి ఎదనుండు తనయొక్క స్వరూపమే కాన్పించును. ఇదేవిధముగా జ్ఞేయముయొక్క నామ - రూపములుకూడా నాశముసర్చి ఏజ్ఞానము స్వయముగా జ్ఞాతగానే యగునో, మరియు ఏ జ్ఞానము మోక్ష - లక్ష్మికి దేవాలయమో, అదియే సాత్త్వికజ్ఞానము. ఇక రాజసజ్ఞానమును గురించి వివరించెదను వినుము.

పృథక్త్వేన తు యద్జ్ఞానం నానాభావాన్ పృథగ్విధాన్ ।
వేత్తి సర్వేషు భూతేషు తద్జ్ఞానం విద్ధి రాజసమ్॥ ౨౧

“ఓ అర్జునా, వినుము. ఏ జ్ఞానము భేదమనెడి ఆధారముపై మందడుగు వేయునో, దానిని రాజసముగా నెరుంగవలెను. స్వయముగా భేదభావముతో భూతకోటి యందు దసంఖ్యాకభేదముల నేర్పరచి, మరియు జ్ఞాతను కూడా మోహపరించి ఏ జ్ఞానము విచిత్రతను జనింపజేయునో, ఏ జ్ఞానము

శాస్త్రవికమగు ఆత్మ జ్ఞానక్షేత్రమునకు బయట మిథ్యామోహమనెడి కందక
ములో జీవుని 'నిద్ర' ప్రత్యక్షముగా కనిపించెడి వస్తువులపై విస్మృతియనెడి
తెరను వేసి మనుష్యునికి స్వప్నమునందలి వ్యర్థమగు చింతనలను గురించిన
అనుభవము కలిగించువిధమున' జాగ్రి, త్స్వప్న, సుషుప్తులనెడి ఆటను
చూపించునో, ఏ జ్ఞానమువలన నామము మరియు రూపములనెడి వాటి
చాటున దాగియున్న అద్వైతతత్వము 'నగలచాటున దాగియున్న బంగారము
ఏచిన్నపిల్లవానికీ కాన్పించని విధమున' కాన్పించదో, ఏజ్ఞానమువల్ల 'కుండలు
మరియు బానలరూపములో కాన్పించెడి మట్టి అజ్ఞానులకు కాన్పించని విధ
మున, లేదా దీప మనెడి భావమును కలిగియున్నందువల్ల దానియం దుండెడి
అగ్నిని గురించిన జ్ఞానము వుండనిరీతిని, లేదా వస్త్ర మనెడి పేరు ఏర్పడుట
వలన మూఢులకు దానియందలి నూలుపోగులను గురించిన జ్ఞానము వుండని
రీతిని' శుద్ధ అద్వైత తత్త్వమును గురించిన జ్ఞానమే కలుగనేరదో, ఏ జ్ఞానము
వలన భూతకోటి భిన్నభిన్నముగా కాన్పించసాగునో, మరియు ఏకత్వబుద్ధి
నశించునో, మరియు అంతట కట్టెలవలన అగ్నిపైన పుష్పములవలన
సుగంధముపైన; లేదా తరంగములవలన పూర్ణచంద్రునిపైననూ' భేదభావము
ఆరోపింపబడెడిరీతిని, ఏ జ్ఞానము రకరకములగు పదార్థభేదము నొనర్చి
వాటి రూపములు మరియు ఆకారముల ననుసరించి వాటిని చిన్నది-పెద్దది
యగు అనేకమైన వర్గములుగా విభజించునో, ఆ జ్ఞానము రాజస మగును.
ఛండాలుని యింటికి పోకుండా కాపాడుకొను తలంపుతోమాత్రమే 'అత
డెచట, ఎటుల వుండునని' తెలిసికొన వలసియుండును. సరిగా యిదే విధ
మున, తామస జ్ఞానముయొక్క లక్షణములను కూడా తెలిసికొనుట అవశ్య
కమై యున్నది. కావున ఆలక్షణములను కూడా తెలిపెదను, నీవు చక్కగా
తెలిసికొనుము.

యత్తు కృత్స్నవ దేకస్మి న్కార్యే సక్త మహైతుకమ్।
అతత్త్వార్థవ దల్పంచ తత్తామస ముదాహృతమ్॥ ౨౨

ఓ అర్జునా, ఏజ్ఞానము శాస్త్రవిధులనెడి వస్త్రమును ధరించదో (అనగా శాస్త్రవిధులను లక్ష్యపెట్టదో.) మరియు, యిందుమూలముగా నగ్నముగా నున్నందువలన దేనివైపు సదాచారమనెడి తల్లియైన శ్రుతి ఎన్నడును పొరబాటుగానైన చూడదో, మరియు శాస్త్ర బహిష్కారము వలన ఏ జ్ఞానమునకు నిందనుసరించిన చింతయైన నుండదో, మరియు యిందువల్ల, దేనిని యితరులుకూడా (అనగా, స్మృత్యాదులుకూడా) మ్లేచ్ఛధర్మపు పర్వతమువైపుకు అదలించి తోలివైచిరో, మరియు ఓ అర్జునా ఏజ్ఞానము యీరీతి తమోగుణ పిశాచముచే ఆవేశింపబడి యుండుటచే పిచ్చివాని వలె యిటు - నటు భ్రమించి తిరుగుచూ నుండునో, ఏ జ్ఞానము శరీర సంబంధమగు ఏవిధమైన బాధనూ అంగీకరింపదో, ఏది ఏపదార్థమునూ నిషిద్ధముగా తలంచదో, ఏజ్ఞానము పాడుపడ్డ గ్రామములో వదలబడిన కుక్కవలె 'నోటపట్టని పదార్థమును, లేదా తినగానే నోరుకాలెడి పదార్థమును మాత్రమే విడచిపెట్టి' మిగిలిన వాటినన్నింటిని భక్షించునో, ఏ జ్ఞానము 'బంగారుతో తయారైన వస్తువును యీడ్చుకొని తన బిలములోనికి తీసికొనిపోవునప్పు డాబంగారము స్వచ్ఛమైనదా లేక కల్తీబంగారమా యని యోచించని ఎలుకవలె, నుండునో, లేదా ఏజ్ఞానము మాంసమును తినునప్పు డది నల్లగావున్నదా లేక యెర్రగావున్నదా - యని ఆలోచించని మాంసాహారియగు పురుషుని పోలియుండునో, లేదా ఏజ్ఞానము అడవియందంటుకొనెడి నిప్పువలె 'ఇదేమిటి, అదేమిటి యని' చూడదో, లేదా ఏజ్ఞానము 'ఏదైన శరీరముపై వ్రాలునప్పుడు యిది మృతశరీరమా, లేక జీవించియున్న శరీరమా' యని ఆలోచించని యీగను బోలియుండునో, లేదా ఏజ్ఞానము 'ఈ అన్నము వమనమొనర్చినదో, లేక వడ్డించినదో, లేక తాజాయైనదా లేక కుళ్ళిపోయినదా-యనెడి ఆలోచనయే చేయనట్టి కాకి యొక్క జ్ఞానమువలెయుండునో, తాత్పర్యమేమన, ఏ జ్ఞానము ఫలానా వస్తువు లేక విషయము నిషిద్ధమైనదిగాన నిషేధింపవలెను, లేదా ఫలానా

విషయము లేక వస్తువు యోగ్యమైనదిగాన స్వీకరించవలెనని - యోచించదో, ఏ జ్ఞానము తన ఎదుటకు వచ్చిన పదార్థముల నన్నింటిని తన భోగవిషయములుగా నొనర్చుకొనునో, మరియు ఏ జ్ఞానము తనకు లభించిన ప్రతి స్త్రీని తన శిశ్నమునకు నప్పగించునో, మరియు ప్రతి పదార్థమును ఉదరమునకు అర్పించునో, ఏ జ్ఞానము వీటిని చూచినప్పుడు 'యిది శుద్ధమైనదా లేక అశుద్ధమైనదా-యని యోచించక' నా దప్పిక తీరునని మాత్రము తలంచి వెంటనే త్రాగివేయునో, మరియు ఏ జ్ఞానము ఆహార-పానీయముల విషయమునందు కూడా యీ సిద్ధాంతమునే పాటించి, ఖాద్యా ఖాద్యములు మరియు నింద్యానింద్యము లాదిగాగల విషయములను గురించి ఆలోచించక నోటికి ఏది మధురముగా నుండిన అదే పవిత్రమైనదని తలంచునో, స్త్రీ జాతి విషయమునకూడా కేవలము త స్పర్శేంద్రియమును మాత్రమే ప్రధాన నిర్ణయకర్తగా తలంచి, ఆమెతో శారీరక సంబంధమేర్పరచు కొనుటయే తన ముఖ్యసిద్ధాంతముగా నుంచుకొనును, మరియు తనకేదైన స్వార్థము సిద్ధించెడివారిని మాత్రమే తనచుట్ట - పక్కములుగా తలచి బంధుత్వ విషయములో శారీరకబంధము నేమాత్రము పాటించడో, - యీవిధమగు ఆలోచనలు ఏ జ్ఞానము వలన కలుగునో, అదియే తామసజ్ఞానము. మృత్యువు అందరినీ భక్షించును. అగ్ని అన్నింటినీ దగ్ధమునర్చును. ఇదేవిధమున తామసజ్ఞానము గలవానికికూడా ఎల్లప్పుడు (ఈ ప్రపంచమంతయూ తాను భోగించుటకొరకే ఏర్పడియున్నదని) తోచుచుండును. ఈ జగత్తంతయూ నేను భోగించుటకొరకే ఏర్పడియున్నదని విశ్వసించువాని వంతుకు ఒకేఫలమువచ్చును. ఆఫలమేది? అది, తన శరీరమును పోషించుకొనుటే. ఆకాశమునుంచి వర్షరూపమున భూమిపైన పడెడి నీటికి అంతిమ ఆశ్రయస్థానము సముద్రమే అయినవిధమున తామసజ్ఞానముచేసెడి పనులన్నియూ కూడా కేవలము తనపొట్టకొరకే. తనను పోషించుకొనుటకొరకు మాత్రమే జరుగును. కేవల మింతియేకాదు. యీ జ్ఞానమునకు స్వర్గ - నరకములుకూడా

కాన్పించవు. మరియు స్వర్గమును సంపాదించుకొనవలెను. నరకమునుండి రక్షించుకొనవలెను- అనెడి తలంపే దీనికి వుండదు. మరియు యీ జ్ఞానము నకు శరీరమే ఆత్మ మరియు దేవుడనగా కేవలము రాతివిగ్రహమని మాత్రమే యైయున్నది. మరియు యీ జ్ఞానము 'శరీరపాతమగుట తోడనే కర్మ అన్నింటితోపాటు ఆత్మకూడా నశించునని, అప్పుడు భోగించుటకు నీకర్మలూ మిగిలియుండవని' బోధించును. లేదా, ఒకవేళ యీశ్వరుడు వున్నాడనిన్నీ, ఆతడే అందరినీ భోగముల ననుభవించుటకు ప్రవృత్తి నొందచున్నాడనిన్నీ అంగీకరించినప్పటికినీ యీ జ్ఞానము, అట్టి యీశ్వరునే పడగొట్టుమనిన్నీ, అన్నిచిక్కులూ అందువల్ల తొలగిపోవుననిన్నీ బోధించును. లేదా మన నివాసస్థలమందున్న దేవాలయమందలి రాతివిగ్రహముందున్న యీశ్వరుడే యీ ప్రపంచమునంతనూ శాసించుచున్నాడని అంగీకరించుచో, యీ జ్ఞానము - దేశమందున్న యీ పర్వతము అన్నియూ ఏల మెదలకుండా పూరుకొన్నవనిన్నీ, అవి యేల యీ ప్రపంచమును శాసించుటలేదనిన్నీ - అడుగును! తాత్పర్యమేమన, యీ జ్ఞానము యీశ్వరుడున్నాడని ఒకవేళ అంగీకరించినా ఆతడు కేవలము రాతివిగ్రహమే ననును, మరియు ఆత్మ యనగా శరీరమే యనిన్నీ, పాప - పుణ్యాది యితర విషయములు పూర్తిగా మిథ్యాగా తలంచి ఎల్లప్పుడూ విషయములందు లిప్తుడైయుండి అరణ్యమందలి అగ్నివలె సమస్తమునూ భక్షించుచూ పోవుటే సమంజసమని నిశ్చయమొనర్చుకొనిన జ్ఞానమేది గలదో, ఆ జ్ఞానమే తామసమగును. ఏ జ్ఞానమువలన మానవుని మనస్సున 'చర్మచక్షువులకు గోచరించునట్టిదీ మరియు యింద్రియములను మరఫ్రిరించునట్టి స్వాధుర్యము -గలిగియున్నట్టి వస్తువులు మాత్రమే నిజమైనవీ మరియు-సరియైనవీ యనెడి' నమ్మకము కలుగునో, ఆ జ్ఞానమే తామసమగును. మరియు సంక్షేపముగా చెప్పవలెననిన, ఓ అర్జునా! యీ ఆలోచనా ప్రవాహమే వృద్ధి పొంది వృద్ధిపొంది-

పొగచే ఏర్పడిన మేఘములు ఆకాశమున వ్యర్థముగనే యిటు-నటు తిరుగుచుండురీతిని, లేదా కొన్ని అడవిమొక్కలు పచ్చగా నుండకపోయినప్పటికిని పనికివచ్చి మరియు ఎండకపోయినప్పటికిని ఉపయోగపడి, తమంతతామే పెరిగి పెద్దవై అంతమున నాశమొందురీతిని, లేదా చెరకుయొక్క పైభాగము, నపుంసకుడూ లేదా వెణుతురుచెట్టూ - యివి ఎంతగా పెరిగినప్పటికిని నిరుపయోగమే యగురీతిని, లేదా చిన్నపిల్లవాని లక్ష్యము, దొంగవాని యింటియందలి ద్రవ్యము మరియు మేక కంఠమందలి స్తనములూ - యివి చూచుటకు ఎంత చక్కగా నున్నప్పటికిని పూర్తిగా నిష్ఫలమే యగురీతిని వ్యర్థమగు రూపమును ధరించును గాన, యీ విధముగా వ్యర్థముగను నిస్తేజముగను కాన్పించు జ్ఞానమునే నేను తామస జ్ఞాన మందును. వాస్తవముగ చూచినచో, దానిని జ్ఞానమనియే చెప్పరాదు; అయినప్పటికిని, నేను దీనిని జ్ఞాన మని చెప్పుటకు గల కారణము, పుట్టుగుడ్డియొక్క కనులు చూచుటకు చక్కగా కాన్పించురీతిని, లేదా చెవిటివాని చెవులు చూచుటకు సరియైనవిగా కాన్పించు విధమున, లేదా మద్యమును లోకులు 'పాన' మను రీతిని, యీ తామసజ్ఞానమును కూడా 'జ్ఞాన' మనుట కేవలము సంకేతమును సూచించుటకే యైయున్నది. తాత్పర్యమేమన, తామసవృత్తికి వుండెడి జ్ఞానము వాస్తవమునకు జ్ఞానమేకాదు. అది కేవలము, తెరచియున్న కనులకు గల చీకటియే. శ్రోతృశ్రేష్ఠుడవగు ఓ అర్జునా, యీ త్రిగుణముల వలన ఏర్పడెడి జ్ఞానమందలి త్రివిధములనూ నీకీరీతిని వివరించి చెప్పితిని. ఇక ఓ అర్జునా, యీ త్రివిధముగా గల జ్ఞానప్రకాశము వల్లనే కర్తచేసెడి పనులన్నియూ జరుగుచున్నటుల కాన్పించును. ఇందువలననే, పారుచున్న ప్రవాహము ముందుకు వచ్చిన జలము దానిలో కలసిపోయి, దానితో ప్రవహించ సాగురీతిని, కర్మలు కూడా త్రివిధ జ్ఞానములనెడి త్రివిధమార్గములందు పోవుచుండును. మరియు, ఓ కే. కర్మ జ్ఞానమునందలి త్రివిధభేదము

వలన త్రివిధములుగా నగును. అందు మొదటగా సాత్త్విక కర్మయొక్క లక్షణములను చెప్పెదను వినుము.

నియతం సంగ రహిత మరాగద్వేషతః కృతమ్ ।
అఫలప్రేప్సునా కర్మ యత్తత్సాత్త్విక ముచ్యతే॥ 23

“పతివ్రతా స్త్రీ స్వయముగనే తన పతిని కౌగలించుకొను రీతిని, తన అధికారమును ఆధారముగా చేసికొని ఏ కర్తవ్యములు స్వాభావికముగా వచ్చి మన కంఠమున పడునో, ఏకర్తవ్యములు మన అధికారమువలన మనకు శ్యామల వర్ణముగా గల శరీరమునకు చందన లేపనము లేదా తారుణ్యవతియగు స్త్రీ నేత్రములకు కాటుకవలె ఆభూషణములై శోభిలునో, అవియే నిత్యకర్మలు; మరియు అవి మంచివియే యగును. మరియు, వాటితోపాటు నైమిత్తిక కర్మలుకూడా వచ్చి కలియుచో, అంతట వాటి స్థితి బంగారుకు సుగంధమబ్బిన విధముగా నుండును. తన ఆత్మ మరియు శరీరమునకు అనేక కష్టములు కలుగజేసికూడా తల్లి తనబిడ్డను పెంచి పోషించును; అయినప్పటికిని ఆమె మనస్సెన్నడును తనకు కలిగిన యీ కష్టములకు దుఃఖించదు. సరిగా యిదేవిధమున, హృదయపూర్వకముగా సమస్త కర్మలను ఆచరించవలెను. వాటి ఫలములపై ఏమాత్రము దృష్టిని వుంచరాదు. మరియు కర్మల నన్నింటిని బ్రహ్మార్పణ మొనర్చవలెను. ఏ స్త్రీయైనా తనభర్త బిడ్డలు మరియు ప్రియజనులకు మంచి భోజనమును వడ్డించసాగినప్పుడు ఆమెమనస్సులో ‘యీ అన్నమంతయూ అయిపోవును. దీనిలో నాకేమియూ మిగిలియుండదనెడి’ ఆలోచన ఏమాత్రము జనించదు. సత్కర్మల నొనర్చునప్పుడు కూడా మానవు డెల్లప్పుడు యీ విధమగు మనోవృత్తియే కలిగియుండవలెను. ఇట్టిస్థితిలో, పని పూర్తిగా నెరవేరనప్పుడు విషాదమెన్నడును మానవుని దుఃఖపెట్టదు, లేదా ఒకవేళ ఆపని పూర్తియైనందువలన అతడతిగా ఆనందించనూ ఆనందించడు.

ఓ అర్జునా, యీ విధమగు యుక్తుల ననుసరించి ఏ కర్మ లాచరింపబడునో, ఆకర్మలు తమ యీగుణమువలననే సాత్త్వికములుగా చెప్పబడును. ఇక రాజస కర్మయొక్క లక్షణములను చెప్పెదను. నీ వీ సంగతులపట్ల నీ అవధానమును తక్కువ కానివ్వకుము.

యత్తు కామేప్సునా కర్మ సాహంకారేణ వా పునః ।
క్రియతే బహులాయాసం తద్రాజస ముదాహృతమ్ ॥ ౨౪

"ఎవడైన మూర్ఖుడగు మానవుడు తనయింటిలో తల్లిదండ్రులతో ఎన్నడును ఒక్కమారైనమధురముగా మాట్లాడక, బయటప్రపంచ మంతటితోను అత్యాదరముతో వ్యవహరించురీతిని, లేదా తులసిమొక్కకు ఎన్నడైనను ఒక్క నీటిబొట్టైనా చల్లక, ద్రాక్షతీగె మొదలును పాలతో తడుపు విధమున, ఎవడు నిత్యనైమిత్తిక కర్మల నొనర్చుటకై తాను కూర్చున్న ప్రదేశమునుండి లేచుటకు కూడా యిష్టపడక, తనకు లభించెడి పని వచ్చినప్పుడు శరీరమునకు కష్టము కలిగించుటకు కూడా వెనుకాడడో, మరియు మంచిపంటను పండించుటకై విత్తులు నాటునప్పుడు విత్తులు ఎక్కువగా నాటితిమని ఎన్నడును అనుకొనని విధమున, తనకు యథేష్టముగా లాభించునని ఆశయున్నచోటున ధనవ్యయ మొనర్చుటకు ఎవ డేమాత్రమును సంకోచించడో, లేదా స్పర్శమణి లభించిన పిమ్మట రసాయనశాస్త్రవేత్త యినుమును కొనుటకై తన ఆస్తి నంతనూ సంతోషముగా అమ్మివేయు రీతిని, రాజస కర్తకూడా భవిష్యత్తునందు లాభించనున్న ఫలముపై దృష్టి నుంచి గొప్ప గొప్ప కష్టసాధ్యములగు కామ్యకర్మల నొనర్చును. మరియు యీ విధముగా ఆతడెంత అత్యధికముగనైన కర్మల నొనర్చునాక, ఆతని కవియన్నియూ అతి కొద్దిగానే కాన్పించును. ఆతడు ఫలాశలో చిక్కుకొని యున్నందువల్ల తాను చేసెడి కామ్యకర్మ లన్నింటిని అతి చక్కగానూ మరియు ఆడంబరముగానూ చేయును.

మరియు, దానితోపాటు అతడు తాను చేసెడి పనుల నన్నింటిని లోకమున చాటుకొనుచూ పోవుచుండును. మరియు ప్రపంచమం దంతటను 'కర్మల నన్నింటిని చేయువాడను నేనే'నని చెప్పుకొని తన నామ - మహత్త్వమును ప్రకాశిత మొనర్చుకొనును. ఇక అతనిలో వుండెడి కర్తృత్వాహంకారము 'అతడు తన తండ్రి లేదా గురువుల గొప్పదనమునుకూడా లక్ష్య పెట్టనంత' అత్యధికముగా నుండును. ప్రాణములు తీసెడి జ్వరము ఏఔషధమునూ అంగీకరించని విధముగ, అతడుకూడా ఎవనినీ అంగీకరించడు. ఈ రీతిని అహంకారముచే పడగొట్టబడి ఫలాశలో చిక్కుకొనియున్న మనుష్యునిచే పెక్కు కర్మలు అత్యనురాగముచే చేయబడును. మరియు అతడుకూడా అనేక కష్టములను ఓర్చుకొని 'గారడీవాడు తనపొట్ట నింపుకొనుటకై రకరకములైన కఠినము మరియు కష్టసాధ్యములగు ఆటల నాడురీతిని' చేయును; ఇట్టి కర్మలన్నియూ రాజసములగును. ఒక్క ధాన్యపు కణమునకైనకూడా ఎలుక పర్వతమును త్రవ్వురీతిని, లేదా నాచు కొరకై కప్ప సముద్రమునంతను మలినమొనర్చు రీతిని లేదా కేవలము భిక్షమునకై పాములవాడు పామును పుచ్చుకొని యింటింటికీ తిరుగు విధముగ, అనేక కష్టముల ననుభవించి తన లాభమునకై చేయబడు కర్మ అన్నియూ రాజసము లగును. కాని, కొందరికి యీ విధమగు కష్టములే అతి ప్రియముగా నుండును. ఒక అతిచిన్నదగు ధాన్యపుకణమును తెచ్చుకొనుటకై చెదపురుగు పాతాళలోకము వరకుకూడా రంధ్రము చేసుకొనుచునే పోవు రీతిని, స్వర్గసుఖములు లభించునవెడి ఆశతో అనేక కష్టములతో నిండియున్న పరిశ్రమతో చేసెడి క్లేశకరమగు కామికకర్మలనే రాజసకర్మలుగా నెరుంగ వలెను. ఇక, తామసకర్మల లక్షణములను చెప్పెదను వినుము.

అనుబంధం క్షయం హింసా మనపేక్ష్య చ పౌరుషమ్ ।
మోహా దారభ్యతే కర్మ యత్త త్తామస ముచ్యతే ॥ ౨౫ ॥

"ఏ కర్మలు నిందాగ్రహముల వంటివో, మరియు వేటివలన నిషేధముయొక్క జన్మ సార్థకమగునో, అవన్నియూ తామసకర్మ లగును నీటిపై గీసిన గీతవలె ఏ కర్మల నాచరించిన పిమ్మట వెనుక నేమియూ మిగిలి యుండదో, లేదా మజ్జిగను చిలుకుట, బూడిదలో వ్రూదుట, లేదా నూనెను తీయుటకై గానుగలో యిసుకపోసి త్రిప్పుట, లేదా పొల్లును చెరుగుట, ఆకాశమున ఏదైనా వస్తువు గ్రుచ్చుట, లేదా గాలిని పట్టుకొనుటకై వల పరచుట – మొదలగు పనులన్నియూ నిష్ఫలములూ మరియు వ్యర్థములూ నగు రీతిని, ఏ కర్మల నొనర్చిన పిమ్మట పూర్తిగా వ్యర్థములై పోవునో, మరియు ఏ మాత్రపు ఫలమూ వుండదో, లేదా ఒకవేళ ఆ కర్మలు వ్యర్థముగా పోకున్నప్పటికిని మానవ శరీరమువంటి బహుమూల్యవస్తువు వ్యయమొనర్చి ఏ కర్మల నొనర్చుట వలన ప్రాపించిన సుఖము నాశముండునో, ఆకర్మలన్నియూ తామసములగును. లేదా కమలముపై ముళ్లవల వేయుటచే ఆ వలయొక్క ముళ్లు తెగిపోవుటేగాక కమలదళములుకూడా దెబ్బతిని పగిలిపోవు రీతిని, లేదా దీపమును ద్వేషించుటవల్ల మిడుతలు దానిపై పడి, తమకు తామే ఒడలు కాల్చుకొని, దీపమును ఆర్పివైచి లోకమునకు చీకటిని కలుగజేయురీతిని తన సర్వస్వమూ వ్యర్థముగా నాశనమైపోయిన పోవుగాక, తన శరీరమునకుకూడా కీడు తెచ్చుకొనిన తెచ్చుకొనుగాక, కాని ఏకర్మలవలన బుద్ధిపూర్వకముగా యితరులకు అహితము చేయబడునో, ఏకర్మాచరణవలన 'తనకు కావలసిన ఆహార-పానీయము లన్నింటిని మనుష్యుని నుండియే పొందియున్నప్పటికినీ, తన ఆచరణవలన మనుష్యునకు వమనమనెడి కష్టమును కలిగించెడి యీగయొక్క దుష్టత్వము జ్ఞప్తికివచ్చునో, అవి యన్నియూ తామసకర్మ లగును. మరియు యీ కర్మలన్నియూ తనయందీకర్మలు చేయుటకు కావలసిన సామగ్ర్యము వున్నదోలేదో ఆలోచించకుండానే చేయబడును. అంతే గాదు, మనశక్తియెంత, యీ పనిచేయుటలో ఎన్నికష్టములు పడవలెను. మరియు అంతమందు దీనిచే మనకేఫలము సిద్ధించును–అనికూడా ఆలోచించ

బడదు. ఈవిధమగు విషయము లన్నింటి యోచనయూ అవివేకపూర్వకముగా కాళ్ళతో త్రొక్కివేసి, ఆపిమ్మట యిట్టికర్మలనొనర్చుటకు ఆయోజనమొనర్చ బడును మొట్టమొదట స్వయముగా తనయింటినే కాల్చివేసి అగ్నిబయటకు పోవును. మరియు, స్వయముగా తన మర్యాదనే ముంచివైచి సముద్రము పైకి, మరియు బయటకూ పొర్లిపోవును. అటుపిమ్మట ఆ అగ్నిలేదా ఆ సముద్రము చిన్నా - పెద్దా యని ఏమాత్రమూ యోచించక, వెనుక - ముందు లేమియూ చూడక మరియు వంకర - తిన్ననైన మార్గములను ఏకాకార మొనర్చుచూపోవును. మరియు దాని యీక్రమము తెంపులేకుండా పోవుచూనే వుండును సరిగా యిదేవిధముగ, మంచి - చెడ్డ, దుష్ట - నుష్టాది యోచనను చేయకుండానే, మరియు తనవాడు - పరాయివాడు అనక అందరికినీ వ్యథ కలిగించుచూ ఏ కర్మలొనర్చబడునో, అవి యన్నియూ తామసకర్మలే యని నిశ్చయముగా నెరుంగవలెను. ఓ అర్జునా, త్రిగుణముల ననుసరించి కర్మలు కూడా త్రివిధములుగా నుండునని, వాటి లక్షణములతో నీకు వివరించి చెప్పితిని. ఇక యీకర్మల నన్నింటిని చేసి మరియు వీటి కర్తృత్వాహంకారమును కలిగి యుండెడి జీవునియందు కూడా త్రివిధత్వము ఏర్పడును. ఒకే పురుషుడు బ్రహ్మచర్యాది నాల్గాశ్రమములందును వుండి విడివిడిగా నాల్గు విధములుగా కనిపించు విధమున కర్మలయొక్క త్రివిధత్వము వలన కర్తయందు కూడా త్రివిధత్వము వచ్చును. కావున యీ త్రివిధములగు కర్తలలోనూ. మొదటివాడగు సాత్త్విక కర్తను గురించి ముందుగా వివరించెదను శ్రద్ధగా వినుము.

ముక్తసంగోఽనహంవాదీ ధృత్యుత్సాహ సమన్వితః ।
సిద్ధ్యసిద్ధ్యోర్నిర్వికారః కర్తా సాత్త్విక ఉచ్యతే ॥ ౨౬

"ఫలాశ లేనందువలన మలయగిరి యందలి చందన వృక్షశాఖలు పూర్తిగా తిన్నగానూ, క్రమమైన పెరుగుదలతోనూ వ్యాపించియుండు రీతిని

లేదా కాయలు కాయక పోవుటయందే తమలపాకుతీగయొక్క జన్మము సార్థకమగు రీతిని, సాత్త్విక కర్తకూడా ఎల్లప్పుడూ తన నిత్యనైమిత్తిక కర్మల నొనర్చుచుండును. కాని, యీ ఫలశూన్యత్వము వలన అతని ఆకర్మలకు విఫలత ప్రాప్తించదు; ఏలనన, ఓ అర్జునా! ఎన్నడైన ఫలములలో కూడా ఫలములు కాయుటగలదా? ఏమనుష్యుడు పనుల నన్నింటిని అత్యాదరముతో అనురాగపూర్వకముగా చేసినవాడై యుండికూడా 'నేను కర్తను' అనెడి అహంకార భావని యెన్నడును స్పృశింపనైన స్పృశింపడో, ఎవడు వర్షాకాలమందలి మేఘములవలె పరమాత్మపై నిరంతరము వర్షింపదగిన విపులముగ కర్మాచరణ మొనర్చుచుండునో, ఎవడు ఉచితసమయమును సాధించునో, శుద్ధస్థలమును చూచునో, కర్మవిధులను శాస్త్రవచనములపై ఆధారపడి నిర్ణయించునో, తన మనస్సును ఏకాగ్రమొనర్చునో, చిత్తమును ఫలాశవైపు ప్రవృత్తము కానివ్వడో, నియమములను తగురీతిని పాలించునో, మరియు యీ నిర్బంధమును ఓర్చుకొనుటకై తనలో తాను పూర్తిగా స్థైర్యము తెచ్చుకొనుటకై నిరంతరము చింతించుచూ ప్రయత్నము చేయునో; మరియు కేవలముఆత్మస్వరూపముపై గల ప్రేమవలన కర్మలను చేయుచున్నప్పటికికూడా ఎవడు శారీరకసుఖములనెడి వలలో చిక్కుకొనడో, ఎవనియందు బద్ధకము మరియు నిద్రలు నామమాత్రమునకైన వుండవో, ఎవ డెన్నడును ఆకలిచే పీడింపబడడో మరియు శారీరక సుఖము లెవనికి ప్రీతికరము కావో మరియు యివన్నియూ వున్నప్పటికిని కర్మలపట్ల ఎవని ఉత్సాహము "కత్తిభాగము కాలిపోవుటచే తూకములో తగ్గిపోయినప్పటికిన్నీ బంగారము శుద్ధముగా నగురీతిని" క్రమక్రమముగా వృద్ధి పొందుచునే కాన్పించునో, అట్టివాడే సాత్త్విక కర్త యగును. వాస్తవముగ మనస్సున ఏదైన విషయము యెడల అనురాగ మేర్పడుచో ప్రాణము లతితుచ్ఛముగ తోచును. నిజమగు పతివ్రతాస్త్రీ తన పతిపై గల ప్రేమవలన సహగమన మొనర్చుటకు సిద్ధమైనప్పుడు ఆమెకు అగ్నిప్రవేశ

మొనర్చు సమయమున భయముచే నెన్నడైన రోమాంచ మగునా ? ఇట్టి స్థితిలో ఓ అర్జునా ! ఆత్మస్వరూపమువంటి ప్రియపదార్థమును పొందుటకై సంసిద్ధుడైయున్న పురుషుడు తా నెన్నడైన తన శరీరము క్షీణించిపోయినదని ఖేదమొందునా ? కావుననే ఎవనికి గల విషయ సంబంధమగు వాంఛ నశించిపోయి, దేహాభిమానము తొలగిపోసాగెనో, రాను రాను కర్మాచరణ మొనర్చుటలో ఎవనికి ద్విగుణీకృతముగా ఆనందము లభించునో, మరియు, యీరీతిని ఎవడు నిరంతరము ద్విగుణీకృత ఆనందముతో కర్మాచరణ మొనర్చుచూ వుండునో, మరియు ఎన్నడైన తా నారంభించిన కార్య మేదైన కారణముచే అసంపూర్ణముగా ఆగిపోయినప్పటికినీ, ఆ కార్యము చెడిపోవుట వలన ఎవనికి "పర్వతముపైనుంచి క్రిందికి పడిపోయినబండి తనకొరకై ఎన్నడును దుఃఖించని విధమున" ఏదుఃఖమూ కష్టమూ కలుగదో, లేదా ఆరంభించిన కార్యము సిద్ధించుటచే నాలుగు మూలలందును తనవిజయమును గురించి చాటించుకొనుచూ ఎవడుతిరుగడో, తాత్పర్యమేమన, ఎవడీ లక్షణము లన్నింటితోనూ కూడియున్నవాడై పనులు చేయుచూ కాన్పించునో, ఓ అర్జునా, వాస్తవమునకు ఆతనినే సాత్త్వికకర్తయని చెప్పవలెను. మరియు ఓ పార్థా, రాజసకర్త ఎల్లప్పుడూ లౌకికవాసనలలో మునిగియుండును-ఆతనిని గురించుటకు గల లక్షణములను చెప్పెదను వినుము.

రాగీ కర్మఫలప్రేప్సు ర్లుబ్ధో హింసాత్మకోఽశుచిః
హర్షశోకాన్వితః కర్తా రాజసః పరికీర్తితః ॥ ౨౭

"గ్రామమందలి పెంటకుప్పపై చెత్తపోగులన్నియూ వచ్చి పోగై యుండురీతిని, లేదా అమంగళకరమగు వస్తువులన్నియూ వచ్చి శ్మశానమున మాత్రమే ఏకత్రితమగు రీతిని, ఏ పురుషుడు ప్రపంచమందంతటనుగల వాసనాదోషముల కన్నింటికిని కాళ్ళు తుడుచుకొనెడి పీచువశ వగునో, మరియు యిందుమూలమున ఏపురుషుడు అఖండఫలప్రాప్తి

కాన్పించెడి కర్మల నొనర్చుటకు మాత్రమే ప్రయత్నించునో, మరియు ఆ కర్మలవలన కలిగెడి లాభమునం దొక్క గర్వమైన విడువక ఎవడు వాటికొరకై తన ప్రాణములనైన త్యజించుట కెల్లప్పుడు సంసిద్ధుడై యుండునో, ఎపుడు స్వయముగా తన వస్తువులను పూర్తిగా కాపాడుకొనుచున్నవాడైయుండి దానితోపాటు యితరులవస్తువులను హరించుటకు కూడా ఎల్లప్పుడు 'చేపనుపట్టుకొనుటకై కొంగ కాచుకొని యుండురీతిని' జాగరూకుడైయుండునో, ఎవనిస్థితి 'దగ్గరకు వచ్చిన వారిని తనముళ్ళతో పట్టుకొనుటే గాక తనను తాకెడివారి శరీరమును చీరుకుపోవునటులచేసి, అప్పటికిని తృప్తిచెందక, పుల్లదనముచలన తనకాయలను తిన్నవారినాలుకను చాల దుఃఖపెట్టునట్టి' రేగిచెట్టువంటిదో, ఎవడు నిరంతరము పరులకు దుఃఖమును కలుగ జేయుచూ, తన స్వార్థమును నెరవేర్చుకొనుటకై యితరుల హితమునుగురించి కూడా ఏ మాత్రము లక్ష్యపెట్టక, స్వయముగా తన పని చేయుటకై యితరుల కెన్నడును ఏమాత్రమైన సౌకర్యమును కలుగజేయడో, ఏ భావము తనకు నచ్చదో - అది ఎంత ఉదాత్తమైన దైనప్పటికిని - ఆ భావమునం దెనడెన్నడును తన మనస్సును జొప్పింపడో, ఎవనిస్థితి ఉమ్మెత్త కాయవలె - లోపల విషము, బయట ముళ్లతో కూడియున్న కవచమూ కలిగియుండి - లోపలను బయటను ఏ మాత్రమూ శుద్ధత్వము లేనిదై యుండునో, మరియు ఓ అర్జునా, తాను చేసిన కర్మఫలము లభించినప్పు డెవడు ఆనందముచే ప్రపంచము నంతను పరిహసించునో, లేదా ఆరంభించిన పని చెడిపోయి నిష్ఫలమైనప్పు డేపురుషుడు శోకమును పొందినవాడై ప్రపంచము నంతను తిట్టి శపించ నారంభించునో, మరియు, ఓ అర్జునా, యీ రీతిని ఎవడు కర్మలయందు చిక్కుకొని యుండునో, అతడు రాజస కర్తయని యెరుంగవలెను. ఇక తామస కర్తను గురించి వివరించి చెప్పెదను. అతనిని దుష్కర్మ లన్నింటియొక్క ఫలించి కన్పించెడి ముఖ్యప్రదేశముగా నెరుంగవలెను.

అయుక్తః ప్రాకృతః స్తబ్ధః శఠో నైష్కృతికోఽలసః।
విషాదీ దీర్ఘసూత్రీ చ కర్తా తామస ఉచ్యతే॥ 28

“తాను స్పర్శించుట వలన యితర వస్తువు లేరీతిని దగ్ధమగుననెడి జ్ఞాన మేమాత్రము అగ్నికి వుండదని విధముగ, లేదా శస్త్రమునకు తనకు గల తీవ్రమైన పదునువలన యితరుల కేవిధముగా తీవ్రమగు కష్టముకలుగుచున్నదో తెలియ రానటుల, లేదా కాలకూటవిషమునకు తా నొనర్చు ఘాతుక కృత్యమును గురించిన జ్ఞానము వుండనిరీతిని, ఓ అర్జునా, ఎవడు తన ఎదుటికి వచ్చిన జీవులకు కీడొనర్చి తన దుష్కర్మములను కొనసాగించుకొనుచుండునో, మరియు ఆ దుష్కర్మల, నాచరించునప్పుడు యిష్టానుసారము అతివేగముగా పరుగెత్తెడి మేఘములవలె - తనచే నేమి జరుగుచున్నదో - తలంచనైన తలంచడో, మరియు ఓ అర్జునా; ఎవరి కార్యకారణములందు ఐక్యత లేనందువలన పిచ్చివాడు కూడా ఎవనియందు క్షణమునేపటి వరకైన అగడో, మరియు ఎద్దుయొక్క పొట్టను పట్టుకొనియున్న బుడ్డబుడుచువలె ఎవడు యింద్రియములచే వృద్ధి పొందింపబడిన విషయభోగముల నాధార మొనర్చుకొని తన జీవితమును నిర్వహించుకొనునో, ఎవని ఉనికి అజ్ఞానియగు చిన్న పిల్లవానివలె ఒకొక్కప్పుడు తనలోతానే నవ్వుకొనుచూ-తనలో తానే ఏడ్చుచుండు నటుల వుండునో, ప్రకృతిలేక మాయచే అంకితుడగుటచే ‘కృత్యమేది, అకృత్యమేది’ యనెడి యోచనయే యెవనికి వుండదో, మరియు కేవలము పెంటలవల్లనే వృద్ధిపొందెడి పెంటకుప్పవలె ఎవడు మిథ్యాపూరితమగు సంతృప్తితో నిండియుండునో, మరియు యిందుమూలముననే ఎవడు తన అహమ్మన్యత్వమువలన స్వయముగా యీశ్వరుని యెదుటకూడా వంగడో, మరియు గర్వమునందు పర్వతమును కూడా తుచ్ఛముగా తలంచునో, మరియు ఎవని మనోవృత్తి కాళ్ళతో మర్దించిన గింజలయొక్క నల్లని పేరావలె నల్లగానూ మరియు ఎవనిచూపు బజారున

కూర్చొనియుండెడి వేశ్యలనుండి ఎరువు తెచ్చుకొనిన చూపువలెనూ వుండునో, శారాంశమేమన, ఎవనిశరీరము కపటముతోనే నిర్మింపబడినదో, మరియు ఎవని జీవనము జూదగాండ్ర కేంద్రస్థానము వంటిదో, మరియు ఎవరిదర్శనమును దర్శనమనక, స్వార్థలోలురగు భిల్లుల గ్రామముగానే ఎరుంగవలెనో, మరియు యిందువలన, ఎవనిమార్గమున ఎన్నడును ఎవడును పోరాదో, యితరులసత్కృత్యము లెవనిమనస్సును ములుకుల్లవలె బాధించునో, మరియు యితరుల మంచి పనులు కూడా ఎవరికిచిక్కులలో పడి 'ఉప్పుతో కలిసినందువల్ల పాలు త్రాగరానివైనటుల లేదా అగ్నిలో పడి చల్లగానున్న పదార్థముకూడ మండి నిప్పువలె యగు విధమున, లేదా మంచి ఆహారము కూడా శరీరమున ప్రవేశించి మలముగానై పోవురీతిని' విద్రూపము లగునో, ఎవడు గుణములకు కూడా దోషస్వరూపమునే యిచ్చునో, మరియు పామువలె అమృతమునుకూడా విషముగా చేయునో, మరియు అతని దగ్గరనే పొంచబడియున్నదా యన్నటుల ఎవనికి అతిత్వరగా నిద్రవచ్చునో; మరియు దుష్కార్యము ప్రారంభించుటతోడనే ఎవనివద్దనుంచి నిద్ర 'అతనిని మిక్కుటముగా అసహ్యించుకొనుచున్నదా—యన్నటుల' పారిపోవునో, ఎవడు వాస్తవిక కళ్యాణసాధనమునకు అనుకూలించిన అవకాశము వచ్చినప్పుడు 'ద్రాక్ష లేక మామిడి రసమును ఆరగించెడి రోజులలో కాకులకు నోటియందు వ్యాధివచ్చువిధమున లేదా పగటి వెలుగులో గ్రుడ్డిగూబ కనులు గ్రుడ్డివై యుండురీతిని, బద్ధకముతో నిండియుండునో, మరియు ఏదైనా నింద్యకర్మను చేయగలిగినదిగా చెప్పినయెడల యిక బద్ధకము అతని అడుగున వున్నదా యన్నటుల దూరముగా పారిపోవునో, సముద్రోదరమున ఎల్లప్పుడు బడబాగ్ని మండుచుండు రీతిని ఎవని మనస్సునందెల్లప్పుడు మత్సరము బంధింపబడి యుండునో, మరియు ఎవడు కంఠమునందంతటను 'పిడకల నిప్పులో పొగ నిండియుండు విధమున లేదా [illegible]ద్వారమున వెల్లప్పుడు దుర్గంధమే నిండియుండు రీతిని' నాశికవరకు మత్స

రముతో నిండియుండునో, ఓ వీరుడవగు అర్జునా, ఎవడు ప్రత్యక్షకష్టాంత
మును కూడా దాటి యింకనూ ముందుకు పోవునంతటి కామ్యకర్మల నారం
భించునో, కాని ఏదైన కళ్యాణకరమగు కార్యముల నొనర్చవలసి వచ్చెనో
అతనినుండి ఒక్క గడ్డిపోచయైన లభించదో, ఓ అర్జునా, యీ లోకమునం
దీ విధమున కేవలము మూర్తీభవించిన పాపసమూహ రూపమున ఏ పురుషుడు
కాన్పించునో, అతనిని పూర్తిగా తామసకర్తగా నెరుంగవలెను. ఓ సజ్జన
శిరోమణివగు అర్జునా, నీకీ విధముగా కర్మ, కర్త, మరియు జ్ఞానములందలి
త్రివిధములుగా గల లక్షణములను చెప్పియున్నాను.

బుద్ధేర్భేదం ధృతేశ్చైవ గుణతస్త్రివిధం శృణు ।
ప్రోచ్యమానమశేషేణ పృథక్త్వేన ధనంజయ ॥ ౨౯

"ఇక అవిద్య యనెడి గ్రామములో మోహమనెడి వస్త్రమును
ధరించి, తన శరీరముపై సంశయవృత్తులనెడి అలంకారములను ధరించి, అంగ
ములు మరియు ఉపాంగ సహితముగ ఆత్మ - నిశ్చయముయొక్క ప్రకాశ
మును చూపించెడి అద్దము బుద్ధియై యున్నది; మరియు యీ బుద్ధిప్రవా
హము కూడా త్రివిధములుగా నుండును. ఈ ప్రపంచమున సత్త్వాది త్రిగుణ
ముల సంయోగముచే త్రివిధములుగా కానట్టి పదార్థ మేదియూ లేదు.
గర్భమునం దగ్ని లేని కాష్ఠమేదైనా యీ సృష్టిలో గలదా? లేదు. ఇదే
విధమున, యీ దృశ్య సృష్టిలో యీ త్రిగుణముల మూలమున మూడు
రంగులుగా లేని ఏ వస్తువూ కూడా లేదు. కావుననే, బుద్ధికూడా యీ
త్రిగుణముల సంయోగముచే త్రివిధములుగా నైనది. మరియు ధృతికూడా
యీ రీతియే సంభవించినది. ఇక, యీ బుద్ధి మరియు ధృతియందలి
త్రివిధత్వమును వాటికి గల భిన్నభిన్న లక్షణములతో వివరించి
చెప్పెదను. కాని, ఓ అర్జునా, ఈ రెంటియందునూ ముందుగా నేను
బుద్ధియందలి త్రివిధములను గురించి వివరింతును. ఓ వీరుడవగు అర్జునా,
యీ సంసార క్షేత్రమునకు వచ్చు జీవుల న్నింటికిని ఉత్తమము, మధ్యమము

మరియు నికృష్టము - అనెడి మూడు మార్గములు తెరచబడియుండును. ఈ మూడుమార్గములున్నూ - నిత్య - నైమిత్తిక విహితకర్మలు, కామ్యకర్మలు మరియు నిషిద్ధకర్మలు - అనునవై యున్నవి. ఈ మూడుమార్గములున్నూ సంసార భయమువలన జీవులకు కష్టప్రదములగును.

ప్రవృత్తించ నివృత్తించ కార్యాऽకార్యే భయాऽభయే।
బంధం మోక్షంచ యావేత్తి బుద్ధిస్సా! పార్థ,సాత్త్వికీ॥ 30

“ఈ కర్మలన్నింటియందును మనుష్యుని అధికారమును శోభిలజేయు నట్టియు మరియు కేవలము స్వాభావిక క్రమము ననుసరించి ప్రాప్తించెడి వియు నగు నిత్యకర్మలే అన్నింటికంటె శ్రేష్ఠమైనవి. ఆ నిత్యకర్మలను కేవలము ఆత్మ - ప్రాప్తి యనెడి ఫలముపై దృష్టియుంచి దప్పికగొన్న మనుష్యుడు జలమును త్రాగురీతిని - చక్కగా ఆచరింపవలెను. ఈ మాత్రముననే ఆ కర్మలు జన్మభయమనెడి సంకటమును తొల గించి మోక్షప్రాప్తిని సులభ మొనర్చును ఈ విధముగా తన నిత్యకర్మల నాచరించు వానికి సంసార సంబంధమగు భయము తొలగిపోవును. మరియు అతడు కర్మల నొనర్చి మోక్షమును సంపాదించును. మరియు ఈ కర్మల నాచరించుటయందే మోక్షము గలదనియూ, మరియు నివృత్తియనెడి ఆధారముపై ప్రవృత్తిని రచించి యీ నిత్యకర్మలలో మునుగకుండా ఏల నుండరాదనియూ తలంచెడి బుద్ధియే సాత్త్వికమైనది యగును. దప్పికతో నున్నవానికి నీటిచే ప్రాణములు వచ్చును; మరియు వరదలో పడినవానికి ఈత ఆవశ్యకమగును. ఘోరమగు అంధకారముతో నిండియున్న గోతిలో సూర్యకిరణముల సహాయమువల్లనే మార్గము కాన్పించును. సరిగా యిదే విధమున, పథ్యము మరియు ఔషధములు లభించుటవలన రోగముచే బాధ నున్న రోగికూడ ఆరోగ్యవంతుడగును, లేదా చేపకు జలాధారము లభించి నప్పుడు దానికి ప్రాణభయమేమియూ నుండదు. సరిగా యిదేవిధమున,

ఈ నిత్యకర్మాచరణము వలన మోక్షమే ప్రాప్తించుచు ఈ విధముగ కర్తవ్య కర్మ లేవో - తాను చేయకూడనికర్మలేవో చక్కగా నెరింగియున్న బుద్ధియే సాత్త్వికమైనదగును సంసారభయమును జనింపజేసెడి కామ్యాదికర్మలున్నూ మరియు నిషిద్ధములుగా నిర్ణయింపబడినట్టివియున్నూనగు నిషిద్ధ, అకరణీయ మరియు జననమరణ భయముతో నిండియున్న కర్మలవైపు పోక, వాటికి దూరముగా ఏ బుద్ధియుండునో, అదియే సాత్త్వికబుద్ధి యగును. అకరణీయ కమ చేయబడదు. అగాధమగు లోతులోనికి దూకుటకు వలను పడదు, మరియు కాల్చబడిన ఎర్రగానైనయినుమును చేతితో పట్టుకొనుటకు వీలులేదు, లేదా బుసలుకొట్టుచున్న కాలసర్పమును చూచి దానిని చేతబట్టుకొన జాలము, మరియు పెద్దపులి గుహలో అడుగుపెట్టము సరిగా ఇదే విధమున, అకరణీయ కర్మలను ఎదుటచూచి ఏబుద్ధి నిస్సందేహముగ అత్యధికము భయభీతురాలగునో, విషముకలిపి వండినఅన్నమున మృత్యువు వుండునటుల నిషిద్ధ కర్మలవలన మనుష్యుడు బంధనమునందు తప్పక పడవలసి యుండునని ఏబుద్ధి ఎరింగియుండునో, మరియు బంధనభయముచే నిండియున్నందువల్ల నిషిద్ధకర్మల విషయమున ఏబుద్ధి కర్మ - నివృత్తిని అవలంబించునో మరియు స్వచ్ఛము మరియు కల్తీలను పరీక్షించుటకు వీలువున్న విధమున కార్యాకార్య వివేచనచే ఏబుద్ధి ప్రవృత్తి - నివృత్తులను చక్కగా పరీక్షించునో, మరియు దానితో పాటు ఏ బుద్ధివలన కృత్యాకృత్య నిర్ణయముకూడా ఉత్తమరీతిని జరుగునో, అట్టిదియే సాత్త్వికబుద్ధియని నీవు జ్ఞప్తియందుంచుకొనుము.

యయా ధర్మమధర్మం చ కార్యం చాకార్యమేవ చ ।
అయథావత్ప్రజానాతి బుద్ధిస్సా పార్థ రాజసీ ॥ 31

"కొంగలు వుండు గ్రామమున పాలూ మరియు నీరూ కలసియే యుండు రీతిని (అనగా ఈ రెండింటినీ విడదీయబడని విధమున, లేదా గ్రుడ్డివానికి రాత్రిం - బవళ్ళ గుర్తింపు వుండనటుల, లేదా పుష్పముల

నుండి మకరందమును తీసెడి భ్రమరము కొయ్యను తోయుటలో ప్రవృత్తి గలదిగా అయినప్పటికి కూడా దాని భ్రమరత్వము నశించనివిధమున, ఏబుద్ధి ధర్మరూపమగు ఉచిత కర్మలు మరియు అధర్మరూపమగు నిషిద్ధకర్మలను గురించి యోచించకుండా వ్యవహరించునో, ఆ బుద్ధి రాజసబుద్ధి యగును. కంటితో చూడకుండా ముత్యమును తీసికొనువానికి మంచిముత్యము కదాచిత్తుగా ఎప్పుడో లభించును, మరియు అతని భాగమునకు మంచి సరుకు లేకపోవుటయే వచ్చును. సరిగా యిదేవిధమున, దైవయోగముచే నిషిద్ధకర్మలు లభించక పోవుట మూలమున నిషిద్ధ కర్మలు చేయకుండా కాపాడుకొన్నట్టిన్ని, మరియు అటుల కాదేని, సామాన్యముగా చేయదగిన మరియు చేయుగూడని – అన్నివిధములగు కర్మలను ఒకేవిధముగా భావించి, ఒకేరీతిని చేయుచునూ వుండెడి బుద్ధిని రాజస బుద్ధి యనవలెను. పాత్రాపాత్రతలను యోచించకుండా ఒక వైపునుండి ప్రజాపముదాయము వంతెనూ ఆహ్వానించిన విధమున యిట్టి రాజసబుద్ధి కూడా శుద్ధాశుద్ధ విచారణ లేనట్టిదై సమస్తములగు కర్మలనూ స్వీకరించును.

> అధర్మం ధర్మమితి యా మన్యతే తమసావృతా
> సర్వార్థాన్విపరీతాంశ్చ బుద్ధిస్సా పార్థ! తామసీ ॥32॥

“మరియు, రాజమార్గము దొంగలకు హితకరముగాక, వారు నడువ దలచి వచ్చినప్పుడా మార్గమును తప్పుకొని నడచునటుల, లేదా లోకులకు పగటి సమయముగా నున్నప్పుడు రాక్షసులకు రాత్రిసమయమగు రీతిని, లేదా దురదృష్టవంతునకు పాతిపెట్టబడియున్న ధనరాశి బొగ్గుల కుప్పగా తోచు విధమున, లేదా నిజమైన ఆత్మస్వరూపము జీవునకు లేనటులనే తోచురీతిని, ఏబుద్ధికి ధర్మకృత్యములన్నియూ పాతకములుగా దోచునో, ఏబుద్ధి స్వచ్ఛమైన వాటిని కల్తీగలవిగా తలంచునో, అర్థములన్నింటికి అనర్థరూపము నిచ్చునో మరియు మంచిగుణము లన్నింటిని దోషములుగా

నంగీకరించునో, అంతేగాదు, వేదములలో ఉచితమైనవీ మరియు సరియైనవి గాను చెప్పబడిన సంగతులనన్నింటినీ ఏబుద్ధి చెడ్డవిగా (నిషిద్ధములు గాను, చేయరానివిగాను) తలంచునో, ఆబుద్ధిని, ఓ అర్జునా, ఎవరినీ అడుగకుండానే నిస్సందేహముగా తామసబుద్ధియని చెప్పవలెను. చీకటిరాత్రివలె యుట్టిబుద్ధిని ధర్మకార్యముల నొనర్చుటకు యోగ్యమైనదని ఎటుల చెప్పవనగును ? ఆత్మబోధరూపియగు కుముదమును వికసింపజేసెడి చంద్రుదవగు సోదరా అర్జునా, నీకు యీ విధముగా బుద్ధియందలి త్రివిధత్వమును వివరముగా చెప్పితిని. ఇక, యీ బుద్ధిని ఆధారముగా నొనర్చుకొని నిర్ణయమొనర్చి ఏధృతి సర్వకార్యములందును సహాయకమగునో ఆధృతికిగూడా గల త్రివిధములగు స్వరూపములను గురించి నీకిప్పుడు వివరముగా చెప్పెదను. చాల జాగరూకుడవై వినుము.

ధృత్యా యయా ధారయతే మనః ప్రాణేంద్రియక్రియాః
యోగేనాఽవ్యభిచారిణ్యా ధృతి స్సా పార్థ సాత్త్వికీ ॥33॥

" సూర్యోదయమైనప్పుడు దొంగలతోపాటు అంధకారముకూడా వెళ్ళిపోవును; లేదా రాజాజ్ఞవలన అనుచిత వ్యవహారములన్నియూ ఆగిపోవున; లేదా గాలి తీవ్రముగా వీచసాగినప్పుడు ఆకాశమున మేఘములు వుండవు; మరియు ఉరుములుకూడా ఆగిపోవును; లేదా అగస్త్యఋషీశ్వరుని దర్శన మగుటతోడనే సముద్రము భయభీతమై నిశ్శబ్దముగా నుండును. లేదా చంద్రుడు ఉదయించుటతోడనే కమలములు ముకుళించుకొని పోవును లేదా మదించిన ఏనుగు ముందుకు సాగుటకై పాదమునెత్తినప్పుడు సింహము స్వయముగా గర్జించుచూ దాని ఎదుటికి వచ్చినప్పటికినికూడా ఆ ఏనుగు ఆ పాదమును అలాగే ఆ సింహముపైననే పెట్టునుగాని నేలపైన పెట్టని విధమున, మానవునిలో ధైర్యము (ధృతి) సంచరించినప్పుడు మనస్సు మొదలగు వాని వ్యవహారములన్నియూ ఏస్థితిలో వుండునో, ఆస్థితిలోనే పూర్తిగా

ఆగిపోయి వుండును. ఓ అర్జునా, ఆ సమయమున ఇంద్రియములూ మరియు వాటివిషయములకూ గల సంబంధము దానంతట అదే తెగిపోవును. మరి దశేంద్రియములున్నూ మనస్సనెడి మాతృగర్భమున ప్రవేశించును. వాయువు యొక్క ఊర్ధ్వమార్గము మరియు అధోమార్గములు రెండున్నూ అడ్డగింపబడి మరియు నవవాయువులనూ ఒకమూటగా కట్టి ప్రాణవాయువు మధ్యమ (అనగా సుషుమ్న) లోనికి వెళ్ళిపోవును. ఆ సమయమున బుద్ధి మనస్సుపై నుంచి సంకల్ప-వికల్పము లనెడి వస్త్రమును తొలగించి, మరియు యీ రీతిని దానిని నగ్నముగా నొనర్చి పూర్తిగా నిశ్శబ్దముగా వెనుకవైపున కూర్చొనును. ఈ రీతిని ఆ శ్రేష్ఠమగు ధైర్యము ముందు మనస్సు, ప్రాణము మరియు యింద్రియములకూ తమ సమస్తవ్యాపారములూ విడచిపెట్టవలసి వచ్చును; మరియు అప్పుడంతట అవియన్నియూ నిర్లేపస్థితిలో యోగయుక్తి ననుసరించి ధ్యానమఠమున (అనగా హృదయకోశమున) మూసివేయబడి యుండును. అటు పిమ్మట, వాటి చక్రవర్తియగు పరమాత్మ వాటిని బంధనమునుండి విడుదల చేయునంతవరకు ఏ ధైర్యము ఏ విధమగు లోభమనెడి చిక్కులోనూ పడకుండా, వాటి నన్నింటిని అడ్డగించియుంచునో, అట్టి ధైర్యమునే, నిశ్చితముగా సాత్త్వికమగు ధృతియని యెరుంగవలెను." అని లక్ష్మీపతియగు శ్రీకృష్ణ భగవానుడు అర్జునునితో చెప్పెను.

యయా తు ధర్మ కామార్థాన్ ధృత్యా ధారయతేఽర్జున
ప్రసంగేన ఫలాకాంక్షీ ధృతి స్సా పార్థ! రాజసీ ॥34॥

అటుపిమ్మట శ్రీకృష్ణ విట్టుల చెప్పసాగిరి. "ఏజీవుడు శరీరమును ధరించి స్వర్గమునందునూ మరియు యీ సంసారమునందునుకూడా ధర్మమూ, అర్థము మరియు కామములనెడి త్రివర్గములు యథాస్థితముగా పొందిన వాడై వైభవముతో కూడియుండునో, ఆ జీవుడు ఏ ధైర్యబలముపై సంకల్ప - వికల్ప సాగరమునందు ధర్మము, అర్థము మరియు కామములనెడి

ఓడను నింపి కర్మవ్యాపారమొనర్చుచూ, మరియు కర్మనే మూలధనముగా
నంగీకరించి ఆ జీవుడు ఏ ధైర్య సహాయముచే ఆ మూలధనమును నాల్గు
రెట్లుగా వృద్ధిచేయుటకై కఠోరపరిశ్రమ మొనర్చునో, ఓ అర్జునా, ఆధైర్యము
అప్రతి రాజసమగును. ఇక మూడవదియగు తామసధృతియొక్క లక్షణము
లను చెప్పెద కూడ వినుము.

యయా స్వప్నం భయం శోకం విషాదం మదమేవ చ ।
న విముంచతి దుర్మేధా ధృతి స్సా పార్థ! తామసీ ॥35॥

“బ్రాహ్మ కారునలు ఫ్రుతో చేయబడినదై యుండు విధమున, నిమ్న
కోటికి చెందిన సమస్త గుణములతోడనూ తయారు చేయబడిన స్వరూపము
గల ఆ నికృష్టము మరియు నీచమూ నగు తమస్సుకూడా గుణమని చెప్ప
నెడల, యిక రాక్షసునికూడా సాధుపురుషుడని ఏల చెప్పరాదు ? గ్రహ
ములలో కేవలము మండుతూ వుండెడి అగ్నికణమైన గ్రహమును కూడా
లోకులు ‘మంగళు’ డని పిలుచుకీతిని, తమస్సుకుకూడ ‘గుణ’ మనెడి ఆదరం
బరమైన పేరు లభించినది. సమస్త దోషములతోనూ నిండియున్న తమ
స్సనెడి సంపదచే సృష్టింపబడిన పురుషమూర్తి బద్ధకము నెల్లప్పుడు తన
చంకయం దిడుకొనియే తిరుగుచుండును; మరియు పాపములను పోషించుట
వలన దుఃఖము లెన్నడును మనుష్యుని విడిచిపోని రీతిని, యిట్టి బద్ధకస్థుని
నిద్రకూడా ఎన్నడును విడచిపెట్టదు. రాతిబండను కఠోరత్వ మెన్నడును
విడచి పెట్టని విధమున శరీర మనెడి ధనముపై ప్రేమ ఏర్పడుటచే భయము
కూడా అతనిని ఎన్నడును విడిచిపెట్టదు. మరియు కృతఘ్నతయనెడి తక్కాడ
కిబ్బిలో పాపము లెల్లప్పుడు కట్టియుంచబడియుండు విధమున పదార్థ
ములపైన అనురాగము వుండుటవలన శోకముకూడా వాటియందు నిరంత
రము నివసించియుండును. అతడు అసంతోషమును రాత్రింబవళ్ళు తన
హృదయమునకు హత్తుకొని యుంచుకొనును. మరియు, యిందువలన అతడు
విషాదముతోకూడా మిత్రత్వమును సంపాదించుకొనును. తెల్లప్రాయము

దుర్గంధము, లేదా అపథ్యము చేయువానిని వ్యాధియూ ఎన్నడూను విడచి పోని విధమున విషాదముకూడా ఆతనిని అంత్యకాలమువరకు విడచిపెట్టదు. ఆతడు తారుణ్యము, ద్రివ్యము మరియు వాసనలపట్ల ఉత్సాహము మరియు మోహముల నెల్లప్పుడు వృద్ధిచేసికొనుచునే వుండును. యిందువలన ఆతనిని మదము తనకు నివాసగృహముగా చేసికొనును. ఉష్ణత్వము అగ్ని నెన్నడును పరిత్యజించని విధమున, లేదా మంచి జాతికి చెందిన సర్పము పగతీర్చుకొన కుండా వూరుకొనని విధమున' లేదా సంసార శతృభయ మెన్నడును నశించని రీతిని, లేదా కాలం డెన్నడును శరీరమును విడువని విధమున, తామస జీవునందు మదముకూడ తనకొరకై స్థిరమగు పదవిని సంపాదించును. ఈరీతిని, యీనిద్రాదిగా గల అయిదుదోషములూ ఏధైర్యముతో తామసజీవు నందు యిల్లు గట్టుకొని వుండునో, ఆధైర్యమునే, అధృతినే తామసమైన దానినిగా నెరుంగవలెను. యీ విధముగా జగదీశ్వ రుడగు శ్రీకృష్ణు డర్జునునితో చెప్పి, కొంతసే పాగి మరల యీ రీతిని చెప్పసాగెను. "సూర్యుని సహాయము వలననే మార్గము కాన్పించును, మరియు పాదము లామార్గమున నడచును. అయినప్పటికిని నడచుటయనెడి పని నడచెడువానికి గల ధైర్యము వలననే జరుగును. ఈ విధముగనే, బుద్ధియొక్క సహాయముచే కర్మలు కాన్పించును, మరియు యింద్రి యములాదిగా గల సాధన సమూహము లాకర్మల నొనర్చును; అయినను, ఆ కర్మలు జరుగుటకై ఏ ధైర్యము మరియు ఏస్మృతి కావలసియున్నదో, దాని యందలి త్రివిధములను నీకు చెప్పియున్నాను. ఈ విధముగా త్రివిధములగు కర్మలు జనించినప్పు డాకర్మలలో ఏ సుఖమనెడి పేరుగల కాయ కాయునో, అదికూడా త్రివిధములుగనే వుండును; యిటుల ఏర్పడుటకు గల కారణము, అఫలములన్ని కేవలము కర్మల ననుసరించి జనించుటవల్లనే యైయున్నది. కావున, యిక నీకు, నిర్దోషములగు శబ్దములలో యీ సుఖ ఫలమున గల ఫలము లేరీతిని త్రివిధములుగా నుండునో చెప్పె

దను. కాని శబ్దములందలి శుద్ధత్వమును గురించి ఏల యోచించ వలెను ? ఏలనన, యీ సంగతి శబ్దములద్వారా అర్థము చేసికొనుటకు మరియు బోధించుటకూ వీలైనట్టి దగుచో శబ్దములకు చెవు లనెడి చేతు లందలి మురికి అంటుకొనును. కావున, నీవు చాల శ్రద్ధతో ఏ అంతరంగ గమును నిరోధించుటచే వినువాని కర్ణములుకూడా చెవిటి వగునో, ఆ అంతరంగము యొక్క సహాయముచే యీ మాటలను వినుము" అని చెప్పి శ్రీకృష్ణ భగవానులు త్రివిధములగు సుఖములను గురించియూ వివరించ సాగిరి. వారి ఆ వివరణమును నే నిచ్చట నిరూపింతును.

సుఖం త్విదానీం త్రివిధం శృణు మే భరతర్షభ !
అభ్యాసా ద్రమతే యత్ర దుఃఖాంతం చ నిగచ్ఛతి ॥36॥

శ్రీకృష్ణు లిటుల చెప్పిరి— " యీ త్రివిధములగు సుఖముల యొక్క లక్షణములను చెప్పెదనని నీకు మాటయిచ్చితిని. ఇప్పు డామాటను నెరవేర్చెదను. సోదరా, సువిజ్ఞుడవగు అర్జునా, వినుము. ఆత్మను కలసి కొన్నప్పుడు జీవునకు లభించెడి సుఖమునుగురించి, ఓ అర్జునా, నీ కిప్పుడు తెలియజెప్పెదను. దివ్యౌషధమునుకూడా కేవలము మోతాదు ననుసరించియే తీసికొనునటుల, లేదా రసాయనిక క్రియవలన వంగ ధాతువును వెండిగా చేయుటకు వీలగురీతిని, లేదా ఉప్పును నీటిగా మార్చుటకై దానిపైన మూడు నాల్గు పర్యాయములు నీటిని చిలకరించ వలసి వచ్చువిధమున, యీ ప్రకరణమున ఆత్మసుఖమనెడి మాటకు అర్థము, జీవుడు సుఖమువలన కలిగెడి అల్పమగు అనుభూతితోపాటు తన తత్సంబంధియగు అభ్యాసమునుకూడా పెంపొందించుకొనుచూ పోవుచూ వుండెడి ఏస్థితిలో జీవులకు గల దుఃఖములు నాశనమగునో అదియే ఆత్మసుఖమని యెరుగవలెను. కాని అదికూడా త్రిగుణములతోడనే ఏర్పడియున్నది. ఇక వీటికి గల భిన్న భిన్న లక్షణములను వివరించి చెప్పెదను వినుము.

యత్తదగ్రే విషమివ పరిణామేఽమృతోపమమ్
తత్సుఖం సాత్త్వికం ప్రోక్తమాత్మబుద్ధిప్రసాదజమ్ ॥37

"సర్పములు చుట్టియుండుట వలన చందన వృక్షముయొక్క మొదలు, లేదా పిశాచములు కాపలా కాయుచుండుటవలన గుప్తభాండారముఖమూ భయంకరముగా వుండురీతిని, స్వర్గసుఖము అతిమధురమైనది యైనప్పటికిని మధ్యలో యజ్ఞయాగాది విధానములను ఉపక్రమించవలసియున్న రీతిని, లేదా వివిధవిధములుగా కష్టపెట్టుటవలన చిన్నపిల్లలకు బాల్యావస్థ పీడాకరముగా నుండును, లేదా తినబోవునప్పుడు ప్రప్రథమమున ఔషధము చేదుగాతోచు రీతిని, దీపము వెలిగించుటానికి ప్రథమమున పొగను సహించవలసియున్న రీతిని, ఓ అర్జునా, ఆ సుఖముయొక్క ప్రవేశద్వారమువద్దనే యమ-దమాది సంకటములను సహించవలసి యుండును. దృశ్యవస్తువులన్నింటి పట్లనూ మానవులకు వుండెడి ప్రేమను నాశమొనర్చునట్టియూ, స్వర్గము మరియు సాంసారిక బంధనములన్నింటినీ మూలముతోపాటు పెకలించివేయు నట్టి తీక్ష్ణ యగు విరక్తి జనించును. తీక్ష్ణమగు వివేకశ్రవణము మరియు కఠోరమగు వ్రతాచరణము వలననూ బుద్ధ్యాదులు తునాతునక లగును. ప్రాణము మరియు అపానవాయుతరంగములను సుషుమ్నానాడీముఖము కబళించి వేయును. కాని, యీ కష్టములన్నియూ కేవలము ప్రారంభమునందే యుండును. చక్రవాక పక్షులజంటను ఒకదానితో మరొకదానిని విడదీయుచో, లేదా దూడను ఆవు ఎదుటనుంచి తొలగించునెడల, లేదా బిచ్చగానిని అన్నపు పళ్ళెము ముందునుంచి లేవదీయునెడల, లేదా తల్లికిగల ఒకే ఒక పుత్రుడు కాలునివలన ఆమెవద్దనుంచి తీసికొని పోబడునెడల, లేదా మత్స్యమును నీటినుంచి బయటకు తీసినయెడల అసమయమున వాటికి ఏలాంటి పీడను చెందిన దుఃఖము కలుగునో, ఓ అర్జునా, సరిగా అదేవిధమగు దుఃఖము ఇంద్రియములకు విషయముల నెడి యుంటిని విడచిపెట్టునప్పుడు కలుగును.

కాని, ఆ దుఃఖమునుకూడా పూర్తియైన విరక్తితో సహించవలసి యుండును. ఈ విధముగా, ఏ సుఖమునకై ప్రారంభమునందు అతి గొప్ప గొప్ప సంకటములను సహించవలసి యున్నదో, అంతమున దానివలన "క్షీరసాగరమును మథించుసమయమున దానినుండి అమృతము లభించినరీతిని' మోక్షమనెడి అమృతము లభించును. మొట్టమొదటిసారిగాజనించెడివైరాగ్యమనెడిహాలాహలమును ధైర్యమనెడి శంకరుడు భక్షించివేసినచో, ఆ తరువాత ఏసుఖమునందు జ్ఞాన మనెడి అమృత ప్రాప్తృత్వము నెరపుటకై అవకాశము లభించునో, అదియే సాత్త్విక సుఖ మగును. ద్రాక్షకాయ పచ్చిగా నున్నప్పుడు దాని పుల్లదనము నాలుక కెంత కష్టముగా నుండదు! కాని, ఆ ద్రాక్షయే చక్కగా పండినప్పు డది ఎంత ఎక్కువ మధురముగా నుండును! ఇదే విధమున యీ వైరాగ్యాదిభావములు ఆత్మజ్ఞాన ప్రకాశమువలన పూర్ణత్వమును పొంది యీ వైరాగ్యాదులతోపాటు సమస్త మాయాజనిత నామరూపాత్మక ద్వైతముకూడా నాశమైన సమయమున బుద్ధికూడా 'సముద్రమున కలసిపోయిన గంగవలె' ఆత్మతో కలసి ఏకరసమును పొందును; మరియు అప్పుడు అద్వైతానంద మనెడి గని తనంతతానే తెరచుకొనును. ఈ విధమగు ఏ సుఖమునకు మూలము వైరాగ్యమందున్నూ, దేని అంతము ఆత్మానుభవమనెడి ఆనందమునందున్నూ వుండునో, అట్టి సుఖమునే సాత్త్విక మందురు.

విషయేంద్రియ సంయోగా ద్యత్తదగ్రేఽమృతోపమమ్ !
పరిణామే విషమివ తత్సుఖం రాజసం స్మృతమ్ ॥38॥

" మరియు ఓ అర్జునా, విషయములు మరియు యింద్రియములు సంయోగ మగుటతోడనే ఏ సుఖప్రవాహము తన రెండుతీరములనూ ముంచివైచి నలువైపులందునూ ప్రవహించునో, అదియే రాజసమగును. ఎవరైన గొప్ప అధికారి తమ గ్రామమునకు వచ్చినప్పుడు లోకులు ఊరేగింపు చేయుటకని, లేదా ఋణముచేసి అత్యానందముగను ఆడంబరముగాను వివాహము

చేయబడు రీతిని, లేదా రోగికి పంచదార మరియు అరటికాయయూ పథ్యమైన
నప్పటికిని అతి యిష్టముగానుండు విధమున, లేదా వత్సనాభి విషమైనప్పటికిని
మొట్టమొదట తినుటకు మధురముగా వుండురీతిని, లేదా ప్రారంభమునందు
మోసగాండ్రి మైత్రి, లేక బజారునందు కూర్చొనియుండెడి వేశ్యయొక్క
ప్రవర్తన, లేదా పగటివేషగాని వినోదమూ చక్కగావుండి అంతమున యివి
యన్నియూ ఘాతకములుగానగు రీతిని, విషయములు మరియు ఇంద్రియముల
యొక్క సంయోగమువలన ఏ సుఖము ప్రథమమున జీవుని పుష్టికరముగను
ప్రసన్నవంతముగను నొనర్చి అటు పిమ్మట ఏది జీవునియొక్క సుఖసంపద
నంతనూ పెంచుకొన్న హంస రాతిబండపైవేసి కొట్టినందువల్ల ప్రాణములు
కోల్పోవు రీతిని హరించునో, మరియు, ఏ సుఖమువలన అంతమందు మనుష్యు
నికి ప్రాణ నాశనముగూడ సంభవించునో మరియు ఆతనివద్దగల పుణ్యమనెడి
మూలధనముకూడా సమాప్తమగునో, మరియు అంతట ఆ సుఖములన్నియూ
స్వప్నములవలె నశించునో, అతడు మొదటినుండియూ భోగించుచూవచ్చిన
వాటిని తన సర్వస్వమును కోల్పోయి కేవలము కష్టములనే అనుభవింపవలసి
యుండునో, అనగా ఈ విధమగు ఏ సుఖము అంతమున యీ లోకమునందు
కూడా మనుష్యునికి ఆపదలు తెచ్చిపెట్టునో, మరియు పరలోకమునందు
కూడా ఏది విషమువలె సిద్ధించునో, ఆ సుఖము రాజస సుఖమగును.
మరియు, యిటుల జరుగుటకు గల కారణము, కేవలము యింద్రియములనే
పెంచి - పోషించి మరియు ధర్మక్షేత్రమును విధ్వంసమొనర్చి, కేవలము
విషయములనే భోగించు ప్రదేశమునందు పాతకములు అతి బలవత్తరముగా
నుండును. మరియు అంతట ఆ పాతకములే జీవునకు దుర్గతి కలిగించును.
ఈ విధమున, ఏ సుఖమువలన పరలోకమునం దింత హానికలుగునో, మరియు
ఏది ప్రారంభమునందు మధురముగ నున్నదని చెప్పబడి నప్పటికిని అంతమున
ప్రాణఘాత మొనర్చి విషముగనే యగునట్టి విషమువంటిదగునో, మరియు
యీ రీతిని, ఏసుఖము ఆరంభమున మధురముగా కాన్పించినప్పటికిని, అంత

మున అతికటువుగా నగునో, ఓ అర్జునా, అట్టిసుఖము రజోగుణముచే కలుగా రైనదని నిశ్చయముగా నెరుంగవలెను; యిందువలననే, అట్టి సుఖమును ఎన్నడును మనసు స్పర్శింపనైన స్పర్శింప నివ్వరాదు.

యదగ్రే చానుబంధే చ సుఖం మోహన మాత్మనః ।
నిద్రాలస్య ప్రమాదోత్థం తత్తామస ముదాహృతమ్॥ 39

" నిషిద్ధమగు పేయవస్తువులను పానమొనర్చుట వలనను, నిషిద్ధ ఖాద్య పదార్థములను తినుటవలనను మరియు స్వేచ్ఛాచారిణులగు స్త్రీల సాంగత్యమువల్లనూ ఏ సుఖము లభించునో, లేదా యితరులను హత్యచేసి వారల ధనమును అపహరించి మరియు తుచ్ఛులంచేసిన స్తుతిని వినుటవల్లనూ ఏసుఖము లభించునో, ఏసుఖము నిద్రకముచే పోషింపబడునో, ఏసుఖము కునికిపాట్లు పడునప్పుడుగాని నిద్రించునప్పుడుగాని కాన్పించునో, మరియు ఏ సుఖముయొక్క ఆరంభమునందును అంతమందును జీవునకు తన నిజమార్గముపట్ల భ్రమయే కలుగునో, మరియు అది అనుచితమార్గమును పట్టునో పోదరుడవగు ఓ అర్జునా, ఆ సుఖమును సంపూర్ణముగా తామసమని యెరుగవలెను. కాని, నేనీవిషయమునుగురించి యింకను యెక్కువగా విస్తరించి చెప్పను. ఏలనన దీనిగాథ అతిఅసభ్యము మరియు నిందనీయమూనైయున్నది. ఈ విధముగా మూలమునందొకే స్వరూపము గలిగియున్న కర్మఫలమగు ఏసుఖ ము గలదో, అదికూడా కర్మభేదమునను సరించి త్రివిధములుగా నైనది. దానినిగురించి నీకు శాస్త్రీయముగా వివరించి చెప్పితిని. ఇక యీ జగత్తునందలి చిన్న పెద్దవీయగు సమస్త వస్తువులందునూ కర్త, కర్మ మరియు కర్మఫలము – లనెడి త్రిపుటికి మించి మరేదియూలేదు. మరియు ఓ అర్జునా, వస్త్రమున దారపుపోగులు నేయబడురీతిని యీ త్రిపుటియందు కూడా త్రిగుణములు నిండియున్నవి.

న తదస్తి పృథివ్యాం వా దివి దేవేషు వా పునః ।
సత్త్వం ప్రకృతిజైర్ముక్తం యదేభిస్స్యాత్త్రిభిర్గుణైః ॥౪౦

"కావున యీ మాయాక్షేత్రమునందున్నప్పటికిని యీ మృత్యులోకమునందున్నూ మరియు స్వర్గలోకమునందుకూడానూ యీ సత్త్వాది గుణములతో కూడియుండని వస్తువేదియూ లేదు. ఉన్నిలేకుండా కంబళి, మట్టిలేకుండా బెడ్డయూ, నీరులేకుండా అలయూ ఎన్నడైన జనించగలదా? సరిగా యిదేవిధమున, గుణభాగమేమాత్రమైన లేకుండా సృష్టించబడిన ఏ ప్రాణియూ లేదు. కావుననే, నీవీ జగత్తంతయూ యీ త్రిగుణములతోనే నిర్మితమైనదని నిశ్చయముగ తెలిసికొనుము. ఈ గుణములే దేవతలందు బ్రహ్మ, విష్ణు, మహేశ్వరులని త్రివర్గముల నేర్పరచెను. ఇవియే స్వర్గ, మర్త్య నరకములని మూడులోకములను నిర్మించెను. మరియు యివియే చాతుర్వర్ణ్యములకును భిన్నభిన్న కర్మలనెడి జంజాటమును తగిలించెను.

బ్రాహ్మణక్షత్రియ విశాం శూద్రాణాంచ పరంతప
కర్మాణి ప్రవిభక్తాని స్వభావ ప్రభవైర్గుణైః ॥౪౧॥

"ఇక నీవు ఆ నాల్గు వర్ణము లేవియని యడిగినయెడల చెప్పెదను వినుము. వీరిలో బ్రాహ్మణులు సర్వశ్రేష్ఠులు. వారితరువాత క్షత్రియులు, మరియు వైశ్యులనుకూడా మహత్త్వము ననుసరించి యోచించినచో బ్రాహ్మణులతో సమానులుగానే తెలిసికొనవలెను; ఏలనన, వారికికూడా వైదిక ధర్మకార్యముల నొనర్చుటకు అధికారము గలదు. ఓ అర్జునా, నాల్గవవర్ణము శూద్రులు. శూద్రులకు వేదాధికారము లేదు, యిందువలన వీరిజీవితము పైనచెప్పిన మూడువర్ణములవారి పైనను అవలంబితమై యున్నది. కాని, యీ శూద్రుల జీవన-వృత్తి బ్రాహ్మణాది త్రివర్ణములతో అతిదగ్గర సంబంధము [illegible]యుండును. మరియు యిందువలననే 'వీరినికూడా వర్ణవిభాగమున సమా[illegible]దిరి. అందుచేనిది నాల్గవవర్ణమైనది. పుష్పములతోపాటు శ్రీమంతు

[illegible] లోకులు యీ ప్రశ్నములను గుర్తించినదారమును కూడా తమ కంఠమున్న ధరించు విధమున త్రైవర్ణికులగు ద్విజులతోపాటు శూద్రులకుకూడా వ్యావహారిక సంబంధము వుండుటవలన శూద్రులకు వర్ణ-సంస్థలో శూద్రులనుకూడా [illegible]మా వేరపరచవలసిన ఆవశ్యకత యేర్పడినది. ఓ అర్జునా! యీచాతుర్వర్ణ్య సంస్థయొక్క స్వరూపము యిట్టిదై యున్నది. ఇక నేను మీరందరికి గల విహిత కర్మలను వివరింతును. ఈ కర్మలందలి గుణములవలన యీ నాల్గువర్ణముల వారూ జనన - మరణము లనెడి జగడమునుండి తప్పించుకొని ఆత్మస్వరూపమును పొందుదురు. ప్రాకృతికములగు త్రిగుణములు యీ కర్మలను నాల్గు వర్ణములకును నాల్గు విధములుగా పంచియిచ్చినవి. తండ్రి సంపాదించిన ధనము ఆతని పుత్రులకు పంచిపెట్టబడు రీతిని, లేదా సూర్యుని వెలుగులో కాన్పించెడి మార్గములు భిన్నభిన్న దిశలకు పోయెడి యాత్రికులకు పంచి పెట్టబడు విధమున, లేదా ధనవంతుడగు పురుషుడు తన పనుల నన్నింటిని తన నౌకరులయందు పంచిపెట్టు రీతిని యీ ప్రాకృతిక గుణములు కూడా [illegible] కర్మలను విడివిడిగా విభజించి నాల్గు వర్ణములందును పంచి యిచ్చినవి. వీటిలో సత్వగుణము తన సగ - సగ భాగమునుండి బ్రాహ్మణులు మరియు క్షత్రియులకూ అంకిత మొనర్చినది. సత్వ మిశ్రితమగు రజోగుణము వైశ్యులం దుండును. మరియు తమస్సుతో నిండియున్న రజోగుణము శూద్రులభాగమునకు వచ్చినది. ఓ జ్ఞానివగు అర్జునా, యీ విధముగా ప్రారంభమునందు సంపూర్తిగా ఒకే స్వరూపము గలదిగా వుండియున్న మానవ సంఘమునందీగుణములు యీ చాతుర్వర్ణ్యాత్మక భేదమును కలిగించినవి. ఈ విషయమును నీవు జ్ఞప్తియందుంచుకొనుము. చీకటిలో పడియున్న వస్తువును మనకు దీపము చూపించురీతిని తన గుణములచే కప్పబడియున్న కర్మలను మనకు శాస్త్రము చూపించును. భాగ్యవంతుడవగు అర్జునా, యికనీకు యీభిన్నభిన్న వర్ణములకు స్వాభావికము మరియు ఉపయుక్తములూ నగు కర్మలేవో చెప్పెదను వినుము.

శమో దమ స్తప శ్శౌచం క్షాంతి రార్జవ మేవచ ।
జ్ఞానం విజ్ఞాన మాస్తిక్యం బ్రాహ్మం కర్మ స్వభావజమ్॥ ౪౨

"సమస్త యింద్రియ వ్యవహారములనూ తన చేతియం దుంచుకొని, ఏకాంతభావముతోను మరియు ధర్మపత్నివలె ఆత్మతత్త్వముతో కలసి యుండునట్టి శాంతస్థితి బుద్ధికి లభించుటయే 'శమ' మనవలెను. మంచివియూ క్రమమైనవియూనగు కర్మలన్నియూ యీశమమువల్లనే ఆరంభమగును. ఇట్టి కర్మలలో 'దమ' మనెడి పేరుగల రెండవగుణము శమమునకు సహాయక మగును; యిందువలన స్వధర్మాచరణ పూర్వకమగు సమస్తమగు వ్యవహారములు జరుగును. ఇట్టి కర్మలలో 'తప' స్సనెడి పేరుగల మూడవ గుణము కూడా కాన్పించును; దీనివలన చిత్తమునందు ఈశ్వర విషయమున ఏకనిష్ఠతో కూడియున్నశ్రద్ధ ' ప్రసవించిన స్త్రీగల గదిలో అరవరోజురాత్రి దీపము ఆరిపోకుండా పూర్తియైన జాగ్రత్త వహించురీతిని ' నిరంతరము జాగరితమై యుండును. ఈ విధముగా, యిట్టి కర్మలలో ద్వివిధములుగా 'శౌచము' అనగా నిర్మలత్వముకూడా వుండును. మరియు ఓ అర్జునా, యీ శౌచగుణము వలన మనస్సు శుద్ధభక్తితో నిండియుండును. శరీరము నిర్మలమగు ఆచరణచే శృంగారింపబడి యుండును, మరియు యీ విధముగా జీవిత క్రమమంతయూ లోపలనూ - బయటనూ సుందరముగానై యుండును. ఈ నాల్గవగుణము కూడా ఆ కర్మలయం దుండును. పృథివివలె పూర్తిగా అన్నింటినీ ఓర్పుకొనుట యనెడి గుణమునే, ఓ పార్థా, 'క్షమ' యందురు. క్షమ యనబడెడి యీ అయిదవగుణము ఆకర్మలందు సంగీతమునా పంచమస్వరమువలె నుండును. ప్రవాహము వంకర-టింకరగా నున్నప్పటికిని నది ఎల్లప్పుడూ తిన్నగా సముద్రముపైపునకే ప్రవహించుచుండును. మరియు చెరుకు తన పెరుగుదలవలన ఎన్నివంపులు తిరిగి యున్నప్పటికినీ [illegible] దంతటను సమానముగనే మాధుర్యము నిండియుండును. [illegible]

డ్డ దేనినైనను, తీవ్రవిపత్తి వంకర-టింకరలుగా నున్నప్పటికిని దానియందు పరిపూర్ణమైన సరళత్వము వుండియుండుట యనెడి గుణమునే 'ఆర్జవము' అందురు; మరియు యీ ఆర్జవమనెడి ఆరవగుణముకూడా ఆకర్మలయం దుండును. తోటమాలి అత్యధికముగా కష్టపడి చెట్లుమొదళ్ళను నీరుపోయును అయినప్పటికిని, యీ వృక్షములవలన నాకు ఫలము లభించును. గాన నాయీ పరిశ్రమ యంతయూ సార్థకమే యగునని అతడు చక్కగా నెరిగియుండు రీతిని, యీ ప్రకారముగనే 'శాస్త్రానుసారము కర్మల నాచరించి యీశ్వర ప్రాప్తినొందుట అవశ్యకము, మరియు ఆ యీశ్వరప్రాప్తి యీ విధముగా మనకు తప్పక లభించును'-అని యీ తథ్యమును చక్కగా నెరుంగుటే 'జ్ఞాన' మనబడును. మరియు యీ జ్ఞానమె ఆకర్మలందలి ఆ ఏడవ గుణ మగును. మనుష్యుడు శుద్ధసత్త్వము గలవాడై శాస్త్రజ్ఞాన సహాయము వల్లగాని లేదా తన ధ్యానబలము వల్లగాని యీశ్వర తత్త్వముతో నిస్సందేహబుద్ధితో సమరసత్వము పొందుట-ఎనిమిదవ గుణమగు 'విజ్ఞానము' యొక్క స్వరూ పమె యున్నది. మరియు యీ ఎనిమిదవదైన విజ్ఞానమనెడి శుభగుణ మింకను యగు గుణముకూడా ఆ కర్మలయం దుండును. —శ్రుతులు ఎన్నిమార్గములను యోగ్యములు మరియు సరియైనవని చెప్పెనో, వాటిలో ప్రతిమార్గమును 'రాజుయొక్క సేవకు వినియోగింపబడిన ప్రతిపదార్థమును పాదుకలో నుంచవల సిన నాకొరకే పదవను సంతోషముగా స్వీకరించవలెనని' సరియైనదిగా తలంచి ఆనందపూర్వకముగా అంగీకరించుట-యనెడి స్వభావముగల తొమ్మిదవ గుణము 'ఆస్తిక్య' మందురు. ఈ తొమ్మిదవ గుణమగు ఆస్తిక్యము కూడా ఆ కర్మలయం దుండును. ఇటుల చెప్పుటలో గల తాత్పర్యము, యీ తొమ్మిది గుణములున్నూ ఏ కర్మ లందు గలవో, ఆ కర్మలే మంచివియున్నూ సరియైనవిన్నీ యగును. ఈ రీతి గ శమాది నవగుణములన్నీ వుండుటవలన ఏ కర్మలు స్వాభావికము,గనే నిర్దోషములగునో, వాటినే బ్రాహ్మణులయొక్క స్వాభావిక కర్మలుగా

నెఱుంగవలెను. ఈ నవరత్నహార మెవనికి లభించునో, అతడు నవగుణము
లకూ రత్నాకరుడే యగును. తన శరీరమునుండి దేనినీ తీయకుండానూ
మరియు విడదీయకుండానూ సూర్యుడు ప్రకాశధారణ మొనర్చు విధమున
లేదా చంపకవృక్షము స్వయముగ తన మొగ్గలతోడనే సుశోభితమగు
విధమున, లేదా చంద్రుడు తన వెన్నెలతోనే ప్రకాశవంతుడు మరియు
ఉజ్జ్వలుడూనై యుండురీతిని, లేదా చందనము స్వయముగా తన సుగంధము
తోడనే సువాసితమై యుండురీతిని, నవరత్నములచే కూర్చబడిన యీ నగ
బ్రాహ్మణులయొక్క నిర్మలభూషణము; మరియు యీ ఆభూషణమును తీసి
నగ్నడగుట యనెడి కృత్యమును బ్రాహ్మణుల శరీరమెన్నడును చేయదు.
ఓఅర్జునా, ఇక, క్షత్రియోచిత కర్మలేవో చెప్పెదను. నీబుద్ధి నంతనూ
మరియు ధ్యానమునూ లగ్నమొనర్చి వినుము.

శౌర్యం తేజో ధృతి ర్దాక్ష్యం యుద్ధేచా ప్యపలాయనమ్।
దాన మీశ్వరభావశ్చ క్షాత్రంకర్మ స్వభావజమ్॥ ౪౩

తన తేజము ప్రకటించుసమయమున సూర్యుడెవరి సహాయమున్నూ
అపేక్షించనిరీతిని, లేదా సింహమునకు వేటాడుటలో ఏ సహాయకుడూ అక్క-
రలేని రీతిని స్వయముగా తన సాహసముతోడనే, మరియు ఎవరి సహాయము
లేకుండానే పరాక్రమించి చూపుటయనెడి, శౌర్యమనెడి గుణము, ఏకర్మ-
వృత్తిలో సర్వప్రథమము మరియు సర్వశ్రేష్ఠమగు గుణమూనై యున్నదో,
అదియే స్వాభావికమగు క్షాత్రవృత్తి యగును. సూర్యుని ఉజ్జ్వల ప్రకా-
శము ముందు కోట్లకొలది నక్షత్రములు మరుగుపడి పోయినప్పటికిని
చంద్ర సహితముగా నక్షత్రములన్నియూ ఏకత్రితమైనప్పటికిని
కూడా తాము సూర్యుని లోపింపజేయజాలని రీతిని ఏ అలౌకిక
సామర్థ్యమువలన మానవుడు తన తేజోవంతమగు గుణములతో ప్రపం
చమంతనూ ఆశ్చర్య చకితముగ నొనర్చువాడైయుండి, తా నెన్నడూ

ఏవిషయమువల్లనూ భ్రాంతుడు కాకుండుట యనెడి సామర్థ్యమునే 'తేజ' మందురు. ఈ రెండవగుణముకూడా ఆ వృత్తియందు కాన్పించును. ఇదే విధమున దానిలో మూడవగుణమగు ధైర్యము వుండును. ఆకాశము విరిగి మీద పడిన పడుగాక అయినప్పటికిని ఏ ధైర్యగుణమువలన బుద్ధియొక్క కమలం భయముచే ఎన్నడును మూతపడవో మరియు మనస్సెప్పుడును చలించదో, ఆ ధైర్యగుణ మీవృత్తిలో కాన్పించును. మరియు, ఎంత ఎక్కువ ఆకారము మరియు విస్తృతమూ వగు జలమైన వుండిన వుండుగాక, కమల తంత్రులు దానిని అణచివైచి వ్యాపించురీతిని, మరియు ఏవస్తువైనా ఎంత ఎత్తుగా పైకిపోయి వున్నప్పటికిని ఆకాశము ఎల్లప్పుడు దానికి పైగానేవుండు విధమున, ఏ విధమైన ప్రసంగము వచ్చినను రానిమ్ము, అయినప్పటికిని, ఓ అర్జునా, యిష్టఫలము నిచ్చెడి కార్యమునందత్యంతదక్షత తోను మరియు నిశ్చయముతోనూ ప్రవేశించుటనే 'దక్షత్వ' మందురు. ఈ నాల్గవ గుణమగు దక్షత్వముకూడా ఆ వృత్తియందు పూర్తిగా కాన్పించును. దృఢముగా నిలచియుండి యుద్ధమొనర్చుట ఆ వృత్తియొక్క అయిదవ గుణము. సూర్యముఖి (పొద్దుతిరుగుడు) చెట్టు ఎల్లప్పుడూ సూర్యునివైపే వుండురీతిని శత్రువు ఎదుట సాహసముతో రొమ్ము చరచి నిలబడుటయూ, మరియూ గర్భిణిస్త్రీ సర్వవిధములా ప్రయత్నించి తనభర్త శయ్యపై పవళించక మరియు ఆ శయ్యపై తనవీపు వాల్చకుండా తప్పించుకొను రీతిని సమరభూమియందు శత్రువు ఎదురొన్నప్పుడాతనికి తన వీపును చూపకుండుటయూ-ఆ క్షాత్రవృత్తియొక్క అయిదవ గుణము; ఓ గుణశ్రేష్ఠుడవగు అర్జునా, నీ వీ విషయమును చక్కగా జ్ఞప్తియందుంచుకొనుము. నాలుగువిధములగు పురుషార్థములకంటెనూ భక్తి అత్యధిక శ్రేష్ఠమైనదైన విధమున, యీ గుణము (ఐదవది) కూడా మొదటచెప్పిన నాల్గుగుణములకంటెనూ అత్యధిక శ్రేష్ఠమైనది. ఫల-పుష్పాదులత్యధికముగ నున్నందువలన వృక్షము క్రిందికి వంగురీతిని, లేదా పద్మ- వనము తన సుగంధమును నలువైపు

లందును చక్కగ వ్యాపింపజేయురీతిని, లేదా చంద్రుని వెన్నెలను కోరిన ప్రతివాడూ కావలసినంత తీసికొనగలుగురీతిని, తీసికొనువానికి అతని యిచ్ఛానుసారము దానిమిచ్చుటను 'దాన' మందురు; యీ ఆరవగుణరత్నముచే కూడా ఆవృత్తి భూషితయై యుండును. ఇదేరీతిని, తనఆజ్ఞ నే ప్రపంచమంతయూ అంగీకరించునటుల చేయుట, మరియు తన అవయవములను పోషించి వాటిని తనకు పనికివచ్చునటుల యోగ్యముగా చేయురీతిని ప్రజలను పాలించి, వారి సంతోషముద్వారా జగత్తును ఉపభోగించుటను ఈశ్వరభావ మందురు, ఇది సమస్త సామర్థ్యములకును సమూహమూ మరియు గుణములకు సామ్రాట్టున్నూ అగు ఆ వృత్తియొక్క ఏడవగుణమైయున్నది. ఈ శౌర్యాదిసప్తగుణములతో ఏవృత్తి సప్తర్షులచే ఆకాశము శృంగారింపబడిన రీతిని పవిత్రతనుపొందునో, అదియేస్వాభావికమగు క్షాత్రవృత్తి యగును. క్షత్రియులయొక్క వాస్తవికమగు సహజగుణములివియే. ఈగుణములన్నింటితోడనూకూడియున్నక్షత్రియుడు మనుష్యుడుకాడు, అతడు సత్వరూపియగు బంగారుమేరుపర్వతమేయగును. మరియు యిందువలననే అతడుసప్తగుణములుగలస్వర్గమును సంభాళించి యుంచును. లేదా యీ సప్తగుణములతోడనూ చుట్టియున్న యిది క్రియావృత్తి కాదు, సప్తసముద్రములతోనూ చుట్టియున్న పృథివియే యని యెరుంగవలెను. మరియు ఆ వీరుడు దానిని ఉపభోగించును. లేదా యీ సప్తగుణ ప్రవాహములచే యీ క్రియారూపియగు గంగ యీ క్షత్రియరూపియగు మహాసముద్రముయొక్క అంగములపై విలాస మొనర్చుచున్నదా యనవలెను. ఈ విధముగా విశేషముగా చెప్పుటలో గల భావము, ఏ కర్మలు యీ శౌర్యాది గుణములచే అంకితములై యుండునో, అవియే క్షత్రియజాతియొక్క స్వాభావిక కర్మ లగును. ఇక ఓ బుద్ధిమంతుడవగు అర్జునా! వైశ్యజాతికి ఉచితమగు కర్మలేవో చెప్పెదను వినుము.

కృషి గోరక్ష వాణిజ్యం వైశ్యకర్మ స్వభావజమ్ ।
పరిచర్యాత్మకం కర్మ శూద్రస్యాపి స్వభావజమ్ ౪౪

"భూమి, విత్తులు, నాగలి మరియు మూలధనములపై ఆధారపడి యుండి యథేష్టముగా లాభమును సంపాదించుట, అనగా వ్యవసాయముచే జీవించుట, ఆవులను, గేదెలను పెంచుట, లేదా చౌకగా కొనిన వస్తువులను ప్రియముగు ధరలకు అమ్ముట మొదలగు కార్యములు, ఓ అర్జునా, వైశ్యుల వృత్తులై యున్నవి. ఈ కర్మలన్నియూ వైశ్యజాతికి స్వాభావికములుగా వచ్చునని నీవు తెలిసికొనుము. మరియు, వైశ్యులు, క్షత్రియులు, బ్రాహ్మణులనెడి యీ త్రివిధ ద్విజవర్ణములనూ సేవించుట శూద్రుల కర్మయై యున్నది. మరియు వాస్తవిక దృష్టితో చూచినచో, ద్విజులను యీ రీతిని సేవించుటను మించి ముందడుగిడుటకూడ శూద్రులకు తగదు. ఈరీతిని నీకు చాతుర్వర్ణ్యములకు గల విహితకర్మలను చెప్పితిని.

స్వే స్వే కర్మణ్యభిరత స్సంసిద్ధిం లభతే నరః
స్వకర్మ నిరత స్సిద్ధిం యథా విందతి తచ్ఛృణు ౪౫

"ఇక ఓ అర్జునా, శ్రవణాది భిన్నభిన్నములగు యింద్రియములకు శబ్దాది భిన్నభిన్న గుణములు ఉపయుక్తముగు విధముగ, లేదా మేఘముల నుండి కురిసెడి వర్షజలమునకు నది ఉపయుక్తమగు పాత్రఅయిన రీతిని, లేదా నదికి సముద్రము ఉపయుక్తమైన రీతిగానే యీ నాల్గు వర్ణములకునూ యీ భిన్నభిన్న కర్మలన్నియూకూడా ఉపయుక్తములై యున్నవి. ఇందువలననే వర్ణాశ్రమ ధర్మముల ననుసరించి ఏయే కర్మలు ప్రాప్తించునో, అవియన్నియు ఎవ్వని వానికి ఎర్రదనమువలె శోభాదాయకములగును, కావున ఓ అర్జునా ! ఆస్వాభావిక విహితకర్మలను శాస్త్రముల ఆజ్ఞానుసారమొనర్చుటలో ప్రవృత్తుడ వగుటకై నీ బుద్ధిని అచలముగా నుంచవలెను. స్వయముగా తన రత్నము కూడా రత్నపరీక్షకునిచే పరీక్షింపవలసియుండు రీతిని తన కర్మలనుకూడా

శాస్త్రములచే నిశ్చిత మొనర్చుకొనవలసియుండును. దృష్టి తన స్థానమునందు ఎల్లప్పుడును చక్కగా వుండియే యుండును. అయినప్పటికిని దీపము లేనిచో దానివలన ఏ ఉపయోగమూ వుండదు. లేదా దారియే దొరకనప్పుడు పాదములు వున్నంతమాత్రమున ప్రయోజన మేమి ? ఇందువల్లనే జాతిధర్మము ననుసరించి ఏది మనకు ఉచితమగు అధికారమో, దానిని మనము శాస్త్రములను చూచి నిర్ణయించుకొనవలెను. ఇక నోపార్గా, మనయింటియందు చీకటిలో పెట్టియున్న ధనమును దీపము మనకు చూపించినప్పుడు, మనము దానిని తీసికొనుటలో ఏ బాధగలదు ? ఈ విధముగా స్వాభావికముగా మనవంతుకు వచ్చిన సంగతులను, మరియు శాస్త్రములుకూడా విధించినవియున్నా యగు విహితకర్మలను ఏ పురుషుడు ఆచరించునో, ఎవడు బద్ధకమును విడచి, ఫలేచ్ఛను దూరముగా నెట్టి తనువు మరియు మనస్సులతో ఆ కర్మల నాచరించుటలో లీనమగునో, ఎవడు తన కర్మాచరణముతోపాటు 'ప్రవాహమున కలసిన నీరు మరి యేవైపుకును పోక ఆ ప్రవాహముతోపాటు గానే ప్రవహించుచూ పోవురీతిని' వ్యవస్థిత రూపమున నడచుకొనునో, ఓ అర్జునా, యీ విధముగా ఎవడు తన విహితకర్మల నాచరించునో, ఆతడు మోక్షమునకు యివతల గల ఒడ్డువరకు చేరును. చేయగూడని, మరియునిషిద్ధకర్మలతో నాతని కెట్టిసంబంధమును ఉండదు. మరియు యిందువల్లనే సంసారమునకు చెందన అపాయము ఆతని కెన్నడును ఏ హానినీ కలుగజేయ జాలదు (అనగా, సాంసారిక జగడములు ఆతని మోక్షమార్గమున బాధాకరములు కావు.) ఆత డెన్నడును కుతూహలముతో నైన కామ్యకర్మల వైపు తిరిగి చూడడు. మరియు మంచిగంధపు శృంఖలలైన కానిమ్ము, ఆతడు దానియందు తన పాదములను చిక్కుకొన నివ్వడు; ఏలనన, చందనపు బేడీలైనంతమాత్రమున నేమైనది ! అవిమాత్రము శృంఖలలు కావా ? ఆతడు తాను చేసెడి నిత్యకర్మలను కూడా ఫలేచ్ఛ నన్నింటిని విడచియే చేయును, మరియు ఆ కర్మల నన్నింటిని ఆతడు

యీశ్వరార్పణ మొనర్చును. మరియు యిందువలన ఆతడు మోక్షసీమవరకు చేరగలుగును. ఈ విధముగా ఆతడు యీ సంసారమునకు సంబంధించిన శుభాశుభ జగడములనుండి తప్పించుకొనుటవలన వైరాగ్యమార్గముగుండా మోక్షద్వారమువద్దకు పోయి నిలచియుండును. ఏది సమస్తసౌభాగ్యముల యొక్క పరిపూర్ణత్వమో, దేనియందు మోక్షప్రాప్తి నిశ్చితమై యున్నదో, కర్మకాండలు దేనిలో పూర్తిగా అంతమొందునో, ఏది మోక్షఫల మిచ్చుటకు శాధ్యతవహించునో మరియు ఏది పుణ్య-కర్మ లనెడి వృక్షముయొక్క ఫలమో, అట్టి ఆ వైరాగ్యమునందు సాధకుడగు పురుషుడు భ్రమరమువలె అనాయాసముగనే మరియు సహజభావముతోనూ అడుగిడును. ఓ అర్జునా, యీ వైరాగ్యభావము 'అతిత్వరగా ఆత్మజ్ఞానమనెడి సూర్యోదయమును కలుగజేయుననెడి సూచన నిచ్చెడి' అరుణోదయము వంటిదని నీవు జ్ఞప్తియం దుంచుకొనుము. లేదా, యీ వైరాగ్యాంజనమెట్టి అలౌకిక అంజనమనగా, దీనిని కనులకు రాచుకొనుటచే ఆత్మజ్ఞానమనెడి గుప్తభాండారము చక్కగా కనిపించసాగును, మరియు లభించును; మరియు సాధకుడు యీ అంజనమును స్వయముగానే తన కనులకు రాచుకొనును. ఈ విధముగా ఓపార్థా, యీ విహితకర్మల నాచరించుటవలన సాధకునియందు మోక్షప్రాప్తికి కావలసిన పాత్రత వచ్చును. ఓ అర్జునా, యీ విహితకర్మలే జీవునకు ఆశ్రయ మిచ్చు నట్టివి, మరియు యీ కర్మల నాచరించుటయే నా పరమాత్మ స్వరూపమును నిజముగా సేవించుటయగును. పతివ్రత తనభర్తతో సర్వవిధములగు సుఖము లను అనుభవించును. అయినప్పటికిని, ఆమె తపశ్చర్య యంతయూ తనభర్త కొరకేనని చెప్పవలసియున్నది. లేదా బాలునకు తనతల్లితప్ప మరేజీవనాధా రమూ లేనందువలన ఆతని కీతల్లిని సేవించుటే అన్నింటికంటె మించిన కర్తవ్య మైనటుల, లేదా మత్స్యము జలమును గురించి తలంపుతో మాత్రమే గంగ యందున్నప్పటికిని అది గంగామార్గము గుండా సముద్రమున ప్రవేశించును, మరియు దానికి తనంతతానే తీర్థములం దన్నింటను నివసించిన ఫలము లభించు

విధమున, యీ కర్మాచరణముతప్ప మనకు మరేగతియూ లేదనెడి తలం పుతో విహితకర్మల నాచరించునెడల, మనభారము అంతయూ తనంతతానే యీశ్వరునిపై పోయిపడును. ఓ అర్జునా, ఎవరికి ఏది యోగ్యమగు కర్తవ్యము లగునో, అవే యీశ్వరునకు యిష్టమైనవగును, మరియు యిందుమూలమున ఆకర్మల నాచరించుటవలన యీశ్వరుడు తనంతతానే లభించును. ఒకానొకని అంతఃకరణమనెడి మచ్చుగాతిపై సరియైనదిగా తేలినందువలన ఆతనికి ప్రియురాలైన స్త్రీ, అంతకుపూర్వము దాసియైన నగుగాక, కాని యిప్పు డామె ఆతని యజమానురాలిగా నగును. ఈ విధముగా ఏ పురు షుడు తన శిరస్సునైన లక్ష్యపెట్టక, మరియు సర్వవిధములా తన యజమానిని సేవించునో, ఆతనిని ఆతని యజమాని తన నెత్తిపై పెట్టుకొనును (అనగా ఆతనిని అత్యధికముగా ఆదరించును.) ఏ సేవలో ప్రభువుయొక్క మనోరథము లన్నియూ నెరవేర్చబడునో దానినే నిజ మైన మరియు ఉత్కృష్టమైనట్టియూ సేవ యందురు. ఓ అర్జునా! యిట్టిది కాని సేవ లన్నియూ కేవలము బజారు వెచ్చములే యగును.

యతః ప్రవృత్తిర్భూతానాం యేన సర్వమిదం తతం
స్వకర్మణా త మభ్యర్చ్య సిద్ధిం విందతి మానవః ॥౪౬॥

“ఇందువలన, కేవలము దీనిని విహితకర్మాచరణ యని మాత్రమే కాదు, పరమాత్మయొక్క మనోగతమగు వాంఛను పాటించుటయే యని యెరుంగవలెను. దేనివలన యీ భూతసృష్టి ఆకారప్రాప్తి నొందినదో, ఎవ డీ మాయారూపియగు గుడ్డపీలికలను జోడించి యీ జీవరూపి యగు గుడ్డ బొమ్మలను తయారుచేయునో మరియు త్రిగుణములతో నేయబడిన అహంకార రూపియగు దారముతో దానిని ఆడించునో, ఎవడు యీవిశ్వము నంతనూ తన ప్రకాశముతో దీపజ్యోతివలె లోపలను-బయటను వ్యాప్త మైనట్టియుంచెనో, ఆట్టి ఆసర్వాంతర్యామియగు ఈశ్వరుని విహితకర్మాచరణ

మనెడి పుష్పములతో పూజించినచో ఆతనికి అపరంపారమగు సంతోషము కలుగును. ఈ విధమగు పూజవలన ఆ పరమాత్మ సంతుష్టుడైనప్పుడు ఆతడు విహితకర్మాచరణ మొనర్చెడి భక్తునకు వైరాగ్యలాభము ప్రసాదించును. అంతట, ఆ వైరాగ్యావస్థలో మనస్సునందు కేవల మా ఏకేశ్వర ధ్యానమే కలిగినప్పుడు జీవునకు యీ విశ్వమంతయూ వమనముచేసిన పదార్థమువలె ఘృణితముగా తోచును. పతివియుక్త యగు స్త్రీకి పతిచింతవలన జీవితమే నిరర్థకమగు రీతిని ఆ భక్తునకుకూడా సుఖమునకు సంబంధించిన విషయములన్నియూ సంపూర్ణమైన దుఃఖములుగానే తోచును. ఈ పరోక్షజ్ఞానమునం దెంతమహిమ యున్నదనిన, యీశ్వరుని ప్రత్యక్షజ్ఞానము కలుగక పూర్వమే కేవలము ఆతని ధ్యానమువల్లనే జీవునియందు తన్మయత్వము వచ్చును. ఇందువల్లనే ఏ మనుష్యుడు మోక్షమును పొందవలె ననెడి కోరిక మరియు ప్రయత్నమును చేయునో, ఆతడు ఆతనికి స్వధర్మాచరణమును చక్కగా నిర్వర్తించుట ఉచిత మగును.

శ్రేయాన్ స్వధర్మో విగుణః పరధర్మా త్స్వనుష్ఠితాత్ ।
స్వభావ నియతం కర్మ కుర్వన్నాప్నోతి కిల్బిషమ్ ॥౪౭॥

"ఓ అర్జునా! తన ధర్మమును ఆచరించుటలో కష్టము కలిగిన కలుగుగాక, దాని పరిణామ స్వరూపముగా మన కెట్టి ఫలము లభించునను విషయముపై ధ్యాన ముంచవలెను. ఓ పార్థా! మనశరీరమును వ్యాధిరహితముగా నొనర్చుకొనుటకై కేవలము చేదుగా నుండెడి వేపయే ఔషధమగుచో దాని చేదుకు మనము వ్యాకులపడు నెడల మనపని ఎటుల నెరవేరును? అరటిచెట్టును కాయలు కాయకపూర్వము చూచి, కాయలు కాన్పించలేదని నిరాశ జెంది ఆ చెట్టును నరికివేయుచో, మనముచేసిన ఆ పనివలన ఏ సత్ఫలితము కలుగ గలదు? సరిగా యిదేవిధమున, మనము స్వధర్మము నాచరించుట చాల కష్టముగా నున్నదనెడి కారణమువల్ల మాత్రమే దానిని త్యజించి తిరస్కరించుచో, మన మెన్నడైన మోక్షమును పొందగలమా? మన

తల్లి గూనిదియైనప్పటికిని, ఆమె చూపెడి ఏ ప్రేమచే మనము జీవించుచున్నామో, ఆ ప్రేమ ఎన్నడును వక్రముగానుండదు. పరస్త్రీలు రంభకంటె కూడా ఎక్కువ లావణ్యము కలిగియుండిన నుండుగాక–అయినప్పటికిని వారి యందు మాతృప్రేమ లేనప్పుడు–బాలకునకు వారివల్ల కలుగు ప్రయోజనమేమి? నీటిలోకంటె నేతిలో అవశ్యము అత్యధికగుణములు గలవు, అంతమాత్రమున మత్స్యములెన్నడైన ఘృతమునందుండునా? ప్రపంచమునకంతకూ విషముగా నుండు పదార్థము, ఆపదార్థములోనే పుట్టి పెరిగెడికీటకములకు అమృతమగును. మరియు ప్రపంచమునకంతకును మధురముగానుండు బెల్లము విషముతో కూడియున్న ఆకీటకములకు ప్రాణఘాతకమగును. కావుననే, ఎవనికి ఏవి విహితకర్మలో, మరియు వేటిని ఆచరించుటవలన సంసారబంధము తెగిపోవునో, ఆకర్మలు ఆచరించుటకు కష్టముగానున్నప్పటికిని ఆకర్మలను తప్పక ఆచరించవలెను. ఇతరుల ఆచారములు చక్కగానున్నటుల తోచినందువలన మనముకూడా ఆ ఆచారములనే చేయమొదలిడుట కాళ్ళకు బదులు తలతో నడచుటకై ప్రయత్నము చేయమొదలిడుటవలె, అనిష్టకరములే యగును. కావున మన జన్మము మరియు స్వభావము ననుసరించి ఏకర్మలు మన వంతుకు వచ్చినవో, అట్టి కర్మలనే ఏ మనుష్యుడాచరించునో, ఆతడు కర్మ బంధకత్వమును నాశన మొనర్చుకొనెనని తెలిసికొనవలయును. మరియు ఓ అర్జునా, యిందువల్ల, మనము మన ధర్మమును పాటించి, యితరుల ధర్మములను త్యజించుట అవశ్యకము గాదా? ఆత్మదర్శనము కానంత వరకు కర్మాచరణ మాగిపోవుటకు ఎన్నడైన అవకాశమున్నదా? నీవే యోచించుము. మరియు ఏకర్మ చేసినప్పటికినీ దానిని చేయుటలోగల కష్టము అన్నిటికంటె ముందుగా వుండియేతీరును.

సహజం కర్మ కౌంతేయ సదోషమపి న త్యజేత్ ।
సర్వారంభాహి దోషేణ ధూమే నాగ్ని రివావృతాః ॥౪౮॥

“ సర్వకర్మలను ఆచరించుటలోనూ పరిశ్రమ చేయవలసియుండగా యిక స్వధర్మాచరణములో కూడా శ్రమయూ మరియు కష్టమూ వున్నదనిన, యిందుకై స్వధర్మమునకేల దోషము నారోపించవలెను ? తిన్ననగు సరళ మార్గమున వెళ్ళినప్పటికిని పాదములకు కష్టము కలుగును; మరియు మిట్ట-పల్లములుగాగల అరణ్యములగుండా వెళ్ళినప్పటికిన్ని కష్టము కలిగియే తీరును. కంకరరాళ్ళను మూటకట్టి మోసినప్పటికిన్ని, మరియు ఆహారపానీయములకు సంబంధించిన సామగ్రిని మూటగట్టి మోసిన ప్పటికిన్ని, రెండింటియందును బరువుండియే తీరును. కాని, ప్రవాససమయ మున ఏ బరువును మోసినందువల్ల శ్రమయూ మరియు శైథిల్యతయూ తొలగి పోవుటలో సహాయపడునో, ఆ బరువును మనవెంట మోసికొనిపోవుట సమంజస మగును. అటులకానిచో, ధాన్యమునైనను మరియు ఊకనైనను - రెండింటిని దంచుటలోనూ సమానముగనే పరిశ్రమ చేయవలసి యున్నది. కుక్క-మాంసమును వండినప్పటికిని, మరియు యజ్ఞమునకై హవిరన్నమును వండినప్పటికిని - రెండింటియందునూ వండుటయనెడి కార్యమొక్కటే యగును. సువిజ్ఞుడవగు అర్జునా, నీటిని చిలుకుటయు, పెరుగును చిలుకుటయు- రెండునూ ఒకేవిధమగు పనులు. సరిగా యిదేవిధమున, గానుగలో యిసుక పోసి త్రిప్పినప్పటికిని, నువ్వులుపోసి త్రిప్పినప్పటికిని - రెండుపనులూ సమానమే యగును. ఓపార్థా, వైశ్వదేవమునకై అగ్నిని ప్రజ్వలిత మొనర్చి నప్పటికిని, యింటియందు నిప్పంటించుటకునూ - యీ రెండు పనుల యందునూ పొగవలన వచ్చు కష్టము సమానమే యగును. ధర్మ పత్నిని పోషించుటయందును, దురాచారిణి యగు వేశ్యను పోషించుట యందునూ - యీ రెండు పనులయందునూ ధనవ్యయము సమానమే. కాని, అట్టి స్థితిలో, వేశ్యను తనవద్ద నుంచుకొని బలవంతముగా తనకు

కళంకము నేల తెచ్చుకొనవలెను ? శత్రువునకు వెన్నిచ్చి వీపుపై తినిన గాయములవలన మృత్యువు తప్పక సంభవించుచో, యిక శత్రు నెదుట నిలచియుండి గాయములు తినుటలో కలిగెడి విశేషహాని ఏమి గలదు ? మంచికులమునకు చెందిన స్త్రీ పరులయింటికి పోయి ఆశ్రయించినప్పటికిని అచ్చటకూడా కర్రదెబ్బలు తినవలసియే వచ్చుచో, ఆమె తనయింటియందే తన భర్తవల్లనే దెబ్బలు తినవలసివచ్చెనని భర్తను విడచిపెట్టి యిల్లు విడచి బయటకు పోయినందువలన ఆమెకు కలిగెడి లాభమేమి గలదు ? సరిగా యిదేవిధమున తనకు అతి ప్రియమగు పనికూడా కష్టపడనిదే నెరవేరనప్పుడు యిక మనము విహితకర్మలనొనర్చుట అతికష్టమని ఏనోటితో చెప్పగలము ? ఓ అర్జునా, మనజీవితమును ఆయుష్యమనెడి అమృతము యొక్క ఏకొద్ది భాగమునకైనప్పటికిని మన సర్వస్వమును అమ్మినను అందువల్ల మనకేమి నష్టముకలుగును ? దేనిని త్రాగినందువలన మనప్రాణములను వ్యర్థముగా కోల్పోయి మనము మనమే చంపుకొందుమో అట్టి విషమును మనమే స్వయముగ ఏల డబ్బిచ్చికొని, ఎందుకు త్రాగవలెను ? సరిగా యిదేవిధముగా యింద్రియములను కష్టపెట్టి మరియు ఆయుఃకాలమును వ్యర్థముగ కోల్పోయి మనముచేసెడి పాపసంగ్రహమునందు దుఃఖముతప్ప మరియేమి గలదు ? కావుననే స్వధర్మాచరణము నొనర్చవలెను, అది మనశ్రమనంతనూ దూరమొనర్చును మరియు సర్వశ్రేష్ఠమైన పురుషార్థమగు మోక్షమునుకూడా మనకది లభింపజేయును. కాన ఓఅర్జునా, కష్టసమయమున సిద్ధిపొందిన మంత్రమును మరచిపోగూడని విధమున స్వధర్మాచరణమొనర్చుటకై కూడా మనమెన్నడును వ్యాకులపడరాదు. సముద్రమున నావను విడువగూడని విధమున లేదా మహారోగము వచ్చినప్పుడు దివ్యౌషధమును విడువరానటుల యీలోకమునందు బుద్ధిపూర్వకముగా స్వధర్మమును నెన్నడును పరిత్యజించరాదు. ఓ అర్జునా, యీ స్వధర్మాచరణమనెడి ఆరాధనచే పరమేశ్వరుడు సంతుష్టుడైనప్పుడు, ఆ పరమేశ్వరుడు భక్తునిలోనుంచి రజోగుణమూ, మరియూ

తమోగుణములను తీసివైచి అతని మనస్సున ' ఆత్మసాధనపట్లగల దృఢేచ్ఛచే ఆతనికి ఐహికము మరియు పార లౌకికములగు, సుఖములన్నియు విష సమాన ముగ తోచునట్టి ' వైరాగ్యమును జనింపజేయును. ఈ వైరాగ్యముయొక్క లక్షణములు పైన 45 శ్లోకములలో వివరముగా చెప్పబడిన వన్నియూ ఆ పురుషునకు లభించును. ఇక యీ స్థానమునద్దకు ఆరూఢుడైన పిమ్మట ఆ పురుషుడు అన్నిసమయములందును ఏరీతిని ఆచరించును, మరియు ఆతనికి యీ విధమగు ఆచరణవలన ఏ లాభము కలుగును - అను విషయములను గురించి చెప్పెదను వినుము.

> అసక్తబుద్ధి స్సర్వత్ర జితాత్మా విగత స్పృహః ।
> నైష్కర్మ్య సిద్ధిం పరమాం సన్న్యాసే నాధిగచ్ఛతి ॥౪౯॥

" వలలో వాయువును బంధించుటకు వీలులేని రీతిని ఆ పురుషుడు కూడా యీ దేహాదులలో ఏ విధముగను బద్ధుడు కాజాలడు. కాయలు పక్వమయ్యేడి సమయము వచ్చినప్పుడు, ఫలము కొమ్మను అంటుకొనియూ వుండజాలదు. మరియు కొమ్మకూడా ఆ ఫలమును పట్టుకొని యుండనూలేదు. సరిగా యిదేవిధమున, యీ పరిపూర్ణావస్థలో ఆ పురుషునకు సంసార విష యికమగు ప్రేమ పూర్తిగా సడలిపోయి నిర్బలమగును. విషపాత్ర నాదేననిన్నీ, నేనే దానిని త్రాగెదననిన్నీ ఎవడున్నూ చెప్పని విధమున, పుత్రులు, ధన సంపద మరియు భార్యాపెుదలగునవి ఆతని మనస్సునుండి జారిపోవును. మరియు ఆతడెన్నడును యివియన్నియూ నావియని అగ్రహించడు. అనగా, ఆతని మనస్సునందు విషయములపట్ల ఏవగింపు కలుగును. మరియు ఆతనిబుద్ధి విషయములన్నింటికిని దూరముగా నుండసాగును, మరియు హృదయమందలి ఏకాంతస్థానమున ప్రవేశించును. ఇక, యిట్టిపురుషుని మనస్సు బయట సంచ రించినప్పటికిని, ఆతని వైరాగ్యముతో కూడియున్నబుద్ధి ఏకనిష్ఠగల దాసివలె ఆతడనిన పూర్తిగా భయముకలిగి పనుల నన్నింటిని చేయును, మరియు ఆతని

ఆజ్ఞ నెన్నడును ఉల్లంఘించదు. ఇంతేగాక, ఓ అర్జునా, ఆతడు మనస్సును ఐక్యభావన యనెడి గుప్పిటలో బంధించి దానిని ఆత్మానుసంధానమున ప్రవృత్తమొనర్చును. ఆసమయమున ఐహికముమరియు పారలౌకికవిషయములతో సంబంధముగల ఆతని వాసనలు 'దుమ్ముచేగాని మట్టిచేగాని అణచి వేయబడిన అగ్ని ఆరిపోవు రీతిని' అణగి, మరణించును. ఆసయమున, మనస్సును నియమించుటవల్ల యీ విధముగా ఆతని వాసన లన్నియూ తమంతతామే నాశ మొందును. ఆ పురుషు డిట్టి లక్షణములు గల స్థితిని పొందును. ఓ అర్జునా! ఆ పురుషుడు మాయాజన్యమగు జ్ఞానాభాసను విడచి, మరియు దానిని అంత మొందించి వాస్తవిక జ్ఞాన మనెడి క్షేత్రములోనికి వచ్చియుండును. సమకూర్చి యుంచిన జలము వినియోగమువలన సమాప్తమగు రీతిని ఆతని ప్రాచీనకర్మలు కూడా దేహ-భోగమువలన నశించును, మరియు నవీనకర్మల నొనర్చుటలో ఆతని మన స్స్వవశముగను సహాయపడదు. ఓ వీరశ్రేష్ఠుడవగు అర్జునా! యిట్టి స్థితినే కర్మ-సామ్య స్థితియని యందురు. అంతట, యీ స్థితిలో, ఆ పురుషునకు సద్గురుదర్శన మతి సహజముగ నగును. రాత్రి నాల్గుఝాములూ గడచినపిమ్మట అంధకారమునకు శత్రువగు సూర్యుని దర్శనము నేత్రములకు దానంతట ఆదేయగురీతిని, లేదా గెల (కాయలు) వెయ్యగానే అరటిచెట్టు పెరుగుదల దానంతట అదే ఆగిపోవువిధమున యీ స్థితిలో ముముక్షువుకు సద్గురు దర్శనము దానంతటదేయగును. అంతట ఓవీరశ్రేష్ఠా, పౌర్ణమివచ్చిన పిదప చంద్రుని కొరంతయంతయూ తొలగిపోయి ఆతడు పరిపూర్ణుడగు రీతిని సద్గురుకృపవలన ఆపురుషుడుకూడా పరిపూర్ణుడగును. ఆపిమ్మట, ఆతనియందు మిగిలియున్న అత్యల్పమగు అజ్ఞానభాగముకూడా సద్గురుకృపచే నాశమొందును. ఆపైని, సూర్యోదయమగుటతోడనే అంధకారము మరియు దానితోపాటు రాత్రియూ పూర్తిగా నిర్మూలమగురీతిని లేదా గర్భముదాల్చిన స్త్రీ-పశువులను వధించుటచే దానిగర్భమందు వున్నబిడ్డకూడా

అప్పటికప్పుడే మరణించురీతిని అజ్ఞానగర్భమునందుండెడి కర్మ, కర్తమరియు కార్యములనెడి త్రిపుటికూడా నాశమొందును. అటుపిమ్మట, అజ్ఞానము నాశమొందుటతోడనే దానితోపాటు కర్మసమూహములన్నియూకూడా నాశమగును. ఈరీతిని, యీ సన్యాసము పూర్తిగా మూలముపరకుపోవును. ఈ మూలాజ్ఞానము నాశనమగుటవలన యీ నామ - రూపాత్మకమగు మాయ చేయు కృత్యములయొక్క ఆధారమే నాశనమొందును, మరియు ఆపురుషుడు స్వయముగా జ్ఞేయస్వరూపుడుగానేయగును. తానునీటిగుండలో మునిగిపోవుచున్నటుల కలగాంచిన మానవుడు, తాను మేల్కొనిన పిమ్మట కూడా తాను నీటిగుండములో మునిగిపోవుచున్నటుల తలంచి, దానినుండి బయటకు వచ్చుటకై ఎన్నడైనను ప్రయత్నమును చేయునా? నాకేమియూ బోధపడుటలేదనినీ, యిక నేను జ్ఞానసంపాదన మొనర్చెదననినీ అతడు కనుచున్న దుస్స్వప్నమిప్పుడు అంతమొందును. మరియు, ఆతడు జ్ఞాత మరియు జ్ఞేయమనెడి భావనలనుండి తప్పించుకొని కేవలము జ్ఞానస్వరూపుడే యగును. ఓ వీరశ్రేష్ఠుడవగు పార్థా, అద్దమును ప్రక్కకు తొలగించినప్పుడు దానితోపాటు దానియందింతవరకు పడుచున్న ప్రతిబింబముకూడా కనులకు కాన్పించకుండా అదృశ్యమగును; అట్టి సమయమున కేవలము చూచువాడు (ద్రష్ట) మాత్రమే మిగిలియుండు రీతిని అజ్ఞానము నాశమొంది దానితోపాటుగా జ్ఞాతృత్వముకూడా లోపించిపోయి నప్పుడు, కేవలము క్రియా-హీన చైతన్యము మాత్రమే మిగిలియుండును. ఓ అర్జునా ! యీ చైతన్యమునందు స్వాభావికముగనే ఏ విధమగు క్రియయూ జరుగజాలదు. యిందువల్లనే దీనిని 'నైష్కర్మ్య' మందురు. నా మూలస్వరూపమే నాకా సమయమున ప్రాప్తించును, మరియు నా అజ్ఞానజన్యమగు భేదభావమనెడి భిన్నత్వము నాశనమగును. గాలి ఆగిపోయి నప్పుడు తరంగములు జలమునందు లీనమై సముద్రముగా నగు రీతిని 'లేకుండుట' లేక 'భిన్నత్వము నశించుట' లు జనించును, మరియు

దీనినే నైష్కర్మ్యసిద్ధియని యెరుంగవలెను. సిద్ధు లన్నింటను యిదియే అన్నింటికంటె అధిక మహాత్మ్యముగల శ్రేష్ఠమైన సిద్ధి. దీపాంతము నిర్వాణమున క్లేశములు సంభవించు రీతిని, లేదా నది సముద్రమున ప్రవేశించు రీతిని, లేదా బంగారుయొక్క శుద్ధత్వము పదునారువన్నె అయినరీతిని, అజ్ఞానము మరియు జ్ఞానములు రెండున్నూ నాశమొందినపిమ్మట యీస్థితిని పొందవలసియున్నది. ఈస్థితిని చేరినపిమ్మట, యింక ఏవిధమూ నిష్పాద్యమునట్టు టకై మిగిలియుండదు. ఇందువలననే దీనిపేరు 'పరమసిద్ధి' యని యేర్పడినది.

సిద్ధిం ప్రాప్తో యథా బ్రహ్మ తథాప్నోతి నిబోధ మే
సమాసేనైవ కౌంతేయ నిష్ఠా జ్ఞానస్య యా పరా ॥౫౦॥

"గురుకృప లభించినపిమ్మట భాగ్యవంతుడైనవానికి యీ ఆత్మసిద్ధి ప్రాప్తించును. సూర్యుడు ఉదయించుటతోడనే అంధకారము వుండని విధమున, దీపస్పర్శవలన కర్పూరముకూడా దీపస్వరూపమును పొందురీతిని, లేదా జలమును స్పర్శించగానే ఉప్పుబెడ్డకూడా జలస్వరూపమునుపొందు విధమున లేదా నిద్రించిన మనుష్యుడు మేల్కొనినపిమ్మట నిద్ర మరియు స్వప్నములు రెండునూ నాశమొంది అతడు వెంటనే స్వస్థితిలోనికి వచ్చు రీతిని, గురువచనములు వినుటతోడనే సౌభాగ్యవశమున ఎవని ద్వైతబుద్ధి నాశమొందునో, మరియు ఎవనికి ఐక్యరూపమగు ఆత్మప్రతీతిలో విశ్రాంతి లభించునో, అట్టివానికి యింకనూ ఏవో కర్తవ్యములు మిగిలియుండెనని ఎవ్వడైన ఎవడైన చెప్పగలుగునా? ఆకాశమెన్నడైన జన్మించునా, లేదా నాశమొందునా? కావున, యిట్టిపురుషునకుకూడా ఏ కర్తవ్యమూ మిగిలియుండదనుట నిస్సందేహమగు విషయము. కాని, యీ విషయము ప్రతిపురుషునకును వెంటనే సంభవించదు. తన చెవులు మరియు గురువచనములకు సంయోగము కలుగుటతోడనే ప్రతివస్తు - స్వరూపము (అనగా ఆత్మస్వరూపము) ఒక్కమారుగా సిద్ధిని పొందజాలదు. ఏలనన, సామాన్యముగ

విహితకర్మాచరణమనెడి అగ్నిచే, కామ్యము మరియు నిషిద్ధకర్మలనెడి కట్టెలను కాల్చివైచి దానిలో రజోగుణము మరియు తమోగుణములను రెంటిని దగ్ధమొనర్చి బూడిదగానొనర్చి, పుత్రులు, ద్రవ్యము మరియు స్వర్గ సుఖాదులపైగల లోభమును కూడా సేవకుని వశమునందుంచుకొనురీతిని పూర్తిగా తన వశమొనర్చుకొని, వెలుపలను స్వేచ్ఛగా పరుగులిడెడి మరియు విషయములనెడి మలముచే మాలిన్యతపొందిన ఇంద్రియములను నిగ్రహమనెడి తీర్థములో కడిగి, చక్కగా నిర్మలముగా నొనర్చి మరియు స్వధర్మాచరణము వలన కలిగెడి ఫలమును యీశ్వరార్పితమొనర్చి అచలమైన వైరాగ్యమును పొందినవాడై, మరియు యీరీతిని అతడు ఆత్మసాక్షాత్కార సమయమున జ్ఞానోత్పన్నకు కావలసిన సామగ్రి నంతనూ ఏకత్రితమొనర్చి, మరియు యిట్టి సమయమున అతనికి సద్గురు దర్శనము లభించి మరియు సద్గురుడు ఏ విధమగు సంకోచమూ లేకుండా విపులముగా ఆత్మబోధోపదేశ మొనర్చినప్పటికిని — ఔషధమును పుచ్చుకొనుట తోడనే మన శరీరమునందలి రోగసంబంధమగు వికారములు వెంటనే తొలగిపోవుచున్నవా? మరియు మన శరీరము ఒక్కసారిగా స్వస్థత గలదై పోవునా? -యనెడి విషయమును గురించి మనము యోచించవలసి యున్నది. లేదా తెల్లవారగనే ఎన్నడైన మధ్యాహ్నము కాగలదా? సారవంతమైన మరియు చెమ్మగానున్న భూమిలో మంచివిత్తులు నాటినయెడల తప్పనిసరిగా మంచిపంట పండును; కాని, అదిఎప్పుడు? ఉపయుక్త సమయము వచ్చి, పైరునకోసెడి రోజులు వచ్చినప్పుడు మాత్రమే గదా! మార్గము పూర్తిగా సుగమము, సరళము మరియు స్వచ్ఛమైనదియై యుండి, తోడుగావచ్చెడివాడు కూడా మంచివాడే లభించినప్పుడు సహజముగానే మనము మనయిష్టస్థానమును చేరగలము. కాని, మనమనుకొనిన యిష్టస్థానమును చేరుటకు పై రెండింటితో పాటు సమయముకూడా కావలసియున్నది సరిగాయిదేవిధముగ, మనస్సున వైరాగ్యము పూర్తిగానిండియుండి, అందుపై

సద్గురు దర్శనముకూడా లభించి, అంతఃకరణమున ఆత్మానాత్మ వివే కాంకురములుకూడా తీవ్రముగ ఉద్భవించి, మరియు యిట్టి వివేకము వల్ల 'ఒక్క బ్రహ్మమాత్రమే సత్యవస్తువు, మిగిలిన వన్నియూ మాయా జనిత మోహజాలమే' ననెడి నిశ్చితానుభవము కలిగినప్పుడుమాత్రమే. ఆ పురుషుడు కాలక్రమము ననుసరించి, ఏ బ్రహ్మతత్త్వ మనబడెడి పర బ్రహ్మ సర్వవ్యాపియూ మరియు సర్వశ్రేష్ఠుడునై యున్నాడో, దేని యందు మోక్షకార్యము సమాప్త మొందునో, ఎవడు జ్ఞాత, జ్ఞేయము మరియు జ్ఞాన మనెడి త్రిపుటిని కబళించునో, ఎవడు అంతమున జ్ఞానమునకు చెందిన క్రియల నన్నింటిని ఆపివేయునో, దేనియందు ఐక్యత యనెడి ఏకత్వము పరిపూర్ణమగునో, దేనియందు ఆనందమునకు సంబంధించిన అణు-రేణువులుకూడా విలీనమైపోవునో, మరియు అంతమున ఏమియూనుండని కేవల శూన్యస్వరూపమే మిగిలియుండునో, అట్టిబ్రహ్మతత్త్వమున సమరసత్వమును పొంది బ్రహ్మత్వస్థితినిపొందును. ఆకలితోనున్నవానిముందు షడ్రస భోజనమును వడ్డించినప్పుడు ప్రతిముద్ద తినునప్పుడును ఆతనికి సంతృప్తి కలుగురీతిని, వైరాగ్య సహాయముచే వివేకమనెడి దీపము ప్రజ్వలితము కాగానే ఆత్మస్వరూపమనెడి గుప్తభాండారము ఆతనికై తెరచుకొనును. అప్పుడుకూడా, ఏమానవుడు ఆత్మస్వరూప వైభవమును ప్రత్యక్షముగా అనుభవించగల అత్యధికమగు యోగ్యతను సంపాదించెనో, అట్టివాడు ఆ బ్రహ్మప్రాప్తియనెడి యోగ్యతవరకు ఏక్రమమునను సరించి చేరునో, ఆతని లక్షణములేవో నీకు వివరించి చెప్పెదను వినుము.

బుద్ధ్యా విశుద్ధయా యుక్తో ధృత్యాఽఽత్మానం నియమ్యచ
శబ్దాదీన్విషయాంస్త్యక్త్వా రాగద్వేషౌవ్యుదస్యచ ॥౫౧॥

"గురువు చూపిన మార్గమునపోయి ఆతడు వివేకమనెడి తీర్థమును చేరును, మరియు అచ్చట తన బుద్ధియందుగల మాలిన్యము నంతనూ అతి [illegible]గా కడిగివేయును. అటుపిమ్మట, రాహుముఖమునుండి తప్పించుకొనిన

కాంతివచ్చి చంద్రుని ఆలింగన మొనర్చుకొనురీతిని, ఆ పురుషుని యొక్క నిర్మలమగు బుద్ధి ఆత్మస్వరూపముతో పోయి కలియును. పతివ్రతా స్త్రీ తన అత్తవారిల్లు మరియు పుట్టింటిని రెంటినీ విడచి కేవలము తన భర్తనే అనుసరించు రీతిని, ఆతని బుద్ధికూడా సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వములను విడచి కేవలము ఆత్మస్వరూప చింతనమునందే లీనమగును. మరియు యింద్రియములచే వృద్ధి పొందింపబడియుండెడి మహిమగల శబ్దస్పర్శాది విషయము లైదున్నూ జ్ఞానముయొక్క మూలతత్త్వమును పొందవలెననెడి ఆశతో చేయబడెడి యింద్రియనిరోధమువలన 'సూర్యకిరణములు లేనందువలన మృగజలముకూడా లోపించిపోవు రీతిని' విలీనమైపోవును. తెలియనందువలన చేసిన నీచ భోజనమును వమన మొనర్చి తన పొట్టనుండి బయటకు నెట్టివేయ వలసియున్న రీతిని ఆపురుషుడు విషయములు మరియు విషయవాసనను కూడా యింద్రియములచే వమన మొనర్ప జేయును. అంతట ఆ యింద్రియములను అంతర్ముఖవృత్తిచే పవిత్ర తటమువద్దకు తెచ్చి, మరియు వాటితో ఉపయుక్తమగు ప్రాయశ్చిత్తము చేయించి ఆతడు వాటిని నిర్మల మొనర్చును. అటుపిమ్మట, సత్త్వసంపన్నమగు ధైర్యముతో ఆతడా యింద్రియములను శుద్ధ మొనర్చును, మరియు యోగసాధనమువల్ల వాటిని మనస్సుతో కలిపి పూర్తిగా ఏకమొనర్చును. తన ప్రాచీన కర్మల ననుసరించి ఆతని కీ జన్మలో భోగించవలసియున్న యిష్టానిష్ట భోగములలో కొన్ని చెడ్డవిగను కష్టమైనవిగను కాన్పించినప్పటికిని, ఆత డందుల కై తన మనస్సున రాగ – విషాదములను చెందడు. లేదా, ఒకవేళ ఆ భోగములలో ఏదైన మంచిగాని సుఖముగాని కాన్పించినప్పటికినీ ఆతడు వాటి వలన కలిగెడి ఆనంద లోభమున చిక్కుకొనడు. ఈ విధముగా, ఓ అర్జునా, ఆ పురుషుడు మంచి చెడ్డ విషయములయెడ లోభ – క్షోభములను రెంటినీవిడచి పర్వతాది శీతల గుహాలలోనికిపోయి నివసించసాగును.

వివిక్తసేవీ లఘ్వాశీ యత వాక్కాయ మానసః ।
ధ్యానయోగ పరో నిత్యం వైరాగ్యం సముపాశ్రితః ॥౫౨॥

" ఆమనుష్యుడు జన సమ్మర్దముగల ప్రదేశమును విడచి కేవలము
తన శరీరావయవముల సాంగత్యమునందే అరణ్యమున నివసించును. అతని
ఆటలన్నియూ శమదమాదులతోనే వుండును. మౌనమే అతని సంభాషణము,
మరియు ఎల్లప్పుడు గురువచన చింతనమునందే నిమగ్నుడై యుండుటవలన
అతనికి సమయమును గురించిన ధ్యాసయే వుండదు. భోజనము చేయునప్పు
డాతని మనస్సున దీనివలన నా అవయవములు పుష్టివంతములై బలముగలవగు
ననెడి ఆలోచనయూ వుండదు, మరియు, 'దీనివలన నా ఆకలితీరును ! అని
కూడా యోచించడు', మరియు 'నా నాలుకకు రుచికరముగా వుండవలెన'ని
కూడా అతడు వాంఛించడు. మితముగాను మరియు నియమితముగను తీసి
కొను ఆహారముచే అతనికి కలిగెడి సంతోషమునకు పరిమితియే యుండదు.
తాను తినిన అన్నముయొక్క ఉష్ణతవలన తనక్షీణప్రాణములు నిలచియుండ
వలెననెడి తలంపుతో మాత్రమే అతడే కొద్దిగనో భుజించును. భర్త మినహా
మరియేయితర పురుషుడు వాంఛజూపినప్పటికిని కులీనస్త్రీ అతనివైపు కుటిల
మనస్సుతో కూడ ప్రవృత్తురాలుకాని రీతిని ఆతడుకూడా నిద్రాలస్యము
లనెడి ఆసనములకు స్థానమివ్వడు(అనగానిద్రమరియుబద్ధకములకు వశపడడు.)
సాష్టాంగనమస్కారము చేయునప్పుడాతని అవయవములవశ్యము భూమికి
తాకునుకాని, ఆ సందర్భమున తప్ప మరియెన్నడును ఆతడు భూమిపై,
శయనించుట యనెడి ఆలోచన నొనర్పడు, శరీర వ్యవహారమునకు
పరమావశ్యకమైనంత మాత్రమువరకే ఆతడు చేతులను - పాదములను
కదల్చును. తాత్పర్యమేమన, ఆతడు తన శరీరమును లోపలను-బయటను
అంతయూ తనవశమునందే వుంచుకొనును. మరియు, ఓ ధీరుడవగు అర్జునా !
ఆతడు తన అంతఃకరణవృత్తిని మనస్సుయొక్క గుమ్మమునైన చూడనివ్వడు
అనగా, అంతఃకరణమును మనస్సుకు చాల దూరముగా నుంచును.) యిట్టి

స్థితిలో ఆ గుమ్మమును దాటి మనస్సువద్దకు పోవుటే సంభవించదుగదా? ఇట్టి స్థితిలో మనస్సునందలి తలంపులను శబ్దములలో ఉచ్చరించుటకు అవకాశ మెచ్చట నుండును ? ఈ విధముగా ఆతడు శరీరము, వాక్కు మరియు మనస్సు మొదలగు చుట్టు - ప్రక్కలగల యీ పదార్థము లన్నింటిపైనను విజయమును సంపాదించి ధ్యాన మనెడి ఆకాశముపై చేయి నిడును. సద్గురు వాక్యములవలన తనయందు జాగరితమైన ఆత్మబోధను గురించి తనకు గల నిశ్చయము నాతడు నిరంతరము అద్దము వలె తనముం దిడుకొని దాన్ని చూచుచుండును. ఆతడు స్వయముగ ధ్యాన మొనర్చును గాన ధ్యాత యగుట వాస్తవమే, కాని ఆతని అంతఃకరణవృత్తిలో ధ్యానముకూడా ధ్యేయము నందు కలిపి దానితో ఏకరూపమును పొందును. ఓ అర్జునా ! ఆతడు ధ్యాన మొనర్చెడి యీ పద్ధతిని నీవు జ్ఞప్తియందుంచుకొనుము, అంతట, ధ్యేయము, ధ్యానము మరియు ధ్యాత అనెడి త్రిపుటి కలసి ఏకము కానంతవరకు అతని ధ్యానము తెంపులేకుండా జరుగుచునే వుండును, కావుననే, యిట్టి ముముక్షుత్వము గల జీవుడు ఆత్మజ్ఞానమున నైపుణ్యము గల వాడగును; కాని ఆతనివలన జరుగుచుండెడి యీ పను లన్నియూ, ఆతడు యోగాభ్యాసమును తదితర విషయములన్నింటికిని ముందుంచి, దానికి గొప్పదనము నాపాదించుటకొరకే అయియున్నది. గుదద్వారము మరియు మూత్రద్వారములకు మధ్యగల కీలును పాదములతో గట్టిగానొక్కి ఆతడు మూలబంధమును చేయును. ఆతడు క్రిందిభాగమును కుంచించి మరియు గుదస్థానమున మూలబంధము, నాభిచక్రమున ఉడ్యాణబంధము మరియు కంఠస్థానమున జాలంధరబంధమును-యీ మూడింటినీ సాధనచేసి భిన్నభిన్న వాయువులను పూర్తిగా ఏకసమాన మొనర్చును. అంతట కుండలినిని మేల్కొల్పి, మధ్యమ మార్గమగు సుషుమ్నా మార్గమును తెరచి విశాలమొనర్చి, మరియు ఆధార చక్రమునుండి ఆజ్ఞాచక్రమువరకుగల చక్రములన్నింటిని భేదించి, చివరిది యగు ఏడవ చక్రమునుకూడా భేదించును. అందువలన బ్రహ్మరంధ్రమందలి

సహస్రదళకమలములలో నుండి అమృతము వర్షించసాగును. మరియు ఆ అమృతప్రవాహము గుదస్థానమందలి మూలబంధము వరకు వచ్చునట్లు చేయును. ఆపైని, బ్రహ్మరంధ్రమందలి కైలాసముపై తాండవ మాడుచుండెడి చైతన్యరూపియగు భైరవుని కపాలమునందు మనస్సు మరియు ప్రాణవాయువులనెడి పులగమును నింపును. మరియు యీ రీతిని సిద్ధ మొనర్పబడిన యోగమనెడి మంచి గొప్పదగు సైన్యమును తనముందువుంచుకొని, వెనకవైపున తన ధ్యానమనెడి కోటను చక్కగా బలిష్ఠ మొనర్చును. ధ్యానముమరియూ యోగములనెడి రెంటినీ ఆత్మతత్త్వజ్ఞానమునందు నిర్విఘ్నముగా స్థిరపరచియుంచుటకై అతడు మొదటినుంచియే వైరాగ్యమువంటి మిత్రునితో మైత్రి చేసికొని యుంచుకొనును. పైనచెప్పబడిన స్థానములనన్నింటిని దాటుటలో యీవైరాగ్యమనెడిమిత్రుడుఅతనికిచాలసహాయముచేయును.మరియుయీతడు అతనివెంటనే ఎల్లప్పుడూ వుండును. చూపుపోగలిగినంతవరకు దృష్టి మరియు దీపములయొక్క ఎడబాటుకాకున్నచో (అనగా అంతవరకు దృష్టితోపాటు ప్రకాశముకూడా పోవును) యిక అభీష్టవస్తువు కాన్పించుటలో ఆలస్యమేల యగును? సరిగా యిదేవిధముగ, జీవునకు ముముక్షుత్వము ప్రాప్తించినప్పుడు ఆతని అంతఃకరణవృత్తి బ్రహ్మతత్త్వమున లీనమై పోవును; మరియు ఆస్థితివరకు ఆతని వైరాగ్యము నిలచియేయుండు నెడల, యిక ఆతనికి బ్రహ్మతో కలిగెడి ఏకత్వమెచట భంగము కాగలదు? తాత్పర్యమేమన, వైరాగ్యముతో కూడియున్న యోగాభ్యాసమును సాధనమొనర్చు భాగ్యవంతుడే ఆత్మప్రాప్తికి పాత్రుడగును. ఇట్టి అభేద్యమగు వైరాగ్యకవచమును ధరించి ఆతడు రాజయోగమనెడి గుర్రముపై నెక్కును, మరియు మార్గమందాతనికి కాన్పించెడి కొద్దీ - గొప్పవగు విఘ్నములను తునాతునకలుగ చేసెడి ధ్యానమనెడి అతి పదునైన ఖడ్గము నాతడు తన వివేకమనెడి గుప్పిటలో గట్టిగాపట్టుకొని యుంచుకొనును. ఈ రీతిని ఆడంబరముగా నాతడు సంసార రణ క్షేత్రమున 'చీకటిలో సూర్యుడు వృద్ధిపొందుచూ పోవురీతిని'

ముందుకుసాగుచూ పోవుచుండును, మరియు అంతమున మోక్షమనెడి విజయ లక్ష్మి అతనికంఠమున జయమాల నలంకరించును.

అహంకారం బలం దర్పం కామం క్రోధం పరిగ్రహమ్ ॥
విముచ్య నిర్మమ శ్శాంతో బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే॥53॥

"ఈ విజయయాత్రలో ఏదుష్ట శత్రువులు బాధాకరములగునో, మరియు వేటిని ఆవీరుడగు యోధుడు ఓడించునో, వాటిలో ముఖ్యశత్రువు దేహమును గురించిన 'అహంకారము'. ఈ అహంకార మెట్టిదుష్ట శత్రువనిన, యిది మనుష్యుని మరణానంతరమున్నూ విడచిపెట్టదు, మరియు జన్మించిన పెమ్మటనూ సుఖముగా బ్రతుకనివ్వదు, మరియు యీ అస్థి పంజరమున జీవుని బంధించి ఆతనిని కష్టపెట్టుచూ వుండును. ఈ అహంకారమునకు ముఖ్యాధారమూ, మరియు ఆశ్రయస్థానమూ యీ దేహమనెడి కోటయే. మరియు, దాని యీకోటపై దాడి వెడలి ఆ వీరయోధుడు దానిని నేలగలుపును. ఆతని రెండవ శత్రువు 'బలము', మరియు ఆతడు దాని ప్రాణములను గూడ గొనును. విషయము లనెడి పేరు వచ్చుటతోడనే యీ శత్రువు నాల్గురెట్లకంటెకూడ ఎక్కువ ఆవేశముతో లేచి నుంచొనును. మరియు, దీనివలన జగత్తునంతనూ కబళించుటకై మృత్యువు పరుగిడి వచ్చుచున్నదా యన్నటుల వుండును. దీనిని విషయములనెడి విషప్రవాహముగానే తలంచవలెను. దోషము లన్నింటిపైన దీని పెత్తనమే యుండును. కాని, ధ్యానమనెడి ఖడ్గపుదెబ్బను అది ఎటుల సహించగలదు? మధురముగను సుఖకరముగను తోచు విషయములనెడి బురఖాను కప్పుకొని ఏది మనుష్యునిపై దాడి వెడలునో, ఏది మనుష్యుని భ్రమింపజేసి సన్మార్గమునకు దూరముగా తీసికొనిపోవునో మరియు ప్రవాసులగు జీవులను అధర్మమనెడి అడవిలోనికి తీసికొనిపోయి నరకమనెడి వ్యాఘ్రముల నోట పడవేయునో, అట్టిదగు నమ్మించి నాశనమొనర్చు 'దర్ప' మనెడి

శత్రువు, మరియు యీ యోధుడు ఆ దర్పమునుకూడా నాశ మొనర్చును. ఈ రీతిని గొప్పగొప్ప తాపసులుకూడా దేనికి భయపడుచుందురో, క్రోధము వంటి మహాదోషము దేనినుండి జన్మించునో, మరియు దేనిస్వభావము-పూర్తి చేసిన కొలదిని ఖాళీ అయిపోవుచుండుటయూ, మరియు పోషించిన కొలదీ ఉగ్రరూపమును ధరించుటయూనై యున్నదో, ఆ 'కామ' మనెడి శత్రువును కూడా ఆ వీరుడు సర్వనాశన మొనర్చును. ఏలనన, దానిని సర్వనాశన మొనర్చుటతోడనే 'క్రోధ' మనెడి శత్రువుకూడా తనంతతానే నాశన మొందును. చెట్టుమొదలును నరుకుట కొమ్మలను నరికుటతో సమానమేయగు రీతిని, కామమును నాశమొనర్చుట తోడనే క్రోధముకూడా తనంతతానే నాశమొందును. ఇందువల్లనే, కామమును చెరపట్టిన చోటునందు క్రోధము యొక్క ఆటలుకూడా తప్పక ఆగిపోవును. అధికారి యైనవాడు తన బరువును యితరుని నెత్తిపై బలాత్కారముగ పెట్టుటకు వెనుకాడని రీతిని, ఏ పరిగ్రహమును స్వీకరించుటవలన అతని దురంతములు రానుగాను వృద్ధిపొందుచునే యుండునో, ఎవడు నెత్తిపై కెక్కికూర్చొనునో, మనుష్యునియందనేక విధములగు దుర్గుణములనుజనింపజేయునో, మరియు జీవుని మమత్వమనెడి లాఠీపుచ్చుకొని నడచుటకై వివశునొనర్చునో, ఏపరిగ్రహము శిష్యులం మరియు శాస్త్రాదులనుగురించి ఆడంబరముగవ్రాసి, మఠ-ము దారిది డాంబికములను నిలపి సన్యాసులనుకూడా తనవలలోచిక్కించుకొనునో, ఏదియింటియందుకుటుంబ రూపమున వెంటనంటునో, మరియు అరణ్యమున ఏది వన్యరూపమున నెల్లప్పుడు ఎదుట నిలచి యుండునో, ఏది నగ్న శరీరములనుకూడా వెంటాడుటను విడువదో, అట్టి పరిగ్రహ మనెడి పేరుగల అజేయుడగు శత్రునియొక్క ఆశ్రయస్థానమునుకూడా ఆవీరుడు నాశ మొనర్చును. మరియు సంసారమును జయించితి ననెడి ఆనందమననుభవించును. ఇందువలననే, జ్ఞాన-గుణములగు అమానిత్వాది సమూహములు కైవల్యప్రదేశములందలి రాజులుగా వచ్చి ఆతని ఎదుట హాజరగుదురు.

మరియు అప్పుడు శుద్ధసత్వజ్ఞానముయొక్క యజమానిత్వము నాతని కర్పించి అవి స్వయముగా ఆతని పరివారమునం దొక సామాన్యోద్యోగులుగా నై యుండును. అంతట ప్రవృత్తి యనెడి రాజమార్గముగుండా ఆ వీరుని సవారీ బయలుదేరును, అప్పుడు జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్తు లనెడి పేరు గల ముగ్గురు స్త్రీలూ అడుగడుగునకు ఆతనిపై సుఖ మనెడి దిగదుడుపును తీయుచూ నడతురు. ఆతనిముందు బ్రహ్మబోధ యనెడి చోపుదారగు వివేకము మాయాప్రసారమగు జనసమూహము నంతను దూరముగ నెట్టుచూ పోవుచుండును. మరియు యోగావస్థ తనచేత హారతి పళ్లెము పట్టుకొని ఆతనికి హారతి నిచ్చుటకై వచ్చును. ఆ సమయమున బుద్ధి - సిద్ధుల సమూహముకూడా వచ్చును. మరియు అవి ఆ వీరుని తమ పూలవానచే స్నానము చేయించును. ఈ విధముగా బ్రహ్మైక్య మనెడి స్వారాజ్యము చాల దగ్గరకు వచ్చుటవలన ఆతనికి త్రిలోకములున్నూ ఆనందముతో నిండియున్నటుల కాన్పించును. అంతట ఓ అర్జునా ! ఏకజాత సమావస్థవలన 'ఫలానా వ్యక్తి నాశత్రు(దూ ఫలానా వ్యక్తినామిత్రుడూ' నెడి భావమే ఆతనికి వుండదు. కేవల మింతియే కాదు. ఒకవేళ ఏనిమిత్తమునైన ఏదేని సమయమున ఆతనినోట 'నా' అనెడిమాట వెడలినప్పటికిని ఆతనికి 'పర' భావము వుండనే వుండదు; ఏలనన ఆతడు కేవలము ఏకస్వరూపు డయ్యెనుగదా ! ఓ అర్జునా, యీవిధముగా ఆతడు కేవలము ఏకభావముతో జగత్తునంతనూ నింపివేయును, మరియు యిందువలన, సంకుచిత వృత్తితో కూడియున్న మమత్వమాతని నెన్నడును స్పర్శించదు. మరియు ఆతడు దానిని పూర్తిగా పరిత్యజించును. ఈ విధముగా యీ వీరపురుషుడు తన శత్రువుల నందరిని నాశమొనర్చి, మరియు మాయా ప్రసారమునంతనూకూడ అంతమొనర్చినప్పుడు, ఆతని యోగరూపియగు గుర్రము తనంతతానే స్థిరమగును. మొదట నాతడు తన శరీరముపై గట్టిగా బిగించి ధరించిన వైరాగ్యమనెడి బరువైన దృఢమైన కవచమునుకూడా ఆతడిప్పుడు కొంచెము సడలించును.

ఆతడు తన ధ్యానరూపియగు శస్త్రమును కూడా ఉంచివేయును. ఆసమయ
మున అతని యెదుట ఆత్మతప్ప మరేదియూ వుండదు. మరియు యిందువల్ల
ఆతడు వృత్తులను కూడా విదల్చి వైచును. రసాయనికౌషధము తన
పని నంతను పూర్తిగానూ చక్కగానూ నెరవేర్చును. కాని, రోగి
దానిని పుచ్చుకొనినందువలన, అది తనంతతానే అంతమొందును,
ఇచ్చటకూడా యిదేవిధముగా జరుగును. బసచేసెడి మకామును
చూచి తొందరగా నడచుచున్న పాదములు కూడా ఒక్కమారుగా ఆగి
పోవు విధమున బ్రహ్మ సాన్నిధ్యము కలుగుటవలన ఆతని అభ్యాసవేగము
కూడా తగ్గిపోవును. మహాసాగరమున కలియునప్పుడు నదీవేగము తగ్గిపోవు
రీతిని, లేదా భర్తతో కలసినపిమ్మట కాముకస్త్రీ శాంతినిపొందు విధమున,
లేదా గెలవేయుటతోడనే అరటిచెట్టు పెరుగుదల ఆగిపోవురీతిని, లేదా
ఏదైన గ్రామముగాని నగరముగాని చేరినపిమ్మట మార్గము అంతమొందు
రీతిని ఆత్మసాక్షాత్కారమును గురించి ప్రత్యక్షానుభవమైనపిమ్మట ఆపురు
షుడు సాధనకు సంబంధించిన ఆయుధముల నన్నింటినికూడ నెమ్మది-నెమ్మ
దిగా తీసి క్రిందపెట్టును. ఓ అర్జునా, ఆతనికి బ్రహ్మతో ఐక్యత సిద్ధించును
మరియు యిందువలన, క్రమక్రమముగా ఆతని సాధనోపాయములు కూడా
అంతము నొందసాగును. ఓ భాగ్యశాలివగు అర్జునా, ఆ సమయమున ఆ
పురుషుని అవయవములందు వైరాగ్యసంస్కారమును పూర్తిచేసెడి గోధూళి
సమయము లేదా జ్ఞానాభ్యాసపు అంతము, లేదా యోగఫలము పరిపాకావస్థ
యనెడి శాంతి పూర్తిగా సంచరించును, మరియు అప్పుడాపురుషుడు బ్రహ్మ
యగుటకు పాత్రుడగును. పౌర్ణమినాటిచంద్రకళకంటె చతుర్దశినాటి చంద్ర
కళ ఎంతతక్కువగానుండునో, లేదాపదహారువన్నె బంగారుకంటె పదిహేను
వన్నెబంగారు ఎంత తేలికగానూ మరియు హీనముగానూ వుండునో, లేదా
సముద్రమునఎంతనదీజలము ప్రవేశించునో కేవలమంత నీరేనదియొక్క చంచల
రూపమునుచూపించి మిగిలిననీరు సముద్రముయొక్క శాంతస్వరూపమును

ప్రకటించురీతినితక్కువమరియు ఎక్కువలు 'బ్రహ్మ' మరియు "బ్రహ్మ స్వరూ
పుడగు" సిద్ధునియందు ఉండును. మరియు శాంతి గుణముచే ఆతడు అతికొద్ది
సమయమునందే కేవలము బ్రహ్మగానే యగును. కాని, యీవిధముగా
ప్రత్యక్ష బ్రహ్మగా కాకపోయినప్పటికిని బ్రహ్మత్వమును గురించిన ఏ అను
భవము పురుషునకు కలుగునో, ఆ అనుభవమునే 'బ్రహ్మస్వరూపుడు అగు
టకు కావలసిన పాత్రత' యందురు.

బ్రహ్మభూతః ప్రసన్నాత్మా న శోచతి న కాంక్షతి।
సమస్సర్వేషు భూతేషు మద్భక్తిం లభతే పరామ్ ॥౫౪॥

"అంతట ఓ అర్జునా ! పురుషునందీ బ్రహ్మస్వరూపుడు కాదగిన
యీ పాత్రత వచ్చినప్పుడు ఆ పురుషుడు బ్రహ్మబోధవలన కలిగెడి చిత్త
ప్రసన్నత యనెడి ఆసనముపై ప్రతిష్ఠితుడగును. అన్నము ఉడుకుటకు
కారణమైన ఉష్ణత్వము ఉడికిన అన్నములోనుండి వెడలిపోయినప్పుడు
ఆ అన్నము తినుటకు తృప్తికరముగా నుండును. వర్షఋతువునందు వచ్చెడి
వరదబాధ లన్నింటిని తొలగించుకొని శరదృతువునందు నది శాంతురా
లగును. లేదా పాట ముగిసినప్పుడు సంగీతమునందలి మృదంగము మొదలుగా
గల ఉపాంగములు కూడా తమంతతామే ఆగిపోవును. సరిగా యిదేవిధమున
ఆత్మబోధను పొందుటకై చేయబడుచుండెడి ప్రయత్నము లన్నియూ,
ఆత్మబోధ యగుటతోడనే అంతమొందును. ఇట్టి శాంతము మరియు
ప్రసన్నమూనగు స్థితిని 'ఆత్మ-బోధ-ప్రశస్తి' యందురు. ఇక ఆ పురుషునకు
యీ ప్రసన్నస్థితియే ప్రాప్తించును. ఆ సమయమున, బ్రహ్మసామ్యము
భర్తియైపోయి యుండును; కావున, ఆ సమయమున ఆత డేవస్తువైన
కోల్పోయినప్పటికిని ఆతని కేమాత్రమున్నూ దుఃఖము కలుగదు; మరియు,
ఆతని కేదైనా వస్తువు లభింపనున్నప్పటికిని ఆతడు దానికై ప్రయత్నము
కూడా చేయడు. ఈ రెంటిలో ఏ ఒక్కటియు ఆతనిపట్ల కాజాలదు.

సూర్యుడు ఉదయించగానే నక్షత్రములన్నియు తమ ప్రతిభను కోల్పోవురీతిని ఆత్మస్వరూపానుభవ సంచార మగుటతోడనే, ఓ అర్జునా, ఆపురుషుడెటుచూచిన అటువైపు అతనికి యీభేద - భావాత్మక భూతసృష్టి అంతమొందినట్టులేయగును. ధూళిపైవ్రాయబడిన అక్షరములు కేవలను చేతితో తుడచివైచి నాశమొనర్చుటకు వీలైనరీతిని అతని దృష్టి పడగానే భేదభావమంతయూ నాశమైపోవును. అపిమ్మట, జాగ్రత్స్వప్నము లనెడి ద్వివిధావస్థలందును జనించెడి విపరీతము మరియు అసత్యములగు జ్ఞానములు రెండున్నూ అవ్యక్తమున అనగా మూలాజ్ఞానమున లుప్తమైపోవును. మరియు అంతట ఆ మూలాజ్ఞానముకూడా బ్రహ్మబోధ వృద్ధియగుట వలన తగ్గుచూ తగ్గుచూ అంతమున పూర్ణబోధలో యిమిడిపోవును. భోజనము చేయునప్పుడు ప్రతిముద్దతోనూ ఆకలి కొద్దికొద్దిగా తగ్గిపోవుచూ, పూర్తిగా తృప్తికలిగినపిమ్మట ఆకలియంతయూ నశించిపోవురీతిని, లేదా మానవుడు బాటను పోవుచున్నకొలదినీ బాటయొక్కదూరము తగ్గిపోవుచూ వుండి, చివరకు ఉద్దేశించిన ప్రదేశమునకు చేరినపిమ్మట బాట పూర్తిగా అంతమొందు రీతిని, లేదా మెలకువ పెరుగుచున్నకొలదిని నిద్ర నశించిపోవుచూ పూర్తిగా మేల్కొనిన పిమ్మట నిద్రపూర్తిగా లేకుండా పోవురీతిని, లేదా పౌర్ణమినాడు చంద్రకళలు పూర్తియైపోవుటవలన అతని బింబముయొక్క వృద్ధి అంతమొంది, మరియు ఆనాటినుండి శుక్లపక్షము కూడా అంతమొందురీతిని, తెలిసికొనవలసిన విషయము లన్నింటియొక్క అస్తిత్వమును అంతమొందించి, తెలిసికొనువాడు తనతో జ్ఞానమును గైకొని నాస్వరూపమున కలపి సమరసత్వమును చెందినప్పుడే అజ్ఞానము పూర్తిగా అంతమొందును. ఆపైన, కల్పాంతసమయమున నదులు మరియు సముద్రాదు లన్నింటియొక్క ఆకారమూ నశించి, మరియు బ్రహ్మాండమంతయూ సమానరూపమున జలమయమై పోవురీతిని, లేదా ఘటము మరియు మఠము మొదలగుగాగల ఆకారములు నాశనమైపోయిన పిమ్మట అంతటను సమాన

రూపమున భేదహీనమగు ఆకాశము మిగిలియుండురీతిని, లేదా కట్టె కాలిపోయిన తరువాత కేవలము అగ్ని మిగిలియుండు రీతిని, లేదా కంసాలివాని మూసలోపడి నగలయొక్క ఆకారములన్నియూ నాశనమైన పిమ్మట, ఆ బంగారమునకు నామ-రూపాదులతో కూడియున్న భేదభావము ప్రియుక్తము కాజాలని విధమున, లేదా మేల్కొనిన పిదప. స్వప్నము లేనప్పుడు కేవలము మనమే మిగిలియుండువిధమున, అతడు నన్నుతప్ప మరి దేనినీ చూడడు-మరియు గుర్తించడు. అంతేగాదు. అతడు స్వయముగా తన్నుతాను కూడా చూడడు మరియు గుర్తించడు. ఈవిధముగా అతనివలన నాచతుర్థభక్తి యొనర్పబడును. ఆర్తులు (అనగా, దుఃఖములచే పీడింపబడువారు) జిజ్ఞాసువులు (అనగా, జ్ఞానమును పొందవలెననెడి కోరిక గలిగినవారు) మరియు అర్థార్థులు (అనగా, ద్రవ్యేచ్ఛగలవారు) నగు భక్తులు ఏ మార్గములగుండా నాభక్తి యొనర్తురో, ఆ మూడుమార్గములూ దీనికి భిన్నమైనవి.మరియు యిందువలననే, నే నీ జ్ఞానభక్తిని నాల్గవభక్తియని యనుచున్నాను. అటులగాక, వాస్తవిక దృష్టితో చూచినచో యీ భక్తి మూడవదీకాదు, నాల్గవదీకాదు, మొదటిదీకాదు, మరియు చివరిదీకాదు. ఈభక్తి వాస్తవమునకు నాస్వాభావికమగు అవస్థయే. ఓ అర్జునా ! ఏది నా స్వాభావికమగు ప్రకాశమో, ఏది ఆ అజ్ఞానమనెడి అంధకారమును నాశ మొనర్చునో, ఏది లోకుల మనస్సునందు నన్ను గురించి గలదో, దేని సహాయముచే లోకులకు సహజముగనే నా వాస్తవిక స్వరూపము కాన్పించసాగునో, ఏది లోకులనందరిని అన్నింటి భజనమునందును ప్రవృత్త మొనర్చి వారికి పూర్తియైన మరియు వాస్తవికమైన జ్ఞానమును కలుగజేయునో, మరియు ఏ ప్రకాశమునందు ఎవ డెచ్చట కూర్చొని చూచిన ఆత డచ్చటనే శ్రద్ధతో కూర్చొనియుండి సమస్తమును చూచునట్టి చమత్కారము గలదో, ఏ ప్రకాశ సహాయముచే విశ్వభావముగాని లేదా అభావముగాని 'స్వప్నము కాన్పించుటగాని కాన్పించకపోవుటగాని చూచువానియొక్క అస్తిత్వముపై అవలంబితమై

యుండు విధముగ, భాసమాన మగునో, అట్టి ప్రకాశమునే భక్తి యందురు. ఇందువల్లనే, ఆర్తులైన (పీడితులు) వారిలో యీ భక్తి ఆర్తి (పీడా) రూపమున నివసించును, మరియు ఆ పీడా నివారణమునకై ఏది కావలసి యుండునో, దానికి అనురూపముగనే ఆ భక్తుడు నా కల్పన మొనర్చును. (అనగా, ఆతని పీడానివారణమయ్యెడి అపేక్షితవస్తువుగా ఆతడునన్ను తలంచును). ఓ వీరశ్రేష్ఠుడవగు అర్జునా, జిజ్ఞాసువు, అనగా జ్ఞానేచ్ఛ గల పురుషునియందీభక్తిజిజ్ఞాస, అనగా జ్ఞానేచ్ఛారూపమున నివసించును; మరియు యీభక్తియే ఆతనికి నా దర్శన రూపమున కలిగించును. ఏలనన అతడు నన్నే తన జిజ్ఞాసా విషయముగ తలంచును. నేనాతనికై జిజ్ఞాసావిషయముగ నగుదును. అర్థియగు భక్తునియందీ భక్తి అర్థేచ్ఛరూపమును ధరించియుండును; మరియు, ఓఅర్జునా, ఆతని ఆభక్తి నాకే అర్థరూపమునిచ్చును. అందుచే ఆతడు నాకు 'అర్థ' మని పేరుపెట్టును. ఈ విధముననే, అజ్ఞానము నాశనయించియుండి చేయబడు నాభక్తి ద్రష్టకు అనగా చూచువానికి 'నన్నే దృశ్యము (చూడవలసిన విషయము)గా తలచునట్టి' శక్తినిచ్చును. ఈవిషయముగా ముఖమును ముఖమే చూచుచున్నదనుటలో ఏమాత్రము సంశయములేదు. కాని, దానియందు జనించెడి భేద భావమునకు కారణము అద్దమే యగును. చూచుటకు ఒక్కచంద్రుడే కాన్పించినచో, అది సమంజసమే. కాని, ఒకటికి బదులు యిద్దరు చంద్రులు కాన్పించుట, తిమిర మనెడి నేత్రవ్యాధివలన సంభవించుచున్నది, మరియు ఆ రెండవ చంద్రుడు కృత్రిమమైనవాడు. సరిగాయిదేవిధమున, అంతటను భక్తులందరూ యీభక్తి వలన నన్నేగ్రహింతురు. కాని, నాయందు వారు వ్యర్థమగు దృశ్యత్వకల్పన మొనర్తురు. దీనికి కేవలము అజ్ఞానమే కారణము. ఆ అజ్ఞానము తొలగిపోయి నప్పుడు ద్రష్టయొక్క ద్రష్టత్వము 'బింబమునందే ప్రతిబింబము లీనమైపోవు రీతిని' సమాప్తమును పొందును. బంగారమున కల్తీ యున్నప్పుడు కూడా బంగారమున స్వర్ణత్వము వుండియే యుండును కాని, దానియందలి కల్తీని

తీసివేసినప్పుడు కేవలము శుద్ధబంగారమే మిగిలియుండు రీతిని ద్రష్టకు కేవలము నేనే వుండియుందును. పౌర్ణమికి పూర్వము చంద్రుడు సర్వాంగములు కలవాడై యుండడా? తప్పక వుండును. కాని వానియందు కేవలము పౌర్ణమి దినముననే పూర్ణత్వము వచ్చును. ఇదేవిధమున, జ్ఞాన-మార్గముల చేకూడా కేవలము 'నేనే' కాన్పింతును. కాని కేవలము భిన్నభిన్న దిశల నుండి మాత్రము కాన్పింతును. మరియు, యీ విధముగా కాన్పించిన పిమ్మట 'నాకు' 'నేనే' ప్రాప్తింతును. మరియు యిందువల్లనే ద్రష్టయొక్క ద్రష్టత్వము పూర్తిగా నాశ మొందును. ఓ అర్జునా! ఇందువల్లనే, నా యీ నాల్గవ భక్తి దృశ్యమార్గమందలి ఆవలి ఒడ్డునకు సంబంధించినదని నేను చెప్పితిని.

భక్త్యా మా మభిజానాతి యావా న్యశ్చాస్మి తత్త్వతః ।
తతో మాం తత్త్వతో జ్ఞాత్వా విశతే తదనంతరమ్ ॥౫౫॥

"ఈ జ్ఞానభక్తిద్వారా నాతో కలసి స్వాభావిక రూపమున సమరసత్వమును పొందెడి భక్తుడు, భక్తుడు కాడు, ఆతడు 'నేనే' నని తెలసికొనుము. ఏలనన, ఓ అర్జునా! (ఏడవ అధ్యాయములో) నీకు జ్ఞాని యగు పురుషుడు నా ఆత్మయే యగునని నేను చెయ్యెత్తి గంభీరవాక్కుతో చెప్పియున్నాను. ఓ అర్జునా! నే నీ భక్తినే కల్పారంభమున భాగవత మిషతో బ్రహ్మకు బోధించియుంటిని. జ్ఞానులు దీనిని 'స్వ-సంవితి' యందురు; శైవులు దీనిని 'శక్తి' యనెడి పేర పిలతురు; మరియు నేను దీనిని 'నాపరమ భక్తి' యందును. కర్మయోగులు నాతో కలసి ఏకమైపోయినప్పుడు వారికి దీని ఫలప్రాప్తి యగును. మరియు అప్పుడంతట, విశ్వమంతయు నాయోగముతో ఓతప్రోతమగును. ఆయవస్థలో, వివేకముతోపాటు వైరాగ్యము, మోక్షముతోపాటు బంధము మరియు నివృత్తితోపాటు వృత్తులుకూడా పూర్తిగా నాశమొందును. సమ

స్తమూ యీ తీరమునకే వచ్చివేయును. మరియూ యిందువలన అజిద్దున ఏమి యూ మిగిలియుండదు. పృథివి, జలము, తేజము మరియు వాయువులనెడి నాల్గు భూతములనూ మ్రింగివైచి కేవల మాకాశమే మిగిలియుండురీతిని, సాధ్యము మరియు సాధనములనెడి సరిహద్దుకు అవలియొద్దున నుండెడి నిర్మలము మరియు నిర్దోషతత్త్వమూ యగు నాయొక్క ఆతత్త్వముతోనే కలసి, మరియు ఏకరూపుడై ఆపురుషుడు ఆత్మానందము ననుభవించును. గంగ సముద్రమున ప్రవేశించి, దానితో కలసి ప్రకాశించు విధమున, ఆత్మానందోపభోగస్వరూపముకూడా అదేవిధముగా నుండునని నీవు జ్ఞప్తియందుంచుకొనుము. రెండుఅద్దములనుచక్కగాతుడచి ఒకదానియెదుట మరొకటివుంచినపుడు వాటి రూపములలో ఒక దానికిని మరియొక దానికిని సుందరమగు ఏకత్వము వుండు రీతిని, దృష్టకూడా నాలో కలసి, నాతో సమరసుడై ఆత్మానందోపభోగము నొనర్చును. ఎదుటనున్న అద్దమును తొలగించినప్పుడు, దానిలో కాన్పించెడి ముఖాభాసము లేకపోయినప్పుడు, దృష్ట కేవలము తనలోతానే సుఖముగా నుండురీతిని, లేదా మేల్కొనిన పిమ్మట స్వప్నము నశించినప్పుడు ఆ జాగ్రదవస్థలో స్వయముగా తన ఒంటరితనమును చూచి ఏపురుషుడైనను యితరుల సాంగత్యము లేకుండానే తన ఆ ఒంటరితనమునే ఉపభోగించురీతిని, ఆభక్తుడు కూడా ఆత్మానందము నుపభోగించును. ఒకానొక వ్యక్తి ఏదైన వస్తువుతో ఏకరూపమును పొందినప్పుడు అతడొనర్చిన ఆవస్తూపభోగము సంభవించనే సంభవించదని కొందరందురు. ఇట్టి వారిని నేనడుగు ప్రశ్న ఒక్కటియే. శబ్దముచే శబ్దోచ్చారణ మెటుల జరుగును? అని. ఈ విధముగా చెప్పెడివారి దేశమున దీపము వెలుగుతో సూర్యుని చూడవలసి వచ్చుచున్నదా ? లేదా ఆకాశముక్రింద మెుఖరమును పాతవలసియున్నదా ? లేదా అంధకార మెన్నడైన సూర్యుని కౌగలించుకొనగలదా ? ఆకాశమే లేనప్పుడిక ఆకాశమును ధరించిన జ్ఞాన మెటుల కలుగును? గురివిందగింజలమాలను ధరించినంత మాత్ర

మున అదియొక నగయని ఎవడైన అభిమాన పడవచ్చునా ? ఇదేరీతిని 'నేను' అనునట్టిదే లేనప్పుడు, ఆతని దృష్టిలో 'నేను' ఎక్కడనుంచి వచ్చును? ఇట్టి స్థితిలో ఆతడు దీనిని ఉపభోగించునా, ఉపభోగించడా-యను సంగతినిగురించి చెప్పనక్కరయేలేదు. ఇందువల్లనే, ఆ కర్మయోగి 'నేను' అయితే 'నేను' (నన్ను)ను ఉపభోగించును, మరియు ఆతడు తరుణ పురుషుడు తారుణ్యాతను ఉపభోగించు రీతిని ఆతడుకూడ దీనిని ఉపభోగించును. తరంగములు పూర్తిగా జలమును చుంబించురీతిని, లేదా ప్రభ సూర్యబింబమునందంతటను ప్రకాశించురీతిని, లేదా ఆకాశతత్త్వము గగనమునందంతటను ఓతప్రోతమై నిండియుండురీతిని, ఆ కర్మయోగికూడా నా స్వరూపమును చూచి, ఏ విధమగు క్రియాచరణమును చేయకుండానే నన్నుపభోగించును. అలంకారములు స్వాభావికరూపమున స్వర్ణము నుపభోగించురీతిని, లేదా వెన్నెల ఏ విధమగు పనిని చేయకుండానే చంద్రబింబమున విలాస మొనర్చు రీతిని, లేదా సుగంధము చందనమునం దేమియూ చేయకుండానే ఏర్పడి యుండురీతిని, అద్వైతమునం దే క్రియకూ ఏ స్థానమూ వుండదు. అయినప్పటికిని, భక్తికి మాత్రము దానియందు తా వుండును. కాని, యీ విషయము ప్రత్యక్షానుభవమువలననే బోధపడును. కేవలము శబ్దములచే దీనిని వర్ణించుటకు వలనుపడదు. అంత, యీ విధమగు కేవల-స్వరూపుడగు పురుషుడు తన ప్రాచీన సంస్కారమువలన ఏదైన మాట్లాడినప్పుడు ఆతడు ఏది మాట్లాడునో అదియే నా భక్తి యగును; నేనప్పుడు వెంటనే దానికి జవాబిత్తును. మరియు, ఆ మాట్లాడువాడు కూడా నేనే యగును, మాట్లాడువానికి కేవలము తనతో తనకే సంయోగము కలిగినప్పు డాతనిచే ఏమియూ మాట్లాడబడజాలదు. మరియు, యిందువల్లనే, ఆ యవస్థలో నా ఉత్తమ భోజనము కేవలము మౌనముగా నుండియే ఒనర్పబడును. ఇందుమూలముననే, ఆ భక్తుడు మాట్లాడ నారంభించినప్పుడు నేనే ఆతని ద్వారా మాట్లాడుచున్నానన్నటుల వుండును; మరియు యిందుచే, మౌనము

ఫలించును, మరియు అనూనముతోనే ఆతడు వాస్తవముగ నన్ను స్తుతించును. ఈవిధముగనే, ఓ అర్జునా, ఆతడు తనబుద్ధి లేదా దృష్టితో దేనినిచూచునో, ఆచూచుటలో దృశ్యవస్తువొకవైపుకు తొలగిపోవును. మరియు ఆచూచుట ఆతనికి స్వయముగ ఆతనిస్వరూపమునే చూపించును. అద్దమునందు చూచువానికి తాను అద్దములోచూడక పూర్వమువున్న తన ఆస్వరూపమే కాన్పించు రీతిని, ఆభక్తుని చూచుటకూడా ఆతనికి స్వయముగ ఆతని దర్శనమునే కలిగించును. ఈ విధముగా దృశ్యము ఎగిరిపోయి, ద్రష్టకు ద్రష్టరూపముననే దాని ననుభవించినప్పుడు ద్రష్టతప్ప మరేదియూ మిగిలియుండదు. మరియు యిందువల్లనే ఆతని ద్రష్టత్వముకూడా లోపించిపోవును. స్వప్నమున కాన్పించెడి వల్లభుని కౌగలించుకొనుటకై ఏస్త్రీయైన ముందుకువెళ్ళి అంతలోనే మేల్కొనినప్పుడామెకు ఆతడు తన వల్లభుడూకాడు. తానాతని భార్యనూ కానని తెలసికొని, ఆమె శాంతముగనుండును. లేదా, రెండుపుల్లలను ఒకదానితో మరొకదానిని రాపిడి పెట్టుచో, వాటిమధ్య అగ్నిజనించును. మరియు, అంతట నా రెండుపుల్లలూ వుండకపోగా, ఆరెండునూకలపి అగ్ని రూపమునే దాల్చును. లేదా నీటియందు పడెడి సూర్యుని ప్రతిబింబమును పట్టుకొనుటకై స్వయముగా సూర్యుడే ముందుకు వచ్చినప్పటికిని ఆతని ప్రతిబింబ మచ్చట నుండదు. మరియు పైనుంచి స్వయముగా ఆతని బింబత్వముకూడా లోపించును. ఇదే విధమున భక్తుడు మదూప్రుడై దృశ్యమునుకూడా తనలోనే లీన మొనర్చుకొన్నప్పుడు ఆతని వాస్తవిక ద్రష్టత్వముతోపాటు దృశ్యముకూడా లోపించి పోవును. సూర్యుడు అంధకారమును ప్రకాశింపజేసినప్పుడు ప్రకాశింపజేయుటకై అంధకారము మిగిలియుండని రీతిని, ఒకమారు ద్రష్టకు నా స్వరూపము లభించినప్పుడు దృశ్యమున దృశ్యత్వముకూడా మిగిలియుండదు. అంతట, ఇట్టి అవస్థలో 'దృశ్యము కనిపించుటయు మరియు కనిపించకపోవుటయూ [illegible]' స్థితినే వాస్తవికదర్శన మనవచ్చును. ఓ కిరీటీ! అంతట, ఏ వస్తు

వైనా ఆతనికి ఎదురుపడనిమ్ము, మరియు ఏ వస్తువైనా ఆతనికి కనపడనిమ్ము ప్రతిసమయమునను ఆతనికి ఆదర్శములే యగుచుండును. మరియు ఆతడప్పుడు ద్రష్ట మరియు దృశ్యములు రెంటికినీ ఆవల నుండెడి దృష్టిని ఉపభోగించును. మరియు ఆకాశ మెల్లప్పుడు ఆకాశముతోనే క్రిక్కిరిసి నిండియుండుటవలన ఎన్నడును తొణకుటగాని ఒలుకుటగాని వుండని విధమున, ఆత్మ స్వరూపమున స్వయముగా ప్రవేశించుట వలన ఆతడు కూడా ఎన్నడును తన స్థానమునుంచి విచలితుడు కాడు. కల్పాంతమున అంతటను జలము మాత్రమే వుండును, మరియు జలమంతయు ఒక్కచోట ప్రోగై యున్నదా యన్నటుల యుండును. మరియు యిందు వల్లనే, దానియందు ప్రవాహము వుండనే వుండజాలదు. ఇదేవిధముగా, ఆత్మలో ఆత్మయే నిండి యున్నప్పుడు దానిలో స్తబ్ధత్వము వచ్చును. పాదములు ఎంత దూరమువరకు పోవునో, అంత దూరమునకు యింకనూ ముందు ఆతడెటుల పోగలుగును ? అగ్ని స్వయముగా తనను తానెటుల దగ్ధముచేసి కొనగలదు ? జలము స్వయముగ తాను స్నానముచేయుట కెటుల ఉపయోగము కాగలదు ? కావుననే, ఆభక్తుడుకూడా పూర్తిగా మద్రూపుడైనప్పుడు ఆతని రాక - పోకలు మొదలగు వ్యవహారము లన్నియూ ఆగిపోవును, మరియు యీ వ్యాపారములన్నియూ ఆగిపోవుటయే నా అద్వైతత్వపు యాత్రయగును. నీటిపైన తరంగము లెంతదూరమువరకైన వృద్ధిపొందిపోనిమ్ము, అయినప్పటికిని, అది భూమిపైన మజిలీ పూర్తిచేసినదని అంగీకరించుటకు వీలు లేదుగదా ! దానిలో పాతచోటును వదలిపెట్టునట్టి దీజలమే, మరియు నూతనస్థానము నాక్రమించునట్టి దీజలమే యగును. గతి (గమనము)నిచ్చునట్టిది కూడా జలమేయగును, మరియు గతిని (గమనము) పొందెడిది కూడా జలమేయగును. ఓ అర్జునా, జలప్రవాహమెంత వికృటముగా వచ్చినప్పటికిని, దాని జలత్వ మెల్లప్పుడు అబాధితముగనే వుండును. మరియు యిందువల్లనే తరంగముల ఏకత్వముకూడా ఎన్నడును నాశమొందదు. ఈ

విధముగనే 'నేను' అనునదెంత మిక్కుటముగ విస్తరించినప్పటికిని, అదియంతయూ నాయందే యిమిడిపోవుచుండును. మరియు యీ రాక - పోకల ఎగుమతి-దిగుమతి) వలన ఆతడు నాయాత్రికుడే యగును. మరియు ఆతడు శరీరముయొక్క స్వాభావిక ధర్మము ననుసరించి ఏ పనినైన చేయసాగుచో ఆకర్మ నిమిత్తము గూడా నేనే ఆతనికి లభింతును. ఇట్టిస్థితిలో, ఓఅర్జునా కర్మ మరియు కర్తలనెడి రెండువేళ్లున్నా లోపించును. మరియు నన్ను ఆత్మ స్వరూపమున చూచి ఆతడు స్వయముగనే 'నేను' అయిపోవును. అద్దమే అద్దమును చూచుచో దానిని ఎవడునూ 'చూచుట' యనియనడు. బంగారముపై బంగారపుపూత ఎన్నడును కుదురదు. దీపముతో ఎన్నడును దీపమునకు వెలుతురు చూపుట సంభవించనేరదు. ఈ విధముగనే, కర్మనగు 'నేను', ఆ కర్మనే 'నేను' చేయుచో, ఆ స్థితిలో అది ఏరీతిగానూ కర్మగా కానే కాదు. కర్మలు చేయబడుచున్నవైనప్పటికిని, ఆతడు కర్మ చేయుచున్నాడని చెప్పబడనప్పుడు, అతడొనర్చు కర్మ చేయుని దానితో సమానమే యగును. సమస్తకర్మలు నదూపమే యగుటవలన దానిఫలము 'ఏమియూ చేయకుండుట' యేయగును. మరియు దీనినే, నా నిజమైన భక్తి యందురు. కావున, ఓ అర్జునా, కర్మ చేయుటయనెడి మార్గమునుండి కూడా కర్మలు చేయకుండుటే ఘటిల్లుచున్నది. మరియు యీ మహాపూజతోనే ఆతడు నన్నర్చించును. తాత్పర్యమేమన, అతడేది మాట్లాడిన అదియే నాస్తోత్రమగును. అతడేది చూచిన అదియే నాదర్శన మగును. అతడేమి నడచిన అదియే నాఅద్వైతత్వపు గమనమగును. ఆతడేమిచేసిన అదియంతయు నా పూజయే యగును; ఆతడుతన మనస్సున ఏవిషయమునుగురించి యోచించిన అదినాజపమే యగును; మరియు ఓఅర్జునా ఆతడుస్వస్థుడైయుండుటే నాసమాధి యగును. గాజుల కెల్లప్పుడూ బంగారముయొక్క సాంగత్యమునందే వుండవలసివచ్చురీతిని ఆతడు భక్తి యోగముచే నిరంతర అద్వైతరూపమున నాతోనూ మరియు నాయందునూ వుండును. నీటియందు తరంగములు, కర్పూరమునందు సుగంధము మరియు

రత్నములందు కాంతియూ ద్వైతభావ మేమియూ లేకుండా వుండును. నూలుదారములతో వస్త్రము, మరియు మట్టితో కుండయు ఎల్లప్పుడును ఒక్కటిగా కలసియుండును. సరిగా యిదే విధమున, ఆ భక్తుడుకూడా నాతో సమగసుడై యుండును. నా యీ అనన్యభక్తివలన ఆతడు దృశ్య పదార్థములయందు ఆత్మభావముతో ద్రష్టగా నన్నే చూచును. జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్తు లనెడి త్రివిధావస్థలవలన ఉపాధి (క్షేత్రము) మరియు ఉపాధి యుక్తుడు (క్షేత్రజ్ఞుడు) వలన భావము లేదా అభావరూపమున కనిపించెడి యీ విశ్వమును గురించి, ఓ సువిజ్ఞుడవగు అర్జునా! ఆతనికి "యీ విశ్వమంతయూ ద్రష్ట నగు నేనుగానే' కాన్పించును. మరియు యీ విధమగు బోధతో కూడియున్న క్షేత్రమున ఆ ఆత్మానుభవ మనెడి బొమ్మ నాట్యమాడసాగును. ఇది త్రాడేనని తెలసినప్పుడు, దానిని గురించి గల సర్పాభాసము త్రాడేనని నిశ్చయమగును. నగలను కరగబెట్టినప్పుడు, దానిలో నామమాత్రమునకైన బంగారమునకు భిన్న మగు అలంకారత్వమేదియూ లేదని నిశ్చయమగును. తరంగములు వాస్తవమునకు జలముతప్ప మరేదియూ కాదని మనుష్యుడు తెలసికొని నప్పుడు ఆతడాతరంగాకారము నెన్నడును వాస్తవముగా తలంచడు. మేల్కొనిన పిమ్మట స్వప్నవికారములను గురించిగణించువాడు తనకు తప్పమరిదేనినీ చూడ జాలడు. ఇదేవిధముగా, ఆ పురుషుడుకూడా భావరూపమునగాని అభావరూపమున గాని జ్ఞేయరూపమున తోచెడి సమస్త పదార్థములను గురించినీ, 'సమస్తమునూ జ్ఞాతనగు నేనే' నని తెలసికొనును. మరియు యీ అనుభవమునే పొంది ఆతడు వాటినన్నింటిని ఉపభోగించును. 'నేను అజన్ముడను. అమరుడను, అక్షయుడను' అక్షరుడను, అపూర్వుడను మరియు అపారమగు ఆనందమును' అని ఆతడెరుంగును. నేను అచలుడను మరియు అచ్యుతుడను, అనంతుడను మరియు అద్వయుడను, ఆద్యుడను మరియు నిరాకారుడను మరియు సాకారుడను కూడాను. నేను సత్త్వము ముందు అణగియుండెడి లేక ఈశ్వరుడను కూడాను,

మరియు సత్త్వమును సంచాలన మొనర్చెడివాడను అనగా ఈశ్వరుడను కూడాను. అనాది, అవినాశి, నిర్భయుడు, ఆధారుడు మరియు ఆధారముపై ఆగియుండెడి ఆధేయవస్తువును కూడా నేనే అయియున్నాను. నేను సత్త్వధారిని, నిత్యుడను, సిద్ధుడను, స్వయంభువును, నిరంతర సర్వ - రూపుడను, సర్వాంతర్యామిని, మరియు అన్నింటికిని పరుడను. నేను నూతనుడను మరియు పురాతనుడను కూడాను. శూన్యుడను మరియు సంపూర్ణుడను కూడాను. పెద్ద లేదా చిన్నదియు నగు నేది గలదో అదంతయూ నేనే అయియున్నాను. నేను కర్మహీనుడను, ద్వైతహీనుడను, సంగహీనుడను, మరియు శోకహీనుడనై యున్నాను, వ్యాప్తమయ్యెడి వాడను మరియు వ్యాప్త మొనర్చెడివాడను నగు పురుషోత్తముడను కూడా నేనే అయియున్నాను. నాయందు శబ్దము, కర్ణము, రూపము మరియు గోత్రాదు లేవియూ లేవు. నేను సర్వత్రా సమానుడను, మరియు స్వయం సిద్ధుడను అయియున్నాను. నేను పరబ్రహ్మను. ఈ విధమగు ఆత్మీయతతో కూడియున్న ఏకత్వముద్వారా ఆతడు నన్నిఅద్వయభక్తి సహాయముచే వాస్తవముగ నెరుంగును; మరియు దానితోపాటు ఆతడు 'యీ ఆత్మబోధానుభవమగు జ్ఞానముకూడా నేనేనని' కూడా ఎరుంగును. మేల్కొనినపిమ్మట స్వప్నాభాస పుండని రీతిని, మరియు కేవలము స్వప్నమును చూచిన పురుషుడు మాత్రమే వుండునన్న విషయు మూస్వప్నమును గాంచినవానికి దానంతట అదే తెలియురీతిని, లేదా సూర్యుడు ప్రకటమగునప్పుడు తనకుతానే ప్రకట మొనర్చుకొనువాడుకూడా అయినటుల, మరియు ప్రకట మయ్యెడివాడూ మరియు ప్రకటమొనర్చువాడూ యిద్దరునూ అభిన్నులన్న విషయమునుకూడా ఆతడే ప్రకటమొనర్చు రీతిని, జ్ఞానవిషయము లోపించిపోవుటవలన కేవలము జ్ఞాతయే మిగిలియుండును; మరియు యీ సంగతి ఎవనికి బోధపడునో, ఆతడు కూడా స్వయముగా అదియే యగును. ఓ అర్జునా, తన అద్వైతతత్త్వమును గురించి తెలసికొనెడి జ్ఞాన-శక్తిని గురించికూడా 'ఆ శక్తికూడా సర్వసమర్థుడైన

'నేనే నని' ఆతనికిబోధపడును.ఇటుపిమ్మట 'ద్వైతము మరియు అద్వైతములు రెంటికిని అతీతుడైయుండెడి ఏకమేవాద్వితీయఆత్మకూడా నేనేననీ యీవిషయమునం దేమాత్రము సందేహము లేదనిన్నికూడా' ఆతడు తెలసికొనును; మరియు ఆతనికి యీజ్ఞానము ప్రత్యక్షానుభవమైనప్పుడు, నిప్పునుంట లేచినప్పుడు దాని ఒంటరితనమును గురించి ఏర్పడిన ప్రతీతి, అది నాశమైనప్పుడు దాని స్వరూప మెటుల వుండునో చెప్పుటకు వీలుకాని రీతిని, లేదా ఉప్పు జల స్వరూపమును దాల్చినపిమ్మట ఆ ఉప్పుయొక్క ఉప్పదనము ఆ నీటిలో నిలచియుండినప్పటికిని, ఆ ఉప్పదనము లేకపోయినప్పుడాఉప్పు యొక్క అస్తిత్వమే లేకుండా పోవురీతిని, 'నేను ఆ పరబ్రహ్మనే' అని ప్రతీతమై స్వానందానుభవ శాంతరసములో విలీనుడైనప్పుడు ఆతడు నాలో ప్రవేశించును. ఆ స్థితిలో, 'ఆతడు' అనుటకుకూడా ఎచ్చటను తావుండదు. మరియు 'నేను' అనుటకుకూడా ఏ స్థానమూ వుండదు. ఈవిధముగా ఆతని 'నేను' మరియు 'ఆతడు' అనెడిభావము నాశమైపోవును మరియు ఆతడు నాస్వరూపమున కలసిపోవును. కర్పూరము వెలుగసాగినపుడు దానిని అగ్నియని చెప్పదగును; కాని ఆకర్పూరము లోపించినప్పుడా అగ్నికూడా లోపించుచున్నది. ఆసమయమున కేవలము ఆకాశతత్త్వమే మిగిలియుంటున్నది. లేదా ఒకటిలోనుంచి ఒకటిని తగ్గించినప్పుడు కేవలము శూన్యమే మిగిలియుండురీతిని, 'ఉన్నది' మరియు 'లేదు', లేదా భావము మరియు అభావములు రెంటినీ విడదీసిన పిమ్మట ఏది మిగిలియుండునో, అదియే నేనై యున్నాను. ఆయవస్థలో, 'బ్రహ్మ', 'ఆత్మ', మరియు 'ఈశ్వరుడు' మొదలగు శబ్దములవలనకూడా ఆస్వానందమునకు విఘ్నముకలుగును. మరియు "లేదు" అనగా "ఏమియూలేదు" అని చెప్పుటకుకూడా అచ్చట చోటు మిగిలియుండదు. ఆసమయమున, ఏమియూమాట్లాడకుండానే, మరియు నోటినుండి ఏశబ్దమూవెలువరచకుండానే, బాగాహృదయపూర్వకముగ 'లేదు' అని చెప్పబడును. మరియు జ్ఞానము మరియు అజ్ఞానమునుగురించిన ఏవిధమగు ఎరుకయూ

లేకున్నప్పటికినీ అది పూర్తిగా సరియగురీతిని ఎరుగబడును. అచ్చట బోధవల్లనే బోధకు తెలియజెప్పబడును, ఆనందముతోనే ఆనందము ఆలింగన మొనర్చుకొనబడును, మరియు కేవలము సుఖముతోనే సుఖము భోగింపబడును. ఆస్థితిలో లాభమునకే లాభము కలుగును, ప్రభయందే ప్రభ చేరును,మరియు విస్మయము విస్మయమునందే మునిగిపోవును. ఆయవస్థలో శమమునకు కూడా శాంతి లభించును, విశ్రాంతికికూడ విశ్రాంతి లభించును, మరియు అనుభవముపైన అనుభవమనెడి ఉన్మాదము స్వారీచేయును. తాత్పర్య మేమన, కర్మయోగమనెడి అందమగు లతను నాటుటవలన ఆపురుషునకే ఆత్మ స్వరూపమనెడి నిర్దోషమగు ఫలము లభించును. మరియు ఓ అర్జునా, యీకర్మయోగపు సామ్రాజ్యముయొక్క మకుటముపైగల చైతన్య మనెడి రత్నముకూడా నేనే అయియుందును, మరియు దీనికి బదులుగా అతడు నా మకుటమణి యగును. లేదా యీ కర్మరూపియగు దేవాలయము నకు మోక్షమే కలశమునిన్నీ, మరియు ఆ కలశమునకు పైన వుండెడి ఆకాశ వ్యాప్తి ఆకర్మయోగియూ యగును. లేదా, సంసార మనెడి వనమునందు కర్మయోగమే ఒక మంచి రోడ్డనిన్నీ, ఆ రోడ్డు తిన్నగా నాలో ఐక్యమగుట యనెడి గ్రామమువరకు వచ్చుననిన్నీ యెరుంగవలెను. లేదా జ్ఞాన-భక్తియనెడి జలముతోపాటు కర్మయోగ మనెడి ప్రవాహ మార్గముగుండా అత డతి వేగముగా నడచి 'నేను' అనెడి ఆత్మానందసాగరమునకు వచ్చి కలియును. ఓ సువిజ్ఞుడవగు అర్జునా! యీ కర్మయోగ మాహాత్మ్య మింత గొప్పది; మరియు యిందువల్లనే నేను దీనిని నీకు మాటిమాటికి ఉపదేశించుచున్నాను. ఈ 'నేను' అను నట్టిది, ఉచితస్థలము, కాలము లేదా పదార్థమును సాధించి పొందదగినట్టి వస్తువు కాదు. అయినను, యీ 'నేను' తనంతతానే పూర్ణరూపమున అన్నింటియందును విలసిల్లునట్టి వస్తువై యున్నది; మరియు యిందుకని నన్ను పొందుటకు ఏ విధమగు కష్టమును సహింపనక్కర లేదు. యీ కర్మయోగముద్వారా మాత్రమే నేను వాస్తవముగా చేజిక్కుదును.

ఒకడు శిష్యుడుగా నుండుట, మరియొకడు గురువుగా నుండుటయనెడి వ్యవహారమంతటను ప్రచలితమై యున్నది. కాని, యీ వ్యవహారము కేవలము నన్ను చేరు మార్గము నెరుంగుటవరకు మాత్రమే అయి యున్నది. ఓ అర్జునా, భూగర్భమున సంపద, కాష్ఠగర్భమున అగ్ని, మరియు స్తనమున పాలు—ఎల్లప్పుడు స్వాభావికముగా వుండియే యుండును. కాని, యీ వస్తువులను పొందుటకు ప్రయత్నించువాడు మాత్రమే వీటిని పొందగలుగును. సరిగా యిదేవిధమున, నేనుకూడా వాస్తవమునకు స్వతస్సిద్ధుడనే, కాని ఉపాయములవలన సాధ్యుడనగుదును! ఇప్పటివరకు ఫలవివేచన మొనర్చి, పిమ్మట శ్రీకృష్ణుడిప్పుడేల ఉపాయమును గురించి ప్రస్తావించుచున్నాడని యీ సమయమున ఎవరేని ప్రశ్నించవచ్చును. దానికి జవాబు – యీ ప్రస్తావనలో గీతయొక్క ముఖ్యరహస్యము ప్రత్యక్ష మోక్షసాధనకు సంబంధించిన విషయమున అన్ని దృష్టులననుసరించియూ వివరించుట కొరకే యిచ్చట చెప్పబడియున్నది. అనేకములగు యితరశాస్త్రములందుకూడా దీనికి అనేకఉపాయములు చెప్పబడియున్నవి. కాని అవియన్నియూ ప్రమాణ సిద్ధములేయని చెప్ప వలనుపడదు. గాలి ఎక్కువగా చేయగలిగినచో మేఘములను ఎగురగొట్టగలదే గాని, సూర్యుని నిర్మించలేదుగదా! చేతితో నీటియందలి నాచును తప్పించి ఒక ప్రక్కకు నెట్టగలమేగాని, దానితో నీటిని ఉత్పన్నమొనర్చలేముగదా! ఇదేవిధముగా, ఆత్మదర్శనమునందు బాధను కలుగజేసెడి అజ్ఞానమనెడి మలమును శాస్త్రములు తొలగించగలవు కాని, మిగిలియున్న 'నేను' ఎల్లప్పుడు స్వయంప్రకాశుడుగను మరియు నిర్మలుడుగానే వుండును. ఇందువల్లనే, శాస్త్రములన్నియూ కేవలము అజ్ఞాన మాలిన్యమును కడిగెడి సాధనములుమాత్రమే యైయున్నవి. వాటిలో ఇంతకుమించి ఆత్మబోధను కలిగించెడి స్వతంత్రమగు యోగ్యత యేదియూ లేదు. ఆ అధ్యాత్మ శాస్త్రములలో సత్యమును సిద్ధింపజేసెడి ప్రసంగము వచ్చినప్పుడవి, ఏ ప్రదేశమునకు పోవునో, ఆ ప్రదేశమే యీ గీత. సూర్యుడు తూర్పు

దిశ నలంకరించినప్పుడు దిశ లన్నియూ ఉజ్జ్వల మగును. ఈవిధము గనే, శాస్త్రములను తగు మార్గమున నడుపునట్టిది గీతయై యున్నది. మరియు యీ గీతయొక్క సహాయమువల్లనే శాస్త్రము లన్నియూ సమర్థత గలవగును. అస్తు. మొదటగా సర్వజ్ఞుడగు శ్రీకృష్ణుడు ఆత్మ ప్రాప్తిని పొందుటకు పనికివచ్చు అనేక ఉపాయముల నతి వివరముగా చెప్పెను. అయినప్పటికిని, శ్రీహరి తన మనస్సునందు దత్యధికముగ చింతించి, యీ విషయమును ఒక్కమారు విన్నంతమాత్రమున వెంటనే అర్జునునకు బోధపడియుండకపోవచ్చును, లేదా చక్కగా తెలియక పోయి యుండ వచ్చును అని యోచించెను; మరియు, యిందువల్లనే యిప్పుడు, ఒక పర్యాయము చెప్పబడిన సిద్ధాంతమును శిష్యుని మనస్సున అటలముగా ప్రతిబింబింపచేయు గోరి. ఆ సిద్ధాంతమునే మరల స్పష్టముగా శ్రీకృష్ణులు చెప్పచున్నారు. మరియు, దానితోపాటు గీతయొక్క ముగింపుకూడా సమాప్తిం చుటవలన యిచ్చట దీనిఆరంభమునందును, మరియు అంతమునను ఏకసూత్రత వుండుటకూడా చూపబడినది. ఇటుల చూపించుటకు గల కారణము, గ్రంథారంభము మరియు అంతములమధ్య అనేక విధములగు ప్రశ్నలు వచ్చుట వలన అనేక సిద్ధాంతములు స్పష్టీకరింపబడినవి. ఇందలి పూర్వాపర సందర్భములపై చక్కగా ధ్యానముంచకపోయినచో ఎవరైనా 'యీసిద్ధాంతములన్నియూ యీ శాస్త్రమందలి ముఖ్యము మరియు సారభూతమగు సిద్ధాంతములని' చెప్పవచ్చును. ఇందుచే, ఆ సిద్ధాంతము లన్నింటిని ఒక మహాసిద్ధాంత మనెడి మూసలో పోసి గీతారంభమునకు దాని అంతముతో ఏక - వాక్యత కలుగజేయబడినది. ఈ గ్రంథముయొక్క ముఖ్యమూ మరియు ప్రస్తుతవిషయము అవిద్యానాశమై యున్నది. మరియు, మోక్ష సంపాదనమే ఆ అవిద్యా నాశనముయొక్క ఫలము. మరియు యీ రెండిటికిని జ్ఞానమే సాధనము. కేవల మీవిషయమే, యీ విశాల గ్రంథమున అనేక విధములుగా అతివిపులముగ స్పష్టీకరింపబడినది. ఇక యీ వివరణ

యిచ్చట చాల కొద్ది మాటలలో జరుగుచున్నది. ఇందువల్లనే, ఫలము చేతిలోనికి వచ్చినప్పటికిన్నీ, ఆ ఫలమును పొందనగు ఉపాయములను మరల వివరించుట యనెడి ప్రయత్నములో శ్రీ కృష్ణుడు ప్రవృత్తుడాయెను.

సర్వకర్మాణ్యపి సదా కుర్వాణో మద్వ్యపాశ్రయః
మత్ప్రసాదా దవాప్నోతి శాశ్వతం పద మవ్యయమ్ ॥౫౬

శ్రీకృష్ణుడు చెప్పెను— "ఓ, వీరశ్రేష్ఠుడవగు అర్జునా, ఆ కర్మయోగి తన స్థిరభక్తి సహాయముచే 'నేను' అగును, మరియు అటులరూపమున నాలో నివసించును, అతడు స్వకర్మాచరణమనెడి నిర్మల పుష్పములతో సమర్పించును, మరియు ఆ అర్చనవలన ప్రాప్తించెడి ప్రసాదమువలన నాతనికి జ్ఞాననిష్ఠ యనెడి లాభము కలుగును, ఈ జ్ఞాననిష్ఠ లభించినప్పుడు నా భక్తికి ఉత్కర్ష కలుగును. మరియు ఆ భక్తివలన ప్రాప్తించెడి సమావస్థయనెడి శాంతిచే అతడుసుఖించును, విశ్వమును ప్రకాశింపజేసెడి 'నేను', ఆ 'నేను'ను అనగా స్వయముగా నా ఆత్మనే అంతటను ఓతప్రోతముగ నిండియున్నటుల ఎరుంగునో, మరియు దీని ననుసరించి ఆచరించునో, ఎవడు బుద్ధి, వాక్కు మరియు శరీరములతో 'ఉప్పు తన విలక్షణత్వమును విడచి జలమును ఆశ్రయించు రీతిని. లేదా వాయువు సుడితిరుగుటను మాని ఆకాశమున స్తబ్ధమైయుండురీతిని' కేవలము నన్నే ఆశ్రయముగా గొనునో, అతని చేత ఒకటి అరమారులు యిట్టిపని ఏదైనా జరిగినప్పటికిని గంగతో సంబంధమేర్పడుటచే దారియందలి మురుగునీటిప్రవాహము మరియు మహానదీప్రవాహములు రెండునూ కలసి ఒక్కటిగనైపోవురీతిని, నాజ్ఞానము కలిగినపిమ్మట శుభాశుభకర్మలు రెండున్నూ ఏకరూపమునుపొందును. చందనమునందును మరియు సాధారణకట్టెయందును వాటికి నిప్పు అంటుకొననంతవరకుమాత్రమే భేదము వుండును. అయిదువన్నెల మరియు పదునారువన్నెల బంగారమునందునూ, అవిరెండునూ స్పర్శమణిస్పర్శచే ఏకరూపమును పొందనంతవరకు మాత్రమే భేదము వుండును. సరిగా యిదేవిధమున, నాసర్వవ్యాపి

యగు ప్రకాశము ప్రాప్తించనంతవరకు మాత్రమే శుభాశుభ భేదములు గోచరించుచుండును. మనము సూర్యద్వీపమున ప్రవేశించనంతవరకు రాత్రింబవళ్ళనెడి ద్వంద్వములు భాసమాన మగుచుండును. ఇందువల్లనే ఓ అర్జునా, నాతో కలియుటతోడనే ఆతని కర్మ లన్నియూ లోపించును. మరియు ఆతను సాయుజ్యమోక్ష మనెడి ఆసనముపై విరాజిల్లును. ఆతనికి స్థల, కాల, స్వభావముల ననుసరించి ఎన్నడును వ్యయము కానట్టి క్షయముకానట్టిదియూ నగు నా అక్షయపదము లభించును. ఓ అర్జునా, ఎచ్చట నా ప్రత్యక్ష ఆత్మ ప్రసాదము ప్రాప్తించునో అచ్చట ఏ లాభము కొరవడును? (అనగా అచ్చట అన్నివిధములగు యితర లాభములూ అనాయాసముగానే ప్రాప్తించును.

చేతసా సర్వకర్మాణి మయి సన్న్యస్య మత్పరః ।
బుద్ధియోగ ముపాశ్రిత్య మచ్చిత్త స్సతతం భవ ॥౫౭॥

“కావుననే ఓ అర్జునా, నీవు నీ సమస్తకర్మలను నాయందే సన్న్యసించుము. నీ కర్మల నన్నింటిని నాకే అర్పించుము. కాని ఓ వీరుడవగు అర్జునా, ఇదియే నిత్యకర్మలను సన్న్యసించుట. నీవు నీమనోవృత్తి నెల్లప్పుడును ఆత్మ వివేకమున లగ్న మొనర్చుము. అంతట, ఆ వివేకసామర్థ్యమువల్లనే నీకు నీ ఆత్మతత్త్వము సమస్తవిధములగు కర్మలకును అలిప్తముగనున్న స్వరూపములో నిర్దోషరూపమున కాన్పించును మరియు ఆ సమయమున ‘కర్మలకు జన్మభూమియగు ప్రకృతి యనబడెడి మాయకూడా ఆత్మకు చాలదూరమున నున్నదనెడి’ విషయముకూడా నీకు తెలియును. అంతట ఓ అర్జునా, పదార్థమునుండి దానినీడ విడిపోజాలని రీతిని యీ ప్రకృతికూడా ఆత్మతత్త్వమునకు విడిగా నుండజాలదు. ఈ రీతిని ప్రకృతి అంతమొందినప్పుడు సమూల కర్మ సన్న్యాసము తనంతతానే సంభవించును, అంతట కర్మనాశము, లేదా అంతమైన పిమ్మట కేవలము ‘నేను,’ లేక ఆత్మతత్త్వమే మిగిలియుండును. మరియు బుద్ధి ఒకానొక పతివ్రత స్త్రీవలె పూర్ణనిష్ఠతో దానియందు రమణ

మొనర్చును. ఈ విధముగా బుద్ధి అనన్యభక్తితో సారంగులో రంగరింప బడి నప్పుడు చిత్తముకూడా తన చంచలత్వము నంతనూ విడచి నన్నే భజింప సాగును. కావున నీ వెల్లప్పుడును ' నీ చిత్తము చంచలత్వమునంతను విడనాడి నిశ్చల రూపమున నాలోనికే వచ్చి చేరునటుల ' ఉపాయము నొనర్చుచూ నుందుము.

మచ్చిత్తస్సర్వ దుర్గాణి మత్ప్రసాదా త్తరిష్యసి।
అథ చే త్త్వ మహంకారా న్న శ్రోష్యసి వినంక్ష్యసి॥ 58

" అంతట యీ విధమగు భేదభావహీనమగు భక్తితో నేను చిత్తము నందు పరిపూర్ణముగ నిండిపోయినప్పుడు, నా ప్రసాదము పరిపూర్ణముగ ప్రాప్తించినదని - నీవు తెలిసికొనుము. ఇట్టి అవస్థ ప్రాప్తించినప్పుడు జనన-మరణములవలన భోగించవలసివచ్చెడి అనేక విధములగు దుఃఖకర స్థలములు కూడా నీకు సుఖకరములుగా తోచసాగును. సూర్యుని సహాయము వలన కనులేర్పడి తయారైనచో, యిక వాటి ముందు అంధకారమెంత ? ఇదే విధమున, నాపరిమకృపచే ఎవని జీవ - భావమనెడి కణము పూర్తిగా తునిగి పోవునో, అనగా ఎవనికి జీవ - భావము పూర్తిగా నాశ మొందునో, అతనిని యీ సంసార మనెడి బూచివాడు ఏవిధమున బాధించ గలడు ? కాన, ఓ అర్జునా, నీవు నా ప్రసాదమువలన యీ సంసారము నందలి దుష్టములగు జంజాటములనుండి తప్పించుకొందువు. కాని, అభిమానము వలన నీవు నా యీ మాటలన్నిటిని చెవికిని, మనస్సునకును సోకనివ్వక పోయినచో నీవు నిత్య ముక్తుడవు మరియు అవ్యయుడవైనప్పటికిని వ్యర్థుడవై పోదువు. మరియు నీపై దేహాభిమానమనెడి భయంకరమగు ఆఘాతములు తగులును. ఈ దేహ సంబంధమగు ప్రదేశమున అడు గడుగునను ఆత్మఘాతమనెడి కష్ట మును సహించవలసి వచ్చును, మరియు దాని యందెన్నడును క్షణమునైనా సను ధ్యానించుటకుకూడా అవకాశము లభించదు నీవు నా మాటలపై శ్రద్ధ

యుంచకున్నచో మరణించకున్నప్పటికిని నీ వీ గొప్పవగు సంకటముల వలన మరణించినవానితో సమానుడవే యయ్యెదవు.

యదహంకార మాశ్రిత్య న యోత్స్య ఇతి మన్యసే।
మిథ్యైష వ్యవసాయ స్తే ప్రకృతిస్త్వాం నియోక్ష్యతి ॥౫౯॥

“ పథ్యము చేయని రోగి జ్వరమునూ, లేదా దీపమును ద్వేషించువాడు అంధకారమునూ ప్రబల మొనర్చురీతిని, నీవు వివేకమును తిరస్కార పూర్వకముగా దూరము గానెట్టి అహంకారమును పోషించుచో, మరియు ఆ అహంకారమువలన నీ శరీరమును ‘అర్జునుడు’, యితరుల శరీరములను ‘స్వజనులు’ మరియు యీ యుద్ధమును ‘దుష్టపాపాచరణము’ అను నెడల, మరియు అభిమానపూర్వకముగ ‘నేను యుద్ధమును చేయను’ అని నిశ్చయ మొనర్చుకొన్నప్పటికిని, నీ జన్మజాత మగు స్వభావము, నీ ఆ నిశ్చయమును పూర్తిగా నిష్ఫల మొనర్చును. నీవు నీ మనస్సున ‘నేను అర్జునుడను వీరు నా ఆప్తులు, మరియు వారిని చంపుట ఘోరపాతకమని’ భావించుచో ‘యీ విధమగు భావనలో మాయ తప్ప మరింకేమైన వాస్తవిక మగు తథ్య మున్నదేమో? నీవే యోచించుము. ముందుగా, నీవు యుద్ధ మొనర్చుటకు సంసిద్ధుడవైతివి. మరియు అప్పుడు, యుద్ధ మొనర్చుటకై శస్త్రమునుకూడా చేకొంటివి; మరియు, యిదంతయూ చేసి యిప్పుడునీవు ‘యుద్ధము చేయనని’ ప్రతిజ్ఞ చేయగోరుచున్నావు. నీవు ‘నేను యుద్ధము చేయనని’ చెప్పెడి మాటలన్నియూ పూర్తిగా నిస్సారమైన మాటలు. పోనీ, కేవలము లౌకిక వ్యవహారదృష్టితో చూచినప్పటికిని, నీయీ మాటలందలి అభిప్రాయము బోధపడుట లేదు. నేను యుద్ధము చేయనని నీమనస్సున చేసికొనిన నిశ్చయ మును నీ స్వభావమే విచలిత మొనర్చును. స్వభావమే నీ యీ నిశ్చయమును శీఘ్రమే తెగగొట్టించి యుద్ధము చేయుటకు బాధ్యునిగా చేయును.

స్వభావజేన కౌంతేయ నిబద్ధస్స్వేన కర్మణా ।
కర్తుం నేచ్ఛసి యన్మోహాత్ కరిష్యస్యవశోఽపి తత్ ॥ ౬౦

“జలప్రవాహముయొక్క పొయిదల తూర్పువైపు వుండగా పడమటి వైపుకు యీది పోవుటకు ప్రయత్నించుచో, యీతగాని పాలిటకు శుద్ధ వెర్రితనముతో కూడిన ఆగ్రహమే వచ్చును. ఇట్టి మనుష్యుని నీటి పొరుదల స్వాయముగా తనకు వశ మొనర్చుకొని – ఆతనిని అతని కోరికకు విరుద్ధముగా, తన యిచ్ఛానుసారము ప్రవాహ మున గొనిపోవును. లేదా, ధాన్యప్రగింజ ధాన్యమువలె నేను మొల వను, మరియు నేను దానివలె పెరుగను – అని చెప్పునెడల, అది యెన్న డైన తన స్వభావమును ఉల్లంఘించ గలుగునేమో – నీవే యోచించుము, సరిగా యిదేవిధమున, ఓబుద్ధిమంతుడవగు అర్జునా, నీస్వభావము మరియు నీప్రకృతియే క్షాత్రధర్మ సంస్కారముచే నిర్మితమై యున్నది. ఇందువల్లనే, నీ వీ సమయమున ‘నేను యుద్ధము చేయను’ అని చెప్పినప్పటికిని, నీప్రకృ తియే నిన్ను యుద్ధప్రవృత్తు నొనర్చు ననుటలో ఏమాత్రము సందేహము లేదు. ఓ అర్జునా, శౌర్యము, తేజము మరియు తత్పరత్వము – మొదలగు గుణములను నీప్రకృతియే నికిచ్చినది. మరియు, నీ వాగుణానురూపముగ కార్యముల నొనర్పనిచో, నీఆప్రకృతియే నిన్ను స్వస్థముగ కూర్చొననివ్వదు. కాన, ఓ ధనుర్ధారివగు అర్జునా, నీ వీ గుణములచే గట్టిగా బంధింపబడి యున్నావు. మరియు యిందువలన, నీవు క్షాత్రకర్మ మార్గమును పట్టెదవను టలో యించుకేని సందేహము లేదు. కాని, నీవు నీ యీజీవిత రహస్యమును ధ్యానమందుంచుకొనక, కేవలము అనాలోచితముగ ‘నేను యుద్ధము చేయను’ అనినిశ్చయించుకొని పట్టుదలతో కూర్చొని యున్నప్పటికిని, ‘కాళ్లు-చేతులు కట్టివైచి రథముపైన కూర్చోబెట్టిన పురుషుడు తాను స్వయముగా నడవక పోయినప్పటికిని తానున్న ప్రదేశమునకు అత్యధిక దూరమువరకు పోయెడి విధమున’ నీవుకూడా తప్పక ఏదో ఒకటి ఆ పురుషునివలెనే చేసెదవన్న

విశ్వాసము నాకు పూర్తిగానున్నది. 'నేనేమియూ చేయను' అని నీవు నీ మనస్సున యోచించుచునే యుందువు, నీ ప్రకృతి బలవంతముగ నీచే ఎంతేః చేయించును. విరాటరాజ కుమారుడగు ఉత్తరుడు రణరంగమునుండి పారిపోవుచున్నప్పుడు నీ క్షాత్రస్వభావమే నిన్ను యుద్ధప్రవృత్తు నొనర్చ లేదా? నీ ఆ క్షాత్రస్వభావమే నేడుకూడ నిన్ను యుద్ధప్రవృత్తు నొనర్చును. గొప్ప గొప్ప వీరులు గల పదునొకండు అక్షౌహిణుల సేనను నీవు ఉత్తరగోగ్రహణ సమయమున ఒంటరిగనే రణరంగమున శయనించునట్లు చేసితివి. ఇట్టి ప్రతాపముగల ఆ క్షాత్రస్వభావమే, ధనుర్ధరుడవగు అర్జునా, యీ సమయమున కూడ నిన్ను యుద్ధప్రవృత్తు నొనర్చును, రోగి కెన్నడైన రోగము నిష్టముండునా? దరిద్రుని కెన్నడైన దారిద్ర్యమనిన నచ్చునా? వుండదు. కాని, ఏ బలిష్ఠమగు దైవకారణమున రోగికి రోగము, దరిద్రునకు దారిద్ర్యమునూ అనుభవించవలసి వచ్చునో, ఆ దైవమే యీశ్వరశక్తివల్ల తన పనిని చేయకుండా వుండదు. మరియు ఆ యీశ్వరీయశక్తికూడా నీ హృదయమున నివసించుచునే యున్నది.

ఈశ్వరః సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జున! తిష్ఠతి |
భ్రామయన్ సర్వభూతాని యంత్రారూఢాని మాయయా ||

"భూతము లన్నింటియొక్క అంతఃకరణమునందును, లేదా వారి హృదయ మనెడి ఆకాశమునందు చిద్వృత్తి యనెడి సహస్రకిరణములతో ఏ యీశ్వరరూపి యగు సూర్యుడు ఉదయించునో, అతడు అవస్థాత్రయరూపి యగు లోకత్రయమును ప్రకాశిత మొనర్చి మాయలో పడియున్న యాత్రికులగు జీవులను మేల్కొలుపును. దృశ్యవస్తురూపి యగు జలసరోవరమునందు విషయరూపియగు కమలములపై తన తేజస్సును వ్యాపింపజేసి ఆ యీశ్వరరూపి యగు సూర్యుడు 'పంచజ్ఞానేంద్రియములు మరియు ఆరవ దగు మనస్సున్నూ కలసి మొత్తము ఆరు పాదములుగల' ఆ జీవరూపియగు భ్రమరమును ఎల్లప్పుడు మేపుచుండును. ఆ హృదయస్థ

ను యీశ్వరుడు అహంకారమనెడి ఆవరణమును కప్పుకొని నిరంతరము
లాసమొనర్చుచుండును. తనమాయయొక్క తెరమరుగుననే ఆతడు సమస్త
త్రములను సంచాలన మొనర్చుచుండును. మరియు బాహ్యజగత్తనెడి రంగ
భూమిపై అరువదినాల్గు లక్షల చరాచర యోనులనెడి చిత్ర-విచిత్ర ఛాయా
త్రములను ఆడించుచుండును. ఆతడు బ్రహ్మనుండి మొదలుకొని క్షుద్ర
గు క్రిమి-కీటకములవరకు గల భూతముల నన్నిటిని వాటివాటి యోగ్యత
నుసరించి దేహాకృతితో నలంకరించి యుంచును. ఎవనికుం దే ఆకారము
ఆతడు నైపుణ్యముతో సింగారించి వుంచునో, ఆ దేహమునందా జీవుడు
డూ దేహమే 'నేను' అనెడి భావముచే బంధింపబడి పోవును. ఒక నూలు
గు మరియొక నూలుపోగును తాకియుండురీతిని, లేదా తృణాదుల దంటు
మరియొక చొప్పదంటును అంటుకొనియుండు విధమున, లేదా చిన్నపిల్లవాడు
టపడిన తన ప్రతిబింబమును చూచి దానిని తన చేతులతో కెలుకురీతిని,
హాకార రూపమున స్వయముగా తనరెండవనీడనే చూచి జీవుడుకూడా
దానిలో ఆత్మ-బుద్ధిని స్థాపించుకొనును-అంత నాత డీదేహమే నేనని తలంచ
గును. ఈవిధముగా భూతకోటిని దేహమనెడి యంత్రముపై కూర్చుండబెట్టి
హృదయస్థుడగు యీశ్వరుడు ప్రాచీన కర్మల సూత్రములను వూపుచూ
ండును. వాటిలో ఏ ప్రాచీన సూత్రములు ఏ భూతముతో స్వతంత్ర
తిని బంధింపబడి యున్నవో, ఆభూతములు ఆ సూత్రము వలన ప్రాప్తిం
చెడి గతిని గైకొనసాగును. ఓ అర్జునా, వాయువు చొప్పదంటులను ఆకాశ
మున పెళ పెళ లాడించుచూ వుండు విధమున యీశ్వరుడు కూడా భూత
కోటిని స్వర్గము మరియు సంసారమునం దెల్లప్పుడు సమానరూపమున నడపు
చుండును. సూదంటు రాయియొక్క ఆకర్షణవలన యినుము గిర గిర తిరుగ
సాగునటుల యీశ్వర శక్తిచే భూతకోటి కూడా తిరుగుచుండును. ఓఅర్జునా,
కేవలము చంద్రుని సామీప్యమువల్ల మాత్రమే సముద్రాదులు తమ తమ
చేష్టల నొనర్చుచున్నవి. అనగా ఆటు - పోటులు సముద్రమునం దేర్పడు

చున్నది, సోమకాంతమణి ద్రవించ సాగుచున్నది. కుముదము మరియు చకోరములయొక్క ఔదాసీన్యము తొలగిపోవుచున్నది. మరియు అవి ఉల్లాసమును పొందుచున్నవి. అదేవిధముగా ఒక్కడగు ఈశ్వరుడే మూలప్రకృతియొక్క ప్రేరణచే సమస్తభూతములను భిన్నభిన్నరీతులలో ప్రతీతమగునటుల చేయుచుండును. మరియు ఓ అర్జునా, ఆయీశ్వరుడే నీ హృదయమునందుకూడా నివసించును. ఓ పాండుపుత్రా, అర్జునత్వమును నీ అంగములకు తాకనివ్వకుండా నీమనస్సున వెడలుచున్న 'నేనున్నాను' అనెడిభావమే అహంకారమగు ఆ యీశ్వరునియొక్క నిజమగు స్వరూపము. కావున, ఆ యీశ్వరుడే ప్రకృతిశక్తిని నడిపించునెడి విషయమునం దేమాత్రము సందేహములేదు. మరియు, నీమనస్సున పోరాడవలెననెడి తలంపు లేకున్నప్పటికిని ఆప్రకృతియే నిన్ను యుద్ధప్రవృత్తు నొనర్చునుటలో ఏ సంశయమూ లేదు కావున, యీశ్వరుడే సర్వాధికారి. మరియు అతడు ప్రకృతిని నియమించును. అని చెప్పబడినది. అంతట ఆప్రకృతి తన యింద్రియములను నడపును. ఇందువల్లనే, 'నేను యుద్ధముచేయవలెను. లేక చేయరాదు' అనెడి ఆలోచనను ప్రకృతిపైననే నీవు విడచిపెట్టుము.

తమేవ శరణం గచ్ఛ సర్వ భావేన భారత!
యత్ప్రసాదాత్పరాం శాంతిం స్థానం ప్రాప్స్యసి శాశ్వతమ్॥

"అహంభావముచేతను, వాక్కుచేతను, మనస్సుచేతను మరియు శరీరము చేతనూ ఆ యీశ్వరుని శరణు జొచ్చుము, అతని శక్తికి లోబడి ఆ ప్రకృతి అన్నిపనులను జేయును. గంగాజలము మహాసాగరమున ప్రవేశించురీతిని నీవుకూడా ఈశ్వరునియందు ప్రవేశించుము. అంతట, ఆ యీశ్వరుని కృపాప్రసాదముచే నీకు పూర్ణ-శాంతి యనెడి తరుణితో సమాగమ మగును. మరియు నీవు ఆత్మానందముతో స్వ-స్వరూపమున రమణమొనర్చసాగుదువు. స్వయముగా ఉత్పత్తికూడా దేనినుండి ఉత్పన్నమగునో [illegible]తికి కూడా ఎచ్చట విశ్రాంతి లభించునో, మరియు అనుభవమునకు

కూడా ఎచ్చట అనుభవము ప్రాప్తించునో, ఆ ఆత్మరూపి యగు పీఠమునకు నీవు అక్షయరాజు వయ్యెదవు" ఆ సమయమున లక్ష్మీపతి యను శ్రీకృష్ణుడు అర్జునునితో యింతి యే చెప్పెను

ఇతి తే జ్ఞాన మాఖ్యాతం గుహ్యా ద్గుహ్యాతరం మయా ।
విమృశ్యైత దశేషేణ యథేచ్ఛసి తథా కురు ॥౬౩॥

"ఈ గీత సాహిత్యమునంతనూ మథించి తీసిన సుప్రసిద్ధమగు సారము. దేనినుండి ఆత్మయనెడి రత్నము చేజిక్కునో, వేదాంతమున దేనిని 'జ్ఞాన' మని ప్రాధమ్యముగ వర్ణించిరో. మరియు యిందువల్లనే దేని ఖ్యాతి ప్రపంచ మందంతటను వ్యాపించియున్నదో, దేనిప్రకాశమువలన బుద్ధ్యాదిశక్తులకు చూచుట మరియు అర్థము చేసికొనుట మొదలుగాగల యోగ్యత వచ్చునో, మరియు దేనిద్వారా సర్వద్రష్టుడ నగు నేనుకూడా కనిపింతునో, అదియే యీ ఆత్మజ్ఞానము. నేను అవ్యక్తుడనే, మరియు అవ్యక్తుడనగు నాకుకూడా యిది నితాంతము గుప్తముగ నుంచిన ధనమై యున్నది. కాని, నాయీ ధనమును నీ విషయమున ఎట్లు దాచియుంచగలను! ఇందువల్లనే, ఓ అర్జునా, దయ మరియు ప్రేమలచే పూర్తిగా నిండిపోవుటవలన నేను నా యీ గుప్తభాండా రమును నీ ఎదుట తెరచి యుంచితిని. ప్రేమావేశముచే నిండియున్న తల్లి తన బిడ్డతో దాపరికములేని మనస్సుతో మాట్లాడురీతిని, నాయీ ప్రీతికూడా మనసుకూడా అట్టి మాటలలో ప్రవృత్త మొనర్పదా? ఆకాశమును కూడా కడగించి వేయురీతిని, లేదా అమృతముయొక్క పెరడు తీసి వేయురీతిని, లేదా దివ్యమునుకూడా యింకనూ దివ్యముగ నొనర్చురీతిని, లేదా తన అవయవప్రకాశమువలన పాతాళమునందలి అణు - రేణువులను కూడా ప్రకాశితమొనర్చెడి సూర్యుని నేత్రములందుకూడా దివ్యాంజనము రాయురీతిని, యీ సమయమున, ఓ అర్జునా, సర్వజ్ఞుడనగు నేను కూడా సర్వద్రష్టులతోనూ ఆలోచించి 'నిశ్చయముగా సరియైన విషయమునే నీకు చెప్పితిని. ఇక నీవీవిషయము లన్నింటిని గురించిన్నీ తగురీతిని యోచనచేసి,

నీకు ఏదినచ్చునో, అదియే చేయుము". భగవానుని యీమాటలనువిని అర్జునుడు స్తబ్ధుడయ్యెను. అంతట భగవాను లిటులయనిరి- "ఓ అర్జునా, వాస్తవముగ నీ వతిగంభీరుడవు. ఆకలితోనున్నవాడు వడ్డించువానితో సంకోచించుచూ 'ఇకచాలును, నాపొట్టనిండినది' అనిచెప్పుచో, ఆతనికే ఆకలితో నుండవలసివచ్చును. మరియు, దానితోపాటు ఆతనికి అబద్ధము చెప్పిన దోషముకూడా సంభవించును. సరిగా యిదేవిధమున, సర్వజ్ఞుడగు సద్గురువు లభించినప్పుడు, నీవుసిగ్గుచే ఆతనిని ఆత్మనిర్ణయమునుగురించి ప్రశ్నించకుండుట, నిన్నునీవు మోసగించుకొనుటవంటిదే యగును. మరియు నీయీ పొరపాటు వలన ఆత్మవంచన యనెడి పాపముకూడా తగులును. కాని, నీ యీ స్తబ్ధత్వమువల్ల, నీమనస్సులో 'మరియొకమారీజ్ఞానమును గురించి వివరించవలసిన దనెడి' భావము గలదని నాకు తోచినది. "అందుపై అర్జునుడిట్టులనెను- " ఓ ఉదారుడవగు భగవానుడా, మీరు నా మనోభావమును సరిగా గుర్తించిరని నేను చెప్పుద మన్నను నా కేమాత్రము సముంజసముగ తోచుటలేదు. ఏలనన, మీతో పోల్చి చెప్పదగిన జ్ఞాత మరెచ్చటనైన లభించగలడా ? మరియు స్వాభావికముగ, కేవలము తామే దాని నెరింగిన జ్ఞాతలు. సూర్యుని సూర్యుడని యిట్టి స్థితిలో వర్ణించుచో, అందువల్ల ఏదైన విశేషమగు అభిప్రాయము వెలువడగలదా ? ఇది విని శ్రీకృష్ణు లిటుల చెప్పిరి- " ఓ అర్జునా, నీవిప్పుడు నన్ను గురించి చేసిన స్తుతిపూర్ణమగు వర్ణనము తక్కువైనదియు, సామాన్యమైనదిగను తలంచుచున్నావా ?

సర్వ గుహ్యతమం భూయః శృణు మే పరమం వచః ।
ఇష్టోఽసి మే దృఢమతి స్తతో వక్ష్యామి తే హితమ్॥ ౬౪

"ఇక నీవు నా నిర్దోషములగు శబ్దములను మరియొకమారు శ్రద్ధగా వినుము. చెప్పదగినదగుటచేతనే నేను చెప్పుచున్నట్టిదిన్ని, మరియు వినదగినదగుటవల్లనే నీవు వినవలసినట్టిదిన్ని యగు ఏ విషయమూ లేదు. అయినప్పటికిని, యీ సంభావణను గురించి 'నీకు భాగ్యోదయమైనదనియే' నీవు

తెలిసికొనుము. ఓ అర్జునా, ఆడతాబేలుయొక్క చూపువల్ల మాత్రమే దాని బిడ్డలను పోషించెడి పాలు లభించుచున్నది. మరియు చాతకపక్షి యింట స్వయముగా ఆకాశమే నీళ్లుపోయువాని పనిచేయును. కావున, ఎచ్చట ఏవ్యవహారము కాజాలదో, అచ్చటకూడా ఆ వ్యవహారఫలము అనుభవించుటకై ప్రాప్తించును. దైవము పూర్తిగా అనుకూలుడగుచో ఏ లాభమెచ్చట ప్రాప్తించ నేరదు ? సామాన్యముగ చూచినచో, యీ రహస్యమెట్టిదనిన, ద్వైతమును గురించిన జగడమును విడచి అద్వైతము అనగా ఏకతత్వ మనెడి యింటియందే యిది అనుభవమునకు రాగలదు. మరియు ఓ సఖుడవగు అర్జునా, కల్పితముకాని ప్రేమలో కాన్పించెడి ప్రేమవిషయము నేను తప్ప మరేదియూ కాదని - నీవు తెలసికొనియుండుము. ఓ అర్జునా, మనము మనముఖమును చూచుకొన దలచిన అద్దమును మనమే స్వయముగ శుభ్రమొనర్తుము; కాని ఆ శుభ్రతను మన మాఅద్దముకొరకై చేయుటలేదు, స్వయముగ మనకొరకే చేయుదుము. ఇదే విధముగ, ఓఅర్జునా నిన్ను నిమిత్త మాత్రునిగ చేసికొని నే నీవిషయముల నన్నింటిని నాకొరకే చెప్పుకొనుచున్నాను; ఏలనన, అటుల కానిచో, నీయందును నాయందును ఏ విధమైన భేద-భావమైన గలదేమో నీవేచెప్పుము ? మరియు యిందువల్లనే నేను నామనస్సునందలి రహస్యమును నీకు చెప్పుచున్నాను, ఏలనన, నీవు కూడా నా అంతరంగమున వసించువాడవే; మరియు ఏకనిష్ఠులగు భక్తుల పట్ల నేను వెర్రివాడ నగుదును. మరియు ఓఅర్జునా, జలమునకు తన సర్వస్వమును అర్పించునప్పుడు లవణముఎంతగా మైమరచి పోవుననిన, సర్వాంశలందును జలరూపమును పొందుటలో అవినాశమాత్రమునకైన సంకోచించదు; సరిగ యిదేవిధమున, నీవు నాపట్ల ఏ విధమగు భేద-భావమును ఏర్పరచుటనూ ఎరుగనపుడు, యిక నేను నీతో ఏవిషయమునైన ఎటుల దాచియుంచగలను? కావుననే, ఏరహస్యముముందు సంసారమునందలి మిగిలియున్న రహస్యము

లన్నియూ పూర్తిగా స్పష్టపరచినవిగా సిద్ధించునో, ఆ నాపరమగుప్తమగు రహస్య-వచనమును నీకు చెప్పుచున్నాను వినుము.

మన్మనా భవ మద్భక్తో మద్యాజీ మాం నమస్కురు ।
మామేవైష్యసి సత్యం తే ప్రతిజానే ప్రియోఽసి మే॥ ౬౫

"వీరుడవగు అర్జునా' నీవు, సర్వవ్యాపకుడనగు నన్నే నీ ఆంతరికము మరియు బాహ్యములగు సర్వవిధములగు వ్యవహారములకును సంబంధించిన విషయముగ చేసికొనుము. ఆకాశముయొక్క అన్నిఅంగములందును వాయువు కలసియుండురీతిని నీవు నాలో కలసి యుండుము. సారాంశమేమన, నీవు నీమనస్సును ఏకమాత్రమగు నాదేవాలయముగనే ఒనర్చుకొనుము. మరియు నాశ్రవణమువల్లనే నీచెవులను చక్కగా నింపియుంచుము. ఆత్మజ్ఞానముచే నిర్మలులైనవారగు యీ సంత - జనులు నాయొక్క సూక్ష్మప్రతిమలే యగుదురు. కావున, కాముకస్త్రీ తనభర్తవైపు ప్రేమపూర్వకముగ చూచువిధమున నీదృష్టినికూడా ఈసాధుమహాత్ములవైపు ప్రేమపూర్వకముగ చూచునటుల యొనర్చుము. నేను వస్తుకోటికి నివాస - స్థానమును, కావున, నానిర్మల నామస్మరణను నీ జిహ్వతో జేర్చి దానిని సజీవముగ నుంచుము. నీ చేతులచే జరిగెడి పనులన్నియును, మరియు పాదముల నడకయంతయూ- సమస్తమును నాకొరకే యగునటుల నీవు వ్యవస్థ యొనర్చుకొనుము. ఓ అర్జునా, నీ వారలకు లేదా పరులకూ నీవు చేసెడి ఉపకారములనెడి యజ్ఞమువలన నీవు నా నిజమగు యాచకుడవు కాగలుగుదువు. కాని, ఈ విధముగా నీకు ఒక్కొక్క మాటను ఎంతవరకని చెప్పను. ! సోదరా, నీలో నీవే స్వయముగా సేవక - భావమును స్థాపించుకొనుము. మరియు మిగిలినవారినందరిని మదూప్రులుగా తలంచి వారిని సేవ్యులుగా తెలసికొనుము. ఇందువలన భూతకోటియెడ నీ మనస్సునందుండెడి ద్వేషము తొలగిపోవును. మరియు నీ వీ జ్ఞాన భావనతోనే 'అంతటను నేనే నిండియున్నాననెడి' నమ్రతను గ్రహింపగలుగుదువు; మరియు దానివల్ల నీకు నా పూర్తియైన దృఢమగు ఆశ్రయము ప్రాప్తించ

కలదు. అంతట, యీ జనసమ్మర్దముచే నిండియున్న సంసారమున మరి మూడవవాని పేరే వుండదు. మరియు నేనునీవూ వాస్తవముగా ఏకాంతమున కలియగలుగుదుము. ఆపైన, ఎట్టిస్థితి సంభవించినప్పటికిని, నీకూ మరియు నాకూ గల పారస్పరిక సహవాసము అనుభవించుటకై మిగిలియుండును, మరియు మన సౌఖ్యము దానంతట అదే వృద్ధిపొందసాగును. మరియు ఓ అర్జునా, త్రిత్వము (మూడవవాడు) అనెడి జగడములేనట్టి స్థితియందే నీవు అంతమున మద్రూపుడవై నాలో కలసిపోదువు, నీరు నశించినప్పుడు నీటిలో పడెడి ప్రతిబింబమును తన బింబముతో కలసి ఐక్యముకాకుండా ఎవరడ్డగించగలరు? వాయువు ఆకాశముతోనూ, లేదా తరంగములు సముద్రముతోనూ కలసి ఏకము కాసాగినచో, దానిలో బాధపడవలసిన దేమిగలదు ? ఈదేహధర్మము వల్లనే నీవు మరియు నేనున్నూ భిన్నభిన్నముగా కాన్పించుచున్నాము కాని ఈ దేహమే లేకుండా పోయినప్పుడు, నీవుకూడా 'నేను' గానే అయ్యెదవనుట నిశ్చయము. నా యీ మాటలపట్ల యించుకేని నీమనస్సున సంశయించకుము. నీవీ విషయమున ఏ మాత్రమైన ఉపేక్షించుచో నీమీదఒట్టు! నీపైన నీవే ఒట్టుపెట్టుకొనుట ఆత్మస్వరూపముపైన ఒట్టు పెట్టుకొనుటవంటిదే. ఇందాశ్చర్య పడవలసిన సంగతి ఏదియూ లేదు, ఏలనన, ప్రీతికి గల లజ్జను ఏసమయమునను స్మరణమునకు రానివ్వకపోవుటయేయైయున్నది. అటులకానిచో, ఏది జ్ఞానవిషయమో, ఏది ప్రపంచమునకు అలిప్తమైనదో, దేనివలన యీ విశ్వము వాస్తవముగ భాసిల్లుచున్నదో, దేని ఆజ్ఞయొక్క ప్రతాపము కాలుని కూడా హరించివేయగలదో, అట్టి దేవుడనగు నేను, సత్యసంకల్పుడనై యుండి మరియు జగత్కల్యాణమునకై నేను ఎల్లప్పుడు ప్రయత్నము చేయుచున్నచో, యిక నేను శపథమొనర్చుట యనెడి నిరర్థకమగు ప్రయత్నము నేల చేయను? కాని, ఓ అర్జునా, నీప్రేమవలన నేనెంత వెర్రివాడనైతిననిన, నా దేవత్వమనెడి భూషణమును కూడా నే నీ వెర్రితనములో పారద్రోచితిని. ఓ అర్జునా, యిందువల్లనే, నేను సగమైపోతిని, మరియు

నీవు మద్రూపుడవగుటవలన పరిపూర్ణుడవైపోతివి. ఓ అర్జునా, తన కార్య సిద్ధికొరకై రాజుకు స్వయముగా తనపైననే ఒట్టుపెట్టుకొనవలసివచ్చు విధమున, యిచ్చటకూడా ఆ విధముగానే జరుగవలసియున్నది. ఇది విని అర్జును డిట్టులనెను—" ఓభగవంతుడా, తా మీవిధముగా విలక్షణమైన మాటలు మాట్లాడకుందురుగాక! ఏలనన, నాకార్యములన్నియూ కేవలము తమనామ స్మరణవల్లనే జరుగుచున్నవి. అందుపై, తా మీ సమయమున నాకు ఉపదే శింప బూనిరి. ఇక, తామే శపథపూర్వకముగా మాట్లాడసాగుచో, మీయీ వినోదముతో నిండియున్న లీలకు ఏదైన మర్యాద యుండునేమో-తెలసికొన గోరుచున్నాను. సూర్యప్రకాశమందలి ఒక అల్పాంశముకూడా కమలములను వికసింప జేయును. కాని, యిందునిమిత్తమే ఆతడు సంపూర్ణముగ ప్రకాశ మగుచున్నాడు. భూమియొక్క తాపము చల్లారుటేగాక, సముద్రమంతయూ కూడ నిండిపోవునంత మిక్కుటముగ మేఘములు వర్షించుచున్నవి. ఇట్టిస్థితిలో అది చాతకముయొక్క తృష్ణను శాంతపరచుట యనునది, ఆచాతకము దానికి కేవలము నిమిత్త మాత్రమగుటకాదా? కావున ఓకరుణానిధీ, దాతలలో శ్రేష్ఠుడవగు భగవానుడా, తామిప్పుడు చూపెడి యీ ఔదార్యమునకు నేను కూడా కేవలము నిమిత్తమాత్రుడను కానా? "ఇంతలో శ్రీకృష్ణదేవులిటుల చెప్పిరి-"చాలును యీ ప్రసంగము. నేను నీకిప్పుడు చెప్పినసాధనలవలన నీవు నిస్సంధేహముగా నాస్వరూపమును పొందెదవు. ఉప్పుగల్లుసముద్రమున పడ్డసమయమునందే అదికరగిపోవును. లేదా అది కరగిపోకుండావుండుటకు ఏదైన కారణమువుండునా? ఇదేవిధముగ, వస్తుకోటియందుండెడి నాస్వరూప భక్తిజనించినప్పుడు అన్నివిషయములందునూ నీమనస్సున ఆత్మబుద్ధిజనించును స్వదేహాభిమానము పూర్తిగా నాశమగును, మరియు నీవుకూడా 'నేనే' అయ్యె దవు. ఈరీతిని నీకు నేను 'కర్మద్వారా తిన్నగా పెంపొందుచూ, సాధన యనెడి అంతస్తు నా ప్రాప్తివరకు ఏవిధముగావచ్చునో' చెప్పితిని. ఓ అర్జునా, [illegible] నిరంతరము ముందుకుసాగెడి నడకయొక్క క్రమమెట్టిదనిన, కర్మల

న్నియూ నాకు అర్పింపబడుచో, నాభావనవలన చిత్తము శాంతము మరియు ప్రసన్నము నగును. అంతట, ఆ ప్రసన్నతవలన నా జ్ఞానము ప్రాప్తించును, మరియు అజ్ఞానము ద్వారా మనుష్యుడు నా స్వరూపముతో కలసి ఏకరూపుడు కాగలడు. ఓ అర్జునా, ఆ యవస్థలో, సాధ్యము లేదా సాధనము – లేనియూ మిగిలియుండవు. ఆయవస్థలో ఏపనియు చేయుటకు మిగిలియుండదని – చెప్పనగును. నీవు నీ కర్మల నన్నింటిని నిరంతరము నాకు అర్పించుచూ వుండుము, మరియు అందువలననే నేడు నీకునా ప్రసన్నత్వము ప్రాప్తించినది. ఇందువల్లనే, ఈ ప్రసన్నతయొక్క సామర్థ్యముచే యుద్ధమొనర్చుట యనెడి ప్రతిబంధము నాశనమగును. నే నొకమారు నీపై ముగ్ధుడనైతిని, మరియు యిందువల్ల యిక నీ కెన్నడును నేను బ్రతిమాలుకొన వలసిన స్థితిని కలుగనివ్వను. దేని యోగమువలన యీ ప్రపంచమంతటితోపాటు అజ్ఞానముకూడా నాశమొందునో, మరియు అంతటను కేవలము నేనే – నేను కాన్పించసాగుదునో, అట్టి జ్ఞానమును దృష్టాంతాది సహాయములచే స్పష్టీకరింపబడిన రూపమే యీ గీతయై యున్నది. నేను నీకనేకవిధములుగ ఆత్మజ్ఞానము నుపదేశించితిని; మరియు ధర్మాధర్మ భ్రాంతి జనింపజేసెడి అజ్ఞానముల నన్నింటిని నీ వీజ్ఞానసహాయముచే తొలగించి దూరముగ పారవేయుము.

సర్వధర్మాన్పరిత్యజ్య మామేకం శరణం వ్రజ।
అహం త్వాం సర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి మా శుచః॥

“ఆశ దుఃఖములను కలిగించురీతిని, లేదా నిందవలన పాతకములు కలుగురీతిని, లేదా దుర్దైవము దీనత్వమునకు కారణ మగు విధమున అజ్ఞానము స్వర్గ నరకములను లభింపజేసెడి ధర్మాధర్మములను సృష్టించినది. కాని, అజ్ఞానముచే జనించిన ఆ కల్పనల నన్నిటిని నీ వీ జ్ఞానముచే పూర్తిగా దూరమొనర్చుము. స్వయముగా త్రాటిని చేతబుచ్చుకొనిన పిమ్మట ఆ త్రాటిని

గురించి గల సర్పాభాసమును మనము త్యజించురీతిని, లేదా స్వప్నముతో పాటుగా దానికి సంబంధించిన వ్యవహారముల నన్నింటినికూడ మనము అంతమొందించు రీతిని, లేదా కామెర్లవ్యాధి పోగానే చంద్రబింబమున కాన్పించెడి పీతవర్ణముకూడా దానంతట అదే తొలగిపోవురీతిని, లేదా పగటి వేళ గతించిపోగానే మృగజలముకూడా కాన్పించని విధమున, లేదా కట్టెను పరిత్యజించుటతోపాటు అగ్నిని పరిత్యజించుటకూడా సంభవించు విధమున, ధర్మాధర్మము లనెడి గడబిడను కలుగజేసెడి మూలాజ్ఞానమును తొలగించుట తోడనే, దానితోపాటు ధర్మాధర్మములనెడి జగడములన్నియూకూడా తమంతతామే దూరమైపోవును. మరియు, అజ్ఞానము నశించి నప్పుడు ఏకమాత్రుడనగు నేనే నాయంతట నేను మిగిలి యుందును. నిద్రతోపాటు స్వప్నముకూడా నశించినప్పుడు కేవలము తానే మిగిలియుండు రీతిని, అజ్ఞానము తొలగిపోగానే నేను తప్ప మరేదియూ మిగిలియుండదు; మరియు, నా ఆ కేవలస్వరూపమున కలపి జీవుడు పూర్తిగా ఏకాకారుడగును. స్వయముగ తన భిన్నత్వమును కూడా వుంచుకొనకుండా నాతో కలపి ఏకత్వమును పొందుటనే 'నాశరణు జొచ్చుట' యందురు. ఘటము నశించుటతోడనే దానియందలి గగనము గగనమున కలసిపోవురీతిని, యీ శరణాగతివలన నాతో ఏకత్వము సిద్ధించును. స్వర్ణమణి స్వర్ణమునందునూ, లేదా తరంగములు నీటియందునూ కలసిపోవు రీతిని, ఓఅర్జునా, నీవుకూడా నాశరణుజొచ్చి నాతోకలసిపొమ్ము. ఓఅర్జునా, అటులకానిచో, బడబాగ్ని సాగరమును శరణుజొచ్చినది, మరియు అది స్వయముగా సముద్రినే దగ్ధమొనర్చినది; – అనెడి యీ విధమగు కల్పవలను నీవు పూర్తిగా విడచిపెట్టుము. నన్ను శరణుజొచ్చిన వానికి జీవభావము వుండునని చెప్పుట, పూర్తిగా హాస్యాస్పదము. ఈ విధ మాటలు నోటినుండి వెలువడుటకు కారణమైన ఆ బుద్ధికి ఏల సిగ్గు [illegible], ఒక సామాన్యదాసి ఏరాజు పాలిటనైనపడుచో, అది

కూడా రాజవైభవమును పొందును. అట్టిస్థితిలో జగదీశ్వరుడనగు నేను లభించిన పిమ్మటకూడ జీవత్వము తొలగిపోదనెడి - చెడుమాటలను నీవేమాత్రము నమ్మకుము. మద్రూపుడవై అతి సహజముగా నా సేవ యొనర్చబడగలదు; ఇందువలన, నీవు యీ విధముగనే నన్ను సేవించుము; ఏలనన, దీని ద్వారానే జ్ఞానము లభించును. ఇటు పిమ్మట, మజ్జిగలోనుంచి తీసిన వెన్న లక్ష ఉపాయము లొనర్చినప్పటిని తిరిగి మజ్జిగలో కలసిపోనిరీతిని నీవొక్కమారు అద్వైతభావనతో నన్ను శరణుజొచ్చినప్పుడు,లక్షప్రయత్నములొనర్చినప్పటికిని ధర్మాధర్మములనెడి జగడము నిన్ను స్పర్శింపజాలదు. యినుము వ్యర్థముగా పడియుండి మట్టిగానైపోవును కాని, అదిఒక్కమారు స్పర్శమణిని స్పర్శించగానే బంగారుగానగును. అప్పుడిక దానికితుప్పుపట్టదు లేదా, కొయ్యను ఒరపిడిపెట్టి దానినుండి అగ్నిని బయల్వరచినచో, యిక నాఅగ్ని దానిలో దాగియుండజాలదు. ఓఅర్జునా, సూర్యునకు కూడ ఎన్నడైన చీకటి కాన్పించునా ? లేదా, మేల్కొనియున్నప్పుడు కూడ స్వప్నభ్రాంతిని అనుభవింప గలమా? సరిగా యిదేవిధమున, ఒక్కమారు నాతో ఏకత్వము కలిగినపిమ్మట నాస్వరూపముతప్ప మరేవస్తువైన మిగిలియుండుటకే కారణమైనవుండగలదా? కావున, నీవునన్నుతప్ప మరిదేనినీ నీమనస్సున కల్పనమైన నొనర్పకుము. నీ పాపపుణ్యములన్నియూ నేనే యగుదును. బంధనములన్నింటి కిని లక్షణమగు ఏపాపము వాస్తవమునకు ద్వైతభావమువల్లనే మిగిలియుండునో, అదికూడా నాజ్ఞానము వలన నాశనమగును. ఓ సువిజ్ఞుడవగు అర్జునా, నీటిలోబడినఉప్పు, పూర్తిగా నీరే అయిపోవును. ఇదేవిధముగా నీవు అనన్యభావముతో నన్ను శరణుజొచ్చుచో, నీవుకూడా మద్రూపుడవే యగుదువు. మరియు ఓ అర్జునా, నీవు మద్రూపుడవైనప్పుడు నీయంతటనీవే ముక్తుడవుకూడా యగుదువు. నీవు నన్ను స్వీకరించుము. మరియు నేను నా ప్రకాశముచే నిన్ను ముక్తునొనర్తును.కావుననే, ఓ అర్జునా, యీ సమయమున నీ వీరీతిని చింతించనక్కరలేదు. ఓ బుద్ధిమంతుడవగు పార్థా, నీ వీ జ్ఞాన

ముతో కూడియున్నవాడవై, ఏకమాత్రుడనగు నన్నే శరణుబొందుము. విశ్వస్వరూపుడు సర్వదృష్ట మరియు సర్వవ్యాపీయగు శ్రీకృష్ణభగవానులు అర్జునునితో యీవిధముగా చెప్పియుండిరి. ఇటుపిమ్మట, ఆతడు తనకంకణయుక్తమగు శ్యామవర్ణముగాగల దక్షిణహస్తమునుచాచి, తనశరణుబొందిన భక్తశ్రేష్ఠుడగు అర్జునుని ఆలింగన మొనర్చుకొనెను. ఎచ్చటకు చేరజాలనందుకల్ల బుద్ధిని చంకయందు ఒత్తిపట్టి శబ్దములు వెనుకకు మరలిపోవునో, మరియు ఏది శబ్దము, లేదా బుద్ధివలన చూడబడనిదో, ఆ స్వరూపమునే అర్జునున కొసంగుటకై శ్రీకృష్ణుడు పన్నాగముతో ఆతనిని కౌగలించుకొనెను. శ్రీకృష్ణుని హృదయమునకు అర్జునుని హృదయము తాకుటతోడనే, శ్రీకృష్ణుని హృదయమందలి రహస్యము అర్జునుని హృదయమునందు ప్రవేశించెను. మరియు ఆతని ద్వైతభావము, అంతమొందుటతోడనే శ్రీకృష్ణుడాతనిని ఆత్మస్వరూపునిగ చేసెను. ఒక దీపముతో మరియొక దీపము వెలిగింపబడురీతిని యీ గాఢాలింగనముకూడా నయ్యెను. మరియు ద్వైతముగా నుంచికూడా శ్రీకృష్ణుడు అర్జునుని ఆత్మస్వరూపునిగా నొనర్చుకొనెను. అంతట, ఆ అర్జునుని హృదయమున వెడలిన మహాసుఖమనెడి ప్రవాహములో అంతగొప్పవాడగు శ్రీకృష్ణుడుకూడా మునిగిపోయెను. ఒకసముద్రము మరియొకసముద్రముతో కలసినప్పుడు నీరురెట్టింపుగా నగును. మరియుయథేష్టస్థానమును సంపాదించుటకై ఆనీరుపైన ఆకాశమునందుకూడా ఎగురసాగును. ఈ శ్రీకృష్ణార్జునుల కలయిక వలనకూడా సరిగా అట్టిస్థితియే యిప్పుడు కలిగెను. ఇర్వురును ఆనందమును పట్టజాలకపోయిరి. ఈ సమ్మేళన మెటుల జరిగెనో ఎవడు చెప్పగలడు! ఆ సమయమున, విశ్వమంతయూ పూర్తిగా నారాయణునితో నిండిపోయినదా యన్నటుల వుండెను. ఈవిధముగా, వేదములకు మూలసూత్రమైయ్యెడి యీ గీతాశాస్త్రమును సర్వాధికారయుక్తముగను మరియు పూర్తిగా పవిత్రుడును అయిన శ్రీకృష్ణుడు [illegible]మొనర్చెను. ఈ గీత వేదములకు మూలముగ నెట్టులౌనదని మీ మన

స్సిన సంశయము కలుగవచ్చును; దీనికి కారణమును చెప్పెదను వినుడు. ఎవని శ్వాసనుండి వేదములు జన్మించెనో, స్వయముగా ఆ సత్యవాణియే యగు మహావిష్ణువు తన నోటితో ప్రతిజ్ఞ చేసి యీ మాటను చెప్పు చున్నాడు; మరియు యిందువల్లనే, నేను యీ గీతను వేదములకు మూలమని చెప్పుటకూడా సమంజసమగును. దీనిని మరియొక విధముగా కూడా వివరించవచ్చును. ఏదైన నాశనముకానివస్తువుండి, దాని వ్యాప్తియంతయూ ఏదేని పదార్థమునందు లయరూపమున సంగృహీతమై యున్నదని యన్నచో, ఆపదార్థము ఆవస్తువుయొక్క బీజమేనని యెరుంగవలెను. మరియు., బీజమునందు వృక్షమువుండువిధమున మూడు కాండములుంగల వేదరాశి అంతయూ యీగీతలోపల నిండియున్నది. కావుననే, నాకీగీతయే వేదములకు బీజమని తోచుచున్నది; యీసంగతి స్పష్టముగా కాన్పించగలదు కూడాను. వజ్రములు మరియు మాణిక్యములు మొదలగు నగలచే శరీరమంతయూ అలంకరింపబడు ధమున త్రికాండాత్మకమగు వేదభాగములీగీతలో స్పష్టముగ సుశోభితమగుచున్నవి. ఇక, వేదములందలి కర్మకాండాది త్రికాండములు గీతలో ఎచ్చటెచ్చట స్పష్టీకరింపబడినవో వివరించిచెప్పెదను. దీని యందలి ప్రథమాధ్యాయము కేవలము శాస్త్రీయవిచారణకు ఆరంభక ప్రస్తావన మాత్రమే. ద్వితీయాధ్యాయములో సాంఖ్యశాస్త్ర సిద్ధాంతము ప్రకటింప బడినది. దానిలో, మోక్షప్రాపక సాంఖ్యశాస్త్రము ఒక్కజ్ఞానముతప్ప మరిదేనినీ అపేక్షించదని చెప్ప బడినది. తరువాత మూడవ అధ్యాయములో, అజ్ఞానమున చిక్కు కొనియున్న లోకులకు మోక్షమును పొందనగు సాధనము లేవి. యను విషయము ఆరంభింప బడినది. ఆ సాధనము – కామ్యము మరియు నిషిద్ధములూనగు కర్మలు మనుష్యుని దేహాభిమానమనెడి బంధనమున పడ వేయునుగాన, వాటిని విడచి మానవుడు ఎల్లప్పుడును సక్రమముగ తనకు ఉపయుక్తములగు నిత్య నైమిత్తిక కర్మలను ఆచరించవలెను – అని. తృతీయా

ధ్యాయములో భగవానులు ఈనిసముగా నిర్మలవృత్తితో కర్మాచరణ మొనర్ప
వలెను ' అనెడి సిద్ధాంతమునుకూడా స్థిరపరచిరి. దీనినే కర్మ - కాండమని
యెరుంగవలెను. బద్ధపురుషుని మనస్సునందు ' ఈ నిత్య - నైమిత్తికాది
కర్మాచరణ మేరీతిని అజ్ఞానబంధమును త్రెంచివేయును ' అనెడి ఆలోచన
జనించినప్పు డాతడు ముముక్షు పదవికి వచ్చును. మరియు ఆ సమయమున
చేయవలసిన పనిని గురించి శ్రీ భగవానులు ' మనుష్యుడు తన
కర్మాచరణము నంతనూ బ్రహ్మార్పణ మొనర్చుచూ చేయవలెనని'
చెప్పిరి. శారీరకముగను, వాగ్రూపమునను మరియు మనస్సుద్వారానూ
ఏ విహితకర్మ లేరీతిని ఆచరింపబడునో, అవియన్నియూ ఆ రూపముగనే
యీశ్వరార్పణ మొనర్పవలెనని - శ్రీకృష్ణదేవులు చెప్పిరి. కర్మయోగము
ద్వారా జరిగెడి యీశ్వర భక్తిని గురించి ఉపన్యసించుచూ నాల్గవఅధ్యా
యాంతభాగమున వడ్డింపబడిన మధురమగు ఖాద్యపదార్థమగు ' ఈశ్వర భజ
నను కర్మాచరణముద్వారా చేయవలె' ననెడి తత్త్వమే క్రమముగా విశ్వ
రూప దర్శనముగల పదునొకండవ అధ్యాయాంతము వరకు ప్రతిపాదిత
మొనర్పబడినది. కావున, నాల్గవఅధ్యాయమునుండి పదకొండవ అధ్యాయము
వరకునూ గల ఎనిమిది అధ్యాయములున్నూ దేవకాండమై యున్నది. ప్రతి
బంధకము అన్నింటిని దూరమొనర్చి గీతాశాస్త్ర మీవిషయమున యోచన చేసి
నది. మరియు యీ ఈశ్వరభక్తివల్ల యీశ్వర ప్రసాదముచే గురుసాంప్ర
దాయమునకు అనురూపముగా లభించెడి సత్యము మరియు ప్రేమపూర్ణమూ
నగుజ్ఞానమును గురించి పండ్రెండవ అధ్యాయమున దానిని అద్వేష్ట
మరియు అమానిత్వాది గుణసహాయముచే పెంపొందించుకొన వలెనని'
చెప్పబడినదని నేను తలంతును. ఆ పన్నెండవ అధ్యాయమునుండి పదు
నైదవ అధ్యాయమువరకు జ్ఞానముయొక్క పరిపక్వ ఫలనిరూపణమును
గురించిన విషయమే గలదు. ఇందుచే, ఊర్ధ్వమూలమువరకు - యీ నాల్గు
[illegible] జ్ఞానకాండ వివరింపబడినది. కావున నిచ్చట,

కాండత్రయనిరూపణ మొనర్చెడి శ్రుతి (అనగా బ్రహ్మవిద్య) యీ గీతా పద్యరూపియగు రత్నఖచితాలంకారమును ధరించి సుశోభితమూ మరియు అలంకృతమూ అయినది. అస్తు. కాండత్రయాత్మకమగు శ్రుతి ఏ మోక్షఫలమును గురించి ఉచ్చస్వరమున ఘోషించుచున్నదో, మరియు దేనిని తప్పక పొందవలసినదిగా అది చెప్పుచున్నదో, ఆ ఫలసాధనమగు జ్ఞానముతో రాత్రిం - బవళ్ళు వైరము కలిగియుండు ఏ అజ్ఞానసముదాయములు గలవో, వాటి ప్రతిపాదన పదునారవ అధ్యాయమున చేయబడినది. పదునేడవ అధ్యాయమున శాస్త్రసహాయముచే యీ శత్రువులపై విజయమును సంపాదింపవలెననెడి సందేశముగలదు. ఈ విధముగా ప్రథమాధ్యాయము మొదలుకొని పదునేడవ అధ్యాయము ముగింపు వరకు భగవానులు వేదరహస్యమును వివరించిరి, మరియు యీ పదునేడు అధ్యాయములయొక్క అర్థమూ నిష్కరింపబడినట్టి యీ పదునెనిమిదవ అధ్యాయము కలశాధ్యాయమై యున్నది. ఈ విధముగా అధ్యాయము అన్నింటి సంఖ్యనూ చూచుచూ యీ భగవద్గీతయనెడి గ్రంథము తన జ్ఞానదానమనెడి అలౌకికమగు ఔదార్యమువలన మూర్తిత్వమును దాల్చిన వేదమే యున్నటుల యున్నది. వేదము తన తావున జ్ఞానసంపదచే పరిపూర్ణముగా నిండి యున్నదనుటలో సందేహములేదు, కాని దానితో సాటివచ్చు లోభి కూడా మరెచ్చటనూ దొరకదు. మరియు, దీనికిగల కారణము, అది కేవలము బ్రాహ్మణ, క్షత్రియ, వైశ్యులనెడి యీ మూడు జాతుల వారి వీనుల వరకు మాత్రము చేరగలుగుటయే. వీరు తప్ప స్త్రీలు మరియు శూద్రాది ఇతర మానవజీవులకు వేదము తన జ్ఞానమందిరమున ఏమాత్రము చోటునివ్వదు. ఇందువల్లనే, ప్రాచీనకాలమందలి యీ దోషమును పరిమార్జనమొనర్చుటకొరకే వేదము యీ గీతాశాస్త్రమనెడి వేషమును ధరించి లోకులకందరకు సాధ్యమైనదని - నాకుతోచుచున్నది. కేవలమింతియే కాదు. అది గీతాస్వరూపమున అర్థ -రూపముతో మనస్సున ప్రవే

శించి శ్రవణముద్వారా కర్ణములకు సోకి, లేదా జప - పాఠములనెడి నెపమున నోటియందుండి లోకులందరకిప్పుడు లభించుచున్నది. ఈగీతాపాఠము జ్ఞప్తియందుండు వారికి వేదము లీగీతారూపమున మోక్షప్రదానము నొనర్చుచునేయున్నవి; కాని, వాటితోపాటు ఎవరు గీతనువ్రాసి, మరియు దానిని కేవలము పుస్తకరూపమున తమవద్దనుంచుకొందురో, అట్టి సామాన్యబుద్ధిగల లోకులకుకూడా వేదము యీసంసారమనెడి నాలుగువీధులవద్ద మోక్షసుఖమనెడియీఅన్నసత్రమునే తెరచియుంచినదాయననగును. ఆకాశమున వుండుటకు, లేదాభూమిపైన కూర్చొనుటకు, లేదా సూర్యప్రకాశమున తిరుగుటకును కేవలము ఆకాశమొక్కటియే అందరికిని తెరచియుండి, ఎవరికిని ఏ ప్రతిబంధకమున్నూ లేనట్టి స్థానమైయున్న రీతిని, యీ గీతకూడా ఏ విధమగు బంధమూలేని అందరిదిన్నీ అయియున్నది. దీనివద్దకు వచ్చిన ప్రతివానినీ ఉత్తముడు లేక మధ్యముడూ అనక యిది తనవారినిగా చేసికొనును, మరియు ఏ విధమగు భేదభావమును చేయక అందరకును సమానరూపమున కైవల్యసుఖమును దానముచేసి ప్రపంచమునంతను శాంతపరచును. తన ప్రాతనిందకు భయపడి వేదము గీతయొక్క ఉదరమున ప్రవేశించినది. మరియు యిందువల్లనే యిప్పుడు దానికీర్తి శుద్ధమూమరియు ఉజ్జ్వలమూ అయినది. ఈ విధముగా శ్రీకృష్ణుడు అర్జునునకు ఉపదేశించిన భగవద్గీత అందరునూ సహజముగ సేవించదగిన వేదస్వరూపమై యున్నది. కాని, దూడ నెపమున గోస్తనమునుండి పాలుజారురీతిని, మరయు అందుమూలమున అప్పుడు యింటగలవారందరికి త్రాగుటకు పాలు లభించు విధమున యీగీతకూడా పాండవుల నెపమున ప్రపంచము నంతనూ ఉద్ధరించినది. దప్పిక గొన్న చాతకముపై దయదలచి మేఘము దానికొరకై జలసమేతముగ పరుగిడివచ్చును. కాని, ఆనీటివలన స్థావరజంగమము లన్నింటికిని మేలు కలుగును. మరియేవిధమగు ఆధారమూలేని కమలముకొరకై సూర్యుడు ప్రతిదినమునను ఉదయించును. కాని, అందువలన ప్రపంచమంతటను గల నేత్రములకు సుఖము కలుగు

చున్నది. ఇదేవిధముగా, అర్జునుని నెపమున భగవానులు గీతను ప్రకాశిత మొనర్చిరి. కాని, దీనివల్ల జగత్తంతటియొక్క శిరముపై నుండియూ సంసారమువంటి అతి పెద్దదగు బరువు తొలగిపోయినది. ఈతడు భగవాను డగు లక్ష్మీపతికాడు, యీయనను నో ర నెడి ఆకాశమునుండి ఉదయించి శాస్త్రీయ రత్నకాంతిచే త్రిలోకములనూ ఉజ్వల మొనర్చెడి సూర్యు డనియే చెప్పవలెను. ఏ కులమున జన్మించిన అర్జును డీ జ్ఞానమునకు పాత్రుడయ్యెనో, మరియు ఎవడు జగత్తంతటికొరకును గీతాశాస్త్ర మనెడి యీ ద్వారమును తెరచునో, ఆ ధన్యుడగు కులము నిజముగా పవిత్రమైనది. అస్తు. అటుపిమ్మట, సద్గురువగు శ్రీకృష్ణుడు స్వ-స్వరూపమున కలసెడి అర్జునుని మరల అద్వైతతత్త్వములోనికిగొనివచ్చి యీ విధముగా చెప్పెను— "ఓ పార్థా! నీ కీ శాస్త్రమ్ము నచ్చినదా?" అంత అర్జునుడు "అవును మహారాజా, మీ కృపా ప్రసాదమువలన నా కీ శాస్త్రము చక్కగా నచ్చినది" అనెను. అంతట భగవానులు మరల యిట్టులనిరి. "ఓ అర్జునా, గుప్తభాండారమును పొందుటకై అలౌకికమగు భాగ్యబలము కావలసి యున్నది. కాని భాగ్యమువలన ఏకత్రితమొనర్పబడిన సంపదను ఉపయుక్తరీతిని భోగించు మహాద్భాగ్య మెవనికో మాత్రము లభించును. తోడుకొన నటువంటి శుద్ధమగు పాలుగల క్షీరసాగరమువంటి ప్రచండమగు భానను మథించుటలో ఎంత ఎక్కువ కష్టమైయుండును! కాని ఆ పరిశ్రమ యంతయూ కూడా అంతమున సఫలమే యైనది, ఏలనన, దానిని మథించినవారు స్వయముగా తమ నేత్రములతోనే దానినుండి అమృతము వెలువడుటను చూచియుండిరి. కాని అంతమున ఆ అమృతమునకై సక్రమముగా వారిచే యత్నమొనర్పబడలేదు. అందువల్ల అమరత్వమును పొందుటకై సంపాదించబడిన ఆ అమృతమే మరణకారణమయ్యెను. సంపదను ఏవిధముగా అనుభవించవలెనో తెలిసికొనకుండా సంపదను కూడబెట్టినచో, యీ విధముగు అనర్థకమే వాటిల్లును. నహుషరాజు స్వర్గమునకు ప్రభువాయెను.

కాని ఆతని ఆచరణము సక్రమముగాలేకుండెను. మరియు యిందు వల్లనే ఆతనికి సర్పయోనిలోకిపోయి పడవలసివచ్చెనన్న సంగతిని నీవెరుంగవా ? ఓ అర్జునా, నీవద్ద అ – గణ్యములుగలవు, యిందువల్లనే యీ సర్వశ్రేష్ఠమగు శాస్త్రమును పొందుటకు నీవు పాత్రుడవైతివి. కాని, ఇకనీవీ శాస్త్రానుసారము పరిపూర్ణముగ ఆచరించుము. మరియు అటలనిష్ఠతో దీనిని పాటించుము. కానిచో ఓ అర్జునా, నీవు సంప్రదాయమును తగురీతిని పాటించక, మరియు కేవలము దీని అనుష్ఠానమునందే నిమగ్నుడవగుచో, ఆ అనుష్ఠానమునకు కూడా ఆ అమృత – మథనమునకు పట్టిన దశయే పట్టును. బాగా బలిసి చూచుటకు అందముగానున్న ఆవు లభించిన దనుకొనుము. కాని, సంధ్యా సమయమున, దాని పాలను పితుకుటలో మనము నేర్పరులమైనప్పుడు మాత్రమే మనకు దానిపాలు త్రాగుటకు లభించును. సరిగా యిదేవిధమున, గురువు ప్రసన్నుడై శిష్యుడుకూడా విద్యాసంపన్నుడయ్యె ననుకొనుము. కాని, ఆ విద్యను సంప్రదాయమునకు తగిన రీతిని పాటించినప్పుడు మాత్రమే ఆ విద్యవల్ల తగిన ఫలము లభించగలదు. ఇందువల్లనే, యీ శాస్త్రసాంప్రదాయమును నీవత్యంత నిష్ఠతో వినుము.

ఇదం తే నాతపస్కాయ నాభక్తాయ కదాచన
నచాశుశ్రూషవే వాచ్యం నచమాం యోఽభ్యసూయతి ౬౭

"ఓఅర్జునా, నీవు అత్యంత భక్తిపూర్వకముగా సంపాదించిన యీ గీతాశాస్త్ర విషయములను ఎన్నడును ఏ తపోహీనునకును చెప్పరాదు. లేదా ఒకానొకడు మంచితపస్వియైనప్పటికిని, ఆతని హృదయమున దృఢమైన గురు భక్తి లేనిచో, అంత్యజాలనుండి వేదములు సంరక్షింపబడు రీతిని యీశాస్త్రమునుకూడా అట్టివానినుండి సంరక్షింపవలెను. కాకి ఎంతముసలిది అయినప్పటికిని, దానికి యజ్ఞాహుతి యందలి శేషించిన భాగము యివ్వ

బడనిరీతిని యిట్టి తపోవృద్ధునకుకూడా ఆతడు గురుభక్తిలేనివాడగుచో యీ గీతను యివ్వరాదు. లేదా తపస్సార్జించినవాడై యుండి గురుదేవునిపట్ల భక్తికూడా వున్నప్పటికిని జ్ఞానశ్రవణ మొనర్చుటకు అనురాగములేనివాడగుచో ఆతడు తన మొదటి రెండు గుణములవల్లనూ తప్పక లోకమున పూజనీయుడగును. కాని గీతాశ్రవణ మొనర్చుటకాతడు పాత్రుడు కాజాలడు. ముత్యము ఎంత స్వచ్ఛమైనదైనప్పటికిని దారము గ్రుచ్చుటకు దానియందు బెజ్జములేనిచో ఏమి ప్రయోజనము ? సముద్రమతిగంభీరమైనదే; అయినప్పటికిని దానిపైన కురిసెడి వాన వ్యర్థముగ పోవుటలేదా ? పొట్ట పూర్తిగా నిండియున్నవాని ముందు బలవంతముగ ఉత్తమ పక్వాన్నములు వడ్డించి వాటిని వ్యర్థముగ పాడుచేయుటకంటె, ఆ పక్వాన్నములనే ఔదార్యముతో ఆకలిగొన్నవారికి ఏలపెట్టరాదు ? కాననే, మనుష్యుడెంత అధికముగ యోగ్యుడైనప్పటికిని, ఆతని హృదయమున జ్ఞానమును శ్రవణమొనర్చుటపట్ల దనురాగము లేనిచో, అతనికి నవ్వులాటకైనను యీ శాస్త్రవిషయములు చెప్పరాదు. కాదామరి ? నేత్రములు రూప సౌందర్యమును పరీక్షించునట్టివై యుండగా అవి సువాసననెటుల తెలిసికొనగలవు ? ఎచ్చట ఏది ఉపయుక్తమైన మాటయగునో అచ్చటనే అది ఫలించుటకూడ సంభవించును. కావున, తాపసులు మరియు భక్తులైన వారిని తప్పక గౌరవించవలెను, కాని శాస్త్రశ్రవణముపట్ల శ్రద్ధ చూపజాలని వానికి మాత్రము గీత నెన్నడును ఉపదేశింపరాదు. ఒకానొకనియందు, తపము, భక్తిమరియు శ్రవణమొనర్చుటకు అనురాగముకూడావుండి, యీ విధముగా కావలసిన యోగ్యతలన్నియూ వున్నవనుకొనుము ;అయినప్పటికిని, యీగీతాశాస్త్ర నిర్మాణమొనర్చిన మరియు సర్వలోక ప్రభుడనైన నన్నుగురించి తుచ్ఛముగా మాట్లాడు వాడైనచో, లేదా నా భక్తులను గురించినీన్ని మరియు స్వయముగ నన్ను గురించినీన్ని అతి పూర్వకముగా మాట్లాడువాడునూ అయినచో ఆతనినికూడా నీవు గీతా

శాస్త్రము వినుటకు ఉపయుక్తపాత్రునిగా తలంచకుము. ఆతనియందున్న యితరగుణములన్నియూ దీపజ్యోతిలేని రాత్రియందలి దీపము పెట్టెడి సెమ్మె వలెనే తలంచుము. ఎర్రని రంగుగలిగి, యువకుడుకూడా అయియుండి అలంకారాదులచే చక్కగా అలంకరింపబడిన వాడుగాకూడా వున్నప్పటికిని, ఆతని శరీరమున ప్రాణములు లేవనుకొనుము. లేదా శుద్ధ బంగారముతో నిర్మింపబడిన దేవాలయమే, కాని దాని గుమ్మమువద్ద త్రాచుపాము మార్గమునడ్డగించినిలచియున్నది. లేదా దివ్యాన్నము వండబడి సిద్ధముగా నున్నది. కానిదానిలో కాలకూటవిషము కలపబడి యున్నది. లేదా, మైత్రియున్నది. కాని ఆతనిలోపల కపటము దాగియున్నది. ఓ బుద్ధిమంతుడవగు అర్జునా, తపస్సు, భక్తి, మరియు బుద్ధికూడా వున్నప్పటికిని నాభక్తులనుగాని నన్నుగాని నిందించెడివారికి కూడా సరిగా యీవిధమగు దశయే ప్రాప్తించునని – నీవు జ్ఞప్తియందుంచుకొనుము. వారందరూ పైనచెప్పిన పదార్థములవలె దుష్టులే యగుదురు. కాన, ఓ పార్థా, నాభక్తులను మరియు నన్నూ నిందించెడి పురుషుడు, భక్తుడేకానిమ్ము, బుద్ధిమంతుడు మరియు తాపసియే కానిమ్ము, అయినప్పటికిని, ఎన్నడును యీ శాస్త్రము నాతడు స్పర్శించుటయైనను జరుగనీయ్యకుము. ఓ అర్జునా, నీకింతకంటె విశేషించి ఏమిచెప్పను ! నిదించువాడు స్వయముగా బ్రహ్మతో సమానమగు ప్రజ్ఞగలవాడే యగుగాక, అయినప్పటికిని నీవాతని చేతికి యీ గీతను పరిహాసమునకైన ఎన్నడును యివ్వకుము.

య ఇదం పరమం గుహ్యాం మద్భక్తేష్వభిధాస్యతి ।
భక్తిం మయి పరాం కృత్వా మామే వైష్యత్యసంశయః॥ ౬౮॥

"కావున ఓ ధనుర్ధారివగు పాండవా ! ఏ పునాదిలో తపస్సనెడిది పూర్తిగా పూడ్చి నింపబడి, దాని ఆధారముపై గురుభక్తి యనెడి దృఢమైన మందిరము కట్టబడెనో, మరియు దీనియొక్క జ్ఞానశ్రవణ మనెడి గాఢ మగు

వాంఛతో కూడియున్న సింహద్వార మెల్లప్పుడు తెరచియుండునో, మరియు ఎందాభావ మనెడి రత్నములచే దేనియొక్క సుందరమగు కలశము నిర్మింపఁబడినదో, అట్టి నిర్దోషమగు భక్తుఁడనెడి మందిరమున నీ వీ గీతారత్న మనెడి యీశ్వరుని స్థాపించుము. ఇటుల చేయుటవలన నీ వీ సంసారమున స్వాయముగా నా యోగ్యతవరకును చేరెదవు. అ, ఉ, మ - యనెడి యీ త్రిమాత్రలయొక్క గర్భమునందు 'ఓమ్' ఏకాక్షరరూపమున మూసిపడియున్నది. వేదములయొక్క ఆ మూలబీజమగు ప్రణవ మీ గీతాశాఖలతో విస్తరించినది లేదా శ్లోకము లనెడి ఫలములు మరియు ఫలములద్వారా యీ గాయత్రియే అవతరించినదా యని తలంచవలెను. ఏ తల్లికి ఒక్కబాలుఁడు తప్ప మరే మియూ లేదో, ఆ తల్లికి యీ తల్లి తప్ప మరేగతియూ లేనట్టి బాలుఁడు లభింపజేయఁబడిన రీతిని, ఏవ్యక్తి యీ మహామంత్రముతో నిండియున్న గీతను నా భక్తులకు అతి ప్రేమపూర్వకముగ లభింపజేయునో, ఆతఁడు శరీరపాతమైన తరువాత తప్పక నాతో కలసి ఏకరూపుఁడగును.

న చ తస్మా న్మనుష్యేషు కశ్చి న్మే ప్రియకృత్తమః ।
భవితా న చ మే తస్మా దన్యః ప్రియతరో భువి ॥౬౯॥

"మరియు, ఇట్టి పురుషుఁడు దేహాకారమనెడి అలంకారమును ధరించి చూచుటకు నాకు భిన్నుఁడుగా నున్నంతవరకును ఆతఁడు నాకు హృదయముకంటెను అత్యంత ప్రియుఁడగును. జ్ఞాని, కర్మనిష్ఠుఁడు, మరియు తాపసులలో కేవలము నా కీపురుషుఁడు ప్రియమైనంత ఎక్కువగా యీ భూతలమున నాకు మరెవ్వరును కాన్పించరు. ఎవఁడు భక్తసమూహమునందు గీతాకథన మొనర్చునో, ఎవఁడు ఐశ్వర్య సంపన్నుఁడనగు నన్నుగురించి తన మనస్సున పూర్తియైన ప్రేమ మరియు భక్తుల నుంచుకొని శాంతిపూర్వకముగ మహాత్ముల సభలో గీతాపాఠ మొనర్చునో, ఎవఁడు క్రొత్తగా ఆకులు చిగుర్చుటవలన వృక్షములు ఆనందముచే పులకరించురీతిని అట్టి భక్తులను పులకరింపజేయునో, ఎవఁడు మందవాయు వీవనలు వృక్షములను వూపురీతిని వారిని ఊగులాడిం

చునో, ఆవృక్షములందలి ఫలములు రసముచే ఆర్ద్రమగు రీతిని ఎవడు వారి నేత్రములను రసార్ద్రిమొనర్చునో, ఎవడు కోకిలయొక్క పంచమస్వరము నందు పిలచునో, ఎవడు భక్తమండలి యనెడి ఉద్యానమున వసంతకాలమ వలె ప్రవేశించునో, ఎవడు సాధుజనుల సభలో కేవలము నా స్వరూపమ పైననే ధ్యానముంచిగీతాపద్యములనెడి రత్నములను 'చంద్రుడు ఆకాశము: ఉదయించగానేచకోరముయొక్క జన్మ సఫలమగు రీతిని, లేదానెమలియొక్క కూజనమునకు జవాబిచ్చు వర్షాకాలపు నూతన సజల మేఘము వచ్చు రీతిని ఎడతెగక అత్యధికముగ వర్షింపజేయునో, అట్టి పురుషునితో సమానముగ ప్రియమైనవాడు వాస్తవముగ నాకు మరెవ్వడునూ లేడు; నేటివరకు ఎవ్వడునూ నాకు ఆతనితో సమానముగ ప్రియమైనవాడు కాలేక పోయెను; మరియు యింతప్రియమగువాడు యికముందు కూడా నాకెవ్వడును కాన్పించుటలేదు. ఓ అర్జునా, ఎవడు గీతార్థముతో మహాత్ములకు అతిథి - సత్కారముల నొనర్చునో, ఆతనిని యిప్పటివరకు నేనెల్లప్పుడును నాహృదయములోపలనే వుంచుకొనుచు వచ్చియున్నాను.

అధ్యేష్యతే చ య ఇమం ధర్మ్యం సంవాద మావయోః ।
జ్ఞాన యజ్ఞేన తేనాఽహ మిష్టస్స్యా మితి మే మతిః ॥ 70

మనీ - నా సంవాదమున మోక్ష - ధర్మమును జనింపజేసెడి ఏ కథ వివరింపబడినదో, దానియొక్క సకలార్థజ్ఞానమును కలిగించెడి యీ గీతనెవడు ఒక అక్షరమునైన మార్పుచేయకుండా పఠించునో, ఆతడు జ్ఞానాగ్నిని వెలిగించి దానిలో అజ్ఞానమును ఆహుతి యొనర్చుననిన్నీ, మరియూ శుద్ధ - మన స్కుడై నా స్వరూపమును పొందుననిన్నీ ఎరుగుము. గీతార్థమును చక్కగాక అన్వేషించిన జ్ఞానులు దేనిని పొందుదురో, ఓ సుదిజ్ఞుడవగు అర్జునా, చిలుక వలె యీగీతలు పఠించిన వారుకూడా దానినే పొందుదురు. గీతార్థము నెరింగినవారికి ఏఫలములభించునో, అదేఫలము కేవలము గీతను పఠించువారికి

గూడా లభించును. ఈ గీతారూపియగు తల్లి యెన్నడును జ్ఞానులు మరియు అజ్ఞానులూ నగు తన బిడ్డలపట్ల ఏవిధమగు భేదమును చూపదు.

శ్రద్ధావా ననసూయశ్చ శృణుయాదపి యోనరః ।
సోఽపిముక్తశ్శుభాఀల్లోకాన్ప్రాప్నుయాత్పుణ్యకర్మణామ్

“ మరియు ఏవిధముగను నిందించక శుద్ధబుద్ధితో గీతాశ్రవణముపట్ల శ్రద్ధకలిగి యుండువాని చెవులయందు గీతయందలి శబ్దములు ప్రవేశించుట తోడనే ఆతని పాపము లాతనిని విడచి చాలదూరముగా పారిపోవును. అడవి యందగ్ని ప్రవేశించుటతోడనే, దానిలో నివసించెడి ప్రాణులు దశ దిశలకును పారిపోవు రీతిని, లేదా పూర్వగిరిశిఖరముపై సూర్యు డుదయించుట తోడనే అంధకారము అంతరాళములోనికి పోయి దాగుకొను రీతిని, వీనుల యొక్క మహాద్వారములందు గీతా ఝంకారము ప్రవేశించుటతోడనే సృష్ట్యుత్పత్తి సమయము వరకును గల పాపములన్నియూ నాశనమగును. ఈ విధముగా యీ జన్మమనెడి లత నిర్దోషియై పుణ్యములనెడి సుందర పుష్పములచే పుష్పించును, మరియు అంతమున, దానియందు అపరంపారమగు ఫలములు వచ్చును. దీనికి కారణమేమన, చెవుల ద్వారా గీతయందలి ఎన్ని అక్షరములు అంతఃకరణమున ప్రవేశించునో, అన్ని అశ్వమేధయజ్ఞము లొనర్చిన ఫలము లభించును. కావున, గీతా శ్రవణమువలన పాపములు నశించును. మరియు దగ్గరనున్న పుణ్యములు బాగా వృద్ధిపొందును. మరియు అంతమున ఆపుణ్యములద్వారా యింద్రవైభవము ప్రాప్తించును. నా స్వరూపమునవచ్చి కలియుటకై ఆతడుచేయు ప్రవాసము నందలి మొదటిమజిలీ స్వర్గమునం దుండును; మరియు అచ్చట ఆతడెంత ఎక్కువగ సుఖముల ననుభవించవలెనని కోరునో అంత అధికముగ సుఖముల ననుభవించి, అంతమున ఆతడువచ్చి నాతో కలియును. ఓ అర్జునా, గీతను విను వారికిన్ని మరియు గీతను పఠించువారికిన్ని యీ విధమగు ఆశ్చర్యానందము నిచ్చెడి ఫలములు లభించును. ఇక నేనీవిషయము నెంతవరకని విస్తరించి చెప్పను,

నేనింతవరకు చెప్పినది చాలును. కాని, ఏ కార్యముకొరకై నే నీశాస్త్రము నింత అధికముగ విస్తరించితినో, ఆ కార్యమును గురించి నేనిప్పుడు నిన్నొక మాట నడిగెదను.

కచ్చి దేత చ్ఛ్రుతం పార్థ త్వయైకాగ్రేణ చేతసా ।
కచ్చి దజ్ఞాన సమ్మోహః ప్రణష్ట స్తే ధనంజయ ॥౭౨॥

“ఓ పార్థా ! నీ వొక మాటచెప్పుము. ఈ శాస్త్రీయసిద్ధాంతము నంతనూ నీవు ఏకాగ్రచిత్తముతో వింటివా లేదా ? నే నీ జ్ఞానమును నీ కర్ణములవరకు చేర్చిన రీతిగా నీ మనస్సునందు కూడా యీ జ్ఞానము నిండి యున్నదా ? లేక నీ ధ్యానములోనికి రాకుండా మధ్యలో తప్పిపోయిన విషయ మేదైనా గలదా ? లేక ఉపేక్షవలన వ్యర్థముగ నుండిపోయిన విషయ మేదైనను గలదా ? నీ కీ జ్ఞానము నే నుపదేశించిన విధముగా నీ అంతఃకరణమున నిండియున్నచో, నే నడిగిన దానికి నీవు జవాబిమ్ము. ఆత్మసంబంధమగు అజ్ఞానమువలన నీ మనస్సునం దేమోహము జనించి యుండెనో, మరియు ఏది నిన్ను భ్రమ పెట్టినదో, ఆ నీ మోహ మిప్పటికైన తొలగిపోయినదో, లేదో, మరియు కర్మాకర్మల భేదము నీకు కాన్పించినదో లేదో – నాకు చెప్పుము”. శ్రీకృష్ణుడు అర్జునుని ఎదుట యీ ప్రశ్ననుంచి అతడు ఆత్మానందమునకు చెందిన అద్వైతరసమున నిమగ్నుడగుటకును మరియు దానిని గురించి ఏమైన అడుగుటకును బదులు, అపారిత ద్వైతభావ ములోనికే యీడ్చుకొని వచ్చెనా ? యన్నస్థితిని ఆతనికి కలుగజేసెను. అర్జునుడు పూర్ణ బ్రహ్మరూపుడై యుండెను. కాని, ఆసమయమున అతని నెదు ర్కొనిన కార్యమును నెరవేర్చుటకై శ్రీకృష్ణు డాతనిని భేదభావమునకు చెందిన మర్యాదను ఉల్లంఘించనివ్వలేదు. మరియు, కానిచో, సర్వజ్ఞుడగు శ్రీకృష్ణుడిప్పటివరకు తానేమి చేసెనో, మరియు ఏమి చెప్పెనో, ఆయనకు తెలియదా ? కాని, అర్జునుని మరల ద్వైతభావములోనికి తీసికొని వచ్చుటకే ఆయన ఆతని నిటుల ప్రశ్నించెను. ఆసమయమున భగవానుడీ రీతిని అర్జునిని ప్రశ్నించి మరల అతనిని అర్జునత్వభావములోనికితీసికొనివచ్చి అతని నోటితో ‘నేనువ్వరిది పూర్ణుడ నైతిని’ అని ఆతని అనుభవమును చెప్పించెను.

అంతట క్షీరసాగరమునుండి వెలువడిఆకాశమునతనప్రకాశమునువ్యాపింప జేసెడి పూర్ణచంద్రుడు వేరుచేయకుండానే, సహజముగను మరియుస్పష్టముగను అన్నింటికిని భిన్నమైనవాడుగను మరియు విలక్షణమైనవాడుగనూ కాన్పించు రీతిని ఆసమయమున అర్జునునకొకవైపు 'నేను బ్రహ్మను' అనెడిమాట మరపురాకుండా నున్నా, మరియు మరియొకవైపు 'యీ సమస్త జగత్తే బ్రహ్మ మనిన్నీ' అతనికి కాన్పించుచుండెను. ఒకవైపున అతనిని సంసారము విడిచిపోవుచున్నది, మరియు మరొకవైపు బ్రహ్మత్వమే క్షీణించిపోవు చున్నది. ఈ విధముగా అతడు బ్రహ్మత్వమును గురించి కొంతవరకు అర్థము లేకుండా యోచనచేయుచూ మిక్కుటమగు కష్టముతో నొక్కమారు మరల దేహాభిమానమనెడి సరిహద్దుకువచ్చి ఆగిపోయెను. మరియు అత డచ్చటనే 'నేను అర్జునుడను' అని తలంచి నిలబడిపోయెను. అంతట తన వణకుచున్న చేతులతో తన ఉప్పొంగుచున్న రోమావళిని అణచుకొని చెమటబిందువులను తుడుచుకొని, మరియు వేగముగ నడచుచున్న శ్వాసచే కంపించుచున్న అంగములను సంబాళించుకొని, శరీర విచలత్వము నతి నిగ్రహపూర్వకముగ అడ్డగించి, నేత్రద్వయమునుండి అశ్రుప్రవాహ రూపమున వచ్చుచున్న ఆనందామృత వెల్లువను ఎక్కడిదక్కడ అడ్డగించి, నానావిధములగు ఉత్కంఠల వలన పూడిపోవుచున్న గొంతును సరిచేసికొని, మరియు ఆ ఉత్కంఠలను తన మనస్సునందే అణచుకొని, తడబడుచున్న నాలుకను సంబాళించుకొని, మరియు శ్వాసను సరిచేసికొని అర్జును డీరీతిని చెప్పసాగెను.

అర్జున ఉవాచ-

నష్టో మోహః స్మృతిర్లబ్ధా త్వత్ప్రసాదాన్మయాచ్యుత
స్థితోఽస్మి గతసందేహః కరిష్యే వచనం తవ ౭౩॥

అర్జునుడు చెప్పెను-ఓ భగవానుడా, మీరు నన్ను మోహ మిప్పటికైన విడచిపెట్టినదా, లేదా? - యనియేగదా అడుగుచున్నారు. అది తన గోత్రమునకు చెందిన భావముల నన్నింటిని తీసికొని, తన డేరా - గడలను

కూడా నామనస్సునుండి పెకలించుకొని ఎన్నడో నన్ను విడిచివెళ్ళిపోయినది. సూర్యదేవరివద్దకైనవచ్చి 'మీ కనులకు అంధకారము కాన్పించుచున్నదా? యనిఅడుగుట ఎన్నడైన సంభవించునా? ఇదేవిధముగ శ్రీకృష్ణ భగవానులగు మీరు సాకీసమయమున కనులకు ప్రత్యక్షముగ గోచరించుచున్నారు; ఇదేమైన తక్కువ సంగతా? పైగా, ఏ విధముగ ప్రయత్నించినప్పటికిని లభించని విషయమును మీరు తల్లికంటెను ఎక్కువప్రేమతో హృదయపూర్వకముగ నాకు చెప్పుచున్నారు. ఇట్టిస్థితిలో, మీ శీదృష్టితో నన్ను 'నీ మోహ మిప్పటికియైన తొలగిపోయినదా, లేదా' యని ప్రశ్నించిరో అదే దృష్టితో నేను 'ఓ మహారాజా, మీ ప్రసాదముచే నేను కృతకృత్యుడనైతినని' చెప్పుచున్నాను. నేనిప్పటివరకును 'నే నర్జునుడ' ననెడి భ్రమలో చిక్కుపడి యుంటిని. కాని యిప్పుడు, మీ ప్రసాదమువల్ల మీ స్వరూపజ్ఞానము కలిగినపిమ్మట నేను ముక్తుడనైతిని. ఇప్పుడు ప్రశ్నించుటకు గాని, మరియు జవాబిచ్చుటకు గాని తావు లేకుండా పోయినది. ఓ దేవా, మీ ప్రసాదమువలన నాకు లభించిన ఆత్మబోధ మోహము నెచ్చటను ఊరు - పేరులు లేకుండా చేసివేయును. ఇక ద్వైతభావమువలన జనించెడి ప్రశ్నయగు 'ఫలానా పని చేయవలెను, లేక చేయరాదు' అనునట్టిది మీయందుతప్ప మరిదేనియందును నాకు కాన్పించుటలేదు. ఈ విషయమును గురించి నా కేమాత్రము సందేహములేదు. నేనిప్పుడు 'కర్మలు పూర్తిగా లేకుండాపోయెడి' స్థితికి వచ్చితిని. మీ కృప వలన నేడు 'నేను' అనగా ఆత్మస్వరూపమును పొందితిని. మరియు యిందువల్లనే కర్తవ్య కర్మలు పూర్తిగా నశించిపోయినవి. ఇప్పుడు నాకు మీ ఆజ్ఞ తప్ప మరింకేదియూ శేషించి యుండలేదు; ఏలనన, ఏది దృష్టి - గోచరమైనపిమ్మట యీ దృశ్యవిషయము వుండదో, ఏది స్వయముగా రెండవది అయినప్పటికిని ద్వైతమును నాశనమొనర్చివేయునో, ఏది ఒక్కటైనప్పటికిని ఎల్లప్పుడు అన్ని ప్రదేశములందును నివసించునో, దేనితో సంబంధము ఏర్ప

కుట తోడనే సమస్త బంధనములు తెగిపోవునో, దేనిని గురించిన ఆశ కలుగుటతోడనే యితర ఆశలన్నియూ అంతమొందునో, దేనితో కలయిక కలిగినపిమ్మట స్వయముగా తనను తానే కలపికొనుటయగునో ఆ నా ఆరాధ్య గురు దేవులుతామే అయియున్నారు. ఎవరెల్లప్పుడును ఐక్యము వెంటనుందురో ఎవరివలన అద్వైత బోధయొక్క ప్రాంతమున ప్రవేశము లభించునో మరియు స్వయముగా బ్రహ్మస్వరూపుడై కృత్యాకృత్యములనెడి జంజాటమును దూరమొనర్చి మరియు ఏకనిష్ఠుడై ఎవరి అపరంపారమగు సేవచేయుచూ నుండవలెనో, ఎవరు తన భక్తులను తనలోనే ' సాగరమున కలిసెడి నది వచ్చి స్వయముగా సాగరముగానే అయిపోవురీతిని ' కలుపుకొనునో, అట్టివారగు తాము నా నిరుపాధిక సేవాయోగ్యులగు సద్గురువులై యున్నారు. కావున, నాకు బ్రహ్మస్వరూప సాక్షాత్కారమనెడి ఉపకారము లభించినదని తాము తలంతురుగాక. ' మీ - నా ' మధ్య గల భేదభావమనెడి బాధను దూరమొనర్చి నేడు తాము నాకు తమనుసేవించుటయనెడి మధుర సుఖమును లభింపజేసితిరి. కాన నోదేవాధిదేవేశ్వరులగు శ్రీకృష్ణా, ఇక తాము నన్నేరీతిని ఆజ్ఞాపింతురో, అటుల ఆ ఆజ్ఞాపాలన మొనర్పకుండా వుండను" అర్జునుని యీ మాటను విని శ్రీకృష్ణులు ఆనంద విహ్వలులైరి. ఆయన తన మనస్సునం దిటుల అనుకొనెను— "ఫలము లన్నింటికంటె శ్రేష్ఠమగు ఫలము నేడు నాకు అర్జునరూపమున లభించినది. తనపుత్రుడగు చంద్రుని క్షీణకళలంపూర్తియైనప్పుడాపూర్ణ చంద్రునిచూచి క్షీరసముద్రముయొక్క హృదయముప్పొంగసాగదా? మరియు అది తన మర్యాద నుల్లంఘించసాగదా?" ఇదే విధమున సంభాషణా మండపమున శ్రీకృష్ణార్జునుల యీ సంయోగమును చూచి సంజయుడుకూడా ఆనందముచే గంతువేసెను. అత్యధికముగా వృద్ధిపొందిన తన ఆనందభావనతో సంజయుడు ధృతరాష్ట్రరాజుతో నిటుల చెప్పెను— "వ్యాసమహర్షి యీ యుద్ధకాలమున మన యిరువురను పరిపూర్ణముగా సంరక్షించి ఎంత అధికమగు కృపజూపిరి! సంసారమందలి సామాన్య

వ్యవహారముల నొనర్చుటకుకూడా తమకు చర్మచక్షువులు లేకపోయినవి. కాని, యిట్టిస్థితిలో కూడా జ్ఞానదృష్టితో వ్యవహరించుశక్తి వ్యాసదేవుని కృపచే నేడు తమకు లభించినది; నాకు కేవలము గుఱ్ఱములను పరీక్షించుటకై రథముమీద కూర్చొనెడి వీరమండలిలో ప్రవేశించు సౌభాగ్యము లభించినది. అట్టి నేను నీ జ్ఞానమునకు సంబంధించిన విషయముల నన్నింటిని తెలిసికొనగలుగుటకూడా వ్యాసమహర్షి యొక్క కృపాప్రసాదమే. యుద్ధమెంత ప్రచండము మరియు ఘోరరూపమున నడచుచున్నదనిన, ఏ పక్షము ఓడిపోయినప్పటికినీ యీ యుద్ధమున నా ప్రాణములు తప్పక పోవునని ప్రతివ్యక్తియూ తలంచుచుండెను, ఈ విధమగు భీషణ ప్రసంగము వచ్చిన ప్రదేశమునందుకూడా నాకుగాను బ్రహ్మానందమనెడి గుప్తభాండారము తెరువబడినది. మరియు నేనాఆనందానుభవమును పొందగలిగితిని. వ్యాసదేవుని యీ ప్రసాదగహనత్వమును నేనెంతని వర్ణింపను!” సంజయుడీ మాటలను చెప్పెను. కాని చంద్రకిరణములవలన రాళ్ళు కరగనిరీతిని ధృతరాష్ట్రుని అంతఃకరణముకూడా యీ మాటలవలన నామమాత్రమునకైన ద్రవించలేదు. ఆతని యీస్థితినిచూచి సంజయుడాతనిధ్యాసనే విడచివైచెను. అయినప్పటికిని, అతడు ఆనందాతిశయముచే స్పృహతప్పిపోయినవాడాయెను; ముందుచేఆతడు మరల చెప్పసాగెను. ఆసమయమున కేవలము హర్షావేగముచే సంజయుడు మాట్లాడుచుండెను; అటులకానిచో, ధృతరాష్ట్రునియందు, సంజయుడింకనూ కొంత చెప్పవలెననెడి కోరిక నామమాత్రమునకైన కాన్పించకుండెను.

సంజయ ఉవాచ—

ఇత్యహం వాసుదేవస్య పార్థస్యచ మహాత్మనః ।
సంవాద మిమ మశ్రౌష మద్భుతం రోమహర్షణమ్ ॥౭౪॥

సంజయుడు చెప్పెను—“ఓ కురురాజా, మీ సోదర పుత్రుడగు [illegible]నితో చెప్పినమాట లాయనకు అత్యధిక మధురముగ

తోచెను. వాస్తవమునకు తూర్పుసముద్రము మరియు పడమటి సముద్రము ఆదిగా గల పేళ్ళు భిన్నమైనవే. అటుల కాదందుమేని, ఆ రెండు సముద్రము లందలి జలమున్నూ పూర్తిగా ఒక్క విధముగనే వున్నది. మరియు యీ విధముగనే, కృష్ణార్జున భేదముకూడా కేవలము శరీరము వల్లనే కాన్పించుచున్నది. కాని వారిసంవాదములో యీ భేదమెచ్చటను పేరునకైన మిగిలియుండదు. అద్దమును మించిన స్వచ్ఛమగు రెండు పదార్థములు ఎదురు బొదురుగా నున్నప్పుడు, వాటిలో ప్రతిపదార్థమూ మరియొకపదార్థమునందు తమతమ స్వరూపమును చూచును. అదేవిధముగా అర్జునుడుకూడా తనను తాను కృష్ణసహితముగా కృష్ణుని మూర్తి యందు చూడసాగెను. మరియు కృష్ణునకుకూడా అర్జునుని మూర్తియందు ఆతని సహితముగ స్వయముగా తన స్వరూపము కాన్పించసాగెను. దేవుడు ఏ అంగమున ఏస్థానమున స్వయముగా తనను తానుకూడాను మరియు తన భక్తుడగు అర్జునునికూడ చూడసాగెనో, ఆ అంగమునందే ఆస్థానము నందే భక్తుడగు అర్జునునకుకూడ దేవుడగు శ్రీకృష్ణుడు కాన్పించసాగెను. మరియు, ఇక, ఆయిద్దరూ తప్ప మరి మూడవవా రెవరునూ లేకుండా పోయినప్పుడు వారేమి చేసిరి ? వారిద్దరును ఏకరూపులైరి. మరియు, యీరీతిని ద్వైతభావము నశించినప్పుడిక ప్రశ్నోత్తర ప్రసంగ మెచటినుంచి రాగలదు ! ఇక యేభేదమూ లేకుండా పోయినప్పుడు సంభాషణాసుఖ మెటనుండి రాగలదు ? యీవిధముగా ద్వైతభావము లేకుండానున్న ఆయిరువురి సంభాషణమును నేనువింటిని. రెండు అద్దము లను ఒకదానికి మరొకదానిని ఎదురుగా వుంచినచో, వాటిలో ఏది దేనిని చూచుచున్నదో ఎన్నడైన ఊహించగలమా ? లేదా, వెలుగుచున్న దీపము ముందు మరియొక వెలుగుచున్న దీపమును పెట్టినచో, ఆ రెండింటియందునూ ఏ దీపము దేనినుండి ప్రకాశమును యాచించుచున్నదో ఎటుల తెలసికొన వీలగును? లేదా సూర్యుని ఎదుట మరియొక సూర్యుడు ఉదయించుచో,

వారిలో ఏసూర్యుడు ప్రకాశము నిచ్చువాడో మరియు ఎవని ప్రకాశము ప్రకాశించుచున్నదో-ఎటుల నిర్ణయించనగును! ఎవరైన యీ విషయమును నిర్ణయమొనర్ప సాగుచో స్వీయముగా నిశ్చయమే స్తబ్ధురాలగును. ఈ విధముగా ఆ సంభాషణమునందు కృష్ణార్జునులు పూర్తిగా ఒక్కటిగ నై పోయిరి. రెండు జలప్రవాహములు వచ్చి ఒకదానిలో నొకటి కలసిపోవుచో; మరియు ఉప్పుకూడా వచ్చి వాటిలో కలసిపోవుచో ఆ ఉప్పు ఆ ప్రవాహములు రెంటినీ అడ్డగించ గలదా ? లేదా అది కూడా క్షణమునేపటిలో ఆ రెంటితోనూ కలసి ఏకరూపమును పొందునా? సరిగా యిదేవిధమున, నేనా సంవాదమునం దీ రీతిని ఏకరూపు లయ్యెడి శ్రీకృష్ణార్జునులను నా మనస్సున ధ్యానించినప్పుడు నా స్థితికూడా ఆ ఉప్పు వలె నై పోవును" ఈ కొద్దిసంగతులను సంజయుఁ డిప్పుడే చెప్పుచుండెను. యింతలో సాత్త్వికభావము వచ్చి ఆతని సంజయత్వపు స్మృతిని పోగొట్టెను— నేడు సంజయుండ ననెడి - ధ్యానమే ఆతనికి లేకుండాపోయెను, ఆతనికి రోమాంచమగుచున్న కొలదిని ఆతని శరీరముకూడా సంకుచితమై పోవుచుండెను; ఆ స్తంభితావస్థలోనే ఆతనికి పోసినటువంటి చెమటవలన ఆతని శరీర కంపముకూడా అత్యధికముగ వృద్ధిపొందెను. అద్వైతానందానుభవ మగుటవలన ఆతని కనులనుండి బాష్పములు వెడలి వచ్చెను. ఆతని కన్నులయందవి ప్రేమాశ్రువులు కావు, కేవలము జలప్రవాహమే ప్రారంభమయ్యెనా యన్నటుల వుండెను. శబ్దార్థము లాతని కుక్షిలో పట్టుకుండెనని తోచుచుండెను, మరియు గొంతు బొంగురుబోయెను; మరియు యిందువలన శ్వాసతో శబ్దార్థములు కలసి ఏకమైపోయెను. అంతేగాదు. ఎనిమిది సాత్త్విక భావములున్నూ ప్రకటమయ్యెను, మరియు సంజయునకు 'ఆతని నోటనుండి శబ్దమే వెలువడనట్టి' విలక్షణావస్థ సంభవించెను ఆ సమయమున సంజయుడు శ్రీ కృష్ణార్జునుల సంవాదమునకు నాల్గువీధులు [illegible]య్యెనా యన్నటుల వుండెను. కాని, ఆసుఖస్వభావము తనంత

తానే శాంతించునట్టిదై యున్నది. అందువలన సంజయుడుకూడా అతి త్వరలో శాంతించెను. మరియు మరల స్పృహ వచ్చెను. అతనికి తన శరీర ధ్యాస వచ్చెను.

వ్యాస ప్రసాదా చ్ఛ్రుతవా నేత ద్గుహ్యతమం పరమ్ ।
యోగం యోగీశ్వరా త్కృష్ణాత్సాక్షాత్కథయతస్స్వయమ్

ఆనందావేగము సమాప్తమైనపిమ్మట సంజయు డిటులచెప్పెను. "స్వయముగా ఉపనిషత్తులకుకూడా విదితముకాని అజ్ఞానమును నేడు నేను శ్రీ వ్యాసదేవుని కృపచే వింటిని. దానిని వినుటతోడనే నాలో బ్రహ్మత్వమువచ్చెను. మరియు నాకు 'నేను' మరియు 'మీరు' అనగా ద్వైతస్పృష్టి కూడా లేకుండా అంతమొందినది. ఈ యోగమార్గములన్నియూ వచ్చి పర్యవసానముపొందెడి ఆ శ్రీకృష్ణుని వచనములు వ్యాసదేవునికృపచే నేడు నాకు అతిసహజముగ లభించినవి. అర్జునుని నిమిత్తముగ నొనర్చుకొని మరియు తనలోతానే బలవంతముగా ద్వైతభావమును (భిన్నత్వమును) స్థాపించుకొని ఆత్మవిచారణనుగురించి ఏమిచెప్పెనో, ఏమని భాషించెనో, అట్టి ఆభాషణమునకు సర్వోత్కృష్టపాత్రునుగా నయ్యెడి యోగ్యత నావంటి సామాన్యునకు కలిగిన దన్నచో, యిక శ్రీగురుదేవులగు వ్యాసదేవుని సామర్థ్యమును నేనెంతని వర్ణించను:"

రాజన్ సంస్మృత్య సంస్మృత్య సంవాద మిమమద్భుతమ్
కేశవార్జునయోః పుణ్యం హృష్యామిచ ముహుర్ముహుః ౭౬

అటుపిమ్మట సంజయుడు మరలచెప్ప నారంభించినప్పు డాతని నోటి నుంచి 'రాజన్' శబ్దము వెలువడుట తోడనే అత డత్యధికముగ విస్మితుడయ్యెను; మరియు రత్నప్రకాశము స్వయముగా దానిపైన నేపడి వ్యాపించు రీతిని అతడుకూడా స్వయముగ తన విస్మయముచే పూర్తిగా వ్యాపింపబడినవాడాయెను. చంద్రోదయమైన పిమ్మట హిమాలయుని పైనగల సరోవ

ములు కూడా స్ఫటికశిలతో సమానముగ కాన్పించసాగినప్పటికిని, సూర్యో దయ మగుటతోడనే మరలనవి ద్రవరూపముగ తోచురీతిని సంజయునకు తనశరీరధ్యాస వచ్చుటతోడనే శ్రీకృష్ణార్జునుల సంవాదము జ్ఞప్తికి వచ్చుచుండెను; మరియు యీ సంవాదము ఆతనికి జ్ఞప్తికివచ్చుటతోడనే ఆతడు మరల విస్మితుడై తన శరీరధ్యాసను మరచిపోవుచుండెను; ఈ క్రమమే ఆ సమయమున నడచుచుండెను.

తచ్చ సంస్మృత్య సంస్మృత్య రూపమత్యద్భుతం హరేః ।
విస్మయో మే మహాన్ రాజన్! హృష్యామి చ పునః పునః ॥ 77 ॥

అంతట సంజయుడు నిలబడి ధృతరాష్ట్రునితో నిటుల చెప్పెను— "ఓ రాజా, శ్రీహరియొక్క ప్రత్యక్ష విశ్వరూపమును చూచి తా మీ రీతిని ఏల నిస్తబ్ధులై కూర్చొనియున్నారు? ఏది చూడకపోయినప్పటికిని కాన్పించునో, వుండనందువల్లనే ఏది వున్నదో, మరియు ఏది మరిచిపోయినప్పుడే జ్ఞప్తికి వచ్చునో, అట్టిదానినుంచి ఎవడైన తప్పించుకొన జూచినచో నెటుల తప్పించుకొనగలడు? ఇచ్చట దానిని దూరమునుంచి చూచి కేవలము ఆశ్చర్యపడదగిన మాత్రపు అవకాశముకూడా లేదు. ఏలనన, యీ సంభాషణ యనెడి జ్ఞాన గంగాప్రవాహము తనతోపాటు నన్నుకూడా ప్రవహింపజేసి తీసికొనిపోవునంత అధిక ప్రచండమైనదై యున్నది" శ్రీకృష్ణార్జున సంవాద మనెడి యీ సంగమతీర్థమున స్నానమొనర్చి ఆ సంజయుడు తన అహంభావమునకు తిలాంజలి నిచ్చెను. ఆ యవస్థలో ఆతడు చరమసీమయొక్క ఆనందము ననుభవించుచూ మధ్యమధ్య విలక్షణరూపమున ఏదో మాట్లాడుచుండెను. మరియు మాటిమాటికి అత్యంతరుద్ధ కంఠముతో "శ్రీకృష్ణ శ్రీకృష్ణ" యనుచుండెను. కాని, కురురాజగు ధృతరాష్ట్రునకు ఆతని యీ అవస్థను గురించి [illegible] తెలియరాదయ్యెను. మరియు ఆతడు తన మనస్సున ఆతనిని [illegible] తలక్రిందు లుగా ఆలోచించుచుండెను. ఆసమయమున

సంజయునకు ప్రాప్తించుచున్న సుఖానుభవమును స్వీయముగ తనవరకే పరిమితముగా నొనర్చుకొని సంజయుడు తన ఆవిహ్వలత్వమును శాంత పరచెను. ఆ ప్రసంగమునకు యోగ్యమైనట్టి మరియు అడుగదగినట్టి మాటను దూరముగ నుంచి ధృతరాష్ట్రుడు సంజయునితో నిటులయనెను." సోదరా సంజయా, నీయీ విధమెట్టిది ? వ్యాసుడు నిన్ను నావద్ద ఏపనికొరకై కూర్చుండనియమించెను. మరియు నీవీప్రసంగము నెటనుండి తెచ్చితివి? "ఎవడైన అడవిమనుష్యుని రాజమహాలునకు తీసికొనిపోయినచో, ఆ అడవిమనుష్యునకు తనవస్తువును దేనినో కోల్పోయినట్లనిపించును. మరియు ఆతనికి దశదిశలును శూన్యముగనే కాన్పించును లేదా, పగటిసమయము నిశాచరులకు రాత్రియే యగును. ఎవడే విషయమునందలి మాధుర్యమును తెలిసికొనలేడో, ఆతని కావిషయము నీరసముగాను, లేదా వికటముగాను తోచును. మరియు యిందువల్లనే ధృతరాష్ట్రునకు సంజయుని యీ మాటలు నచ్చలేదు, మరియు నిరర్థకములుగా కూడా తోచుచుండెను. ఇది ఆతనికి పూర్తిగా స్వాభావికమే. మరల ధృతరాష్ట్రుడు సంజయునితో చెప్పెను–"మంచిది సంజయా, ఈ యుదమున చివరకు ఎవరికి విజయము లభించునో నాకుచెప్పుము, దుర్యోధనుని పరాక్రమమే ఎల్లప్పుడు సఫలమగునని నా దృఢవిశ్వాసము; మరియు పాండవుల సేనతో పోల్చి చూచినచో దుర్యోధనుని సేనకూడా దానికంటె ఒకటిన్నర రెట్లు అధికముగ నున్నది. కావున, అంతమున ఆతనికే విజయము కలుగునని , నేను తలంచుచున్నాను. ఈ తలంపు సరియైనదేనా ? సోదరా సంజయా, నాకిటులనే తోచుచున్నది కాని, నీబుద్ధి యేమి చెప్పుచున్నదో, నాకు తెలియదు, అయినను, నీవేమని తలంచుచున్నావో నా కొకమారు చెప్పిన చాలును"

యత్ర యోగేశ్వరః కృష్ణో యత్ర పార్థో ధనుర్ధరః।
తత్ర శ్రీర్విజయో భూతిర్ధ్రువా నీతిర్మతిర్మమ ॥౭౮॥

ఈ ప్రశ్నకు జవాబుగా సంజయుడు చెప్పెను— "ఓ రాజా, ఈ యుద్ధమున యిరుపక్షములందునూ ఎవరికి విజయము లభించునో నా కేమీ

బోధపడుటలేదు. కాని ఆయువుయున్న మనుష్యుడు తప్పక జీవించును. చంద్రుడున్నచోట వెన్నెలకూడా తప్పక వుండును; శంభుడున్నచోట పార్వతికూడా తప్పక వుండును; మహాత్ములున్నచోట వివేకముకూడా వుండును. రాజు వున్నచోట సైన్యముకూడా వుండును; సౌజన్యము వున్న చోట సోదరభావముకూడా వుండును; మరియు అగ్ని ఉన్నచోట దహన శక్తికూడా తప్పక వుండును. దయ వున్నచో ధర్మముకూడా తప్పకవుండును; మరియు ధర్మమువున్నచోట సుఖప్రాప్తికూడా తప్పకకాన్పించును. సుఖము వున్నచోట పురుషోత్తముడుకూడా తప్పకవుండును. వసంతము వున్నచోట వనముకూడా వుండును. వనము వున్నచోట పుష్పములుకూడా తప్పక వుండును. పుష్పములు వున్నచోటుకు భ్రమరములగుంపు కూడా తప్పక వచ్చును. గురువున్నచోట జ్ఞానము వుండును; మరియు జ్ఞానము వున్న చోట ఆత్మదర్శనముకూడా వుండును; మరియు ఆత్మదర్శనము వున్నచోట సమాధానముకూడా వుండితీరును; భాగ్యమువద్దకు విలాసము, సుఖమువద్దకు ఉల్లాసము మరియు సూర్యునివద్దకు ప్రకాశము తప్పక చూచుటకు వచ్చును. ఇదేవిధముగా ఎవరివలన పురుషార్థము లన్నింటికిని సామర్థ్యము లేదా శోభయూ లభించునో, అట్టి శ్రీకృష్ణు డే పక్షమున నున్న లక్ష్మికూడా ఆ పక్షమునందే వుండును. మరియు తన భర్తసహితముగ ఆ జగన్మాతయగు లక్ష్మి ఎవరికి లభించునో, అట్టివానికి అణిమాది అష్టసిద్ధులున్నూ దాసీలుగా కారా ? శ్రీకృష్ణుడు స్వయముగనే విజయస్వరూపుడు, కావున అత డే పక్షమున నున్న ఆ పక్షము పైపునకే విజయముకూడా పరుగెత్తుకొని వచ్చును. ఇక అర్జునుడో విజయుడను పేరు ప్రసిద్ధి పొందియే యున్నాడు. మరియు శ్రీకృష్ణుడు స్వయముగనే విజయస్వరూ పుడు; కావున, శ్రీకృష్ణుడు వున్నపక్షమునందు లక్ష్మీ సహితముగ విజయము కూడా వుండుననుటలో సందేహ మించుకయులేదు. ఇట్టి ప్రతిష్ఠగలిగినట్టి వారియు మాననీయులవగు తల్లి - దండ్రులు ఆధారముగలభించినవారి దేశ

ముందలి సాధారణ వృక్షములుకూడా పందెమున కల్పవృక్షములనుకూడా జయింపగలవు? అచ్చటిరాళ్ళుకూడా చింతామణులుగా ఏల కాజాలవు? మరియు అచ్చటి మట్టియందుకూడా స్వర్ణగుణమేల నిలవిల్లదు? వారిగ్రామములందలి నదులలో అమృతరసము ప్రవహించసాగుచో, అందాశ్చర్యమేమిగలదు? ఓ రాజా, మీ మనస్సులో మీరే యోచించి చూచుకొనుడు. ఎవనినోటినుండి అడ్డగోలుగా వెలువడిన శబ్దములుకూడ ఆనందముతో వేదములలో లెక్కింపబడునో, అట్టివాడు స్వయముగా దేహధారియగు సచ్చిదానందుడేలకాకుండును? శ్రీకృష్ణుడుమరియులక్ష్ములు తల్లిదండ్రులుగాగలవాని అధికారమునందు స్వర్గమోక్షములు రెండునూవుండును. ఇందువల్లనే, ఏ పక్షమున లక్ష్మీపతియగు శ్రీ కృష్ణుడుండునో ఆపక్షమున సమస్తసిద్ధులూ తమంతతామే వుండునని మాత్రము నాకు తెలియును. ఇంతకుమించి నాకేమియూ తెలియదు. సముద్రమునుండి జన్మించెడి మేఘములు స్వయముగా సముద్రముకంటెకూడా మించిన సదుపయోగములోనికి వచ్చును. సరిగా యీవిధమే అర్జునుడు మరియు శ్రీకృష్ణులపట్లకూడా చెల్లును. ఇనుముకు స్వర్ణదీక్షనిచ్చెడి గురువు స్పర్శమణియే యగునన్నమాట వాస్తవము; ప్రపంచమందలి వ్యవహారములన్నియూ కేవలము బంగారమువల్లనే జరుగును. కాని, స్పర్శమణిచేకాదు. ఈ విధమగు ఆలోచనలవల్ల గురుత్వమున కొరత వాటిల్లునని కొందరందురు. కాని, దీనిని మనస్సుకు తేరాదు. అగ్నిస్వయముగా తన ప్రకాశమునే దీపముద్వారా ప్రకటమొనర్చు రీతిని, దేవుని శక్తివల్లనే అర్జును డాసమయమున దేవునికంటె మిన్నగా కాన్పించసాగెను. కాని; ఆతడు దేవునికంటె ఎంతఎక్కువగా కాన్పించుచుండెనో, అంతఎక్కువగనే యీ విషయమునందు దేవునకు గౌరవ ప్రశంసలుకూడా వుండును. తండ్రికి తన కొడుకు సద్గుణము లన్నింటను తనకంటెకూడా బాగా ఎక్కువగా నుండవలెననెడి కోరికయే ఎల్లప్పుడును వుండును. మరియు శార్ఙ్గపాణియగు శ్రీకృష్ణునకుకూడ యీ కోరికయే ఫలించినది.

"ఓ రాజా, ధృతరాష్ట్రా, శ్రీకృష్ణుని కృపచే అర్జును డేపక్షమునకు సహాయకు డయ్యెనో అట్టిపక్షమునకు విజయము ప్రాప్తించదని నీకేల సందేహముకలుగు చున్నది? ఆ పక్షమునకే విజయము ప్రాప్తించకున్నచో స్వయముగా విజయమే నిరర్థకమైపోవును. కావుననే, లక్ష్మి ఎచ్చటనున్నదో, అచ్చటనే శ్రీమంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు గలడనిన్నీ, మరియు ఎచ్చట పాండు పుత్రుడగు అర్జునుడున్నాడో, అచ్చటనే విజయమంతయూ గలదనిన్నీ - నేను చెప్పు చున్నాను. వ్యాసదేవుని శుద్ధత్వము మరియు సత్తత్త్వముపై మీకు విశ్వాసము వున్నచో యీ నావాక్కు అటులమైనదని మీరు తెలిసికొనుడు. లక్ష్మీపతి యగు నారాయణుడువున్నచోటున భక్తశ్రేష్ఠుడగు అర్జునుడుకూడావుండును. మరియుఅచ్చటనే సుఖము మరియు మంగళ లాభములు కూడా నివసించును. నా యీ మాట అబద్ధమగుచో, నేను వ్యాసదేవుని శిష్యుడనే కానని తెలసికొనుడు" అభిమానముతో యీ విధముగా ప్రతిజ్ఞ చేసి సంజయుడు తన చేతులను రెంటినీ పైకెత్తెను. ఈ విధముగా, మహా భారత సారాంశమంతయూ ఒకే శ్లోకమునందు వుంచి ఆ శ్లోకమును సంజయుడు ధృతరాష్ట్రుని చేతి కిచ్చెను. అగ్ని యొక్క వ్యాపకత్వము అపారము. కాని సూర్యాస్తమయమగుటవలన కలిగెడి క్షతిని పూర్తిచేయుటకు గాను దానిని దీపపువత్తికి ముట్టించుటకై ఉపయోగింతుము, అదేవిధముగా అన్నింటికంటె ముందు ఆ శబ్దబ్రహ్మ, లేక సవాలక్ష శ్లోకములు గల ఎచ్చటను అంతులేని మహాభారతము ఏర్పడినది. అటుపిమ్మట, భారత గ్రంథముయొక్క సారమంతయూ నిండియున్న ఏడువందల శ్లోకములు గల గీత ఏర్పడినది. ఈ ఏడువందల శ్లోకములందును యిది చివరి శ్లోకము. దీని యందు వ్యాసుని శిష్యుడగు సంజయుని గొప్పతనమంతయూ నిండియున్నది, మరియు గీతఅంతటియొక్క ఏకత్రితమొనర్చిన అర్థమిది. ఈ ఒక్కశ్లోకమునూ తనహృదయమునందంటి పట్టుకొనియుంచుకొన్న పురుషుడు అజ్ఞానమునంతనూ పూర్తిగా జయించును. ఈ విధముగా యీ ఏడువందల శ్లోకములున్నా

యీగీతకు నడచుచున్న పాదములవంటివే. లేదా వీటిని పాదములని యనక, గీతయనెడి ఆకాశమునందలి పరమామృతమనియే ఎరుంగవలెను. లేదా, ఇది గీతయనెడి ఆత్మ-రాజసభయందలి స్తంభములేయని నాకు తోచుచున్నది. లేదా సప్తశతి అనగా ఏడువందల శ్లోకములలో భగవతిని గురించి రచించిన గ్రంథముద్వారా వర్ణింపబడిన యీ గీతను సాక్షాత్తు భగవతీదేవి యనియే తలంచవలెను. ఇది మోహమనెడి మహిషునకు ముక్తినిచ్చి (అనగా నాశమొందర్చి) ఆనందము పొందినది. ఇందువల్లనే ఎవడు మనస్సు, శరీరము మరియు వాక్కులతో దీనికి భక్తుడగునో, ఆతడు స్వానందము, లేదా ఆత్మానంద సామ్రాజ్యమునకు చక్రవర్తియగు రాజగును. లేదా అవిద్యయనెడి అంధకారమును దూరమొనర్చుటలో ప్రతిజ్ఞా పూర్వకముగ సూర్యునికూడ ఓడించెడి యీ తేజోవంతమగు శ్లోకములను ప్రభువగు శ్రీకృష్ణ డీ గీతారూపమున ప్రకటించెను. లేదా సంసారము నందలి అలసియున్న యాత్రికులకు విశ్రాంతి స్థలము నిచ్చుటకై యీ గీతాశ్లోకాక్షర రూపియగు ద్రాక్షలతా మండపము నిర్మింపబడినది. లేదా యీ గీతను శ్రీకృష్ణ ముఖరూపియగు 'ఏడువందల శ్లోకములనెడి కమలములతో కూడియున్న, మరియు మహాత్ములనెడి భ్రమరములతో నిండియున్న' పుష్కరిణి యనియే తెలిసికొనవలెను. లేదా యీ ఏడువందల శ్లోకములున్నూ మరెవ్వరూకాదు, గీతామహిమను గానమొనర్చెడి భట్టులుగానే తోచుచున్నది. లేదా నాల్గువైపులను గృహములుగా నిర్మించిన యీ ఏడువందల శ్లోకములుగల గీతయనెడి నగరమున నివసించుటకై వేదబృందమే వచ్చినదా యన్నటుల వున్నది. లేదా తన భర్తయగు పరమాత్మను ప్రేమపూర్వకముగ కౌగలించుకొనుటకై గీతయనెడి ప్రియురాలు తనచేతులు ముందుకుచాపినదనిన్నీ, యీ శ్లోకములను ఆమెయొక్క బాహువులనిన్నీ యెరుంగవలెను. లేదా యీ శ్లోకములు గీతయనెడి కమలముపైగల భృంగములనిగాని, లేదాగీతారూపియగు సముద్రతరంగములనీ లేదాగీతారూపియగు రథముయొక్క గుఱ్ఱములు అనికాని యెరుంగవలెను. లేదా

అర్జునుడనెడి సింహాస్థపర్వమువచ్చుటవలన గీతయనెడి గంగలో స్నానమైన
ర్చుటకై తీర్థములన్నియూ యీ శ్లోకరూపమున వచ్చియున్నవనిన్నీ,
మరియు ఆతీర్థములన్నియూ కూడిన సంత యేర్పరచబడినదా యనిన్నితోచు
చున్నది. లేదా యివి శ్లోకపంక్తులుకావు. విరక్తచిత్తమునుకూడా లోభింప
జేసెడి చింతామణులు, లేదా కల్పవృక్షపంక్తులు అమర్చబడినవా యన్నటుల
తోచుచున్నది. ఈ ఏడువందలశ్లోకములందును ప్రతిశ్లోకమున్నూ మరియొక
రెండవశ్లోకముకంటె ఎన్నోరెట్లు మిన్నగా కాన్పించుచున్నది. ఇట్టి
స్థితిలో ఎవడైన వీటిని విడి విడిగా ప్రశంసించ సాగుచో ఎటుల
వీలగును ? కామధేనువును గురించి ఎన్నడైన, అది ప్రస్తుతము పాలి
చ్చుటలేదని గాని, యిది పాలుయివ్వనిదనిగాని-చెప్పనగునా? దీపమునుగురించి
దీనికి ముందెక్కడో వెనుక ఎక్కడో చెప్పవలనుపడదు. సూర్యుని చిన్నయనిగాని
పెద్దయని గాని, మరియు అమృతసముద్రమునకు లోతు-మిట్టలు మొదలగునవి
చెప్పుటకు వీలుకానటుల, మరియు యీపదార్థముల కీవిధముగు విశేషణము
లెటుల జేర్చనగును? సరిగా యీవిధముగనే, గీతయందలి ఏశ్లోకమును గురించి
యూ 'యిదిమొదటి శ్లోకము, లేదా చివరిశ్లోకము' అని చెప్పరాదు.
పారిజాతపుష్పములను గురించి 'యిదితాజావి, యివినిల్వయున్నవి' అని ఎన్న
డైన చెప్పనగునా? గీతాశ్లోకములందుకూడా యోగ్యతననుసరించి చూచినచో
ఏవిధముగు హెచ్చు - తగ్గులూలేవు; అందలి ఏ శ్లోకమూ మరియొక శ్లోకమును
మించినదీకాదు. తగ్గినదీ కాదు. మరియు దీనికిగలకారణమేమన, గీతాశ్లోకము
లను చదువునప్పుడు వాచ్య - వాచక భేదముకూడా వుండదు. ఈ గీతా
శాస్త్రమున ఒక్క శ్రీకృష్ణుడే వాచ్యము మరియు వాచకముకూడా
ననెడి సంగతి అందరెరింగినదే. ఈ గీతార్థమును తెలిసికొన్నందు
వల్ల ఏది లభించునో, అదియే దీనిని కేవలము పఠించినందువల్ల
కూడావచ్చును; మరియు యీ గీతాశాస్త్రము వాచ్యవాచకము
ఐక్యత నింతశీఘ్రముముగ కలిగించును. ఇందుచే, నేను సమర్థించ

వలసిన విషయమేదియూ మిగిలియుండలేదు. ఈ గీతను ప్రభువుయొక్క సుందరవాఙ్మయమూర్తిగా నెరుంగవలెను. ఏ శాస్త్రమైన తీసికొనుడు. అది మొదట వాచకునకు తన ఉద్దిష్టార్థమును తెలిపి, తరువాత తాను స్వయముగనే లుప్తమైపోవును. కాని గీతయెడల యీ విషయము చెల్లదు. ఇది పూర్తిగా అవ్యయము, అవినాశి మరియు నిరంతరబ్రహ్మరూపే నిత్యమగుతటి కైనను కరుణబూని మరియు అర్జునుని నిమిత్తమాత్రునిగా నొనర్చుకుని భగవాను డీపరమానందమును అందరకు నింత సుగమ మొనర్చెనో చూడుడు! చకోర మును సుఖింపజేయు నెపముతో చంద్రుడు త్రిభువనములకును దాహశాంతి చేయును, లేదా గౌతమఋషిని నిమిత్తముగా నొనర్చుకొని కలికాలమువలన జనించెడి సంసారదాహమును శాంత పరచుటకై శంకరుడు గంగాప్రవాహ మును భూమిమీదకు గొనివచ్చెను. ఇదేవిధముగ అర్జుననిదూడగా నొనర్చుకొని శ్రీకృష్ణరూపియగు గోవు యీ గీతారూపియగు దుగ్ధమును సంసార మంతటికిని యిచ్చెను. తాముగీతలో హృదయపూర్వకముగ మగ్నులగుచో కైవల్యస్థితిని చేరెదరు. ఇంతేకాదు, కేవలముపఠించుతలంపుతోనేజిహ్వతోదీనికిసంబంధము కలుగజేయుచో, స్పర్శమణి ఒక్కమారు తాకినందువల్లనే యినుము తనంతతాను బంగారుగా నైపోవురీతిని, పాఠమును గ్లానుగా నొనర్చుకొని ఏ శ్లోకచరణము నైన మీ పెదవులకు తాకనిచ్చినచో, మీ శరీరమునకు బ్రహ్మైక్యమనెడి పుష్టివచ్చును. లేదా, పఠనమనెడి గ్లానును నోటికి తాకించకుండా దానిని వంకరగానుంచి, మరియు దానివైపు వీపునుంచి కూర్చొనుచో, ఒకవేళ గీతా క్షరములు మీ చెవిని పడినప్పటికిని అదికూడ లెక్కలోనికే వచ్చును. అతి ద్రవ్యసంపదగలవాడు మరియు ఉదారుడూ నగు పురుషుడు ఎన్నడైన ఏ వస్తువునైనను ఎవరి నుండియూ యాచించనిరీతిని, యీ గీతాశ్రవణము, పఠ నము లేదా అర్థగ్రహణములలో ఏ ఒక్కదానిని అవలంబించినప్పటికిని, మోక్షమునకు తక్కువగా ఎవరికిని ఎన్నడును దేనినీ యివ్వనే యివ్వదు మరియు అందరికిని ఒకే వరుసను మోక్షమునే యిచ్చును. కావున జ్ఞానుల

సాంగత్యమునందుండి ఒక్క గీతనే సేవించవలెను. ఇతరములగు అన్యశాస్త్రము లను గైకొన్నందువల్ల లాభమేమిగలుగును? శ్రీకృష్ణుడు మరియు అర్జునుడున్ను ఏకాంతమున మనసువిప్పి మాట్లాడుకొన్న విషయములను శ్రీమద్వ్యాస దేవులు యీ విధముగా సుగమముగా, కోరిన ప్రతివారు తెలసికొనుటకు వీలుగా అమర్చిరి. తల్లి తనపుత్రునికి ప్రేమపూర్వకముగ ఏదైన పెట్టదలచిన ప్పుడు ఆమె ఆతనినోట, ఆతడు సహజముగ మ్రింగి తినగలుగునంతటి చిన్న చిన్న ముద్దలను పెట్టును. లేదా వాయువు అపరిమితము మరియు అనంతమై నదీ యైనప్పటికిని, ఉపాయశాలియైనవాడు పంఖా తయారుచేసికొని, తాను ఓర్చుకొన గలిగినంతగాలి మాత్రమే వచ్చునటుల చేసికొనురీతిని, వ్యాసదేవులు కూడా, శబ్దములలో చెప్పుటకు వలనుపడని ఆవిషయముల నన్నింటిని అను ష్టుప్ ఛందస్సులలో, స్త్రీలు మరియు శూద్రాదులుకూడా అర్థము చేసి కొనగలుగునంత సులభముగ రచించిరి. స్వాతిజలమువలన ముత్యములు తయారుకానిచో, అతిసుందరమగు స్త్రీలశరీరముపై ప్రవేశించి ఎటుల సుశోభిల్లగలవు ? వాద్యమున నాదమే జనింపకున్నచో, అది చెవికెచటినుంచి వినిపించును? వృక్షములందు పువ్వులే పూయకున్నచో వాటిసుగంధము నెటుల గైకొనగలము ? పక్వాన్నమునందు మాధుర్యమే లేకున్నచో, అది నాలుక కెచటినుంచి లభించగలదు ? అద్దమే లేకున్నచో నేత్రములు స్వయముగా తమ్ము తామెటుల చూచుకొనగలవు ? దృష్టకు గురువుయొక్క సాకార మూర్తియే కాన్పించనిచో, ఆతడెవరిని సేవించును ? సరిగా యిదేవిధముగా ఆ అసంఖ్యాతమగు బ్రహ్మవస్తువుకొరకై శ్లోకముయొక్క ఏడువందల సంఖ్య ప్రయోగించకున్నచో దానినెవడు ఆకళింపుజేసికొనగలడు? మేఘము ఎల్లప్పుడును సముద్రజలమును యింకింపజేయును. కాని సంసారమునకు సాగరము ఎల్లప్పుడును యథాప్రకారముగనే కాన్పించును; ఏలనన, ఆకాశ్కడొకా లేనిదానిలో ఏ కొద్దిగానో ఎక్కువ - తక్కువలు సంభ వించుచో, దానిఅంతు ఎవనికి చిక్కగలదు? వాక్కుకు వర్ణించుటకు సాధ్యము

కాని దానిని,యీ శ్లోకములలో యిముడ్చక పోయినచో నోటికీ చెవులకూ అది ఏ రీతిని అనుభవములోనికి రాగలదు? కావుననే వ్యాసదేవుడు శ్రీ కృష్ణుని మాటలను యీ గ్రంథమున కూర్చి సంసారమునకు మహోపకార మొనర్చిరి. మరియు వ్యాసమహర్షి శబ్దములపై పరిపూర్ణముగ ధ్యానముంచి ఆయన రచించిన ఆ గ్రంథమునే నేను మరాఠీభాషలో అనువదించి మీకర్ణములందుంచితిని (మూలగ్రంథము మరాఠీభాషలో 'ఓవీ' యనెడి ఒక విశేష ఛందస్సులో రచింపబడినది-అనువాదకుడు) వ్యాసాదిమహర్షులయొక్క జ్ఞానము కూడ భ్రమించి మోసపోయెడి విషయమును గురించి యీ అల్పమతి యగు వ్యక్తి (నేను) శుద్ధవాచాలత చూపెను. కాని యీ గీతేశ్వరుడు అతినిష్కపటుడు. ఆయన వ్యాసవచనములనెడి పూలమాలను ధరించినప్పుడు, నా తిన్ననగు దుర్వారదళములకు కూడ 'కాదనడు'. క్షీరసాగర తటముపై తమదప్పికను తీర్చుకొనుటకు ఏనుగుల సమూహము వచ్చును; కాని యిందుకని, దోమలకు అచ్చటకు వచ్చుటకు అవరోధముండునా? సరిగా రెక్కలురాని పక్షిపిల్లలు, అలసి పోవుటవలన ఆకాశమున చక్కగా ఎగురజాలవు. అయినప్పటికిని యిటు-నటు గంతులు వేయుచునే యుండును. మరియు అదే ఆకాశమున గరుత్మంతుడుకూడా అతివేగముగా ఎగురుచుండును. భూమిపైన రాజహంసలు అతిసుందరగమనమున నడుచును; కాని, యిందుకని, ఎవరైన తమ వికారపు నడకతో దానిపై నడువ రాదనదగునా? తన పరిమాణము ననుసరించి గంగాళము అత్యధికమగు జలమును తన పొట్టలో నింపుకొనును; యిందుకని, దోసిలిలో నీరు తీసుకొనగూడదా? దీపపుసెమ్మె చాలపెద్దదిగా వున్నంతమాత్రమున దాని ప్రకాశముకూడ ఎక్కువగానుండునా? కాని, చిన్న వత్తియందుకూడా దానియొక్క పరిమితి ననుసరించి ప్రకాశము వుండునా, లేక, వుండదా? సముద్రమున దాని వ్యాప్తి ననుసరించియే ఆకాశము యొక్క ప్రతిబింబము పడును. సరిగా యిదేవిధమున, యీ గ్రంథవిషయమునందుకూడా వ్యాసునివంటి దివ్యమగు బుద్ధిమంతులగు ఋషులు సంచరింతురు

కాని, కేవలము యీ దృష్టితో, నావంటి అల్పమతి పాదము విడరాదని చెప్పుట' యుక్తిసంగతముకాదు. మందర పర్వతమువంటి పెద్దపెద్ద జలచరములు సంచరించునట్టి సముద్రమున చిన్నచిన్న మత్స్యములు చూడనైన చూడరాదా? అరుణుడెల్లప్పుడును సూర్యుని రథముపై దృశ్యముగా కూర్చొనియుండును. యిందుకని, అతడెల్లప్పుడు సూర్యుని చూచుచునే వుండును. కాని, భూమిపైప్రాకెడి చీమ సూర్యునివైపు చూచుటలేదా? కావుననే, నావంటి అమాయకుడుకూడా దేశభాషలో గీతను రచించుటలో అనుచితమగు విషయ మేదియూలేదు. తండ్రి ముందునడచుచున్నప్పుడు, ఆతనికొడుకు ఆతని వెనుక అడుగుపై అడుగునిడుచు నడచుచో, తండ్రిచేరిన ప్రదేశమునకు ఆ కొడుకుకూడా చేరడా? సరిగా యిదేవిధమున, వ్యాసదేవుని వెంటనడచి, మరియు గీతాభాష్యకారుల నుండి మార్గమును తెలిసికొని, నేనుకూడా ముందుకు సాగుచో, యీ పని అయోగ్యము మరియు అనుచితమున్నా అయిన అగుగాక, అయినప్పటికిని నేను ఉపయుక్తస్థానమునకు తప్పక చేరుదును. మరియొక ప్రదేశమునకు ఎటుల ఎక్కడకు వెళ్ళుదును? ఇదిగాక, ఎవనిలో పృథివితో సమానముగ క్షమాగుణము గలదో, మరియు యిందువలన, ఎవడెన్నడును ఏ స్థావర-జంగమమువల్లనూ దుఃఖముపొందడో. ఎవనినుండి అమృతమును సంపాదించి చంద్రుడు జగత్తువంతనూ శీతలముగ నొనర్చుచున్నాడో, ఎవని శరీరముయొక్క అసలైన తేజస్సును పొంది సూర్యుడు అంధకారమును దూరమొనర్చుచున్నాడో, దేనినుండి సముద్రమునకు నీరు, జలములకు మాధుర్యము, మాధుర్యమునకు సౌందర్యము, వాయువుకు బలము, ఆకాశమునకు వ్యాప్తి, జ్ఞానమునకు ఉజ్జ్వల రాజ్య వైభవము, వేదములకు మధురవాక్కు, సుఖమునకు ఉత్సాహము, మరియు సమస్తరూపములున్నూ ఆకారములున్నూ ప్రాప్తించుచున్నవో, మరియు ఎవడు అందరికిని ఉపకారమొనర్చునో, అట్టి సమర్థుడగు సద్గురువులైన శ్రీ నివృత్తినాథులు నా అంతఃకరణమునందు ప్రవేశించి, దానియందు సంచరించుచున్నారు. ఇప్పుడు, నేను

మరాఠీభాషలో గీతను సరియైన రీతిని వివరించుటలో ఆశ్చర్యపడుటకు గల కారణమేమిగలదు? గురువగు శ్రీ ద్రోణాచార్యుని పేర పర్వతముపై ఒకమట్టి కుప్పను పోసి ఆయనను సేవించిన కొండజాతికి చెందిన భిల్లుడగు ఏకలవ్యుడు కూడా తన ధనుర్విద్యా నైపుణ్యమువలన త్రిలోకములను గడగడ లాడించెను. చందనతరువుకు చుట్టుప్రక్కల వుండెడి చెట్లుకూడా చందన వృక్షముతో సమానముగ సుగంధితమగును. వశిష్ఠుడు తన భుజముపై నిడుకొనిన కండువా సూర్యునితో కూడ ప్రతిస్పర్థ యొనర్పగలిగి యుండెను. ఇక నేనో సచేతను డగు మనుష్యుడను, పైగా నా సద్గురువులు కేవలము తమ కృపాకటాక్షము వల్లనే తనశిష్యుని ఆత్మపదమునకు తీసికొని వెళ్ళి అచ్చట కూర్చోబెట్టునంతటి అధికమగు సామర్థ్యము గలవారు. దృష్టిసరిగానుండి, దానికితోడు సూర్యుడు సహాయముకూడా చేయుచో, యిక కాన్పించని వస్తు వేది యుండును? కావు ననే, కేవలము నా శ్వాసోచ్ఛ్వాసలుకూడా క్రొత్త క్రొత్త గ్రంథములు కాగలవు. జ్ఞానదేవుడ నగు నన్ను నేనే 'గురుకృపవలన కాజాలని పని ఏమి గలదు ?' అని అడుగుచున్నాను. ఇందువల్లనే నేను మరాఠీ భాషలో గీతార్థమును లోకు లెల్లరు సులభముగ తెలిసికొనగలుగు రీతిని చెప్పితిని. నా యీ మరాఠీ పలుకులను ఎవరైన కౌశలముతో గానము చేయుచో ఆతని గానమోహినిలో ఎచ్చటను ఏ అపూర్ణత్వమున్నూ కాన్పించదు. కాన, ఎవరైన గీతను గాన మొనర్చుచో యీ గీత ఆతని గానమునకు భూషణమే యగును. మరియు ఎవరైనా యీ శబ్దములను సరళ రీతిని చదువుచో, ఆ విషముగా నొనర్చినప్పటికిని యీ గీత ఆతనియం దేవిధ మగు న్యూనతయు వుండనివ్వదు. నగలను ధరించకుండా, వ్యర్థముగా వుంచిన ప్పటికిన్నీ అవి అందముగనే కాన్పించును. అట్టి స్థితిలో దానిని శరీరముపై ధరించినచో అది ఉపయుక్తముగా నుండదా ? మరియు అత్యధిక సుందర ముగా కాన్పించదా ? ముత్యములను బంగారముపై కూర్చినచో అది బంగారముయొక్క శోభను యింకనూ పెంపొందింపజేయును. ఇట్టి సంయో

గము లేకపోయినప్పటికిని, వాటిని ఒకదండగా గుచ్చినంత మాత్రమున వాటిఅందమునకు కొరత రాదుగదా! వసంత ఋతువునందు పుష్పించెడి ముద్దరపుష్పములను మాలగా గుచ్చి నప్పటికిని, లేదా అదేవిధముగా విడిగావుంచినప్పటికిని, ఏస్థితి యందైనను దాని సుగంధమునకు కొరత వాటిల్లునా? సరిగా యిదేవిధమున, నేను యీ ఛందోబద్ధమగు ప్రేమపూరితమైన గ్రంథమును గానమొనర్చుటకు కావలసిన గుణముకూడా స్వాభావికరూపమున నుండునటులనూ, మరియు గానమొనర్పక పోయినప్పటికిని దానిఅందము పూర్తిగా వర్ధిల్లియుండు రీతిగనూ రచించితిని. ఈ పంక్తులను రచించుటలో నేను బ్రహ్మరసముచే సుగంధితమొనర్చిన అక్షరములను చిన్నపిల్లలనుండి మొదలుకొని పెద్దలవరకు గలవారందరునూ అతిసహజముగ తెలిసికొను వీలగురీతిని అమర్చి యుంచితిని. చందనవృక్షమునందు సుగంధమునకై పుష్పములను వెదకవలసిన ఆవశ్యకత లేనివిధమున యీ గ్రంథపంక్తులు (ఛందస్సులు) కూడా చెవులలో పడుటతోడనే వినువారికి సమాధిస్థితికలిగించును. దీనిని వ్యాఖ్యానించెడి ఉపన్యాసమును వినుచో అది మనస్సుపై మోహనాస్త్రమును ప్రయోగించదా? దీనిని సహజరీతిని పఠించినప్పటికి కూడా అందువలన కలిగెడి పాండిత్యానందము 'సమీపమునం దమృతము ప్రవహించు చున్నప్పటికి కూడా దానివైపుకు ధ్యాసపోనంత' అత్యధికముగా నుండును. ఈరీతిని, సిద్ధతాపూర్వకముగ దీని కవిత్వము 'దీనిశ్రవణము మనన - నిదిధ్యాసనములపై కూడా విజయమును లభింపజేయ జాలినంత' అధికమగు శాంతి నిచ్చునట్టిదై యున్నది. దీనిని వినుటవలన ప్రతివ్యక్తికిని ఆత్మానందానుభవమునందలి సర్వోచ్చాంశము ప్రాప్తించును. మరియు దాని యింద్రియములన్నియూ పుష్టిగలవిగా నగును. చకోరము తనశక్తివల్ల చంద్రుని ఉపభోగించి (అనగా, ప్రత్యక్షముగ చంద్రామృత పానమొనర్చి) సుఖించును; కాని అంతమాత్రమున అచంద్రకాంతి మరెవరికిని ప్రాప్తింపనేరదా?

సరిగా యిదేవిధమున, ఆధ్యాత్మిక శాస్త్రాధికారముగల పురుషునకు దీని యందలి గంభీర రహస్యజ్ఞానము కలుగును. కాని, కేవలము వాక్చాతుర్యము వల్ల కూడా చాలామంది సుఖింతురు, కాని, వాస్తవమునకు యీమహిమ యంతయూ శ్రీనివృత్తినాథులదే. ఈ ప్రబంధమును మీరు గ్రంథమనకుడు యిది గురునాథుని కృపావైభవమే. అతి ప్రాచీనకాలమున క్షీర సాగరమువద్ద శంకరుడు పార్వతి చెవియందు చెప్పినట్టి రహస్యము, క్షీరసాగర తరంగములందలి మొసలి పొట్టలో వసించుచున్న మత్స్యేంద్రనాథులకు లభించినది. మత్స్యేంద్రనాథునకు సప్తశృంగిపై అవయవ హీనుడగు చౌరంగీనాథులు లభించిరి. మత్స్యేంద్రుని దర్శనమువలన చౌరంగీనాథుని తెగిపోయిన అవయవములు పూర్వమువలె అతుకుకొనెను. పిమ్మట మత్స్యేంద్రనాథుడు అటలసమాధిని సరియగు విధమున అనుభవించవలెనని నిశ్చయించుకొనిరి. అందువల్ల ఆ రహస్యసంకేతము నాతడు గోరక్షనాథునకు చెప్పెను. గోరక్షనాథుడు–యోగరూపియగు కమలినీ–సరోవరము మరియు విషయనాశన మొనర్చెడి కాలుడే ఆతడు. మత్స్యేంద్రనాథుడు ఆయనకు తనఅధికారమునంతనూ యిచ్చి తనపీఠముపై అధిష్ఠింప జేసికొనెను. ఇటుపిమ్మట శ్రీగోరక్షనాథులు, శ్రీశంభుని సమయము నుంచి పరంపరగా వచ్చుచున్న ఆఅద్వైతానందమును శ్రీగైనీనాథునకు సమూలముగ నుపదేశించిరి. ఆగైనీనాథులు కలికాలము భూత కోటిని గ్రసించుచుండుటను చూచి, శ్రీనివృత్తినాథులకు 'ఆదిశంకరుని మొదలుకొని శిష్యపరంపరచే రహస్యముగ బోధింపబడుచూ యీ సాంప్రదాయము నావరకు వచ్చినది, అట్టి ఆసాంప్రదాయమును నీవు స్వీకరించి, కలికాలముచే భక్షింపబడుచున్న జీవులను రక్షించుకొరకై నీవు పరుగిడి పొమ్ము' అని ఆజ్ఞాపించిరి. నివృత్తి నాథులు స్వాభావికముగనే అత్యంత దయాళులు. అందుపై వారికిట్టి గుర్వాజ్ఞ లభించినది. అంతట జగత్తుకు శాంతి ప్రదానమొనర్చెడి శ్రీనివృత్తినాథులు వర్షాకాలపు మేఘమువలె

తేచిరి. ఆసమయమున, దుఃఖముతో నున్నవారిపై కరుణించి గీతార్థమును గుప్పించుట యనెడి నెపముతో వారొనర్చిన శాంతరసవర్షమే యీగ్రంథము. ఆసమయమున నేను చాతకపక్షివలె అత్యనురాగపూర్వకముగ వారియెదుట నిలబడిపోతిని, మరియు యిందువల్లనే నేడు నేనీ యశమును పొందగలిగితిని. ఈ విధముగా గురుపరంపరగా ప్రాప్తించిన ఆత్మసమాధియనెడి ద్రవ్యమునే యీగ్రంథము ద్వారా ఉపదేశించి గురుమహారాజు నాకొసంగిరి. అటు కానిచో, నావంటి చదువుకొనని, అధ్యయన మొనర్చని మరియు గురుదేవుని సరిగా సేవించుట యెరుంగనివానికి యీ గ్రంథమును రచించు నీయోగ్యత ఎచటినుంచివచ్చును? వాస్తవమునకు, 'గురుదేవుడునన్ను నిమిత్తమాత్రముగ నొనర్చుకొని, యీ ప్రబంధమును రచించి జగద్రక్షణ మొనర్చిరని' మీరు జ్ఞప్తియం దుంచుకొందురుగాక. ఈ విధముగా నేను పేరుకుమాత్రము ముందుంచబడితిని. ఇట్టిస్థితిలో నా మాటలలో ఎచ్చటనైన ఏదైన దోషము వున్నచో, ఓ శ్రోతలారా, తామెల్లరును తల్లివలె ప్రేమపూర్ణులై వాటి నన్నింటిని మీ యుదరమునం దుంచుకొన వేడెద (అనగా, లోలోపలనే తెలపికొని, అందులకు నన్ను క్షమింతురుగాక!) శబ్దముల నెటుల ప్రయోగించవలెనో, సిద్ధాంతము నెటుల స్థిరీకరించవలెనో, మరియు అలంకార మని దేనినందురో, – వీటినిగురించి నా కించుకయు తెలియదు. కొయ్యబొమ్మ తన సూత్రధారుని యిచ్ఛానుసారము నడచి, చిందులు త్రొక్కురీతిని, నన్ను ముందుంచి వాస్తవమునకు నా గురుదేవులే యీ మాటల నన్నింటిని చెప్పుచున్నారు. కావున నే, నేను విశేషముగు ఆగ్రహముతో 'ఈ గ్రంథమందలి గుణదోషములకై నన్ను క్షమింపుడు' అని చెప్పుటలేదు; ఏలనన, గురుదేవులు నన్ను కేవలము గ్రంథవాహకుని గానే నియోగించిరి. మరియు హీనగుణముగలవాడు మహాత్ములగు మీ సభలో నిలచి, తానుపూర్ణగుణ యుక్తుడు కాకున్నను [illegible] తన మనువువలన మీపైననే కోపమును చెందును. స్పర్శమణిని

స్పర్శించినప్పటికిని యినుముయొక్క హీనస్థితితొలగిపోకున్నచో యిందలి దోష మెవరిది ? వాగు లన్నియూ పోయి గంగలో కలియుటను మాత్రమే చేయగలవు. అప్పటికికూడా వాటికి గంగారూపము లభించలేదనిన వాటి దోషమేమిగలదు ? కావున నే, నేనతిభాగ్యవశమున మహాత్ములగు మీచరణ సన్నిధానమునకు వచ్చినప్పుడిక నాకు ప్రపంచమున ఏకొరంత వుండగలదు ? ఓ గురుదేవా, మీరే నాకు మహాత్ముల సాన్నిధ్యమును లభింపజేసిరి ఇందువల్ల నామనోరథములన్నియూ నెరవేరినవి. ఓమహాత్ములారా, మీవంటి పుట్టినిల్లు నాకు లభించినది. మరియు నా గ్రంథరచనయనెడి చనువుతో కూడియున్న హారము అతిచక్కగా నెరవేరినది. బంగారముతో భూతలమునంతనూ కప్పివేయవచ్చును. మేరుపర్వతముతో సమానముగ చింతామణులను పర్వతముగ పోయవచ్చును., సప్తసముద్రములను అమృతరసముచే పొరలిపోవునటుల నింపుటకూడా సహజమే, మరియు చిన్నచిన్న నక్షత్రములను చంద్రునిగ నొనర్చుటకూడ కష్టముకాదు. మరియు కల్పవృక్షముల తోటను నాటుటకూడ అతికష్టముకాదు. కాని గీతారహస్యము మాత్రము సహజముగ స్పష్టీకరింప వీలులేనిదై యున్నది. అయినప్పటికిని, నావంటి మూగవాడు గీతార్థము నింత చక్కగా వివరించగలుగుటను మీ రందరును ప్రత్యక్షముగ చూచిరి. ఈ గ్రంథమనెడి అపార సాగరమును దాటి, మరియు కీర్తిపతాకను చేత బుచ్చుకొని నేనానందముతో ఉబ్బిపోయి నాట్యమొనర్చుచున్నాను, మేరుపర్వతముతో సమానముగా ప్రచండముగ కాన్పించెడిన్ని మరియు విశాలమగు కలశము గలిగియున్నట్టిన్ని గీతామందిరమును రచించి, మరియు దానిలో గురుదేవుని విగ్రహమును స్థాపించి నేను వారిని పూజించగలుగు చుండుటకూడ, యిది యంతయూ ఆ గురుదేవుల కృపాఫలమే. గీతవంటి నిర్మలము మరియు శుద్ధహృదయమూ గల తల్లిని మరచి వ్యాకులతచే విలపించుచున్న బాలకుడు తనతల్లిని మరల కలిసికొన గలుగుటకూడా, ఆ గురుదేవుని కృపాఫలమే. జ్ఞానదేవుడగు

నేను సజ్జనులగు మీ ఆచార వ్యవహారములను విచారించియే నేనీమాట చెప్పి తిని. ఇది స్వయముగా జ్ఞానదేవుని హద్దులేని మాటలు కావు, ఇక నేనింకే మని చెప్పను ! మీకృపవల్లనే నేడీ గ్రంథ సమాప్త్యుత్సవమును నేను చేయగలిగితిని. మరియు యిందువలన నాజన్మ సఫల మైనది. నేను నా మనస్సులో ఏయే ఆశలు పెట్టుకొని మీపై నమ్మకము కలిగియుంటినో, ఆ ఆసలన్నింటిని మీరు చక్కగా నెరవేర్చితిరి. మరియు యిందువల్ల నేను అత్యంతసుఖమును పొందితిని. ఓ మహా రాజా, నావంటి దీనునికొరకై తా మొనర్చిన యీ అద్భుతసృష్టి నిర్మాణ మును చూచి నేను, పునఃసృష్టి యొనర్చెడి విశ్వామిత్రునికూడ నేడు తుచ్ఛ ముగ తలంచుచున్నాను. ఏలనన, త్రిశంకువు పక్షము నవలంబించి, కేవలము బ్రహ్మను తక్కువగ చూపించుటకై నశ్వరమగు సృష్టిని జనింపజేయుటలో ఏమంత గొప్ప పురుషార్థమున్నది? శ్రీ శంభుడు ఉపమన్యునిపై ప్రసన్నుడై అతనికొరకు క్షీరసాగరమును జనింపజేసెను. కాని, ఆతడొనర్చిన యీ కార్యము కూడ యిచ్చట ఉపమించుటకు తగినది కాదు; ఏలనన ఆ క్షీరసాగర గర్భమునందు హాలాహల విషము నిండియున్నది, మరియు సముద్ర మథన సమయమున యిది దానినుండి బయల్వెడలినదికూడాను. అంధకారమనెడి నిశాచరుని వలన చరాచరములన్నియూ మ్రింగివేయబడిన పిమ్మట, వాటిని రక్షించుటకై సూర్యుడు పరుగెత్తుకొని వచ్చి, ఆ అంధకారమును నాశన మొనర్చినమాట సత్యమే. కాని, చరాచరములకు యీ ఉపకార మొనర్చు టతోపాటు సూర్యుడు తన ప్రచండమగు ఉష్ణతనుకూడా వారికి చవిజూపిం చెను. తపించియున్న జగత్తును శాంతపరచుటకై చంద్రుడుకూడా తనసంపూ ర్ణమగు వెన్నెలతో కూడియున్న ప్రకాశమునిచ్చెను; అయినప్పటికిని, కళం కముగల ఆచంద్రు డీ గ్రంథరాజమున కెటుల సాటివచ్చును? ఇందువల్లనే, మహాత్ములు యీ గ్రంథముతో నాకు కలుగజేసిన సంబంధమును పోల్చిచెప్పుట కు తగినవస్తు వేదియూ లభించదు. సంక్షేపముగా చెప్పవలెనన్న, యీ

గ్రంథరూపియగు ధర్మకీర్తనము సుఖపూర్వకముగ సమాప్తమొందుట మీ కృపాఫలమే, మరియు యీ విషయమున, నాకు కేవలము సేవకత్వ తత్త్వమే మిగిలి యుండును (అనగా, నేను కేవలము సేవకుడుగానే మిమ్ము సేవించితి నని తేలుచున్నది.) విశ్వమున కంతకును ఆత్మయగు ఆపరమేశ్వరుడీ వాఙ్మయ యజ్ఞముచే సంతుష్టుడై 'దుష్టుల వక్రదృష్టి తిన్ననగు నటులనూ, వారి హృదయములందు సత్కర్మలపట్ల ప్రేమ జనించు నట్లునూ, మరియు భూతకోటియందు పరస్పరము హృదయపూర్వకమగు మైత్రి యుండునటులనూ, నాకు వరమును ప్రసాదించుగాక! పాపాంధకారము నశించుగాక, మరియు ఆత్మజ్ఞానప్రకాశముచే విశ్వమంతయూ ఉజ్జ్వలమగు గాక; మరియు అంతట, ఎవడేమి కోరిన అది లభించుగాక. మంగళముల నన్నింటిని వర్షింపజేసెడి సజ్జనులగు మహాత్ముల కూటమితో యీ భూతల మందలి భూతకోటికి అఖండమగు కలయిక సంభవించుగాక. ఈ సాధు సజ్జనులు సంచార మొనర్చుచున్న కల్పవృక్షాంకురములు, లేదా వీరిని చైతన్య రూపియగు చింతారత్న గ్రామముగను, లేదా మాట్లాడుచున్న అమృత సాగరముగను తెలిసికొనవలెను. ఈ సాధు జనులు కళంకహీనులగు చంద్రులు, లేదా తాపములేని సూర్యులు, లేదా లోకులెల్లరకును శాశ్వతమైన సోదరులుగను మరియు తనవారిగను నెరుంగవలెను. సారాంశమేమన, యీ త్రిభువనములన్నూ అద్వైతసుఖముచే పరిపూర్ణమై, అఖండరూపమున ఆ ఆది పురుషుని భజనమున నిమగ్నమగునుగాక. మరియు విశేషించి, యీలోకమున, గ్రంథాధ్యయనము పైననే జీవితము ఆధారపడి యున్నజీవులకు ఐహిక పారలౌకిక సుఖములు ప్రాప్తించునుగాక. ఇదివినుట తోడనే విశ్వేశ్వర ప్రభువు "ఈశ్వరప్రసాదము నీకివ్వబడినది" అని యనెను. ఈ వరదానమును పొంది జ్ఞానదేవు డత్యధికప్రసన్నుడాయెను. ఈ కలియుగమున మహారాష్ట్రదేశమున గోదావరీనదికి దక్షిణతటమున, సంసారమునకు శేవన - సూత్రమగు మోహినీ - రాజనివాసముగల ప్రదేశమున, అతిపవి

త్రము మరియు అతిప్రాచీనమూనగు పంచక్రోశక్షేత్రము (నేవాసేగ్రామము) గలదు. ఈ క్షేత్రమున సోమవంశ శిరోమణియు మరియు సమస్తకళలకును జనకుడగు శ్రీ రామచంద్రరాజు న్యాయ పూర్వకముగ రాజ్యము చేయుచున్నారు. ఈ స్థానమునందే, శాంకర పరంపరకు చెందిన శ్రీ నివృత్తినాథుని శిష్యుడగు జ్ఞానదేవుడు గీతకు మరాఠీ భాష యనెడి దుస్తులను తొడగెను. ఈ విధముగా మహాభారత మందలి భీష్మపర్వమున శ్రీకృష్ణార్జునుల ఏ సుందర సంవాదము గలదో, ఏది ఉపనిషత్తుల సారాంశమో మరియు శాస్త్రము లన్నింటికిని జన్మస్థానమో మరియు పరమహంస యోగులు దేనిని 'హంసలు సరోవరమును ఆశ్రయించు రీతిని' ఆశ్రయింతురో, అట్టి గీత యనెడి సంవాదమునకు పదునెనిమిదవ అధ్యాయము "పూర్ణకలశ మని' ఆ నివృత్తినాథుల శిష్యుడనగు జ్ఞానదేవుడనైన నేను చెప్పుచున్నాను. ఇప్పుడీ గ్రంథ మనెడి పవిత్ర సంపదవలన ప్రాణికోటికి ఉత్తరోత్తరా సంపూర్ణ సుఖములు లభించునుగాక. శకసంవత్సరము పన్నెండువందల పన్నెండునందు జ్ఞానేశ్వరుడు గీతకు యీ టీకను వ్రాసెను. మరియు సచ్చిదానంద బాబా అతిప్రేమతోనూ మరియు ధ్యానముతోనూ దీనిని వ్రాసెను.

శ్రీ ఏకనాథ మహారాజు జ్ఞానేశ్వరిని సంశోధించి, దీనినిగురించి ఆయన వ్రాసినదానియందలి ఆశయ మీ దిగువ నుదహరింపబడుచున్నది.

“శాలివాహన శక సంవత్సరము 1506 లో తారణసంవత్సరమున జనార్దనుని శిష్యుడగు ఏకనాథుడు అత్యంతాదర పూర్వకముగ జ్ఞానేశ్వరీగీత మూలప్రతితో పరిచూచి శుద్ధమొనర్చెను. ఈ గ్రంథము ఆరంభము నుండియూ అత్యధిక శుద్ధముగ నున్నది; కాని అచ్చుటచ్చుట పాఠాంతర ములు వచ్చుటవలన శుద్ధగ్రంథమునందుకూడా కొన్ని అసంగతములగు మాటలు దొరకినవి. ఈ విధముగాగల పాఠములను శుద్ధమునర్చి, మూలప్రతి ననుసరించి, యీ శుద్ధజ్ఞానేశ్వరి తయారుచేయబడినది. అత్యంత భావుక ులగు గ్రంథ ప్రియులకు జ్ఞానమును ప్రసాదించెడి యిట్టి గీతాటీకను రచించిన తానిష్కళంకుడగు జ్ఞానేశ్వర మహారాజుకు నేను వందన మునర్తును. చాల రోజులు అయినపిమ్మట వచ్చెడి యీ పర్వశుభ సమయమున భాద్రపద కపిల (శుక్ల) షష్ఠికి గోదావరీనది తటమందలి పైఠణీనగరమున యీలేఖన కార్యము సమాప్త మొందినది.

జ్ఞానేశ్వరీ భావార్థదీపికా సమాప్తః

శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు

ఆంధ్రగ్రంథాలయ ముద్రాక్షరశాల యందు ముద్రింపబడినది.